

טור נופך ספיר

ביאור על הטור בדרך הסוד

תקציר

הנה נודע שהפשט הינו חיצוניות התורה כעור של האדם. הפשט מלביש על הרמז ואלו על הדרש ואלו מלבישים על הסוד. הנה רציתי בביאור זה להנהיר את דברי רבנו יעקב באור יקרות מתוך ספר הזוהר ועוד ספרי הקבלה. מותר להעתיק לצלם להדפיס שלא למטרות ריווח.

תוכן

1	תוכן
10	מבוא
10	הקדמה
11	סימן א
11	הלכות השכמת הבקר
15	סימן ב
17	סימן ג
21	סימן ד
21	סימן ה
22	סימן ו
26	סימן ז
27	סימן ח
27	הלכות ציצית
30	סימן ט
30	סימן י
31	סימן י"א
39	סימן יב
40	סימן יג
40	סימן יד
40	סימן טו
41	סימן טז
42	סימן יז
43	סימן יח
45	סימן יט
45	סימן כ

45	סימן כא
46	סימן כב
46	סימן כג
47	סימן כד
51	סימן כה
51.....	הלכות תפילין
58	סימן כו
59	סימן כז
61	סימן כח
61	סימן כט
62	סימן ל
63	סימן לא
64	סימן לב
88	סימן לג
89	סימן לד
91	סימן לה
92	סימן לו
95	סימן לז
99	סימן לח
100	סימן לט
101	סימן מ
101	סימן מא
101	סימן מב
102	סימן מג
102	סימן מד
102	סימן מה

103	סימן מו
103.....	הלכות ברכות השחר
106	סימן מז
108	סימן מח
110	סימן מט
112	סימן נ
115	סימן נא
124	סימן נב
125	סימן נג
127	סימן נד
128	סימן נה
129	סימן נו
134	סימן נז
134	סימן נח
135	סימן נט
136	סימן ס
137.....	הלכות קריאת שמע
137	סימן סא
146	סימן סב
146	סימן סט
147	סימן ע
148.....	הלכות תפלה
148	סימן פט
155	סימן צ
162	סימן צא
163	סימן צב

166	סימן צג
169	סימן צד
171	סימן צה
172	סימן צו
172	סימן צז
173	סימן צח
180	סימן צט
181	סימן ק
182	סימן קא
186	סימן קב
187	סימן קד
188	סימן קה
188	סימן קו
189	סימן קז
190	סימן קיא
192	סימן קיב
194	סימן קיג
206	סימן קיד
213	סימן קטו
227	סימן קטז
231	סימן קיז
235	סימן קיח
243	סימן קיט
244	סימן קכ
248	סימן קכא
251	סימן קכב

255	סימן קכ"ג
258	סימן קכד
264	סימן קכה
267	סימן קכו
268	סימן קכז
.....	סימן קכח
.....	הלכות נשיאת כפים
.....	שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
278	סימן קכט
293	סימן קל
294	סימן קלא
297	סימן קלב
299	סימן קלג
309	סימן קלד
310	סימן קלה
310.....	הלכות קריאת ספר תורה
315	סימן קלו
317	סימן קלז
318	סימן קלח
319	סימן קלט
321	סימן קמ
321	סימן קמא
322	סימן קמב
323	סימן קמג
323	סימן קמד
323	סימן קמה
325	סימן קמו

325	סימן קמז
.....	סימן קמח
327	סימן קמט
329	סימן קנ
329.....	הלכות בית הכנסת
332	סימן קנא
336	סימן קנב
336	סימן קנג
337	סימן קנד
339	סימן קנה
339.....	הלכות דעות
340	סימן קנו
343	סימן קנז
344	סימן קנח
344.....	הלכות נטילת ידים
347	סימן קנט
355	סימן קס
357	סימן קסא
358	סימן קסב
361	סימן קסג
362	סימן קסד
363	סימן קסה
365	סימן קס"ו
367	סימן קסז
375	סימן קסח
383	סימן קסט
383.....	הלכות ברכות שבסעודה

385	סימן קע
392	סימן קעא
393	סימן קעב
393	סימן קעג
394	סימן קעד
396	סימן קעה
396	סימן קעו
397	סימן קעז
398	סימן קעח
398	סימן קעט
398.....	הלכות ברכת המזון
399	סימן קפ
399	סימן קפא
400	סימן קפב
401	סימן קפג
403	סימן קפד
404	סימן קפה
404	סימן קפו
404	סימן קפז
405	סימן קפח
408	סימן קפט
409	סימן קצ
410	סימן קצא
410	סימן קצב
410	סימן קצג
412	סימן קצד

412	סימן קצה
413	סימן קצו
413	סימן קצז
414	סימן קצח
414	סימן קצט
416	סימן ר
417	סימן רא
418	סימן רב
418	הלכות פירות האילן
420	סימן רג
421	סימן רד
421	הלכות שאר ברכות
422	סימן רה
423	סימן רו
424	סימן רז
424	סימן רח
427	סימן רט
428	סימן רי
429	סימן ריא
430	סימן ריב
430	סימן ריג
431	סימן ריד
431	סימן רטו
432	סימן רטז
432	הלכות ברכת הריח
434	סימן ריז

435	סימן ריח
435.....	הלכות ברכת הראיה
436	סימן ריט
437	סימן רכ
438	סימן רכא
439	סימן רכב
439	סימן רכג
440	סימן רכד
441	סימן רכה
441	סימן רכו
443	סימן רכז
443	סימן רכח

מבוא

אודה

הקדמה

חיבור זה, שהינו לקט דברי חכמי הקבלה לדורותיהם, נועד להראות כיצד ההלכה והקבלה צועדות שלובות יד ביד ומה שלא התבאר בפשט מתבאר היבט בסוד. נכון שיש מחלוקות אולם הם כחצי אחוז או פחות ולכן ניתן לומר שהקבלה נותנת עומק וטעם טוב להלכה. שמעתי מפי הרב אליעזר מלמד שליט"א בשם הגר"א שאין כל מחלוקת בין הקבלה וההלכה ואם אומרים שיש מחלוקת כפי הנראה לא הבינו את דברי הקבלה.

מקורות המידע:

- א. ספר הזוהר: איסוף דברי ספר הזוהר על ההלכה הנידונה. כאן נעזרתי בספרו הנפלא של הרב הצדיק הקדוש והמקובל הרב דניאל פריש זצוק"ל זללה"ה בעל מחבר פירוש "מתוק מדבש" על ספר הזוהר הנקרא "אוצר הזוהר". חיבור המקיף כ 50,000 ערכים מסודר לפי נושאים ותתי נושאים. החיפוש של תכנים בספר הזוהר בעייתי כי המינוחים משתנים בתדירות גבוהה ואפילו מילה זהה נכתבת בשני אופנים ולכן ספר "אוצר הזוהר" נחוץ מאד באיתור מידע מספר הזוהר.
- ב. ספרות קבלית תקופת הראשונים: ספר יצירה ומפרשיו, ספר הבהיר ומפרשיו, ספר הפליאה, ספר הקנה, רקאנטי של התורה, ספר הציוני על התורה, ספר שושן סודות, ספרים שערי אורה ושערי צדק, ספר תולעת יעקב ועוד.
- ג. ספרות קבלית תקופת האחרונים: ספר מגיד מישרים, חסד לאברהם, עמק המלך, מגלה עמוקות, ספרי הרנ"ש (הירושלמי) מצת שימורים, מחברת הקודש, ספר קהילת יעקב.
- ד. פרדס רימונים להרמ"ק ופירושו אור יקר על ס"ה.

ה. ספרי הארי הקדוש: "עץ חיים" ומפרשיו, "אוצרות חיים" ו"שמונה שערים".

ו. השל"ה הקדוש, לשם שבו ואחלמה, פתחי שערים ועוד.

חיבורים קודמים:

א. המהרח"ו זללה"ה כתב את "אבן השהם" (שלחן ה'ערוך מ'כתבי ה'ארי) ח' כרכים על ד' חלקי השו"ע כתוב בטוב טעם ודעת.

ב. הרב הצדיק והמקובל רבו של השד"ה ותלמידו של המהרח"ו זללה"ה הלא הוא הרב חיים כהן זצוק"ל.

ג. שלחן ערוך הזוהר כ"ח כרכים ערוכים בידי הרב אברהם אבישי ציינורט שליט"א.

הלכות השכמת הבקר

סימן א

"יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים" פרט ארבעה דברים בעבודת הבורא יתברך

"יהודה" רבנו פתח במילת יהודה שיש בה שם ה' מלא בד' אותיות לומר שכל מעשיו של אדם יהיו לשם שמים. המקובלים מסבירים את המילים "לשם שמים" היינו ייחוד קוב"ה ושכינת'ה כי הקב"ה מכונה "שמים" כמ"ש "אבינו שבשמים" והשכינה נקראת "שם" כמ"ש ויעש דוד שם. נמצא שכוונה זו נמצאת במילת "יהודה" כי יש כאן ד' אותיות הו"ה ב"ה ואות ד' תרמוז לשכינה הנקראת "ד" בהיותה דלה מאור השפע העליון.

"יהודה בן תימא אומר הוי" ר"ת "בית הא" לרמוז שעל האדם להיות בית לשכינה הרמוזה באות "הא" אחרונה של שם הו"ה. גם "הוי" אלו אותיות העיקריות של שם הו"ה ב"ה.

"נמר נשר צבי אריה" נראה שבא לרמוז שעלינו לשבר ד' קליפות הגלות. גלות בבל זה אריה שנאמר "עלה אריה מסובכו" זה נ"נ הרשע. נשר זו מלכות רומי שחקקה נשר על דגלה. נמר זו יוון שהייתה חכמה והעזות נמצאת בחכמים (נר מצוה למהרל) צבי זה

ההפך של מדי. מלכות מדי מסומלת בדב כמ"שרב יוסף בגמ' מגילה (דף יא ע"א) "וארו חיוה אחרי תניינה דמיה לדוב ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב". אבל התנא לא מצא כל דבר חיובי בדב לכן נקט את הפכו הגמור. התנא פתח דוקא ביון הגם שבבל הייתה ראשונה כי העזות דקדושה נחוצה לעבודת השם כפי שיבואר.

עוד, ד' גלויות הן ד' קלי' ופרס זו קלי' נוגה שהיא קרובה אל הקדושה ואכן כורש מלך פרס נתן אישור לבנות את בית המקדש. לכן לא נזכר "דב" אלא "צב".

שאלה: מדוע לא מונים את גלות מצרים בתוך ד' גלויות? תשובה אחת שמעתי מהרב גרינברג שליט"א שאין מונין גלות אלא לאומה שנטלה מאיתנו שלטון ומצרים לא נטלה מאיתנו שלטון. ברם ניתן לומר שמצרים היא הגלות היחידה וכל ד' גלויות באו להשלים את גלות מצרים כמ"ש "אהיה אשר אהיה" שאל משה רבנו מה פירוש? ענה לו הקב"ה "אהיה עמם בגלות זו ובגלויות אחרות". א"ל מרע"ה די להודיעם על גלות זו והסכים הקב"ה וא"ל "אהיה שלחני אליכם". המקובלים אומרים שבנ"י במצרים היו צריכים למתק"ה"ג שכ"א מהן יש בה שם אלקים שהם פ"ו שנים ובסך הכל ת"ל שנים. ברם במצרים מתוך ר"י שנים עבדו בפרך פ"ו שנים לכן נותרו ד' גלויות למתק"ה גבורות שנותרו.

והתחיל ב"עז כנמר" לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו ועל כן הזהיר שתעז פניך כנגד המלעיגין ואל תמנע מלעשות המצוה. וכן אמר רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם". וכן הוא אומר לעניין הבושה שפעמים אדם מתבייש מפני האדם יותר ממה שיתבייש מפני הבורא יתברך על כן הזהיר שתעז מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש. וכן אמר דוד ע"ה "ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש", אף כי היה נרדף ובורח מן העו"ג היה מחזיק בתורתו ולומד אף כי היו מלעיגים עליו.

ואמר "קל כנשר" כנגד ראות העין ודמה אותו לנשר כי כאשר הנשר שט באויר כך הוא ראות העין לומר שתעצים עיניך מראות ברע כי היא תחלת העבירה שהעין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרין.

"קל כנשר" הקשר בין הנשר והעין יובן כדלקמן: הנה קל גימ' עין ונשר גימ' ד' פעמים עין והענין שהנשר זו ספירת הבינה ועליה נאמר "דרך הנשר בשמים" היינו שהבינה משפעת לשמים שהוא ד"א מוחין והם ארבעה שהופכים לשלושה וסודם אותיות סול של צלם והם חו"ב וחו"ג שהאחרונים הופכים לדעת. ואם כן ד"פ עין גימ' נשר זה השפע של הבינה שניתן לד"א ומשם לנוק' והיא מתמלאת בעשר ספירותיה ולכן "נשר" י"פ ב"ן. כעת נבין "עין רואה" זו החכמה, הלב חומד זו הבינה וכלי מעשה אלו זו"ן.

ואמר "גבור כארי" כנגד הלב כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב ואמר שתחזק לבך בעבודתו.

"גבור כאריה" הקשר בין הגבורה והאריה בדרך פשט ברורה. ברם אריה גימ' יראה גימ' גבורה. ברם למרבה הפלא חכמי הסוד מייחסים ל"אריה" את ספירת החסד דווקא ולא את הגבורה. האיר את עיני בדבר זה הרב זית שליט"א מהיישוב עטרת והפנה את תשומת לבי לספר "מאור עיניים" להאדמו"ר מקאמרנה שהסביר שיש חס"ד (72) שמות (שכל אחת מהן ג' אותיות) ב"אריה" (216) אותיות הנזכרים בפרשת בשלח והם מבוארים בספר הזוהר שם.

ואמר "רץ כצבי" כנגד הרגלים שרגליך לטוב ירוצו.

"רץ כצבי" כנגד הרגליים שהם נצח והוד הממשיכים שפע ליסוד הנקרא "צבי" שהוא ר"ת צ'דיק ב'אמונתו י'חיה. היסוד נסתר בגוף האדם ובעולמות אבל העולם עומד עליו. עבודת הצדיקים הנסתרים זה בעולמות החרובים וזהו חנינא בני ד' לו בקב חרובין מע"ש לע"ש. מה הן אותם "קב חרובים" מסביר הבן איש חי שהם ג' מילויים של ע"ב ס"ג מ"ה העולים מ"ו ל"ז י"ט והם גימ' קב והם גימ' צב'.

וכן דוד המלך ע"ה היה מתפלל על שלשתם אלא ששינה הסדר ואמר "הדריכני בנתיב מצותיך" על הרגלים ואמר אח"כ "הט לבי" ואמר אח"כ "העבר עיני מראות שוא". והזכיר בלב הטיה ובעין

העברה כי הלב הוא ברשותו להטותו בדרך הטובה או לרעה אף אחר שראה מעשה השווא על כן התפלל שיעזרנו להטותו לדרך הטובה. אבל ראות השווא אינו ברשותו כי אפשר שיפגע בו פתאום ויראנו לכן התפלל שיעביר עיניו מראות שוא ולא יזמינהו לפניו כלל.

"הט לבי" הזכיר כאן הרב את העינים שהם החכמה כמ"ש רואה אני דברי אדם וזו החכמה לב היינו בינה כמ"ש (תיקוני זוהר דף יז) "בינה ליבא ובה הלב מבי". הרגלים אלו נו"ה שעד שם מגיעה הבינה. אם כן, יש כאן קומה שלמה של י"ס. הכתר הוא נשמת החכמה. הבינה נמצאת בין החכמה וז"א והם תו"מ. כשהשפע מגיע לרגלים הוא נשפע מאיליו לנוקבא. עוד, היסוד נקרא רגל מפסוק "וטובל בשמן רגלו" והיסוד משפיע למל'. עוד, נלמד מכוונת חנוכה ש"רגל" היינו ע"ב קס"א שאלו מוחין דא"א והם גימ' רג'ל.

לכן צריך האדם להתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו. ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר איך תעמוד בבקר כי הקור גדול או ישיאנו בקיץ לאמר איך תעמוד ממטח ועדיין לא שבעת משנתך התגבר עליו לקום שתהא אתה מעורר השחר ולא יהא הוא מעירך כמו שאמר דוד ע"ה "עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר" אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי. ראו כמה חשוב לקום מוקדם

וכ"ש אם ישכים קודם אור הבוקר לקום להתחנן לפני בוראו מה יופיו ומה טובו. וטוב למי שמקדים שיכוין לשעות שמשנות המשמרות שהן בשליש הלילה ולסוף ב' שלישי הלילה ולסוף הלילה שבאלו הזמנים הקב"ה נזכר לחורבן הבית ופיזור ישראל בין העו"ג והתפלה שיתפלל אדם באותה שעה על החורבן והפיזור רצוייה וקרובה להתקבל ויפיל תחנתו לפני המקום אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו בתחנוניו כי טוב מעט בכוונה מהרבות בהם שלא בכוונה.

“אם ישכים” הנה בספר הזוהר משבחים את האדם הקם ממטתו ללמוד תורה ולהפיל תחינה על אורך הגלות שהקב”ה והמלאכים מקשיבים לקול לימודו כמ”ש היושבת בגנים וכו’.

וטוב לומר פרשת העקידה ופרשת המן ועשרת הדברות ופרשת הקרבנות כגון פרשת העולה ומנחה ושלמים וחטאת ואשם אמנם פרשת הקרבנות טוב יותר לאומרה ביום שהם במקום הקרבת הקרבן שזמנו ביום וכשיסיים פרשת העולה יאמר רבון העולמים יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבתי עולה בזמנה וכן יאמר בפרשת המנחה והשלמים והאשם ואחר פרשת החטאת לא יאמר כן לפי שאינה באה נדבה.

“פרשת העקדה” כתב בשער הכוונות – דרושי ברכת השחר “קודם שהאדם יסדר תפילתו בבית הכנסת מפרשת העקידה ואילך צריך שיקבל עליו מ”ע של ואהבת לרעך כמוך” הנה כאן דעת הרב שתפלת שחרית מתחילה בפרשת העקידה.

ואם אינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מכל מקום התפלה אשר היא מועד לכל חי אל יאחר אותה ויחשוב בלבו אילו היה בעבודת מלך בשר ודם וציוהו להשכים באור הבוקר לעבודתו היה זהיר וזריז לעמוד לעבודתו כאשר ציוהו כ”ש וק”ו בנו של קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב”ה:

סימן ב

ימהר לקום בזריזות ולא ילבש מיושב אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב

“ולא ילבש מיושב” הנה נראה שהרב מדבר אם היה ישן ללא חלוק. ובימינו שישנים בלבוש מיוחד לשינה על כל הגוף אין צורך להתלבש מתחת לשמיכה. והדבר ברור כי מלא כל הארץ כבודו.

ונמצא כשיקום שהוא מכוסה כמו שהיה מתפאר רבי יוסי מעולם לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי. ואל יאמר הנני בחדרי חדרים מי יודעני ומי רואני כי הקב”ה מלא כל העולם כבודו אשר לפניו חשיכה כאורה.

וידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ כדאיתא בשבת (ק"ד ע"א) בפרק אלו קשרים א"ר יוחנן איזהו ת"ח המדקדק בחלוקו להפכו כדרכו.

"להפכו" מסביר מרן הבא"ח בבאורו "בן יהוידע" בעת האכילה כדי שלא יתלכלך. דרך תלמיד חכם לשמור על בגדיו בעת האכילה. ונראה להעמיק שאכילה היינו תשמיש ובגדיו היינו מידותיו כלומר שלא ימאס על אשתו בעת התשמיש ויקפיד על צניעות הפה והגוף. עוד נראה להעמיק שאכילה היינו תפילה שהיא כנגד הקרבנות והכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. והיינו שיהיה ירא שמים בסתר כבגלוי וזה הוא להפוך את חלוקו שתוכו וברו שווין. וכשינעול מנעליו ינעול של ימין תחלה ולא יקשרנו ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו ויחזור ויקשור של ימין דא"ר יוחנן כתפילין כך מנעלין מה תפילין בשמאל אף מנעל נועל של שמאל תחלה. ותניא בברייתא נועל של ימין תחלה הלכך לצאת ידי שניהם נועל של ימין תחלה וקושר של שמאל תחלה.

"ויקשרנו" אמר לי מורי הרב הגאון האדמו"ר הרב המקובל רבי אברהם שמחה אשלג שליט"א שבקשירה מקדימים את השמאל. והביאור פשוט כי השמאל היינו מידת הגבורה וזה עומק עניין עקדת יצחק.

ויקום וילך בכפיפת קומה כדאיתא פ"ק דקידושין אמר ר' יהושע בן לוי אסור לילך בקומה זקופה שנאמר מלא כל הארץ כבודו. ויכסה ראשו כדאיתא נמי התם רב הונא לא אזיל ד' אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי:

"בכפיפת קומה" לימדו אותנו חכמים שהמהלך בקומה זקופה גורם לא פחות מאשר ל"סילוק השכינה". מסביר מרן הבא"ח בספרו "בן יהוידע" (ברכות דף מג ע"ב) "ועל דרך האמת נראה לי בס"ד לרמוז שהאדם הוא דוגמה לבחינת שם וא"ו דשמא קדישא, ולכן כל תנועה וכל דבר שיעשה האדם למטה גורם לעשות כנגדו למעלה, כמו שכתוב [ה'] צלך על יד ימינך, דוגמת הצל, וידוע כי בחינת ה"א אחרונה שבשם הו"ה תקבל שפע גדול על ידי הסתכלות בחינת וא"ו דשמא קדישא בה, וזה ההולך בקומה זקופה

מחמת גאווה שהוא מסתלק (מסלק) הבטתו מן הארץ על ידי איסור גאווה, לכך גורם שגם אות וא"ו דשמא מסתלק הסתכלתו מן בחינת ה"א אחרונה, ונמצא נפסק ונתבטל אותו השפע הנעשה על ידי ההסתכלות אשר שפע זה נקרא בשם רגלים, כי היסוד נקרא "רגל" וההשפעה היא על ידי היסוד, ועיין בשער מאמרי רבותינו ז"ל דף י"א ע"ב ודו"ק היטב:

ויבדוק נקביו דאמר רבי יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל:
 "ויבדוק נקביו" כאן כתב הרב בקצירת האומר את כל כוונות הרש"ש ונפרטם מעט לפי ספר "נקודות הכסף" להרב הגאון המקובל האלהי כבוד הרב יחזקאל בינג שליט"א שביאר לפי סידור הרש"ש. הנה עולמות אבי"ע נחלקים לפנימי וחיצון. אנו מתקנים את חיצוניות העשיה בנטילת ידיים של שחרית ובברכה וההתפנות. תיקון חיצוניות היצירה בטלית. תיקון חיצוניות הבריאה בתש"י וחי' האצילות בתש"ר. ולכן אנו לוקחים את ב' הציציות לפני אמירת ברוך שאמר, אנו נוגעים בתש"י במילים "יוצר אור" ונוגעים בתש"ר באמירת "גואלנו" לפני תפילת שמונה עשרה. פנימיות אבי"ע יותר ידועה ואלו אמירת פסוקי קרבנות (עשיה) פסוקי דזמרה (יצירה) ברכות ק"ש (בריאה) ותפילת שמונה עשרה (אצילות).

סימן ג

ובכניסתו לבית הכסא יאמר "התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם"

מי תיקן ברכה זו? כתב בספר "לימודי אצילות" מפני שאדם אינו רשאי להרהר שם בד"ת שמבריחין אותם ועי"ז הם מזיקים ומפני כן התקינו אנשי כנסת הגדולה לומר התכבדו מכובדים וכו' נהג"ה אמר מאיר אף שעכשיו מפני היוהרא אסור לומר כנזכר בש"ע או"ח אך מפני שחמורה הסכנה יש לאומרו מפני שחמורה סכנתא מאיסורא עכ"ה

"התכבדו מכובדים" בספר ספר הפליאה – ד"ה וראה והבן מה אתה רואה ומה הרחיב מעט וכתב "ואתה יודע שכל מקום שהולך אדם

מלויים אותו שני מלאכים כענין שאמרו ביעקב אבינו ע"ה מלאכים שלווהו וגו' לכן בכניסתך לבית הכסא עשה התעוררות והתפלל ואומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני המתינו המתינו עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם, ובעבור שתניחם בחוץ והשדים והמזיקים בבתי כסאות על כן בקש מהם שמירה.

שאלה: כיצד האדם מצווה את המלאכים? עונה על כך המהרח"ו זלה"ה במאמר הוראה על שאלת המלאכים: "והדרך השביעי והוא האומר למלאך הממונה על דבר מה, עשה כך וכך לכבוד קונך זה נראה אלי שהוא מותר לגמרי שזה במה שמזהירו לעמוד על משמרתו לעבוד עבודתו אשר צוהו קונו. ומטעם זה בשעה שאדם נכנס לבית הכסא הוא אומר למלאכים המלווים אותו התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהי ישראל שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני וכו'. פירוש לפי שנוהג בהם מנהג שאינו ראוי כשנכנס לבית הכסא זולתי שעושה כן על צד ההכרח כמו שהוא אומר שכן דרכן של בני אדם לכן אומר להם התכבדו מכובדים כי אתם מכובדים מצד עצמכם לא מציד. משרתי עליון שאתם משרתים אותי במה שציוה עליכם ללוות אותי לשמרני כמו שאמר הפסוק "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך" (תהלים צא' יא') וכיון שכן תנו כבוד לאלהי ישראל לקיים מצותו ושמרוני שמרוני עזרוני עזרוני שכן צוה אתכם. ואין בזה הוראת שום אלהות למלאכים אדרבה מורה היותם עבדים משועבדים לאדוני האדונים וזה טוב והגון. ומזה הטעם ג"כ הוא מותר מה שנמצא למקובלים בקצת שאלת חלום או שאלות בהקיץ שאומר השואל למלאכים הממונים להשיב אתם מלאכי עליון פלוני פלוני הממונים על שאלות בני אדם תנו כבוד ל"י אלהי ישראל והודיעוני כך וכך ואין בזה איסור רק מצד שאין להטריח הרוחניים האלהיים כאשר אמרתי למעלה:

האם אומרים נוסח זה היום? הנה הרמב"ם בהלכות תפלה (פרק ז הל' ה) כתב "וכל זמן שיכנס לבית הכסא אומר קודם שיכנס התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון עזרוני עזרוני שמרוני שמרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שזה דרכן של בני אדם". וכן דעת הארי הקדוש לאומרו, כך כתב היעבץ, וכפי שכתב רבי מאיר פופארש

זצוק" ל תלמיד הרב יעקב צמח בספרו "אור צדיקים". בשו"ת יצחק ירנן (ח"א סימן יג) העלה שראוי לכל אדם לאמרו עיי"ש. ויש שאמרו (והם רוב הפוסקים) שזו גאווה לומר ולא נאמרה הלכה זו אלא ליחידים וצנועים. הרב מרן הבן איש חי בספרו "עוד יוסף חי" כתב שניתן לומר התכבדו רק ביום כיפורים שאנו נדמים למלאכים וסיים "ומכל מקום יאמרו בלחישא". ובספר "סוד ישרים חלק ב" שאלה ט' העלה שאין לומר התכבדו וכו' ומי שאומר כן מראה שהוא בעל גאווה. וכן דעת ה"משנה ברורה" שלא לאמרו בדורות אלו. בשו"ת "מעט דבש" חלק שני העלה לא לאמרו כדעת השו"ע והרמ"א כיון שאין מזיקים שכיחים בזמננו. וכן הסכים מרן פאר הדור (ילקוט יוסף חלק ג) שאין לאמרו והסכים שביום כיפור ניתן לאמרו. העיר בנו מרן הראשון לציון כבוד הרב יצחק יוסף שליט"א בספרו "ילקוט יוסף" שמימיו לא ראה את אביו אומר "התכבדו מכובדים".

מדוע כופלים הלשון "שמרוני שמרוני" וכו'? מצאתי תשובה לכך בספר הפליאה: "אמר לו רבי ולמה פעמיים? אמר לו כענין "שוב אשוב" שאין השמירה מכח עצמם אלא מכח הקב"ה. למה קרא למלאכים "מכובדים"? נראה לי מפני שהם משתלחים מהשכינה הנקראת "כבוד".

וכן יאמר בכל פעם שיכנס. ויהא צנוע בבית הכסא ולא יגלה עצמו עד שישב וימשמש בפי טבעת ואח"כ ישב ויגלה מלפניו טפחיים ומלאחריו טפח

"ויהא צנוע" הנה הצניעות יפה בכל עת ובעיקר במקום שאדם לבד. מרן הראשון לציון זצ"ל כבוד הרב מרדכי אליהו זצוק"ל אמר שאם אדם אינו צנוע בביתו זה גורם לו ירידה בכבוד ובממון.

ואשה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום. וכשיושב יכוין שיהא פניו לדרום ואחוריו לצפון או איפכא אבל לא ישב בין מזרח למערב ומיהו דוקא כשנפנה במקום מגולה אבל במקום שיש מחיצות כגון בית הכסא שבבית אין צריך לדקדק.

"אבל לא ישב בין מזרח למערב" זו גמ' ברכות ס"א ע"ב ופירש"י שעיקר הקפידא היא שלא להפנות אחוריו לירושלים. והב"י תמה

על הרמב"ם שלא חילק בין יהודה לגליל וגם רבנו לא חילק. הנה לשון הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פרק ז הל' ט: "אסור לאדם לעולם שיפנה או שיישן בין מזרח למערב ואין צריך לומר שאין קובעין בית הכסא בין מזרח למערב בכל מקום מפני שהיכל במערב לפיכך לא יפנה למערב ולא למזרח מפני שהוא כנגד המערב אלא בין צפון לדרום נפנים וישנים". ע"כ. הנה הרמב"ם לא חילק בזמן שבית המקדש קיים אם לאו וכן בין גליל ליהודה ונתן טעם "מפני שהיכל במערב". כל מי שיש לו אוזן ישמע שהטעם הוא מפני שהשכינה במערב (גמ' ב"ב דף כ"ה ע"א. זוהר ח"א דף רמ"ו ע"ב וח"ג קי"ט ע"ב ותיקו"ז נ"ו ע"ב ועוד) ובדגלים דגל רחל במערב. כתב בספר "תורה אור" מהר"מ פאפירש זללה"ה בפרשת תרומה שהים הוא במערב והים זו המל' שכינת עוזנו והיא במערב ששם מתערבים הצורות. ואולי זו כוונת הרמב"ם כי נקט "היכל" שזו גימ' שם אדנות ששם השכינה.

וכשנפנה בשדה, אם הוא אחורי הגדר יפנה מיד ובבקעה יתרחק עד מקום שלא יוכל חבירו לראות את פירועו. ולא יאנוס לדחוק עצמו יותר מדאי. ויקנח ביד שמאל ולא בימין. ולא יקנח בחרס משום כשפים ולא בעשבים יבשים ולא בצרור שקנח בו חבירו. ויפנה בצניעות בלילה כדרך שעושה ביום.

ולא ישתין מעומד שלא יתזו נצוצות על רגליו ויראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו אם לא שיעמוד במקום גבוה או שישתין לתוך עפר תיחות.

ויזהר לכל יאחז באמה וישתין אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ ואף אם הוא נשוי. ולא ישהא צרכיו:

"ולא ישהא צרכיו" הגמ' (מכות ט"ז ע"ב) "אמר רב אחאי המשהה את נקביו עובר משום לא תשקצו" ויש בזה סכנה שהרי תלמידי רב נעקרו כי יראו לצאת באמצע השיעור. כתב הרמב"ם בהלכות דעות פרק ד הל' טו: "וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל או מי שמשהא נקביו או מי שמעיו קשין, אפילו אכל מאכלות טובים ושמר עצמו על פי הרפואה, כל ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש". על פי הקבלה עשיית הצרכים זה תיקון חיצוניות העולמות דעשיה התחתונה ומזון הקל' וזה חלקם. ובגמ' ברכות דף יד ע"ב "ואמר

רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלמה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבֵּחַ והקריב עליו קרבן דכתיב ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבֵּחַ ה'. ע"כ. הנה מפורש שהרוצה להתחבר עם השכינה עליו להפנות תחילה.

סימן ד

וירחץ בנקיון כפיו ודווקא במים (ב"י) ויברך בא"י אמ"ה אקב"ו על נטילת ידים וידקדק לערות עליהם שלשה פעמים מפני שרוח רעה שורה על הידים קודם נטילה ואינה סרה עד שיערה עליהם ג"פ

"רוח רעה" כתב החיד"א בספר "כנף רננים" שער קימת חצות, שהרוח הרעה נקראת שיבת"א והיא בת מלך ומקפדת להשאר על הידים ורק לאחר ג"פ נט"י בסירוגין מסתלקת.

ועל כן צריך למנוע מהגיע בידו קודם נטילה לפה ולחוטם ולאזנים ולעינים מפני שרוח רעה שורה עליהם ואם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בכל מידי דמנקי ויברך על נקיות ידים:

סימן ה

ויכוין בברכותיו פירוש המלות שמוציא מפיו ובהזכירו השם יכוין פי' קריאתו באל"ף דל"ת לשון אדנות שהוא אדון הכל. ויכוין עוד פי' כתיבתו ביו"ד ה"א לשון הוי"ה שהוא היה והוא ויהיה. ובהזכירו אלהים יכוין שהוא תקיף אמיץ אשר לו היכולת בעליונים ובתחתונים, כי "אל" לשון כח וחוזק הוא כמו "ואת אילי הארץ לקח":

בספר "שערי אורה" מייחס הרב את שמות הקודש לספירות: שם אדנות בספירת המלכות. שם שדי' ביסוד, אלקים צבקות בהוד, הוי"ה צבקות בנצח, הוי"ה בתפארת, אלקים בגבורה, אל בחסד, הוי"ה בניקוד אלקים בבינה, י"ה בחכמה ואה"ה בכתר. יש חשיבות לדעת את הקשר בין הספירות והשמות כי בכך הוא מכוין יותר.

סימן ו

ויברך ברכת אשר יצר וכו' חלולים חלולים ולא יאמר חללים חללים רמז לדבר "חלולים חלולים" עולה רמ"ח כחשבון איברי האדם (עיי' בפ"ו דאהלות ושם מונה כל רמ"ח איברים שבאדם). "אי אפשר להתקיים" כדאיתא במס' נדה כל זמן שתינוק במעי אמו טבורו פתוח ופיו סתום יצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן א"א לעמוד. "ומפליא לעשות" כדאיתא במדרש כי גדול אתה ועושה נפלאות האדם דומה לנאד מלא רוח ואם יעשה אדם בנאד נקב כחודה של מחט הרוח יוצא והאדם מלא נקבים ורוחו משתמרת בתוכו הרי עושה נפלאות.

שער הכוונות – דרושי ברכת השחר "ברכת אשר יצר היא כנגד אבא [נדזו] שבעולם העשיה ולכן יש בה מ"ה תיבות כמספר אדם שהוא חכמה אבא וז"ש אשר יצר את האדם בחכמה כי מסוד החכמה העליונה נוצר זה האדם שנרמז בו ולפי שהיצירה קודמת אל העשיה לזה אמר אשר יצר את האדם כי ע"י היצירה נעשית העשיה. והנה לפי שהג' ספירות עליונות הם סוד הבריאה והאדם שהוא חכמה הוא א' מן הג' לזה אמר וברא בו כי הוא מבחי' הבריאה וזהו לשון בו כי בו באדם עצמו שהוא בחי' הבריאה שבעשיה ברא כו' כנודע כי ג"ר דעשיה הם בריאה שבעשיה והו"ק הם יצירה שבעשיה והעשירית עשיה שבעשיה. והנה נקבים אלו הם בחינת ז' נקבים שבראש האדם שהוא אבא כנזכר בר"מ פרשת משפטים ואמנם הם סוד עינים [ואודנין] וחוטם ופה וכו' והם סוד ז' דגלגלתא והנה הענין הוא כי אין אנו צריכין כאן בעשיה אלא בחי' אור הנקבים האלו לפי שהדינין הם צורך קיום העולם כדי שיוכלו לקבל אור העליון ע"י המדה הניתנת בהם ע"י הדינים הקוצבים קצבה ומדה באורות שלא ישפיעו יותר מדאי ובפרט בעולם העשיה אשר שם צריכין הדינין בהכרח כי שם הוא ענין סנדלפון שהוא בגמ' פ"ר שהם סוד ה' גבורות מנצפ"ך שהם בגימ' פ"ר. והנה אם בחינת הרחמים יפתחו יותר מדאי דרך אותם הנקבים ודאי הוא כי יתבטלו הדינין שבעשיה ויתבטל העולם וכן אם יסתתמו יותר מדאי ולא ימשכו הרחמים יתרבו הדינין ויהיו הם לבדם בלתי

רחמים וע"ז א"א להתקיים אפילו שעה אחת דהיינו בחי' מלכות שבעשיה הנקרא שעה א' כנז' בתיקונים תיקון ס"ט בסוד מזל שעה גורם ובסוד שעה עומדת לו וע"כ רופא כל בשר בסוד מיתוק הדינין ע"י הרחמים כי הבשר הם דינים בישראל סומקא והוא בעשי' כי משם הוא סוד הבשר וע"כ הוא מפליא לעשות ר"ל כי הוא ממשיך הנתיב העליון הנק' פל"א עד עולם העשיה כדי למתק דיני' וזהו ומפליא לעשות ונרמזה העשיה במלת לעשות ומ"ש גלוי וידוע לפני כסא כבודך הוא בעולם האצילות אשר הוא יותר פנימי מכסא הכבוד שהוא הבריאה וזמ"ש לפני כסא כבודך ומשם נגלים וידועים בחי' הנקבים האלו למתקם משם ע"י הנקבים ההם מן האצילות היושב פנימי מן כסא כבודך שהוא הבריאה כנז':

כתב בספר הפליאה: "ואחר נטילת ידים תברך אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים כי הוא דוגמא עליונה הנקבים וחלולים הם הצינורות אשר דרך שם נותן הנותן ומקבל המקבל ואם יסתום אחד מהם לא יתקיים המקבל. וראה והבן שרמ"ח איברים רוחניים מתקיים דרך נקבים וחלולים שכן חלולים חלולים עולה רמ"ח.

ספר שושן סודות: אות לד – ברכת אשר יצר "ברכת אשר יצר יש בה נגלה ונסתר. הנסתר אשר שהוא אה"ה גבר על הבינה שיברא את האדם העליון בחכמה עילאה. וברא בו, כלומר באדם העליון. נקבים חלולים, לקבל מצינורות ל"ב נתיבות וחמשים שערי בינה וע"ב גשרים ומ"ב גחלי אש מגבורה ובו י"ב גבולי אלכסונים נפתחים לעת הצורך. ואם נפתח אחד מהם שלא לצורך או נסתם, אי אפשר להתקיים לא לעליונים ולא לתחתונים. ולכן אוי ואבוי לנפשי בעלי השמות המכריחים למקשה לילד שתלד קודם בא זמנה. פירוש, אותם י"ב גבולי אלכסונים מתחלקים ובם תמצא עושר ועוני וכן שאר מיני תמורות. ואם תכריח לצאת לילד קודם פתיחת אלכסונו אתה מחליף תולדו והופכו מטוב לרע או ההפך. וזהו אמרו שאם יפתח א' מהם וכו' אפילו שעה אחת כדכתיב הרף ממני ואשמידם. וכן הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלה אותם כרגע. ותרגם בשעה. וטעמי שיפתח אחד מגבולי אלכסונים שלא בעתו להשפיע מצד הגבורה והנה כלים בשעה אחת. רופא חולי כל בשר, כלומר מדת הבינה והמפליא לעשות בעליונים ומזה בא בתחתונים:

ספר תולעת יעקב – סוד נטילת שחרית "וראה כמה עמקו מחשבות יוצרנו לכלול באדם כל העולמות נגלים ונסתרים, ועל זה תקנו לנו הברכה הזאת לאמרה בכל יום להתבונן נפלאות אל ולידע כי האדם מסודר ומתוקן באבריו ופרקיו בחכמה מופלאה, וע"ז נאמר (איוב יט, כו) ומבשרי אחזה אלוה, ואם תשכיל בה"א האדם תמצא שרומז לאדם הנאצל מן החכמה העליונה. וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים והם הצינורות שבהם הולך השפע ממדה למדה ועל ידיהם נותן הנותן ומקבל המקבל לקיום הנמצאים. כעין דוגמא, יש נקבים באדם שהם מקבלין המאכל והמשתה ויש נקבים דוחים את המותרות ויש נקבים מקבלים ויש נקבים משפיעים הכל כדוגמא עליונה. שאם יסתם א' מהם והוא הצינור הבא מעולם הרחמים אל האדם הידוע. או אם יפתח אחד מהם והוא הצינור הבא ממדת הדין הקשה, אלו היה גובר. אי אפשר להתקיים ולעמוד אלא יסתלק למקומו ואז הבריות צועקין ואינן נענין, וכמו שאמרו במדרש (עי' מס' דרך ארץ פ"ב) בזמן שישראל עושין רצונו של מקום שוכן על ערבות ואינו מתרחק מהם שנאמר (במדבר ז, פט) מבין שני הכרובים וידבר אליו, ובשעת הכעס מתעלה ויושב בשמי מרום והכל צועקים ובוכים ואין קולם נשמע וגוזרים צום ומתפלשים באפר וצועקים ואינן נענין, ע"כ. וכל זה בסתימת צינור הרחמים או בפתיחת צינור הדין מפני קלקול הבריות, כי כפי מעשיהם של מטה מעוררים למעלה. רופא כל בשר שמעמיד הכל על תיקונו ושולח רפואה וחיים לעולם. ומפליא לעשות ולהאציל אצילות נעלם ואין קיום לעולמים בלתו, כי זולתו אין כלי להריק לעולם להתמיד ישובו, ונאצל ממקום מופלא ומכוסה והוא האויר הקדמון:

ספר מצת שימורים – שער הברכות "ובכוונת הברכה (ברכת אשר יצר) תכוין שהוא כנגד אבא דעשיה ולכן יש בברכה זו מ"ה תיבות כמנין "אדם" שהוא ה"חכמה" בסוד כ"ח מ"ה. ויכוין בהבל הפה של הברכה לתקן אור המקיף של ג' אחרונות דעשיה. ובזה נגמרו ג' אחרונות דעשיה בסוד פנימי וחיצון ואור מקיף דחציון ואור מקיף דפנימי. ויתכוין בפ"י של הברכה וזהו הענין. 'אשר יצר את האדם בחכמה פ"י 'אשר' שהיא בינה דיצירה, יצר את 'האדם' שהוא אבא דעשיה. 'בחכמה' של היצירה כמ"ש כולם בחכמה עשית' בבינה. וכן ויאמר אלהים דמעשה בראשית. ולפי שכל א' מעולמות אבי"ע

כלול מאבי"ע. דהיינו הכתר נקרא אצילות. חב"ד נקרא בריאה. וששה קצוות נקרא יצירה. ומלכות נקרא עשיה. והנה זה האדם שהוא חכמה הוא אחד מג' ראשונות הנה בריאה. לזה אמר "וברא" לשון בריאה וזהו דייקא ובר"א ב"ו ר"ל בו בעצמו שהוא מבחי' הבריאה דעשיה. ומ"ש נקבי"ם נקבי"ם פירוש שהם ז' בחינות דגולגלתא הנודעים, והם עינים ואזנים וחוטם ופה שיש בראש האדם הזה שהוא אבא. ומ"ש גלוי וידוע לפני כסא כבודך, פי' כי אותם שבעה בחינות דגולגלתא של א"א דאצילות הנקרא לפני כסא, כי הבריאה הוא הכסא עצמה, והאצילות הוא לפני כסא. ושם למעלה הם גלויים הארתם ונמשכים עד ז' דגולגלתא דחכמה דעשיה, כדי ליתן כח למתק הדינין שבעשיה, לפי הצורך שלהם בלבד כאשר נודע. כי בחינת מציאות הדינין הם לתועלת העולם כי על ידם נותן המאציל העליון קצבה ומדה אל האורות כדי שיוכלו העולמות לקבל האור העליון, בסוד בוצינא דקרדוניתא הנותנת קצבה וקו המדה אל כל הספירות. והרי כי אין תיקון העולם אלא ע"י הדינים והבן זה מאד:

ואם הולך מיד לבית הכנסת ורוצה להמתין מלברך ענט"י עד בואו לבית הכנסת שיסדר אותם עם שאר ברכות הרשות בידו.

אמנם אם יברך מיד ענט"י ואשר יצר י"א שצריך לומר מיד אחריה אלהי נשמה עד בא"י המחזיר נשמות לפגרים מתים לפי שהיא סמוכה לברכת אשר יצר ולכך אינה פותחת בברוך וי"א שאין צריך לומר מיד אחריה ומה שאינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת הודאה כמו ברכת הגשמים שאינה פותחת בברוך והכי מסתבר דהכי מוכח בברכות בפרק הרוואה דקאמר כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה ובתר הכי קאמר וכי משי לידיה לימא על נטילת ידים וכן סדרן הרמב"ם ז"ל:

שער הכוונות – דרושי ברכת השחר "ברכת אלהי נשמה שנתתה בי כו' ברכה זו סמוכה לחברתה לפי שהיא כנגד אימא [נדזו"] דעשי' המחוברת תדיר עם אבא [והבן] זה הנה אעפ"י שלא כל אדם זוכה

לחלק הנק' נשמה עכ"ז הנה יש לו חלק בנשמת אדה"ר שהיה כולל כל הנבראים אעפ"י שהאדם הזה עדיין לא זכה אלי' הוא בעצמו. ואמרו טהורה היא כנגד עולם האצילות אשר משם נשמה לנשמה. אתה בראת כנגד חלק הנשמה הבאה מן הבריאה. אתה יצרת הוא סוד הרוח הבא מן היצירה. אתה נפחתה בי הוא סוד הנפש שבעשי' ונמצא כי באמרו נשמה שנתת בי כלל כל הדי' חלקים הנז' וקראם כלם בשם נשמי'. ואתה עתיד ליטלה ממני כו' הוא בסוד מ"נ ואח"כ אתה עתיד להחזירה בי בבקר בסוד חדשים לבקרים:

סימן ז

וכל היום כשעושה צרכיו י"א שלקטנים מברך אשר יצר ולגדולים ענט"י. וי"א שבין לגדולים בין לקטנים מברך ענט"י ואשר יצר דכיון שצריך לומר אשר יצר שהוא דבר של קדושה צריך לברך ענט"י, וכ"ש אם רוצה ללמוד אחר גדולים שצ"ל ענט"י. וא"א הרא"ש זצ"ל לא היה מברך אף לגדולים רק "אשר יצר" אף כשהיה רוצה ללמוד אם לא כשעושה צרכיו וקנח או הטיל מים ושפשף והיה מתפלל אחריו מיד אז היה מברך ענט"י. וז"ל שכתב בתשובת שאלה אם עשה צרכיו וקנח או קטנים ושפשף ורוצה להתפלל יטול ידיו ויברך ענט"י אבל כל היום כשעושה צרכיו או מטיל מים אף אם רוצה ללמוד אין לו לברך על נטילת ידים כי אם אשר יצר:

שאלה: מי שנכנס לבית הכסא ולא התפנה כלל, האם יטול ידיו? תשובה: כתוב בהקדמת ספר הזוהר דף י"ע"ב שיש רוח רעה ששורה בבית הכסא וכשיוצא משם היא שורה על אצבעותיו. כתב מרן הבן איש חי (תולדות שנה א אות טז) היינו דווקא כל גופו אך אם הכניס מקצת גופו או ידיו א"צ ברכה. ברם הרב הראשי לחולון כבוד הרב הגאון אברהם יוסף שליט"א שאפילו הכניס ידו לבית הכסא חייב ליטול. ועיין שו"ע הזוהר או"ח סימן ג' שדייק גם מהתלמוד הבבלי כעין מ"ש.

סימן ח הלכות ציצית

ומיד אחר נטילת ידיו יתעטף בציצית מעומד.

למה רומזת הציצית? כתב בשער הכוונות דרושי ציצית דרוש א: "הציצית הגדול המעטף את הראש הוא בחינת אור המקיף דז"א כשהגדיל ונעשו לו י"ס גמורות ונתפשטו ראשו וזרועותיו ולכן שיעור זה הטלית הגדול של העטיפה הוא כדי לכסות ראשו ורובו". וסדר עטיפתו פירשו הגאונים כעטיפת ישמעאלים שהיא עטיפה גמורה. ובעל העיטור כתב דלא בעינן כולי האי אלא כדרך בני אדם שמתכסין בכסותן ועסוקין במלאכתן פעמים בכיסוי הראש ופעמים בגילוי הראש. ודרך העטיפה רחבה לקומת האיש ומחזיר ב' ציציות לפניו וב' ציציות לאחוריו שיהא מסובב במצות, ומכסה ראשו שלא יהא בגילוי הראש.

מה הטעם הסודי של עטיפת הישמעלים? כתב בספר "מצת שימורים" בשער הציצית: "והטעם שצריך להתעטף כעטיפת הישמעאלים דווקא, מפני שהמלכות היא מתחלת בסוד אחורי הזעיר ולכן צריך לכוון שני ציציות הימינים ולהשליכם לאחור דרך הכתף השמאלי כדי שיגיעו אל רישא דנוקבא העומדת באחור ובצד שמאלא, כנודע דנוקבא אחידת בשמאלא שהם הגבורות. ושני ציציות האחרים ישארו תמיד דרך פנים של האדם. והטעם הוא כי הנהנתבאר לעיל כי ציציות היוצאים מן הד' מוחין דקטנות הנה השנים מהם שהם החסדים וגבורות שבדעת אלו הם בלבד שנוטלת המלכות בהיותה באחור, אבל כשחוזרת פנים בפנים אז לוקחת גם השני ציציות אחרים שעומדים דרך הפנים הנז' והם חכמה ובינה:

ויברך "להתעטף בציצית"

ראשי תיבות ל"ב ויש כאן רמז לל"ב חוטין שיש בד' כנפות והם רומזות לל"ב נתיבות חכמה הנמשכות למלכות הנקראת מצוה ולכן הטלית נקראת "תשמישי מצוה".

כתב הרש"ש זללה"ה בספרו נהר שלום (דף טו עמוד ב) "יכוין בתחלת הכל ביחוד של הציצית יהוה"ה שמספרו ל"ב כמספר ל"ב נתיבות חכמה ורמוזים בר"ת להתעטף בציצית דהיינו שיכוין לזווג או"א שהם י"ה ולהמשיך אור המקיף שהוא בחינת הטלית לז"א שהוא אות ו' והז"א שהוא אות ו' ממשיך המקיף לנוק' שהיא ה' אחרונה והם בחינת הציצית.

ונקראת "ציצית" על שם החוטין הנפרדין ממנה כדכתיב "ויקחני בציצית ראשי".

מה הוא סוד הציצית? כתב בספר "פרי עץ חיים" שסוד הציצית סודה אלו אורות הבאים מהכאת קוצי דשערי דאריך אנפין באחורי העורף דזעיר שאז בוקעים המוחין שבזעיר ויוצאים לחוץ, כתוצאה מכך אור פנים חוזר ועולה ובוקע מתוך זעיר אנפין למעלה בבחינת שערות הראש, והן בחינת אור מקיף לז"א בבחינת ג' ראשונים, ולפי שבחזה דזעיר אנפין מסתיים יסוד אמא, שם בוקעים האורות החסדים דיסודות אבא ואמא המתגלים שם ומאירים בשערות הנ"ל, ונעשו לבנים כי בראשן שחורות, רק אחר המשכתן אל החזה ששם מתגלים חסדים דאבא ואמא ומתלבנים השערות, ועל כן שיעור טלית עד החזה.

כתב בספר "קהלת יעקב" שמילת "ציצית" גימטריא ת"ר סוד ש"ך פ"ר, כי מחכמה יוצאים ש"ך דינים מסוד ל"ב נתיבות י' פעמים ל"ב גימטריא ש"ך, ומבינה סוד ה' שבשם ה' אותיות מנצפ"ך גימטריא פ"ר, ועל ידי ציצית נמתקים אלו ש"ך ופ"ר דינים, כי אור הציצית בא מהכאת קוצי דשערי שאריך, ויש לו כח להמתיק הדינין הנמשכין מחכמה ובינה שהן גימטריא ציצית, ועל כן ציצית גימטריא מצפ"ן מצפ"ן שהם סוד ב' פאות דאריך, שהן המקור ל"ג תיקוני דיקנא, ועל ידם נמתקים הש"ך ופ"ר, וזה שאמר "ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לזרת"ם" ראשי תיבות ל'המתיק דינין מ'אינון ת'רין ר'עין שהם סוד חכמה ובינה רעין דלא מתפרשין, ומהן יוצאים ש"ך ופ"ר גימטריא ציצית, ועל ידי ציצית ממתיקין הדינין אלו, והנה הש"ך ופ"ר אלו הן נמשכין ליצירה ועשיה, ש"ך ליצירה שבו מט"ט, פר לעשיה שבו סנדלפון, על כן ציצית גימטריא "מטטרו וסנדלפון", ועל כן נקראת הציצית "גדילים" כי ביצירה שם מ"ה ובעשיה ב"ן, מ"ה ב"ן גימטריא "גדילים".

ועל כן צריך להפרידם זה מזה.
אמר הארי הקדוש ציצית ראשי תיבות צ'דיק י'פריד צ'יציותיו
ת'מיד.

ויכוין בהתעטפו שציונו המקום להתעטף כדי שנזכור כל מצותיו
לעשותם.

ויעיין הציצית קודם לכן שיהו שלימים שאם נתקלקל אחד מהם
הוא ברכה לבטלה.

ואם ירצה להתעטף מיד בקומו כדי שלא ילך ד"א בלא ציצית או
שיש לו ציצית בחלוקו יכול ללובשו מיד בלא ברכה ולכשיטול
ידיו ימשמש בציצית ויברך להתעטף בציצית. או אם יתעטף אח"כ
בטלית אחרת יברך עליה ויכוין לפטור גם את זאת שלבש כבר.
ואם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות כולם חייבין בציצית
ואם לבשם כולם בבת אחת די להם בברכה אחת ואם מפסיק
ביניהם צריך לברך על כל אחת ואחת. לכן מי שרגיל להתעטף
בבהכ"נ בטלית גדול צריך לברך עליו אע"פ שבירך על טלית קטן
שלבש כבר. ואם פשט טליתו ולא היה דעתו ללובשו מיד כשחוזר
ולובשו צריך לברך. אבל אם היה דעתו ללובשו מיד כגון שפשט
אותו כדי ליכנס לבית הכסא בזה אני מסתפק אם צריך לברך
שיש פנים לכאן ולכאן דאיכא למימר כיון דילפינן כל התורה
מתפילין ותפילין "כל אימת דממשמש בהו מברך" פירוש אם זזו
ממקומן וממשמש בהן להחזירן למקומן א"כ כל שכן הכא שיש
לו לברך. מיהו יש לומר דשאני התם שזזו ממקומן ולא ידע שלא
היו במקומן אבל אם הזיזן ממקומן אדעתא להחזירן מיד התם
נמי לא היה צריך לברך ולזה דעתי נוטה:
והישן בטליתו בלילה א"צ לברך עליו בבוקר:

"ברכה על טלית קטן" דעת הרב שיש לברך על ט"ק בפנ"ע ועל ט"ג בפנ"ע. וכן פסק השו"ע (או"ח ח, יג). וכן פסק הרמ"א אלא שכתב שהמנהג לברך על ט"ק "על מצות ציצית" ועל ט"ג "להתעטף בציצית". וכן כתב בספר הפליאה "ומיד תברך בציצית טלית קטן על מצות ציצית, ועל טלית גדול להתעטף בציצית, וצריך להתעטף מעומד שנאמר "לכם" לג"ש (לגזרה שווה) שלא תאמר אחר שמצות טלית רומז בכ"י (בכנסת ישראל שהיא ספירת המלכות) א"כ יהיה מיושב (כמו שמתפללים עד תפילת שמונה עשרה). כך נהג הארי הקדוש וכעדות תלמידו רבי חיים ויטאל זללה"ה שכתב בשער הכוונות – דרושי ציצית דרושו "אבל מורי ז"ל כשהיה לובש טלית קטן ביום וכשהיה יוצא מבית המרחץ או מבית הטביל' וכיוצ' בזה היה נוהג לעטף ראשו בו ממש והיה מברך להתעטף בציצית ואח"כ היה שומטו מעל ראשו ומורידו על שני כתיפיו כדרך לבישתו".

סימן ט

כל מיני בגדים חייבין בציצית. וציצית של צמר או של פשתים פוטר כל המינין אבל שאר מינין כגון של משי או צמר גפן אינן פוטרין אא"כ יהא הציצית ממין הטלית:
וכתב הרמב"ם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית אם הוא אדום יעשה הציצית אדום ואם הוא ירוק יעשה הציצית ירוק, וכן פי' רש"י. ור"י פירש שא"צ. וכתב בספר המצות קטן ומיהו נכון ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן בשל משי אע"פ שהגאונים ור"ת אסרו לעשות אפי' ציצית של פשתן בטלית של פשתן. רבינו שלמה ורב אלפס התירו ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש זצ"ל:

סימן י

טלית שאין לה ארבע כנפות פטורה יש לה יותר מארבע חייבת ועושה לה ארבע ציציות בארבע כנפיה יש לה ארבע וחתך אח' באלכסון ועשאו שנים או שהגביה כנפיה ותפרם בענין שלא נשאר בה כנף לא נפטרה בזה היא של בגד וכנפיה של עור חייבת היא של עור וכנפיה של בגד פטורה היה לה ג' כנפות ועשה בהם ג'

ציציות ושוב עשה לה כנף רביעי ועשה גם בו ציצית פסולה:
היתה מרובעת וכפלה כתב הרמב"ם ז"ל אין מטילין ציציותיה על
כנפיה כמו שהיא כפולה אא"כ תפרה כולה ואפי' מרוח אחת
ומלשון א"א הרא"ש ז"ל נראה שחייבת אף על פי שלא תפרה
כלל:

היה לה ארבע ציציות בארבע כנפות ועשה לה עוד אחרות וחתך
את הראשונות כשירה באחרונות:
והרמב"ם ז"ל כתב הטיל ציצית על ציצית אם נתכוין לבטל
הראשונות חותך הראשונות וכשירה ואם נתכוון להוסיף אע"פ
שחתך אחת משתיהן פסולה. וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק:

סימן י"א

מצות ציצית בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח ב' חוטין כפולים
של צמר צבועין תכלת וב' חוטין כפולים של צמר לבן או של
פשתן

מה סוד התכלת? צבע הלבן רומז לחסדים והתכלת לגבורות, זה
לאהבה וזה ליראה. בספר הזוהר ברעיא מהימנא (שלח דף קע"ד
ע"ב) מסביר שהציצית באה להזכיר לנו את כל מצוות ה' כמ"ש
"וראיתם אותו וזכרתם...ועשיתם אותם" ואמרו (מנחות מג ע"ב)
"ראיה מביאה לידי זכירה, זכירה מביאה לידי מעשה" והבאור
בדרך סוד כך הוא. הלבן מורה על החסדים והם בז"א והתכלת על
הנוק. הזכירה בז"א הנקרא זכר והעשיה בנוק. מה זו הראיה? זה
יתבאר ממ"ש "ונותן עיניו בו" זו המשכת החכמה אל המלכות כמ"ש
בחכמה יבנה בית. ואמרו "משיכיר בין תכלת ללבן" ההכרה זו
המשכת החכמה.
צבע תכלת נדרש בס"ה (פרשת שלח דף קע"ה ע"א) מלשון תכלה
וכליון.

זוהר שלח לך דף קעה ע"א: "ציצית איהו נוקבא, רנא דעלמא מתא. אסתכלותא לאדפרא. ציץ דכר,
ציצית נוקבא, ודא לכל בר נש. ציץ לכהנא. ותנינן, אסור לאסתכלא בשכינתא, בגין כך אית תכלא,
בגין דתכלת, איהו פרסיא לבית דוד, ותקונא דיליה. ודא איהו דחלא מן קדם יי' לדחלא מהווא אמת.
ועל דא וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יי', ודא פרסיא דדינינו בה דיני נפשות, כמה דאוקמוה,
(ברכות נז ע"ב) דכל פונדיו טבין לחלמא, בר תכלא, דאיהו פרסיא דסליק בדינא דנפשות".

ויהיו טוויין לשם ציצית אבל אם לא היו טוויין לשמן פסולין. מה העניין של עשיית מצוה לשמה? בקטע שלפנינו יבואר שכדי להכניס תוכן רוחני בדבר גשמי נחוצה כוונה לשמה. הגם שאם לא כיוון גם קיים מצווה, אבל אינו דומה העושה "סתם" לעושה ב"כוונה". הנה בספר הזהר פרשת יתרו (דף צג ע"ב) כתוב כך: ואי אזדמן ליה עובדא ויכוון ביה זכאה איהו, ואף על גב דלא מכוין ביה זכאה איהו, דעביד פקודא דמריה, אבל לא אתחשיב כמאן דעביד רעותא לשמה, ויכוין ביה ברעותא דאסתכלותא ביקרא דמריה, כמאן דלא ידע למסבר סברא, דהא ברעותא תליא מלה לשמה, ובעובדא דלתתא לשמה אסתלק עובדא לעילא, ואתתקן כדקא יאות.

ביאר בעל ה"מתוק מדבש" ולפי שכל הכוונות הפרטיות שיין לכוין רק בזו"ן כדי ליחדם, לכן אמר ואי אזדמן ליה עובדא ויכוון ביה זכאה איהו אם נזדמן לו מעשה של מצוה ויכוין בו כוונה הפרטית בסוד המצווה לייחד יחוד זו"ן אשרי לו, ואף על גב דלא מכוין ביה ואף על פי שאינו מכוין בה כוונה הפרטית אלא לשם קיום מצות המלך, גם כן זכאה איהו דעביד פקודא דמריה אשרי לו כי עשה מצות הבורא, והבורא יודע סודה, אבל לא אתחשיב כמאן דעביד רעותא לשמה אבל אינו נחשב כמי שעושה רצון קונו לשמה, ויכוין ביה ברעותא דאסתכלותא ביקרא דמריה ויכוין בו ברצון של הסתכלות בכבוד קונו, כי בלי כונה נחשב כמאן דלא ידע למסבר סברא כמי שאינו יודע להסביר סברא והטעם של המצוה, דהא ברעותא תליא מלה לשמה כי ברצון הלב תלוי הדבר של לשמה, ובעובדא דלתתא לשמה ובמעשה של המצוה שלמטה שעושה לשמה, הגם שהמעשה הוא גשמי עכ"ז אסתלק עובדא לעילא ואתתקן כדקא יאות מתעלה מעשה המצוה למעלה ע"י טוב כונתו שהיא רוחנית ונתתקן כראוי.

וצריך שיהיו שזורין

"שזור" היינו שפותל כמה חוטים לחוט אחד והוא נקרא חוט שזור. כן דעת הראש ברם הרמב"ם לא הצריך שזירה. המחלוקת היא אומר הב"ח האם דורשים סמוכין ממ"ש "גדילים תעשה לך" וסמך ליה "לא תלבש שעטנז" מה שעטנז שזור אף גדילים שזור. ומה הענין השזירה בדרך הסוד? הנה כתוב בספר הזוהר פרשת שלח ברע"מ דף קע"ה ע"א

פתיב (ישעיה כד) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק ואומר רזי לי וגו'. מכנף הארץ, דא כנף דציצית, דאיהו כנף הארץ. זמירות שמענו, אליו שאר חוטין, דנפקין ותליין מאתר עלאה, גו אינון שבילין עלאין, דנפקין מחכמה עלאה. צבי לצדיק, דא צדיק חי העולמים, דאינון חוטין אינון שפירו דיליה, דהא מניה נפקין, וכל חוטא פלילא בתרין סטריין. וכד אסתפלנא, אמינא רזי לי רזי לי, דהא מגו רזא עלאה דכל מהימנותא נפקין.

מסביר ה"מתוק מדבש": להבין מאמר הבא נקדים מה שכתב האריז"ל (בשעה"כ דרוש ב' דציצית), הנה נודע שהחז"ג דדעת דאימא המלובשים ביסוד דאימא מתגלים בחזה דז"א, ושם מאירים החסדים באלו הציציות הנמשכות משערות השחורות דז"א, ומלבנים אותם, ועוד כי שם במקום החזה מתגלה היסוד דאבא ומאיר גם הוא אור גדול באלו הציציות, ועי"ז מתלבנות ומתגלות, ומשם מאירות הארות הציציות לנוקבא, ע"כ. וכעת נבא לראות את ביאור הזוהר הנז':

רלו ספר שלח לך דף קעה ע"א — רעיא מהימנא הוזהר

בְּתִיב מִכְּנֶפֶת הָאָרֶץ זְמִירוֹת שְׁמַעְנוּ צָבִי לְצַדִּיק וְאוֹמֵר רְזִי לִי וְגו', מִכְּנֶפֶת הָאָרֶץ, דָּא כְּנָף דְּצִיצִית, דְּאִיהוּ כְּנָף הָאָרֶץ. זְמִירוֹת שְׁמַעְנוּ, אֵלִין שְׁאָר חוּטִין דְּנִפְקִין וְתִלְיִין מֵאַתֵּר עֲלָאָה, גו' אֵינוֹן שְׁבִילִין עֲלָאִין דְּנִפְקִין מִחֲכֻמָּה עֲלָאָה. צָבִי לְצַדִּיק, דָּא צַדִּיק חֵי הָעוֹלָמִים, דְּאֵינוֹן חוּטִין אֵינוֹן שְׁפִירו דִּילִיָּה, דְּהָא מְנִיָּה נִפְקִין, וְכָל חוּטָא כְּלִילָא בְּתָרִין סְטָרִין. וְכֵד אֶסְתַּכְּלָנָא, אֲמִינָא רְזִי לִי וְגו', דְּהָא מְגוּ רְזָא עֲלָאָה דְּכָל מִתּוֹק מִדְּבַשׁ מְהִימְנוּתָא נִפְקִין.

מתוק מדבש

בְּתִיב מִכְּנֶפֶת הָאָרֶץ זְמִירוֹת שְׁמַעְנוּ צָבִי לְצַדִּיק וְאוֹמֵר רְזִי לִי וְגו' וּמִפְרָשׁ מִכְּנֶפֶת הָאָרֶץ, דָּא כְּנָף דְּצִיצִית זוּ הִיא כְּנָף שֶׁל הַצִּיצִית, דְּאִיהוּ כְּנָף הָאָרֶץ שֶׁהִיא כְּנָף הָאָרֶץ, דֵּהִינּוּ הָאֵרוֹת שֶׁל אֹרֶךְ מִקִּיף הַחוּזֵר דו"א הַמְקִיפִים אֶת הַמַּלְכוּת הַנִּקְרָא כו"ף, עַל שֶׁסָּא הֵי"ה דֵּהֵי"ן שְׁנֵה שְׁנֵי כו"ף עִם הַכּוֹלֵל, וְגַם נִקְרָא אֶרֶץ, וְעִיקָר הָאֵרֶת הַמַּלְכוּת הִיא בְּחִינַת סְתֵמָה.

וּמַש"כ זְמִירוֹת שְׁמַעְנוּ דְּרַשׁ זְמִירוֹת כְּמוֹ זְמִירוֹת, וּמִפְרָשׁ אֵלִין שְׁאָר חוּטִין אֵלוּ הֵם שְׁאֵר חוּטִים שֶׁל לָבֵן שֶׁהֵם כְּזֵמִירוֹת, דְּנִפְקִין הַיּוֹצֵאִים מִקּוֹלָא דְּשַׁעְרָא דְּרִישָׁא דו"א, וְתִלְיִין מֵאַתֵּר עֲלָאָה וְתִלְיִין מִמִּקּוֹם עֲלִיוֹן, כִּי שׁוֹרֵשׁ מִהֶמוֹחִין דְּאִימָא, גו' אֵינוֹן שְׁבִילִין עֲלָאִין תּוֹךְ אֹתָם הֵל"ב שְׁבִילִים הָעֲלִיוֹנִים שֶׁל הַחֲכֻמָּה דו"א, דְּנִפְקִין מִחֲכֻמָּה עֲלָאָה הַיּוֹצֵאִים מִחֲכֻמָּה הָעֲלִיוֹנָה, שֶׁהִיא מִקִּיף הַחוּזֵר דְּרַךְ הַשְּׁעָרוֹת, שֶׁהוּא בְּחִי" חֲכֻמָּה וְחִיָּה.

וּמַש"כ צָבִי לְצַדִּיק, דָּא צַדִּיק חֵי הָעוֹלָמִים זֶהוּ לְדִיק חֵי הָעוֹלָמִים, הֵינּוּ הָאֵרֶת יִסּוּד דְּאֶצְבָּא הַמַּאֲרִיָּה בְּהַצִּיצִית מִהַחֲזָה וְלִמְטָה, דְּאֵינוֹן חוּטִין, אֵינוֹן שְׁפִירו דִּילִיָּה שֶׁאֵלוּ הַחוּטִים הֵם הַיּוֹפִי שֶׁלּוֹ, כִּי הַיּוֹסֵד דְּאֶצְבָּא מִלָּבָן וּמִיָּפֶה אֶת שְׁעָרוֹת הַשְּׁחֹרוֹת שֶׁל קוֹלֵי דְּשַׁעְרָא דו"א, דְּהָא מְנִיָּה נִפְקִין כִּי מִמֶּנּוּ הֵם יוֹצֵאִים, וְכָל חוּטָא כְּלִילָא בְּתָרִין סְטָרִין וְכָל חוּט הוּא כְּלִיל בְּשֵׁי נְדָדִים, דֵּהִינּוּ שְׁטְרִיכִים לֵהִיּוֹת שְׁזוּרִים וְכַפּוּלִים לְשָׁנִים, (וְדָרַךְ זֶה הוּא לְעִיכּוּבָא, לִפִּי שֶׁהֵם בְּחִי"ג דְּדַעַת אֲשֶׁר אֵינֶם נַחֲשִׁים לְמוֹחִין בְּשֵׁי עֲמֻן, לָכֵן אֵין יוֹצֵאִין מֵהֶם צִיּוֹת בְּשֵׁי עֲמֻן, אֲבָל לְהוֹרוֹת זֶה צָרִיךְ לֵהִיּוֹת כָּל חוּט כַּפּוּל שָׁנִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאֵרֶץ"ל (ס).

וְאִמֵּר יִשְׁעִיָּה הַנִּבֵּא וְכֵד אֶסְתַּכְּלָנָא כִּשְׁהַסְתַּכְּלָנִי בְּסוּד הַצִּיצִית, אֲמִינָא אֲמַרְתִּי רְזִי לִי רְזִי לִי דֵּהִינּוּ דְּהָא מְגוּ רְזָא עֲלָאָה דְּכָל מְהִימְנוּתָא נִפְקִין כִּי מִתּוֹךְ סוּד עֲלִיוֹן שֶׁסָּא שׁוֹרֵשׁ כָּל הָאֲמוּנָה יוֹצֵאִים, ר"ל לִפִּי שֶׁמֵּהָאֵרֶת יִסּוּד דְּאֶצְבָּא הַמְלוּבֵשׁ בְּיִסּוּד דְּאִימָא מִשֶּׁם יוֹצֵאִים הַמוֹחִין לְצִיּוֹת וּמִתְגַּלִּים בְּחִי"ג דו"א, כְּלוּמַר לִפִּי שֶׁהַמוֹחִין לְצִיּוֹת בָּאִים דְּרַךְ הַיּוֹסֵדוֹת דְּאִו"א שֶׁכָּל אֶחָד נִקְרָא רז (ע"י ס' מֵאוּרִי אֹרֶךְ אֹת רז). (הָאֵרֶץ"ל וּמִפְרָשִׁים)

הַזֹּהֵר שֶׁלִּפְנֵינוּ מִסְבִּיר שֶׁחֲכֻמָּה דו"א נִבְעֵת מֵ"אֶתֶר עֲלָאָה" הֵינּוּ נִצָּח דְּאִימָא הַבּוֹנֶה קו ימין ח"ן דו"א וְנִצָּח דְּאִימָא נִשְׁפָּע מֵ"חֲכֻמָּה עֲלָאָה" הֵינּוּ מֵאֲבָא וְכָתַב עוֹד "וְכָל חוּטָא כְּלִילָא בְּתָרִין סְטָרִין" וְזוֹ הִיא הַשְּׁזִירָה וְהִיא מַעֲכַבֶּת לְדַעַת הָאֵרִי הַקְּדוֹשׁ וְכְמוֹ שֶׁפָּסַק הָרֵב.

ועניין השזירה אלו חו"ג דדעת שאין יוצאין מהן ציציות בפני עצמן אבל השזירה מייצגת אותם. (עיין פרי עץ חיים שער הציצית פרק ד'). נמצא ששזירת החוטים מעכבת לפי הפשט והסוד. וסוד השזירה נעוצה במוחין דחב"ד שמקבל ז"א מיסוד אמא. חוט ימיני זו החכמה השמאלי זו הבינה ושזירת החוטים לחוט אחד מייצג את הדעת.

ויהיו ארכן בכפלן ג' טפחים מד' אצבעות בגודל בכל טפח
"ג' טפחים מד' אצבעות" הרי בסך הכל י"ב אצבעות. מדוע י"ב
אצבעות? על כך התעוררו בספר הזוהר ברע"מ פנחס דף רכ"ח ע"ב
וכך כתבו:

אלא, ודאי בגד חשוב לאו איהו, אלא שלש על שלש לכל סטרא. אינון
תריסר, לקבל ד' בגדי לבן, וד' בגדי זהב, וד' בגדי דכהן הדיוט.

הסבר ה"מתוק מדבש" אלא ודאי הטעם כי שיעור כנף הבגד צריך להיות רוחב שלש אצבעות, כי בגד חשוב לאו איהו אלא שלש על שלש כי בגד חשוב נקרא רק כשיש בו שיעור שלש על שלש אצבעות, וכתוב בציצית על כנפי בגדיהם, ושיעור הכולל של כל הד' כנפות לכל סטרא אינון תריסר לכל צד הם י"ב אצבעות, כי ד' פעמים ג' הם י"ב, וכנגדם שיעור אורך הציצית הוא י"ב גודל. וגם הוא לקבל ארבע בגדי לבן כנגד הד' בגדי לבן של הכהן גדול, שהם סוד בגדי ז"א, וארבע בגדי זהב שהם סוד בגדי המלכות, (וכי"כ בתיקון דף ע"ח ע"ב) וארבע בגדי דכהן הדיוט שהם סוד בגדי מלאך מט"ט הנקרא כהן הדיוט, הרי כאן שלש בחינות בגדים שכל אחת כלולה מד', ובכללם הם י"ב בחינות כנגד הי"ב גודל. אורך הציצית. ע"כ. הרי התבארו י"ב גודל. שהם שמונה בגדים של כה"ג וד' בגדים של כהן הדיוט וסודם ברור.

ואם ירצה להוסיף בארכן יוסיף. ואחד מהחוטין יהיה ארוך יותר
כדי שיכרוך בו הגדיל.

ואם "עשאה מן הקוצין" פירוש מן החוטין התלויים ביריעה כמין הוצין ודרך לקוצצן "או מן הנימין" פירוש החוטין שמוציאין מן הבגד לתפור או מן החוטין שיוצאין בשפת הבגד פסולה:

עשאה מצמר גזול פסולה:

המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית אבל המשתחוה לפשתן נטוע כשר לציצית:

ויעשה נקב באורך הטלית בתוך ג' אצבעות סמוך לקרן ומרוחק מן הקרן כשיעור שיש מקשר גודל עד סוף הציפורן ומה שיש ממלא קשר גודל ולמעלה עד כדי ג' אצבעות מן הכנף הוא מקום ציצית

הטעם למרחק ג' אצבעות על פי הסוד (רע"מ פנחס שם) כי בגד קטן נחשב ג' אצבעות על ג' אצבעות (שבת כו ע"ב) וכתוב בתורה "על כנפי בגדיהם"

ואם היה רחוק מהכנף כמלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור מן הקרן כשר ומ"מ טוב לעשות אמרא בשפת הבגד שלא ינתקו ובתוך רוחב הבגד אין לו שיעור רק שלא יתנהו על החוטין שעושין בשפת הבגד:

וכתב בעל העיטור שאין שיעור לחוטין מלמעלה אם ירצה יוסיף כמו שירצה ור"י פי' דעד שמנה כפולין שהן ששה עשר יכול להוסיף טפי לא ויחתוך ראשי החוטין ויתחבם בכנף ויכפלם ואז יהיו ארכם שנים עשר אצבעות שהוא שיעור אורך הציצית ויקח ארבע חוטין מצד אחד וארבע מצד אחד ויקשור ב' פעמים זה על גב זה ואח"כ יכרוך חוט הארוך סביב השבעה ובזמן שהיה תכלת היה צריך לדקדק בכריכה לעשות שבעה חוליות כאשר הם מפורשים בגמרא ועתה שאין לנו תכלת אין לעשותה מכלאים אלא צמר לצמר ופשתים לפשתים וגם אין צריך לדקדק בחוליות.

והרמב"ם ז"ל כתב "מנהגינו לכרוך בה חוליות כעין שכורכין בתכלת". וא"א הרא"ש ז"ל לא היה מדקדק. ובה"ע (ובעלה"טור) כתב דהאידנא אין צריך לדקדק בכריכה ואפילו אם כרך רובה או לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה אלא עיקר מצותה שיכרוך עד שיהא בכריכה עם הקשר כרוחב גודל וקושר ב' פעמים וחוזר וכורך וכן יעשה עד שישלים לה' קשרים וד' כריכות ביניהם. ויהיה כל הכרוך רוחב טפח והשאר ב' טפחים ועוד יש מנהגות אחרות בעשייתו וכאשר כתבתי כן הוא עיקר.

כתוב ברע"מ פנחס שם: **שְׁלִישׁ גָּדִיל, וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי עֲנָף, דְּאִיהוּ תְּכֵלֶת.** פירוש יש לעשות את הגדילים ביחס של שליש גדיל ושני שליש ענף וכל זה נקראת "תכלת". כלומר הרעיא מהימנא קורא לציציות "תכלת".

ההסבר לכך נעוץ במ"ש לעיל שי"ב גודליו הם כנגד ד' בגדי לבן של כה"ג (ז"א) וד' בגדי זהב של כה"ג (נוק') וד' בגדי לבן של כהן הדיוט (מלאך מט"ט). שורש הכל נמצא בד' בגדי לבן של כה"ג וכנגדו עושין כריכה וב' טפחים לא כרוך כנגד בגדי זהב של כה"ג וד' בגדי לבן של כהן הדיוט. כתב בזה "מצת שימורים – שער הציצית": סוד שליש גדיל ושני שלשי ענף. הטעם הוא כי הציצית רומזת אל המלכות והיא יוצאה בת"ת דזעיר מאחורים בסוף שליש העליון שהוא במקום החזה. ועל כן שליש א' גדיל כנגד שליש העליון דת"ת. ושני שליש ענף כנגד שני השלישים התחתונים דת"ת ששם היא המלכות:

כתב שער הכוונות – דרושי ציצית דרוש ו': "הנה ט"ל כריכות שיש בציצית הם בחי' ט"ל אותיות שיש באהיה דההין בפשוט (4) ומלוי (10) ומילוי המילוי (25) לפי שסוד הציצית הוא באהיה דההין העולה (161) כנף (ע"ה) כנ"ל. ולכן נבאר ענין עשיית הציצית כפי מנהג מורי ז"ל.

הנה צריך הציצית לעשותו שליש א' גדיל וב' שליש ענף והטעם הוא לפי שכיון שהציצית לצורך הנקב' והנה מקומה הוא בחזה

דז"א שהוא בסוף שלישי העליון דתפארת שבו וכנגדו יעשה שלישי א' גדיל. וכנגד שני שלישי התחתונים דת"ת אשר שם היא הנוק' יעשה שם שני שלישי ענף. ואמנם הגדיל יעשהו חוליות חוליות כל חוליא מג' כריכות ובתחילה יקשור שני קשרים סמוך לכנף ויכרוך ז' כריכות ויקשור ב' קשרים אחרים ויכרוך ח' כריכות ויקשור ב' קשרי' אחרים ויכרוך י"א כריכות אח"כ יקשור ב' קשרים אחרים ויכרוך י"ג כריכות ויקשור ב' קשרים אחרים והרי הם ט"ל כריכות כמנין ט"ל אותיות אהיה דההין כנ"ל כמספר יהוה אחד. ובענין קשיר' ראשי כל חוט וחוט של הציצית כדי שלא יתפרדו משזירתן ראיתי למורי ז"ל שלא היה מוחה בזה אף כי יש בזה מפקפקין ואדרבה נ"ל שהיה חפץ בקשירת ראשיהם:

**ויהא זהיר לחתוך ראשי החוטין לעשותן שמונה קודם שיכרוך
שאם כרכן ואח"כ חתך ראשי החוטין פסולה. אבל אם תחכם
בכנף ואח"כ חתכם כשירה, רק שיחתכם קודם כריכה:**

נתן הרנ"ש זצוק"ל סימן "חקך וחך בניך" חקך ר"ת חוליות ק' שרים כריכות. וכך כותב הרב:
בספרו "מצת שימורים" – שער הציצית:

הנה הציצית צריך בה חוליות קשרים וסימן "כי חקך וחך בניך" וכו' והחוליות הם י"ג בכל א', הרי בד' ציציות הם ב"ן חוליות. וה' קשרים בכל א', הרי ד' קשרים לד' ציציות. וזהו "וחך בניך" ר"ל חוליות קשרים הם במספר "בנך" (ב"ן חוליות וכ' קשרים). וזהו דרך כלל. אבל דרך פרט יש סימן אחר כי אורך הציצית צריך שיהיו י"ב אצבעות, וג' אצבעות מהנקב שמונח בו הציצית על קרן הבגד הרי בכל ציצית חמשה עשר אצבעות הרי בין ארבע ציצית ששים אצבעות וז"ס "הנה בנך יוסף בא אליך" כי כמנין "הנה" הם אצבעות. וכמנין "בנך" הם חוליות וקשרים כנזכר, ועוד יש ט"ל כריכות בכל ציצית הרי ד"פ ט"ל הם גימטריא יוסף. (נתן, נלע"ד שכאשר יכתוב ציצית במילוי כזה צד"י יו"ד צד"י יו"ד תי"ו המילוי בלבד גימטריא ס"ד להורות שמנין חוטין של ציציות ל"ב והם שזורין, הרי ס"ד חוטין יש בציצית. וכן החוטים הם ל"ב והם שזורין

הרי ס"ד חוטין במספר "בא אליך" רמז ליעקב. ודע כי יוסף יש בו סי גבורות סביבו והם מסבבים למלכות שהיא מטתו שנאמר "ששים גבורים סביב לה". וג"כ סוד בנ"ך כמנין ע"ב והוא סוד החסד המתגלה בפוס האמה, והם ח' חוטין ועשרה קשרים, ובכל ציצית הרי ח"י, וד' פעמים ח"י גימטריא ע"ב. והנה ח"י בכל כנף הוא בסוד ט"ט מן מטטרו"ן (שהוא שד"י) לד' צדדין שהם החיות דכתיב והחיות רצוא "ושוב" והם כנגד ד' חיות המרכבה, וכנגדם הוא האור שבא בתוכם והוא ד"פ יה"ו שהם סוד הציצית כנזכר. והוא גם כן מוחין של מטטרו"ן בעולם היצירה שהם מוחין של ו"ק ויש בו ח"י אותיות בסוד ששה צירופים, והם בסוד ע"ב ד"פ ח"י וז"ס ח"י אלף עולמות סביב הכסא וכל יה"ו במילוי ג' ט"ל. הרי ד"פ ט"ל גימטריא יוסף כנזכר וזהו "הנה" בנך יוסף (נתן, נלע"ד שזה הסוד "הנה בנך יוסף בא אליך" הכוונה הוא אחר שזעיר אנפין מקרב סוד הציצית והטלית מיסוד דבינה הנקרא יוסף כמו שנבאר בעזרת ה' אז צריך להניח סוד התפילין שהם כ"א אזכרות במספר "ישראל" עם ה' אותיות, וזהו שאמר "ויתחזק ישראל" ואז ראוי הוא לחיבור כי כבר יש לו מוחין השלימות וז"ש "וישב על המטה" שנתיישב על המלכות שנקרא מטה. ומכאן רמז שצריך להניח מתחלה הטלית ואח"כ התפילין במסכת מנחות פרק התכלת דף מ"ב ע"א:

סימן יב

ואם נפסקו כל חוטיה ונשתייר בהם כדי עניבה כשר ובלבד שישאר כדי שיוכל לענבם כולם ביחד שזהו יותר מכדי עניבה של כל אחד בלבד. ורש"י פי' דבעינן "כדי עניבה מן הענף" ור"י פי' אפילו נחתך כל הענף ולא נשאר אלא כדי עניבה מן הגדיל כשר: ואם לא נשאר כדי עניבה אפילו בחוט אחד שנפסק כולו פסול הילכך כיון שכל אחד כפול לב' אם נפסקו ב' ראשים פסול שמא נפסק חוט אחד אבל אם לא נפסק אלא ראש אחד כשר. וי"א אם נפסקו ג' חוטין פסול אפילו אם נשאר בהן כדי עניבה ואם נפסקו ב' כשר אם נשאר בהם כדי עניבה ולפ"ז אפי' אם נפסקו ב' ראשין כשר אם יש בהן כדי עניבה עד שיפסקו ג' וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לסברא ראשונה:

מה בין חוטי הענף והגדיל? הנה לגבי חוטי הענף הם עליונים יותר מהגדיל. ובזה ירמוז לשורש האורות היוצאים מרישא דא"א "נפסקו כל חוטיה" כאמור החוטים רומזים לאור החוזר ברישא דז"א היוצא מרישא דא"א מקוצי השיער שלו. לכן חוטי הציצית ירמזו להשפעת היורד ובא לז"א ונמשך לנוק' ואם נפסקו החוטים אין השפעת נמשך. אם תשאל והרי יש חוטים נוספים? תשובה: השפעת כלול זב"ז וחסרון אחד משפיע על זולתו וזו הסיבה למ"ש בסימן י"ג לקמן שד' הציציות מעכבות זא"ז.

סימן יג

ארבע ציציות מעכבין זה את זה שכל זמן שאין בה כל הד' אינה מצויצת כהלכתה והיוצא בה לר"ה בשבת חייב חטאת אבל אם יש בה כל הארבע מותר לצאת בה לר"ה אפילו האידנא שאין לנו תכלת:

סימן יד

עשאה כותי פסולה, ואשה כשרה לעשותה. השואל טלית מחבירו פטור מלהטיל בה ציצית כל שלשים יום, לאחר שלשים חייב. שאלה עם ציציותיה חייב לברך עליה מיד, י"א שאין מברך עליה עד לאחר ל' יום ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל: וליטול טלית חבירו בלא דעתו ולברך עליה י"א שהוא מותר דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, ובלבד שיקפול אותה אם מצאה מקופלת. טלית של שותפין חייבת בציצית:

סימן טו

מותר להתיר ציצית מטלית זה וליתנם באחר אבל אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם הציצית ולתופרו בבגד אחר: הטעם כתב רש"י פרק התכלת משום דבעינן "על כנפי בגדיהם" וליכא.

תלה החוטין בין שני כנפים מזו לזו וקשר כנף זו כהלכתה וכנף זו כהלכתה ואח"כ חתכה באמצע ונפרדו זה מזה פסולה:

נקרעה הטלית תוך שלש אצבעות לכנף אינו רשאי לתופרה, חוץ לשלש אצבעות יכול לתופרה:

סימן טז

שיעור טלית להתחייב בציצית כל שקטן בן ט' שנים יכול לכסות בה ראשו ורובו וגדול אינו מתבייש לצאת בה באקראי לשוק. אבל אם אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אע"פ שגדול יוצא בה באקראי לשוק פטור:

"קטן בן ט' שנים" דבר זה נאמר בגמ' מנחות (דף סו"ע"ב) ומסביר בספר הזוהר ברע"מ (דף רכ"ו ע"ב) ש"קטן" היינו מדרגת מלאך מטט' שהוא ביצירה וזו הסיבה שאנו אוחדים ביד שתי ציציות באמירת "ברוך שאמר" כי אמירת הקדיש בסיום הקרבנות מעלה אותנו מעולם העשיה לעולם היצירה. וזה סוד "ונער קטן נוהג ב"ס" כי בקדיש מוצפן שם מ"ב שסגולתו לעלות מעולם לעולם. נער היינו מלאך מטט' שהוא גימ' שדי' ועם ו' אותיות הרי ש"כ כמנין נעיר.

"קטן" היינו ז"א כמ"ש "יעקב בנה הקטן" (בראשית כז, טו). "ראשו ורובו" אומר הרנ"ש היינו עד החזה שמשם ולמטה מתגלים האורות. והנה לשונו "מן החזה ולמטה שמשם מתחילין להתגלות סוד הציציות כנזכר, אין לו להמקיף עוד שם טלית אבל מכל מקום המקיף יורד ומקיף לכל הזעיר. ולכן שיעור הטלית אין צריך רק שיגיע עד החזה לבד וז"ש רז"ל, עד שיתכסה הקטן ראשו ורובו, כי סוד הציציות הם ממוחין דקטנות כמו שביאר לקמן, והנה עד החזה הוא הרוב כי הרי יש למעלה כח"ב ח"ג ושליש הת"ת, שהוא עד החזה, נמצא שהוא הרוב. ולכן צריך שהטלית יהיה רחב כשיעור שיגיע רחבו עד החזה של האדם.

"וגדול" נראה לי בס"ד שגדול היוצא לשוק היינו התפשטות האורות דגדלות לעולמות ב"ע ושם יש אחיזה של הקלי' כמ"ש בשער הכוונות בעניין חנוכה שאסור להנות מאור הנרות עיי"ש. כעין זה כתב הרנ"ש ב"מצת שימורים – שער הציצית" עוד נלע"ד נתן, מאחר שהטלית הוא סוד אור מקיף גדול והוא סוד הצלם "אך בצלם יתהלך איש" כי אור המקיף הוא משמר לאדם מכל דבר רע. ולכן כל המניח הטלית עם כוונתו, ניצול מהגליות של הקליפות.

וזהו רמז כי "טלית" גי' "גליות" שבזכות כוונת הטלית ניצול מכל גליות, הן מהקליפות הן מאומות העולם, כמו המקיף של ז"א שהוא משמרו מכל הקליפות כן למטה באדם התחתון.

סימן יז

סומא חייב בציצית

הטעם כתב הרנ"ש "נלע"ד שזה סוד שמביא ר"ש בפרק התכלת סומא חייב בציצית וכו' הכוונה הוא מאחר שבחינת הטלית קטן אין מסתלק מזעיר אנפין אפילו בעת הדורמיטא אז הוא בסוד בחינת סומא. ולכן גם כן סומא חייב בציצית והבן היטב.

ונשים ועבדים פטורים

הטעם כתב הרנ"ש "והטעם שנשים פטורות מן הציצית כבר ביארנו לעיל שסוד בחינת הטלית אינו מגיע אלא עד החזה דז"א, דהיינו שעד שם ניכר המקיף הגדול שמקיף כל הז"א בחי' טלית. אבל מהחזה ולמטה אין עוד שם שם טלית רק בחינת הציציות. והנה מאחר שבחינת טלית אינו מגיע אלא עד החזה דז"א אשר משם יצתה הנקבה מאחוריו ולא יותר, לכן נשים פטורות מן הציציות.

וטומטום ואנדרוגינוס חייבין מספק. וכתב הרמב"ם ז"ל "יתעטפו בלא ברכה". והוא הולך לשיטתו שפירש שנשים אין יכולות לברך בדבר שהן פטורות. אבל ר"ת כתב שיכולות לברך אף על פי שהן פטורות, ויותר טוב שלא יברכו. קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו:

"קטן היודע" הבין במילים אלו הרנ"ש בספרו "מצת שימורים" שהכוונה במילים אלו שבילד יש אמנם מוחין דקטנות (קטן) אך מתחיל להתפשט מח הדעת (היודע) ולכן אביו (אבא) צריך ליקח לו ציצית כדי לחנכו.

הרחיב את הענין מרן ה"בן איש חי" בספרו "סוד ישרים" (ח"א – שאלה ג) "...ובעודי מתבונן בענין זה, צופה הייתי בס"ד למה שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות, בדרוש ב של הציצית דף ד עמוד ד בסוף העמוד וזה לשונו, ואם תאמר מאחר שהציציות הם ממוחין דקטנות והם עיקר המצוה, כי הטלית עצמו אינו אלא זכר בעלמא, אם כן למה הקטן פטור מהציצית? והתשובה, כי אין הקוצין דמוחין דקטנות גדלים ונעשים ציציות תלויים עד החזה ועד רישא

דנוקבא אלא בהמשך הזמן, עד אשר נכנסו המוחין דגדלות, והם הולכים וגדלים מעט מעט וכו', עיין שם. וראיתי להרב המקובל הרב רבי נתן שפירא ז"ל במצת שמורים דף כ"א עמוד ב וזה לשונו, נראה לעניות דעתי מה שאמרו בברייתא סוף פרק לולב הגזול, קטן היודע להתעטף חייב בציצית, הכוונה היא כי יש נשמות שזוכות למוחין דגדלות בזמן קטנותם, כמו שכתוב בסבא דמשפטים זכה יתיר יהבין ליה נשמתא דכורסיא קדישא ואז יש לו דעת בשלימות, לכן אמר קטן היודע להתעטף, מאחר שהוא יודע להתעטף זה סימן שמתחיל להכנס בו סוד מוח שלישי שהוא הדעת, לכן אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו, עד כאן לשונו. ויש לפלפל בס"ד בכל זה, ועתה אין פנאי להאריך יותר. ועל כל פנים מדברי רבינו הגדול האר"י זכרוננו לחיי העולם הבא הנזכר תבין, כי סיבת פיטור הקטן מן המצוות הוא להיות שלא נכנס בו עדיין מוחין דגדלות, ואם היה נמצא מצוה שאין להשייכות במוחין דגדלות כי אם רק במוחין דקטנות, היה הקטן מתחייב בה, ועדיין יש לי לדבר בזה בס"ד, ואין כאן מקום להאריך:

סימן יח

לילה לאו זמן ציצית היא. י"א כל מה שלובש בלילה פטור ואפילו אם מיוחד ליום ומה שלובש ביום חייב אפילו מיוחד ללילה וכ"כ הרמב"ם מותר ללבוש ציצית בלילה ובלבד שלא יכרך.

"לילה לאו זמן ציצית" כתב על זה בשער הכוונות – דרושי תפילת ערבית דרוש א"ד ע כי לילה לאו זמן ציצית הוא כנז' בגמרא. אמנם אין זה אלא בטלית גדולה שמתעטפין בו בשעת התפלה והטעם הוא במה שנתבאר אצלנו בדרושי הציצית כי הטלית והציציות הוא בחי' אוה"מ הנמשך מצד אימא עלאה אל ז"א הנקראת מדת יום אבל נוק' דז"א הנקרא מדת לילה כי אז זמן שליטתה אין לה בחינת אור מקיף משם. אבל הטלית קטן כבר נתבאר כי בחינתו הוא מבחינת זמן הקטנות שאז הז"א הוא בבחינת העיבור דתלת כלילן בתלת ולכן נוהג אפילו בלילה לפי שבליילה הז"א ישן בסוד העיבור שחוזר להתעבר בתוך אימא עילאה בסוד ג' דקטנות ובחינה זו אינה מתבטל אפילו בלילה כי דוקא טלית דבחי' הגדלות הוא שנפסק ומתבטל בלילה. אבל ציצית דזמן ג' כלילן בג' אינו מתבטל כלל לעולם אפילו בלילה.

ומאימתי מברך עליה בשחר? משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה. אמרו חכמים אימתי זמן קריאת שמע של שחרית? משיכיר בין תכלת ללבן. וקשה למה תלו זה בזה. וענה על זה הרנ"ש ואמר "נלע"ד לתרץ משרז"ל מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן. צריך לדייק איזה שייכות יש לק"ש לתכלת ולבן? אלא, כי אלו המוחין של תכלת ולבן שהם ו"ק דאו"א הם נכנסים אח"כ בסוד ק"ש, ועל ידי התלבשות נה"י דאבא תוך נה"י דבינה אזי מתהפכים המוחין, ונכנס בינה דאבא ונעשה חכמה דאימא. וחכמה דאימא נעשה בינה דאבא ואז יוצאים אלו הדי' ציציות דתכלת או דלבן. ולכן תולה קריאת שמע של שחרית בהיכר בין תכלת לבין לבן. שמקודם לכן אי אפשר להכיר כי עדיין התכלת הוא כלול באבא ואין לנו השגה באבא. אבל משנכנס התכלת באימא אזי יש לנו השגה שיכולים להשיג בין תכלת ללבן שהוא בין חכמה לבינה דאימא:

וא"א ז"ל פי' שאינו ממעט אלא כסות המיוחד ללילה שאותו פטור אפי' אם לובשו ביום. וכסות המיוחד ליום או ליום וללילה חייב אפי' לובשו בלילה ויש לברך עליו:

מה עניין כסות לילה? כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום – ולמה אין מצות ציצית בלילה דא"כ קשרת מדת הדין דלא תפעל כלל וזהו אסור לבטל מנהגו של עולם וכך הסביר הרב מרדכי יפה זצ"ל בביאור "אבן יקרה" על טעמי המצוות לרבי בנימין ריקאנטי זללה"ה שכתב "אם תשאל אותי מדוע אין מצוות ציצית נוהגת בלילה? וכתב ואולי הוא מטעם "ויסתר משה פניו". וכתב ע"כ הלבוש שהביאור בזה הוא שיש להכנע למידת הדין. ונראה שלילה זו מידת הדין והלבן שבציצית מכניע מידת הדין הנחוצה להנהגת העולם.

וסדינין אע"פ שאדם ישן בהם בבקר עיקר תשמישן בלילה וכסות לילה מיקרו:

את פטור הסדין תבין ממ"ש "סדין עשתה ותמכור" שהסדין קשור למידת הדין הנק' מלכות. והנלע"ד ש"סד" ע"ה גימ' אדנ"י ו"ין" אלו ס' הגבורים סביבה. "וחגור" גימ' רל"ב שהם עסמ"ב "נתנה לכנעני" אלו ב"ע.

סימן יט

אין חיוב ציצית אלא בטלית שרוצה ללבוש, אבל מה שאינו רוצה ללבוש פטור. הילכך אין לברך בעשייתו "אשר קדשנו במצותיו וציונו לעשות ציצית" שאין בעשייתו מצוה אלא בלבישתו: "ללבוש" יובן ממילת "בגדיהם".

סימן כ

הלוקח טלית מצוייצת מ ישראל או מתגר א"י כשירה. אבל אם לקחו מהא"י שאינו תגר פסולה. ואין מוכרין טלית מצוייצת לא"י:

סימן כא

ציצית אין בהם משום קדושה דתשמישי מצוה הן ויכול לזורקן וליכנס בהן לבית הכסא. ויראה דאפילו בעודן במצותן מותר להשתמש בהן.

"ציצית תשמיש מצווה" כבר ידעת שהמל' נק' מצוה. כתוב בספר הזוהר (שלח קע"ה ברע"מ) "ציצית איה נוקבא, רזא דעלמא תתאה" הרי שסוד מצוות הציצית הוא בספירת המלכות הנקראת "מצוה". אבל בשאלות כתב בפרשת שלח לך "אסור לבני ישראל למיעבד צרכיהן במידי דעביד למיפק ביה ידי חובת מצוה, כגון חוטין הקבועין בטלית למיסר ביה מדעם, אי נמי הושענא לאורוחי ביה, ואתרוג דמצוה למיכליה דילפינן מדם דאמר קרא "ושפך וכסה" במה ששפך יכסה שלא יכסה ברגליו שלא יהו מצות בזויות עליו דדוקא תשמישי מצוה בתר דאיתעבדי בהו מצוה נזרקין". ע"כ. תרגום: אסור לבני ישראל לעשות צרכיהם (שימוש פרטי) בדבר שעשוי לדבר מצווה. כגון: אסור לקשור בחוטים של ציצית משהו, או להריח הדסים של ד' המינים, או לאכול אתרוג של ד' המינים. איסור זה נלמד ממ"ש "ושפך וכסה" במה ששפך יכסה. שלא יכסה ברגליו שלא יהיו המצוות בזויות עליו. דוקא תשמיש מצווה, לאחר שנעשתה מצוות, נזרקים.

ואפשר לחלק שאינו דומה לדם דשאני התם כשמכסה ברגל עושה המצוה דרך בזיון מה שאין כן כאן (ס"א וכ"כ הרמב"ם ז"ל מותר

לכנוס בציצית לב"ה ולבית המרחץ, נפסקו ציציותיה זורקן לאשפה
אם רוצה) וטוב להחמיר:

"תשמישי מצוה נזרקים" הנה בספר הזוהר פרשת שלח דף קע"ה ע"ב
נוקט את דברי הגמ' (מגילה דף כו ע"ב) שתשמישי מצוה נזרקים.
שואל הזוהר כיצד זורקים את הלולב ומיניו והרי כתוב בפיוט "שם
בן ארבע בלולב חונה" ותירץ שזה רמז בלבד ואינו כתיבת שם
הוי"ה על גבי קלף.

סימן כב

העושה ציצית לעצמו מברך שהחיינו, נתעטף בו מברך להתעטף
בציצית:

"להתעטף בציצית" כתב בספר נהר שלום – דף טו עמוד ב "יכוין
בתחלת הכל ביחוד של הציצית יהו"ה שמספרו ל"ב כמספר ל"ב
נתיבות חכמה ורמוזים בר"ת להתעטף בציצית דהיינו שיכוין
לזווג או"א שהם י"ה ולהמשיך אור המקיף שהוא בחינת הטלית
לז"א שהוא אות ו' והז"א שהוא אות ו' ממשיך המקיף לנוק' שהיא ה'
אחרונה והם בחינת הציצית. ונקוד הוי"ה דברכת ציצית יכוין
הזכרים שהם י"ו בקמץ והנקבות שהם ה"ה בחולם והכונה להמשיך
אור מקיף מאריך לז"א ובשבת יכוין כל ההויות בניקוד קמץ:

סימן כג

ההולך בבית הקברות צריך להגביה הציצית שלא יהא נגרר על
בה"ק כדאיתא בברכות ר' חייא ור' יונתן הוו אזלי ביני קברי הוה
שדיא תכלתא דרבי יונתן עלויה קברי א"ל דלייה דלא לימרו
למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו. פירוש שנראה כמחרף
שאינן יכולין לקיים המצות שמע מינה שמותר לילך לבה"ק בלבוש
שיש בו ציצית רק שיזהר להגביהן. וכתב הרב רבינו יונה דוקא
בימיהם שהיה בכל בגדיהם ד' כנפות שאי אפשר שיסיר כל בגדיו
כשילך לבית הקברות, אבל אנו שאין אנו מכוונים בהם למלבוש
אלא למצווה אסור משום לועג לרש:

סימן כד

אע"פ שאין אדם חייב לקנות טלית בת ארבע כנפות כדי שיתחייב בציצית אלא דוקא אם רוצה להתכסות בטלית בת ד' כנפות חייב להטיל בה ציצית, מ"מ טוב ונכון להיות כל אדם זהיר וזריז במצות ציצית שיהיה לו בגד קטן מצוייץ שילבש אותו כל היום "זהיר וזריז" הנה בזה חשש הרב לדברי המלאך הנזכר בגמ' מנחות מא ע"א "מלאכא אשכחי לרב קטינא דמיכסי סדינא אמר ליה קטינא קטינא סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא ציצית של תכלת מה תהא עליה? אמר ליה ענשיתו אעשה? אמר ליה בזמן דאיכא ריתחא ענשין" ע"כ.

כי עיקר מצוותה על זכירת המצות ובכל שעה ובכל רגע צריך לכך דוגמא לדבר כאדם המזהיר לחבירו על ענין אחד שקושר קשר באזורו כדי שיזכרנו.

וע"כ יש בה ה' קשרים כנגד ה' חומשי תורה וד' כנפים שבכל צד שיפנה יזכור. וגדול עונש המבטל עתה ממה שהיה עונשו בזמן שהי' תכלת מצוי שאז לא היתה מצויה כל כך ולא היה כל אדם יכול לחזור עליה משא"כ עתה ואפילו מי שאינו יכול להתעטף כל היום צריך ליזהר בו בשעת תפלה.

כתב בעל העיטור ואותם שמקבצים הציציות בשעת ק"ש ונותנין על העינים אפשר שנוהגין כן משום "וראיתם אותו" על שהיא עטיפתם תחת מלבושם.

גדולה מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. ציצית עולה ת"ר וח' חוטין וה' קשרים י"ג הרי תרי"ג אע"פ שהוא כתוב חסר יו"ד מפרש בתנחומא ג"פ כתיב ציצת בפרשת ציצית וחד מינייהו לציצית שדי ל' לכולהו והיא משלמת המנין.

"וראיתם אותם" כתב בשער הכוונות בסוף דרושי הציצית דרוש ז' "ודע כי האדם צריך להסתכל בציציות בכל שעה ורגע כמש"ה "וראיתם אותם" והוא תועלת גדול לנשמה שלא יזדמן חטא לידואם יזהר בכך, וגם ישיג תועלת גדול. אבל בכוונת ההסתכלות יש ב' כוונות כי המסתכל בהם בעת תפלת שחרית בק"ש דהיינו כשאומר פרשת ציצית צריך לכוין באופן אחר וכמו שנבאר שם במקומה בע"ה. אבל המסתכל בהם שלא בזמן התפילה צריך לכוין כונה אחרת שנבארה בע"ה שם במקומה והיא זו. דע כי צריך להסתכל בהם ב"פ זא"ז ומה שצריך לכוין הוא זה כי הנה עין גי' ק"ל והוא בחי' רבוע שם מ"ה כזה יו"ד ה"א יו"ד ה"א וא"ו יוד ה"א וא"ו ה"א ובעת שהוא מסתכל יכוין כי הכנף הוא סוד אהיה דמילוי ההין וכשתסיר ממנו הפשוט ישארו אותיות המילוי בגי' ק"ל כמספר עין כנזכר. וכאשר יסתכל ב"פ רצופות יהיו ב"פ ק"ל שהם ב"פ עין והם בגי' ר"ס וז"ס וירא ה' כי סר לראות כי ע"י ס"ר הנז' הוא הראות ותכוין אל עשרה הויות פשטות של החו"ג שעולים בגי' ס"ר ואח"כ תכוין אל שאר הכוונות הנ"ל בדרוש זה אם תרצה. ואמר לנו מורינו ז"ל שעדיין לא היה בנו כח לכוין בהסתכלות ציציות דז"א רק בציצית יעקב כנ"ל. שיש ציצית לז"א וציצית ליעקב ויש לי ספק אם שמעתי ממנו שנכוין בציציות היוצאות לרחל והראשון עיקר. עד כאן הגיעו דרושי הציציות:

רשב"י אומר (מנחות מג ע"ב) כל הזהיר בציצית זוכה ורואה ומקבל גרסי' פני שכינה כתיב הכא "וראיתם אותם" וכתיב התם "את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד".

ריש לקיש אמר (שבת לב ע"ב) כל הזהיר במצות ציצית זוכה שמשמשים לו ב' אלפים וח' מאות עבדים שנאמר "אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים שהם שבעים לשונות והחזיקו בכנף איש יהודי וגו'".

הפשט מובן שעי' לשונות המחזיקים בד' כנפות עולים למספר אלפיים ושמונה מאות. הטעם הסודי במימרא זו כתב הרנ"ש בספר מצת שימורים " והנה טלית קטן הוא ביצירה במטטרו"ן אשר מתלבש בטלית כנז' בזוהר פ' פנחס. וזה סוד דאמר ריש לקיש

במסכת שבת פרק שני כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו לעתיד אלף ות"ת עבדים. והענין הוא כי שם שד"י בשש צירופין עולה אלף ת"ת דהיינו אות ש' לבדו, ונשארו אותיות ד"י. והנה ו"פ ד"י בגימטריא "חנוך". והסוד הוא כי הלוּבש ציצית של מטטרו"ן הוא בסוד עבד, ולכן ישמשו לו עבדים כמנין אלף ת"ת עכ"ל. (ונלע"ד נתן. איך אפשר שהאר"י זלה"ה יהי חולק על התלמוד שלנו שהביאו רז"ל לראיה מן הענין אשר יחזיקו עשרת אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי, שהם ב' אלפים ות"ת. אבל לפי מיעוט שכלי נראה שנפל טעות בכתבי האר"י זלה"ה וכך צריך לומר "הזהיר זוכה ומשמשין לו לעתיד ב' אלפין ות"ת". הטעם שהציצית קטן הוא במטטרו"ן ש"ר הפני"ם שג"י אלף פחות אחד, בסוד "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מיני אלף" שהוא מטטרו"ן ש"ר הפני"ם שג"י אלף פחות אחד. והוא שולט בשש קצוות של עולם היצירה ששם יש שש צירופים של שד"י העולים אלף ת"ת כנזכר. והרי שני אלפים ות"ת שרומז בשם של מטטרו"ן בעצמו, ומספר פ"ד ביותר שגימטריא חנוך, וכל זה כתבתי כדי להשוות דברי האר"י זלה"ה עם התלמוד שלנו.

כתב בזה ה"שמן ששון" בשער הכוונות שבאמת לא נפלה טעות בדברי הארי הקדוש אלא שהארי הקדוש דיבר בזמן הזה שאין תכלת ולכן כתב "אלף ושמונה מאות עבדים" ולעת"ל כשתחזור התכלת כמו שהיה בזמן התלמוד יהיו אלפיים ושמונה מאות עבדים. לגבי מספר אלף ושמונה מאות אמרו בזה שזה שש פעמים אות ש' של שם שד"י. הגר"א כתב שהם ג"פ ציצית הנזכרים בתורה כל ציצית גימ' שש מאות.

¹ הנה הארי הקדוש גרס "אלף" ולא "אלפיים" כגירסת התלמוד שבידינו. כך כתב בשער המצות - פרשת שלח לך אות [יג] דין הציצית נתבאר באורך בשער התפלות קודם ביאור תפלת שחרית דחול יע"ש כי שם נתבאר כל משפטיו ודיניו [יד] ובדרוש שמות הספירות נתבאר מאמרם ז"ל [שבת דף ל"ב] שאמרו כל הזהיר במצות ציצית לעתיד לבא זוכה ומשמשין אותו [מ"א סט] אלף ות"ת עבדים כו' וביארתי שם בענין צירופי שם שדי אשר בעולם היצירה. ע"כ. וכך כתוב גם בשער ההקדמות - דף נא עמוד א "ובענין י' לבושים הפנימיים דז"א שביצירה, שאמרנו שהם ו' צרופים, דע, כי ו' צרופים אלו, הם עולים בגימטריא קכ"ו, ומקורם הוא שם אדני ברבוע, כזה, א' א"ד, אד"ג, אדנ"י. כי גם הוא עולה בגימטריא קכ"ו. ועשר לבושי האמצעים, שהם ו' צרופי שד"י, דע, כי הש' בו"פ, עולה בגימטריא אלף ות"ת, וב' אותיות ד"י בו"ף, הם בגימטריא פ"ד, כמנין חנוך. שהוא מטטרו"ן, העולה בגימטריא שד"י כנודע. והכונה היא, כי אלו הי"ס האמצעיות שבז"א דיצירה, הם הנקרא ציצית דמטטרו"ן, כנזכר בפרשת פנחס ברעיא מהימנא, בדף רכ"ו ורכ"ז. והוא סוד מה שארז"ל, כל הזהיר במצות ציצית, משמשים לו לע"ל, אלף ות"ת עבדים. והטעם הוא, כי הלוּבש ציצית דמטטרו"ן, הוא בסוד עבד להקב"ה, הנרמז בו"פ ד"י, ולכן זוכה שישמשו לו עבדים כמספר אלף וח' מאות הנרמז בשש פעמים ש' של שד"י כנזכר:

והנה הצצתי בדברי הרב הגאון עמרם אופמן שליט"א בספר "והיה לכם לציצית" שכתב ש"תכלת+כנף" הם אלף החסרים בזמן הזה ויושלמו בימי המשיח.

זכה דורנו והתגלה בו התכלת שמופק מחילזון התכלת הנקרא "ארגמון התכלת" ונמכר בארץ ובעולם. המעיינים יראו הרחבה גדולה בספר "התכלת" של הגאון הגדול ראש מכון פועה הרב מנחם בורנשטיין שליט"א.

וכל המבטל מצות ציצית עליו נאמר "לאחוז בכנפות הארץ וגו'.

"בכל עת יהיו בגדיך לבנים" זו מצות ציצית "ושמן על ראשך אל יחסר" זו מצות תפילין.

"מצות ציצית" הנה במצוות ציצית שהיא נקראת "מצוה" יש ט"ל כריכות אבל תפילין שהם "קדושה" נכפל הטי'ל בעשר וי"פ ט"ל גימ' שמן. וכך נדרש בשער הפסוקים ויתן לך האלקים מטי'ל השמים. שמים = שמן. השמן רומז על מוחין דא"א והציצית אלו אורות שז"א נותן לנוק' וזה הוא "בכל עת" שמיסוד ז"א הנק' כ"ל נמשך שפע לנוק' הנק' ע"ת. וכך דרשו בספר הזוהר ויצא קנ"ג ע"א "אשרי עושה צדקה בכל עת".

על ראשך אלו התפילין שהם על הראש. המוחין הם ג' והם חב"ד ורמוזים באות ש' הימנית ומקורם בחו"ב חו"ג והם ש' שמאלית שיש בה ד' ראשים. והם ל"מ דצ"ל. והנה מילת "על ראשך" זה גימ' ג"פ אור הרומז לחב"ד.

רבי אליעזר בן יעקב אומר (מנחות מג ע"ב) כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו ומזוזה בפתחו וציצית בכגדו מובטח לו שלא יחטא שנא' והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם:

"החוט המשולש" ג' מצוות אלו הם תיקון השכינה. התפילין הם מוחין דא"א הנמשכים לז"א ומשם לנוק' וכן הציצית זה אור מקיף כנ"ל ומזוזה בפתח היינו היסוד המחבר את ז"א לנוק'.

למה נקבעה פרשת ציצית בקריאת שמע? הנה כתוב בזוהר ח"ג דף קעה ע"א: "פְּקוּדָא דְּאֵל מִצְוֹת צִיצִית, כְּלִיל תְּכֵלֶת וְלָבָן, דִּינָא וְרַחֲמֵי בְּנוֹרָא. אֲשָׁא חֲוָרָא לָא אָכִיל, תְּכֵלֶא אָכִיל וְשָׂצִי. (דברי הימים ב ז) וְתֵאכֹל הָעוֹלָה, חֲוֹר מִימִינָא, תְּכֵלֶת מִשְׁמָאלָא. עֲמוּדָא דְּאֲמַצְעִיתָא יַחֲוּד בֵּין תְּרוּיָהּ, יְרוּק. וּבְגִין דְּאֵל אֻקְמוּהָ מְאָרִי מִתְנִיתִין, מְאִימְתִּי קוֹרִין אֶת שְׁמֵעַ בְּשַׁחֲרִית, מְשִׁיכִיר בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן. וּבְגִין דְּאֵל תְּקִינוּ פְּרָשְׁת צִיצִית לְמַקְרִי לָהּ בְּיַחֲוּדָא.

סימן כה

הלכות תפילין

ואחר שנתעטף בציצית יניח תפילין מיד כדי שיהו מצויין לו בשעת ק"ש ותפלה. דאמר רבי יוחנן (ברכות יד עב) "הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל".

כתב בספר שערי צדק – השער התשיעי "ובדעת חדרים ימלאו" אלו הספירות הן סוד תפילין שבראש שמניח הקב"ה שהוא תפארת בהגיע הדעת ובהתאחז הכתר בסוד החכמה והבינה בסוד קו האמצעי העולה עד למעלה כי כשעלה יעקב אבינו ע"ה והתאחז בשתי אלו הספירות אז כתוב עליו "והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך". וזהו סוד הנחת תפילין ישראל של ראש וסוד "וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליך ויראו ממך", כי היראה והבינה הם שתי פרשיות של תפילין שבראש. והנני מבאר בעזרת המלמד לאדם דעת כתיב "ועץ החיים בתוך הגן" החיים ממש החיים הם הבינה ומקורם החכמה והעץ שלהם דעת וזהו התפארת וזהו סוד הקב"ה מניח תפילין ואתה תראה כמה היא מעלת מצוות תפילין וכחם למטה או כמה הוא עניין ביטולה וכמה הוא עניין גדול שאמר כל הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש".

כתב בספר נהר שלום – דף טו עמוד א' בכללות ד' מעשים שהם יפנה יטול וב' טליתות ותפילין של יד ותש"ר יכולין לתקן כלים פנימיים ומקיפים דחיצוניות ופנימיות דחיצוניות דד' עולמות אבי"ע

ויכוין להפריד מהם הקלי' ע"י שיכוין להמשיך להם מוחין פנימים ומקיפים עם נרנח"י דעולמות ונשמות ע"ס שנבאר ונתקנים במקומם. ע"כ. הרי שאנו מתקנים חיצוניות עולמות אבי"ע ע"י ד' מעשים: חיצוניות העשיה ע"י שנפנה ונוטל ידיו. חיצוניות היצירה ע"י טלית. חיצוניות הבריאה ע"י תש"י וחיצ' האצ' ע"י תש"ר.

כתב הרב המקובל חיים הכהן זללה"ה מחכמי ארם צובא והוא רבו של השד"ה זיע"א בספרו "מקור חיים" שמצוות התפילין ניתנה לנו כפיצוי על אבדן אותם עדיים שנלקחו מבני ישראל לאחר חטא העגל. והוסיף שעל ידי מצוות התפילין האדם עולה במעלות רמות. וכתב שע"י הטלית זוכה האדם לתוספת רוח כמ"ש "מארבע כנפות בואי הרוח" ואח"כ ע"י מצוות התפילין זוכה לתוספת נשמה. עיי"ש. והרב נתן סימן "להניח תפילין" גימ' "קיבול חלק נשמה" עם ב' תיבות של להניח תפילין כי ע"י ב' תפילין זוכה לתוספת נשמה. וכעין זה מצאתי בהשמטות הזוהר ח"א דף רס"ב ע"א.

ואמר עולא (שם) "כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו".

"עדות שקר" שהרי בפיו אומר "וקשרתם" ואינו מקיים (ארחות חיים ותלמידי רבנו יונה).

חכמי הקבלה ובראשם הרשב"י משבחים את היוצא מביתו לבית הכנסת מעוטר בתפילין ומעוטף בטלית כמו שכתב בספר תולעת יעקב "אמר רשב"י ע"ה (זוהר ח"ג רסה, א. זו"ח תרומה מא, ד) כשאדם משכים בבוקר ומתעטף בציצית ומניח תפילין בזרועו ובראשו ובא לצאת מפתח ביתו פוגע במזוזה רשומה בשם הקדוש, ארבעה מלאכים מזדווגים עמו ויוצאים עמו ומלוין אותו עד בית הכנסת ומכריזין לפניו תנו כבוד לבן המלך, ורוח הקודש מכרזת עליו ואומרת ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט, ג), ואותו רוח הקודש מעיד עליו לפני הקב"ה. ואם נכנס לבית הכנסת ללא טלית ותפילין שואל הקב"ה איה מוראי ע"כ.

העיר על זה כבוד הרב עובדיה יוסף שליט"א בנו של הרב החכם השלם והכולל רבי יעקב זצוק"ל בנו של מרן פאר הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל זיע"א אכ"ר שהיוצא מביתו לבית הכנסת ולא הניח תפילין כאמור כי לא הגיע זמן ההנחה ואח"כ יוצא מבית

הכנסת להניחם מחוץ לבית הכנסת ושוב נכנס לבית הכנסת מעוטר בתפילין, לא מתקיים בו מ"ש בזוהר לעיל. כדי שיזכה לכך עליו להמתין בביתו לזמן הנחת התפילין ואז לצאת מביתו כי הזוהר דיבר על היציאה הראשונה מביתו.

אמר בעל ה"שערי אורה" בשער הראשון "דע כי תפלה קשורה בתפלה" כוונה שהתפלה בפה קשורה בתפילין. כעין זה כתב הרב המקובל האלהי רבי שמעון לביא זצוק"ל בספרו "כתם פז" על הזוהר (דף קסח ע"ב) כתב שאין תפילה בלא תפילין כי תפילין של ראש הם המוחין שמקבלת התפארת (שזה האדם המתפלל) מן הכתר והחכמה והבינה וזה "תפלה למשה" ותש"י זו המלכות הנקראת "תפלה לעני".

מכאן אומר אליהו הנביא זכור לטוב לארי הקדוש זללה"ה שיש להניח ב' זוגות תפילין של רש"י ור"ת ביחד ושניהם אמת. כך נהג הארי הקדוש כעדות תלמידו הרח"ו זלה"ה. מורי זלה"ה היה נוהג להניח יחד בתפלת שחרית שני זוגות תפילין דרש"י ור"ת, ובתפלת המנחה היה מניח תפילין דר"ת לבדם. ואח"כ ציוה לעשות לו תפילין דשמושא רבא בסדר הנזכר אלא שהיו אצבעיים רוחב וקומה מרובעים כנזכר בשימושא רבא. וגם היו באופן הנזכר שיהיו החריצין נוגעין עד למטה. וגם שיעברו הגידים באמצע כל חריץ וחרץ כנזכר, ותפילין אלו היה מניח תמיד במנחה אחר שעשה תפילין אלו. והיה אומר כי התפילין אלו עולין כשתי הסברות של רש"י ושל ר"ת כי מוחין דא"א שניהם מתערבין ביחד ונעשין תפילין אחד, ולכן שיעורם אצבעיים, כנגד אבא אצבע אחד וכנגד אימא אצבע אחד:

כתב הרנ"ש זללה"ה בספרו מצת שימורים "ובשעת תפלת שחרית ישים ב' זוגות כדי לקיים מצות ק"ש כראוי, שלא יאמר עליו שמעיד עדות שקר בעצמו, שהרי התפילין של זה פסולין לזה, ונמצא שקרא ק"ש בלא תפילין לפי סברא א'. ושאר היום יניח תפילין של סברת ר"ת.

אמרו על החת"ס שלא היה קורא ק"ש עם תפילין של ר"ת כי חשש להיות בין אלו שמעידים עדות שקר.

(ברכות שם) **רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה זבח בלא נסכים.**

"עולה בלא מנחה" מה תפקיד המנחה והנסכים בקרבן. נראה שאלו מוחין דאוי"א כי שמן אלו מוחי אבא ויין מוחין דאימא והשמן מעורב ב"סולת" זו המלכות כי סולת גימ' מלכות. כאשר נקיש זאת לעבודת התפילה נקבל כי תפילין של ר"ת זה השמן ותפילין של רש"י זה היין והטלית זו הסולת והתפלה זה הקרבן.

אבל אם נפנה ונטל ידיו והניח תפילין וקרא ק"ש והתפלל כאלו בנה מזבח והקריב עליו כל הקרבנות שנא' ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה':

"כאילו בנה מזבח" המזבח כידוע רומז לשכינה ואמר לנו רבי חייא שדי פעולות של נטל ידיו וכו' בונות את השכינה הנק' מזבח. הקרבת הקרבנות זה קירוב ב"ן אל מ"ה וזה נעשה בק"ש ובתפילה מכח הבינה הרמוזה במילים "ארחץ בנקיון" כי ארחץ ע"ה גימ' ש' וזו הבינה הנק' אלקים וכשהוא מלאה אלף למד וכו' גימ' ש. בנקיון גימ' "קנ"א בינה". ולפי זה יהיה מילת כפ"י כ"תר פ"חד י"סוד ייחוד ט"ר והמשכה לנוק' וזה הוא "ואסובבה את מזבחך" י"י ונעשה ייחוד זולן ונרמז במילים מזבחך י"י כי מזבח בנוק' וי"י בד"א.

וראיתי לא"א ז"ל שהיה מדקדק להניחם כשהיה מסדר הברכות והיה מסדרם זה אחר זה עד עוטר ישראל בתפארה ואז היה מניחם ומברך עוטר ישראל בתפארה. לפי שהתפילין נקראין פאר שנא' (יחזקאל כד, יז) "פארך חבוש עליך".

כיצד נרמז "פאר" בתפילין? כתב ספר קהלת יעקב פירשו רז"ל (ברכות י"א) שהתפילין נקרא פאר שנאמר (יחזקאל כ"ד י"ז) פארך חבוש עליך, ויש לומר כי סוד התפילין דקודשא בריך הוא אהיה יהו"ה אהיה כמו שאמר בתיקונים, והן כ"א אזכרות דתפילין הוא אהיה, ודי פרשיות הוא די אותיות הו"ה, ודי בתים הוא די אותיות אהיה (פרי עץ חיים שער התפילין פרק א'), ובאהיה יהו"ה אהיה רמוז אריך אבא אמא, שמהן מקבל הזעיר הארה והוא סוד בחינת תפילין. אהיה ראשון הוא כתר בחינת אריך כנודע (תיקוני זוהר תיקון ע' קכ"ג) דשם אהיה בכתר, יהו"ה חכמה, אהיה בינה, וזה סוד אהיה אשר אהיה, כתר אשר ראש חכמה אהיה בינה. אריך אבא ואמא

גימטריא עם הכולל פאר וג' אותיות, וגם באותיות פאר יש לרמוז ג' אלו פ' פלא עליון הוא סוד הכתר, א' חכמה א' בינה, ר' ראשית חכמה הרי פאר:

ונקראים "תפילין" לשון פלילה שהן אות ועדות לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ודרשינן אלו תפילין שבראש:

כתב הרב מאיר פופארש זלה"ה בספרו "מאורי אור" ערך תפילין - תפילין הן הארת המוחין המקיפים ונכנסים תוך גולגלת ובוקעים המצח ונעשים ד' פרשיות הו"ה ותפילין גימ' עש"ר = 570, כי בהם נכללים כל עשר ספירות גם הם גימ' פעמיים מנצפ"ך דהיינו $560 = 2 * 280$ (ועם עשר אותיות של ב' פעמים מנצפ"ך הרי 570) / כנגד שני מיני הדינים שבשתי שינין שבתפילין.

ויכוין בהנחתן שציונו המקום להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהן יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנזכור יציאת מצרים על ידי נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו.

כתב בספר ספר החינוך - מצוה תכא "מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם בְּהִיּוֹתוֹ בְּעַל חֶמֶד יִמְשֹׁךְ בְּהִכָּרַח אַחֲרֵי הַתְּאֻוֹת, כִּי כֵן טָבַע הַחֶמֶד לְבִקֵּשׁ כָּל הַנֹּאוֹת אֵלָיו וְהַעֲרֵב, כְּסוּס כְּפֹרֵד אִין הַבֵּיץ, אִם לֹא שֶׁהַנֶּפֶשׁ שֶׁחָנְנוּ הָאֱלֹהִים, תִּמְנַעֲנֵנוּ לְפִי כַּחַה מִן הַחֲטָא, וּמֵאֲשֶׁר תִּשְׁכַּח בְּגִבּוּלוֹ שֶׁהִיא הָאָרֶץ וּרְחוּקָה מְאֹד מִגְּבּוּלָהּ שֶׁהִיא הַשָּׁמַיִם, לֹא תוּכַל לוֹ, וַיִּגְבֵּר כַּחוֹ עָלֶיהָ תָּמִיד, לָכֵן הִיא צְרִיכָה עַל כָּל פְּנִים לְהַרְבֵּה שׁוֹמְרִים לְשִׁמְרָהּ מִשִּׁכְנָה הָרַע, פֶּן יִקּוּם עָלֶיהָ וַיַּהַרְגֶּהּ, אַחֲרֵי הֵיכָלָהּ בְּגִבּוּלוֹ וְתַחַת יָדָיו. וְרָצָה הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹתֵנוּ אֲנַחְנוּ עִם הַקֹּדֶשׁ, וְצִוָּנוּ לְהַעֲמִיד שׁוֹמְרִים גְּבוּרִים סָבִיב לָהּ, וְהֵם שֶׁנֶּצְטִינֵנוּ לְבַל נִפְסִיק מִדְּבַרֵי תוֹרָה מִפִּינוּ יוֹמָם וְלַיְלָה, וְשִׁנְתָן אֲרָבַע צִיצִיּוֹת בְּאֲרָבַע כְּנָפוֹת כְּסוּתָנוּ, וּמִזֹּזָה בְּפִתְחוֹנוּ, וְהַתְּפִלִּין בְּיָדֵנוּ וּבְרָאשֵׁנוּ, וְהַכָּל לְהַזְכִּירָנוּ לְמַעַן נַחְדֹּל מֵעֲשֹׂק יָדֵינוּ וְלֹא נִתּוֹר אַחֲרֵי עֵינֵינוּ וְאַחֲרֵי יָצָר מִחֲשָׁבוֹת לִבֵּנוּ, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זְכוֹרוֹנָם לְבִרְכָה (זבחים יט, א) שֶׁהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בְּשַׁעַת עֲבוּדָה פְּטוּרִין מֶהָן. וּבִהְיוֹת מִיִּסוּד הַתְּפִלִּין מֵהַשְׁזָכָרָנוּ

נִצְטוּיֵנוּ עַל־יָהּ (מנחות לו, ב) לְבַל נִסִּיחַ מֶהָן דַּעֲתָנוּ. וְעַתָּה, בְּנִי, רְאֵה גַם רְאֵה כִּמָּה כֹּחַ גּוּפֵנוּ גָדוֹל עַל נַפְשָׁנוּ, כִּי עַל כָּל אֱלֹה יַעֲלֶה לְפַעֲמִים וּפָרָץ גְּדִרְנוּ, הָאֵל בְּרַחֲמָיו יְהִי בְעֶזְרָנוּ, וַיִּשְׁמְרֵנוּ, אָמֵן.

סוד התפילין התבאר בספר הזוהר חיי שרה במדרש הנעלם דף קכט ע"ב ונעוץ בפסוק "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" שהאדם המניח את התפילין נעשה מרכבה לזו"ן עיי"ש. והנה דבר פלא עלה בדעתי. כל הלומד מסכת מידות רואה את מ"ש בפרק ד משנה ששית "וְהִיכָל מֶאָה עַל מֶאָה, עַל רוּם מֶאָה" כלומר קוביה מדוייקת בעלת צלע בגודל 100 אמה. והנה בתפילין קיימת אותה הלכה שאורכן רחבן וגבהן חייב להיות זהה וזו הלכה למשה מסיני. אתה הראת לדעת שבהנחת התפילין אדם בונה על ראשו וידו בית מקדש קטן. תפילין של ראש כנגד ירושלים של מעלה (בינה) ותש"י כנגד ירו' של מטה (מלכות). אם נעמיק עוד ידוע מה שאמרו המקובלים שאורך רוחב וגובה של מידות תיבת נח אלו חב"ד. אם כך מה העניין שיהא אורכן שווה? אלא ידוע שהתפילין אלו מוחי או"א הנכנסים לתלת חללי גולגלתא דז"א והעניין שעליהם להיות שווים כדי לא להפר את האיזונים בין המוחין.

בספר הזוהר כתבו כמה פעמים שתפילין של יד רומז לנוקבא וסימנך "לאות על ידכה" יד כה והמל' נק' כה ובה סוד דוד המלך ע"ה שמספרו י"ד. תפילין ש"ר רומז לז"א.

כתוב בזוהר "חיי שרה" מדרש הנעלם דף קכט ע"ב "אשרי אדם המניח תפילין ויודע טעמן". מכאן מודעא רבא ללמוד את סוד התפילין בספר הזוהר ובעץ חיים ובנהר שלום והמסתעף מזה. וזו מטרת החיבור הזה להבין מעט את סוד התפילין.

ויניח של יד תחלה ויברך אקב"ו להניח תפילין. ואח"כ של ראש ויברך אקב"ו על מצות תפילין. אע"פ שרב אלפס פסק שאין לברך על שתיהן אלא ברכה אחת שהיא להניח, אא"כ יפסיק הפסיק ביניהן בדיבור שאז מברך על של ראש על מצות תפילין וכ"כ רש"י והרבה מהמחברים. וא"א ז"ל הסכים שיש לברך שתי ברכות אף בלא הפסק ואם הפסיק בדבור חוזר ומברך על של ראש

להניח וגם על מצות תפילין ומברך עליהן משעה שמתחיל להניחם עד שעה שמהדקן בראשו ובזרועו ולא יפסיק ביניהם לדבר אפי' לענות אמן יהא שמיה רבא מברך וקדושה ואם דיבר עבירה היא בידו וצריך לחזור ולברך כדפרישית:

וראיתי לא"א ז"ל שמיד אחר שקשר של יד על הזרוע היה מניח של ראש קודם שהיה כורך הרצועה סביב זרועו שהיה אומר כיון שברכה שניה חוזרת גם על של יד. ומטעם זה אין להפסיק ביניהם יש למעט ההפסק בכל מה שיוכל, והכריכה סביב הזרוע אינה מן המצוה הילכך טוב לאחר אותה עד לאחר שיניח ש"ר. וכל שעה שמניחם ביום מברך ואפי' נשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומם צריך לברך:

כתב בספר בן איש חי – הלכות שנה ראשונה – פרשת וירא [ו]... ועל ידי תפילין של יד נתקן עולם הבריאה, ועל ידי הברכה נעשה אור מקיף דעולם הבריאה, ועל ידי תפילין של ראש, נתקן עולם האצילות. והנה בתפילין של ראש, יש אומרים שצריך לברך ברכה בפני עצמה, כדי לעשות אור מקיף דעולם האצילות, ויש אומרים דאור מקיף דעולם האצילות אין בנו כח לעשותו על ידינו, אלא נעשה מאליו, ולכן סבירא להו, דאין לברך על תפילין של ראש, והאשכנזים מברכים על תפילין של ראש גם כן, כסברת הגאונים, ואנחנו בני הספרדים מברכים אחת על תפילין של יד דוקא, כסברת הרי"ף ז"ל, אך נכוין בברכה זו על תפילין של ראש גם כן, שהוא לפנינו בשעת הברכה על תפילין של יד, מיהו אם הפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, בדבר דחשיב הפסק, אז יברך על תפילין של ראש, אשר קדשנו במצותיו וציונו על מצות תפילין, כדעת הבן איש חי כתב גם הרב המקובל חיים הכהן מחכמי אר"ץ בספרו "מקור חיים" דף מ"ד.

[טו] סדר הנחת תפילין, בתחלה יקשור תפילין של יד בזרוע השמאלית, על הקיבורת, שהוא מקום בשר הגבוה התופח, הנקרא קיבורת, ויכסה זרועו בטלית כדי שתהיה הנחת תפילין של יד בהצנע, ויש סוד בדבר, על כן אפילו יושב לבדו, ואפילו בבית אפל, גם כן יכסה הזרוע בטלית, סימן לדבר, כי יד על כס, ומהריק"ש ז"ל

טעמא טעים, והיה לך לאות על ידך, לך לאות ולא לאחרים, ולא יעשה כריכה בקבורת, אלא אחר שיהדק היטב, יקשור היו"ד ברצועה עם התפילין, ואף על פי שבלאו הכי היו"ד קשורה בחוט של גיד עם הבית, משום דאין להפריד התיתורא לעולם, כנזכר בזוהר פינחס דף קלו, עם כל זה יש סוד בדבר לקשור היו"ד ברצועה, לכוין להמשיך להיו"ד ש"ע נהורין כמנין רצועה, שהיא מספר ש"ע עם הכולל, ומה שכתב הרב שלמי ציבור ז"ל דף מהלכה יא, כבר הבאתי דבריו בסה"ק מקבציאל, והקשיתי על דבריו, יעוין שם, ואחר שקשר היו"ד, ימשוך הרצועה לזרוע, ויכרוך אותה סביב הזרוע שבע כריכות שלימות, ומה שנמשכת הרצועה בתחלת הזרוע, מצד אחד של הזרוע, אין זה נחשב כריכה, ואין זה בכלל הכריכות, והוא הדין מה שנמשכת בסוף הזרוע כדי להביאה לכף היד, אין זה בכלל הכריכות, ודלא כמו שכתב שם חדש דף קכו, לכך יכרוך שבע כריכות ממש שלימות, ואחר שיכרוך השבע כריכות, יעמוד ויניח תפילין של ראש מעומד, דאין להניח תפילין של ראש אלא רק אחר שבע הכריכות:

וטז] אחר שהניח תפילין של ראש, אז תכף ומיד יגמור הנחת תפילין של יד בשלש כריכות, שכורך באצבע האמצעי הנקרא אמה, ויעשה כריכה אחת בפרק האמצעי של האצבע, ושתי כריכות בפרק התחתון, ולפי דברי הרב מצת שמורים ז"ל, יאמר בעת שעושה הכריכות הנזכרים, פסוק וארשתיך לי לעולם, וארשתיך לי בצדק ובמשפט, ובחסד וברחמים, וארשתיך לי באמונה, וידעת את ה':

סימן כו

ואם אין לו אלא אחת בין של ראש בין של יד מניחה ומברך עליה שכל אחת מצוה בפ"ע היא ומברך על של יד כשהיא לבדה אחת ועל של ראש כשהיא לבדה שתים. ואפי' אם יש לו שתיהם ויש לו שום אונס שאינו יכול להניח שתיהם כגון שצריך לצאת לדרך ואינו יכול להתעכב יכול להניח אחת מהן, שאינן מעכבות זו את זו:

סימן כז

מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל בגובה הבשר שבפרק שבין הקנה לכתף ויטה אותה מעט לצד ימין בעניין שכשיכוף זרועו למטה יהיו כנגד לבו ולא יהא דבר חוצץ ביניהם לבשרו.

כתוב בספר פליאה "אין מניחין תפילין אלא בשבת" והוא פלא. והסביר הגאון רבי עקיבא איגר זללה"ה שמילת "בשבת" היא ראשי תיבות של ב' מקום ש' יער ב' מקום ת' פוח.

ואטר יד ימינו מניח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם. ופי' הרב ר' יחיאל מפרי"ז דוקא כשעושה כל מלאכתו בשמאלו אבל אם הוא כותב בימינו אע"פ ששאר מלאכתו בשמאלו דינו כשאר כל אדם. ושולט בב' ידיו מניח בשמאל כל אדם.

והרצועה יכרוך אותה סביב זרועו עד שיגיע לאצבע האמצעי וכורכה סביבו שלש פעמים. ומקום תפילין של ראש מהתחלת עיקרי השער במצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס והוא כל גובה הראש. וצריך שיהא הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף ולא למטה בצואר ושיהא מול עורף ממש מכוון באמצע הראש ולא שיטה לצד הפנים לכאן או לכאן וצריך שיהא נזיר שהוא המקום שנראה כעין דל"ת לצד חוץ ולא לצד הראש וגם הרצועות שסובבות סביב ראשו צריך ליזהר שלא יתהפכו כדי שיהא נזיר לבר דהיינו הלבן כלפי השער שהוא חלק יותר וצבוע שחור ניכר מבחוץ. וישלשל הרצועות שיהו תלויין לפניו ויגיעו של ימין עד הטיבור ושל שמאל עד החזה, וי"א של צד ימין עד המילה ושל שמאל עד הטיבור ושיעור רחבן כאורך שעורה ואם פחת או הוסיף אינו מעכב:

מה סוד הרצועות? הנה כתב בספר פרי עץ חיים – שער התפילין – פרק ב' "והנה ענין הרצועות. נתבאר בהקדמת התיקונים דף ט', גם

פרשת פנחס דף רכ"ח ב'. והענין הוא, כי רחל היא נעשית מבחי' נ"ה דז"א, ומקום התחלתה הוא בחזה דז"א, כנזכר באדרא דף קמ"א. אמנם עיקרה הוא מן ההוד שהוא שמאל, כנודע דאיהו בנצ"ח ואיהי בהו"ד, ולכן רצועות הימין שהוא נצח, מסתיימת עד החזה לבד, לפי שמשם היא התחלת רחל. אבל רצועות השמאל הוא הוד, ולכן היא מתפשטת יותר למטה, ושיעורה עד הטבור, כי הלא בטיבורא שלים כנזכר באדרא. (א) וז"ש בתקונים דף ט' בסוד הרצועות כי רצועה הנצח קצר, ורצועה ההוד היא ארוכה. ואע"פ שבפרשת פנחס בר"מ דף רכ"ח ב', נאמר כי הרצועה הימין היא ארוכה, ורצועה השמאל היא קצרה, אין זו קושיא, כי שם נאמר בבחינת המניח. אבל בתיקונים מדבר, בבחינת הבינה עצמה, כי השמאל שבו הוא הימין שבה, והשמאל שבה הוא הימין שבו.

והנה בזוהר פנחס דף רנ"ז ע"א מסביר שבי' רצועות של תש"ר הם נו"ה (וכ"כ בתיקו"ז דף ט"ע בתרין רצועין אינון נו"ה) ורצועת תש"י היא בחינת היסוד. בספר תיקוני זוהר חדש דף קכ"א ע"ב כתוב שרצועות התפילין הן חבלים לקרניו של ס"מ שהוא שור מועד. מסביר שם ה"מתוק מדבש" שבכח קדושת התפילין מתלבשת השכינה בקלי' לשמור את הרשעים שלא זכו אלא לנפש דעשיה שלא יענשו. עיי"ש.

הגר"א בביאורו "יהל אור" (דף ר"ל ע"ב) אומר שבהתעטפות הטלית והנחת התפילין בברכות ובתפילה אנו מחברים קוב"ה ושכינת"ה במעשה ובדיבור. הטלית היא כמו חופה שמעל החתן והכלה. תפילין של ראש זו בחינת החתן ותש"י זו בחינת הכלה. שלוש כריכות על האמה הם כעין נתינת טבעת לאישה ואנו אומרים "וארסתיך לי לעולם" וכו'. שבע כריכות על היד הם כנגד שבע ברכות בבחינת המעשה. ושבע ברכות לפני קריאת שמע ואחריה שחרית וערבית הם בחינת שבע ברכות בבחינת הדיבור.

כתב שער הכוונות – דרושי תפילין דרוש ד' עניין הרצועות כבר נודע שצריך שיעבדם לשם קדושת תפילין. וטוב שתעבד שתי עורות, אחד לתפילין ש"ר דהיינו לרצועות ואחד לרצועות תפילין של יד. וכשתשים העור תוך הסיד והמים אם העור הוא לצורך רצועות הראש יכוין שהוא לשל ראש ויכוין לשם ההויה ואם הוא לצורך רצועות של יד יכוין שהוא לשל יד ויכוין לשם אדני גם צריך שישחירם פנים ואחור שחורות כעורב. גם טוב לכוין

ברצועות כי רצועה בגי' שע"א והם ב"פ א"ל במילואם העולים ש"ע והכולל הרי שע"א וה"ס ש"ע נהורין הנודעים.

כתב הרנ"ש בספרו מצת שימורים – שער תפילין "והנה ע"י שאנו כורכין שבע כריכות סביב הזרוע אזי אנו קושרים רוח א' משחית כנזכר בזוהר פ' פקודי ע' תמ"ו, יש רוח אחד ששמו אגירסיון והוא ממונה על קטולא דבני נשא מ"ג עד עשרים שנה. הרי שולטנותי על כל בר נש ז' שנין והוא במספר "קרן" ועליו נאמר "ולרשעים אל תרימו קרן" שגי' אגירסיון² פי' שלא ישלוט בעולם. ובזכות שבע כריכות של הרצועה דיד מתעורר למעלה "חנוך בן ירד" שגימטריא "קרן" שהוא מטטרו"ן שר הפנים ומכניע המשחית כנז"ל. אבל כנגד ב' רצועות הראש שהם שני קרנים גבוהות כנזכר, כנגדו מתעורר למעלה יפיפיה הש"ר שגימטריא ב' פעמים קרן כי פי שנים ברוחן, ומשם בא קרני הוד לבני אדם שהם יראי אלקים שכל כוונתם לשמים:

סימן כח

וימשמש בהן כל שעה וימשמש בשל יד תחלה ואח"כ בשל ראש. וכשיסירן יסיר של ראש תחלה ויניחם בתיקן ואח"כ יחלוץ של יד ויניחן עליהם בעניין שכשיבא להניחן שימצא של יד תחלה ויניחן:

סימן כט

ולא יברך "אקב"ו לשמור חוקיו" כשמסירן שאין הלכה כבני מערבא שהיו מברכין לשמור חוקיו בשעת הסרתן, מפני שסוברין לילה לאו זמן תפילין הוא ודורשים אותו מ"ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה" שדורשין ימים ולא לילות. ואנן קי"ל לילה זמן תפילין הוא (מנחות לו עב). הילכך אין לברך אפילו כשיסירם בלילה. ואפילו בע"ש בין השמשות שצריך להסירם אין לברך, שמה שצריך אז להסירם לא מ"ושמרת" אנו לומדים אותו אלא משום דכתיב בהן "והיו לאות על ירך" ושבת וי"ט אין

² שם זה גימ' 340 ואולי צריך להוסיף אות י' אחרי אות ר'.

צריכין אות הילכך אין לברך כלל. וראיתי כתוב על שם רב האי גאון הרשות בידו אם ירצה לברך מברך ואני תמה דודאי כיון שאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה:

"לילה זמן תפילין הוא" הנה דעת הזוהר כדעת בני מערבא שלילה לאו זמן תפילין הוא. והטעם כתב בספר אור החמה לפי שג"ר מתעלמות כדי שיתנהג העולם בדין. בסגנון דומה כתב הרב המקובל חיים הכהן תלמיד המהר"ח זללה"ה בספרו מקור חיים דף קי"ח וכתב "לפי שהאורות העליונים הללו של התפילין מסתלקים בלילה מתפארת ישראל". וכן בספר הקנה"אין תפילין בלילה. וכ"כ הציוני בפרשת בא. הרקאנטי בפ' וארא כתב שאין מניחים תפילין בלילה כטעם תפלת ערבית רשות. וכ"כ בספר שושן סודות אות סב. כתב הרש"ש בנה"ש דף י"ז שבליילה מסתלקת הארת המוחין מרישא דז"א. כתב בספר עמק המלך – שער יד – פרק קכה "דע, כי בלילה מסתלקים המוחין מז"א ונוקביה מכל וכל, ואז היא מתעברת (דהיינו עולה לעיבור ביסוד אימא) בסוד תלת גו תלת, והמלכות חוזרת להיות נקודה, כמו בתחילת האצילות, והמוחין שלונשל ז"א עולים למעלה הרבה, ואינם מאירים עליו כלל. ולכן לא יש תפילין בלילה, כי הארת המוחין מסתלקים לגמרי". אתה הראת לדעת שלילה, לפי דעת חכמי הקבלה, לאו זמן תפילין ועכ"ז אין מברכין על הסרת התפילין לשמור חוקיו.

כתב בספר "כף החיים" (סימן כט, א) שיש שעושים זכר לדברי התלמוד הירושלמי ואומרים פסוק "ויאמר אם שמוע תשמע לקול י"א ושמרת חקיו כל המחלה אשר אשים במצרים לא אשים עליך כי אני י' רופאך".

סימן ל

זמן הנחתן בבוקר משיראה חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו. אע"ג דקיי"ל לילה זמן תפילין הוא אלא שאין מורין כן, היינו לענין שאם היו בראשו וחשכה שא"צ לחלצן אבל לכתחילה אין להניחן קודם הזמן הזה.

"משיראה חבירו וכו' הנה בזוהר ואתחנן דף רס"ה ע"א נאמר במפורש שאדם קם בלילה ועוסק בתורה עד שמאיר השחר. בבקר כשמאיר היום מניח תפילין והולך עמם מביתו לבית הכנסת וזוהר

שמלוין אותו ד' מלאכים וכו'. הנה מכאן שלפי הזוהר אין להניח תפילין בלילה כפי דעת הרב.

ואם צריך לילך לדרך יכול להניח קודם זמנן בלא ברכה ולכשיגיע זמנן ימשמש בהן ויברך וה"ר פרץ כתב כיון דקיימא לן דלילה זמן תפילין הוא אלא שאין להניח בלילה משום גזרה שמא ישן בהן מי שרוצה לצאת לדרך יכול להניח קודם זמנן ולברך עליהן מיד וא"א ז"ל לא כתב כן היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה יניח ידו עליהן עד שיגיע לביתו ואם יש בית קרוב לחומה שמשממין שם חולצן ומניחן שם היה יושב בבה"מ ותפילין בראשו וקדש עליו היום מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו:

סימן לא

שבת ויו"ט לאו זמן תפילין הן

"שבת ויום טוב" הנה בהקדמת תיקון דף ב' ע"ב כתוב שאדם צריך להיות תמיד עם שתי אותות. הנה אות של ברית מילה תמיד איתו. התפילין הם אות והשבת היא אות. ולכן בשבת אין מניחים תפילין שאין צורך בג' אותות.

וחולו של מועד יש מסתפקין בו אם הוא זמן תפילין ומניחין אותן בלא ברכה וא"א ז"ל היה מניח ומברך עליהם:

"חולו של מועד" שאל רבי אלעזר את הרשב"י אביו (זו"ח שיה"ש דף עט ע"ב) האם מניחים תפילין בחול המועד? וענה לו שאין להניח תפילין בחול המועד (וכל שכן במועד ובשבתות) כי הוא מבזה את הקב"ה שנתן לנו ימי חול המועד לקדושה. שמחת ימי חול המועד שקולה לקדושה הנובעת מהנחת התפילין.

הרב הגאון המקובל עמנואל חי ריקי הי"ד כתב ספר "חושב מחשבות" ובו חיבור הנקרא "תפילין דמארי עלמא" ובו הוכיח במישור לאסור הנחת תפילין בחול המועד.

הרמ"ע מפאנו בשו"ת שלו סימן קח האריך למעניתו לאסור הנחת תפילין בחול המועד ויצא נגד המחייבים להניחם.

כתב השו"ע או"ח סוף סימן לא סעיף ב שאסור להנחי תפילין בחול המועד. והרמ"א כתב שהמנהג בגלילות אלו להניח רק שיברך

בשקט. ותמה על זה ה"מגן דוד" וכי כלפי שמיא מה לי קול רם ומה לי בשקט. עוד כתב שהרא"ש לא ראה את הזוהר לעיל. הוסיף ה"מגן אברהם" שלא יצא איתם לרשות הרבים רק יניחם בבית הכנסת. כתב ה"משנה ברורה" שיש לחולצן קודם אמירת ההלל וכדברי הט"ז.

מרן רבן של כל בני הגולה הרב יוסף חיים זללה"ה בספרו "בן איש חי" שנה ראשונה פרשת וירא כתב שמנהג הספרדים לא להניח ואסור להניחם והוסיף שיש מהאשכנזים שנהגו להניח. כתב הראשון לציון כבוד הרב יצחק יוסף שליט"א בספרו "ילקוט יוסף" (סימן לא) המנהג פשוט שאין מניחין תפילין בחול המועד. ומי שנהג בחוץ לארץ להניח, כשבא לארץ הקודש צריך לנהוג כמנהגנו.

סימן לב

מצות תפילין שיכתוב ארבע פרשיות שהן: קדש לי כל בכור עד למועדה מימים ימימה. והיה כי יביאך עד כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים. ופרשת שמע עד ובשעריך. ופ' והיה אם שמוע עד על הארץ. כל אחת ואחת בקלף לבדה.

"שיכתוב" הנה עניין ד' פרשות אלו כסדר הזה התבארו בהקדמת ס"ה דף י"ג ע"ב במצוה העשירית שמבאר הרשב"י, לאחר שיצא מן המערה, את טעמה בדרך הסוד. במצוות התפילין אדם נדמה לקונו היינו לז"א. וכמו שז"א מקבל מוחין דא"א בחב"ד שלו כן אנו מניחין תפילין ובהם ד' פרשיות כי החב"ד הם ד' מוחין שהם א"א חו"ג. אומר הרשב"י שאלו ד' פרשיות הן כנגד ד' אותיות שם הו"ה. קדש לי כנגד אות י' וזו החכמה הנקרא אבא. והיה כי יביאך כנגד אות ה' ראשונה וזו הבינה הנקראת אמא שהיא עלמא דאתי. שמע ישראל כנגד אות ו' הנקרא תפארת והוא פרצוף ז"א והוא כנגד חסדים דדעת כי ז"א נבנה מהם. פרשה רביעית והיה אם שמוע כנגד המל' והיא גבורות דדעת כי הנוקבא נבנית מהם. ואלו הן ד' פרשיות בתפילין שבראש. בתש"י כל ד' פרשיות נכתבות בקלף אחד. תש"ר ותש"י מתייחסות זל"ז כדמיון זו"ן ולכן יש דמיון בין תש"י לנוק' בכך שכל ד' פרשיות נכתבות בקלף אחד כי המלכות כוללת הכל כדמיון ים שמקבל כל הנחלים. זו מסקנת הסוגיה וכך נכתב גם בתיקון ז' תיקון כ"ב דף ס"ה ע"ב.

ברע"מ פ' בא דף מג ע"ב מסביר שבמילים קד"ש ל"י כ"ל בכור
רמוזים ד' מוחין או"א חו"ג הנז' והענין שהמוחין שאימא וחו"ג
עוברין דרך מח החכמה עיי"ש לגבי ההסבר וכך אמר רבי יצחק
בפרשת ואתחנן דף רס"ב ע"א. פרשה שניה כנגד הבינה ובה כתוב
עניין יצ"מ שהיה מכח הבינה. שמע ישראל חסדים דדעת. והיה אם
שמוע גבורות דדעת.

בזוהר ואתחנן דף רס"ט ע"א הביא הרשב"י את דעת המקובלים
יושבי הדרום שהעמידו את ד' פרשיות התפילין באופן אחר: קדש
לי כנגד הכתר. והיה כי יביאך חכמה. שמע ישראל בינה והיה אם
שמוע חסדים דדעת. תפילין של יד גבורות דדעת. וסיים הרשב"י
ואין אנו מקבלים דעתם.

ויכתבם בכתב מיושר וכדיו בכתיבה תמה שיהא כל אות ואות

מוקף גויל

"מוקף גויל" הגויל צבעו לבן והאותיות צבען שחור. ואמרו חכמים
שהתורה הייתה כתובה אש שחורה על גבי אש לבנה. וסוד העניין
אומר הרמ"ז (ח"ג רע"ג) שהיינו ששורש התורה הוא חכמה סתימאה
וזו אש שחורה. אש לבנה זה אבא ששם נכתבה התורה. בספר
הפליאה כתב שהתורה שלנו היא תורת אמת והיינו תפארת ויש בה
שכר ועונש אסור ומותר והשכר הוא הלבן שבתורה והעונש זה
השחור.

ומתוייג כראוי ולא יחסר אפילו קוצו של יו"ד

"ומתוייג" סוד התגין נעוץ בעולם הנקודים שנשבר. שבע תחתונות
נשברו פנים ואחור ואלו אותיות שעטנ"ז ג"ן. אחורי או"א התבטלו
ואלו אותיות בד"ק ח"ה ואחורי נה"י דכתר נפגמו ואלו אותיות
אוכ"ל מספר"ת.

וצריך שיכתוב בימינו אף אם הוא שולט בשתי ידיו ואם הוא

איטר יד שמאל, ידיה הוא ימין.

"כתיבה בימין" טעם לכך כתב בספר פרדס רמונים – שער כג פרק
ח "וענין הכתיבה ג"כ מתחלקת לחלקים. ראשונה הכותב והם
חמשה אצבעות המחזיקות הקולמוס, והקולמוס בעצמו, והיד
הכותבת, והמקום שבו נכתבת הכתיבה שהוא חומר נושא האותיות
הנכתבות. והנה הקולמוס הוא הת"ת והוא נקרא קנה בכל מקום
כאשר יתבאר בערכו בע"ה. והאצבעות הם ג' האוחזים הקולמוס

והם גדולה גבורה ת"ת. ושתיים הסוכמים למטה שהם כסא ומכון לג' האצבעות האוחזים הקולמוס הם נצח והוד. ומקבל הכתיבה ר"ל קלף שהוא נושא הכתיבה היא המלכות. נמצאת הכתיבה ע"י ששה ספירות. ובקצת היא משובחת מן החתימה כי הכתיבה ע"י ת"ת שהוא עיקר אבל החתימה היא ע"י היסוד. וכאשר נסתכל במקורם למעלה החתימה מעולה שהוא ע"י החכמה, והכתיבה לא כ"כ שאינה אלא ע"י הת"ת כדפי'. אמנם הכתיבה הפך החתימה כי הכתיבה מן הימין אל השמאל כי עקר הכתיבה מן הבינה. כת"ב ר"ת, כ"ת תורה ב"ר כה. ושלשתם בבינה. ונמשך אליה הימין ע"י הת"ת. ועתה יצדק היות הכתיבה ימין (כי היא התפארת) והחתימה שמאל (היא המלכות) או להפך. וכן יצדק היות הכתיבה מעולה מהחתימה או להפך כמבואר לעיל. זהו העולה לעניות דעתנו מפשרת דברי הרשב"י ע"ה כי בא הענין הזה בבלבול גדול בתיקונים:

ואין צריך לשרטט בכל שיטה ושיטה ואם ירצה לשרטט הרשות בידו ומי שאינו יודע ליישר השיטה בלא שרטוט טוב הוא שישרטט ליישר הכתב

"מה עניין השרטוט" כתוב בתיקון"ז (תיקון ע' דף קל"ג ע"ב) שהשרטוטין זו הנהגת החסד והיא נראית בשכינה. כתב בספר "מצודת דוד" להרדב"ז (מצוה פא) "ומכאן ג"כ תבין למה תפילין אין צריכין שרטוט לפי שמורה רחמים, ולפיכך אינו צריך ליקח לו דרך. ומזוה צריכה שרטוט לפי שמורה דין ולפיכך צריך ליקח לו דרך להנהגת העולמות". ע"כ. נמצא שמצוות התפילין שהיא רחמים אינה צריכה שרטוט כי השרטוט זו הנהגת החסד. ספר תורה ומזוה צריך שרטוט כי הם מצד הדין. בשו"ע (לב, ו) פסק שאין צריך שרטוט רק שיטה ראשונה. טעם פשטי נתן הלבוש"כ לא קוראים בפרשיות התפילין". אבל ק"ל שכל פסוק מה"ת צריך שרטוט? ואולי זה הטעם שצריך לשרטט שיטה ראשונה.

כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום "בשרטוט מורה שהאותיות פועלת דרך הצינורות".

ויכתוב על הקלף שהוא מעובד לשם תפילין לצד הבשר. כתב שלא על הקלף או שלא היה מעובד לשמו או שכתב במקום שער פסול

"לצד הבשר" כתב בספר הקנה (ד"ה ענין יראת המקום) שצד הבשר הוא נסתר וכך ד' פרשיות סודן נסתה. ע"כ. בעיבוד עור הבהמה חולקין אותו לשנים. צד השיער נקרא קלף והחלק הדבוק בבשר נקרא "דוכסוסטוס" הן ספר תורה והן תפילין נכתבין על קלף אלא שס"ת בצד הנוטה לשיער והתפילין לצד הנוטה לבשר (שו"ע או"ח לב, ז). החלק השני של העור הסמוך לבשר נקרא דוכסוסטוס. מה הטעם לכתובת התפילין על הקלף לצד הנוטה לדוכסוסטוס? הנה כתב בספר קהלת יעקב ערך "כתב" שהאותיות בבינה ומשם סוד תורה שבכתב ולכן דווקא על קלף כי קלף גימ' י"פ אה"ה. והנה גם התפילין הם מוחין הבאים לז"א מאימא ולכן כותבין תפילין על הקלף. ברם לא מצאתי טעם פנימי למה לצד הנוטה לבשר. והנלע"ד שידוע שמוחי אבא גנוזים במוחי אמא כמ"ש אבא טמיר וגניז באמא וידוע שאבא ואמא אתכלילן בדיקנאותרין מזלין נוצר ונקה גימ' ע"ה "בשר". עוד הארת אריך נשפעת לאבא ואמא והנה "דוכסוסטוס" גימ' אריך במכוון.

כתוב בספר זו"ח שיה"ש שימים טובים אלו תפילין דמארי עלמא. והכוונה שאורות הבינה כאמור נקראים תפילין. והנה מילת "טובים" גימ' "בינה".

ואם עבדו כותי, כתב הרמב"ם שהוא פסול אפילו אמר לו ישראל לעבד לשמו. וא"א ז"ל הכשירו אם ישראל עומד ע"ג ואמר לו עבד לשם תפילין.

ויהיה הקלף מעור בהמה חיה ועוף טהורים אפילו מנבילה וטריפה שלהן אבל לא מעור בהמה חיה ועוף הטמאים ולא מדג אפי' הוא טהור:

כתב בספר "מצודת דוד להרדב"ז" (מצוה עט ופ') "וצריך עיבוד וכתובה לשם תפילין, ויוציא בשפתיו כי "דברים שבלב אינם דברים". כי הכוונה נגמרת במחשבה ודבור ומעשה, וכן השכינה מוציאה כל הפעולות בכח הקול והדיבור העליון הבא מכח המחשבה העליונה. וכבר קדם לך מהו עולם המחשבה ועולם הדיבור ועולם המעשה. ומזה הטעם צריך הסופר להוציא בשפתיו מה שהוא כותב. וכותבין על הקלף במקום הבשר, במקום הנסתר. לרמוז שד' פרשיות אלו נעלמים ונסתרים. וצריך שיכתבם כסדרן שלא להחליף סדר האצילות. וצריך לדקדק בכתובת האותיות

ושלא יהיו נוגעות זו בזו. ושלל תדמה אות לאחרת לפי שכל אחד יש לו כח למעלה ואין כח זה ככח זה, וכל אחת תפעול פעולתה המיועדת לה.

כתב בספר מצת שימורים – שער תפילין "מתחלה כשהוא מעבד צריך שיהא עיבוד העורות לשמן, וטוב להוציא בשפתיו בתחילת העיבוד שמעבדו לשם תפילין או לשם ספר תורה, וכיון שהוציא בשפתיו חלה עליו מיד קדושתו. אז זר לא יקרב בו כי הוא קדש. וכן ברצועות ג"כ שצריכים להיות מעובדות לשמן כמו התפילין לפי שהם רומזים ג"כ על דברים עתיקים. גם טוב ויותר הגון וראוי למצות תפילין שיהיו נכתבת על עור שליל לפי שלא נעבדה בו שום עבירה. ע"כ. א"ה שליל גימ' ש"ע לרמוז על ש"ע נהורין. גם "שליל" גימ' "שלם" כדלקמן.

ויהיה שלם שלא יהיה בו נקב שאין הדיו עובר עליו ואם לאחר שנכתב ניקב בתוך האות כשר י"א אפילו ניקב כל תוכו בירושלמי משמע שצריך גם בפנים מוקף גויל הילכך אם ניקב כל תוכו פסול. ניקב ברגל הפנימי של ה"א ואפי' לא נשאר ממנו אלא כל שהוא כשר. ניקב הרגל הימיני אם נשאר ממנו מלא אות קטנה כשר וא"ל ואם לאו פסול.

ואם נפסק אחד מהאותיות אם תינוק דלא חכים ולא טיפש יודע לקרותו כשר ואם לאו פסול. כתוב בסמ"ק שאם נפלה טיפת דיו קודם שנגמר האות ולא היתה האות ניכרת ואח"כ נטל הדיו או שלא היתה מוקפת גויל מתחלתה פסול דהוי כמו חק תוכות. אבל אם כבר היתה עשויה כתקונה ונפל בה דיו יכול ליטלו, וא"א ז"ל פסל גם בזה וכ"כ בסה"ת. וכתב עוד שאם עשה רי"ש כעין דל"ת שאינו יכול לגרוד ולתקנו דהוי כמו חק תוכות. וכיוצא בזה כתב א"א הרא"ש ז"ל מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה שאין מועיל לגרוד הדבק ולפותחה ובגרידת דבק אות לאות כתב שמותר. כתב בספר מצת שימורים – שער תפילין "בצורת האותיות של כתיבת התפילין יש קצת שינוי ממה שכתבו הפוסקים. כי אות אלק

צריכה שתהיה בצורת יו"ד כנזכר בתיקונים וצורתה כך א. לפי שהתפילה של ראש היא בינה על ז"א. וע"כ האלפ"ן שבהם צורתם יו"ד שהם בבינה. אבל אות א שהיא צורת יו"י היא באבא ואין לו שייכות עם תפילין אלו. נתן, נלע"ד לפי זה הטעם צריך לעשות בתפילין דר"ת כל האלפ"ן בציוור יו"י שהם באבא, כי תפילין דרש"י הם באימא ותפילין דר"ת הם באבא והבן. (חלוק עלי חברי הרמ"ז נר"ו קצת בזה ואומר שלעולם צריך לכתוב האלפ"ן בצורת יו"ד אפילו בשל ר"ת רק שיכוין גם בשל יו"י כשיכתוב תפילין דר"ת, וטעמו שלעולם אין אור אבא מתגלה אלא ע"י כסות דאימא כמ"ש האר"י ז"ל בדרוש ארון וכפורת, וכתב "ופני לא יראו" הבן עכ"ל):

כל צורת ההין שיכתוב בשם הו"ה יהיה בדרך זה, ה' הראשונה יהיה לה כעין קוץ קטן מאד יוצא לחוץ למטה ברגל הואו זעירא שבתוך הה', והיא נקרא בספר הזוהר פ' בלק דף ר"ג ב' פסיעה לבר, וזו צורתה, ה' (הציוור לא מדויק כי לא בנמצא ואומר כי ברגל ההא (הרומז לז"א כשהוא בעיבור תלת כלילן בתלת כמ"ש מקופל כפנקס) יש כעין קוץ לצד שמאל ובזה יש ביטוי לנוק, הדבוקה עימו כמ"ש עולה עימו) וכל צורת הו"ו יהיה לה גוף וראש וקוץ קטן על הראש וזו צורתה, ו וכל צורת יו"ד יהיה לה ג' קוצין, אחד למעלה ואחד למטה ואחד באמצע גופה, וזו צורתה, י' וכל צורת ה' התת"ן תהיה קו שמאל שבה כעין י' וזו צורתה ט'. והר"ם זכותא מחמיר בענין כפיפת ראשה הימיני שכן משמע מהגמרא והזוהר. וכל צורת העיני"ן יהיה ה' קוים שבה כעין שני וו"ן ולא כעין שני זייני"ן, וזו צורתה, ע וכל צורת הצד"י בשני ראשה, הימין כעין י' הפוכה, והשמאלית כעין י' ישרה, ונו"ן תחת ה' השמאלית וזו צורתה, צ וכל השיני"ן יהיו ג' קוים שלשה ווו, ולא כעין ג' זיינין וזה צורתה, ש:

כתב הרח"ו זלה"ה ז"ל, ושאלתי למורי זלה"ה אם יש סמך אל השינויים רבים שראינו בענין ציוור כתיבת האותיות בין הספרדים והאשכנזים, והשיב לי כי יש סמך לכולם וסודות עליונים ורמזים עילאין, וכמו שראינו בעינינו בתוך הדרושים והיחודים שלו לכמה מיני ציורים וציורופים משתנים צורת האותיות. ושאלתי לו בפרטות על צורת ה' של אות הא' שעושין אותה הצורה כזי"ן, והשיב לי שגם זה יש רמז בתיקונה:

ובהתחלת הכתיבה יאמר אני כותב לשם קדושת תפילין ואין די במה שיחשוב בלבו כך ומלבד זה צריך לכתוב כל האזכרות לשם קדושת השם:

"יאמר" כתב בספר הקנה "ודע בני שגם בשעה שמתחיל לכתוב יאמר בפה הכל לש"י (הכל לשם יתברך) וכ"ש האזכרות לקדשם בפה ולומר לשם קדושת (ספר תורה או תפילין ומזוזה). (חשוב לומר בפה כי) המחשבה היא בכח ולא די בכח אלא גם בפועל שכל הרוחניות כולם היו בכח ויצאו לפועל בגזירות הגוזר. כתב הרנ"ש בספרו מצת שימורים – שער תפילין "קודם הכתיבה צריך שיאמר "ויהי נועם" מתחלה ועד סופו. ואח"כ יאמר "אנא בכח וכו'" בכוונה גדולה. ואח"כ יאמר ג"פ פסוק זה "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". ואח"כ יאמר ד' פסוקים אלו, "פנה אלי וחנוני, תנה עוזך לעבדך והושיע לבן אמתך", "סעפים שנאתי ותורתך אהבתי". "תשמיעני ששון ושמחה תגלנה עצמות דכית". "מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיד יחסיון". יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתעשה למען שמך הגדול פסתי שיעולה כמנין תפילין. ותדריכני באמתך ובסודות נפלאותיך ולגלות תעלומותיך בתפארת עוזך אשר בו ישראל מתפאר, ופתחי סליחה ותשלח מטובך לעבדך בן אמתך פלוני בן פלונית, ותשרה שכינתך במעשה ידי ותצליחני בכתיבתי זאת, שאני כותב תפילין לשם קדושת מצות תפילין שצויתנו אתה ה' אלהינו, ותצילני מטעות הכוונה ומטעות הכתיבה למען שמך ולמען קדושת ארבע פרשיות התפילין פסוקיהם ותיבותיהם ואותיותיהם ונקודותיהם וטעמיהם ושמותיהם ושמות הקדושים והטהורים והנוראים היוצאים מהם שתהא שעה זו שעת רצון שעת רחמים, שעת הקשבה ושעת האזנה ואקראך ותענני, אעתר לך ותעתר לי ובטל ממני כל מחשבותי רעות מסטרא אחרא אשר יעלו במחשבתי בשעת כתיבת ותיקון התפילין, ועשה למען שמך הגדול קר"ע שט"ן ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמן נצח סלה ועד. וכן יהי רצון מלפניך אלוהינו ואלוהי אבותינו עשה למען שמך הגדול והקדוש שהוא בעולם העשיה, יוד הוּהּ, ולמען שמך הגדול שהוא בעולם

היצירה, יוד הא ואו הא, ולמען שמך הגדול שהוא בעולם הבריאה, יוד ה"י וא"ו ה"י, ולמען שמך הגדול והמרום שהיא בעולם האצילות שהוא, יוד הי ויו הי, שתהיה תפילתי מקובלת לפניך כקרבן עולה ויורד, ולא תהיה שום סיבה ומונע במלאכתי בעסק ובמלאכת התפילין האלו, בין מטעות והכוונות בין מטעות הכתיבה, שלא להטעות אותי ולקטרג ולהשטין עלי, לא כל קליפה וסטרא אחרא, ולא כל כת דילהון, שלא יהיה שום סיבה ומונע לבלבל מחשבותי ורעיוני, ותשפיע עלי שפע מברכה העליונה מעולם האצילות לעולם הבריאה, ומעולם הבריאה לעולם היצירה, ומעולם היצירה לעולם העשיה, ומעולם העשיה לעולם הגלגלים, ומשם תשפיע ניצוץ ממאורותיך הנוראים ומופלאים על עבדך פלוני בן פלונית, היה מבורך מרוב טובך הגדול ליחד שמך ולהגדיל גדולת מצותיך אשר צוית לעמך ישראל בקדושתך ברוך אתה שומע תפלה:

ואח"כ צריך לומר, לייחד קוב"ה ושכינתיה בדחילו וברחימו לחברא י"ה עם ו"ה בשם כל ישראל. ויכוין בזה הייחוד יא יא הההד ויונה הההי, ואח"כ יתחיל לכתוב התפילין עם כל הכוונות הנזכרות: וצריך לדקדק בחסרות ויתרות שאם חסר או יתר אות אחת מהן פסולין ונמצאו המניחים אותם מברכין בכל יום ברכה לבטלה וגם שריים בכל יום בלא מצות תפילין ונמצא עונש הסופר מרובה לכן צריך להיות מאד ירא שמים וחרד לדברי השם יתברך. "חסרות ויתרות" כתב הרמב"ם בהלכות תפילין מזוזה וספר תורה פרק ב:

(ג) וצריך להזהר במלא וחסר עד שיהיו ארבעתן כתובות כמו שהן כתובות בספר תורה הבדוק שאם כתב החסר מלא פסול עד שימחק היתר ואם כתב המלא חסר פסול ואין לו תקנה. ואלו הן החסרות והמלאות שיש בארבע פרשיות אלו:

(ד) פרשה ראשונה קדש לי כל בכור מלא, זכור מלא, בחזק חסר, הוציא מלא, יצאים חסר וא"ו, יביאך מלא, והאמרי חסר, והיבוסי מלא, לאבתיך חסר וא"ו, העבדה חסר, מצת חסר, השביעי מלא, מצות מלא, שאר חסר, גבלך חסר, בעבור מלא, לאות מלא, ולזכרון

מלא, עיניך מלא, תורת מלא, הוצאך חסר יו"ד, החקה חסר, למועדה מלא:

(ה) פרשה שנייה והיה כי יבאך חסר יו"ד, ולאבתיך חסר וא"ו, חמר חסר, בכור מלא, בחזק חסר, הוציאנו מלא, ויהרג חסר, בכור מלא, מבכר חסר, ועד בכור מלא, זבח חסר וא"ו, וכל בכור מלא, לאות מלא, ידכה כתוב בה"א, ולטוטפת חסר וא"ו תנינא, עיניך מלא, בחזק חסר, הוציאנו מלא,

(ו) פרשה שלישית שמע עי"ן של שמע גדולה, דל"ת של אחד גדולה, מאדך חסר, לבניך מלא, בביתך בלא יו"ד שנייה, ובקומך מלא, לאות מלא, ידך חסר, לטטפת חסר שני ואי"ן, עיניך מלא, מזזות חסר וא"ו ראשונה, ביתך בלא יו"ד שנייה, ובשעריך מלא:

(ז) פרשה רביעית והיה אם שמע חסר, מצותי בוא"ו אחת, יורה מלא, ומלקוש מלא, ותירשך חסר וא"ו, והשתחיתם מלא, יבולה מלא, הטבה חסר, נתן חסר, אתם חסר, לאות מלא, לטוטפת חסר וא"ו שנייה, עיניכם מלא, אתם חסר, בביתך בלא יו"ד שנייה, ובקומך מלא, מזזות מלא, ביתך בלא יו"ד שנייה, ובשעריך מלא, לאבתיכם חסר וא"ו:

כתוב בספר תיקו"ז תיקון כה דף ע: "וספר תורה היא דרגא דיעקב, דאתמר ביה ויעקב איש תם, וספר תורה כך צריך למהוי תם בלא פסולת, ואם ספר תורה איהו חסר באתר דמלא, או מלא באתר דחסר, או אות חד חסיר, או יתיר, או חליף, ספר תורה פסול, לאו איהי (איהו) כדיוקנא דספר תורה דלעילא:

מלבד חסירות ויתרות יש עוד כוונות שעל הסופר לכוין והנה הם בשער הכוונות דרושי התפילין שער ראשון. תורף הדברים הוא שבתש"ר יש לכתוב את הפרשיות בד' שורות ובתש"י בז' שורות. ועוד כוונות יעו"ש.

תיוג הפרשיות בתש"ר ובתש"י:

כתב בספר מצת שימורים – שער תפילין
תגין של פרשת קדש:

בזוה"ק יד דעת קצת תלמידי האר"י זלה"ה ד' די"ד ג' תגין:

זמך על ח דחמך תג א' וי"א ד' תגין וכן דעת הרא"ש וכן בספרים הקדמונים מדוייקים ד' תגין. ועל אות צ דחמך ה' תגין. וכן דעת כולם. ובתיקון האר"י זלה"ה ה דחמך ה' תגין. והי' דחמך ה' תגין.

והיבוס ואות ו ואות סי גי תגין על כל אות, וכן דעת האר"י זלה"ה ודעת הטור א"ח. אשר נשיב טור או"ח כתב ש דאשר בי תגין. וי"א ה תגין. וכן בס"א. וכן דעת הרא"ש. ובתיקון האר"י זלה"ה בד' תגין:

לי בצאתי ממצרים גי תגין על י של לי. וכן דעת הנכון לכל הפוסקים וכן מצאתי בתיקון האר"י זלה"ה ג"כ גי תגין:

למען תהיה תורת, טור או"ח גי אותיות למ"ע של "למען" על כל אות ואות ד' תגין. וכן בתיקון האר"י זלה"ה וכן דעת כל הפוסקים. שני הה"ן של "תהיה" בתיקון האר"י זלה"ה על כל אחד ואחד גי תגין. בי תוי"ן של "תורת" כל אחד גי תגין. וכן דעת האר"י זלה"ה, וכן דעת הטור או"ח:

הוציאך, מצאתי כתוב בספרים קדמונים אות ה של הוציאך ד' תגין, וכן אות א' ד' תגין:

למועדה, גם מצאתי שאות ה' דמועדה ד' תגין. מימים ס סתומה דמימים גי תגין, דעת הרמב"ם וכן דעת האר"י זלה"ה. ימימה, אות ה ד' תגין, ובתיקון האר"י ז"ל גי תגין:

התגין דפרשת והיה יביאך

בי דיביאך גי תגין. ובתיקון האר"י זלה"ה אות ב גי תגין ואות ד גי תגין. ומצאתי בתפילין של הקדמונים אות א של יביאך ה' תגין. ונתנה ה דנותנה ד' תגין, רמב"ם ובתיקון האר"י זלה"ה גי תגין, וכן דעת בעל הטורים. והאר"י זלה"ה הוסיף בי תגין על אותו ה' ובה"א ובהגהות אשרי, או צ"ל בס"א, בספרים אחרים מצאתי על התי"ו גי תגין. פטר אותיות פ"ר דפטר כל א' גי תגין, והוא דעת הטור. ויש עושין הגי תגין דאות פ בזה האופן שכל הגי תגין יהיו ביחד בצד שמאל. ובתיקון האר"י זלה"ה אות פ דפטר בי תגין לבד:

פטר הב', בתיקון האר"י זלה"ה גם לאות פ זו דפטר בי תגין, ואות ט ה' תגין.

הזכרים, אותיות הזם ד"הזכרים" כל אות ואות גי תגין על כל אות ואות מאותיות הז"ם.

פטר הגי בתיקון האר"י זלה"ה ט' דפטר ה' תגין:

ישאלך אותיות א"ך כל אחד ואחד ד' תגין, דעת האר"י זלה"ה. ויש עושין שכותבין על אות י של האל"ף ד' תגין. ואני ראיתי בתיקון האר"י זלה"ה בי תגין על י דא, ובי תגין על העוקץ דשמאל של האל"ף.

הַקְשֵׁה, אות ק' ג' תגין ושני ההין כל אחד ד' תגין. דעת הטור ורמב"ם ורבינו בחיי. ובתיקון האר"י זלה"ה על אות ק' ג' תגין, ועל ב' ההין כל א' ג' תגין:

פְּרַעָה, קבלה מאשכנזים שעושים את פ של פרעה מלופפת, אבל הספרדים אינם נוהגים כן. לְשַׁלְחָנוֹ אות ח' ג' תגין. דעת הטור וי"א ד' תגין, ובתיקון האר"י זלה"ה ג' תגין.

וַיְהִיג אות ה' ד' תגין, ובתיקון האר"י זלה"ה ג' תגין.

פֶּטֶר הד' בתיקון האר"י זלה"ה ה' תגין על אות ט וב' תגין על אות פ. רוֹזֵם הַזְכָּרִים מצאתי בתפילין מדוייקים ששני מימין של רח"ם הזכר"ם ג' תגין על כל אחד ואחד. ובתיקון האר"י זלה"ה אותיות רם של הזכרים ג' תגין על כל אחד ואחד:

וְהִיא לְאוֹת, בתיקון האר"י זלה"ה ה' תגין כל אחד ג' תגין, ואינו מוזכר בשום מקום וכן לא ראיתיו כלל וכלל בקצת תפילין מתלמידיו:

יִדְכָּה כתיב בכ"ף כפופה וה' בסופה. אותיות כה ג' תגין, דעת הטור ורמב"ם. ה' דיִדְכָּה ד' תגין. וכן כתב רבינו בחיי. ובתיקון האר"י זלה"ה ג' אותיות דכה כל אות בג' תגין. ומצאתי בשם הקדמונים אות ה' תגין, וכן מצאתי בספר בעל הטורים. וכתב שם ז"ל ה' תגין על ה' דיִדְכָּה כנגד ה' פרקים עד הפרק שמניחין בו התפילין:

וּלְטוֹטְפָה השני טתי"ן כל אחד ה' תגין, דעת הטור וכן דעת הרא"ש. ובתיקון האר"י זלה"ה אות פ' ב' תגין, ואות ת' ב' תגין, ושני ט"ט כל אחד ואחד ה' תגין. יש עושין באות ט' ב' תגין בצד ימין, וג' תגין בצד שמאל. ויש עושין כהאר"י ז"ל כל ה' תגין בצד שמאל:

רבינו בחיי כתב בפרשת בא אלו ההין המתוגות בד' תגין הם מורות דין כאשר ידעת, ואין זה במשפט ספר תורה אלא דוקא במשפט התפילין, ואלו הן: ה' של וַיִּתְּנָה. וה' ראשונה ואחרונה של הַקְשֵׁה, ואות ה' של וַיְהִיג, ואות ה' של יִדְכָּה. והתוספת של יִדְכָּה היא ה' אחרונה שבשם שרומזת עליה, ולכן אלו החמשה ה' הם דווקא בתפילין של יד:

תגין דפרשת שמע:

שמע י"א ש דַּשְׁמַע ד' תגין. אבל מצאתי בתיקון האר"י זלה"ה אות ע' ד' תגין ואות ע' ה' תגין. ולפי דעת טור או"ח שני אותיות ע' דשמע ג

תגין גדולים על כל א' וא'. אחד בתיקון האר"י זלה"ה דאחד שתי תגין, וצריך לכתוב הדי עבה כעובי ד' דלתין כמ"ש בהלכות תפילין. ובקומך אות ק' ג' תגין. ובתיקון האר"י זלה"ה אות ק' ג' תגין, ואות מ' ב' תגין. כן מצאתי בקצת תפילין מהקדמונים. וקשרתם אות ק' ג' תגין, הרמב"ם. ובתיקון האר"י זלה"ה אות ק' ג' תגין, ואות ש' שבעה תגין. לטטפת שני ט' ט' ג' תגין על כל א' וא', דעת הטור. והראש דילוג והרי"ק והרמב"ם ג' אותיות טטפ על כל א' וא' ד' תגין, ובתיקון האר"י זלה"ה מצאתי על בט' כל א' ה' תגין ואות פ' ב' תגין:

תגין דפרשת והיה:

בעתו, בתיקון האר"י ז"ל אות ע' ה' תגין, ולא ראיתי בתפילין של תלמידיו אלו התגין.

ובמקושי מצאתי בתפילין קדמונים אות ק' ג' תגין:

ואספת ג' תגין על אות פ'. ואות ס' תג' א'. דעת הרמב"ם ובתיקון האר"י זלה"ה גם באות ס' ב' תגין:

דגנך ג' תגין באות ג', וג' תגין על אות ד', טור או"ח. ובתיקון האר"י זלה"ה ג' כ' ג' תגין על כל אות של דגנך:

ותירשך ג' תגין על אות ד' כן מצאתי, וכן בתיקון האר"י זלה"ה.

ויצהרך ג' תגין על אות ד' כן מצאתי בתפילין מדוייקים, וכן בתיקון האר"י זלה"ה.

פן יפתה, קבלה מאשכנזים שעושים אות פ' מלופפת. אבל הספרדים אינם עושים כן כלל וכלל אפילו בס"ת, ומכ"ש בתפילין. ובתיקון האר"י זלה"ה אות פ' ד"פן" ואות פ' דיפתה כל א' ב' תגין, ואות ת' דיפתה ב' תגין.

וזרה נוהגים האשכנזים לעשות אות ח' כצורה זו אבל הספרדים אינם עושים כן.

הטבה בתיקון האר"י זלה"ה ט' ה' תגין:

וקשרתם, אות ק' ג' תגין. וכן מצאתי בתפילין מדוייקים. ובתיקון האר"י זלה"ה אות ש' ז' תגין:

לטוטפת ב' ט' ט', כל א' ד' תגין, דעת הרמב"ם, וי"א ה' תגין ב' בצד ימין, ג' בצד שמאל. וכן מצאתי בתפילין מדוייקים. וכן בתיקון האר"י זלה"ה. ואות פ' ב' תגין:

בשבתך בתיקון האר"י זלה"ה אות ש' שבעה תגין.

ובקומך אות ק ג' תגין. ובתיקון האר"י זלה"ה שתי אותיות קמ כל אחת ב' תגין.

השמים בתיקון האר"י זלה"ה אות ש ז' תגין.

הארץ אות ק ג' תגין גדולים. ובתיקון האר"י זלה"ה ו' תגין ג' בצד ימין וג' בצד שמאל. על הארץ בסוף השיטה ואין מניחים חלק כלל:

המתעסק בכתיבת תפילין ובתקונם וכל פרשה ופרשה אחר שיכתבנה יקראנה היטב ובלשוננו יערוך הגהה בכוונה ודקדוק פעמים ושלש ויחזור ויקראנה קודם שיתננה לתוך ביתה. ואם יתר אות אחת יש לה תקנה שיגרוד אותה, אבל חסר אין לה תקנה שאין מגיהין בתפילין שא"כ היו כתובים שלא כסדרן ואמרו במכילתין (מכילתא סוף פרשת בא) כתבן שלא כסדרן יגנזו:

וצריך לדקדק בתיקון גוף האותיות שלא תהא שום אות נוגעת בחברתה ואם נוגעות יגרוד ויפרידם זו מזו. וצריך שיכתוב מפי הכתב ושיקרא כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה. מיהו מפני שהסופרים רגילים באלו הד' פרשיות והן שגורות בפיהם יכולין לכותבם בעל פה שלא מן הכתב:

וכתב בסמ"ק שצריך להניח חלק למעלה וחלק למטה הנקרא שוליים עליונים ותחתונים כמלא אטבא דספרי שהוא כחצי צפורן. וא"א ז"ל כתב שא"צ להניח חלק אלא למעלה כדי גגה של למ"ד ולמטה כשיעור אורך הכ"ף והנו"ן ובתחילתן וסופן אין צריך להניח כלל:

ויעשה השורות שוות שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת ולא יכתוב שלש אותיות חוץ לשיטה ויעשה כל פרשיותיה פתוחות דהיינו שישאיר בסוף השיטה חלק כדי ג' תיבות של ג' אותיות או בתחילתו חוץ מפרשה אחרונה שיעשה סתומה.

ויעשה ד' בתים מעור אחד מעור בהמה חיה ועור טהורה אפילו מנבילה וטריפה שלהן.

"אפילו מנבילה וטריפה" כתב בספר הקנה שגם נבילה וטריפה של בהמה חיה נקראים "מן המותר בפיד" והנה לשונו: "אמר לו בני נבילה וטריפה קבלו דיניהם (על ידי שמתו או נשחטו שלא כדת) וכתיבת מצוה בעורן זכות הוא להם. שכן בהמה טריפה נזדמנה ביד ישראל לזכותה זכות מעט בברכה של רחמנים ונמצאת נבילה וטריפה כי עדיין צריכה דין. ואם אין מתקרבים כלל לא נברך על השחיטה דלמא נמצא נבילה וטריפה, אלא הכי הוא מהמותר בפיד אף כי הוא נבילה וטריפה.

והרמב"ם כתב שאין צריך עבוד לשמן וא"א ז"ל כתב שצריך עבוד לשמן וכ"כ רב כהן צדק (גאון ראש ישיבת פומבדיתא).

כתב בספר מצת שימורים – שער תפילין "מתחילה כשהוא מעבד צריך שיהא עיבוד העורות לשמן. וטוב להוציא בשפתיו בתחילת העיבוד שמעבדו "לשם תפילין" או "לשם ספר תורה", וכיון שהוציא בשפתיו חלה עליו מיד קדושתו. אז זר לא יקרבו בו כי הוא קדש.

וכתוב בס"ה (בספר המצוות עשין כב) שיכול לעשותן מקלף שגם

הוא נקרא עור, ומעור שליל אע"ג דחשוב כבשר לענין טומאה:
כתב בספר מצת שימורים "גם טוב ויותר הגון וראוי למצות תפילין שיהיו נכתבת על עור שליל לפי שלא נעבדה בו שום עבירה:

ויהיו מרובעין ושחורין ואם עשאן מצבע אחר כשרים אלא שעיקר מצוותן להיות שחורין יהיה החריץ ניכר בין בית לבית. וכה יעשה יקח דפוס של עץ שיהיה מרובע ריבוע גמור באלכסון ארכו כרחבו, ואין שיעור מפורש בתלמוד לאורך ורוחב ריבוע הבתים. אלא שבשימושא רבא כתב שצריך שיהיה ארבע הבתים אצבעיים על אצבעיים ולא נהגו כן אלא עושין אורך ורוחב הבתים בלא שיעור גם גובהן וחוקק בדפוס ג' חריצין עומקן כדי רוחב הפרשיות כדי שיגיע חריץ שבין בית לבית למקום התפר. ולוקח עור דק

מבהמה או חיה טהורה ומרככו ומרטיבו במים ונותנו על הדפוס ומכניסו בחריצין עד שיתייבש ויתקשה ובעודו לח.

יעשה כמין שי"ן בולטת מקמטי העור אחת מימינו ואחת משמאלו של שמאלו שהוא ימין הקורא פירוש העומד לנגדו יעשה לה ארבעה ראשים ושל ימינו יעשה לה שלש ראשים. ואחר שיתייבש ויתקשה העור יפה על הדפוס יוציא הדפוס וישארו כמין ארבעה בתים והשיני"ן ימשוך למטה עד שיגיע חריץ השי"ן ותחתיתו עד מקום התפר.

"שין בולטת" אמרו בגמ' (שבת כח ע"ב) אמר אביי שין של תפילין הלכה למשה מסיני.

מה סוד השינינים? הנה כתב בספר פרי עץ חיים – שער התפילין – פרק ב' ונבאר ענין השינין שיש בתפילין ש"ר, שי"ן של ד' ראשים, ושי"ן של ג' ראשים. הנה נתבאר לעיל, כי מוחין הם ד'. אמנם כאשר נכנסין תוך ד"א, הם נעשים ג' מוחין לבד. וכנגד ב' בחי' אלו, הם ש' של ד' ראשים, וש' של ג' ראשים. וגם באופן אחר, כי המוחין הם ד', אמנם לבושיהן הם נה"י דאמא, הם ג'. וכנגד ב' בחי' אלו, הם ש' של ד' ראשים, וש' של ג' ראשים:

זוהר: סוד ב' השינין הוא כמו שכתוב במדרש הנעלם זוהר חיי שרה קכט ע"ב וכן כתב המהרש"ו זללה"ה בשער הכוונות דרוש התפילין שער ד' שעניין השינינים אלו מוחין דאימא הנכנסים לזעיר. המוחין הם חו"ב חו"ג ורמוזים בשין של ד' ראשין. אח"כ חו"ג הופכים לדעת וזו ש' של ג' ראשין.

טעמים נוספים שנאמרו בספר הזוהר: בב' השינינים יש שבעה אותיות ד' וזה כנגד שבעת קני המנורה, שבע ברכות של קריאת שמע, שלוש בשחרית וארבע בערבית, שבע אונות הריאה, שבע שבועות מפסח עד שבועות, שבע כוכבי לכת, שבע ספירות חג"ת נה"ם,

טעם נוסף: שין של ארבע ראשים יוצרת בתוכה ש' של ג' ראשין ובעצם זה התשליל (הנגטיב) של ש' של ג' ראשים. המסר הוא ששין של ד' ראשים זה הכתב של הלוחות.

כתב ספר מצת שימורים לגבי סוד של תרין שינים: כי המוחין דזעיר בהיותם תחלה בסוד אור המקיף העליון היו ד' מוחין (נתן נלע"ד שזה סוד המשנה מסכת ברכות פ"י ראשון, בשחר מברך שתים לפניו ואחת לאחריה, להורות על המוחין שהם מתלבשים בתוך נה"י דאימא ונכנסים בתוך הזעיר, וזהו בשחר מברך שתים לפניו כנגד הדעת שהוא מלובש בתוך יסוד דבינה. אבל בערבית שאז מסתלקים המוחין ועומדים בראש הזעיר בסוד המקיף, ואז צריך לברך שתים לפניו כנגד או"א, וגם שתים לאחריה כנגד ח"ג, כי בסוד מקיף הם ארבע. ולכן יש לו רצועות. וז"ש אחת ארוכה רצועת ימינו, ואחת קצרה רצועת שמאלית. מקום שאמרו לקצר וכו' הוא מעצמו מובן. ואח"כ כשנתלבשו בנה"י של הבינה ונכנסו תוך גולגלתא של זעיר, ונעשו ג' לבד. כי התרין עטרין נתלבשו יחד ביסוד של הבינה, ולכן בתפילין של ראש היו שני שיני"ן, אחת של ד' ראשין, ואחת של שלשה ראשין:

טעם שני כי הד' מוחין דקטנות דז"א, וג' לבושים דנה"י דאימא דקטנות כנגדם, הם שני שינין בתפילין. וכולם הם שמות אלד"ם, ואלד"ם במילוי יוד"ן גימטריא שי"ן, והם ב' שיני"ן כנגד ד' מוחין, וג' לבושין וכולם דקטנות:

טעם שלישי והוא כי הנה המוחין דקטנות, כאשר באים המוחין של הגדלות הם נעשים אליהם בחינת בתים אל המוחין דגדלות, שהם פרשיות דתפילין. ולכן הם רמוזים בבחינת עור לבד, ולכן צריך שיהיו שחורים, כי הקטנות הם דינים. והנה הקטנות הם שמות אלד"ם. ואלד"ם במילוי יוד"ן בגימטריא ש'. וגם המוחין דגדלות שהם הויות כאשר תחלוף הויה בא"ת ב"ש בשם מצפ"ן הוא גימטריא ש', וזהו ענין "וראו כל עמי הארץ כי שם"י"י נקרא עליך" ר"ת שי"ן. כי מאלו המוחין דקטנות שהם שם אלד"ם שהוא בגימטריא ש' ונרשם בתפילין כנזכר. על כן "ויראו ממך", כל היראה הוא משם אלד"ם. והטעם שהם שני שינין הוא מאחר שהם הכלים דמוחין דגדלות לכן הם רמזים על הפנימיות. שמתחלה בסוד המקיף היו מוחין דגדלות ד' מוחין, ואח"כ כשנכנסו ברישא דזעיר נעשו ג' מוחין בלבד. הרי הם תרין שיני"ן:

והעור של הדפוס יניח ארוך מצד אחד ויכפלנו על הבתים ויתפרנו עם העור הנשאר משלשה צדי הבתים עובר מכל צד והוא הנקרא תיתורא. ובאותו העור שהניח ארוך מצד אחד יעשה בו גם המעברתא כיצד שיחתוך המעברתא משני צדדין שלא תהא רחבה כמו התיתורא כדי שיהא ניכר ריבוע של התיתורא ובאותה מעברתא עוברת הרצועה ועל שם כך נקראת מעברתא שהרצועה עוברת בה מצד זה לצד זה.

"תיתורא" הגמרא במנחות דף לה ע"א אמר רב תיתורא הלכה למשה מסיני.

מה סוד התיתורא? כתב בספר ספר הקנה "והעור הנתפר למטה אשר הפרשיות נתונים עליו ונקרא תיתורא היא דוגמת עליונים שהתנה"י מושכן בעור היא כנ"י המכוסה בכתנות עור, אבל החור הנעשה מהעור אשר נקרא כסא ותיתורא הרצועה עוברת דרך צינורות הבא ממנה השפע לת"ת ומשם לעטרה ומשם לעולם השפל ונקרא מעברתא.

כתב הרנ"ש זללה"ה בספרו מצת שימורים שהתיתורא רומזת לתרי"ן עטרין והנה לשונו "סוד הציץ הוא סוד יסוד דאבא בעת התחלת כניסת הנה"י דא"א בתוך רישא דזעיר ושם מתגלה במצח דזעיר היסוד דאבא בסוד ציץ של כהן גדול כמ"ש בתפילין דר"ת ע"ש. והתפילין הם בליטת היסוד דאימא. והשערות הנראין בין ציץ למצנפת שם היה מניח תפילין. הם השערות הגדלים בתרי"ן עטרין של היסוד דאימא. והתרי"ן עטרין הם נקראים תיתורא דתפילין שהוא גשר ובית קבול של הארבע מוחין דתפילין.

ויש שלוקחין עור עב וחזק וכופלין אותו לשנים וחותכין בכפל העליון נקב מרובע כפי ריבוע הבתים ומכניסין בו הבתים והנשאר בעור הדק של הבתים מד' רוחות פושטים אותו הנה והנה בין שני הכפלים של עור העב ותופרין אותו עמהם והוא הנקרא

תיתורא ומאותו עור העב עושין גם המעברתא וטוב לעשות כן כי מחמת שהוא עב וחזק מתקיים בית מושב התפילין ותופרו וריבועו:

ובתפילין של יד יעשה דפוס אחד משל עץ ארכו כרוחב הפרשיות ולוקח עור דק מבהמה או חיה טהורה מעובד לשמה ומרככו ומרטיבו במים ונותנו על הדפוס עד שיתייבש ואח"כ מוציא הדפוס וישאר הבית עשוי ועושה תיתורא ומעברתא כדרך שעשה בשל ראש.

ויגלול כל פרשה מסופה לתחילתה ויכרוך על כל פרשה שיער של בהמה טהורה. ויש כורכין על כל פרשה קלף קטן קודם שנותנין אותה בבית וכן נראה בשימושא רבא. והרמב"ם פסל אם לא כרך עליה קלף או מטלית ואינו נראה לא"א ז"ל לפוסלן בכך. כתב בספר מצת שימורים – שער תפילין "יגלגל כל פרשה ופרשה מסופה לתחילתה שאם יבא לקרות מתוכה לא יצטרך לפותחה כולה קודם שיתחיל לקרות, וזה נוי להם. והלכה למשה מסיני שיכרוך עליהם קלף קטן ואם לא כרך לא מיפסל. ויש מקפידין לכרכן בקלף כשר דכל שהוא למצות תורת ה', יהיה מן המותר בפיו. וגם הלכה למשה מסיני שיכרוך עליה גם שער בהמה וחיה הטהורים. ונהגו שיהיה שער של עגל. וצריך לרחוץ השער היטב עד שיהא נקי מכל דבר. ואנו נוהגים עכשיו לכרוך השער על כל פרשה ופרשה. ואח"כ כורכים עליו קלף כשר, וחוזרין וכורכין עליו שער, והוא מנהג נכון. ואם לא כרך על כל פרשה ופרשה אין קפידה בזה אבל נכון לעשות כן לפי הטעם והסוד כמ"ש לקמן בהלכות תפילין:

עוד יראה ויסתכל כשמכניס הפרשיות לבתים להיכן ראש הקלף דהיינו תחלת הפרשה פונה. והוא שיפנה ראש הפרשה לצד ימין הקורא שאם יבא לפותחן ולקוראן יהיו מונחים לפניו כהלכתן:

"ונהגו שיהיה שיער עגל" הרשב"י גילה סוד שיער העגל בזוהר פרשת פקודי דף רל"ז ע"ב שיש להצניע שיער עגל אחד בתפילין

כדי שלא יקטרג עלינו "דהא דוכתא יהב ליה". כלומר ברגע שיש ייצוג ואפילו קטן ביותר לקלי' בתוך הקדושה הרי שהקלי' לא מקטרגת על עושי המצווה. הבן איש חי (שנה ראשונה פרשת שלח אות ט) אומר שזה הטעם למים אחרונים בסעודה. ואמרו שזה סוד השעיר המשתלח ביום הכיפורים. רעיון זה נכון גם ברפואה, בחברה, בקולנוע ובעוד תחומים שיש לתת ייצוג לצד ההפוך. ונראה שזה הטעם ששלמה נשא נשים בנות מלכי העמים, לאחר שעברו גיור, ממדינות שסביב ארץ ישראל.

ויתן כל פרשה ופרשה בבית שלה שתהא זקופה בבית כדרך שמעמידין ס"ת בהיכל

"ספר תורה בהיכל" דימוי נפלא להבנה שהתפילין הן ספר תורה קטן המונח לנו על הראש והזרוע. בית התפילין חייב להיות קוביה מדויקת וזו הלכה למשה מסיני (מגילה כד:) באופן שאורך רוחב וגובה שווים. כך היה במשכן משה קדש הקדשים היה עשר אמות של אורך רוחב וגובה. במקדש שלמה היה הדביר עשרים אמה אורך רוחב וגובה (מלכים א, ו פסוק כ ועיין במלבי"ם). בבית שני ההיכל בבית המקדש השני אורך רוחב וגובה של מאה אמה במדויק. (מסכת מידות ד, ו). גם בבית המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו אורך ורוחב קדה"ק היה כ' אמה. (יחזקאל מא, ד). הערה: כשבאו לבנות את בית המקדש השני הייתה לפניהם נבואת יחזקאל ובנו אותו לפי תבנית בית ראשון ומעין מה שכתוב ביחזקאל ולכן מידות קדה"ק זהות.

ואם כתב כל הד' פרשיות בקלף אחד כשרים אפילו אין ריווח ביניהם ובלבד שיהא חוט או משיחה בין כל בית ובית.

"ארבע פרשיות" נראה שיש ב' שיטות בעניין. שיטה א' אומרת שאלו ד' אותיות שם הוי"ה והם ספירות חבת"ם. שיטה ב' אומרת שאלו חו"ב וחו"ג דדעת.

שיטה א': בהקסה"ז דף יג ע"ב מסביר שד' פרשיות הן כנגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה. קדש לי כל בכור כנגד אות י' וזו החכמה הנקרא פרצוף אבא. והיה כי יביאך כנגד אות ה' ראשונה וזו הבינה הנק' פרצוף אימא. שמע ישראל כנגד אות ו' וזו התפארת הנק' ז"א. והיה

אם שמוע כנגד ה' אחרונה וזו הנוקבא וכך אמר הרע"מ בפרשת משפטים קי"ט ע"ב. וכ"כ ברע"מ פנחס דף רנ"ב ע"ב. וכן דף רנ"ח ע"א. תיקו"ז ט ע"ב. תיקו"ז נ"ה ע"ב.

שיטה ב: בפרשת בא ביאר הרע"מ בדף מג ע"ב שד' פרשיות הן חו"ב חו"ג שאלו מוחי אימא הניתנים בז"א. וכ"כ ברע"מ ואתחנן רסב ע"א. וכ"כ תיקו"ז דף מ ע"א. וכ"כ תיקו"ז ס"ה ע"ב.

האם יש מחלוקת בין שיטה א לשיטה ב? נראה לענ"ד שאין מחלוקת כי תפארת ומלכות הן התפשטות של חו"ג דדעת.

שיטה יחידאית של חכמי הדרום (ואתחנן רס"ט ע"ב) והרשב"י חולק עליהם. שיטתם אומרת שקדש לי זה הכתר. והיה כי יביאך זו החכמה. שמע ישראל בינה. והיה אם שמוע חסד.

ובשל יד כותב ארבע הפרשיות שכתב בשל ראש בקלף אחד וגולל אותן מסופן לתחילתן וכורך עליהן שער ונותן אותם בביתם. ואם כתבן על ד' קלפין והניחם בבית אחד יצא ואין צריך לדבקם.
"כותב ארבע פרשיות" כתיבת הפרשיות התבארה בשער הכוונות שער התפילין דרוש שני קחנו משם.

כתב בספר פרי עץ חיים – שער התפילין – פרק א' וטעם למה יש בראש ארבע בתים, וביד רק בית א' העניין כמו שנת"ל, כי המוחין דז"א הם מלובשים תוך נה"י דאמא, והנה היסוד נחלק לב', כמ"ש במ"א, ואז נעשין ממנו ב' מוחין חו"ג, גם הנ"ה הם ב' אחרים, והרי הם ד' בתים. אבל המלכות אין בה רק ב' מוחין לבד, מבחי' נ"ה דז"א, ואלו הנ"ה עצמן דז"א, היו נכנסין תוך הנוקבא, והם עצמן היו נעשין בתים אל ב' מוחין דילה, היה בנוקבא ב' בתים, כדוגמת הנ"ה דאמא שנכנסין תוך ז"א הם עצמן, אבל כאן אינו כך, כי הארה שלהם בלבד הוא הבולטות אל המלכות, לכן שניהם נחשבין לבית א' לבד:

כתב הרנ"ש בספר מצת שימורים ג' טעמים למה ד' פרשיות בתש"י הן בקלף אחד:

טעם למה יש בראש ד' בתים, וביד לא יש אלא בית אחד. העניין הוא כמ"ש ב"ה לקמן כי המוחין דזעיר הם מלובשין תוך נה"י דאימא.

והנה היסוד נחלק לשנים על ידי קוצא דשערי כמו שנבאר בעזר ה' ואז נעשים ממנו שני מוחין, חסדים וגבורות, וגם הנצח והוד דבינה, הם שנים אחרים שהם חכמה ובינה. והרי הם ד' בתים. אבל המלכות אין בה רק תרין מוחין לבד מבחינת הנצח והוד דזעיר, ואילו הנצח וההוד עצמן דזעיר היו נכנסין בתוכה, והם עצמן היו נעשים בתים אל תרין מוחין דילה, היו נקראים שני בתים כדוגמת הנצח וההוד דאימא שנכנסים תוך זעיר המה עצמן. אבל כאן אינו כך כי ההארה שלהם בלבד הוא המפעפעת אל המלכות, ולכך שניהם נחשבים לבית אחד:

טעם שני למה יש בתפילין של יד אלא בית אחד הוא ע"ד שיתבאר ממ"ש בזוהר פ' בראשית דף כ"א ע"ב דשמואל אתנבי מהוד דרגא רבעאה. וקשה שהרי הנצח הוא רביעי, וההוד הוא חמישי, וכבר ביארו הרב במקום אחר, ושם נתבאר כי ז' היו אחור באחור, ההוד שלה כנגד אחורי נצח שלו, וכן אחור ההוד שלו עומד כנגד אחורי הנצח שלה. ושם נתבאר כי מצד הפנים של נצח והוד של ז"א הם חלוקים לשנים לפי שלגבי הזכר הם בחינת רגלים. וע"כ צריכים ליחלק לשני רגלים. ומצד האחורים שלהם הם מחוברים ביחד מפני שהם משמשים לראש רחל, והם מוכרחים להתחבר ביחד ממש כי מהם עצמן נעשים ראש שלה, כי הנצח וההוד של הזעיר הם משמשים לז' ביחד, ומהם נעשית כותל אחד מפסיק בין שניהם. רק מצד הפנים הם חלוקים לשנים כנזכר, ומצד האחור הם מחוברים. וזהו אחד מן הטעמים שהנצח וההוד הם נקראים תרי פלגי גופא. וא"כ כיון שמהם נעשים ממש ראש המלכות, מוכרח הוא שיתחברו ולכן אינם רק בית א' בלבד, כי אין בנקבה רק תרין מוחין בלבד, ואלו השנים נעשים בית אחד בסיבת הנזכר:

טעם שלישי למה ד' פרשיות של תפילין דיד הם בבית א' הוא במה שנבאר בעזרת ה' כי בתפילין של ראש נמשכים הד' מוחין עצמם של א' א' בתוך זעיר, רק שנתלבשו בנה"י דאימא. וע"י קוצא דשערי המכה בפנימיות המוחיז ומוציאם לחוץ נעשים להם ד' בתים של ראש. אך המלכות עיקר המוחין שלה אינם רק בחינות התלבשות נה"י דאימא תוך ז"א. ואח"כ ע"י קוצא דשערי דאריך בולטים לחוץ במצח. ואח"כ חזרו להאיר באור חוזר בעורף דזעיר, והם שתי רצועות המקיפות את הראש מבחוץ, והם חסד וגבורה ונמשכין עד

אחורי הראש ושם נעשים בחינת קשר א' שהוא סוד הת"ת, כי בו הוא קשר הכל. ואז נרשמה בו המלכות והיא לאה כי שם מקומה אחורי הזעיר. וזהו ד' גדולה דאחד, וזהו ד' של "יהודה" וד' של תפילין. ומן הת"ת הזה שהוא הקשר יוצאין עוד נצח והוד והם שתי הרצועות ויורדות כנגד הגוף דז"א ונמשכות עד התפלה דיד שהיא בחינת רחל ונעשים מהם מוחין שלה. ונמצא כי עיקר המוחין של הנקבה הם בחינת נצח והוד דאימא ולא המוחין עצמן. וגם למטה בזעיר אין מתלבשין בה רק הנצח והוד שלו בלבד ובשניהם בלבד הוא כללות המוחין שלה. וכבר ידעת כי נצח והוד הם תרי פלגי גופא ואינם רק גוף א' ולכן אין במלכות רק בית א' בלבד, אבל הפרשיות הם ד' כי סוף סוף ארבע מוחין אינן בגווה כמה שנבאר ב"ה לקמן:

ואם ציפה הבתים בזהב או שעשאים מעור בהמה טמאה פסולה.
ואחר שהכניסם בבתים יכפול העור שהניח ארוך מצד אחד לעשות
התיתורא והמעברתא כדפרישית.

כתב בשער התפילה) מכ"י "וענין המעברתא של התפילין הוא סוד ג' שמות הנז' שהם אה"ה ויהו"ה ואדנ"י הנ"ל והם בגימ' יב"ק וזהו סוד ויעבור את מעבר יב"ק כי דרך ג' שמות אלו עובר ונמשך כל השפע מתחלת האצילות ועד סופו. ע"כ. נמצא שעניינה הוא נתינת דרך ומעבר לשפע יב"ק.

"לעשות התיתורא" כתב ספר מצת שימורים "וז"ש הקומץ דף לה ע"א, תיתורא דתפילי הלכה למשה מסיני. כי תיתורא הוא תחתית היסוד דבינה שעליה מונחים הד' מוחין דזעיר והיסוד עצמו שם הם כתובות הד' פרשיות ששם הוא תורה שבכתב כנזכר.

אבל פי היסוד נקרא "מעברתא" ששם הם יוצאות ונכנסות הרצועות שהם החסדים והגבורות כמ"ש לקמן. וז"ש אביי מעברתא דתפילי הלכה למשה מסיני, ומטעם זה צריך שיהיו התפילין מרובעים, כי פנימיות היסוד שם הם מונחים הארבע מוחין כל אחד בחדר שלו מרובעים וז"ש שם בגמרא הנ"ל, תנא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני הרצועות שמסבבות את הראש הם תרין דופני היסוד הנקרא תרין עטרין והם מכוסים בשערות שחורות. וז"ש שאמר ר' יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני. וגם הם שחורות שאפילו החסדים שבהם גבורות דאבא ולכן השתי רצועות שהם החו"ג שביסוד כולם הם שחורות. וגם נוכל

לומר שהתפילין והרצועות צריך שיהיו שחורים, כי הבינה נקרא שחור בסוד יוצר אור ובורא חושך, שהבריא נקרא חושך מפני שאורות שלה מחשכים עיני הבריות מלהביט אותם:

ואחר שעשה התיטורא מרובעת ארכה כרחבה יתפור אותו בגידי בהמה טהורה בתפירה מרובעת ויעשה ג' תפירות בכל צד שיהיו בין הכל י"ב תפירות

וחוט התפירה יהיה סובב משתי רוחות ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית. ואם נפסקה התפירה בג' מקומות צריך לתפור פעם אחרת.

ואח"כ יכניס הרצועה תוך המעברתא. ויעשה קשר של תפילין שימדוד הרצועות סביב ראשו ויעשנו שם בעניין שישב על מקומו כאשר פירשתי למעלה. ויעשנו כמין דלי"ת וכן יעשה בשל יד יכפול העור לעשות התיטורא ומעברתא' ויעשנה מרובעת בתפירה ובאלכסונוא. ומנין התפירות שלש לכל צד כמו בשל ראש ויעביר הרצועה במעברתא ויעשה קשר שתהא הרצועה עוברת בו להדקה בזרועו. ובסוף הרצועה אצל הקשר יעשה קשר קטן כצורת יו"ד להשלים אותיות של שדי עם השי"ן שבכתים של ראש והדלי"ת שבקשר. ויש שחותכין בסוף הרצועה אצל הקשר כצורת יו"ד:

"יכניס הרצועה" מה סוד הרצועה? נקדים ונאמר כי יש כמה בחינות של רצועות. יש שתירצועות קטנות המחברות את הבית של תשר ומסתיימות בקשר של תפילין המונח בשקע שבעורף המניח, רצועות אלו נקראו גם ב' קרני הוד. יש רצועות המשתלשלות מהקשר אחת לצד ימין המניח ואחת לצד שמאל. ויש רצועת תשרי.

כתב בספר קהלת יעקב – ערך תפ"קצת מקובלים אמרו כי בית של תפילין של ראש רומז לכתר, ורצועה ימנית הוא הצינור היוצא מכתר אל החכמה, ורצועה השמאלית הוא נגד הצינור השמאלי היוצא מהכתר אל הבינה, והביא דבריהם הפרדס בשער הצינורות פרק ב':

כתב ספר "מצת שימורים" בעניין סוד הרצועה: "והנה רצו" עה בגי' ש"ע (ע"ה), ושני פעמים "רצועה" הם ב"פ שעש"ע. וז"ס "וינקתם על צד תנשאו ועל ברכים תשעשעו". ר"ל על ברכים שהם נצח והוד חדשים יש להם ש"ע ש"ע. וז"ס "ושעשע יונק על חור פתן". ר"ל כי הנצח והוד הם נקראו "בניך לימודי ה'" והם נקרא "יונקים" שתמיד הם יונקים מדדי שצ"ץ (לא ברור וגם לא מתוך דפוס ישן). ואולי צ"ל מדדי שכינה צדיק וצידק של עטרה דיסוד דבינה, והם תמיד משתעשעים על חור פתן, כאשר נודע שהצינור של אחוריים שם הוא סוד היניקה של הנחש שהוא החיצון כנודע, בסוד "פרעה" היונק "מעור"ף דזעיר הוא מזה הצינור של אחוריים דתבונה, והבן היטב. ולכן נקרא זה הצינור "חור פתן" ושם משחקים תמיד הנצח והוד זה עם זה לפני החור הזה.

כתב ספר הלבוש על או"ח סימן לב "ויעביר הרצועה במעברתא ויעשנה קשר, שתהא הרצועה עוברת בו להדקה בזרועו. ובסוף הרצועה אצל הקשר יעשה קשר קטן כצורת יו"ד, להשלים אותיות של שד"י עם השי"ן שבבתים של ראש והדלי"ת שבקשר של ראש, דקיי"ל שהדלי"ת והיו"ד שבקשרים הם ג"כ הלכה למשה מסיני, כמו השיני"ן שבבתים להשלים שם של שד"י.

כתב הרמ"א סו"ס ל"ב שיזהר לעשות כפי הסדר הזה תחילה יעשה שין ואח"כ קשר של ד' ואח"כ קשר של י'. הגם שקשר אינו אות כפי שהעירו התוס'.

ונוהגין להעביר עור על הבית של יד לרוחב הזרוע ונוהגין כן לפי שתפילין של יד הן גבוהין וקצרין ומשימין אותם תחת הבגדים ומתנדנדין תחת הבגדים ומתקלקלין לכך נהגו להעביר רצועה עליהן לחזקן:

"להעביר עור" כתב הב"י שענין זה נזכר בדברי הרא"ש בתיקון התפילין וסיים דהאידינא לא נהגו כן. ברם כיום נהגו להניח מעין בית עור על גבי תש"י לשמור על התפילה של יד. האם יש לזה הבנה גם בנסתר? ונראה ששורש העניין נמצא במ"ש "ויעש ה"א לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם".

סימן לג

ואם נתקלקל העור של שתי בתים מבתי הראש זה אצל זה אם התפילין חדשים פסולין ואם הם ישנים כשרים כל זמן שעור מושב הבתים קיים. ואיזו הם חדשים? כל זמן שאם היו מושכין אותם בעור הרצועות הבית מתפשט ונפתח נקרא חדש אבל כל שאין נפתחים כשמושכין בעורן נקראין ישנים נתקלקלו שנים זה שלא כנגד זה כגון ראשון ושלישי כשרים אפילו הם חדשים נתקלקלו ג' בתים בכל ענין פסולין. והרמב"ם כתב בכה"ג (בכהאי גוונא) על ענין התפירות נפסקו התפירות ב' זו בצד זו או ג' אפילו זו שלא כנגד זו בחדשות פסולות בישנות כשרות כל זמן שפני טבלן קיימת פירוש עור של הבתים.

ועור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף הטהורים ומעובד לשמה ושיהיו שחורות מצד החוץ ומצד הפנים איזה צבע שיהיה חוץ מאדום.

גמ' (שבת דף כח: ומנחות לה.) "אמר רבי יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני".

כתב על זה בספר ספר מצת שימורים – שער תפילין "רצועות שחורות הלכה למשה מסיני" וגם הם שחורות שאפילו החסדים שבה הם גבורות דאבא ולכן השתי רצועות שהם החו"ג שביסוד כולם הם שחורות.

וגם נוכל לומר שהתפילין והרצועות צריך שיהיו שחורים, כי הבינה נקרא שחור בסוד יוצר אור ובורא חושך, שהבריא נקרא חושך מפני שאורות שלה מחשכים עיני הבריות מלהביט אותם.

וכתוב ב"ספר התרומות" שצריך שישחירן ישראל לשם תפילין ואין להשחירן על ידי נכרי. וכתב הרמב"ם ז"ל שאם לא יעשה הבתים שחורים יעשה הרצועה מצבע הבתים.

"צבע שאינו שחור" כתבו הב"י והפרישה במקום שאין זה סותר את ההלכה למשה מסיני שצבע הרצועות צריך להיות שחור. כי כאן מדובר בצד הפנימי של הרצועה והלכה למשה מסיני מדברת על הצד החיצון שהוא כיום שחור מבריק.

מה מסמל צבע שחור בקבלה? יש מספר פירושים. הנה מצאנו בכוונת השלהבת שצבע שחור רומז למלכות. אולם הרמ"ק בפרדס רימונים שער הגוונים (שער י' פרק א) כתב שצבע של ספירת הכתר שחור. ואל תתמה כי הכתר כלפי מה שמתחתיו יהיה לבן אולם כלפי מה שעליו יהיה שחור. ויש שנתנו הסבר אחר לצבע שחור שהכוונה שאם לא ניתן לראות את שפעת האור מרוב בהיקותו יקרא שחור.

מה היא הרצועה לפי הסוד? הנה בספר הזוהר (פנחס רלו ע"ב) אמרו שרצועות המחברות בין תפילה של ראש לקשר המונח על העורף הן חסד וגבורה. הרצועות המתפשטות מן הקשר ולמטה הן חסד וגבורה. לפי ספר תיקוני זו"ח (דף קנח) הרצועות לוחמות נגד הס"א. רצועות של ראש הן חבלים לקרניו ורצועה של יד קושרת רגליו. כתב בספר מצת שימורים ש"רצועה" ע"ה גימ' ש"ע הרומז על ש"ע נהורין. כעת מובן מדוע הן שחורות כי הן מאירות באור הנמשך מפני אריך אנפין (כנזכר באד"ר דף קכ"ח ע"ב) לז"א.

אם נפסקה הרצועה מה שמקיף ממנה הראש או הזרוע אין להם תקנה לא בקשירה ולא בתפירה. אבל התלוי ממנה ומה שקושר סביב הזרוע אין הקשירה פוסל בה:

סימן לד

סדר הנחתן בבתים

לרש"י: קדש משמאלו של המניח בבית החיצון, ואחריו והיה כי יביאך בבית השני. ובבית השלישי שמע, ובבית הרביעי שהוא בית החיצון לימינו והיה אם שמוע.

הנה כשיצא הרשב"י מן המערה הוא לימד סוד של כמה מצוות וביניהם מצוות התפילין וכך אמר: (הקדמת ספר הזוהר דף יג ע"ב) פקודא עשיראה, לאנחא תפילין, ולאשלמא גרמיה בדיוקנא עלאה, דכתיב (בראשית א) ויברא אלהים את האדם בצלמו, פתח ואמר (שיר זו) ראשך עליך ככרמל, האי קרא אוקימנא ואתמר, אבל ראשך עליך ככרמל, דא רישא עלאה תפלין דרישא, שמא דמלכא עלאה קדישא יהו"ה, באתוון רשימין כל את ואת פרשתא חדא, שמא קדישא גליפא בסדורא דאתוון כדקא יאות. ותנן (דברים כח י) כי שם יהו"ה נקרא עליך ויראו ממך אלין תפלין דרישא, דאינון שמא

קדישא בסדורא דאתווי. פרשתא קדמאה (שמות יג ב) קדש לי כל בכור, דא י דאיהי קדש, בוכרא דכל קודשין עלאין, פטר כל רחם, בההוא שביל דקיק דנחת מן יו"ד, דאיהו אפתח רחמא למעבד פירין ואיבין כדקא יאות, ואיהו קדש עלאה. פרשתא תניינא (שם ה) והיה כי יביאך וכו' עיי"ש.

ולר"ת הוא הסדר קדש משמאלו ואחריו בבית השני והיה כי יביאך ובג' והיה אם שמוע וברביעי שהוא החיצון שמע סימן לדבר היות להדדי.

ושני השיני"ן דהיינו קדש שמע לצד חוץ אצל השיני"ן שבבתים וכן הוא הסדר בשל יד למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה.

ומיהו גם לר"ת צריך לכותבן כסדר שהן כתובים בתורה שהוא קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע דתניא כתבן שלא כסדרן יגזו פי' שלא כסדר הכתובים בתורה. לפיכך של יד שהן בקלף אחד יכתוב קדש והיה כי יביאך ויניח חלק פרשת והיה אם שמוע ויכתוב שמע ואח"כ יכתוב והיה אם שמוע דסדר הנחתן בבתים של יד ושל ראש שוין:

ובדבר זה נפל מחלוקת בין הגאונים יש מהם סוברים כדברי רש"י ויש מהם כדברי ר"ת וכתב א"א ז"ל לפי שנחלקו בו גאוני עולם ותפילין של אלו פסולין לאלו דתניא החליף פרשיותיה פי' שנתן של בית זה בזה פסולין.

ואמרו חכמים (עירובין צ"ה ע"ב) "מקום יש בראש להניח בו שני תפילין" וכן בזרוע. לכן ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה ב' זוגות תפילין ויניח שניהם ויכוין בהנחתן באותן שעשוין כתקונן אליבא דהלכתא בהם אני יוצא ידי חובתי והאחרים הרי הן כרצועות בעלמא. ואין כאן משום בל תוסיף דלא מיקרי בל תוסיף אלא כשעושה ה' בתים ולא יניח ב' הזוגות בכיס א' שהאחד מהם הוא חול ואסור לתתם בכיס של תפילין אלא יעשה שני

כיסין וסימן לכל כיס שלא יתן של זה בזה. וכן היה נוהג א"א ז"ל ורבו רבינו מאיר ז"ל:

הארי הקדוש קיבל מפי אליהו הנביא זכור לטוב ששניהם אמת וחלילה לומר שאחד כשר והשני פסול. מעיד המהרח"ו זללה"ה על רבו הארי הקדוש שהיה מניח ב' זוגי תפילין וכך כתב: שער הכוונות – דרושי תפילין דרוש ו' בענין תפילין דר"ת דע כי מורי ז"ל בתחילה היה מניח תפילין דרש"י ור"ת ביחד ומתפלל בהם תפילתו בשחרית כמ"ש בפ' הקומץ כי מקום יש בראש להניח בו ב' זוגות. ובמנחה לא היה מניח אלא תפילין דר"ת. ואח"כ עשה זוג תפילין דרש"י כסברת שמושא רבא שהם אצבעיים על אצבעי' וחריצין שקועין עד מקום המעברתא באופן שיהיה כל בית ובית חלוק ומפורד מחבירו ובעת התפירה היו חוטי הגידים מפסיקים ועוברים בתוך החריצים ממש מצד זה לצד זה ובבוקר היה לובש שני זוגות דרש"י ור"ת ובמנחה של שמושא רבא לבד והיה אומר דתפילין אלו דשמושא רבא הם כפי שני הסברות דרש"י ור"ת ועולין במקום שתי הסברות כי מוחין דא"א שהם תפילין דרש"י ור"ת שניהם מתחברים יחד ונעשין זוג תפילין אחד וזהו טעם היותם אצבעיים כנגד א"א.

סימן לה

נהגו במניין השיטין על פי הקבלה לכתוב בשל יד שבע שיטין בכל פרשה ופרשה ובשל ראש ד' שיטין ואם שינה לא פסל. "שבע שיטין" מה טעם מספרים אלו? הנה כתב בספר "פתחי שערים" נתיב גדלות דז"א – פתח נב"ו הם סוד ד' שיטין בשל ראש וד' שיטין בשל יד, שהראש הם ג"ר ושם הם בסוד ד' מוחין חו"ב וב' עטרין. ובשל יד בגופא ז"ת.

ואלו הן ראשי שיטין בשל יד: וידבר את היום יוצאים לתת חג ההוא תורת: בשנייה והיה רחם בשה לאמר כי הקשה בהמה לאות: שלישית שמע את והיו לבבך ובלכתך ידך מזוזת: רביעית והיה ובכל נפשכם ואכלת ה' בכם אשר ה' בין עיניכם ביתך ובשעריך:

ואלו הן ראשי שיטין של ראש: וידבר מזה הזאת יד: שניה והיה וכל פטר חמור ה' ממצרים מבית כל פטר רחם הזכרים: שלישית שמע נפשך לבבך על רביעית והיה עשב לא תתן על בניכם:

סימן לו

אלו האותיות שצריך לדקדק בכתיבתן שבקל אדם טועה בהם האל"ף צריך ליזהר בנקודה שעליה שהיא כעין יו"ד שתגע בה וכן כל האותיות צריכות להיות גולם אחד לכך צריכות כולן ליגע כגון הנקודה בשי"ן ובעי"ן ומה שאחורי הצד"י ובאחת שאינה נוגעת פסולין חוץ מרגל הה"א והקו"ף שאותן לבד אין להם ליגע ואם נוגעות פסולין:

בי"ת צריך ליזהר בתג של אחוריה לרבעה (כזה) שלא תהא נראית ככ"ף וצריך שיהא לה בראשה מצד שמאל תג קטן: דל"ת צריך ליזהר בתג של אחוריה לרבעה (כזה) שלא תהא נראית כרי"ש:

ה"א יש לה תג קטן למעלה מצד שמאל (כזה) כדאיתא בפרק הקומץ מ"ט אית לה"א תגא ופירש"י יש לה תג קטן בסוף גגה למעלה ור"ת פי' דמיירי בעוקץ של אחוריה לרבעה שלא תהא עגולה מאחוריה וטוב לעשות כדברי שניהם:

חי"ת איתא בפרק הקומץ חזינא לספרי דווקני דחטרי לגגה דחי"ת ופי' רש"י כמין חוטרא של צד שמאל יש לה למעלה כמין מקל

כזה (כזה) ור"ת פירש יש לה להיות גובה באמצע גגה כזה מלשון חטורות. ויזהר שלא יאריך רגל היו"ד שלא תהא נראית כוי"ו ולא יקצר רגל הוי"ו שלא תהא נראית כיו"ד. וכן רגל הזי"ן

(כזה) לא יאריך שלא תהא נראית כנו"ן פשוטה ולא יקצר רגל

הנו"ן שלא תהא נראית כזי"ן. ור"ת פירש שהיו"ד צריך שיהיה ראש שמאלי כפוף למטה כזה (ל) כדאיתא בפרק הקומץ מפני מה ראשה של יו"ד כפוף?. ואיתא בפסיקתא העוה"ב נברא ביו"ד מה יו"ד יש לה נקודה אחת למטה רמז למתים שיורדין לגיהנם ואחת למעלה רמז שעתידין לעלות ולפ"ז יש ליו"ד תג למעלה וגם כפוף למטה:

הטי"ת היה אומר ר"ת שצריך שיהא ראש ימין שלה כפוף למטה כזה ט. והכ"ף יזהר לעגלה מאחוריה (כזה כ) שלא תהא נראית כבי"ת.

והסמ"ך צריך לעגלה מג' רוחותיה שלא תהא נראית כמ"ם סתומה (כזה ט)

ובכל אות שיש בה ספק מייתנין ינוקא דלא חכים ולא טיפש אם יכול לקרותה כשר:

ואלו הן האותיות שצריך לתייגם אמר רבא כל אלפא ביתא דאתואתא דתגי אתה מוצא בתפילין ואלו הן: ח"ץ ו"ס ש"י למעת בפ' קדש. בפ"ר הז"ם אך דקח כה טט בפרשת והיה כי יביאך. שעטנז ג"ץ בפ' שמע והיה אם שמוע. וזהו פירושו ח"ץ חי"ת של חמץ חד תאגא צד"י ה' תגי ו"ס דהיבוס ג' ג' תאגי שי"ן דאשר ב' תגי י' דלי ג' תאגי למ"ע דלמען ד' ד' תאגי תי"ו דתורת ג' תאגי ב' דיביאך פר דפטר ג' ג' תאגי הז"ם דהזכרים ג' ג' תאגי אך דישאלך ד' ד' תגי ד' דיד ק' דהקשה ח' דלשלחנו כה דידכה ג' ג' תאגי טט דלטוטפות ה' ה' תאגי שעטנז גץ שע דשמע טט דלטוטפות נ' דנפשך ז"ז דמזוזות ג' דדגנך צ' דהארץ ג' ג' תאגי ולא היה לו להזכיר שעטנז גץ בכלל תגין האחרים דכל הנך הם תגין גדולים אבל שעטנז ג"ץ הם תגין קטנים

ובכ"מ שהן אלו צריכין תגין קטנים. ובשמושא רבא פסל אם חיסר אחת מאלו התגין וא"א ז"ל כתב בגמרא דידן לא הוזכרו אלו התגין ולא מסתבר כלל לפסול בחיסרון אלו התגין והרמב"ם לא כתבם בחיבורו אך כתב אחרים וזה לשונו צריך ליזהר בתגין של אותיות והן כמו זיינין על האותיות כמו שהן כתובות בס"ת. ואלו הן אותיות המתוייגו' שבד' פרשיות הללו:

פרשה ראשונה יש בה אות אחת שהיא מ"ם סתומה של מימים ועליה ג' זיינין.

פרשה שנייה יש בה ה' אותיות וכולן ההי"ן ועל כל א' ד' זיינין ה' של ונתנה וה' ראשונה ואחרונה של הקשה וה"י של ויהרוג וה"י של ידכה.

פרשה שלישית יש בה חמש אותיות ואלו הן ק' של ובקומך יש עליה ג' זיינין וק' של וקשרתם יש עליה ג' זיינין וטט"פ של טטפת כל אות ואות משלשתן ד' זיינין

פרשה רביעית יש בה ה' אותיות ואלו הן פ"א של ואספת יש עליה ג' זיינין ת' של ואספת יש עליה זיין א' טט"פ של טטפת על כל א' משלשתן ד' זיינין כל אותיות המתוייגות י"ו ואם לא עשה התגין או הוסיף וגרע בהן לא פסל עכ"ל הילכך טוב שיעשה כולם כי אין פסול בשנוי ולא בתוספת ובגרעון.

ואלו הן חסרות ויתרות שכתב הרמב"ם: פרשה ראשונה קדש לי כל בכור מלא זכור מלא בחזק חסר הוציא מלא יצאים חסר וי"ו יביאך מלא והאמרי חסר והיבוסי מלא לאבתיך חסר וי"ו העבדה חסר מצת חסר השביעי מלא מצות מלא שאר חסר גבלך חסר בעבור מלא לאות מלא לזכרון מלא עיניך מלא הוצאך חסר יו"ד תורת מלא חקה חסר למועדה מלא.

פרשה שנייה והיה כי יבאך חסר ולאבתיך חסר וי"ו חמר חסר בכור מלא בחזק חסר הוציאנו מלא וי"ו יו"ד ויהרג חסר בכור

מלא מבכר חסר ועד בכור מלא זבח חסר וכל בכור מלא לאות
מלא ידכה כתיב בה' ולטוטפת חסר וי"ו אחרונה עיניך מלא בחזק
חסר הוציאנו מלא וי"ו יו"ד:

פרשה שלישית שמע עי"ן של שמע גדולה דלי"ת של אחד גדולה
מאדך חסר לבניך מלא בביתך חסר יו"ד שנייה ובקומך מלא וי"ו
לאות מלא ידך חסר לטוטפת חסר שני ווי"ן עיניך מלא מזוזות
חסר וי"ו ראשונה ביתך חסר יו"ד שנייה ובשעריך מלא:

פרשה ד' והיה אם שמע חסר מצותי בוי"ו א', יורה מלא ומלקוש
מלא ותירשך חסר וי"ו והשתחיתם מלא יכולה מלא הטבה חסר
נתן חסר אתם חסר לאות מלא לטוטפת חסר וי"ו אחרונה עיניכם
מלא אתם חסר בביתך חסר יו"ד שנייה ובקומך מלא וי"ו מזוזות
מלא ביתך חסר יו"ד שנייה ובשעריך מלא לאבתיכם חסר וי"ו
ובלטפת הג' נחלק עליו ר"ת ואומר שגם הוא חסר שני ווי"ן:

סימן לז

גדולה מצות תפילין שכל המניחן מאריך ימים שנאמר ה' עליהם
יחיו

"מאריך ימים" הטעם הסביר המהרח"ו זלה"ה בשער הכוונות –
דרושי תפילין דרוש ב: "והעניין הוא במה שנודע שהתפילין ה"ס
אימא על ברא כנזכר בתיקונים וכבר הודעתך כי ד' בתים של
התפילין הם נגד ארבע אותיות אהיה וד' פ' כנגד ארבע אותיות
הויה וכ"א אזכרות שבהם כנגד שם אהיה שהוא בגי' כ"א והרי הם ג'
שמות אהיה הויה אהיה בתפילין ש"ר שהם גי' חיים ונקרא חיי
המלך לפי שהם מצד אימא הנעשים תפילין ש"ר דז"א וע"כ ארז"ל
המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו כי המלך הוא ז"א
וחיי המלך הנז' נמשכים לו מאו"א הנקר' חיים כנודע.

ספר מצות שימורים – שער תפילין "והנה עיקר התפילין הוא אור
המקיף הזה אשר במצח. אמנם צריך שיהיו כלולים ג"כ בו השתי
בחינות שקדמו אליו וגם בחינת עצמו. ולכן בחינה הראשונה של
המקיף הראשון הוא בחינת שם אהיה כי כל אהיה הוא אור מקיף.
ואמנם מקומו נשאר שם למעלה מרישא דז"א. לכן אי אפשר לנו

לעשות בחינת תפילין כנגדם כי לרוב העלמם נשאר מציאותם למעלה בסוד אור מקיף עליון. אמנם הם מתגלים ומאירים למטה במוחין הפנימים אחר שנתלבשו בחללי דגלגלתא. כנגד אור המקיף הזה נכתבו בד' פרשיות דתפילין כ"א אזכרות שהם ניצוצי הארת המקיף במוחין הפנימים שהם בחינת פרשיות. ויען הם מציאות הניצוצות ההם בהיותם למטה לכן הם גם כן שמות הוי"ה. ולהיותם מבחינת אור המקיף לכן חשבונם הם כ"א אזכרות כמנין שם אהי"ה שהוא שם אור מקיף. וכנגד ד' מוחין הפנימים שמשם יצאו אלו התפילין יש ארבע פרשיות בתפילין אלו. והם בחינת ארבע אותיות הוי"ה כי המוחין הפנימים הם בחינת ד' אותיות הוי"ה, ואינם אהי"ה כמו המקיפים. ונמצא כי אור הכ"א אזכרות הוא גדול יותר מן הארבע פרשיות עצמן, ולכן נרמזו בבחינת שמות ואזכרות והבן זה. וכנגד הבחינה השלישית שהוא המקיף השני של המצח היוצא מן האור הפנימי היו בחינת הארבע בתים של הפרשיות שהם בחינת אור מקיף אשר הוא כעין בית מקיף אל המוחין הפנימים ונקרא אהי"ה לסיבת היותם אור מקיף כנ"ל. ונמצאו כי אלו ג' בחינות של רישא דז"א כולם הם נרמזו בתפילין שהם מקיף עליון ופנימי ומקיף קטן. והם בחינת אהיה הויה אהיה, כנזכר בהקדמת התיקונים דף ח' ב' וי"ט. וגם שמות האלו הם בגימטריא "חיים" כי הם סוד חיי המלך שהוא הזעיר, וחיי נמשכים לו מן החכמה ובינה הנקרא חיים. וז"ס הפסוק "ד' עליהם יחיו" וארז"ל כל המניח תפילין מאריך ימים:

כתב הרב הגאון אייזיק חבר זללה"ה בספרו ביאורי אגדות) אפיקי ים) – מנחות דף מד ע"א "אמר ר"ל כל המניח תפילין מאריך ימים וכו' כידוע שתפילין הם ג"ר המוחין שמשם אריכו דיומין, שע' שנים של האדם הם מז"ת ולע"ל אז יעלו לג"ר ולכן יהי בסוד הנצחיות, וסוד התפילין הוא סוד המוחין שמתחדשים ובאים בכל יום, ואח"כ בלילה מסתלקין ועולים בסוד סילוק הנשמה בלילה והם עומדים שם להנות בהם הצדיקים בעוה"ב לעולם שכולו ארוך, והם העטרות שירשו בהר סיני, וכידוע שהם חיי המלך ד' מוחין ד' פרשיות ד' בתים, ובהם כל שלימו דמהמנותא ג' שמות אהי"ה הוי"ה אדנ"י, כידוע שכ"א אזכרות בתפילין נגד שם אהי"ה וד' בתים של ראש ד' אותיות הוי"ה וד' של יד ד' אותיות אדנ"י, והם הארות שבאים מע"ק ששם אריכו דיומין:

ואמר רבא כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן העוה"ב
 "בן העולם הבא" הדבר פשוט הוא שמוחין דאמא הם הנקראים העולם הבא.

ואמר אביי מערב אני בו שאין אש של גיהנם שולט בו
 "שאין אש" יובן ממ"ש שהמניח תפילין נדמה לקונו.

רב פפא אמר מערב אני בו שכל עונותיו נמחלין
 "נמחלין" יובן ממ"ש שעניין התפילין אלו מוחין דא"א ואמא נקראת תשובה לכן הוא זוכה לאור דנשמה ובזה נמחלין עוונותיו כי נשמה לא חוטאת.

וכל מי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן לכך צריך כל אדם להיות זריז בהן:

מצוותן להיותן עליו כל היום, אבל מפני שצריכין גוף נקי שלא יפיח בהם וצריך שלא יסיח דעתו מהן בעודן עליו, ואין כל אדם יכול ליזהר בהן, על כן נהגו שלא להניחם כל היום.

כתב בספר עמק המלך – שער יד – פרק קכה "אף על פי שמסתלקין המוחין מז"א, נשאר לו הארת המוחין לו ולנוקביה, ממוחין שבאו לו שחרית, וכשמסתלקים המוחין, נשארו לו על ראשו לבחינת מקיף. וזהו סוד הנחת תפילין כל היום, שישארו אלו המוחין הארתם כל היום, וזהו סוד החסידים הראשונים שהיו שוהין שעה אחת אחר התפילה, כדי שישארו המוחין עצמן של תפילה, שעה אחת אחר התפילה.

כתב הרב משה זכותא בפירושו על זוהר ויקרא "ונלע"ד לומר במ"ש הרב זלה"ה שאי אפשר להעמיד המוחין הפנימיים דזעיר אלא שלש שעות בכל תפילה ותפילה, אבל המניחים תפילין כל היום מעמידים הרשימו של התפילין כל היום, ומינה (ומזה תלמד) שהעוסק בתורה כל היום מעמיד הרשימו בפנימיות רישא דזעיר, כי הלא התורה היא פנימיות העולמות, ועל בחינת הרשימו הלזה אמר שנאחזים בשמו כל היום:

עוד כתב הרב נתן שפירא הירושלמי בספרו מצת שימורים – שער תפילין "ולכן החסידים הראשונים לא היו הולכים תיכף אל ביתם אחר שהתפללו, אבל היו שוהים שם שעה א' אחר התפילה כדי שעל

ידם יגמרו ויוסיפו כח למעלה ולא יסתלקו המוחין מהרה, וגם הם המוחין יתעכבו ברישא דזו"ן שעה אחת יתירה אחר התפלה. גם זהו הטעם שהיו החסידים הראשונים מתפללים תפלת נדבה באמצע היום, והוא כדי להחזיר המוחין פעם אחרת בזעיר וכמ"ש רז"ל הלוואי יתפלל אדם כל היום כולו. גם זהו הטעם למה שאמרו רז"ל שהחסידים הראשונים לא בטלו תפילין כל היום מעליהם. והענין הוא לגרום כח למעלה, שהמוחין העליונים דזעיר יתעכבו כל היום כולו. וז"ש רז"ל שלא היו ידיו של משה רבנו פרושות יותר מג' שעות כי אי אפשר לעשות כן יותר משלש שעות. כל זה מהאר"י זלה"ה. והרח"ו זלה"ה כתב כי מ"ש כי המניח תפילין כל היום גורם להשהות המוחין כל היום, הכוונה היא על רשימו דגדלות, כי המוחין עצמן כבר אמרו שאין יכולת להשהות אותם יותר משלש שעות, שאפילו משה רבינו ע"ה לא היו ידיו פרושות רק שלש שעות. (ואני נתן נלע"ד מה שאמר הרח"ו זלה"ה שהוא על הרשימו דגדלות ירצה דמוחין דגדלות דאבא, כי הרשימו דמוחין דגדלות דאימא שהוא שם הוי"ה עם הג' אלה"ם דמוחין דיניקה נשאר בז"א כל היום, כנזכר בכוונת הקדיש על הסופי תיבות "יתגדל ויתקדש שמיא רבא" שגימטריא שלו ומי שמניח תפילין כל היום גורם (להשוות) (להשהות) ג"כ הרשימו דגדלות הוי"ת דמוחין דאבא, כמו שעשה משה רבנו, והבן היטב)

ספר עולת תמיד – שער כללות התפילות "אחר גמר תפלה נחזרין המוחין להסתלק וחוזר הדבר לכמו שהיה, ולכן החסידים הראשונים לא היו הולכים תכף אל ביתם אחר שהתפללו אבל היו שוהים שם שעה אחת אחר התפלה, כדי שעל ידם יגרמו ויוסיפו כח למעלה ולא יסתלקו המוחין מהרה, וגם הם המוחין יתעכבו ברישא דזו"ן שעה אחת יתירה אחר התפלה. גם זהו הטעם שהיו החסידים הראשונים מתפללים תפלת נדבה באמצע היום, והוא כדי להחזיר המוחין פעם אחרת בזו"ן, וכמ"ש בגמ' (ברכות כ"א ע"א) ולואי יתפלל אדם כל היום כולו. ומפע"ח ומנ"א – ונלע"ד חיים כי מ"ש כי המניח תפילין כל היום הוא גורם להשהות המוחין כל היום, הכוונה היא על רשימו דגדלות כי המוחין עצמם כבר אמרו שאין יכולת להשהות אותם יותר מג' שעות שאפילו מרע"ה לא היו ידיו פרושות רק ג' שעות. גם זהו הטעם למ"ש רז"ל שהחסידים הראשונים לא ביטלו תפילין כל היום מעליהם, והענין הוא לגרום כח למעלה

שהמוחין העליונים דזעיר יתעכבו בו כל היום כולו. וזהו מ"ש ז"ל
שלא היו ידיו של משה ע"ה פרושות יותר מג' שעות, מפע"ח ומנ"א –
כי אי אפשר לאדם לעשות כן יותר משלש שעות:

ומ"מ צריך כל אדם ליזהר בהן להניחן בשעת ק"ש ותפלה:
כתב ספר שערי אורה – שער ראשון: "ולפי שהמידה הזאת (מלכות)
צריכה להיותה נקשרת עם המעלות שעליה, כדי שיבואו לה מיני
שפע וברכה מהם, נתן ה' לישראל כח לקשור אותה עם המעלות
שעליה, וזהו סוד שנקראת תפלה של יד, ועל זה נאמר, וקשרתם
לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך (דברים ו' ח). והקורא בשחר
קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו (ברכות
י"ד ע"ב), ואין לו דרך להיכנס תפילתו, שהרי תפלה תלויה בתפילה,
כלומר, תפילת הפה תלויה בתפילה של יד, ותפילת היד פותחת
השערים בשחר להיכנס כל תפילות אותו היום לפני ה' יתברך,
ולפיכך צריך תפילין בקריאת שמע של שחרית. והתקינו לקרוא
קריאת שמע ואחר כך להתפלל, לפי שהתפילה של יד בקריאת שמע
פותחת שערי התפילה, ולפיכך קריאת שמע קודמת לתפילה.
ובשבתות ובימים טובים אין צריך תפילין, שהרי עניינים אחרים
גדולים יש באותן הימים והשערים כולם פתוחים. משל למה הדבר
דומה, כשיש המלך אין צריך לחותמו, ולפיכך יצאו שבתות וימים
טובים שהן בעצמן אות, ואין צריך וקשרתם לאות:

קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין לחנכו:

סימן לח

חולה מעים ונשים ועבדים פטורין. אבל ביום ראשון פטור, מכאן
ואילך חייב אפילו באו פנים חדשות. תשעה באב חייב בהן:
חתן ושושביניו וכל בני חופה פטורין מתפלה ותפילין וחייבין
בק"ש. וכותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם
וכל העוסקין במלאכת שמים פטורין מק"ש ומתפלה ומתפילין
ומכל המצות:

כתב הרמב"ם המצטער שאין דעתו נכונה פטור מהם שאין יכול
לכוין דעתו שלא יסיח מהם:

גרסינן במכילתא "לזכרון בין עיניך" מכאן אמרו המניח תפילין כקורא בתורה והקורא בתורה פטור מן התפילין. וכתב רב שמואל בר חפני ליתא להך ברייתא דהא רבנן קשישי דתורתן אומנתן מניחין תפילין ומברכין עליהן ואי לאו דחובה הוא לא הוו מברכין עליהן. ובעל העיטור כתב ומסתברא לן דהקורא בתורה קאמר ולא בתלמוד ואינהו בגמרא עסקי ע"כ. ואין נ"ל לחלק דהא לענין ברכות התורה קאמר בפ"ק דברכות (יד:) דאית להו חד דינא אמר רבא אסור למיחלץ תפילין קמיה רביה דכתיב וירם יד במלך ואמר רבי יוחנן שחלץ תפילין לפניו ומאי תקנתיה לכרוך רביה ברישא והדר כרכי תלמידים. אמר רבא לא כשר לאנוחי תפילין אלא למאן דקרי תורה נביאים וכתובים תורה במאי בספר בראשית פסוק אחד בנביאים במאי בספר שמואל פסוק אחד בכתובים במאי בספר תהלים פסוק אחד בתלמוד תמניא מתיבי מנא לן דתנן שמואל הקטן אומר בן עשר שנים למקרא בן י"ג למצות אמר אביי והוא דידע לתרגומי בכולהו:

היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהן תפילין קודמין:

סימן לט

תפילין שכתבן עבד או אשה או קטן עו"ג וישראל מומר פסולין וכל הפסול לכתבן פסול בכל תיקון עשייתן כתבן אפיקורס ישרפו נמצאו ביד אפיקורס ואין ידוע אם כתבן או לאו יגזו, ביד עו"ג כשרים ואין לוקחין אותן מן העו"ג ולא שאר ספרים ביותר מכדי דמיהם.

ואין נקחין אלא מן המומחה שבקי בחסירות ויתירות ואם לקחן ממי שאינו מומחה שתים או ג' כרכים בודק מהן תפילין אחת של יד או של ראש בכרך ראשון וכן בב' וכן בג' וכן בד' וכן בכולם ואם מצאן כשרים כולם הוחזקו.

ותפילין שהוחזקו בכשרות אין צריכין בדיקה לעולם. ובשאלות מצריך להו בדיקה פעמים בשבוע ולא נהגו כן. כתב רב עמרם אפי' לד' או לה' שנים אינן צריכין בדיקה שהאור שולט בהם ואין מתעפשות אבל אם אין מניחן אלא לפרקים צריכין בדיקה:

סימן מ

אסור לתלות תפילין בין ברצועה בין בבתים אבל מותר לתלותן בכיסן. בית שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או שיניחם בכלי תוך כלי והוא שאין השני מיוחד להם שאם הוא מיוחד אפילו מאה חשובין כאחד ואפילו נתנן כלי בתוך כלי אסור להניחן תחת מרגלותיו אבל תחת מראשותיו בין כר לכסת מותר אפילו אם אשתו עמו: שכח ושמש מטתו בתפילין לא יאחז לא ברצועה ולא בבתים עד שיטול ידיו ויטלם. ישן בהן וראה קרי אוחז ברצועה ומסיר אותן אבל לא בבתים: הנכנס לסעודת קבע חולצין ומניחן על השולחן עד זמן ברכה וחוזר ומניחן:

סימן מא

הנושא משוי של ארבע קבין בראשו ותפילין בראשו אם נדחקות מפני המשאוי אסור ואם לאו מותר. המוציא זבל בראשו אסור לו להניח תפילין בראשו שכח שהיו בראשו אפילו אם ירצה לסלקן לצדדין אינו רשאי אלא יקשרם בזרועו במקום תפילין אפי' מטפחת של תפילין אסור להניח בראשו כשיש לו תפילין בראשו אבל דבר שדרכו ליתן בראשו כגון מצנפת או כובע מותר:

סימן מב

אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד ואפילו ליקח רצועה מהם וליתן בשל יד אסור, אבל משל יד לשל ראש מותר לשנות ואם היו חדשים שלא הניחן עדיין מותר לשנות אפילו משל ראש לשל יד סודר דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה תפילין אסור

למיצר ביה זווי אומניה ולא צר ביה או צר ביה ולא אומניה שרי
למיצר ביה זווי:

סימן מג

אסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין בתפילין שבראשו גזירה
שלא יעשה בהן צרכיו ובבה"כ עראי מותר להשתין בהן כשהן
בראשו אבל אם אוחזן בידו אסור להשתין בהן מעומד אפילו אם
תפש אותם בבגדו מפני שצריך לשפשף בידו ניצוצות שברגליו
אלא חולצן ברחוק ד' אמות ונותנן לחבירו ואם רוצה ליכנס
לבה"כ קבוע לעשות צרכיו חולצן ברחוק ד' אמות וגוללן כמו
ס"ת ואוחזן בימינו ובבגדו כנגד לבו ויזהר שלא תהא רצועה
יוצאה מתחת ידו טפח וכשיוצא מרחיק ד' אמות ומניחן ובלילה
או סמוך לחשכה שאין שהות להניחן עוד אחר שיצא עושה להם
כיס טפח ומניחן בתוכו ואם אין הכלי מיוחד להם די בפחות
מטפח וכל זה מיירי בבה"כ שבשדה אבל שבבית לא יכניסם כלל
ואם שכחם בראשו ועשה בהן צרכיו מניח ידו עליהן עד שיגמור
עמוד הראשון ויוצא וחולצן וחוזר ונכנס:

סימן מד

אסור לישן בהם אפי' שינת עראי כשאוחזן בידו אבל כשהן בראשו
פורס עליהם סודר וישן בהם שינת עראי ולא חשיב היסח הדעת
אלא כשהוא עומד בשחוק ובקלות ראש. והרמב"ם ז"ל כתב
דאפילו שינת קבע כשהם בידו מותר וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב
כן:

סימן מה

אסור ליכנס בהן לבית הקברות או לתוך ד' אמות של מת כשהן
בראשו.

בבית המרחץ: בבית החיצון יכול להניחם לכתחילה, ובבית האמצעי אין יכול להניחם לכתחילה אבל אם היו בראשו אין צריך לחלצן, ובבית הפנימי אפילו היו בראשו צריך לחלצן:

סימן מו

הלכות ברכות השחר

ואחר שהניח תפילין יסדר הברכות שתקנו על סדור העולם והנהגתו.

ואע"ג דמלישנא דגמרא משמע שצריך לומר כל אחת ואחת בשעתה דהכי גרסינן בברכות פרק הרוואה כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה וכו' עד לפגרים מתים כי שמע קול תרנגול לימא ברוך אתה ה' אמ"ה נותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה פי' הלב נקרא שכוי בל' המקרא דכתיב או מי נתן לשכוי בינה והלב הוא המבין ועל ידי הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה ומפני שהתרנגול מבין וגם בערביא קורין לתרנגול שכוי תקנו ברכה זו לאמרה בשמיעת קול התרנגול. וכי לביש לימא ברוך מלביש ערומים וכי מנח ידו אעיניה לימא פוקח עורים וכי תריץ ויטיב לימא מתיר אסורים וכי זקיף לימא זוקף כפופים וכי נחית לארעא לימא רוקע הארץ על המים וכי מסגי לימא המכין מצעדי גבר וכי סיים מסאני' לימא שעשה לי כל צרכי וכי אסר המייניה לימא אוזר ישראל בגבורה וכי פריס סודרא על רישיה לימא עוטר ישראל בתפארה כי משי ידיה לימא ענט"י כי משי אפיה לימא המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי ויהי רצון מלפניך וכו' שתרגילני בתורתך וכו' וחותם בא"י גומל חסדים טובים לעמו ישראל וכן צ"ל ויהי רצון בוי"ו שברכה אחת היא עם המעביר שינה שאם היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך ועל כן אין לענות אמן אחר המעביר שינה שאינה סוף ברכה ולפי סדר

הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת בשעתה ולפי שאין הידים נקיות תקנו לסדרן בבה"כ וגם מפני שרבים מעמי הארצות שאין יודעים אותן תקנו שיסדרום בבה"כ ויענו אמן אחריהם ויצאו ידי חובתן אבל ודאי חובה הוא על כל יחיד ויחיד לברך אותן דתניא היה ר"מ אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום וסמכוה על דרש הפסוקים והשיב רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא דהע"ה תקן מאה ברכות דכתיב (שמואל ב כג) הוקם על ע"ל בגימ' ק' הוי כי בכל יום היו מתים ק' נפשות מישראל ולא היו יודעין על מה היו מתים עד שחקר והבין ברוח הקודש ותקן להם לישראל ק' ברכות וע"כ תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות על סדר העולם והנהגתו להשלים ק' ברכות בכל יום וצריך כל אדם ליזהר בהם והפוחת אל יפחות והמוסיף יוסיף על כל ברכה וברכה שנתקנה לו כמו שאמרו חכמים ברכות (מ.) ברוך ה' יום יום בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו ואמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות לה.) אר"י אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו מעל וצריך כל אדם ליזהר שלא יבא לידי מעילה ויש עוד ג' ברכות שצריך לברך בא"י אמ"ה שלא עשאני עו"ג שצריך ליתן שבח והודאה למקום שבחר בנו מכל העו"ג וקרבנו לעבודתו בא"י אמ"ה שלא עשאני עבד אע"פ שמברך שלא עשאני אשה שגם היא אינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא צריך לברך שלא עשאני עבד שהוא גרוע טפי בא"י אמ"ה שלא עשאני אשה שאינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא ונהגו הנשים לברך שעשאני כרצונו ואפשר שנוהגים כן שהוא כמי שמצדיק עליו הדין על הרעה ובסדורי אשכנז כתובים אלו ג' ברכות מיד אחר נותן לשכוי בינה ובספרי ספרדים כתובים בסוף קודם המעביר שינה ואין חשש וראיתי בסדורי רב עמרם כיון שבירך זוקף כפופים אין לברך מתיר אסורים ואיני יודע למה דהא בגמרא מפרש כל אחת ואחת למה

נתקנה. עוד ברכה אחת יש בסדורי אשכנז בא"י אמ"ה הנותן ליעף כח ונתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום ומחזירה לו בבוקר שקטה ושלוה וע"פ המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך בשר ודם מפקיד פקדון ביד חברו ומחזירו לו בלוי ומקולקל אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עייפה ומחזירה לו חדשה ורגיעה ואומר יה"ר עד בין שאינו בן ברית ואם ירצה להוסיף בקשות עוד הרשות בידו ואין בו משום שינוי מטבע וכל הברכות שהן על סדור העולם והנהגתו כגון אלהי נשמה והנותן לשכוי ורוקע הארץ על המים והמכין מצעדי גבר אין לחסר מהם אפילו לא שמע קול תרנגול או לא הלך על הארץ אבל אותם שהם על הנאותיו לא יברך אם לא נהנה כגון ששוכב על מטתו ואינו לא לובש ולא אוזר ולא עוטר אין לו לברך ובסדורי אשכנז כתוב אחר י"ר רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילין תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים מה אנו מה חיינו מה חסדנו ומה צדקנו מה כחנו ומה גבורתנו מה נאמר לפניך ה' או"א הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשיהם תוהו וימי חייהם הבל לפניך ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל: אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אוהבך שנשבעת לו בהר המוריה זרע יצחק יחידו שנעקד על גבי המזבח עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו קראת אותו ישראל וישרון. לפיכך אנחנו חייבים להודות לך ולשבחך ולפארך ולרוממך ולברך את שמך וליתן שבח והודיה לשמך אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו אשרינו שאנו משכימין ומעריבין ערב ובוקר בכל יום פעמים ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ורבינו יהודה החסיד היה רגיל לומר אחריו ברוך שם כבוד מלכותו

לעולם ועד. והיה מכוין לצאת בו י"ח ק"ש משום שפעמים כשעושין קרובץ מתעכבים מק"ש עד אחר זמנה ואמר שהיה יוצא בזה כדאיתא בברכות שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא. אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעה"ז ואתה הוא בעולם הבא קדש את שמך על מקדישי שמך קדש את שמך בעולמך ובישועתך תרום ותגביה קרננו בא"י מקדש שמך ברבים ונתקנה ע"פ הירושל' ואינה פותחת בברוך שאינה אלא ברכת הודאה אתה הוא ה' האלהים בשמים ממעל ובשמי השמים העליונים אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים קבץ קוץ מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה אלהים לבדך על כל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם ומי בכל מעשה ידיך בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה אבינו שבשמים עשה עמנו חסד בעבור שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו וקיים לנו מה שהבטחתנו ע"י צפניה חוץ כאמור בעת ההיא אביא וגו' ואח"כ ברכת התורה ופרשת התמיד ומשנת איזהו מקומן והוקשה לי על זה הסדר לומר פסוקים קודם ברכת התורה ונהגתי בעצמי מיד אחר ברכת אלהי נשמה לברך ברכת התורה ולומר אחריה פרשת ברכת כהנים ולסדר הברכות וי"ר ורבון העולמים וכו' עד לעיניכם אמר ה'. וראיתי בסדורי רב עמרם אחר שכתב משנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל סידר אותו וכן כתב לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר רבון העולמים וכו' עד לעיניכם אמר ה'.

סימן מז

ברכת התורה מאד צריך לזהר בה כדאיתא בנדרים בפרק אלו נדרים מפני מה תלמידי חכמים אין מצויין לצאת מבניהם תלמידי

חכמים רבינא אמר מפני שאין מברכין בתורה תחלה דאמר רב יהודה א"ר מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה מאי ניהו ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב לומר שאין מברכין בתורה תחלה וצריך לברך למקרא למדרש ולמשנה ולתלמוד וזו נוסחה בא"י אמ"ה אקב"ו על דברי תורה ונוסח אשכנזים לעסוק בדברי תורה הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפנינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך בא"י המלמד תורה לעמו ישראל ויש חותמין בא"י נותן התורה ואין לחתום בא"י למדני חוקך שאינה ל' ברכה והודאה לשעבר אלא ל' בקשה ודוד דרך בקשה אמרו ה' שאתה ברוך למדני חוקך וי"ל והערב נא בוי"ו כי ברכה אחת היא עם לעסוק בדברי תורה שאילו היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך ולכן אין לענות אמן אחר לעסוק בדברי תורה ועוד יש ברכה אחרת על התורה בא"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו בא"י נותן התורה ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני אשר בחר בנו מכל העמים וקרבנו לפני הר סיני והשמיענו דבריו מתוך האש ונתן לנו את תורתו הקדושה שהיא בית חיינו כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום ואם בא ללמוד מיד אחר ק"ש וברכותיה שחרית אין צריך לברך מפני שברכה שניה שלפני ק"ש שהיא אהבה רבה יש בה מעין ברכת התורה ופוטרת אותו ודוקא אם לומד מיד אחריה אבל אם הפסיק בנתיים אינה פוטרת ואם לומד מיד אחריה שאז היא פוטרת או שבירך ברכת התורה והתחיל ללמוד והפסיק אחר כן בלימודו אינו צריך לברך

כל היום אם הוא רגיל תמיד לעסוק בתורה ואף אם כשיוצא לעסקיו ממהר לעשות צרכיו כדי שיחזור ללמוד לא חשיב הפסק לענין ברכה ואף אם לומד בלילה הלילה הולך אחר היום ואינו צריך לחזור ולברך כל זמן שלא ישן ואם ישן כתב א"א ז"ל בתשובת שאלה שאף ביום אם ישן שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך אבל אם רגיל להתנמנם מיושב על אצילי ידיו שינת עראי היא ולא הוי הפסק ואפילו שכב על מטתו ולא ישן לא הוי הפסק דבעודו נעור דעתו על למודו ע"כ והמשכים בבקר ללמוד קודם שילך לב"ה יש לו לברך ברכת התורה וכשקורא פרשת התמיד בב"ה אין לו לחזור ולברך אף על פי שהקורא בתורה חוזר ומברך אשר בחר בנו אע"פ שכבר בירך כל הברכה קודם פרשת התמיד לא דמי שאותה ברכה נתקנה על קריאתה בציבור כמו שנתקנה ברכה לאחריה כתב א"א ז"ל המשכים ללמוד קודם עלות השחר יברך ענט"י ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות וברכת התורה ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאור היום שהיא במקום הקרבת תמיד שאין זמנו אלא ביום וכן ברכת הנותן לשכוי בינה לא יברך אלא ביום עד כאן:

סימן מח

וקבעו לקרות פרשת התמיד כדאיתא במדרש בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר הקדמתי להם סדר הקרבנות כ"ז שעוסקין בהן מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני.
 "פרשת התמיד" כתב הרב בשער הכוונות – דרושי תפלת השחר דרוש ג' ונחזור עתה לבאר קצת פרטים בפ' קרבן התמיד ובפטום הקטרת ענין צו את בני' כו' את קרבני לחמי כו' כבר ביארנו כי כל אלו הקרבנות הם למטה בעולם העשיה. וכבר ידעת כי עולם העשיה ה"ס שם אל אדני שהם בגימ' צ"ו וזהו רמוז באומרו צו את בני ישראל וכמ"ש בזוהר בפ' צו כי הקליפות הנאחזות בעשי' הם קשות וחזקות מאד וצריך לשרפם באש כי זה"ס מ"ש חז"ל אין צ"ו

אלא ע"ז כמשה כי הואיל אפרים הלך אחרי הצו והטעם לפי שיונקים ונאחזים בשם אל אדני שהוא בעשיה:
גם ב' עולת תמיד העשויה וכו' תכוין במלת עולת אל מה שנתבאר אצלינו כי יש תולעת בקדושה וה"ס פסוק "אל תיראי תולעת יעקב" וה"ס שם אבגית"ן שהוא בגי' תולע כי ה"ס החסד המתגבר ומתגלה ומאיר בכל בקר ובקר כמבואר בזוהר וכבר ידעת כי שם הנז' הוא בחסד. אמנם להיות שרשו בגבורה שהוא שם בן מ"ב אלא שהוא בבחי' החסד שבגבורות ולכן נקרא תולעת שני וכמבואר אצלינו ב' ותכלת וארגמן ותולעת שני ב' תרומה קל"ו ע"א כי גוון אדום בסוד תולעת שני לפי ששרשו גבורה אבל הוא בחי' החסד שבגבורה ולהיותו משרש הגבו' לכן נק' ישר' על שמו תולעת יעקב לפי שהם מכלים את העכו"ם בסוד הגבור' כדמיון התולעת הרך המרקיב ומכלה את העץ הקשה והחזק. והנה כדמיון התולעת הזה שבקדושה יש כנגדו תולע א' בקל' בס"א וגם הוא מתעורר בכל בקר לכלות את העולם ח"ו והשי"ת ברחמיו מגלה התולע שבקדושה שהוא אור החסד הנז' בסוד וישכם אברהם בבקר וז"ס ענין התמיד הנאמר בו עולת תמיד כי אותיות עולת הם היפוך תולע וע"י עולת תמיד הנעשית בכל בקר היה נכנע התולע הטמא דס"א ובפסוק אל תיראי תולעת יעקב כו' ביארנו ענין התולע הזה. ואמנם ענין העולה של התמיד דע כי כל עולה היא בחי' לאה העליונה אשר בה כל בחינת הדינין והגבורות החזקות כנודע ולכן היו מקריבין כנגד' עולת תמיד כדי למתק הדינין שבה כדי שלא יגבר התולע הטמא הנז' וז"ס עולת תמיד. והנה תיבת תמיד הוא חסר יו"ד כי כתיב תמד וקרינן תמיד. וכבר ידעת מ"ש בפסוק "ומדת ימי מה היא" כי לאה הנקראת "מדת" שהם אותיות תמד לפי שהיא לוקחת ד' אלפים מד' שמות אהיה שהם בגי' מדת (כלומר אלף=111 כפול 4=444) ובענין פטום הקטורת ג"כ נודע מ"ש בזוהר פרש' ויקהל דר"ט ע"ב וז"ל ובג"כ עובדא דקטרת אצטריך לאקדמא לצלותא כו' הנה לעיל נתבאר עניינו כי הלא יש בו י"א סממנים שה"ס אותם אורו המחיים את הקל' וכונתינו בזה לסלקם מתוכם ולהעלותם למעלה וישארו הקליפות מתים וז"ס מ"ש אומרים פטום הקטרת בשחרית קודם התפילה אחר קרבן התמיד כנ"ל וגם בתפלת המנחה קודם העמידה כי כונתינו היא להעלות העולמות ע"י התפילות לכן אנו אומרים אותו שלא יתאחזו הקליפו' ויעלו בעליית העולמות ולכן אנו אומרים אותו קודם שני תפלות הנז' וכן בסוף תפלת

שחרית אנו חוזרים ואומרים אותו כנודע והטעם הוא כדי שלא ינקו הקליפו מן השפע היורד ונשפע לעולמות כנ"ל. אבל בתפלת ערבית אין בנו כח לעשות כך.

ובסידור רב עמרם כתוב פרשת ברכת כהנים אחר ברכת התורה קודם פרשת התמיד ויש נוהגין לומר אחריה פסוק וערבה לה' מנחת יהודה וגו' וטוב לומר אחריה סדר המערכה שזה נוסחה אבי מסדר סדר המערכה משמיה דגמרא ואליבא דאבא שאול מערכה גדולה קודמת למערכה שנייה של קטורת ומערכה שנייה של קטרת קודמת לסדור שני גזרי עצים וסדור שני גזרי עצים קודם לדישון מזבח הפנימי ודישון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות והטבת חמש נרות קודם לדם תמיד ודם תמיד קודם להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודם לקטרת וקטרת קודם לאברים ואברים קודמין למנחה ומנחה לחביתין וחביתין לנסכים ונסכים קודמין למוספין ומוספין קודמין לבזיכין ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים שנאמר והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כולם וטוב לומר אחר זה רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו ולהיות כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם ועתה בעונותינו חרב המקדש ובטל התמיד ואין לנו כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו לכן יה"ר מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו קרב התמיד במועדו ועמדתי על מעמדו ואם אין יכול לאומרו מפני שהוא עם הציבור טוב הוא שיקרא פרשת התמיד לבדו ויאמר אותו ואין לחוש אם יקרא פרשת התמיד שנית עם הציבור ולרווחא דמלתא יכוין בקריאה שנייה כקורא בתורה. ובשבת מוסיפין וביום השבת שני כבשים וגו' ונוהגין באשכנז לקרות בר"ח ובראשי חודשיכם ובעל המנהיג השיב על המנהג מפני שאין נכון להזכיר קרבן מוסף עם תמיד של שחר ואינו קשה שמוסף זמנו כל היום:

סימן מט

ומה שקורין פרשת התמיד על פה וכן פסוקי דזמרה אע"ג דקי"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה כתב דודי הרב רבי

חיים ז"ל כל דבר שרגיל ושגור בפי כל אין בו משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר דלא אמרין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה אלא להוציא אחרים ידי חובתן אבל כל אחד לעצמו שרי. לכן נוהגים באשכנז כשמגיע ש"ץ לפסוקים שבתפלה כגון מי כמוכה באלים ה' ה' ימלוך לעולם ועד שהוא שותק והקהל אומר אותו כל אחד ואחד בפני עצמו:

כתב הרקאנאטי על התורה – פרשת יתרו "והבן מה שאמרו רז"ל (גיטין ס ע"ב) "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב" כי כל אחד הפך חבירו. על תורה שבעל פה (מלכות) רמז הכתוב "כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה (תהלים מה יד) ומאחר שאין לה סמך אלא מתורה שבכתב (תפארת) אין לקבוע לה מקום אחר רק עליה מפני סוד הנשיקה.

"דברים שבכתב וכו'" כתב בספר הליקוטים איוב – פרק כח "וזה מה שאמרו רז"ל "נובלות חכמה (דהיינו חיצוניות החכמה העליונה) של מעלה תורה (תפארת)". והנה נובלת, (היינו חיצוניות) הוא לשון גרוע, כמו הפרי שהוא גרוע, שנופל ע"י הרוח. וידוע כי הרוח הוא הת"ת, וחלק זה שנתגלה בו, הוא הנקרא תורה שבכתב. שהכונה, שנשארה שמה לעולם בכתב, דהיינו הת"ת דהיינו הו', כי שמה הם הכ"ב אתוון שהם הכתב עצמו, ולא נתגלה ממנה אל המלכות, כי שמה היא נעלמת בו. ולכן לא ניתנה ליאמר על פה, כמ"ש חז"ל דברים שבכתב (תפארת) אי אתה רשאי לאומרם על פה (מלכות), ביען, שהוא גילוי במה שהוא נעלם ולא נתגלה. ע"כ. ועיין בספר "דעת ותבונה" להבן איש חי פרק יא.

כתב בספר "ילקוט הראובני" דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ. ואם תשאל היכא קאמרין מזמורים בעל פה? וי"ל דאין להקפיד רק מה שבכתב בחומש. אמנם קשה היכי קאמרין ויושע וקריאת שמע? וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתם.

כתב ספר השל"ה הקדוש – תולדות אדם – בית חכמה תניינא ((טו)
 "וזהו ענין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, ודברים
 שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב (גיטין ס, ב). הענין על דרך
 דאיתא בפרק הבונה (שבת קד, א) בהנך מילי מעלייתא דדרשו
 הדרדקי באלפ"א בית"א, ואמרו ס"ע – סימנים עשה, פירש"י, בסדר
 שמועות כדי שלא תשכח כו'. והנה תורה שבעל פה ארוכה מארץ
 מדה ומי יוכל לזכרה, אמנם הרמזים כולם הם בתורה שבכתב, ומי
 שמבינם על בוריה הוא זוכר הכל, כי על הכל יש סימן בה. ותורה
 שבכתב אין לאומרה בעל פה, כי יש כמה רמזים בחסירות ויתירות.
 ותורה שבעל פה אין לכותבה, כי העיקר הוא להיות זוכר את הכל,
 ועל שבכתב מרומז עשה סימנים. ומפני חטאינו נתחשכנו עד
 שנחרב הבית, ונתוסף ביותר החשך עד שהוצרכו לתלמוד בבלי,
 ולהיותו נכתב, וזהו ענין אור הגנוז בחמישה חומשי תורה שהם סוד
 כדפירשתי לעיל, ומשתמשים ברמז, וגם זה בקושי גדול, איש איש
 לפי מדרגתו ואחר שימית עצמו על דברי תורה:

בית עולמים – דף קלח ע"א – ד"ה תאנא וידוע כי כל התורה נדרשת
 ב"ג מדות ובו מתחבר תורה שבכתב עם תורה שבע"פ שכל תורה
 שבע"פ יוצא מתורה שבכתב ע"י י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם
 וז"ס י"ג תקוני דיקנא שהם שלש עשרה מדות ובהם תליא זיווגא
 דא"א ודזו"נ בסוד רי"ו כידוע וכן יסוד שבו הזיווג דזו"נ הוא תליא
 במזלא בסוד וקונה הכל כמ"ש הרח"ו ולכן הי"ג תיקוני דיקנא נפקא
 מאודנין כמ"ש למעלה והוא כללות כל התורה שנכלל בא' באודנין
 והענין כי כאשר המצות ועסק התורה והתפילה הוא סלקא ברחימו
 ודחילו אז הוא עולה באודנין דז"א ולעומתו בשורש אודנין דע"ק
 ואז גורמים זיווגא דא"א וזו"נ ולכן ע"כ מתעורר הדיקנא דנפקא
 מאודנין וידוע שתורה שבכתב ובע"פ (ועיין בזוהר פ' תרומה
 שתורה שבכתב הוא אבא ותורה שבע"פ הוא אימא ודו"ק) הוא בזו"נ
 והם תליין בא"א וא"א בב' מזלות ולכן מזל עליון מגולה בחי'
 אבא תורה שבכתב דהיא באתגליא ומזל תחתון מכוסה תורה
 שבע"פ באתכסיא ולכן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ
 ודברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב כי כן הוא בבחי'
 שורשם למעלה כמבואר.

סימן נ

וקבעו לשנות משנת "איזהו מקומן"

“משנת איזהו מקומן” כתב בספר תולעת יעקב – סוד הקרבנות
 “ואומר פרשת התמיד שמזכיר בה שני כבשים הקרבים בכל יום,
 אחד בבקר כנגד מדת רחמים ואחד בערב כנגד מדת הדין. ואח”כ
 אומר פרק איזהו מקומן. ותקנו לקרות בעניין הקרבנות לפי שכל
 המכוין בהם כאלו מקריבן (ראה מגילה לא, א), ואנו קורין בתורה
 שבכתב ושונין בתורה שבעל פה לחבר את האהל להיות אחד, וכן
 ראוי לעשות שלא להפריד ביניהם:

קדשי קדשים שחיתתן בצפון, מדוע? מסביר בספר תיקון זתיקון ח”י
 דף לו ע”א שעניין הזביחה הוא פעולה מצד מידת הגבורה וכן צד
 צפון הוא מידת הגבורה.

**וברייתא ד”רבי ישמעאל אומר בי”ג מדות” אחר פרשת התמיד
 משום הא דאמר רב ספרא לעולם ישלש אדם שנותיו שליש
 במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. ופריך ומי ידע כמה חיי?
 ומשני, לא נצרכה אלא ליומי. שצריך בכל יום ללמוד משלשתן.
 ומדרש של ברייתא דרבי ישמעאל הוי במקום תלמוד שהמדרש
 כתלמוד. ועוד שהיא תחלת תורת כהנים שהוא ראש לכל הקרבנות
 קבעה אצל הקרבנות.**

“בריתא דרבי ישמעאל” כתב בשער הכוונות – דרושי תפלת השחר
 דרוש ג’ “אח”כ בשאר הסדר ובפרק איזהו מקומן אשר כל זה אינו
 פסוקים של תורה אלא דברי רז”ל לבד וע”י כל זה אנו מעלים שאר
 העשיה. והוא כי עתה עלה פנימיות שלשה אחרונות דעשיה ונעשים
 בחינת חיצוניו ג’ אמצעיו דעשיה והחיצוניות ההוא נעשה
 פנימיות אליהם ועולה פנימיות מלכות דעשיה ונעשה חיצוניו אל
 חיצוניות שלשה אחרונות ועולה אותו החיות של הקדושה שעלה
 ע”י י”א סמני הקטרת כנ”ל ונעשה בחינת חיצוניות אל חיצוניות
 מלכות דעשיה והרי ע”י כך נשלמו י”ס שלימות דעשיה ע”י בחינת
 מלכות דיצירה שירדה בעשיה. וע”י החיות הזה של קטרת ויש עוד
 הפנימיות דג”ר דעשיה שעלו למעלה ונכללו למעלה ביצירה אשר
 הוא סוד זעיר אנפין הנקרא תורה שבכתב ולכן אנו אומרים עתה
 גם הברייתא דרבי ישמעאל אומר בי”ג מידות התורה כו’ שה”ס

העשיה שנעשית י"ג מדרגות כנזכר יועלו ליצירה השלשה מהם וע"י אלו הי"ג מדות דתורה שהיא היצירה נדרשת בהם. והנה לענין ברייתא דר' ישמעאל נלע"ד ששמעתי ממוז"ל שהוא באופן אחר כי בעולם העשיה עצמה לבדה נשארו י"ג מדרגות זולת הפנימיות של ג"ר שבו שעלו אל היצירה והוא כי הנה חיצוניות המלכות עם י"א סמני הקטורת שנעשו חיצוניות אליה הרי ספירה אחת ופנימיות המלכות עם חיצוניות נה"י הרי ג' ספירות אחרות ופנימיות נה"י עם חיצוניות חג"ת הרי ג' ספירות אחרות ופנימיות חג"ת עם חיצוניות מל' דיצירה הרי שלושה ספירות אחרות וחיצוניות כח"ב עם פנימיות מל' דיצירה הרי ג' ספירות אחרות הרי בין כולם י"ג ספירות שלימות בעשיה לבדה. ודע כי כמו שנתבאר בי"ג מידות אלו שה"ס עולם העשיה שנעשה י"ג מדרגות ע"י עליית ג"ר שבה אל היצירה וכן עולם היצירה נעשה י"ג ע"ד הנז' והם רמוזים בי"ג ברוך שבברוך שאמר וכן ג"כ בבריאה יש י"ג שבחים שיש בישתבח שמך כו' שיר ושבחה כו' כנ"ל בס' הזוהר. וכן עד"ז בעולם האצילות עצמו יש בו י"ג וה"ס י"ג ברכות אמצעיות של שאלת צרכיו שיש בין ג"ר וג' אחרונות דתפלת י"ח:

ומשנת איזהו מקומן קבעוה אחר פ' התמיד משום דכתיב "ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי" וכי בכל מקום מוקטר מוגש? אלא אלו ת"ח שעוסקין בעבודה בכ"מ מעלה אני עליהם כאילו מקריבין ומגשים לשמי:

לפי דרושי הארי הקדוש מוסבר שקריאת התורה והמשניות להעלות את עולם העשיה לבריאה. ויש בזה פנימי וחיצון ג"ר וז"ת.

שער הכוונות דרושי תפלת השחר: עוד יש טעם אחר למה שנהגו לומר פרק "איזהו מקומן" לא זולתו מפני שאין שום פרק בכל המשניות בלתי מחלוקת לבד פרק זה ונקרא הלכה פסוקה. והנה בעלית העולמות אנו צריכים אל השלום ולא אל המחלוקת ולכן בחרו פרק זה כנזכר.

כתב בספר עולת תמיד – שער כללות התפילות "ואח"כ ע"י שאר הסדר וגם פרק איזהו מקומן של זבחים וכו' אשר כל זה הוא תורה שבע"פ עולה שאר חלקי העשיה כמו שיתבאר, אמנם ג' ראשונות שעלו ביצירה ממש היה ע"י תורה שבכתב שהוא פרשת התמיד

כנ"ל, וכן שתי בחינות הנזכרות שעלו במלכות דיצירה אעפ"י שהם למטה בעשיה היה ע"י שם בן מ"ב דיצירה, אך שאר חלקי העשיה נתקנים ע"י תורה שבע"פ שהוא פרק"א יזוהו מקומן" וכו', שאז עולין פנימיות ג' אחרונות דעשיה ונעשין חיצוניות אל חיצוניות ג' אמצעיות דעשיה, ועולה פנימיות מלכות דעשיה ונעשית חיצוניות אל חיצוניות ג' תחתונות דעשיה, ועולין י"ס דחיות דקליפות ונעשה חיצוניות אל חיצוניות מלכות דעשיה. והרי עתה נשלמו י"ס דעשיה ע"י מלכות דיצירה שירדה בעשיה, וע"י חיות דקדושה שבתוך הקליפות שעלה בעשיה, ונוסף עליהם פנימיות ג' ראשונות שלהם שעלו אל היצירה כנ"ל, ואז אנו אומרים ברייתא דר' ישמעאל ב"ג מדות התורה נדרשת וכו' כנגד י"ג בחינות אלו של העשיה שהיו תחלה עשר ועתה נעשו י"ג כנזכר. ולפי שהג' עלו אל היצירה שהיא בחינת זעיר הנקרא תורה שבכתב לכן נק' י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם:

והנה נשלמה העשיה ב"ס בה ונכללו ג' ראשונות דפנימיות שלה ביצירה, ואז הם מקבלים למעלה בחינת נפש של היצירה בלבד, ואח"כ ע"י הקדיש שאומרים קודם הודו וכו' נוסף בהם רוח של היצירה ממש כמו שיתבאר במקומו ב"ה, וכן כל שאר חלקי הדיבור יתבארו כל א' וא' במקומו ב"ה בדרך פרטות:

סימן נא

ברוך שאמר וכו' צריך לאומרו בניגון ובנעימה כי הוא שיר נאה ונחמד וכתב בספר היכלות שיש בו פ"ז תיבות וסי' ראשו כתם פז וכן הוא נוסח אשכנזים.

שער הכוונות – דרושי תפלת השחר דרוש א': "ונבאר עתה כללים שיש בסדר תיקון תפלת השחר דע כי מן תחילת התפלה עד ברוך שאמר הוא עולם העשיה ומברוך שאמר עד יוצר אור הוא עולם היצירה ומן יוצר אור עד סוף ברכת אבות הוא עולם הבריאה ושאר כל העמידה הוא עולם האצילות וסדר העשיה הוא מתתא לעילא וכדי ליחד את העשיה ביצירה והנה יש בה קלי' קשות וחזקות לכן צריך ליחד תחילה ראש היצירה בראש העשיה ואח"כ שאר היצירה הוא מתתא לעילא וכן הבריאה הוא מתתא לעילא וברכת אבות הוא ראש הבריאה הנקרא היכל ק"ק דבריאה עד סוף בא"י מגן אברהם ושאר כל העמידה כולה היא באצילות וזה ביאור כל הנז' כי הי"ח ברכות שיש מן ענ"י עד ברכת התורה הם ח"י ברכאן דיסוד

דעשיה ומן הודו עד ב"ש הוא ריש' דעשי' היכל ק"ק שלה וב"ש הוא היכל ק"ק ראש היצירה ולכן הם י"ג ברוך כמנין אחד והוא סוד י"ג מכילן דרחמי אשר בעולם היצירה ולכן יש בב"ש פ"ז תיבות ככתוב בנוסח שנעתיק לקמן בע"ה לרמוז כי הוא ראש היצירה שעליו נאמר ראשו כתם פז ולכן צ"ל המהולל בפה עמו שעולה בגימ' פ"ז ולא ככתוב במחזורים בפי עמו ואח"כ ח"י שמהן שיש באותם הפסוקים של יהי כבוד ה' לעולם עד תהלה לדוד כנודע והנה הם ח"י ברכאן דיסוד דיצירה ולהיו' כי נודע כי בכל עולם מארבע עולמות אבי"ע יש כל ה"ס וכל הפרצופים שהם א"א ואו"א וזו"ן ולכן בסוף היצירה אנו חוזרים להזכיר ח"י הויות בשירת הים וי"ג שבחים דיסתבח שהם שיר ושבחה הלל וזמרה כו':

"ברוך שאמר" באמירת ברוך שאמר אנו נכנסים לעולם היצירה. ונתקן על פי פתק שנפל מן השמים (פרקי היכלות וסיים הרמ"ק בסידורו שאין זה רחוק מן השכל. וה"כתם פז" פירש שהמושג פתקא מן שמיא היינו שכנסת ישראל היא הפתקא והיא נאצלה מן התפארת הנקרא שמיא והיא נתנה בדעתם של חכמי המחקר ובעלי התושיה ולא אנשי כנה"ג לכתוב זה השבח).

ב"ברוך שאמר" יש פ"ז תיבות וי"ג פעמים ברוך כנגד י"ג תיקו"ד דא"א המאירים בטי' תיקו"ד דז"א והללו נמשכים לנוק' שיש בה שם אדנות (ס"ה) ובסך הכל: י"ג טי' ס"ה הרי פ"ז והם פ"ז תיבות שיש בברוך שאמר.

במילים של זה השבח האריכו המקובלים בכל מילה ובכל אות ואם נבא לבררם ולחברם יתארך החיבור עד מאד ואין כוונה להפוך את החיבור הזה לסידור ולכן תור והבט אחרי סידורי המקובלים ותרוה צמאונך.

מה טעם למנהג האשכנזים לומר את "הודו" אחרי ברוך שאמר? הסביר המהרח"ו (בשער הכוונות דרוש א מדרושי תפילת השחר) שכל התפילה מהודו עד ברוך שאמר ולא כולל נתונה במחלוקת בין הספרדים והאשכנזים האם זה שייך לעשיה או ליצירה. האשכנזים אומרים שכבר נתקנה העשיה וזה חלק מהיצירה ולכן יש לומר הודו אחרי ברוך שאמר וזה חלק היצירה. הספרדים אומרים שזה עדיין תיקון חלק העשיה. הארי הקדוש נהג בזה

כסברת הספרדים. בסידור רב שבת כתב שהמנהג לומר הודו קודם ברוך שאמר.

ונתקנה ברכה זו משום הא דאיתא בפרק כל כתבי (שבת קיח:) "יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום" ומסקינן כי קאמר בפסוקי דזמרה ומאי ניהו תהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה. "גומרי הלל" היינו כל חמש הללויה של פסוקי דזמרה. וההדגשה אומר הבן איש חי על מילת "גומרי" שזה הללו אל בקדשו. ונראה לי להביא כאן מ"ש הרמ"ק בסידורו "תפילה למשה" שבהללויה זו יש פעמים הללו והם כנגד י' הללויה שיש בכל תחילת מזמור וסופו. כביכול הללויה זו היא כנגד משנה תורה ויש בה כינוס של כל המזמורים. מזמור זה הוא בהיכל קד"ק דז"א דאצילות והוא כנגד כח"ב של עולם היצירה.

ותו גרסינן בפ"ק דברכות (ד:) א"ר אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלוש פעמים מובטח לו שהוא בן העוה"ב הנה בספר הזוהר (במדבר קכ ע"א), תנן, כל האומר תהלה לדוד שלש פעמים בכל יומא, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, אתי בר נש בצפרא, מקבל עליה עול מלכות שמים (כמה דאתמר, מסדר שבחא) באינון תושבחן דקאמר, (עם) תהלה לדוד, וכלהו הללויה, דאינון סדורא דעשרה תושבחן, דעשרה כתרין קדישין דשמא קדישא, ובגין כך עשרה אינון הללויה, לבתר סיים בעשרה תושבחן, דאינון (תהלים קנא) הללויה הללו אל בקדשו וגו', הללוהו וגו', מאן אינון עשרה הללויה, והא חמשה אינון, אלא שרי שבחא בהללויה, וסיים בהללויה:

הסביר ה"מתוק מדבש" שבאמירת תהלה לדוד מתקנים את המלכות ומעלים אותה בין חסד וגבורה דז"א הנקראת אמת כמ"ש תתן אמת ליעקב. והנה תהלה ע"ה גימ' אמת.

הסביר את הגמרא בברכות מרן הבן איש חי בספרו בן יהודע "נראה לי בס"ד טעם לשלשה פעמים, וגם מה שקראו בן עולם הבא, דידוע טעם אמירת המזמור הזה בכל יום מפני שיש בו פסוק המדבר בפרנסה, וכמו שכתוב בגמרא וידוע שהפרנסה תמשך משם ס"ג וכמו שכתב עטרת ראשי אדוני אבי זלה"ה על פסוק (תהלים נ"ה, כ"ג) השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, כי מס' יהבך ל"ז כמנין מילוי שם ס"ג³, ודברי פי חכם חן, והנה מזמור זה אין בו אות נו"ן, נמצא

³ שם ס"ג נראה כך: יוד הי ואו הי. המילוי לבד הינו: וד י או י העולים כמנין ל"ז וכמנין "יהבך".

הוא כ"א פסוקים, ושלשה פעמים כ"א עולה ס"ג, לכך בקריאת מזמור זה ג"פ יתעורר שפע שם ס"ג, וידוע כי שם ס"ג הוא בסוד הבינה שהיא נקראת עולם הבא, ולזה אמרו כל האומר מזמור זה שלשה פעמים שיש בהם ס"ג פסוקים, מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שהיא סוד שם ס"ג, כי מעורר בזה הארת שם ס"ג שהוא בחינת עולם הבא.

"תהלה" הנה נחלקו בזה המקובלים האם תהלה היא: במלכות, בבינה או בכתר. בספר "קהלת יעקב" כתב שתהלה היא במלכות ובבינה.

בספר שערי צדק להרב המקובל יוסף ג'קטיליא כתב בשער השמיני (ספירת הבינה) "ודע כי בכל מקום שתמצא הלל גמור זה סוד הבינה והתהלה, והלל שאין גמור הוא סוד המלכות. כלל בידינו שמזמור הבנוי לפי א-ב כמו אשרי יושבי ביתך הוא בונה את המלכות הנקראת "את".

לפי האמרו לעיל נוכל לומר שבעת אמירת תהלה לדוד אנו מעלים ומכינים את המלכות לייחוד עם ז"א ואז הבינה הנקראת עולם הבא מתחילה להאיר לזו"ן ואת כל זה גרם האומר תהלה לדוד ולכן הוא נקרא "בן העולם הבא".

וכן דרש ר' שמלאי (ברכות לב ע"א, ע"ז ד' ע"ב) **"לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחרי כן יתפלל", לכן תקנו לאומרם קודם תפלה.** "לעולם יסדר" הנה בס"ה (וישלח קסט ע"א) למדו זאת מיעקב אבינו "קטנתי מכל החסדים, אמאי הוה אצטריך האי עם האי, אלא אמר יעקב, את אבטחת לי לאוטבא עמי, ואנא ידענא דכל עובדך כלהו על תנאי, הא אנא לית בי זכותא, דהא קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך, וכל מה דעבדת לי עד יומא לאו בגין זכותאי הוה, אלא בגינך הוא דעבדת לי, וההוא טיבו וקשוט בגינך הוה, דהא כד עברנא בקדמיתא דהוינא אזיל מקמי דעשו, יחידאי עברנא ליה לההוא נהרא, ואנת עבדית עמי טיבו וקשוט, והא אנא השתא מעבר ליה בתרי משיריין, אינון תרין משיריין דפליג. עד הכא סדורא דשבחא דמריה, מכאן ולהלאה בעא מה דאצטריך ליה, לאחזאה לכל בני עלמא, דאצטריך ליה לבר נש לסדורא שבחא דמאריה בקדמיתא, ולבתר יבעי בעותיה דהכי עבד יעקב, בקדמיתא סדר שבחא דמריה, ולבתר דסדר שבחא אמר בעותיה

דאצטריך ליה, הה"ד: " הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים".

וקבעו ברכה זו לפניהם ואחת לאחריהם והיא ישתבח. ואם סיים ברוך שאמר קודם שיסיים החזן יש לו לענות אמן אחר ברכת החזן ואחר ישתבח יש לו לענות אמן על ברכת עצמו כיון שהוא סיום ברכה לסוף פסוקי דזמרה:

לכן צריך ליזהר שלא להפסיק ביניהם בדיבור וכ"כ רב אלפס והוסיף לומר שלא לדבר בין ישתבח ליוצר אור וז"ל מיבעי ליה לאיניש דלא לאשתעויי מכי מתחיל ב"ש עד דמסיים י"ח. וכן יש בירושלמי השח בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזרין עליה ממערכי המלחמה. ומיהו לא עדיף מק"ש וברכותיה הלכך בין המזמורים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד:

ויש מקומות שנוהגין לומר מזמור לתודה הודו לה' קראו בשמו כאשר הוא כתוב בדברי הימים לפי שדוד קבעו לאומרו בכל יום לפני הארון וכשמגיע ל"כי כל אלהי העמים אלילים" יש להפסיק בין אלילים ובין "וה' שמים עשה" שלא יהא נראה כחוזר למעלה. ויש שמוסיפים עוד פסוקים אחרים וכ"מ ומקום כמנהגו. וי"א הפסוקים והמזמורים שמוסיפין קודם ב"ש ובאשכנז נוהגים לומר ב"ש מיד ואחריו כל המזמורים בין בחול בין בשבת והכי מסתבר להקדים הברכה לכל המזמורים שיהא לכולם ברכה תחלה וסוף ובאשכנז נוהגין שלא לומר מזמור לתודה בשבת ויו"ט לפי שאין תודה קרבה בהן. ואין צריך למונעו דליכא למיחש דילמא אתו להקריבה כשיבנה ביהמ"ק דלא טעו אינשי בהכי.

וצריך לכוין בתהלה לדוד דא"ר אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו שהוא בן העולם הבא ויותר יכוין בפסוק פותח את ידך שעיקר מה שקבעוהו לומר בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקב"ה שמשגיח על בריותיו ומפרנסן.

כתוב בזוהר פנחס (דף רכו ע"א) " אמר רבי אלעזר, תנינן למדנו (במס' ברכות דף ד ע"ב), כל מאן דאמר תהלה לדוד בכל יום תלת

זמנין כל מי שאומר מזמור תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים, איהו בר עלמא דאתי הוא בן עולם הבא, והא אתמר טעמא והרי למדנו טעמו (שם) לפי שכתוב בו פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, שהוא בקשת מזון לכל חי, ושואל אי בגין פרנסה ומזונא דכל עלמין אם הטעם הוא מחמת פרנסה והמזון של כל העולמות, היה די לומר ב' פעמים, בתהלה לדוד של אחר העמידה, ובתהלה לדוד של מנחה, כי תרין זמנין אינון בכל יומא בצפרא ובפנייא שתי פעמים הם למזון בכל יום בבקר ובערב, דכתיב כמ"ש בתורה (שמות טז ח) בתת יהוה לכם בערב בשר לאכול, ולחם בבקר לשבוע, אם כן אמאי תלת זמנין בכל יומא למה צריך להזכיר שבח נתינת המזון ג' פעמים בכל יום, ומשיב אלא תרין למזונא דבני אינשי אלא שתי פעמים אומרים פותח את ידך בשביל המזון של בני אדם בערב ובבקר, וגם אחד לעשירים ואחד לעניים כדלקמן, ודכל עלמא ושל כל העולם דהיינו המזון של הבהמות והחיות והעופות, שהם נכללים בפרנסת בני אדם, וחד למיהב תוקפא לההוא אתר דפתיחו ידוי ומה שאומרים תהלה לדוד בזמירות, הוא לתת תוקף וכח למקום ההוא שפתוחה ידו, דהיינו אל המלכות שממנה יורד המזון להתחתונים.

ותרין מזונין אלין משניין דאמן דאוב' מזונות אלו של בני אדם, הם משונים זה מזה כדמפרש ואזיל, וכלהו תלת מזוני כתיבי הכא וכל הג' מיני מזונות כתובים כאן בתהלה לדוד, כי מה שכתוב ואתה נותן להם את אכלם בעתו, דא מזונא דעתיירי זה נאמר על המזונות של העשירים, דיהיב מיכלא סגי בעתו שהקב"ה נותן להם מזון מרובה בעתו, הא חד הרי מזון אחד. תרין מזון השני, דכתיב ומשביע לכל חי רצון, דא מזונא דמסכני זהו המזון של עניים, דאינון שבעין מרצון שהם שבעים מרצון, דהיינו ממה שמאמינים שכך הוא רצון ה', (כעין שאמרו חז"ל איזהו עשיר השמח בחלקו), ולא מגו מיכלא סגי ולא מתוך מאכל מרובה. תלת מזון השלישי דכתיב פותח את ידך, דא תוקפא לההוא אתר זהו לתת תוקף וכח למקום המלכות, דבפתיחו דידוי נפקא רצון ושבעא לכלא שבפתיחת ידיה יוצא רצון ושובע לכל חי, והיינו "ומשביע לכל חי רצון". (רמ"ק ומק"מ)

הסביר זאת בספר "שערי צדק" (שער שמיני) הרב המקובל רבי יוסף ג'יקטיליא זללה"ה שמילת "תהלה" היא בבינה הנקראת בפי המקובלים העולם הבא.

כתב בספר מגלה עמוקות על ואתחנן – אופן צד "כל האומר ג' פעמים תהלה לדוד בכל יום, להמשיך ג' קוין שהוא סוד חס"ד די"ן רחמי"ם, בגימטריא תה"לה לדוד, מזה הטעם נקרא י"עקב איש ת"ם (בראשית כה כז), שהוא כלול חס"ד די"ן רחמי"ם, שהוא בגימטריא ת"ם שהיא השכינה שנקראת מלכות בית דוד, ומי שהוא אומר תהלה [ל] דוד שממשיך ג' קוין אלו הנרמזין במלת תהלה בכל יום לשכינה, בלי ספק שהוא בן עולם הבא שמייחד אתוון לשמא קדישא.

ונהגו לומר קודם לכן (תהלים פ"ד, ה) "אשרי יושבי ביתך" משום דילפינן מיניה שצריך אדם לישוב שעה אחת קודם שיתפלל, ואחריו נהגו לומר (תהלים קטו, חי) "ואנחנו נברך יה".

"שעה אחת" והטעם התבאר בתיקון"ז (תיקון כא דף מה ע"א) לפי מ"ש בשער הכוונות בריש דרוש ד' מדרושי הלילה שהחסידים הראשונים היו שוהין בתפלתם שעה אחת כדי לקיים את המוחין בז"א. דהא קי"ל שזו"ן הם פב"פ בשבתות וימים טובים ובזמן התפלה.

וכתב רב עמרם לשלשולי הללויה בתר הללויה דכולהו פרשיות עד כל הנשמה תהלל יה איתנהו סוף פירקא הללויה וריש פירקא הללויה דהללויה דבתר תהלת ה' ידבר פי ריש פירקא הוא מש"ה מוסיפין ואנחנו נברך יה וכופלין פסוק כל הנשמה לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה ובספרד נוהגין לכפול סוף פסוק של כל מזמור ומזמור:

כתב בספר "משכיות הכסף" הללויה. בכאן תמצא חמש פעמים הללויה זה אחר זה ומתחיל בהללויה ומסיים בהללויה מפני שהוא גדול שבכלם ועל כן תקון חמש הללויה שהם כלל סוד עשר ספירות שהן חמש בתוך חמש. וראיתי מקומות שחוזרים וכופלים הפסוק האחרון אשר בהללויה כפי מה שאמר רבי משה ז"ל הענין הנכון כי אין להחזיר אותו כי מה שאנו מבקשים להיות עשר פעמים הללויה וסוד השבחות הללו הוא עשר עשר. וכן תמצא בהללויה האחרון שהוא עשר שבחות. וכבר ידעת מה שארז"ל בעשרה מיני זמר נאמר ספר תהלים בניצוח בניגון בשיר במזמור במכתם באשרי במשכיל בתפלה בהודאה בהללויה. גדול שבכולם הללויה מפני שכולל שם ושבח בבת אחת ועל כן עשרה הם הללויה והן חמש סוד כלל שבח האמונה. הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עוזו וגו' הרי לך עשר

שבחות כלולות בסוד מעלת השבח וסיום הענין ידוע למשכילים ודי ברמז זה כי אין להאריך בפירוש זה יותר:

ובתקון הגאונים יש נוהגין לומר "ויברך דויד את ה' לעיני כל הקהל עד ומהללים לשם תפארתך כאשר הוא בספר דברי הימים ויברכו שם כבודך עד שירת הים כאשר הוא בספר עזרא (נחמיה ט, ה-יא) ושירת הים.

שבח שירת הים: כתב ה"מתוק מדבש" בפרשת תרומה דף קלב ע"א: בה שעתא כד שירתא דימא אתמר באותה שעה כשישראל אומרים שירת הים, מתעטרא כנסת ישראל בההוא כתרא דזמין קדשא בריך הוא לאעטרא למלכא משיחא מתעטרת כנסת ישראל בכתר ההוא שעתיד הקב"ה לעטר בו את מלך המשיח, וההוא כתרא גליפא מחקקא בשמהן קדישין וכתר ההוא הוא מפותח ונחקק בשמות הקדושים, שבו יתעטר משיח כמה דאתעטר קדשא בריך הוא ההוא יומא דאעברו ישראל ית ימא כמו שנתעטר הקב"ה בכתר הזה באותו היום כשעברו ישראל את הים, ואטבע לכל משריין דפרעה ופרשוהי והטביע לכל מחנות פרעה ופרשיו, כי אז ע"י הניסים שנעשו בקריעת ים סוף, נתפרסם לכל העמים כי הקב"ה הוא המנהיג לכל הברואים, וע"ז נכתר הקב"ה לעיני כל בכח שמו הגדול שממנו נמצאו כל הנמצאים כולם, ולפי שגם מלך המשיח יחדש נסים לעיני כל, וע"ז יודו הכל שה' אחד ושמו אחד, לכן גם הוא יתעטר בכתר הזה שנתעטר בו הקב"ה בקריעת ים סוף. בגין דא בעי בר נש לשוואה רעותיה בהאי שירתא מפני זה צריך האדם לשום רצונו וכוונתו בשירה זו שיכוין בה להכתיר את השכינה בכתר זה, וכל מאן דזכי לה בהאי עלמא וכל מי שזוכה לומר שירת הים בעולם הזה, זכי למחמי למלכא משיחא בתקוני ההוא כתרא הוא יזכה לראות את מלך המשיח כשיהיה מתוקן ומלוכס בזה הכתר, ובחגירו דזייניה ובכלי זיינו שהוא חגור, וזכי לשבחא האי שירתא תמן ויזכה לשבח שירה זו שם, והא אוקימנא מלי והרי העמדנו דברים אלו בפסוק "ויאמרו לאמר", שפירושן, ויאמרו בעולם הזה, לאמר לעולם הבא.

והטעם לפי שכל אותם ט"ו לשונות של שבח הסדורים בברכת
ישתבח דורש במכילתא מתוך שירת הים ומתוך אותן פסוקים של
ויברך דויד:

כתוב בס"ה תרומה (דף קלא ע"ב) "כִּיּוֹן דְּמַטִּי בַּר נָשׁ לִישְׁתַּבַּח נָטַל
קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא הֵהוּא כְּתָרָא, וְשׁוּי לִיה קָמִיה, וּכְנָסַת יִשְׂרָאֵל
שְׂרִיאת לְאַתְתָּקְנָא לְמִיתִי קָמִי מַלְכָּא עֲלָאָה, וְאַצְטְרִיךְ לְאַכְלָלָא לָהּ,
בְּתַלְיִסְר מְכִילָן דְּרַחֲמֵי עֲלָאִי, דְּמִנְהוֹן אֶתְבָּרַכְתָּ, וְאִינוֹן תְּלִיסְר
בוֹסְמִין עֲלָאִין, כְּמָה דְּאֵת אָמַר, (שיר השירים ד) נֶרְדַּ וְכִרְכּוּס קָנָה
וְקִנְמוֹן וְגו', וְהִכָּא אִינוֹן, שִׁיר, וְשִׁבְחָה, הֶלֶל, וְזִמְרָה, עוֹז, וּמְשָׁלָה,
נֶצַח, גְּדוּלָּה, וְגִבּוּרָה, תְּהִלָּה, וְתַפְאֶרֶת, קְדוּשָׁה, הָא תְּרִיסְר, וּלְבַתָּר
לְחִבְרָא לָהּ בְּהַדְיָהּ, וְלוֹמַר וּמַלְכוּת, וְהוּוּ תְּלִיסְר, בְּגִין דְּאִיָּהּ
מִתְבָּרַכָּא מִנִּיָּהּ:

פירוש המתוק מדבש: כיון דמטי בר נש לישתבח כיון שמגיע האדם
לישתבח, נטל קדשא בריך הוא ההוא כתרא ושוי ליה קמיה הקב"ה
לוקח כתר ההוא שהוכתרה בו כנסת ישראל, ומשים אותו לפניו, כדי
לראות ביפיו ולהסתכל בו ולתקנו, כדי שתתעטר ותתיפה בו כנסת
ישראל בהשלמת התפלה, וכנסת ישראל שריאת לאתתקנא למיתי
קמי מלכא עלאה ועי"ז כנסת ישראל מתחלת להתתקן ולהתקשט
כדי לבוא לפני מלך העליון שהוא ז"א להתיחד עמו בברכת שים
שלום. ועוד ואצטריך לאכללא לה בתליסר מכילן דרחמי עלאי
דמנהון אתברכת וצריכים לכלול אותה בי"ג מדות הרחמים
העליונות שהם הי"ג תיקוני דדיקנא דא"א דיצירה שמהם היא
מתברכת, ואינון תליסר בוסמין עלאין והם כנגד י"ג מיני בשמים
עליונים ששורשם בכתר וצריך להמשיכם במלכות, כמה דאת אמר
כנגד הי"ג תיבות שיש בפסוק זה (מלבד מלות ראשי בשמים
שנחשבות לאחת, וסידרנו אותם כפי המסודר בסידור הרש"ש כתב
יד ח"ב דף קי"ב), א' נרד, ב' וכרכום, ג' קנה, ד' וקנמון, ה' עס, ו' כל, ז'
עצי, ח' לבונה, ט' מר, י' ואהלות, י"א עס, י"ב כל, י"ג ראשי בשמים.
והכא אינון וכאן הם הי"ג שבחים כנגד הי"ג מדות הרחמים דא"א
דיצירה, שיר א"ל, ושבחה רחום, הלל וחנון, וזמרה ארך, עוז אפים,
וממשלה ורב חסד, נצח ואמת, גדולה נוצר חסד, וגבורה לאלפים,
תהלה נושא עון, ותפארת ופשע, קדושה וחטאה, הא תריסר הרי י"ב
שבחים וי"ב מדות, ולבתר לחברא לה בהדייהו ואח"כ צריכים

לחבר את השכינה עמהם, ולומר ומלכות שהיא כנגד מדת ונקה, הא תליסר הרי הם י"ג שבחים ומדות, בגין דאיהי מתברכא מנייהו לפי שהיא מקבלת ברכות מהם.

הסבר נוסף ל"ג מיני שבח נמצא בשער הכוונות: שער הכוונות – דרושי תפלת השחר דרוש ג

נלע"ד ששמעתי ממוז"ל שהוא באופן אחר כי בעולם העשיה עצמה לבדה נשארו י"ג מדרגות זולת הפנימיות של ג"ר שבו שעלו אל היצירה. והוא כי הנה חיצוניות המלכות עם י"א סמני הקטורת שנעשו חיצוניות אליה הרי ספירה אחת. ופנימיות המלכות עם חיצוניות נה"י הרי ג' ספירות אחרות. ופנימיות נה"י עם חיצוניות חג"ת הרי ג' ספירות אחרות. ופנימיות חג"ת עם חיצוניות מלכות דיצירה הרי שלושה ספירות אחרות. וחיצוניות כח"ב עם פנימיות מלכות דיצירה הרי ג"ס אחרות. הרי בין כולם י"ג ספירות שלימות בעשיה לבדה. ודע כי כמו שנתבאר ב"ג מידות אלו שה"ס עולם העשיה שנעשה י"ג מדרגות ע"י עליית ג"ר שבה אל היצירה וכן עולם היצירה נעשה י"ג ע"ד הנז' והם רמוזים ב"ג ברוך שבברוך שאמר וכן ג"כ בבריאה יש י"ג שבחים שיש בישתבח שמך כו' שיר ושבחה כו' כנ"ל בס' הזוהר וכן עד"ז בעולם האצילות עצמו יש בו י"ג וה"ס י"ג ברכות אמצעיות של שאלת צרכי שיש בין ג"ר וג' אחרונות דתפלת י"ח:

כתב האדמו"ר סידנא רבי יעקב אביחצירא זללה"ה בספר מחשף הלבן פרשת תרומה "אֵי נָמִי אֶפְשָׁר לְרַמֵּז עַל פִּי מֶה שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ זְכוֹרָנוּ לְבִרְכָּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא בְּעֵינֵי הַתְּפִלָּה, דְּעַל יְדֵי הַתְּפִלָּלוֹת הָעוֹלָמוֹת זֶה בְּזֶה חוֹזֵר כָּל עוֹלָם לִי"ג בְּחִינּוֹת, וּבְבִרְיָתָא דְרַבִּי יִשְׁמַעֵאל חוֹזֵר הָעֵשִׂיָּה לִי"ג בְּחִינּוֹת, וּבִי"ג בְּרוּךְ דְּבָרוֹךְ שֶׁאָמַר חוֹזֵר הַיְצִיָּה לִי"ג בְּחִינּוֹת, וּבִי"ג שְׁבָחִים שֶׁבִּישְׁתַּבַּח חוֹזֵר הַבְּרִיָּאָה לִי"ג בְּחִינּוֹת, וּבִי"ג בְּרָכוֹת אֲמֻצָּעִיּוֹת שֶׁבְּעֵמִידָה חוֹזֵר הָאֲצִילוֹת לִי"ג בְּחִינּוֹת".

סימן נב

ואם בא לבהכ"נ ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה. על זה שאלו לרב נטרונאי (נמצא בסדר רב עמרם גאון סדר שני וחמישי) מהו שיתפלל עם הצבור ויאמר פסוקי דזמרה אח"כ? והשיב שאינו יכול כי תקנום קודם תפלה מוסבר בזוהר תרומה דף קלא עא

שמטרת פסוד"ז זה להכניס אהבה בין קוב"ה ושכינתיה ולכן מקומם כפי תקנת חכמים אלא אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות. ואומר תהלה לדוד ומדלג עד הללו אל בקדשו ואומר כל הנשמה תהלל יה הללויה וחותם בישתבח וממהר להתפלל עם הצבור ולא יאמר אותם אחר התפלה כל עיקר.

וזה לשון א"א הרא"ש ז"ל: "כתב רב עמרם, אם נכנס אדם לבהכ"נ ורואה שאם יאמר כל אלו הפסוקים שלא יוכל להשלים תפלתו עם הצבור, יאמר ברוך שאמר ומזמור של תהלה לדוד בלבד וחותם בישתבח". וכתבו בשם הרב רבי יונה שאמר בשם רבותיו שאם נכנס בשעה שש"צ מתחיל יוצר אור ואין לו שהות לומר אפילו תהלה לדוד טוב הוא שיקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל עם הצבור ואח"כ יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות שלפניהם ושל אחריהם לפי שהתפלה רצויה ומקובלת עם הצבור:

סימן נג

ועומד ש"צ ומתחיל ישתבח וצריך שיהיה ש"צ הגון דכתיב (ירמיהו יב, ח) "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה" (תענית טז ע"ב) אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואיתימא רבי אלעזר זה ש"צ שאינו הגון ויורד לפני התיבה. ואיזהו הגון? זה שהוא ריקן מעבירות ופרקו נאה ושפל ברוך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ורגיל לקרות תורה ונביאים וכתובים. ואם אין מוצאים מי שיש בו כל המדות האלו יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים:

זוהר זוהר פרשת שלח לך דף קסד ע"ב "אֶצְטְרִיךְ צְדִיק דָּא דְּלִיָּהּוּי חֲזַן הַכְּנֶסֶת, זָכָא דְקָשׁוּט, וְדִיוֹקְנָא דְצְדִיק עֲלָאָה. ופירש בספר "אור החמה" כי היכי דלהוי חזן הכנסת כלומר צריך שיהיה הצדיק הנמצא שם עולה ורץ בתיבה להיותו ש"ן, כי היכי דלהוי חזן הכנסת הצדיק כעניין שהוא למטה צדיק חזן הכנסת כעניינו למעלה יסוד ראש למלכות. ע"כ. נמצא שהחזן הוא היסוד והתיבה בה מתפלל היא מלכות ורמז לכך חזן גימ' ס"ה כמנין שם אדני. גם "הגון" ע"ה גימ' חזן.

ואין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו, אבל מי שהביא שתי שערות יכול לירד לפני התיבה ובלבד שיהא באקראי. אבל למנותו אין ממנין אותו אפי' אם יש אחר ממונה אלא שממנה זה תחתיו להתפלל במקומו לעתים ידועים.

"מי שנתמלא זקנו" גידול הזקן מראה על בגרות וכ"כ בשער הכוונות – דרושי חזרת העמידה דרוש ה': "כבר ידעת שג' בחי' תיקוני דיקנא הם: דיקנא דא"א ודז"א ודנוקבא. דאריך הם י"ג תיקונים. דז"א הם ט' דנוקבא הם ו' בלתי שערות וה"ס ו' מעלות לכסא. והנה ז"א בתחלתו אין לו רק ט' תיקונים. ואח"כ נשלמים בו כל הי"ג תיקונים ואז נתמלא זקנו ולכן מטבע העולם שאין שערות זקן האדם צומחין רק מ"ג שנה ומעלה אחר שנגמר ונתמלא זקן האדם העליון שהוא ז"א והנה מה שמתחיל לצמוח קודם הכל הוא התיקון הב' והוא מקום השפה והטעם הוא לפי שהתיקון הזה הוא מקומו סמוך לפאת הראש כנודע ונק' א"ל וכשתחלפהו באתב"ש יהיה ת"ך והוא בגי' שפס והוא למטה בתיקון השני. ולכן זהו המקום הראשון שמתחיל לצמוח.

וז"ל אבי אדוני ז"ל בתשובה: "מה שכתבת שנהגו באלו המקומות למנות בזויי המשפחות לשלוחי צבור ויש בדבר הזה בזוי מצוה כאילו אינו כדאי למיוחסין שבישראל אלא כשאר אומניות וחלילה להיות מלאכת השם אומנות אלא עטרה לראש. גם אני נתרעמתי מיום בואי הנה על חזני הארץ הזאת אבל לא נתרעמתי על שלך כי תלית הדבר ביחס משפחה ואינו כן בעיני המקום אם הוא מיוחס ורשע מה תועלת לפני המקום ביחס שלו? ואם הוא ממשפחה בזויה וצדיק טוב לקרב מזרע רחוקים שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב. אבל תרעומתי כי חזני הארץ הזאת הם להנאתן לשמוע קול ערב ואם הוא רשע גמור אין חוששין רק שיהיה נעים זמירות והקב"ה אומר "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה":

ומה שכתבת שממנים חזן להתפלל כל השבוע קודם שנתמלא זקנו וסומכין על זה שיש להם חזן אחר שמתפלל בשבת וביום כניסה ימים שני וחמישי טעות הוא כי זה נקרא חזן קבוע שמנוהו

להתפלל אף על פי שיש אחר שהוא ממונה. ודוקא באקראי ולא בממונה יכול להתפלל אחר שהביא שתי שערות ע"כ. אין ממנין לעגי שפה שאין יודעים לחתך האותיות: וצריך שיהא לבוש ומעוטף כדתנן "פוחח אין עובר לפני התיבה" וזהו מי שלובש בגדים קרועים בכתיפיו וזרועיו מגולות. סומא יכול לירד לפני התיבה, ובלבד שלא יקרא בתורה שאין לקרות בתורה על פה: עיין לעיל ריש סימן מ"ט לגבי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומדם על פה.

היורד לפני התיבה ואינו ש"צ קבוע צריך לסרב מעט קודם שירד ולא יותר מדאי אלא בפעם ראשונה מסרב וכשיאמרו לו פעם שנייה מכין עצמו כמי שרוצה לעמוד ובפעם שלישית יעמוד. ואם טעה ש"ץ וצריכין להעמיד אחר תחתיו אותו שמעמידין תחתיו לא יסרב:

האומר אני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועין אף בלבנים לא יעבור באותה תפלה. אני עובר מפני שברגלי סנדל, אף יחף לא יעבור:

סימן נד

ישתבח אינו פותח בברוך לפי שהוא סמוך לברוך שאמר ששניהם נתקנו על פסוקי דזמרה זו לפנייהם וזו לאחריהם, ופסוקים שביניהם לא הוי הפסק. וחותם בא"י מלך מהולל בתשבחות ואל ההודאות וכו' עד חי העולמים ואז עונין הקהל אמן. כתוב בספר הזוהר תרומה קלא עא שבברכת ישתבח יש י"ג מיני שבחים לשכינה והם כנגד י"ג תיקו"ד של עולם היצירה והם הכנה ליחוד הנעשה בשים שלום.

כתב המהרש"ו זלה"ה ב"שער הכוונות" דרושי תפלת השחר דרוש א': ישתבח שמך לעד מלכינו כו' ענין הי"ג שבחים אלו שהם שיר ושבחה הלל וזמרה כו' שמעתי שהם ע"ד (על דרך) מש"ל (מה שהתבאר לעיל) בברייתא דרבי ישמעאל ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהם כו' כנ"י שם. והוא כי עתה גם היצירה שהיתה י"ס (י' ספירות) נעשי' י"ג ספירות בסוד ג"ר (ג' ראשונות שהם כתר חכמה ובינה) שבה שעלו למעלה בבריאה וע"ש. גם שמעתי שהם כנגד י"ג ברוכים שבברוך שאמר והח"י הויות שבשירת הים הם כנגד ח"י הויות שבפסוקים של יהי כבוד כו' והוא בסוד ה' פרצופים שביצירה גם הקדיש הזה כבר נת"ל עניינו בענין הקדישים בקדיש הקורבנות ע"ש. גם יתבאר עניינו היטב בברכו השני שאומרים אחר קדיש בתרא קודם עלינו לשבח וע"ש היטב וכשיתחיל השי"צ לומר "ברכו" יאמר בלחש אותו הסדר הכתוב בסידורים והוא ישתבח שמו של ממה הקב"ה כו'.

וכתב א"א ז"ל שאין לענות אמן אחר "בא"י מלך מהולל בתשבחות" שאין סיום הברכה אלא אחר "חי העולמים" שזה סיום הברכה. וכתב רב עמרם ולאחר מיבעי ליה לאיניש לאתחולי בפריסת שמע ויוצר אור ואסור לאשתעווי בין ישתבח לפריסת שמע. וה"מ במידי דלאו צרכי צבור הוא אבל במידי דצרכי צבור או לצורך מי שבא להתפרנס מן הצדקה ובעי למפסק ליה שפיר דמי.

סימן נה

ואומר קדיש ואין אומרים אותו בפחות מעשרה דכל דבר שבקדושה כגון קדיש וברכו וקדושה א"א אותו בפחות מעשרה. ומיהו אם התחילו בעשרה ויצא אחד מהם גומר הקדיש או הקדושה. ואלו היו"ד צריך שיהיו כולם בני חורין וגדולים שהביאו ב' שערות ויש שמתירין לצרף קטן עם ט' על ידי חומש שנותנין בידו. וא"א ז"ל כתב שאין לצרפו עד שיביא שתי שערות לא לתפלה ולא לברכת המזון וצריך שיהיו כולם במקום אחד וש"צ עמהם. והעומד תוך הפתח מן המשקוף ולפנים כלפנים ממנו ולחוץ כלחוץ ואם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ וש"צ תוך הפתח היה אומר א"א ז"ל שהוא מצרפן. ואם חצר קטנה נפרצה במילואה לגדולה ותשעה בגדולה ואחד בקטנה מצטרפין שהקטנה נגררת אחר הגדולה והרי כאילו הוא בתוך הגדולה כיון שהרוב בגדולה. היו תשעה בקטנה ואחד בגדולה או חמש בזו וה' בזו אין מצטרפין וכן לענין ש"צ היה ש"צ בקטנה וט' בגדולה יוצאין ידי חובתן שהוא נגרר אחריהם היה הוא בגדולה וט' בקטנה אין יוצאין שאין הצבור נגררין אחריו וה"מ להצטרף לעשרה אבל אם היו עשרה במקום אחד ואומר קדיש או קדושה אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות אחריהם כיון שעשרה במקום אחד דאמר ריב"ל אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים:

סימן נו

יתגדל ויתקדש הוסד על פי המקרא (יחזקאל לח, כג) "והתגדלתי והתקדשתי" האמור במלחמת גוג ומגוג שאז יתגדל שמו של הקב"ה דכתיב (זכריה יד, ט) "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד":

"יתגדל ויתקדש" לפי דעת חכמי הקבלה תפקיד הקדיש להעלות ולהוריד את העולמות. ד' עולמות הם: עשיה, יצירה, בריאה ואצילות. במעבר בין עולם לעולם יש קדיש. לאחר סיום הקרבנות יש קדיש על ישראל ובכך עוברים לעולם היצירה וכו'. בנוסף סביב כל עולם יש שבעה היכלות. התחתון היכל לבנת הספיר (מלכות ויסוד) עצם השמים (הוד) נוגה (נצח) זכות (גבורה) אהבה (חסד) רצון (תפארת) קדש קדשים (כתר חכמה ובינה) ובזה נבין את הפרי עץ חיים.

כתב בספר פרי עץ חיים – שער הקדיש: "ונחזור לענין כ"ח אותיות הנז' שיש בקדיש זה של הודו, תכוין בהם אל כ"ח אותיות שיש במילוי המילוי הוי"ה דאלפ"ן, שיש ביצירה. ותכוין להעלות על ידו וי היכלות תחתונים דעשיה ביצירה. ואח"כ תכוין בכ"ח תיבות שיש בקדיש הזה, אל כ"ח אותיות מילוי המילוי דס"ג אשר בבריאה, ותכוין להעלות בהם את היכל ק"ק דעשיה ביצירה, שהוא חוזר להיות יצירה ממש ע"י כ"ח הנזכר. נמצא, כי המ"ב אותיות שהוא גי' של ד' ווי"ן שיש בו ישתבח ויתפאר וכו' כנ"ל. וכן הכ"ח אותיות שיש בישר כו', אלו הם יותר תחתונים, כי הם נגד מ"ב וכ"ח של מילוי אלפ"ן שיש ביצירה. אבל המ"ב מבחי' ד' תיבות עצמן של וישתבח כו' שיש בהם מ"ב אותיות, וכן הכ"ח תיבות עצמן שיש מן איש"ר עד דאמירן בעלמא, אלו הם מ"ב וכ"ח יותר עליונים בבחינת הויות דס"ג. לכן הראשונים נרמזו במ"ב וכ"ח אתוון, והשניים נרמזו במ"ב וכ"ח תיבין, שהם יותר מעולים. וע"כ במ"ב וכ"ח דאתוון התחתונים, אנו מעלים וי היכלות דעשיה התחתונים, וע"י מ"ב וכ"ח תיבין העליונים, אנו מעלים היכל ק"ק דעשיה:

"שמיה רבא" יש מפרשים שם יה רבא שאנו מתפללין על שם יה שאינו שלם שיתגדל ויתקדש ושיחזור להיות שלם והיינו לעת הגאולה שינקום מעמלק שנשבע שלא יהיה השם שלם עד שינקום ממנו דכתיב כי יד על כס יה שאין הכסא שלם ואין השם שלם

אלא לאחר שינקום ממנו. ואז יהיה השם שלם וגם הכסא דכתיב (תהלים ט:ז-ח) האויב תמו חרבות לנצח וכתיב וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו הרי השם שלם והכסא שלם.

"שמיה רבא" תרגומו "שמו הגדול". סתם שם הוא בספירת המל' ושם הגדול הוא בבינה. כמ"ש בזוהר פרשת משפטים דף קה ע"א: "הדא הוא דכתיב (ישעיה ס ח) מי אלה כעב תעופינה, וכיונים אל ארובותיהם, ובגין דאיהו שמא חדא, לא כתיב מי ואלה, אלא מי אלה, שמא חדא בלא פרודא, והוא אלהי"ם, דהשתא בגלותא אסתלק מי לעילא, כביכול אימא מעל בנין, ובנין נפלו, ושמא דהוה שלים דהוא שמא עלאה רברבא קדמאה נפל. ועל דא אנן מצלן ומקדשן בבתי כנסיות, על שמא דא דיתבני כמה דהוה, ואמרי יתגדל ויתקדש שמיה רבא, אמן יהא שמיה רבא מברך, מאן שמיה רבא, ההוא קדמאה דכלא, בגין דלית ליה בניינא אלא בהדן, מ"י לא יתבני לעולם אלא באלה. ועל דא בההוא זמנא, מי אלה כעב תעופינה, ויחמון כל עלמא דהא שמא עלאה אתתקן על תקוניה, ואי שמיה רבה דא אתתקן ואתבני על תקוניה, הא ישראל שליטין על כלא, וכל שאר שמהן יתהדרון על תקונייהו, וישראל שליטין על כלא, דהא כלהו תליין בשמיה רבא קדמאה לכל בניינין. ע"כ בעל ה"מתוק מדבש" מסביר שהכוונה לחזרת מוחין דאימא (מי) לז"א (אלה). (ועיין עמק המלך שער יד פרק מ"ב)

ומה שאנו אומרים הקדיש בלשון תרגום יש אומרים מפני המלאכים שלא יתקנאו בנו שאנו משבחים שבח נאה כזה. וגם שע"י זה הקב"ה נזכר לחורבן הבית וגלות ישראל כדאיתא בפ"ק דברכות (ג.) בשעה שישראל עונין אמן יש"ר הקב"ה מנענע בראשו ואומר אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם ומה לו לאב שככה מקלסין אותו בניו ורחקם מעל שלחנו. וכביכול שיש דאגה לפניו, ואם יבינו המלאכים זה יקטרגו עלינו. ע"כ אומרים אותו בלשון שלא יבינו שאינן מכירים ארמית.

הסבר הפוך מדברי הרב כתוב בשער הכוונות – דרושי הקדיש דרוש א': "ונבאר כונת הקדיש בעצמו הנה הקדיש נתקן בלשון תרגום וכנז' בזוהר פ' תרומה וז"ל דאיהו מתבר שלשלאין דפרזלא

וכו' והענין הוא במה שהודעתוך בשער המצות בפרשת ואתחנן איך התרגום ה"ס אחוריים דקדושה והוא קדושה ג"כ אלא שהחיצונים יונקים משם. וכבר נתבאר שהקדיש נתקן להעלות את העולמות למעלה ממדרגתם כגון העשיה ביצירה וכיוצא. והנה אנו מתייראים פן ח"ו ע"י עליית העולמות יעלו גם הקליפות עמהם ויתאחזו בהם ויינקו שפע מהם ולכן נתקן בלשון תרגום דאיהו לישראל דלא משתמע למלאכין עלאין כנז' בזוהר פ' נח דע"ח ע"ב ובפ' לך לך דפ"ט ע"א. והטעם הוא לפי שהם מצד הפנים והם מדברים בלשון הקדש שהוא בחינת הפנים אך הקליפות הם נאחזים באחוריים והם מבינים בל' תרגום שהוא אחוריים ובהיותנו אומרים השבח הגדול והקדוש הזה של הקדיש בלשון תרגום שהם מבינים אותו אז הם נכנעים ואינם עולים למעלה.

האם יש כאן הסבר הפוך? לא. יש שני סוגי מלאכים. מלאכים קדושים מבינים לשון הקודש. והפכס מבינים רק תרגום. כל פירוש התייחס לסוג אחר של מלאכים. דברים אלו מפורשים בספר פרי עץ חיים "אומרים הקדיש בלשון תרגום, לישראל דלא משתמע למלאכין עלאין. פי', כי המלאכים הם מצד הפנים, ולכן הם מדברים בלה"ק. אבל החיצונים שיונקין מן האחוריים שהוא תרגום, לכן הם מבינים אותו, וע"י שאנו אומרים שבח הגדול הזה, נכנעין החיצונים, ואין עולים עם העולמות למעלה."

כתב הרש"ש זיע"א בספרו נהר שלום – דף כו עמוד א' "יכוין שבח הגדול והקדוש הזה בלשון תרגום להכניע הקליפות ולבטלם ולברר ולהעלות מתוכם את ה"א מיני קדושה שנשארו בהם מז' מלכיות זול"ן ו"ה ולחברם לאותיות י"ה או"א שהם המוחין האלו:

וכ"כ בספר תולעת יעקב – סוד קדיש "ואנן בעינן כו' עתה בא לתת טעם לתיקון הקדושה בלשון ארמי והוא לשון הקליפה בסוד (דניאל ב, ד) וידברו הכשדים למלך ארמית, ולזה אמר ואנן בעינן כו' ולאתבא בחילא תקיף כו' בגין דיתבר כו',

ור"י פירש הטעם לפי שהיו רגילין לומר אותו אחר הדרשה כדאיתא בשילהי סוטה (דף מט ע"א) אמאי קאי עלמא? אסידרא

דקדושה ואיהא שמיה רבא דאגדתא. והיו שם עמי הארץ שאינן מכירין אלא ארמית שהוא לשונם לכן נהגו לאומרו בלשון שהכל מבינין בו ולפי פירוש זה יהיה כפשוטו שמיה רבא תרגום של שמו הגדול.

ועונין הצבור בכוונה שלימה "אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא" כדאיתא בפרק כל כתבי (שבת קיט ע"ב) העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו קורעים לו גזר דינו של ע' שנה.

"גזר דינו של שבעים שנה" מה הם השבעים שנה? הנה בס"ה ויקרא ברע"מ דף כ ע"א מסביר ה"מתוק מדבש" שאם השבעים המלאכים, שהם הסנהדרין קטנה שבספירת המלכות, גזרו משהו על אדם הרי שבעניית איש"ר יכול לבטל את הגזירה.

האדמור כבוד הרב יהודה לייב הלוי אשלג זצוק"ל מבאר בביאור הסולם (ח"ג דפ"ט ע"ב) שאלו שבע ספירות חג"ת נה"ם כשהם כלולים ב"ס פרטיות. אם הם הסכימו להרע לו הנה עניית איש"ר קורעת גזר דינו.

מכאן תוכחת מגולה למי ששח שיחת חולין בבית הכנסת ובזמן עניית אמן.

פירוש בכל כחו כוונתו (זה פירוש רש"י בשבת קיט עב ורבנו יונה) וגם בכאן מפרשים שמיה רבא על השם שיחזור שלם. אבל בכל הספרים גרסינן כל העונה איש"ר הגדול מבורך וזה ראייה לפירוש ר"י שאינו אלא תרגום של שמו הגדול וחוזר גם ש"צ ואומר יש"ר וכו' :

"בכל כחו" כאן רמז לכח תיבות ולכ"ח אותיות שעונים בקדיש. הספרדים עונים איש"ר מברך עד תיבת "בעלמא" והם כ"ח תיבות והאשכנזים עונים איש"ר עד תיבת "עלמא" שהם כ"ח אותיות הבאות: "יהא שמיה רבא מברך לעלם לעלמי עלמא" וכך הוא הנוסח בספר "סדר היום". עוד כתב שם שהאומר קדיש צריך לכוין בכ"ח תיבות והעונה קדיש בכ"ח אותיות והנה לשונו: "ויש הפרש בין האומר קדיש לעונה אמן. כי העונה צריך לכוין באלו שבעה תיבות עד עלמא להמשיך את העליון בכח אותיותיו. והאומר קדיש צריך לכוין בכ"ח תיבות של קדיש עד דאמירן בעלמא".

כתוב בפרקי היכלות (פרק ו' אות ג') שבשעה שעונים בבתי כנסיות
 "איש"ר" מיד קורעין כל גזירות קשות.

כתוב בסדור רב עמרם ז"ל: "ואומר יתברך אמן ישתבח ויתפאר
 ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתקלס שמיא דקודשא בריך הוא
 ואמרו אמן. לעילא מכל ברכתא ושירתא תושבחתא ונחמתא דאמירן
 בעלמא ואמרו אמן. ולא נהגו עתה לומר אמן אחר יתברך ולא
 אחר שמיא דקודשא בריך הוא". וכתב עוד: "ויתקלס, יש נוהגין
 שלא לאמרו ונותנין טעם לדבריהם שחייב אדם לומר שבעה
 דברים בשבחו של הקב"ה כנגד שבעה רקיעים וכיון שאמר יתברך
 ואלו הששה הרי שבעה". והאומרים יתקלס נותנין טעם לדבריהם
 כיון שהפסיק באמן דיתברך צריך שיהא שבעה אחר האמן. ונהגו
 עתה לומר ויתהלל במקום ויתקלס.

ואני תמה על מנהג ספרד שאומרים למעלה מכל הברכות והשירות
 והתשבחות וכו' בלשון הקדש למה מפסיקין באמצע לומר בל'
 הקדש. גם רב עמרם כתבו בל' תרגום.

ותקנו לומר "ונחמתא" משום מאי דכתיבנא שהקב"ה מתאונן על
 גלותנו ע"כ אנו מתפללין שיתנחם בקרוב וימהר לגאלנו. ועל כן
 נהגו לומר זכור רחמיך וחסדיך כשמתחיל שליח ציבור קדיש על
 שם מדת רחמים שזוכר באותה שעה ואומר גם פסוק ועתה יגדל
 נא וגו' שהוא לשון יתגדל שאומר ש"צ:

מנין הכריעות שבקדיש. כתב רב נחשון שהן ד' של חובה ואחת
 של רשות יתגדל ויתקדש וכורע. בעגלא ובזמן קריב יש"ר וכורע.
 יתברך שמיא דקודשא בריך הוא וכורע. ויתעלה ויתפאר וכורע
 והם של חובה. עושה שלום במרומיו וכורע והיא של רשות והללו
 ה' כריעות כנגד ה' שמות שהם בפסוק כי ממזרח שמש עד
 מבואו. עושה שלום במרומיו על שם המלאכים שהם אש ומים
 שהם שני הפכים ואין אחד מכבה חבירו:

הכריעות לא נזכרו בתלמוד. כתב הבית יוסף שנזכרו בספר ה"כל
 בו" ובספר אבודרהם והפרדס. חקרתי אודות הכריעות בין חכמי
 הקבלה שבדורנו ולא מצאו לו סמך בקבלה. עד שקבע ראש
 ישיבת המקובלים בית אל כבוד הרב ישראל אביחי שליט"א

שהמקובלים לא נהגו לכרוע. הכריעות לא נזכרו בשער הכוונות או בספר "פרי עץ חיים" וכו'.

סימן נז

ואומר ש"צ "ברכו את ה' המבורך", ועונין אחריו "ברוך ה' המבורך לעולם ועד". כתב הרב ר"מ מרוטנבורג שאין צריך ש"צ לחזור "ברוך ה' המבורך" אבל הר"ר יהודה ברצלוני כתב שצריך לחזור ברוך ה' המבורך:

ונוהגין בכל המקומות שאומרים הקהל יתברך וישתבח וכו' בשעה שש"צ אומר ברכו ולכאורה נראה שיותר טוב שלא לאומרו כדי שיאזינו ויכוונו למה שיאמר ש"צ. כדמסקינן בסוטה בפרק ואלו נאמרים בכל לשון גבי ברכת כהנים שאין לקהל לומר פסוקים בשעה שהכהנים מברכין מזה הטעם וגם רב עמרם לא כתבו. וזה לשון א"א הרא"ש ז"ל שכתב בתשובה על זה שמעתי בכל המקומות שאומרים יתברך וישתבח כשאומר החזן ברכו ולכך מאריך בו החזן וסימן לדבר מודים שמאריך בו החזן עד שיאמרו הקהל מודים דרבנן ע"כ:

סימן נח

וקורין ק"ש ומברכין שתיים לפניה ואחת לאחריה, ובערב שתיים לפניה ושתיים לאחריה. וסמכום על פסוק (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. והוא שיגיע זמנה מאימתי זמנה משיראה חבירו הרגיל עמו קצת מרחוק ד"א ויכירנו ונמשך עד סוף ג' שעות

ומצוה מן המובחר לקרותה כוונתיקין שהיו מכוונין לקרותה מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים אותה וברכותיה כוונתיקין עם הנץ החמה ויסמוך לה התפלה מיד בהנץ החמה וכן כתב הרמב"ם מצותה שיתחיל קודם הנץ החמה כדי שיגמור לקרותה ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה ושיעור זה כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה השמש ע"כ ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד ומובטח לו שהוא בן עולם הבא ולא יוזק כל אותו היום מי שהוא אנוס כגון שצריך להחזיק בדרך או כיוצא בו יכול לקרותה עם ברכותיה מיד אחר שיעלה עמוד השחר וכן אם קראה

מיד אחר שיעלה עמוד השחר בדיעבד אע"פ שלא היה אנוס יצא ואין צריך לקרותה פעם שנייה והוא שלא יהא רגיל לעשות כן: אע"פ שזמנה נמשך עד סוף שעה שלישית אם נאנס ולא קרא יכול לקרותה עם ברכותיה כל שעה רביעית ומיהו אין לו שכר כקורא בזמנה אבל מכאן ואילך לא יקרא בברכותיה ואם יברך הוי ברכה לבטלה:

סימן נט

ברכה ראשונה בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך ותקנו לומר ובורא חשך כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה וחיותם בא"י יוצר המאורות ואם טעה ואמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצר אור וגם סיים כדין בא"י יוצר המאורות יצא אבל אם לא סיים כדין או שאמר בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים במעריב ערבים לא יצא אבל אם סיים בא"י יוצר המאורות יצא. יוצר משרתים ואשר משרתיו וכו' תקנו לומר כך משום הא דאיתא בפרק אין דורשין כל יומא איברו מלאכי השרת מנהר דינור שנאמר חדשים לבקרים והכי פירושו יוצר משרתים אותם המתחדשים בכל יום ואשר משרתיו מעולם כגון מיכאל וגבריאל כולם עומדים לפניו: קדושה שביוצר כתב הרמב"ם ז"ל שאין היחיד אומר אותה וכן כתב רב נטרונאי אלא אומר עונים באימה ואומרים ביראה קדוש וברוך וא"א הרא"ש ז"ל כתב שיחיד יכול לומר שאינו בא עתה לקדש אלא סיפור דברים היאך המלאכים מקדשים ולא דמי לקדושה שבתפלה שאומר נעריצך שאותה ודאי אינה בפחות מ"ו והכי איתא במסכת סופרים קדושה שביוצר אור ושבסדר קדושה יחיד אומר אותה שאינה אלא סיפור דברים ונוהגין באשכנז לחתום כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו במהרה לאורו בא"י יוצר המאורות ואין נוהגין כן בספרד וכן כתב רש"י שאין לחתום באור העתיד שאינו מעין החתימה לפי שסדרו חז"ל הברכה על אור המתחדש בכל יום ולא על אור העתיד וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה דהוי שפיר מעין החתימה ופתיחה דיוצר אור היינו אור שברא הקב"ה בו ימי

בראשית ולא היה העולם כדאי להשתמש בו וגנזו לצדיקים לעתיד לבא ועל אור זה נאמר (ישעיה ס') והלכו גוים לאורך והיינו נמי אור חדש שחדש בו' ימי בראשית שעתיד הקב"ה לחדש לנו ע"כ וכן דעת רב שרירא גאון שכתב וז"ל מה שכתב רב סעדיה שאין ש"צ רשאי לומר אור חדש על ציון תאיר אין בכך כלום שלא על אותו אור אנו מברכין אלא שהזכרה בעלמא היא: כתב א"א ז"ל בתשובה ברכת יוצר אור וערבית אנו אומרים עם ש"צ בנחת כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש"צ בשתיקה וגם אם היה מכוין לדברי ש"צ בשתיקה ובאמצע הברכה היה פונה לבו לדברים אחרים הרי הפסיד הכוונה כי הפסיק באמצעיתא אבל כשאדם קורא בפיו ואף אם קורא מקצתה בלא כוונה יצא וכשאני מגיע לסוף הברכה אני ממהר לסיים לענות אמן אחר ברכת החזן ע"כ ואם טעה ש"צ בברכת יוצר אור בענין שצריך אחר לעמוד תחתיו אם טעה מקדושה ואילך אין השני צריך להתחיל אלא מקדושה ואילך אף על פי שבשאר ברכות שטועין בה צריך השני להתחיל מראש הברכה שטעה הראשון שאני הכא שהקדושה חשיבה כסוף ברכה:

סימן ס

ברכה שנייה פליגי בפתיחתה רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם ופסק רב אלפס כרבנן והגאונים הכריעו לומר שחרית אהבה רבה וערבית אהבת עולם לצאת ידי שניהם וכן נוהגין באשכנז ואינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברכת יוצר אור וחותם בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה: וברכות אלו דוקא לכתחילה צריך לאומרם אבל אם קראה בלא ברכות יצא דתנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ידי קריאה אע"פ שלא בירך לפניו ולאחריה וכן פירש רבינו חננאל והכי איתא בירושלמי זאת אומרת ברכות אינן מעכבות ורב האי פירש ודאי אם לא אמרן לברכות כלל מעכבות אלא לענין זה קאמר בירושלמי שאינן מעכבות שאם שינה הסדר לומר ראשונה לבסוף ושנייה תחילה אינו מעכב והא דתנן אם כיון לבו יצא לא שכיון לקרות כדי לצאת מצות קריאה שהרי מצות אין צריכין

כוונה אלא פי' מתחילה היה קורא להגיה וקורא חסרות ויתרות ככתיבתן כאדם שקורא על פי המסורה ומדקדק וקאמר שאם כיון לקרותה בקריאתה יצא ובעל הלכות גדולות פסק דמצות צריכין כוונה וצריך שיכוין לצאת וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל:

הלכות קריאת שמע

סימן סא

ויקראנה ביראה ובכוונה.

ואסור להחסיר אפילו אות אחת שעל זה הזהירו בספר זוהר חדש רות (דף קי ע"א) על חומרת המחסיר תיבות ובעיקר הפליגו בשבח הקוראה כתיקונה:

פתח ואמר, אתערו קדישי עלמא, הא בגיכוון קדישין, דקא מייחדי שמה קדישא, ומכווני ברעויתא דפרשין דקריאת שמע. ואדם הראשון חמינא דמשתדל בהו. ובשעתא דעאלת קריאת שמע דקרי בר נש, סליקא בקדמיתא להאי היכלא, וארח בה אדם הראשון, אי חסר אות אחת מקריית שמע, לא מקבל לה. דהא חסר בגינא דאדם, דאיהו רמ"ח, באיננו תיבין דחוזר שליח צבור. ואי אשפח יתה כדקא גאות, מקבל לה, ונטליו אברהם יצחק ויעקב מניה, ונשקין לה. מאן חמי חדנה, מאן חמי ערבוביא, בכל אינון צדיקניא דבגינתא דעדן, דקא אתגין בההוא חדנה. ובשעתא דיייתי לההוא עלמא, מאן יחמי חדנה דיליה, דאותבין ליה אבהו לגבייהו תרי זימני ביומא, ובכל יומא נחית עליה טלא מרישא דמלכא: ובההוא טלא, ידעי ואכלי מיכלא, די מלאכי עילאין אכלין. וידעין מה דהנה, ומה דיהוי, ומה דזמין למיהוי.

תרגום: פתח ואמר: התעוררו קדושי העולם, הרי בגיכום הקדושים, שמיחדים את השם הקדוש, ומכוונים ברצון של הפרשיות של קריאת שמע. וראיתי את אדם הראשון שמתדל בהם. ובשעה שנכנסת קריאת שמע שקורא בן אדם, עולה בראשונה להיכל הזה, ומריח בה אדם הראשון. אם חסרה אות אחת מקריית שמע, אינו מקבל אותה, שהרי חסר בגינא של אדם, שהוא מאתיים ארבעים ושמונה, באותן התבות שחוזר שליח הצבור. ואם מוצא אותה פראוי, מקבל אותה, ונטלים ממנו אברהם יצחק ויעקב, ונשקים אותה. מי ראה השמחה, מי ראה הערבוביה בכל אותם הצדיקים שגנו עדן, שבאים לאותה השמחה. ובשעה שגיבא לאותו העולם, מי יראה את שמחתו, שמושיבים אותו האבות אצלם פעמים ביום, ובכל יום יורד עליו טל מראש המלך.

ובאותו הטל יודעים ואוכלים המאכל שמלאכים העליונים אוכלים. ויודעים מה שקה, ומה שקה, ומה שעתיד להיות.

סוד כוונת אמירת "שמע ישראל" ראה באריכות בזוהר פ' ויקהל דף רט"ז ע"א "ורזא דשמע". עוד ראה בנה"ש דף יח ע"א כוונת אמירת ק"ש דשחרית של שבת.

כתב רב עמרם לשוייה איניש לקריאת שמע בכל זמן דקרי לה כפרוטגמא חדשה.

אגרת חדשה קורא אדם בעיון ובדקדוק רב וכך כתוב בזו"ח פ' אחרי דף נט ע"א: כל איניש דיקרי קריאת שמע כדקא יאות, כל תיבה ותיבה משפיע בכל אבר ואבר דיליה. ע"כ. כלומר רמ"ח תיבות שבקריאת שמע (עם ג' תיבות ה' אלוקים אמת) משפיעות על רמ"ח איברים.

פירוש "פרוטגמא" כתב המלך על בני מדינתו. שק"ש הוא פרוטגמא דהקב"ה. והכי איתא במדרש א"ר ברכיה, מלך בשר ודם משגר פרוטגמא שלו למדינה מה הם עושין כל בני המדינה? עומדין על רגליהם ופורעים את ראשיהם וקוראין אותו באימה ביראה ברתת ובזיע, אבל הקב"ה יתברך שמו אומר לישראל קראו ק"ש פרוטגמא ידי הרי לא הטרחת עליכם לקרותה לא עומדים ולא פרועי ראש אלא בלכתך בדרך, אבל באימה וביראה וברתת ובזיע.

בספר הזוהר דברו בעשרות מקומות⁴ על הייחודים שעושים בקריאת שמע ועל מסירת הנפש. הנה מאמר אחד לדוגמא על ייחוד והוא בהקדמת תיקו"ז דף ב ע"א:

⁴ זוהר שמות דף רנג ע"ב. שמות נז ע"ב. בראשית רנו ע"ב. בראשית קנח ע"א. שמות רטז ע"ב.

ויעוד יש לדרוש, **אלין דמיחדין לון פחדא**, דעמודא דאמצעייתא ושכינתא תתאזה בקריאת שמוע אלו שמכוונים ליחד כאחד את המפארת שבעמוד האמנעי עם השכינה התחתונה במלות קריאת שמע, שעל ידי זה הם מתייחדים (כמובא בזהר פ' פנחס דפי רנו-רנו), **אתמר עליהו נאמר עליהם לא תקח האם על הבנים** אלא האם שהיא השכינה תשרה עליהם, ו**אלין דלא מיחדין לון ביחודא דקריאת שמוע** ואלו שאינם מכוונים ליחד אותם ביחוד של קריאת שמע, בתיב ביהו כחונן זהם ששם תשיח את האם שהשכינה מסתלקת מהם.

והנה מאמר אחד על מסי"נ והוא בהקדמת תיקון ז דף י' ע"ב:

והאי איהו רחמימו דמאריה וזה הוא אהובו של קונו, שהקצ"ה אהב אותו, (ה"ג הרמ"ק) **מאן דמסר נפשיה בחדר** ברחמימו דמאריה מי שמוסר נפשו בקריאת שמע במצבת אח"ד באהבת קונו, ור"ל שיכוין שהוא מוסר נפשו על אחדותו יתצרך, ובגין דא לכן אומרים אחר מלת אח"ד ו**אהבת את יהו"ה אלהיך** בכל לבבך ובכל נפשך, ודרשו חז"ל (במס' ברכות דף נד ע"א), **אפילו נוטל את נפשו גם כן תמסור לו מחמת אהבת ה'**, והיינו דאם הדיב עליה נפשיה כגופא שאם חביב עליו נפשו

מיהא צריך יש נוהגין לומר תחלה "אל מלך נאמן". וי"א שמוסיפין "אמן אל מלך נאמן" ונותנין טעם לדבריהם שק"ש יש בה רמ"ח תיבות כמנין איבריו של אדם אלא שחסר ד' ומכוונים להשלים באלו ד'.

בספר תיקון ז תיקון י' דף כה ע"ב כתב שיש רמה תיבות ועם אמ"ן הרי רמ"ח ונהגו כיום שהחזן אומרם ומכוין להוציא כל הקהל י"ח: עיין זו"ח רות דף צה ע"א. זוהר אחרי מות דף נט ע"א שאמרו להוסיף ג' תיבות "יי אלקיכם אמת"

וזה שאמר ו**איהו בליקא מארבע פרישין דקריאת שמוע** והמלכות היא כלולה מארבע פרשיות של קריאת שמע, כי חושב מושמחם ולמטה לפרשה בפני עצמה, **דאיגון רמ"ח תיבין** שהם רמ"ח תיבות שעל ידם מתקנים את רמ"ח אברי ז"א, וממנו נתקנים רמ"ח אברי המלכות, כי בפרשת שמע מתקנים את חז"ד שלו, ובפרשת ויהי אם שמוע עד ושמתם את החג"ת שלו, ומושמתם עד ויאמר את המעים שלו, ובפרשת ויאמר את הנה"י שלו.

ואמר עוד **עם א"ל מליך נאמן** כדי להשלים מספר הרמ"ח תיבות צריך להוסיף ג' תיבות של א"ל מלך נאמן, וזה היה מנהג הקדמונים לאמרם קודם קריאת שמע, להורות על נה"י דאימא הנכנסים בז"א ומשלימים את רמ"ח אבריו, ובגין דלא יעבדון הפסקה וכדי שלא לעשות הפסקה בין ברכת הנוחר בעמו ישראל באהבה לבין שמע ישראל, תקיפו דמיהדר שייקא דצבורא תיקנו חכמים לחזור השלית לצור את שלש תיבות יהו"ה אלהיכם אמת

והרמ"ה השיב על זה בתשובה וכתב: "ודאי אם הקדים וסיים
 "הבוחר בעמו ישראל באהבה" קודם ש"צ יכול לענות אמן
 כשיסיים ש"צ, דלאו עונה אמן אחר ברכותיו הוא אלא אחר ש"צ,
 והפסקה ליכא דלא גרע משאלת שלום דמפסקינן בין ברכה שנייה
 לשמע".

אבל מי שעונה אמן אחר ברכת עצמו בין יחיד בין ציבור הוי
 טעות ונקרא בור והוי הפסקה בדבר שלא היה לו להפסיק. וכל
 שכן המפסיק "באמן אל מלך נאמן" דאיכא תלת דמפסיק בין
 ברכה לקריאה ועוד דמפיק שם שמים לבטלה ועבר בלא תשא
 דהזכרת השם הכא לית ליה עניינא דמדכר לה, לא להבוחר בעמו
 ישראל ולא לשמע ישראל והויא לבטלה.

כתב ה"בית חדש" שהוא זוכר שבילדותו היו אומרים "אמן אל מלך
 נאמן" על פי הרוקח. וכעת התבטל המנהג בגלל הזוהר והתיקונים
 וסומכים לשמוע תיבות ה' אלכיכם אמת" מהחזן.

ועוד כיון דלאו לצורך ברכה היא אלא לאשלומי רמ"ח תיבות הוי
 ליה תוספת בק"ש.

והאי תוספת (של אל מלך נאמן) לא יעקב אמרו ולא בניו ולא
 משה אמרו וא"כ אנן היכי אמרינן ליה? השתא, בשכמל"ו אי לאו
 דאמריה יעקב לא הוה אמרינן ליה ואע"ג דאמריה יעקב לא
 אמרינן ליה אלא בחשאי, ואנן ניקום ונימא מדעתן מידי דלא
 אמריה יעקב ולא משה ולא איתא לא במתניתין ולא בגמרא!?
 אלא מחוורתא דהאי מנהגא לית ליה עיקר ומאן דיכיל לסלוקא
 שלא ע"י מחלוקת אלא בחבורה שדעת אחת לכולם שפיר דמי
 ומאן דלא יכיל לסלקא, לסלוקיה לנפשיה. עד כאן.

הנה מבואר שרבנו לא ראה את ספר הזוהר שהרי לפחות פעמיים
 בספר הזוהר נזכרו המילים "אל מלך נאמן" בזוהר וילך (רפה עב)
 מצוטט מספר האגדה של רב המנונא סבא שמסביר שבמילים "אל
 מלך נאמן" יש את כללות ההנהגה כיצד? "אל" זו הבינה שיש בה שם
 ס"ג כזה: יוד ה' ואו ה"י" ובו אותיות ייאי שהם גימ' אל. "מלך" זה

ז"א ו"נאמן" זו המלכות (פירוש המתוק מדבש שם). וכן בתיקון ז' תיקון י' דף כ"ה ע"ב.

ראה בקטע לעיל בזו"ח רות שמזכיר אמירת "אל מלך נאמן" ומתייחס לסוגיית ההפסקה ואומר שעדיף להתפלל במניין ולא לומר "אל מלך נאמן" ולהשלמת ג' תיבות ישמע מהחזן"ה אליקכם אמת". וזו הדרך הנכונה להשלים לרמ"ח תיבות לשמוע מהחזן תיבות"ה אליקכם אמת" ודבר זה נמסר בקבלה (זו"ח רות דף צה ע"א) מרבי יודא בנו של רבי פנחס בשם רבי יוחנן בן נורי בשם רבי יוסי בן דורמסקית בשם רבי עקיבא שחסידיהם ראשונים תקנו קריאת שמע כנגד רמ"ח אבריו של אדם וכו'.

נוהגים בספרד לקרות פסוק הראשון בקול רם ומנהג טוב הוא להעיר הכוונה בפסוק הראשון שהוא עיקר מקום כוונת הקריאה ויש נוהגין שנותנין ידיהם על פניהם בקריאת פסוק הראשון וראייתם מפ"ב דברכות (יג:) "רבי כד הוה מנח ידיה אעיניה הוה קרי לה" פי' כוונתו שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין וכל מה שיעשה אדם לעורר הכוונה טוב הוא: כתב רב עמרם וצריך להפסיק בין תיבה לתיבה דעל ההיא (דפסחים נה:) דאנשי יריחו היו כורכין את שמע שלא ברצון חכמים מפורש בירושלמי שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה.

כתוב בתיקון ז' תיקון י"ג דף כז ע"ב "שיתין אינון אתוון הדבקות בקריאת שמע" והוא פלא כיצד יתכן שיש ששים אותיות? הרי כאן מנה הטור שבע בלבד? והתשובה נמצאת בסידור הרש"ש שם הוא מונה כל שתי אותיות זהות כגון "לבבכם" שתי אותיות ב' נמנות למנין ששים.

וצריך להאריך בד' דאחד שיעור שיחשוב בלבו שהקב"ה הוא יחיד בעולמו למעלה ולמטה ובד' רוחות העולם

זוהר ויצא קנח ע"א: כי ילדתי לו ששה בנים, אמר רבי חזקיה כי שורש נשמות ששה בנים אלו אלין עילא ותתא וארבע סטרין

דעלמא הם למעלה ולמטה ולד' רוחות העולם, היינו בששה קצוות דז"א, כי ראובן בחד שבדרום, שמעון בגבורה שבצפון, לוי בת"ת שבמזרח, יהודה ביסוד ומלכות שבמערב, יששכר למעלה שבנצח, זבולון למטה שבהוד, הרי הם כנגד הו"ק שעל ידם עיקר שלימות ההנהגה, ולכך ומאן דאריך באחד מי שמאריך באחד של קריאת שמע, בעי ליה לאמלא לקדשא בריך הוא לעילא ותתא ולארבע סטרי דעלמא צריך להמליך את הקב"ה למעלה ולמטה ולארבע רוחות העולם כנגד הו"ק שהם כללות העולם, והיינו אחד שאחדותו יתברך מתגלה בכל ששה קצוות. (רמ"ק ומפרשים)

ויש נוהגין להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולד' רוחות ויש מפקפקין בדבר משום הא דתניא "הקורא את שמע לא יקרוץ בעיניו ולא ירמוז בשפתיו". וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר שאין לחוש דהתם הקריצה והרמיזה לצורך דבר אחר ומבטלין הכוונה, אבל הכא הרמיזה היא צורך הכוונה וגורמת אותה.

ירושלמי: אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שידגיש בדלי"ת שלא תהא כרי"ש ונמצא מחרף. ולא יחטוף בחי"ת שלא ימהר בה לקרותה בחטף שאין פירוש משמעותה בחטף שום דבר. ולא יאריך באל"ף שלא יהא נראה כ"אי חד". יש מפרשים מדקאמר ובלבד שלא יחטוף בחי"ת אלמא שצריך להאריך בה כשיעור שיחשוב בלבו שהוא יחיד בשמים ובארץ ובדלי"ת יחשוב שהוא יחיד בד' רוחות. וראיתם ממנחות (כט ע"ב) דקאמר התם "חטריה לגגיה דחי"ת להודיע שהוא חי וברומו של עולם" ובד' להמליכו בד' הרוחות כנגד הדל"ת:

האומר "שמע שמע" פירוש שני פעמים משתקין אותו שנראה כשתי רשויות ואיתמר בירושלמי דווקא בציבור אבל ביחיד שרי. ונראה שאין לחלק דבגמרא דידן אינו מחלק והא דתניא האומר שמע שמע הרי זה מגונה ומשמע אבל שתוקי לא משתקין ליה ומשני בגמרא הא דאמר פסוקא וכפליה והא דאמר מלה וכפלה ופירש"י כשכופל הפסוק משתקין אותו דמיחזי כשתי רשויות אבל כשכופל המלה אין משתקין אותו אבל הוא מגונה. ורב אלפס

פירש בהפך כשכופל המלה משתקין אותו וצריך לחוש לדברי שניהם ואם כופל כל הפרשה אין לחוש.

וכתב ר"י שצריך לשתק אותם שאומרים באשמורות שמע שמע ואומרים בשכמל"ו אע"פ שאינו מן הפרשה משום הא דאיתמר בפסחים בפ' מקום שנהגו (פסחים נו.) כשקרא יעקב לבניו בקש לגלות להם הקץ ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא יש בכם שאינו הגון פתחו כולם ואמרו "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" פתח הזקן ואמר "בשכמל"ו". ואמרינן נמי התם היכי ניעביד? נימריה, לא אמריה משה. לא נימריה, הא אמריה יעקב. תקנו לומר אותו בחשאי ע"כ נוהגין לאומרו בחשאי, אפילו במקומות שנוהגין לקרות כולה בקול רם.

בספר הזוהר האריך מאד בשבח אמירת בשכמל"ו וכך כתוב בפרשת ויגש (דף רט עא) דאמרינן ברוך שם כבוד מלכותו בחשאי. ומסביר שם ה"מתוק מדבש" כיון שכעת יש ייחוד צריך לאומרו בחשאי כמו שלמדנו מיוסף כשהתוודע לאחיו נאמר "ולא עמד איש אתו בהתוודע יוסף (יסוד) אל אחיו (מלכות). בזוהר תרומה (קלג עב) גם אמרו שאמירת בשכמל"ו נאמרת בלחישה גדולה (כדי שלא תהיה אחיזת החיצונים) כי אז מכניסים אישה לבעלה. את אמירת בשכמל"ו תיקן יעקב אבינו וכך נאמר בד' מקומות בס"ה: ויחי רלד עב, תרומה קלד עב, ואתחנן רסד עב. וכן תיקו"ז תיקון כא דף סב ע"ב.

עוד עמדו בס"ה על כך שבשמע ישראל יש שש תיבות וכן בשכמל"ו יש שש תיבות ואלו הם שש ספירות חגתנה"י של ז"א ושל הנוק'. (הקסה"ז דף יב ע"א). עוד מוסבר שם שאות ד' של מילת אחד קושרת בין ז"א והנוק' ובשש תיבות בשכמל"ו נקשרת הנוק' עם חילות עולם הבריאה. כמו כן כאשר נמנה את האותיות נראה שבשמע ישראל יש כ"ה תיבות ובברוך שם יש כ"ד תיבות.

וכך כתב השל"ה הקדוש: (מסכת שבועות תורה אור), "וְכֵן תִּדְבַּקִּין (בנערות) נְעֻמַּתִּי, רָמַז לָהּ סוּד הַיְּחִיד דִּי שְׁמַע. כִּי נוֹדַע כִּי שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וְגו', הוּא סוּד הַיְּחִיד הָאֲצִילוֹת, וְסוּד בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד

מִלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, הוּא יַחֲדֵּם מִלְכוּת בְּשִׁבְעַת נְעוּרֹתֶיהָ וְהִיא מִיַּחַדָּת לְמַעַלָּה. וּבַפֶּסוּק 'שָׁמַע' הֵם כִּי אוֹתִיּוֹת, וְיִבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מִלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי אוֹתִיּוֹת, כָּלֶם מִיֵּט אוֹתִיּוֹת, נִגְדֵּם מִיֵּט שְׁעָרֵי בֵּינָה, וְסוּד מִיֵּט הוּא אֶפְשָׁרוּת הַהֲשָׁגָה שֶׁהַשִּׁיג מִשָּׁה רַבִּנוּ עִיָּה (רֹאשׁ הַשָּׁנָה כֹּא ב), וְהַבִּינָה הִיא הִי רֹאשׁוֹנָה מִהַשֵּׁם, וּבְהַתְחַבֵּר הִי לְמִיֵּט נַעֲשֶׂה 'מִיֵּט' מִשָּׁה, וְעַל יָדוֹ נִתְּנָה תוֹרָה, קוֹל הַתּוֹרָה נִשְׁמָע בְּאַרְצָנוּ, וּבְהַתְחַבֵּר הִי לָרוֹת הוּא 'תוֹרָה'. עַל כֵּן רָמַז לָהּ וְיָכֹה, שֶׁהוּא שָׁמַע יִשְׂרָאֵל כִּי אוֹתִיּוֹת, תִּדְבַּק עִם בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מִלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, שֶׁהֵם סוּד הַנְּעוּרוֹת:

רַעֲיוֹן מַעֲנִיין רֹאשִׁי בַסֵּפֶר "סוּד הַחֲשֵׁמֶל" חִיָּא לְהַרְבֵּה הַגָּאוֹן הַרְבֵּה יְקוּתִיָּאֵל זְלַמֵּן זֶאב פִּישׁ שְׁלִיטָא שְׁכָאשֶׁר אָמַר אֲעִיָּה "שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וְאֲנִי וְהַנֶּעֱר נִלְכָּה עַד כֹּה" רָמַז כֹּאן אֲעִיָּה עַל עֲצֻמוֹ וּבְנוֹ יִצְחָק שֶׁהֵם אוֹמְרִים שָׁמַע יִשְׂרָאֵל שִׁישׁ בּוֹ כִּי אוֹתִיּוֹת וְאָמַר "נִלְכָּה עַד כֹּה" אֲבָל לְנַעֲרֵיו שֶׁהֵם אֲלִיעֶזֶר וְיִשְׁמַעֲאֵל אָמַר "שְׁבוּ לָכֶם" שְׁאֵלָה רֹאשִׁי תִיבּוֹת שֶׁל בִּשְׁכַּמְלִי, כִּבִּיכּוֹל אָמַר לָהֶם "לָכֶם אֵין חֵלֶק בִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲבָל אַחִיזָה בִּבְשִׁכַּמְלִי יֵשׁ" וְרִצִּיתִי לְהַבִּיא נּוֹפֶךְ מִשְׁלִי שִׁיעֲקֵב אֲעִיָּה לִימַד אֶת בְּנוֹ יוֹסֵף אֶת אֲמִירַת בִּשְׁכַּמְלִי וְנִרְמַז "הִלָּא אַחִיד רוּעִים בִּשְׁכֶם לָךְ וְאִשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם" בִּשְׁכִּים לָךְ וְאִשְׁלַחְךָ רְמוּז עֲנִין בִּשְׁכַּמְלִי. בִּשְׁכִּים רֹאשִׁי תִיבּוֹת בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מִלְכוּתוֹ. לָךְ וְאִשְׁלַחְךָ רֹאשִׁי תִיבּוֹת "לְעוֹלָם וָעֶד".

עֵיין לַעֲיִל בְּסִימָן מִיֵּט שְׁרַבִּי יְהוּדָה הַחֲסִיד הִיָּה אוֹמַר בִּשְׁכַּמְלִי גַם בְּקִישׁ דְּקַרְבָּנוֹת וּמַכּוּיִן לְצֹאֵת יִיָּחָד קִישׁ דְּשַׁחְרִית כִּי לַפְעָמִים הִקְהֵל הָרַבּוֹ בְּאֲמִירַת קְרוֹב"ץ. עֵי"ש.

וְצִרִיךְ לְהַפְסִיק מַעַט בֵּין לְעוֹלָם וָעֶד לּוֹאֵהֶבֶת. וְכֵן צִרִיךְ לְהַפְסִיק בֵּין הַיּוֹם לַעַל לְבַבְךָ שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִרְאָה הַיּוֹם וְלֹא לְמַחֵר. וּמַהֲאִי טַעְמָא נִמִּי צִרִיךְ לְהַפְסִיק בֵּין אֲשֶׁר אֲנִכִּי מַצּוּה אֲתָכֶם הַיּוֹם וּבֵין לְאֵהֶבָה.

יְרוּשָׁלַּיִם, צִרִיךְ לְהַפְסִיק בֵּין נִשְׁבַּע לָהּ, כְּדִי לְהַטְעִים יָפָה הַעֵי"ן שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִרְאָה כִּי צִרִיךְ לְהַתִּיז זֵי"ן דְּלַמְעַן תִּזְכְּרוּ דְּלֹא לִישְׁתַּמֵּעַ תִּשְׁקְרוּ אוֹ תִשְׁכְּרוּ וְהוּי כַּעֲבָדִים הַמִּשְׁמָשִׁים אֶת הַרְבֵּי ע"מ

לקבל פרס. והראב"ד הוסיף זיי"ן דוזכרתם דלא לשתמע כסמך. וידגיש יו"ד דשמע י"שראל שלא תבלע וכן היו"ד דוהיו דלא לשתמע והאו, וצריך ליתן ריוח בין וחרה אף דלא לשתמע וחרף.

וצריך ליתן ריוח בין תיבה שתחלתה כסוף האות שלפניה, כגון: בכל לבבך על לבבכם בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ. וצריך ליזהר בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק כגון ולמדתם אותם שאם אינו מפסיק נראה כקורא מותם ושמתם את וראיתם אותו וקשרתם אותם.

כתוב בתיקון ז' תיקון י"ג דף כז ע"ב "שיתין אינון אתוון הדבקות בקריאת שמע" והוא פלא כיצד יתכן שיש ששים אותיות? הרי כאן מנה הטור שבע בלבד? והתשובה נמצאת בסידור הרש"ש שם הוא מונה כל שתי אותיות זהות כגון "לב' ב'כס" שתי אותיות ב' נמנות למנין ששים.

ולא בק"ש בלבד אלא אף בפסוקי דזמרה ובתפלה יש להפסיק מעט בין סופית לא' כמו: ספרו בגוים את כבודו, שבחי ירושלים את, ותקם את, ויראו העם את, וממליכים את. וכתב הרמב"ם ז"ל צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה ולא יניח הנד ולא יניד הנח. וכתב הראב"ד ולא ידעתי בנד הנח מה הפסד יש בו? ואם אמר על לבבך בנד בי"ת השניה כדי להטעימה שלא תראה כוי"ו ואם יטעים יו"ד של והיו שלא תראה אל"ף וכן יו"ד של ישראל שלא תראה אל"ף וכיוצא בזה יניד הנח ותבא עליו ברכה.

כתב הרב רבי יונה שצריך לקרותה בטעמיה כמו שהם בתורה וכך נהג הארי הקדוש בכל פסוקים שבתורה וזהו פירוש דההיא דמקום שנהגו שהיו אנשי יריחו כורכין את שמע שלא ברצון חכמים שלא היו קוראים אותה בטעמיה. וכשיאמר "וקשרתם לאות על ירך" ימשמש בתפילין של יד וכשיאמר "לטוטפות בין עיניך"

ימשמש בשל ראש ויש נוהגין למשמש גם בציצית כשאומר "והיה לכם לציצית וראיתם אותו":

סימן סב

אע"פ שצריך לדקדק באותיותיה קרא ולא דקדק באותיותיה יצא ומ"מ צריך ליזהר לדקדק בהם דאמר רב חמא בר חנינא כל הקורא שמע באותיותיה מצננין לו גיהנם כתוב בתיקון יג (דף כז ע"ב) וכן בזוהר בהעלותך (קנג ע"א) כל המשים ריוח בין הדבקים מצננים לו גיהנם. הסביר הרב ה"מתוק מדבש" שיצר הרע רוצה לגרום לחץ למתפלל שירוץ בחפזה בקריאתו, ואילו הנזהר שלא למהר מונע מהיצר לפגום רמ"ח אבריו.

ונקראת בכל לשון דדרשינן "שמע" בכל לשון שאתה שומע. וכתב הרמב"ם ז"ל הקורא בכל לשון צריך ליזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק באותו לשון כמו בלשון הקדש. וכך כתוב בזוהר משפטים (קטו ע"ב) ברע"מ "שמע בכל לשון שאתה שומע" כלומר מבין.

וצריך להשמיע לאזנו מה שמוציא מפיו, לא השמיע לאזנו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו. אבל בהרהור שמהרהר בלבו אינו יוצא, דהרהור לאו כדבור דמי לצאת ידי קריאה:

אמר הרע"א מהימנא (פרשת בא דף מג ע"ב) שזו נשמת מרע"ה שהתגלתה בישיבת הרשב"י ודיברה כמו צל מאחרי כתפיו של הרשב"י (מתוק מדבש) שהקורא ק"ש צריך לקרוא בקול ולייחד הכל מהאין סוף עד המלכות. כשאדם מוציא קול מפיו הרי שיש כאן התכללות של אש ורוח ומים בהבלים היוצאים מן הפה כי ההבל הוא חם (אש) ולח (מים) והוא רוח וזה יחוד קו ימין שמאל ואמצע ומסיים הרע"מ "ודא הוא בריא דמילה".

עוד, קריאת שמע צריך לקוראה בקול כי ע"כ גם השכינה קוראת לקודשא בריך הוא ומיד הוא יורד אליה (תיקוני זו"ח דף קכ"א ע"ב).

סימן סט

סומא שלא ראה מאורות מימיו יכול לפרוס על שמע ולברך יוצר המאורות שאף על פי שאינו רואה, הוא נהנה במאורות שרואים אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה. וכן כתב א"א ז"ל שיכול

להתפלל ולהוציא אחרים ובלבד שלא יקרא בתורה שאסור לקרות בעל פה:

כתב בספר "סוד החשמל" ח"א מאמר יראה כל זכורך שהראה מקשרת בין שני חפצים והביא ראיה שכל עיר הרואה כרך דינה כדרך לענין קריאת מגילה. כאן לסומא יש קשר עקיף של ראיית אחרים כדברי רבי יוסי (מגילה כד ע"ב)

סימן ע

נשים ועבדים כנעניים, שהרי עבד עברי חייב בכל המצוות אלא שמותר בשפחה כנענית **פטורין מק"ש** מטעם שזו מ"ע שהזמן גרמא (גמ' ברכות כ ע"ב) וכ"פ הרמב"ם. מרן פאר הדור כתב "מכל מקום ראוי להן להחמיר לקרוא ק"ש כדי לקבל עליהן עמ"ש (מעדני מלך עמוד 194)

וכן קטנים, לר"ת דוקא בשלא הגיעו לחינוך ולרש"י אפילו הגיעו לחינוך, לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי אצלו כשמגיע זמן ק"ש בערב או ישן בבקר:

חיוב נשים במ"ע ול"ת טעון חקירה. הנה כתוב באדה"ר "לעבדה ולשמרה" ואמרו (זוהר בראשית כז ע"א) לעבדה במ"ע ולשמרה במל"ת. הנה מ"ע הן מצד הזכר ומל"ת מצד הנקבה. אלו אהבה ואלו יראה. ברם לא מצאתי שיטה הן בנגלה והן בנסתר שתסביר כיצד הנשים חייבות במ"ע אלו ולא באחרות.

מצוות ל"ת פשוט שהנשים חייבות בהן כי ל"ת מצד היראה אלא שגם כאן נשים פטורות מג' מצוות ל"ת בל תקיפו פאת ראשכם וכו' לכן לא ניתן למצוא הסבר אחיד לכל המצוות.

כתוב בספר הפליאה – ד"ה ונקראים מצות עשה ומצות לא". (כך גם מצאתי בספר הקנה)...הלא תראה שזכר ונקבה (זו"ן) יורדים מן הבינה אל היסוד (יסוד ז"א) ומן יסוד בעטרה (מלכות דאצילות) ומשם בעולם השפל (בי"ע), אלא שהזכר דרך האמצע (קו רחמים) והנקבה דרך הפח"ד וההו"ד והיסו"ד והעטר"ה וכ"א (וכל אחד מהם מהספירות) מזהירין ק' אזהרות שהם קק"ק (כלומר שלוש מאות. כיצד?) הרי א' לפחד וא' להוד וא' ליסוד אלא שהם ג' יודין שבאות

ש' מתרבע הג' יודי"ן ש' והיא (העטרה שזו המלכות) יש לה ס"ה אזהרות כשמה שהוא אדנ"י הרי כאן שס"ה. ומ"ע רמ"ח בהכרח והאיש חייב בכולם שכן מושך ממח הוא הראש (הרי מח) והחיד והלשון (עוד מאה) והוא וחסד (עוד מאה בסך הכל) מאתיים הרי כאן רמ"ח.

ולנידון דידן מדוע נשים פטורות מק"ש? הנה מצאנו בתיקון ז' דף כב ע"ב תיקון ו: "ועונתה דא קריאת שמע בעונתה" מכאן תוכחה לגברים לקרוא ק"ש בזמנה. ברם נשים הפטורות ממ"ע שהזמן גרמן. פטורות מק"ש.

חתן הכונס הבתולה פטור בין ביום בין בלילה ד' ימים וד' לילות הראשונים אם לא עשה מעשה ומשם ואילך חייב אפי' אם לא עשה מעשה. וכונס האלמנה חייב. ואם רצה חתן להחמיר ע"ע ולקרות קאמר ת"ק הרשות בידו רשב"ג אומר שאינו רשאי ופסק א"א ז"ל כרשב"ג וכן פסק ר"ח. ורב אלפס פסק כת"ק וכ"ש האידנא שאפי' שאר כל אדם אין יכולין לכוין כל כך שאין חילוק בין חתן לשאר כל אדם. וכן כתב ה"ר מאיר מרוטנבורק שלא אמרו לפטור חתן אלא בזמן הראשונים שהיו מכוונים אבל עכשיו אפי' שאר כל אדם אינו יכול לכוין והרמב"ם ז"ל כתב כל מי שפטור מלקרות ק"ש אם רצה להחמיר על עצמו ולקרות קורא והוא שתהא דעתו מיושבת עליו אבל אם היה זה הפטור מבוהל ותמה אינו רשאי לקרות עד שתתישב דעתו עליו:

כל זה מתבקש מסימן סא שעל הקורא ק"ש לקרוא אותה ביראה ובכוונה. בסימנים הבאים עד סימן פח מבואר בהם שכיון שק"ש מעלתה גבוהה ביותר לכן חוסר צניעות או ריח רע וכו' לא ניתן לקרוא שם ק"ש.

הלכות תפלה

סימן פט

לפני צור שוכן מעונה, אשא תחינה, עזרני נא גדול העיצה ורב עלילה למצוא את הסוד של הלכות תפלה.

זמן תפלת השחר היינו תפלת שמונה עשרה מתחיל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח שהיא כנגד תמיד השחר ומאותה שעה ואילך הוא זמנה

כתוב בזוהר פנחס ברע"מ דף רמ"ג ע"א "צלותא דערבית עד בקר דאברהם" כמ"ש וישכם אברהם בבקר.

כתב בשער הכוונות – דרושי הלילה דרוש ד' וכאשר הגיע עלות השחר אשר אז עולה השכינה עם דודה באצילות כנודע הנה ימצאוהו נעור ומתקשר עמה בסוד בני היכלא דמטרוניתא ותעלה אותך עמה בעת עלותה בתפלת השחר וז"ס אעירה שחר אני מעורר השחר כי העיקר הוא שיהא ניעור בעת עמוד השחר.

כתב הארי הקדוש זללה"ה בשעה"כ "דרושי ברכת השחר" ברכת הנותן לשכוי בינה כו' כבר הודעתך כי ליל הוא קודם חצות הלילה, ולילה הוא אחר חצות הלילה. ועל כן אנו מברכים ברכה זו אחר חצות לילה ואילך. וכ"כ עטרת ראשנו הרש"ש בנה"ש דף כ' ע"א: "וזמנם (של ברכות השחר) מחצות הלילה ואילך". וכן כתב הבן איש חי (וישב שנה א' אות ד).

כתוב ספר עץ חיים – שער הכללים: "ודע כי בלילה הוא זווג ז"א עם לאה. וז"ס ויהי בבקר והנה היא לאה וזווג יעקב ורחל אינו אלא ביום בעת תפלת השחר ... ומחצי לילה ואילך מתפשטת לאה עד סיום דז"א והזווג הזה הוא בבקר כשמשחיר השחר ואמנם רחל אחר חצות לילה היא בסוד נקודה ויורדת לבריאה וז"ס ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה שהם העולמות כי יורדת לבריאה לתת טרף לביתה שהם העולמות.

ומ"מ עיקר מצוותה עם הנץ החמה אלא שאם התפלל משעלה עמוד השחר יצא.

אמרו חכמים (יומא כח עב) "אמר רב ספרא צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי" פירש רש"י בזמן שהחמה מאירה עליהם הם מבהיקים וכאשר החמה בראש כל אדם בשעה שביעית הם מתחילים להשחיר.

כתוב בזוהר כי תצא (רע"ח ע"א) "ביומו תתן שכרו דא צלותא דשחרית" שזמנה מיד כשיתחיל היום (מתוק מדבש). כתבו הפוסקים (כף החיים, הלבוש) שג' זמנים הם: מצווה מן המובחר להתפלל בהנף החמה ונמשך זמנה עד ד' שעות. שניה לה משהאיר המזרח וזה זמן קרוב לזמן טלית ותפילין. שלישי לו משעלה עמוד השחר וזו תפלה בדיעבד.

כתב בספר "כף החיים" (או"ח סימן פט אות ג) "ואמנם עיין מה שכתבנו לעיל בסימן כ"ה אות כ"ז דלפי סודם של דברים צריך שילבוש ציצית ותפילין קודם קריאת שמע דקרבות ולפחות קודם פרשת התמיד כיעו"ש, וזמן הנחת התפילין הוא משיראה את חבירו כמבואר בסימן ל' סעיף א' ובדברינו לשם בס"ד, אם כן כשימתין עד זמן הנחת תפילין וילבוש ציצית ותפילין ויתחיל להתפלל מפרשת העקדה ואילך במיתון וישוב הדעת מלה במלה כפי הראוי שלא יחסר שום אות ובפרט כוונת השמות תהיה תפלת שמונה עשרה קרוב להנף החמה שהיא יציאת גוף השמש על הארץ כנזכר בדברינו לעיל סימן נ"ח אות יו"ד, ואשרי מי שעובד את רבו כראוי ולא יקפיד על זמן מועט עבור התפלה כי הם דברים העומדים ברומו של עולם:

ונמשך עד סוף ד' שעות ואם עבר (ס"א ולא) והתפלל אחר ד' שעות (ס"א יתפלל) עד חצות אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא.

כתב כאן מרן הב"י שהלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבבירתא (מסכת עדיות) כוותיה. במסכת עדיות (פ"ו מ"א) כתוב שהעיד רבי יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב עד ארבע שעות. פירש הרמב"ם "ואמרו בירושלמי (ברכות פ"ד) ⁵ בימי מלכות עובדי כוכבים היו משלשלים להם שתי קופות של זהב והעלו להם שני כבשים, פעם אחת שלשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להם שני גדיים, באותה שעה האיר להם הקב"ה עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים, ועל אותה העיד רבי יהודה בן בבא:

⁵ ירושלמי ברכות פרק ד הלכה א "דמר [דאמר] ר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי בימי מלכות יון היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים באותה שעה האיר הקב"ה עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים על אותה שעה העיד ר' יודה בר בבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות.

מוסיף הראב"ד "ונ"ל האי עדות דתמיד מפי שמועה העיד ולא מפי מעשה שאם ראה תמיד שקרב בארבע שעות מאי סהדותיה? דלמא כי אשתהי נמי לחמש שעות או לשש שעות הם הכי מקרבי ליה. המלאכת שלמה אומר אה"נ שלפי מעשה שהיה פסק הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין א, ב).

וכך מספר הבן איש חי (בן יהוידע סנהדרין ע עב) על שלמה המלך שכתוב במדרש משלי דאותו היום נתקרב תמיד של שחר בארבע שעות, כיצד? עשתה בת פרעה כמין סדין וקבעה בו צורת כוכבים ומזלות ופרשה אותו למעלה ממטתו, וכל זמן שהיה שלמה רוצה לעמוד היה רואה אותם הכוכבים והיה ישן כי חושב עדיין לילה עד שישן עד ארבע שעות והמפתחות של בית המקדש תחת מראשותיו ויראים לגשת אליו להקיצו עד שבאה אמו, ובאותו היום נתקרב תמיד של שחר בארבע שעות ע"כ.

אם כן למדנו שסוף זמן תפלת שחרית עד ד' שעות. כתב הראשון לציון כבוד הרב יצחק יוסף שליט"א (ילקוט יוסף ח"א הל' תפלה סעיף ה) עד ארבע שעות היינו שעות זמניות וזה שליש היום. והוסיף ואמר שאת השעות מחשבים מהנץ החמה ועד שקיעתה.

והנה הגיג שעלה על לבי: האם יש משמרות ביום כמו שיש משמרות בלילה? הנה כתוב בזו"ח שיה"ש דף ע"ה ע"ב כתוב "וַיִּשְׁחוּ כָּל בְּנוֹת הַשָּׁמַיִם, הֵם הַמְּלָאכִים הַנִּצְחָלִים בְּמִשְׁמֻרוֹתָם עַל הַשָּׁמַיִם, מִשְׁוֹרְרֵי בָּיֹם,

וכן במדרש הנעלם על איכה כתוב "וַיִּשְׁחוּ כָּל בְּנוֹת הַשָּׁמַיִם, אֵלֶּיךָ אֵינוֹן דִּסְלָקִין בְּדוֹכָנָא בְּכָל יוֹמָא, וּמִנְגְּנֵי נִיגוֹנָא דְשָׁמַיִם. "כָּל", לְאַסְגָּאָה מְלָאכִי עֵילָאָה לְעֵילָא, דְהוּוּ מִתְחַלְקִי מִשְׁמֻרוֹת לְעֵילָא, לְקַבֵּל אֵינוֹן מִשְׁמֻרוֹת לְתַתָּא" כלומר היו כתות מלאכים שמנגנים יחד עם שירת הלוויים. ידוע שאין קרבנות בלילה אם כן על כרחך היו אלו משמרות של יום, הנה לך שיש משמרות ביום. לפי זה יש פירוש קבלי למה שקבעו חכמים שתפלת שחרית עד סוף שעה רביעית וזה שכאן סוף אשמורת ראשונה של יום.

וכיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום אבל אם פגע בו יכול ליתן לו שלום.

הנה דברי הזוהר בלק דף קצ"א ע"א: ובשביל שקודם התפלה אנו צריכים להמשיך עלינו הארה מן המלכות, לכן אסור לברכא לבר נש אסור לברך ברכת שלום לאדם, עד לא יצלי בר נש צלותיה לפני שמתפלל האדם תפלתו, וימשיך על רישיה להאי את ועל ידי זה ימשיך על ראשו הארה ושפע מן זו ה"את" שהיא המלכות, כי הברכה שאדם מברך לחברו הוא מושך אותה אליו מן המלכות, ואי יקדים ויברך לבר נש בקדמיתא ואם יקדים ויברך תחילה לאדם, הא אמשיך לההוא בר נש במה על רישיה הרי המשיך את אותו האדם כעין במה על ראשו, ר"ל שנחשב לו כאילו המשיך עליו כח הסטרא אחרא השורה במקום ריק מקדושה ונעשה במה להסטרא אחרא, באתר דהאי "את" במקום ותחת שפע הברכות מן המלכות. (רמ"ק ומפרשים) וכעין זה כתוב בזוהר פקודי דף רכ"ז ע"א "מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו" אומר הזוהר זה המקדים שלום לחבירו בשם ה' דווקא כמ"ש (ברכות נד עא) התקינו שיהיו מברכים בשם. אבל אם אומר לו "בקר טוב" אין בכך כלום (מתוק מדבש).

והם הם דברי רב בגמ' ברכות דף יד ע"א: "אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה שנאמר "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא" אל תקרי במה (בסגול) אלא במה (בקמץ).

ואסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל ולא לאכול ולא לשתות. ואם עשה כן עליו הכתוב אומר "ואותי השלכת אחרי גויך" אל תקרי גויך אלא גאיך אחר שנתגאה זה מקבל עליו עול מלכות שמים.

הנה כתוב בזוהר ויגש דף רז ע"ב במעשה של הינוקא:

פֶּתַח הַהוּא יוֹדָאִי אֶפְתָּרִיָּה פֶּתַח אוֹתוֹ הַיהוּדִי אַחֲרָיו וְאָמַר לְפָרֶשׁ מִשְׁכֹּׁךְ וְאָכְלָתָּ וְשִׁבְעָתָּ וּבִרְכָּתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי־ךָ וְשׂוֹאֵל וְכִי לֹא מְבָרְכִינֵן לִיָּה לְקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עַד לֹא נִיכּוֹל וְכִי אֵין אֲנִי מְבָרְכִים לְהַקְבִּיָּה עַד שֶׁלֹּא נֹאכַל, וְהָא אֵית לָן לְאַקְדוּמִי בְּצַפְרָא וּלְסִדְוִרִי שְׁבָחָא דִּילִיָּה פֶּדְקָא יָאוּת וְהָרִי יֵשׁ לָנוּ לְהַקְדִּים בְּבִקֵּר וּלְסִדֵּר שְׁבָחוֹ שֶׁל הַקְבִּיָּה כְּרֹאוֹי לְהִיּוֹת, וְלְבִרְכָּא בְּשִׁמְיָה עַד לֹא יִבְרָךְ לְאַחֲרָא בְּעִלְמָא וְצִרִיךְ לְבִרְךְ בְּשִׁמּוֹ עַד שֶׁלֹּא יִבְרָךְ לְאַחֲרָא בְּעוֹלָם, וְכִתִּיב לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם וּמִכָּאן דְּרִשׁוּ חֲז״ל בְּמִסְׁכָּא בְּרִכּוֹת דָּף י״ע ב, דְּאָסִיר לִיָּה לְמִיכַל עַד לֹא יִבְרָךְ לְמֵאֲרִיָּה שֶׁאֲסוּר לְאָדָם לֹאכּוֹל עַד שֶׁלֹּא יִבְרָךְ לְבוֹרָאוֹ, וְהִשְׁתָּא כְּתִיב וְכֹאֵן כְּתוּב וְאָכְלָתָּ וְשִׁבְעָתָּ וּבִרְכָּתָּ שֶׁמִּשְׁמַע שֶׁאֵין לְבִרְךְ אֲלֵא אַחֲרָא שֶׁאֲכַל, וְקִשָּׁה לְמָה הַתְּפִלָּה צְרִיכָה לְהִיּוֹת קוֹדֶם הַאֲכִילָה.

אדם האוכל קודם התפלה שקול למעונן ומנחש (זוהר ויקהל רטו ע"ב).

וכן בזו"ח רות דף קי ע"ב

הִיָּה בְּעוֹלָם, וְעַל דָּא אָסִיר לִיָּה לְאַיִנִּישׁ לְבִרְכָּא לְחִבְרִיָּה עַל כֵּן אֲסוּר לוֹ לְאָדָם שִׁיבְרָךְ אֶת חֲבֵרּוֹ בְּבִקֵּר, דְּהֵיִינוּ שִׁיקְדִּים לוֹ בְּרִכַּת שְׁלוֹם, עַד דְּמְבָרְךְ לְמֵאֲרִיָּה בְּשִׁירוֹתָא דְּעִלּוֹתָא עַד שֶׁמְבָרְךְ תַּחֲלִילָה לְקוֹנֵנוּ בְּתַחֲלִילַת הַתְּפִלָּה, וְהַחֲזִין וְהוּא בְּמָה שֶׁהַחֲזִין אָמַר בְּרָכוּ אֶת יְהוָה, וְהוּא אָמַר בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרְךְ לְעוֹלָם וָעֶד, וְכִיּוֹן דְּמְבָרְךְ לְמֵאֲרִיָּה וְכִיּוֹן שֶׁמְבָרְךְ לְקוֹנֵנוּ, מִתְּמָן שְׁרִוֹתָא דְּעִלּוֹתָא לְעִלְאָה מִשֵּׁם הִיא תַּחֲלִילַת הַתְּפִלָּה לְהַתְּפִלָּל, וְעַל דָּא שְׁרִיָּאן קְדוּשָׁאן וְעַל אָדָם הַזֶּה שׁוֹכְנוֹת הַקְדוּשׁוֹת, וְכֹאֵין אֵינּוֹן דְּמְבָרְכִי וּמְקַדְּשִׁי לְמֵאֲרִיָּהוֹן בְּכָל יוֹמָא בְּרַעֲיוֹתָא וְלִבָּא אֲשֶׁרִי לֹאלּוּ שֶׁמְבָרְכִים וּמְקַדְּשִׁים לְקוֹנָם בְּכָל יוֹם בְּרַצּוֹן הַלֵּב.

וכתב אבי העזרי שמונת לשותות מים דלא שייך בהו גאווה ודוקא בחול אבל בשבת וי"ט כתב דאסור משום הקידוש. וא"א (ואבי אדוני הוא הרא"ש) ז"ל היה שותה מים בשבת בבקר קודם תפלה שאין הקידוש אוסרו כיון שעדיין לא הגיע זמנו.

ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר כתב הרמב"ם ז"ל שאין צריך להפסיק וא"א ז"ל כתב בשם ר"י שצריך להפסיק ואפילו ללמוד פירש"י שאסור משהגיע זמנה ור"י מפרש דבריו דהיינו דוקא מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבית הכנסת דאיכא למיחש דילמא מיטריד בגירסיה ויעבור זמן ק"ש ותפלה אבל מי שרגיל לילך לבית הכנסת אין למיחש.

אע"פ שעיקר מצוותה עם הנץ החמה מי שהוא אנוס כגון שצריך להשכים לדרך יכול להתפלל משעלה עמוד השחר וימתין מלקרות ק"ש עד שיגיע זמנו ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד, ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך

ויסמוך גאולה לתפלה. כי הא ד"אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו מקדמי ומיזל לאורחא הוו מקדמי ומצלי" פירוש מקדמי לעיקר מצוותה שהוא הנץ החמה והיו הם מקדימין מעלות השחר. כמאן? כי האי תנא (ברכות ל"ע"א) "השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע ומתפלל ולכשיגיע זמן ק"ש קורא רבי שמעון בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל" פי' בזמנה. במאי קא מיפלגי? מ"ס תפלה מעומד עדיף ומ"ס מיסמך גאולה לתפלה עדיף. ופסק ר"ח כאבוה דשמואל ולוי וה"ג (והלכות גדולות) פסק כרשב"א וא"א ז"ל הסכים לפסק ר"ח:

כתוב בספר הזוהר וארא דף ל"ע"א

פד סליק צפרא וכשבא אור הבוקר שאלו השכינה עולה מעולם הבריאה כדי להמחיד עם בעלה, אז מקדימין לבי פנישתא ומשפחאן ליה לקדשא פריף הוא בני ישראל מקדימים לבית הכנסת ומשבחים להקב"ה לגרוס יחוד יעקב ורחל, וכן בתר פלגות יומא וכן אחר חצות היום אינם שותקים אלא מתפללים מנחה כדי לגרוס יחוד העליון, וכן פלייא פד אתחשף ואתדבק ליליא פחשוכא וכן בלילה כשנחשך ומתדבק הלילה בחשך, שאלו מתדבקת המלכות נמשך הגבורה, ובת שמשא וז"א שהוא סוד השמש שוקע ומתרחק ממנה, אז מתפללים תפלת ערבית להמתיק דיני המלכות, על אלין פתיב על אלו המתפללים שלש פעמים ביום כתוב המזכירים את יהו"ה אל דמי לך, ודא עמא קדישא דישראל ואלו הם עם הקדוש בני ישראל שאינם שותקים מלשבח להקב"ה.

הרי שעלות השחר השכינה עולה מהיכל קד"ק שבעולם הבריאה למקומה בעולם האצילות וזה זמן התפלה. בזוהר וישלח דף קע"ח ע"א מסופר על רבי אלעזר ורבי יצחק שהיו הולכים בדרך. כשהגיע זמן קריאת שמע עמד רבי אלעזר וקרא קריאת שמע והתפלל בזריחת החמה. שאל אותו רבי יצחק והרי למדנו שהיוצא לדרך יתפלל לפני שיוצא? ענה לו רבי אלעזר: "כשיצאתי מביתי עדיין לא הגיע זמן תפלה והייתי עסוק בתורה כל הלילה ולא רציתי להפסיק את הייחוד.

הנה הסברו של המתוק מדבש:

ומפרש את הענין ואמר בגין דהיהא שעתא דקדרותא דצפרא אשתכח לפי שכו
השעה השחרות של הצקר מתגבר שהוא סוד אילת השחר, אשתא מושתעיא
בבעיה ואינון ברוך אף האשה מספרת עם בעלה והם צקוד היחוד כאחד (ע'
נמס' נרכות דף ג ע"א) ור"ל מלכד היחוד של יעקב ולאה שנמשך כל הלילה עד אור הצקר
יש צמי' יחוד ליעקב עם לאה צקוד אילת השחר, דבעיא איהו דמיהד דמ'שכנא
בעולמותיה דיתבי בהדה שאחר היחוד היא נריכה ללכת למשכנה עם נערוחיה שיושבות
עמה, ובגין כך לא בעי ליה לבר נש למפסק מלייהו דמתהברין בהדה לכן אין
ראוי לאדם להפסיק ענין יחודם כשמתחברים כאחד, וצאצא מזה אחרא ביניהו ולהכניס
יחוד אחר של יעקב ורחל ביניהם שהוא נעשה על ידי ק"ש ותפלת שחרית, לכן עדיין לא
התפללתי כדי שלא להפסיק ציחוד יעקב ולאה, והשתא דנהיר שמשא הוא עדין צליתא
דצצאיה ועמה שהאיר השמש הגיע זמן תפלת שחרית להתפלל, במוה דאוקמוה נמס'
נרכות דף ט ע"ב, דבתיב ויראוך עם שמש פי' שמתגבר את השכינה הנקראת יראה

סימן צ

המתפלל צריך שיכין מקום לתפלתו ושיכין לה בגדיו ומחשבתו
וגופו. מקום כיצד? דתניא לא יעמוד אדם לא ע"ג מטה ולא ע"ג
כסא ולא ע"ג ספסל ולא ע"ג מקום גבוה ויתפלל אלא במקום
נמוך שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה'.
וכתב הרמב"ם ז"ל שלא יהא גבוה ג' טפחים. וכתב עוד היה
גבוה ג' ויש בו ד"א על ד"א הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל
בו וכן אם היה מוקף מחיצות אע"פ שאין בו ד' על ד' מותר
להתפלל שאין גובהו ניכר כיון שחלק רשות לעצמו. האומנין
שעושין מלאכה לבעל הבית יכולים להתפלל בראש הזית או בראש
התאנה ואין כאן משום לא יעמוד ע"ג מקום גבוה ויתפלל דכיון
שעלו לעשות מלאכתן הוי כמי שעולה לעלייה ובשאר האילנות
צריכין לירד ומפרש בירושלמי הטעם לפי שטרחתן מרובה פי'
שטורח להן באלו לירד יותר משאר אילנות ובעה"ב בכולן צריך
לירד.

בספר הזוהר פרשת בא (דף לט ע"ב) מספר שיצחק קבע מקום
לתפלתו במערת המכפלה. שואל הזוהר ומדוע אאע"ה לא קבע
תפלתו שם? אלא אאע"ה קבע מקום לתפלתו במקום אחר ולאחר
שקנה את מערת המכפלה לא שינה מקום תפלתו. מכאן למדנו, אומר
ה' מתוך מדבש, שלא ישנה מקום קביעות תפלתו בשום פנים.

בספר תיקון ו' דף כא עא ד"ה "ודא איהו כל הקובע מקום לתפלתו" מסביר שהקובע מקום לתפלתו זוכה שהנשמה שלו תשרה בו בקביעות. הרב חיים סינאוני זצוק"ל זללה"ה כותב שאם אדם קובע מקום וזמן ללימוד ולתפלה השכינה ממתינה לו שם באותו מקום ובאותו זמן.

וצריך שיהיו חלונות פתוחין לו דאמר רחב"א אמר ר"י לא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות שנא' וכוין פתיחן ליה בעיליתיה ופירש"י שהחלונות גורמין שיכוין לבו שיסתכל כלפי שמים ולבו נכנע ולפ"ז צריך שיהיו פתוחים לאותו רוח שיתפלל

דברים אלו מפורשים בזוהר בשלח ברע"מ דף נט ע"ב:

הכי פי כְּנִשְׁתָּא כמו כן בית הכנסת, אַצְטְרִיךְ בְּכָל תְּקוּנָי שְׁפִירו לְמַהוּ כְּגוּוֹנָא עֲלָאָה צריך להיות בנוי בכל תיקון של יופי ופאר כדי שיהיה כעין של מעלה, לְמַהוּ בֵּית צְלוּתָא לְאַתְקָנָא תְּקוּנִין בְּצְלוּתָא כְּמָה דְּאוּקִימָנָא להיות בית תפלה לתקן בו תקונים בתפלה כמו שפירשנו, כי כמה יחודים ותיקוני עולמות נעשים ע"י התפלות בבית הכנסת, וְהָוָא פִּי כְּנִשְׁתָּא דְּלִיהוּ בֵּיה חֲלוּנוֹת ובית הכנסת צריך שיהיו בו חלונות דְּכָתִיב אצל דניאל שהתפלל שלש פעמים בעליתו שהיתה לו כמו בית הכנסת, וְכוּיִן פְּתִיחָן ליה בעיליתיה נגד ירושלם, שהיה לו במקום תפלתו חלונות פתוחים נגד ירושלים כְּגוּוֹנָא דְּלַעֲלָא כעין בית הכנסת של מעלה שיש לו חלונות, וְעַל דָּא ועל זה כתוב מְשַׁגִּיחַ מִן הַחֲלוּנוֹת מִצִּיץ מִן הַחֲרָפִים שהקב"ה משגיח בבית הכנסת של מעלה לשמוע תפלות ישראל דרך החלונות והחרכים, וְנִרְיָךְ לִהוּי צְנִית הַכְּנֶסֶת י"צ חֲלוּנוֹת וד' חרכים, כמו שיש צְנִית הַכְּנֶסֶת העליון, שֶׁהֵם כְּמוֹת קְדוּשִׁים הַנִּקְרָאִים חֲלוּנוֹת וּמַרְכִּיס וְעַל יֵדֵם הַקְּב"ה מְשַׁגִּיחַ צְעוּלָם הוּא לִהְיוֹת לְכַרְיוּתוֹ, (ועי' צפ' פקודי דף רנא ע"א).

כתב המהרש"ו שאמר לו הארי הקדוש זללה"ה (שער רוח הקדש דף י"א ריש ע"ב) שגם בביתו של האדם יש לפתוח חלונות כלפי השמים מהסיבה הנזכרת לעיל.

ולא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה דא"ר כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא פירוש בבקעה ולא בחורבה. ולא אחורי בה"כ דאמר רבי חלבו המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע וה"מ דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל אי מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה לפי שאנו מתפללין למזרח כשהוא מתפלל אחורי ב"ה שהוא במערב ומחזיר פניו לב"ה נמצא שמחזיר פניו לרוח שהצבור מתפללין אבל אם הוא אינו הופך פניו לב"ה נראה כב' רשויות.

ואפי' לעבור אחורי ב"ה בשעה שהצבור מתפללין אסור שנראה ככופר כיון שאינו נכנס כתוב בזו"ח רות (דף צז ע"א) שהעובר אחורי בית הכנסת בשעה שמתפללים בו נידון במדור ראשון (העליון מכולם) של גיהנם. ההסבר לפי הפשט שנראה כמזלזל בתפלה והטעם הפנימי לפנינו בתיקון'ז תיקון כא דף נו עב:

וממשיך ואמר ויגין דא ולפי שהחילונים עומדים נאמר, אסור ד'מערב ד'איהו אחר לכן אסור להתפלל ללד מערב שהוא לאחור, ור"ל מי שעומד צידת הכנסת שמתפללים צו ללד מזרח כנגד הצידת המקדש, והוא מתפלל תפלת העמידה, אסור לו להסג פניו ללד אחר צידת הכנסת שהוא למערב, שאז ללד המערב הוא צידת אחר (וארעם המורה שמתפללים כנגד צידת המקדש שהוא ללד מערב, או המערב הוא צידת פנים, וארץ להתפלל ללד הוא, כי שם היא השראת השכינה. (ציהו)), ומפרש הטעם בגין דתמן אלהים אחרים לפי ששם נמצאים האלהים אחרים, דהיינו הסמאל"ל, ויתמן סם הפנות שבתא"י וגם שם עומדת הסם המות שהיא צד זוג של הס"מ, הנקראת שבתא, ויגין דהנות בקדמיתא ד'מערב ולפי שהשכינה הייתה תחילה למערב צד זוג של הס"מ, ויתן ד'מערב ומזרח לימין דהיינו צד ז"א, לכן שאלין ע"ה אלהים אחרים שבתא"י דהיינו הס"מ ונקמה שאלים א"י שבת"ת איה ואנה הלכה השכינה הנקראת "שבת" שהייתה נאמר, כי במקום שהשכינה עומדת כעת צפנים לא יכול להסתכל ממזרח אורה הגדול, ואמר שבתא"י איתון ד'יהיה אי שבת כי האומות של שבתא"י הם אי שבת. (הגר"א וצ"ר)

והני מילי כשהוא פנוי אבל כשהוא נושא משא ניכר שמפני משאו נמנע ואפי' אם הוא פנוי אם הוא לבוש תפילין נראה שאינו כופר ואפילו אם הוא פנוי ובלא תפילין אם יש ב"ה אחרת בעיר או שיש לאותה ב"ה פתח אחר אין לחוש שאין לחשדו ככופר דשמה יכנס בפתח אחרת או לב"ה אחרת.

לא יתפלל אדם אלא בב"ה עם הצבור דא"ר יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בב"ה פירוש עם הצבור ואמר רב נחמן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור ובצבור שנו ואפילו הוא אנוס שאינו יכול לילך לב"ה טוב לו לכוין השעה שהצבור מתפללין בה דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון ודרשינן אימתי הוא עת רצון בשעה שהצבור מתפללין ואמר ר"ל כל מי שיש לו ב"ה בעירו ואינו נכנס לתוכה להתפלל נקרא שכן רע ולא עוד אלא שגורם לו ולבניו גלות

וצריך לרוץ כשהולך לב"ה וכן לכל דבר מצוה ואפי' בשבת שאסור לפסוע בו פסיעה גסה וכשיצא ממנה אסור לרוץ

ומותר לרוק בה ומיהו מפני הכבוד דורסו ברגליו או מכסהו בגמי ואמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם י' ראשונים שאפילו מאה באים אחריו נוטל שכר כנגד כולם ואמר ריב"ל לבניו אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא פי' השכימו והעריכו לבית הכנסת כי היכי דתוריקו חיי: שנים שנכנסו לבית הכנסת וסיים אחד תפלתו קודם חבירו ומיהר לצאת ולא המתין לחבירו אין תפלתו נשמעת ואם המתין לו שחרו הרבה מאד ופי' ר"ח דוקא בימיהם שבתי כנסיות היו בשדות ושכיחי מזיקין וי"א דאף בשלנו בלילה צריך להמתין ור"י היה ממתין אף בשלנו ביום. גרסינן בפסחים לתפלה ארבעה מילין וה"מ לפניו אבל לאחריו עד מיל חוזר טפי לא ופרש"י לתפלה להתפלל בעשרה שאם הוא הולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללין בעשרה צריך לילך שם ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל בעשרה אף על פי שיש פירושם אחרים שמפרשים בענין נטילת ידים שצריך לילך לפניו ד' מילין כדי שיהיו לו מים ליטול ידיו לתפלה ולאחריו מיל פירש"י עיקר לכן צריך להשתדל בכל כחו להתפלל עם הצבור וה"מ להמון העם אבל מי שיש לו מדרש קבוע בתוך ביתו שלומד בו מצוה להתפלל בו אפילו אין לו עשרה דרבי אמי ור' אסי אע"ג דהוו תליסר כנישתא בטבריא לא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי פירוש בבה"מ ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דא"ר חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב ב"ה אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה ואמר רב חסדא מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אמר הקב"ה אוהב אני שערים המצויינין בהלכה מכל בתי כנסיות לא מצלינא אלא ביני עמודי היכא דגריסנא ומיהו א"א ז"ל כתב בתשובת שאלה וז"ל טוב להתפלל עם הצבור בעשרה כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתנו כל כך אומנתנו ובהרבה שעות ביום אנו מתבטלין נבטל תורתנו בשעת תפלה ונשלם אותה בשעות אחרות ונצא ידי חוביתנו בתורה ובתפלה וגם אם אין תלמיד חכם מתפלל עם הצבור ילמדו אחרים

ק"ו ממנו ולא יחושו על התפלה כלל ונמצאו בתי כנסיות בטילות כי לא ידונו אותו לכף זכות שאינו בא בשביל למודו ע"כ. ויקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו אם לא לצורך גדול (ס"א לצורך מצוה) דאמר רב הונא "כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו". ואין די לו במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל בה תדיר, אלא גם בבית הכנסת שקובע בה צריך שיהיה מקומו קבוע וידוע, ולא ישב היום כאן ולמחר במקום אחר. דהכי איתמר בירושלמי א"ר תנחום בר חייא צריך אדם לייחד לו מקום בב"ה שנאמר "ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם", השתחוה לא נאמר אלא "ישתחוה" משמע שהיה תדיר משתחוה שם.

כתוב בתיקון' ז' תיקון ו' דף כא ע"א שכל הקובע מקום לתפלתו הפירוש הוא כך: תפלה זו השכינה וכל הקובע לה מקום בנשמתו דהיינו שהוא מסייע לה בהעלאת מ"ן ואלו צדיקים שזכו לנשמה דאצילות. אם השכינה לא מוצאת "מקום" כלומר צדיק לשרות עליו בקביעות, היא שורה היום על פלוני ומחר על אלמוני ועל זה נאמר "כי יקרה קן צפר לפניך".

ולא ישב מיד אצל הפתח אלא יכנס שיעור ב' פתחים דאמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שיעור ב' פתחים ויתפלל שנאמר לשמור מזוזות פתחי

כך נאמר במסכת ברכות (ח ע"א): "אמר רבי אחא ברבי חנינא מאי קרא אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום, לשמור מזוזות פתחי וכתוב בתריה כי מוצאי מצא חיים. אמר רב חסדא "לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת" שני פתחים סלקא דעתך? אלא אימא שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל:

מה הם שני הפתחים? נאמרו על כך מספר דיעות:

זוהר ויקרא דף ח ע"ב: "אלא רזא דמלה, הא תנינן לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים וכו', ויצלי צלותיה הך הוא דכתבי, (משלי ח) לשמור מזוזות פתחי, שני פתחים סלקא דעתך, אלא אימא שיעור שני פתחים. פאן רמז למה שאמר דוד, (תהלים כד) שאו שערם ראשיכם, אינון מעון ומכון, דאינון גו לגו, שירותא דדרגין

חֲסֵד, וּפְחַד. וְאִינוֹן פִּתְחִין דְּעֶלְמָא. עַל דָּא אֶצְטְרִיךְ בְּרִנְשׁ דִּיתְכַּוֹּן בְּצִלוֹתֶיהָ לְקַבֵּל קֳדָשׁ קוֹדֶשִׁין, דְּאִינוֹן שְׁמָא קְדִישָׁא, וַיִּצְלִי צִלוֹתֶיהָ. וְהָהוּא אֵלִין שִׁיעוּר ב' פִּתְחִין, ב' פִּתְרִין. וְאִית דְּמִתְנֵי הַכִּי, שְׁמָחָה, דָּא כְּנֻסֶת יִשְׂרָאֵל. וְשְׁמָחָה הָא אֻקְמוּהָ, כְּדִכְתִּיב, (ישעיה נה) כִּי בְּשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וְגו'. וְזִמְיִין יִשְׂרָאֵל לְנִפְקָא מִן גְּלוּתָא, בְּהָאֵי שְׁמָחָה. וּמֵאֵן אִיהִי כְּנֻסֶת יִשְׂרָאֵל. וְעַל דָּא עֲבָדוּ אֶת יי' בְּשִׂמְחָה, כְּמָה דְּכְתִיב, (ויקרא טז) בְּזֹאת יָבֵא אֶהְרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ, וְכָלָא חַד:

הסביר שם ה"מתוק מדבש" שהכוונה לחו"ג שבגדלות נעשו חו"ב. עיי"ש. ואית דמתני הכי הכוונה לספירות יסוד ומלכות.

בספר "מאירת עינים" לרבי יצחק דמן עכו – פרשת בשלח כתוב: "ומצאתי כתוב ארז"ל (ברכות ח'). לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל, על דעת הרמב"ן ז"ל שאמר כל כוונת התפילה לתפארת יתפרש הכי, יכנס שיעור שני פתחים רמז לב' כתרים שהם הגדולה והפחד (גבורה). ור"ל יכוין את לבו אליהם וישם כל לבו לתפארת עם המשכת כולן עד אין סוף. ולדברי האומר כי כוונת כל תפילה לכתר יתפרש הכי, יכנס שיעור שני פתחים רמז לשתיים העליונות שהם הכתר והחכמה עם המשכת כלן עד אין סוף ע"כ. ואני יה"ב שני"ר דעת"ו אומר כי אלבא דמאן דאמר שכוונת התפילה לב' [לבינה] נפרש יכנס ב' פתחים לשני הכתרים שהם הגדולה והפחד, וכן מצאתי אח"כ באוצר הכבוד שחיבר הרב ר' טודרוס הלוי ז"ל וז"ל, שני פתחים הללו רמז לפחד ולגדולה (חו"ג), מהת"ת יכנס ב' פתחים שהם הפ' והג' אל הבינה, ושם יתפלל שהוא בית ה' עליון.

בספר כתם פז על זהר בראשית דף יא ע"א כותב: "צריך לימלך באבות השנים תחלה והוא סוד לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים אח"כ יתפלל ושיעור שני פתחים הם אברהם י"צחק העליונים (חסד וגבורה) הנרמזים בפסוק ואני ברוב חסד"ך אבוא ביתך זה מדתו של אברהם חס"ד לאברהם. אשתחווה אל היכל קדשך ביראת"ך זו מדתו של יצחק מדת היראה והפחד והם שיעור שני"י פתח"ים ימ"ן ושמא"ל.

הרב אברהם אזולאי זלה"ה כתב כך: (אור החמה על הזהר חלק ב דף כ/ב): "והרי נכנס שיעור ב' פתחים שהם נצח והוד, ואח"כ הוא מתפלל המלכות ע"י היסוד שאין לה ייחוד למעלה אלא ע"י חלבו

ודמו היינו לובן ואודם לכפר בלובן על עון מצות עשה שהם מימין ובאודם לכפר על עון לא תעשה שהם משמאל וגבורה ומפני שאינו מתרצה שם אלא בהיותו מוצק מגשמי לרוחני אמר והרתחתי חותם בחמימות חולשת גופי והיינו שהמתענה מקריב על מזבח שהוא ע"י החולשה מתגדל חום הטבע ומשתלהב והחלב והדם ניתכים ואין ספק שהוא ע"י הכבד שבו החום וכמו שממנו מתחלק המזון לכל הגוף תמיד הן בהיות האדם מתענה בחומו הוא מתוך כל מה שהאברים נזונו בהם מהכבד והיינו אש המזבח המזבח עצמו הכבד שבו שכן הוא רומז אליו והחום שבו הוא אש המזבח ומרתיח האברים ומתוך החלב והדם יה"י סוד קשר חכמה ובינה י"ה ה"י רצון הכתר הרוכב על שניהם:

בעל הסולם מבאר את ההזוהר פ' ויקרא דף ח ע"ב: "למדנו, לעולם יכנוס אדם שיעור שני פתחים וכו' ויתפלל תפלתו (ברכות ח.) ז"ש, לשמור מזוזות פתחי, דהיינו שיכנוס שני פתחים. היעלה על דעתך, שני פתחים ממשי? אלא אמור, שיעור שני פתחים, כאן רמז למה שאמר דוד, שאו שערים ראשיכם, שהם מעון ומכון, שהם לפני ולפנים בתחילת המדרגות, הנקראים חסד, ופחד, דהיינו גבורה, והם פתחי עולם. ע"כ צריך האדם שיכוון בתפלתו כנגד קדש הקדשים, שהוא השם הקדוש, ויתפלל תפלתו, והם אלו ב' פתחים, ב' כתרין, דהיינו ב' ספירות חסד וגבורה דז"א. פירוש. כי רישא דמלכא, דהיינו ג"ר דז"א אתתקן בחסד וגבורה, (כנ"ל משפטים אות תק"כ) שפירושו שחסד וגבורה דז"א נתעלו ונעשו חכמה ובינה שלו. וז"ש שירותא דדרגין חסד ופחד, שהם תחילת מדרגת ז"א, המתחיל מחכמה. וז"ש, דיתכוון בצלותיה לקבל קדש קודשין וכו' והנהו אלין שיעור ב' פתחין. דהיינו שיכוון שב' פתחים חסד וגבורה דז"א, יתעלו לבחינת חכמה ובינה הנקראים קדש קדשים.

גם ספר "אוצר החיים" העלה שב' פתחים הם הגדולה והפחד והיינו חסד וגבורה.

וי"א שלא ימהר להתפלל אלא ישהה כדי הילוך שיעור ב' פתחים אבל אם יושב סמוך לפתח אין לחוש. והר"מ מרוטנבורג היה אומר דוקא כשב"ה פתוחה לר"ה מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין אבל אם אינה פתוחה לר"ה שפיר דמי. ונראה שאין לחלק

דהא יליף טעמא מקרא וגם גרסת הירושלמי לעולם יכנס אדם לפנים משתי דלתות מאי טעם אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום משמע דלאו משום פתיחת הפתח הוא ומשמע נמי כפשטיה שיכנס לפנים משני דלתות:

וצריך שלא יהא שום דבר חוצץ בינו לבין הקיר. והארון והתיבה אינן חוצצין אבל שאר כל דבר או כלים וכיוצא בהם או בעלי חיים חוצצין. ולא יתפלל בצד רבו ואחוריו וכ"ש שלא יתפלל לפניו ואחוריו לרבו ואם הרחיק ממנו ד"א מותר.

זוהר ויחי דף רכח ע"א:

רבי יהודה פתח לבאר מי הוא המלאך הגואל, ואמר מש"כ ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל יהו"ה, הא אוקמוה דלא לצלי בר נש אלא סמיך לכותל? הרי כבר פירשו חז"ל במש"כ דה"דף ה ע"ב, שלא יתפלל אדם אלא סמוך לכותל, ולא יהא מלה חציץ ביניה לבין כותל? ולא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הכותל דכתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר, וסוד הדבר הוא, כי המלכות נקראת קיר כדלקמן, (הטעם שהיא נקראת קיר, לפי שהיא כקיר המגדיל בין עולם האצילות לבין עולם הנפחדים, ועוד כי כלשון יון אדון נקרא קיר), לכן כשהאדם שהוא סוד הת"ת מתיחד אל הקיר שהוא סוד המלכות גורם יחוד זו"ן למעלה, ואם יש חליפה ציניהם הוא נרגן מפריד אלוף.

סימן צא

בגדיו כיצד גרסינן בפ"ק דשבת (יא.) רבה בר רב הונא ראמי פוזמקי ומצלי פי' היה מתקשט בבתי שוקים בשעת תפלה. א"ר אשי חזינא לרב כהנא כי איכא ריתחא בעלמא פכר ידיה ומצלי כעבדא קמי' מריה וכי ליכא ריתחא מציין נפשיה ומצלי. פירוש כשהיה עת זעם היה חובק ידיו דרך צער ומתפלל וכשהיה עת שלום היה מתקשט בבגדים נאים ומתפלל. הנה בספר הזוהר מובא מעשה:

זוהר פרשת נח דף עב עא: פתח ר' יהודה ואמר כתיב הכון לקראת אלהי"ך ישראל, וכתיב הסכת ושמע ישראל מכאן אנו לומדים כי מלי דאורייתא בעיין כוונה שדברי תורה צריכים כונה שהרי כתיב הסכת, שפירושו כוין לבך (עי' ברכות טז ע"א), דאי לאו הכי הוה כגוף בלא נשמה, וגם ומלין דאורייתא בעאן לאתתקנא בגופא ורעותא כחדא שדברי תורה צריכים להתתקן בגוף, פי' להתלבש כראוי שהרי כתיב הכון, וגם ברצון הלב יחד, כי בהתעוררות הגוף תתעורר הנפש להבין ולהשכיל, משא"כ בהיות האדם שוכב במטתו איך תתעורר הנפש, קם ההוא יודאי ואתלבש ויתב לגביה דרבי יהודה קם אותו היהודי ונתלבש כי ראה שהאמת אתו, וישב אצל ר"י, ואמר זכאין אתון צדיקיא דמשתדלי באורייתא

יומא וילי וא"ל אשריכם הצדיקים שאתם עוסקים בתורה יומם ולילה, ומתוך כך הקב"ה מזמין לכם עם מי לעסוק בתורה. (רא"ג וכ"פ ומפרשים)

מכאן למדנו שרבי יהודה לט רצה ללמד תורה מי שאינו לבוש כראוי והוא הדין לתפלה ולק"ש.

ואפילו אין לבו רואה את הערוה כגון שחוצץ בטליתו על מתניו שמותר לקרות ק"ש אסור להתפלל עד שיכסה את לבו דתניא הייתה טלית של בגד או של עור חגורה לו על מתניו קורא ק"ש ולתפלה עד שיכסה את לבו. כתב הרמב"ם ז"ל לא כסה את לבו או שנאנס ואין לו במה שיתכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא ולכתחלה לא יעשה כן.

וגרסינן בפ"ק דשבת למ"ד תפלת ערבית רשות כיון דשרא המייניה לא מטרחינן ליה פירוש לאחר שהתיר אזורו אין מטריחין אותו לחזור ולחגור כדי להתפלל ופריך וליצלי הכי פירושו יתפלל בלא חגור ומשני משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכתב בה"ת מכאן יש ללמוד שצריך אדם לאזור אזור בשעת תפלה אפי' יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה ויכסה ראשו וכתב הרמב"ם ז"ל לא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראשו מגולה ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני גדולים אלא בבתי רגלים:

סוד החגור והאבנט. כתב בספר "החשמל" שמטרת הגרטל להפסיק בין לבו לערוה. והנה גרטל ע"ה גימ' 243 וזה ההפרש בין "ערוה" 281 ו"לב" 38.

ונראה לי בס"ד שמטרת הגרטל להדמות לעליון וזו הפרסא באמצע א"ק ובאמצע א"א כמ"ש באד"ר (דף קכח/א) "תאנא, עתיקא דעתיקין, טמירא דטמירין, עד לא זמין תקונוי (דמלכא), ועטורי עטורין, שירותא וסיומא לא הוה, והוה מגליף ומשער ביה, ופריס קמיה חד פרסא, ובה גליף ושיער מלכין, ותקונוי לא אתקיימו:

סימן צב

גופו כיצד דתניא היה צריך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל וכתוב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים וא"ר אשי ואיתימא ר"ח בר פפא שמור נקיך בשעה

שאתה עומד בתפלה לפני ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל וה"מ שאינו יכול לעמוד על עצמו שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה

כתבו בזה המקובלים ובראשם הארי הקדוש (שער הכוונות – דרושי תפלת השחר דרוש ג): הנה תחילה צריך לתקן ד' עולמות אבי"ע ע"י מצות מעשיות שאנו עושים למטה בעוה"ז וכוונת התיקון הזה הוא לתקנם במקומם עצמם שהקליפה אשר סביבותיהם שנתאחזו בהם בלילה יתפרדו עתה מהם לפי שהוא יום ואין הקלי' גוברת. והנה תחילה נוטל אדם ידיו שחרית ויכוין כי ע"י נטילה זו נפרדים הקליפה דג' אחרונות דעולם העשיה ונפרדים מהם בבחי' החיצוניות. ואחר כך יפנה ויעשה צרכיו וע"כ יתקן גם הפנימיות ג' אחרונות דעולם הנעשיה הנז' כי הנה בעולם העשיה יש אחיזת הקלי' אפילו בפנימיותם כנודע כי בעשיה ויצירה יש תערובות טוב ורע וע"י מה שנפנה גורם להפריד ולהוציא הקלי' מן פנימיות דעשיה. והנה ע"י ב' דברים אלו שהם יטול ידיו ויפנה נתקנו ג' אחרונות דעשיה בבחי' אור פנימי מבחי' חיצוניות ופנימיות שבהם. ואמנם ע"י שני ברכות שמברכין ענ"י כשנוטל ידיו ואשר יצר כשיפנה נתקן אוה"מ שלהם בבחי' פנימיות ובבחי' חיצוניות. כנודע כי כל מצוה הנעשית בדיבור ובהבל הפה הוא בחי' אור מקיף והרי נתקנו ג' אחרונות דעשיה במקומם עצמם בבחי' חיצוניות ובבחי' פנימיות ע"י ב' מעשים הנז'.

הסביר זאת השמן ששון (עץ חיים – שער מ – שער פנימיות וחיצוניות – פרק ב): "שע"י מצות מעשיות שהם יפנה ויטול ידיו וב' טליתות קטן וגדול ותפילין יד ושל ראש הוא לתקן כלים פנימים ומקיפין דחיצוניות ופנימיות דחיצוניות דד' עולמות אבי"ע שהם ב"ע התחתונים וב"ע דאצי' אשר הם שוים בכליהם כנז' ולהפריד הקלי' ע"י שיכוין להמשי' להם מוחין פנימיים ומקיפים עם הנרנח"י דעולמות ונשמות וכל זה למטה במקומן כנז' בס' הכוונות.

וכן יסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו.

להוציא כיחו וניעו בתפלה זו דרכו של עשיו ואנו בני יעקב לא נדמה לו. כך כתב בספר "כתם פז" פרשת תולדות: "הכי קרא שמו יעקב" – ואוקמוה דרז"ל: "מלמד שחיכך בגרונו והוציא את הזמורה". (דהיינו רקק) כלומר: הוציא כיחו וניעו מפיו בתנועת ההמשכה מן הגרון, "וירוק" ירק. ותנועת מלת 'הכי' יורה זה. ובכאן הוסיף רבי חייא שחרף וגידף בתנועת כיחו אל הקורא שקרא שמו יעקב – כי שמא גרים שיעקבהו זה שני פעמים כאשר יבאר בהדיא. והוא אמרו: אפיק ציצא דרוקא בגין קלנא – ואמר: ככה יעשה למי שקראו יעקב. ויראה לפי זה שאין פי' "הכי קרא שמו": שמא מטעם זה נקרא שמו יעקב – כפי' רש"י ז"ל, שא"כ היל"ל: 'הכי נקרא שמו יעקב'.

ואחר שבדק עצמו יפה ירחוץ ידיו במים אם יש לו. ואם אין לו צריך לחזור אחריהם.

כתוב בס"ה אחרי מות דף סו עב: שכהן גדול היה לובש בגדי זהב (ובכך התקשר למלכות שהיא מדת הדין הנרמז בזהב) אחר כך היה מעביר את בגדי הזהב ולובש בגדי לבן (מדרגת ז"א) וביניהם היה טובל ומקדש ידיו. מסביר ה"מתוק מדבש" שקידוש הידיים היה ממשיך ברכה ושפע לחו"ג ומזה היה נמשך ברכה לנוקבא.

עיי' זוהר וישב קפד עב פתח רבי שמעון ארחץ בנקיון כפי וכו' שמסביר שם באריכות את חובת נטילת ידיים בבקר קודם התפלה. וה"מ שיש לו עוד שהות להתפלל אבל אם אין לו שהות ויעבור זמן התפלה ינקה אותם בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי. וכתב אבי העזרי הא דאמרינן בכל מידי דמנקי ה"מ דלא אסח דעתיה אלא שנתלכלכו בטיט וי"א אדרבה צריך שלא יהו מלוכלכים ועל היסח הדעת אין לחוש שאין היסח הדעת אלא באכילה וא"א ז"ל היה אומר שאין לחלק ל"ש לכלוך ל"ש בהיסח הדעת אלא שינקה בכל מידי דמנקי. גרסינן במגילה בפרק בני העיר המשתין לא יתפלל עד שישהא כדי הילוך ד"א משום ניצוצות והמתפלל לא ישתין עד שישהא כדי הילוך ד"א שכל ד"א תפלתו שגורה לו בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה ואיתא נמי הכי בירושלמי גבי ריקקה והרוקק לא יתפלל עד שישהא ד' אמות המתפלל לא ירוק עד שישהא ד"א:

וטוב ליתן צדקה קודם תפלה דר"א הוה יהיב פרוטה לעני ומצלי
דכתיב אני בצדק אחזה פניך:

נ"ל בס"ד שכאשר אדם נותן צדקה הוא מפייס את העני ואינו מקטרג
על מצבו כלפי שמיא ובכך משקיט את מידת הדין בעולם. המתקה
זו מסירה מקטרגים מתפלתו. וסוד הדבר שהרי אנו מעלים את
כוונת התפלה ולימוד התורה אל האור המתגלה בספירת המלכות
הנקראת "צדק" ולזה התכוין דוד המלך שאמר פסוק זה. גם ידוע
שהשכינה נקראת "אני" ובכח הצדקה יש לה כח לעלות ולראות את
פני הקב"ה שהוא ז"א.

סימן צג

ובבואו להתפלל ישהא מעט קודם שיקום להתפלל דתנן חסידים
הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה כדי שיכוונו לבם
למקום ושעה אחת לאחר התפלה, שלא תהא נראית עליו כמשוי
שממהר לצאת ממנה:

ענין זה וסודו התבאר בספר תיקון"ז (עם פירוש "מתוק מדבש"
כדלקמן):

תיקוני זוהר תיקון כא דף מה ע"א: "ואמרו מארי מתניתין ואמרו חכמי המשנה (במס' ברכות דף לב
ע"ב), דצריך בר נש בצלותיה לשהות שצריך האדם לשהות בתפלתו, שעה אחת קדם דמצלי שעה
אחת קודם שמתפלל, ושעה אחת לבתר דמצלי ושעה אחת אחר שהתפלל, הרי שתי שעות, ורזא
דמלה דישא בצלותיה שעתא חדא וסוד הדבר שצריך לשהות בתפלתו שעה אחת, הרי שלש שעות
שחסידי הראשונים היו שוהים בתפלתם, כדי להעמיד את המוחין בז"א שעה אחת אחר התפלה ולא
יסתלקו תיכף אחר התפלה (כמבואר בשעה"כ בריש דרוש ד' מדרושי הלילה), ורמז לדבר בגין דאתמר
לפי שנאמר והאיש משתאה לה מחריש ותרגם אונקלוס "וגברא שהי בה", שהוא לשון שהייה, ומפרש
מה שכתוב "והאיש" הוא דאתמר ביה זה הוא שנאמר בו יהו"ה איש מלחמה שהוא ז"א, ולבתר
דשהא ליה בר נש וצלי ולאחר ששהה האדם לכיון לבו בתפלתו על ידי התבוננות בגדולת הקב"ה
והתפלל כראוי, אז עליו נאמר מה שאמרו חז"ל (במס' ברכות דף לד ע"ב) אם שגורה תפלתו בפיו ודאי
אתקבל צלותיה ופרש"י אם תחינתי נובעת מלבי אל פי, בודאי תתקבל תפלתי. (ז"מ ובל"ר) ורזא דמלה
וסוד השהייה של קודם התפלה, ענינו הוא בר נש צריך למשהא כי האדם צריך להשהות קודם שמזריע,
ואתתא לאקדמא והאשה צריכה להקדים ולהזריע, כמה דאת אמר כמו שנאמר אשה כי תזריע וילדה
זכר, ורזא דמלה וסוד הדבר הוא מה שאמרו חז"ל (במס' נדה דף לא ע"ב) אשה מזרעת תחלה יולדת
זכר ור"ל כך בתפלה צריך לשהות קודם התפלה, כדי שיגרום שז"א ישהה עד שהשכינה תעלה את
המ"ן תחלה, ועל ידי זה יורד אחר כך המ"ד מז"א, להשפיע שפע לכל העולמות.

ובעמדו להתפלל לא יעמוד אלא מתוך כובד ראש פירוש באימה
והכנעה דתנן אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש כדי
שיכנע לבו למקום

כתוב בס"ה תרומה (קל ע"א) שאין לקיים את המצוות דרך מקרה אלא מתוך כוונה והכנה ועל זה מזהירה התורה "ואם תלכו עמי קר"י שלא נקיים את המצוות במקרה.

**ותניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש
ודברים בטלים ולא מתוך כעס אלא מתוך שמחה**

בס"ה ויחי (רטז עב) מביא ראייה מיעקב שלא שרתה עליו שכינה כל אותם שנים שפירש ממנו יוסף כי היה שרוי בעצבות. וכן בזוהר ויקרא (ח ע"ב) כתוב "והא תנינן ולא מתוך עצבות"? כלומר שאין להתפלל מתוך עצבות.

**ולכך נהגו לומר אשרי ופסוקי דזמרה קודם תפלה כדי לעמוד
לתפלה מתוך דברי שמחה של מצוה שעוסק בדברי תורה.**

זוהר פ' תרומה (קלא ע"ב): כד אתי צפרא וצבורא אשתכחו בבי כנישתא כשבא הבקר, והצבור כבר נמצאים בבית הכנסת, בעו לאשתכחא בשירין ותושבחן דדוד צריכים להמצא בשירות ותשבחות של דוד המלך, היינו לומר פסוקי דזמרה, כי כל סדר התפלה צריכים לומר בצבור, והא אוקימנא דסדורא איהו לאתערא רחימו לעילא ותתא והרי העמדנו שטעם סדר זה הוא לעורר אהבה למעלה ולמטה, והיינו לאתקנא תקונין ולא תערא חדוה לתקן התיקונים ולעורר השמחה למעלה כדי להמשיך אור עליון למטה, דהא בגין דא ליואי מתערי לאתערא רחימו וחדוה לעילא באינון שירין ותושבחן כי בשביל זה הלויים היו מעוררים בבית המקדש בשירות ותשבחות כדי שתתעורר אהבה ושמחה למעלה ע"י אלו השירות והתשבחות, וכמו כן צריכים ישראל לומר פסוקי דזמרה לעורר אהבה ושמחה למעלה, כי החיצונים הנמצאים בין עולם לעולם מעוררים שגאה על ישראל למעלה, וע"י הזמירות מבערים אותם ומתעוררת אהבה למעלה.

בס"ה במדבר ק"כ ע"א אמרו "כל האומר תהלה לדוד ג"פ ביום מובטח לו שהוא בן העולם הבא".

**ותניא אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה שלא יהא
לבו טרוד בה והיינו נמי כמו מתוך שמחה שהתורה משמחתו
דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב. ירושלמי רבי ירמיה אומר לא
יעמוד אדם להתפלל אלא מתוך הלכה פירוש שתהיה פסוקה
כדמפורש בגמרא דידן:**

בספר תיקוני זוהר חדש מסביר הרשב"י שמי שפוסק הלכה הוא זה שמכניע את הנפש ושורה עליו שכינה כדלקמן:

תיקוני זהר חדש מנוקד – ספרא תנינא דף קיט עב:

קם רבי שמעון בוצינא קדישא על רגליו, וסליק ידוי למארי עלמא ואמר, רבון עלמא יהא רעוא דילך, למיהב לן תקפא לי ולכל חבריא ולכל דעאלין בקרבא דא, דאנון מסטרא דילך לאעלא בקרבא דא בלא כסופא קמך, ולאפקא מתמן בלא כסופא קמך וקמי מטרוניתא עלאה. דכד נצחין בנהא קרבין, אתמר בה (תהלים קיג) אם הפנים שמיחה. ולא אהא בכסופא קמי בריתא דמלכא דאתמר בה (שם מה) כל כבודך בת מלך פנימה וגו'. דהא כמה פרוזין נפקין בגינה. הדא הוא דכתב (משלי ח) בראש הומיות תקרא בפתי שערים בעיר אמריה תאמר. ומאי אמרין פרוזין (שם) אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם. דהא כמה פרשין תקיפין הוו מתפנשין לאגחא קרבא עם חוץ נחש הקדמוני, דקטיל לאדם קדמאה, וקטיל לכל דרין דאתנן אכתרה. מנהון הנה אכיל בנורא דילה דאיהו גיהנם, ומנהון הנה בלע לון חין פגונא דקרח, דאתמר בהון (במדבר טז) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה (במדבר ט"ז, ל"ג). מנהון קטיל בכמה מיני מיתה. דאתמר בהון (תהלים סח) למות תוצאות. וכמה מארי תריסין הוו מתפנשין לגבה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ופסקין עליה כמה פסקות בקלין וחמורין דילה (שמות ב) ויפן כיה וכיה וירא כי אין איש. לית בהו חד דקטיל לחוץ ופרוזין נפקין מאן דנצח קרבא וקטיל לחוץ יהא הלכה דילה וכמה הלכות פסקות אנון דאתמר בכל חד הלכה בפלוגי ואנון (תהלים מא) בתולות אחריה רעותיה דברתא דמלכא אבל בריתא דמלכא עלה אתמר (משלי לא) רבות פנות עשו חיל ואת עלית על כלנה. ואיהו ארוסה למשה הלכה למשה מסיני ועד לאו איהי נשואה לה עד דיקטול לחוץ ויעול לארעא קדישא. דבגין דא לא עאל לארעא קדישא עד דינקה לה דמדתרין לוחין אתברו פרחא מנה ובגלותא רביעאה ינקה לה ובגינה ינקה לאעלא לארעא קדישא:

כמו כן בתיקון"ז דף עא עא כותב שהשכינה נקראת "הלכה פסוקה" ומסביר כמה אופנים בהלכה פסוקה:

פסק אתקריאת מכמה גוונים, אית בגי נשא דמשתדלין באורייתא דבעל פה לשמה, ואינון בעלי אומנות לגבה, אית דפסקין בה אבנין פטורין וסלעין תקיפין, ולבתר דפסקין לון מתקנין לון בכמה פרוקין, ועליהו אתמר (דברים כז ו) אבנים שלמות תבנה, ועבדין בהון כמה בנינין למלכא ולמטרוניתא לדיירא ביניהו. ואית פסקות דאינון לבושין דמטרוניתא, וחתכין לון לכמה סטורין, ולבתר מתקנין לון בכמה פרוקין, לאתחזאה בהון מטרוניתא קדם מלכא, בההוא זמנא וראיתיה לזכור ברית עולם (בראשית ט טז), ואלין אינון לבושין דכהנא, דאינון ארבע בגדי לבן וארבע בגדי זהב, ואית פסקות מאלין מארי תריסין דקא אתנין לבי מדרשא, דפסקין וחתכין בהון בלישנהון, דאינון פרומחין וסייפין, ואלין אינון פרשין ותקיפין, פמגיחין קרבא בינא ובפשטא, דאינון אורייתא דבכתב ואורייתא דבעל פה:

העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי. פירוש, לענין לעמוד מתוכו להתפלל שגם זו שמחה הוא לו שעוסק בצרכי ציבור. וי"מ אותו

לענין שא"צ לפסוק כדי להתפלל כמו שא"צ לפסוק מת"ת להתפלל למי שתורתו אומנתו:

סימן צד

ובקומו להתפלל יחזיר פניו למזרח. דתניא סומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות יכוין לבו לאביו שבשמים שנא' והתפללו אל ה'. היה עומד בחו"ל יכוין פניו כנגד א"י שנא' והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בא"י יכוין פניו כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל העיר הזאת: היה עומד בירושלים יכוין פניו כנגד בה"מ שנאמר והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבה"מ יכוין פניו כנגד קדשי הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה היה עומד אחורי הכפורת מחזיר פניו כנגד הכפורת נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בצפון מחזיר פניו לדרום בדרום מחזיר פניו לצפון נמצא כל ישראל מכוונים לבם לאביהם שבשמים.

כתב בספר שערי אורה – שער שני: "ואפילו בארץ ישראל (אין התפלה עולה אם יש עוונות) כתיב, כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם (ישעיה נ"ט ב'), וכל זה בארץ, כל שכן בחוצה לארץ: (שם יש ג' קל' קשות) ואם כן מה יהיה על תפילות של ישראל בחוצה לארץ? דע שהתפילות שהן (ב)חוצה לארץ אין להם דרך לעלות לפני י"י יתברך, זולתי כשישראל משלחים אותם מחוצה לארץ נגד ירושלים, וכשמגיעות לירושלים, משם הם מסתלקות ועולות למעלה, וזהו שאמר דניאל כשהתפלל בגולה, וכיון פתיחן לה בעליתה נגד ירושלים וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה (דניאל ו' י"א):

וכל זה אמר שלמה בפירוש כשנבנה בית המקדש והיה מתפלל על ישראל, ואמר, כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואנפת במ ונתת לפני אויב ושבום שוביהם אל ארץ האויב רחוקה או קרובה, והשיבו אל לבם בארץ אשר נשבו שם ושבבו והתחננו אליך וגו', והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתת לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בנית לשמך, ושמעת השמים מכון שבתך את תפלתם ואת תחנונתם ועשית משפטם וגו' (מלכים א' מ' מ"ו מ"ט):

ועתה דע וראה איך גילה שלמה המלך ע"ה שאין תפילת חוצה לארץ עולה למעלה באותו המקום שמתפללים, עד שהיא עולה

לארץ ישראל, ומשם לירושלים, ומשם לבית המקדש, ואז היא עולה למעלה. ולפיכך כל ישראל שהם בגלות, הם בסביבות ירושלים בארבע כנפות הארץ, וירושלים עומדת באמצע, לפיכך כל אותם שהם בגלות לצד מזרח יתפללו לנגד מערב, נגד ירושלים, וכן אותם שהם בצפון, יהפכו פניהם לדרום. נמצאו כל ישראל שהם מתפללים בארץ גלותם, משלחים תפילותיהם לירושלים ולבית המקדש, ומשם התפילות עולות לפני יי' יתברך:

א"ר אבין ואיתימא רבי אבינא מאי קרא כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות תל שהכל פונין בו.

ס"ה ויגשרט ע"ב: (סגנון חופשי) כמגדל דוד זו ירושלים שמכוונת כנגד ספירת המלכות הנקראת מגדל דוד. "צוארך" זה בית המקדש הגשמי. כשם שהצואר נוי לגוף כן בית המקדש נוי לארץ ישראל. "תלפיות" תל שכל פיות העולם מתפללים בו להקב"ה.

וכהך שמעתתא קיימא לן ולא כההיא דב"ב דפליגי אמוראי בפרק לא יחפור איכא מ"ד שכינה במזרח וצריך להחזיר פניו למזרח ואיכא מ"ד שכינה במערב וצריך להחזיר פניו למערב.

ס"ה במדבר קיט ע"ב: (סגנון חופשי) דגל מחנה אפרים במערב כי השכינה בוודאי במערב. כך סדר הדגלים: דגל יהודה מזרח (תפארת) ראובן דרום (חסד) דן צפון (גבורה) ואפרים מערב (מלכות/שכינה).

ואנן שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו יושבים במערבה של ארץ ישראל וכשנחזיר פנינו למזרח נמצינו מתפללין כנגד ירושלים. היה רוכב על החמור א"צ לירד ולהתפלל אפי' אם יש לו מי שתופס חמורו אלא מתפלל דרך הלוכו וכן אם היה בספינה או על גבי קרון יושב ומתפלל או אם היה הולך ברגליו מתפלל דרך הלוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפילו שלא במקום סכנה כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יכול לכוין. ויש מחמירין לעמוד באבות:

סימן צה

ויכוין רגליו זה אצל זה דכתיב ורגליהם רגל ישרה ומתרגמינן ורגליהן רגל כוונין ירוש' זה שעומד בתפלה צריך להשוות רגליו ר' לוי ור' סימון ח"א כמלאכי השרת דכתיב ורגליהם רגל ישרה וח"א ככהנים דכתיב לא תעלה במעלות שהיו הכהנים הולכין עקב בצד גודל כאילו רגליהם שוין זה אצל זה.

ס"ה פנחס דף רכט עב ברע"מ: עוד, ורגליהם רגל ישרה, אמרו בעלי המשנה (ברכות י ע"ב) שהמתפלל צריך לכוין רגליו כדי להדמות למלאכים שנאמר בהם "וכף רגליהם ככף רגל עגל" פירש ה"מתוק מדבש" היינו רגל אחת. וכ"כ בס"ה ואתחנן דף רס ע"ב.

וצריך שיכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה לארץ שנאמר "והיו עיני ולבי שם כל הימים" ס"ה ואתחנן רס עב: העומד בתפלה עליו לעצום עיניו כדי שלא יסתכל בשכינה.

ואנו מתפללין כנגד בה"מ ולכן צריך שיתן עיניו למטה כנגדו ונחשב כאילו אנו עומדים בו ומתפללין וכלבו יכוין למעלה שנאמר נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים:

כתב בספר כתם פז פרשת ויגש"אבל צריך אתה לדעת: שלא תמצא בכל כתובי המקרא לא בתורה ונביאים וכתובים המדברים בענין תפלה או צעקה או קריאה, ענין נשיאות עינים כלפי מעלה, רק בכתוב הזה. כי נשיאות עינים כלפי מעלה אינו מדרך מוסר! ומרע"ה יוכיח: "כי ירא מהביט" וכו'. וביאר זה דוד עצמו ע"ה בשיר עצמו ואמר: "כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה" – ייחס נשיאות העינים אל היד המכה, לא אל האדון ואל הגבירה עצמם! כי נשיאות העינים אל הרב יורה על התקוממות הלב כנגדו, אשר מזה הטעם אנו מצווים מרבותינו ע"ה כי בעמדנו בתפלה לפני השם שיהיו עינינו למטה – כי "שח עינים יושיע", ית' וית'; כדאיתא ביבמות פ' מצות חליצה: "ר' חייא ור"ש ברבי הוו יתבי פתח חד מניהו ואמר: המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנא': "והיו עיני ולבי שם כל הימים". ופרש"י ז"ל: למטה כלפי ארץ משום דשכינה התם קיימא. "וחד אמר המתפלל צריך שיכוון את לבו למעלה, שנאמר: 'נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים'. אדהכי אתא ר' ישמעאל ברבי יוסי, אמר: במאי עסקיתו? א"ל: בתפלה. אמר להו: כך אמר אבא:

המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו. הנה א"כ נתבאר כי אין ראוי למתפלל לשאת עיניו כלפי מעלה. ולא תמצא נשיאה רק בכפים, כענין: "שאי אליו כפיד"; או בלב, כענין: "נשא לבבנו אל כפים". ואם תמצא: "שאו מרום עיניכם", "אשא עיני אל ההרים" – אל מרום, ואל ההרים, כתיב, לא אל ה'. ולכן כתיב במדע"ה: "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים" ונשתבח בזה.

כתב הרמב"ם ז"ל מניח ידיו על לבו כפותין הימנית על השמאלית ועומד כעבד לפני רבו באימה וביראה ובפחד ולא יניח ידיו על חלציו:

כתב בספר תולעת יעקב – סוד תפלה מעומד "תיקון הגוף כיצד כשהוא עומד בתפלה צריך לכוין את רגליו זה בצד זה (רמב"ם שם ה"ד). סוד (שה"ש ה, טו) שוקיו עמודי שש שצריך לחברם וליחדם זה בזה, ונותן עיניו למטה בארץ ישראל ולבו למעלה אל אל בשמים, והכוונה בזה להמשיך הברכה והשפע מלמעלה למטה וליחד הדברים, כי בהתייחדם בכוונת הלב יתפוצץ האור ותוספת רוח הקודש בצורות הקדושות. ומניח ידיו על לבו הימנית על השמאלית. ידיו על לבו סוד זרועות עולם (חז"ג) מיוחדים בגוף האילן, (תפארת) והכוונה ליחד הענפים בשרש, הימנית על השמאלית שיהיו רחמיו כובשים את כעסו:

סימן צו

ולא יאחזו בידו תפילין ולא ס"ת בזרועו ולא קערה מלאה בידו ולא סכין ומעות וככר מפני שלבו עליהם שלא יפלו מידו ויטרד ותתבטל כוונתו. ולולב בזמנו מותר לאחזו בידו כיון שהוא צורך מצוה אינו נטרד בשבילו:

סימן צז

ולא יגהק ויפהק ואם עשאו לרצונו הרי זה מגסי הרוח ואם צריך לעשותן מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו. ולא יניח ידו על סנטרו כדרך גסי הרוח. ואסור לו לרוק אם אפשר לו ואם אי אפשר לו שלא לרוק מבליעו בכסותו. ואם הוא איסטניס ואינו יכול להבליעו בכסותו זורקו לאחריו או לשמאלו אבל לא

לפניו ולא לימינו. ואם כינה עוקצתו ימשמש בבגדיו להסירה כדי שלא תתבטל כוונתו אבל לא יסירנה בידו ואם נשמט טליתו ממקומו יכול למשמש בו להחזירו. אבל אם נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעטף בו דהוי הפסק. היה לו משוי של ד' קבים על ראשו והגיע שעת תפלה צריך לפרקו מעליו להתפלל, פחות מכאן מתפלל ועודנו עליו:

יש תפלות שאינן מתקבלות כגון שהיה לבוש שעטנז או גילח פאת זקנו בתער וכו'. כאשר שב מחטאו תפלתו מתקבלת וגוררת עמה כל התפלות הפסולות. (ח"ב רמה ע"ב) מלאך ס"מ נאבק בכל תפלה פגומה ומונע ממנה להתקבל (ח"ג רמ"ג ע"א).

סימן צח

מחשבתו כיצד? דתניא המתפלל צריך שיכוין לבו שנאמר תכין לבם תקשיב אזניך פירוש שיכוין פי' המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאילו שכינה כנגדו שנא' שוייתי ה' לנגדי תמיד ויעיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו. ויחשוב כי אילו היה מדבר לפני מלך ב"ו שהיום כאן ולמחר בקבר היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שצריך לכוין אף מחשבתו כי לפניו המחשבה כדיבור כי כל המחשבות הוא חוקר. וכן היו עושין חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפלתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה.

רבו נאמרי הזוהר המשבחים את הכוונה ובשורות אלו אשזור אותם למאמר אחד בס"ד. הנה בזוהר ויקהל (ר ע"ב) אומר שאדם הירא את בוראו ומכוין בלבו ורצונו בתפלה מתקן הוא תיקונים למעלה ולא עוד אלא שעולה ממדרגה למדרגה וזוכה בעולם הבא לעמוד במחיצת חסידים אע"פ שלא למד תורה כל צרכו (זוהר תרומה ספד"צ קעח ע"ב). כיצד יכוין? הנה כל מילה בלשון הקודש קשורה לספירה מסוימת ועליו לקשור את המילה בספירה ואת הספירה לקשור באין סוף שהוא קישור הכל והנהגת הכל וזה סוד

התפלה העולה ליחידו של עולם (זוהר ויקהל שם) אשרי אדם היודע לרצות את אדונו ולעובדו ברצון ובכוונת הלב. (ח"ג קכא ע"א). את תיבות התפלה יש להוציא מתוך כוונת המחשבה וברצון ובחשק הלב ולא מתוך עצלות. את הדיבור יש להוציא מתוך פנימיות הלב (זוהר פקודי היכלות דקדושה דף ר"נ ע"א). על המכוין בתפלה להמשיך ממקום שהוא עומק הכל (יסוד אבא) ובזה תתקבל תפלתו (בשלח סג ע"ב).

ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתבטל המחשבה ולא יתפלל לא במקום שיש בו דבר שמבטל כוונתו ולא בשעה המבטלת כוונתו, דא"ר חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל. רבי חנינא ביומא דרתח פירוש ביום שהיה כועס לא הוה מצלי. רבי אליעזר אומר הבא מן הדרך אל יתפלל תוך ג' ימים. ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אף המיצר. שמואל לא הוה מצלי בביתא דאית ביה שכרא מפני הריח שטורדו. רב פפא לא הוה מצלי בביתא דאית ביה הרסנא. וכתב הר"ם מרוטנבורק אין אנו נזהרין עתה בכל זה שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה.

ויתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו כמשוי ומבקש ליפטר ממנה ואחר שיעשה כל זה מובטח לו שתתקבל תפלתו.

כתוב בזוהר ואתחנן (דף רס ע"ב) שכבר ביארו החברים (גמ' ברכות כט ע"ב) שהתפלה שמבקש האדם מהקב"ה צריך שתהיה בתחנונים ולמדו ד"ז ממרע"ה שנא' בו "ואתחנן אל ה' בעת ההוא"

שהתפלה היא במקום הקרבן דכתיב ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד)

בזוהר נשא קכב ע"ב: הכתוב אומר (הושע יד, ג) "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ונשלמה פרים שפתינו. מסביר הרע"מ שזו מצוות התשובה שיש להתוודות בפה דווקא ובזה הוא מתקן שם ה' כמו קרבן. כי הקרבן והדיבור הם במלכות.

וכתיב "ולעבדו בכל לבבכם" וכי יש עבודה בלב אלא איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים.

הדברים נאמרו בתיקוני זהר חדש ספרא תנינא : "הא אוקמוה מכל מקום דאין עבודה אלא תפלה דשקולה איהי צלותא בעבודת הפהנים וכקרבנותא דילהון".

ומעומד דומיא דעבודה דכתיב לעמוד לשרת והשוואת הרגלים ככהנים בשעת העבודה.

וקביעות מקום כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו.

דבר זה התבאר בספר תיקוני זהר (דף כא/א) "אי הכי מאי כי יקרא קו, אלא בזמנא דלית לה לשכינתא אתר לשריתא תמן בקביעו, איהי אזלת במקרה, ודא איהו כל הקובע מקום לתפלתו וכו', כמה דנשמתינן עבדין, הכי שריתא שכינתא עמהון, נשמתא דאיהי קבועה בצלותא או פאורייתא איהי אתר קבוע לשריתא בה שכינתא, אבל נשמתא דלית לה קביעו בצלותא או פאורייתא, אלא אי אזדמנת לה במקרה, הכי איהי שריתא עלה במקרה, ודא איהו כי יקרא קו צפור לפניו וכו' :

כתב בספר שושן סודות – אות נח – סוד כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו:

"והטעם ר"ל יוריד מקום שהוא שם יהו"ה לתפלתו שהוא העטרת. ודע שכן הוא, ר"ל ששם יהו"ה עולה רבוע מקום. כיצד, יפ"י ק. הפ"ה כ"ה. ופ"ו ל"ו. הפ"ה כ"ה. והנה כאשר תצרפם יעלה מקום"

וכיון לזה בספר מגלה עמוקות על רנ"ב אופנים במילת ואתחנן אופן רמט " וזה סוד כל הקובע מקום לתפלתו אויבים נופלים תחתיו (ברכות ז' ע"ב), כי מקום הוא סוד קודשא ב"ה והתפלה היא השכינה, ואז בחיבורן יחד אויביו נופלין תחתיו דייקא, מה שאין כן בפירודן ח"ו הקליפה גם כן גברו ונשאו ראש שפחה כי תירש גברתה (משלי ל כג).

בספר "שער הכוונות" בעניין כריעו וזקיפות נתן הסבר עמוק יותר שער הכוונות – דרושי העמידה דרוש ב פירוש תיבת אתה ועתה הם שני אותיו ראשו א"ה של אהיה ושני אותיות י"ה של הויה וארבע אותיות אלו הם שם א' של אהיה ונמצאים ב' כריעות אלו ע"י הויה ואהיה אמנם עיקרם הם מן אהיה כי משם יורד אל ההויה שהוא מן המוחין אל כללות י"ס דז"א ובכך אל תתמה אם תמצא כתוב בס' התיקונים ובזו' ובר"מ כמה נוסחאות מחולפו ומנגדות זו את זו בענין אלו הכריעות כי יש מאמר אומר שצריך לכרוע ו' לגבי ה' ויוד לגבי הא' ויש מאמר אומר שכורע באהיה וזוקף בהויה ויש מאמר להפך מזה אך אמנם במה שכתבנו יובנו כל דבריהם כי כולם חיים וקיימים יוצדקו יחדיו כי בבחי' א' הוא כדברי המאמר הראשון ובהצטרף ההארות נעשים שם א' ע"ד מש"ל וכמו שראית בעיניך כמה שמות הויה ואהיה יש פה מחולפות זה מזה והמשכיל יבין ויסתכל בדברינו. גם תראה במה שבארנו איך כריעה הא' היתה בסוד מ"ו שהוא מילוי הויה דיודין שהוא בחכמה שהם שני אותיו י"ה מן אהיה דמלוי יודין. ושני אותיות אחרונות משם הויה פשוטות ועתה בכריע' שני' הוא שני אותיו א"ה דאהיה במלוי יודין ושני אותיות י"ה הראשונות משם הויה פשוטות והם נעשים שם א' של אהיה אבל בכריעה ראשונה היה שם א' של הויה. גם החשבון של אלו הדי' אותיו הנז' אשר בכריעה שניה הם בגי' ק"מ שהם בגימט' מנין אותיות המלוי של אהיה ביודין להורות כי עתה בכריעה זו הב' ירד אור מן אימא וגם מן מבינה דז"א למטה כי כל אחת משתיים נקרא שם אהיה כנודע. ואם תחבר ב' המילויים שבשתי הכריעות שהם מ"ו וק"מ יהיו אותיות מקום וה"ס מ"ש רז"ל כל הקובע מקום לתפלתו שע"ז המקום יוכל האדם להעלות את תפלתו עד מקום שירצה למעלה ונודע כי התפלה היא בחי' מלכות הנקראת תפלה היא העול' למעלה ע"י שני המלויים הנז' העולים בגי' מקום. וצריך שתכוין כי משני מלויים אלו נעשה שם הויה א' שהוא בגי' מקום והוא ענין שם הויה ע"י הכאה באופן זה. יפ"י הפ"ה ופ"ו הפ"ה הרי הכל בגי' הוא מקו"ם והענין הוא שע"י הארת ב' המלויים הנז' מ"ו וק"מ מתרבים הכאת האורות של ז"א הנק' יהוה זה בזה ונגדלים ומתרבי' האורות לשיעור מספר מקום כנז' והנה סוד ההאר' הזו היורדת עתה הוא הארת הכ"ב אתוון עצמי משרשם מן ג' עליונות שה"ס שני אותיו א"ה של אהיה כנ"ל. וזה נרמז בשתי אותיו א"ת של מלת אתה והם כ"ב אותיות מן אלף עד תיו וכיוצא

בזה פי' בזוהר פי' בראשית על מלת א"ת שר"ל כללוי האלפא ביתא
מן אלף עד תיו שסימנים א"ת:

כתב השל"ה הקדוש – ספר שמות – פרשת בשלח תורה אור (א):
"אמנם כגון דא צריך לאודועי גם כן, כי ענין קביעות מקום תמצא
בכל הקדושות, כאן בקדושות שבת הוקבע מקום הן להוצאה הן
ליציאה, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, ואלו ואלו דברי אלהים
חיים. ובקדושת המקדש הוקבע עבודת פנים ועבודת חוץ, ונאמר
(ויקרא כא, יב), ומן המקדש לא יצא. וכן בלימוד קדושת התורה
ארז"ל (ברכות ז, ב), כל הקובע מקום לתורתו אויביו נופלים
תחתיו, וכן בקדושת ברכות התפילה אמר (ו, ב), כל הקובע מקום
לתפלתו כו'. והטעם בכולם כי סביב הקדושות סביב רשעים
יתהלכון, דהיינו הקליפות המבדילין בעונותינו, וקביעות מקום
הוא יחוד שמתייחד עם הקדושה פנימה, ולא יראה חוצה כי כל
כבודה פנימה. ויען כי כבר כתבתי בהקדמת שובב"ם ת"ת,
שבפרשה זו רמזים וסודות לעמוד התפילה. על כן נדבר עתה מענין
עמוד התפילה, אשר סביב רשעים יתהלכון הם כתות של מחבלים
העומדים למנוע את התפילה שלא תלך למעלה, וצריך התחכמות
גדול לזה. ואחד מהעניינים הוא פסוקי דזמרה, שהם חותכין
הקליפות ועושין דרך שתוכל התפילה אחר כך לעבור. כמו שכתב
בשערי אורה והארכתי בזה במקום אחר:

**ושלא יחוץ דבר בינו לבין הקיר ובינו לקרקע דוגמת הקרבן
שחציצה פוסלת בינו לבין הכלי ובינו לרצפה.**

ענין זה נזכר בכמה מקומות בס"ה כגון זוהר חיי שרה (דף קלב עא)
"אמר ליה הא אוקימנא, דלא יפסיק בר נש בצלותיה ביניה לבין
כותלא, כמה דכתיב (ישעיה לח ב) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר וגו',
ומאן דצלי אסיר למעבר ארבע אמות סמיך ליה, ואוקמוה להני
ארבע אמות לכל סטר, בר לקמיה, ואוקמוה דלא יצלי בר נש אחורי
רביה וכו', ואתמנון בכל הני מילי.

וראוי הוא שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון בגדי כהונה אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה ומ"מ טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקיות.

חכמי הקבלה בבואם לדבר על מלבושים נאים פירשו את הדבר בצורה רוחנית. כגון כאשר אדם מכין נכון בתפלתו הוא מלביש את השכינה בלבוש יקר וכאשר מסתלק מהעולם מלבישים את נשמתו בחלוקה דרבנן. הנה כך כתוב בספר תיקוני זהר חדש מנוקד - ספרא תנינא

וּאִגְרָא דְּצִלּוֹתָא דְּתִקּוּנָא דָּא, כִּד נִפְקֵת נִשְׁמָתָא מִן גּוּפָא לְאַזְלָא לְעֵלְמָא דְּאֵתִי, כְּמָא דְּאִיהוּ אוֹקִיר לְשְׁכִינְתָּא, וְלְבִישׁ לָהּ בְּכֶמֶה עֲנִיין דְּלְבוּשִׁין יְקִירִין, דְּאֵתְקִרְיָאוּ עֲנִיין יְקָר, וְסָלִיק לָהּ בְּצִלּוֹתָהּ לְגַבִּי קוּדְשָׁא בְּרִידָהּ הוּא, בְּשִׁירִין וְזִמְרִיּוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת וְהוֹדָאוֹת, דְּצִלּוֹתָא הֵכִי סָלִיק לָהּ קוּדְשָׁא בְּרִיחַ הוּא לְעֵלְמָא דְּאֵתִי לְנִשְׁמָתָהּ בְּלְבוּשׁ עֲנִיין יְקָר וּבְכֶמֶה שִׁירִיּוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת וְהוֹדָאוֹת

הקדמה לספר התמונה. הספר מיוחס לר' נחוניא בן הקנה ור' ישמעאל כהן גדול:

הנה בהקדמה התבאר הפסוק "בכל עת יהיו בגדי לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. והם בגדי קודש בגדי כהן לשרת ולהקריב ולהדביק הנפש למקום מחצבתה. הוא מקום השמנה בגדים הלבנים הטהורים הקדושים הוא היכל הפנימי וקודש הקדשים והם ימים העליונים בשער החמישים הנקראים י"ס במחשבה, כי הם כחות עליונות כולם לכח אחד ועצם אחד אצולים ולא ברואים. הם הנקראים צבאות אלהים, ה' צבאות אל רם ונשא, והם תארי כח פעולות. וכל אלו הם באמת כ"ב אותיות התורה העליונה ואותיות העליונות מקדם, ומהם נרשמו ונחקקו בלוחות בכח אלהים דכתיב ה' קנני ראשית דרכו קונה שמים ממעון קדשו, דכתיב קונה שמים וארץ, ארץ מארץ החיים, בהמ"ק מכסא כבודו, ישראל מן הימים ב' דגושה שנאמר עם זו קנית והכל ברישום ע"ד הקשר וזה רישום אותיות ע"כ.

כתב הרב החכם הכולל והשלם הרב משה זכותא בביאור הזהר (תרומה דף קנה/א) "כתיב בכל עת יהיו בגדי לבנים. נודע שתיקון אבי"ע הוא בסוד חנר"ן. ולנגד נר"ן יש ג' לבושים פנימי תיכון חיצון שהם נשמה לבי"ע ושל אצילות הוא דוקא חיה כמ"ש על איהו וחיוהי חד בהון. נמצא שג' עולמות בי"ע תוכיותם הוא לבוש דנר"ן

של אצילות וזהו לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו שהלבושין נקרא כבוד כי ר"י קארי למאניה מכבדותיה. וכנגדם באדם אמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים. אבל כנגד חיה אמר כל הנקרא בשמי שהוא האצילוי שם י' דאיהו אבא. וכנגדו באדם אמר ושמן על ראשך אל יחסר כי שמן ה"ס מוחי אבא כמ"ש הרב ז"ל בפ' שמן וקטרת ישמח לב והכוונה שייחד עולמות ב"ע והעלם למעלה באצילות שאז יהיו בסוד בגדים דוקא כי למטה בב"ע אינם לבושים רק תוכיות. והזהיר על השמן שלא יחסר מעל הראש שכן חיה ה"ס תקיף ואם זה יחסר ח"ו תבא הצרעת כנודע מסוד' ודוקא בעולם אצילות יש לו בעצם שם הוי"ה שכן כולל בו כל ג' עולמות תחתונים וז"ש הנקרא בשמי שה"ס שמו הגדול:

ואחר שיעשה דוגמת הקרבן עולה לריח ניחוח למקום שהקרבן עולה והמלאך עושה אותו כתר לקונו.

ואל יחשוב ראוי הוא שיעשה הקב"ה את בקשתי כיון שכוונתי בתפילתי דאדרבה זהו המזכיר עונותיו אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בקשתו בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת ממ"ה הקב"ה אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו:

דבר זה נזכר בזהר ח"א דף רב ע"ב : [התרגום בסוגריים כאלה]
 רבי חניא פתח ואמר, (משלי יג) תוחלת ממשכה מחלה לב ועץ חיים תאנה באה. דא הוא דתנו, דלית ליה לבר נש לאסתכלא בבעותיה לגבי קודשא בריך הוא, אי אתי, אי לא אתי. מאי טעמא, בגין דאי איהו אסתכל ביה, כמה מאריהון דדינא, אתו לאסתכלא ביה בעובדוי.

[רבי חניא פתח ואמר, (משלי יג) תוחלת ממשכה מחלה לב ועץ חיים תאנה באה. זה הוא ששנינו, שאין לאדם להתבונן בבקשתו אל הקדוש ברוך הוא אם באה ואם לא באה. מה הטעם? משום שאם הוא מתבונן בה, כמה בעלי הדין באים להתבונן במעשיו].

ורא איהו, דהא ההוא אסתכלותא, דאיהו מסתכל בההוא בעותא, גרים ליה למחלת לב. מאי מחלה לב, דא איהו מאן דקאים תדיר עליה דבר נש, לאסטא ליעילא ותתא.

[נסוד הוא, שְהָרִי אוֹתָהּ הִתְבּוֹנְנוֹת שֶהוּא מִתְבּוֹנֵן בְּאוֹתָהּ הַבְקָשָׁה, גּוֹרֶמֶת לוֹ לְמַחֲלַת לֵב. מִה זֶה מַחֲלַת לֵב? זֶהוּ מִי שֶׁעוֹמֵד תָּמִיד עַל הָאָדָם לְהַסְטִין לְמַעַלָּה וּלְמַטָּה.]

וְעַץ חַיִּים תֵּאָוֶה בָּאָה. תְּנִינוֹ, מֵאֵן דְּבַעֲי דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא יִקְבֹּל צְלוֹתֶיהָ, יִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹרֵייתָא, דְּאִיהִי עֵץ חַיִּים. וְכַדִּין תֵּאָוֶה בָּאָה. מֵאֵן תֵּאָוֶה, דָּא הוּא דְרָגָא דְכָל צְלוֹתִין דְּעִלְמָא בִּידֵיהָ, וְעֵאִיל לוֹן קָמִי מַלְכָּא עֲלָאָה. כְּתִיב הִכָּא בָּאָה, וְכְתִיב הֵתֵם, (אֶסְתֵּר ב) בְּעָרֵב הִיא בָּאָה. וְדָא הוּא תֵּאָוֶה בָּאָה, בָּאָה קָמִי מַלְכָּא עֲלָאָה, לְאַשְׁלֵמָא רְעוּתָא דֶּהֱהוּא בֵּר נֶשׁ.

[וְעַץ חַיִּים תֵּאָוֶה בָּאָה. שְׁנִינוֹ, מִי שְׂרוּצָה שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִקְבֹּל אֶת תַּפְלָתוֹ, יִשְׁתַּדֵּל בְּתוֹרָה, שֶׁהִיא עֵץ חַיִּים, וְאִז תֵּאָוֶה בָּאָה. מִי הַתֵּאָוֶה? זֶה הַדְּרָגָה שֶׁכָּל תַּפְלוֹת הָעוֹלָם בִּידֵיהָ, וּמַכְנִיסָה אוֹתָם לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ הָעֶלְיוֹן. כְּתוּב כֹּאֵן בָּאָה, וְכְתוּב שָׁם (אֶסְתֵּר ב) בְּעָרֵב הִיא בָּאָה. וְזֶה הִיא תֵּאָוֶה בָּאָה, בָּאָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ הָעֶלְיוֹן לְהַשְׁלִים אֶת רְצוֹן אוֹתוֹ הָאִישׁ.]

סימן צט

שְׁכוּר אֵל יִתְפַּלֵּל עַד שִׁיעֲבוּר יֵינוּ וְאִם הִתְפַּלֵּל תַּפְלָתוֹ תוֹעֵבָה וְצָרִיךְ לַחְזוֹר וּלְהִתְפַּלֵּל וְאִפִּילוּ אִם עָבַר זֶמֶן הַתַּפְלָה דַּחֲשִׁיב כְּשׁוּגָג שְׁתוּי אֵל יִתְפַּלֵּל וְאִם הִתְפַּלֵּל תַּפְלָתוֹ תַּפְלָה הִיכִי דְמִי שְׁכוּר וְהִיכִי דְמִי שְׁתוּי שְׁכוּר כֹּל שְׁאִינוּ יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ שְׁתוּי כֹּל שִׁיכוּל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּמ"מ לְכַתְחֵלָה לֹא יִתְפַּלֵּל אִפִּי אִם שְׁתָּה כְּדִי רְבִיעִית עַד שִׁסִּיר יֵינוּ וּדְרָךְ מִלּוֹ וְשִׁינָה כֹּל שֶׁהוּא מַפִּיגִין הֵינן וְה"מ כְּשֶׁשְׁתָּה רְבִיעִית אֲבָל שְׁתָּה יוֹתֵר כ"ש שִׁשְׁנָה שׁוֹכֶרְתוֹ וּדְרָךְ טוֹרְדָתוֹ וּפִירֵשׁ בַּה"ג ה"מ בְּמַהֲלָךְ בְּרִגְלָיו אֲבָל רְכוּב וְדָאִי דְרָךְ מַפִּיגָה הֵינן יֵינן וְשִׁכ"ר א"ל תַּש"ת (וִיקְרָא י) רֹאשִׁי תִיבוֹת וְאִם שְׁתָּה כְּדִי רְבִיעִית אֲסוּר לְהִתְפַּלֵּל תַּש"ת תַּפְלָת שְׁכוּר תוֹעֵבָה:

דְּבַר זֶה נִזְכָּר בְּזוֹהַר תְּרוּמָה קִנְג ע"ב:

אבל בַּאֲתֵר דְּצִלוֹתָא לָאוּ הָכִי בּמִקּוֹם שִׁמְגַעַת הַתּפִּלָּה אֵינוֹ כֵּךְ, דִּהָא סָלְקָא יְתִיר לְעֵילָא לְעֵילָא כִּי הַתּפִּלָּה עוֹלָה יוֹתֵר לִמְעַלָּה לִמְעַלָּה דְהֵינּוּ שְׁעוֹלָה אֵל הַצִּינָה הַנִּקְשֶׁרֶת עִם הַחֲכָמָה נִסְקוֹד עֲלֵיית מִן לְגִרוֹם יַחּוּד אִו"א וְהַמַּשְׁכָּת מוֹמִין לִזוּ"ן, עַד שֶׁנִּמְשָׁךְ הַשֹּׁפֵעַ גַּם לְנִי אֲדָם שִׁחֲכָמוּ וִיכִינוּ וִידְעוּ וִישְׁכִּילוּ נְתוּרָה הַקְדוּשָׁה. וּמִסִּיק דְּבָרָיו וְאָמַר כִּי וְעַל דָּא עַל זֶה אָמְרוּ בְּמַס' בְּרִכּוֹת דָּף ל'א ע"ב (וְעַי' שֵׁם בְּתוֹס'), **שְׁכוּר** לָא יִצְלִי צִלוֹתָא **שְׁכוּר** לָא יִתְפַּלֵּל תּפִּלָּה הַקְּבוּעָה, אֲבָל בְּבִרְכַּת מְזוֹנָא, **שְׁכוּר** שְׂרִי לִיהָ לְבִרְכָּא בְּרִכַּת מְזוֹנָא בְּבִרְכַּת הַמְּזוֹן, מוֹתֵר לְשְׁכוּר לְבִרְכַּת הַמְּזוֹן, מִשְׁמַע מֶהֱאִי קָרָא אֲנוּ לְמַדִּים זֹאת מִזֶּה הַפְּסוּק דְּכֶתִיב וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָּתָּ, וְאָכַלְתָּ, זֶה אָכִילָה הֵינּוּ אֹכִילָה רִגְלִילָה בְּלֹא שְׂכָרוֹת, וְשָׂבַעְתָּ, זֶה שְׂתִיָּה הֵינּוּ שְׁתִּיית הֵינּוּ בְּשִׁבְעָה, דִּהָא שְׂבַעָא פְּחֻמָּרָא אִיהִי רְגִי כִּי שְׁבִיעַת הֵינּוּ שְׂכָרוֹת, חֻמָּרָא שְׂבַעָא וְדָאִי כִּי הֵינּוּ מְשִׁבֵּעַ וְדָאִי, וְדָא אִיהוּ **שְׁכוּר** וְזֶהוּ **שְׁכוּר** דְּכֶתִיב וּבִרְכָּתָּ (וּכְתָבוּ הַתּוֹס' הַג"ל בְּשֵׁם הִירוֹשָׁלַמִי, כִּי מִמַּלְת וּבִרְכַּת אֲנוּ

סימן ק

וְצִרִיךְ לְהַסְדִּיר תּפִּלָּתוֹ קוֹדֵם שִׁתְּפַלֵּל כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה שְׁגוּרָה בְּפִיו וְדוּקָא תּפִּלָּה שֶׁל פְּרָקִים לְפִי שְׁאִינוֹ רִגִּיל בִּה אֲבָל תּפִּלוֹת הַתְּדִירוֹת לֹא. וְכַתֵּב הַרְמַב"ם ז"ל שֶׁל פְּרָקִים כְּגוֹן שֶׁל ר"ח וּמוֹעֲדוֹת. וְא"א ז"ל כַּתֵּב "שֶׁל פְּרָקִים הוּא מְשַׁלְשִׁים יוֹם וְאֵילָךְ" וּלְפ"ז ר"ח א"צ:

אָמְרוּ עַלֵּיו עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶן דּוּסָא (בְּרִכּוֹת דָּף ל'ד/ב) "שֶׁהִיָּה מִתְּפַלֵּל עַל הַחֲוֹלִים וְאָמַר זֶה חֵי וְזֶה מָת. אָמְרוּ לוֹ מִנִּין אַתָּה יוֹדֵעַ? אָמַר לָהֶם אִם שְׁגוּרָה תּפִּלָּתִי בְּפִי יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְקוּבֵּל וְאִם לֹא יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא מְטוּרָף:

כַּתֵּב הַרְבֵּה הַמְּתוּק מִדְּבַשׁ בִּס"ה (תְּרוּמָה נ"ג ע"ב) כִּמְהָ סִימָנִים לִידַע אִם הָעֲבוּדָה בְּבִית הַמִּקְדָּשׁ אוֹ הַתּפִּלָּה הַתְּקַבְּלוּ: "וְהָנָה ג' סִימָנִים הָאֵלּוּ הֵם זֶה פְּנִימִי מִזֶּה, כִּי אֵת עֵשֶׂן רִיחַ הַקֶּרֶבֶן הִיָּה נִרְגַּשׁ לְכָל, כִּי הַכֹּל הִבִּיטוּ בִּהְיוֹתוֹ זָקוּף כִּמְקַל לְהִיכֵן נוֹטָה. אֲבָל הָאֵשׁ שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ אִם הִיָּה בְּצוּרַת אֲרִיָּה אוֹ בְּצוּרַת כֶּלֶב, לֹא הִיָּה נִיכָר אֲלֵא לְשִׁרִידִים אֲשֶׁר הִיָּה קוֹרָא. וְעִנִּין כְּבִדּוֹת אוֹ קִלּוֹת יָדֵי הַכַּהֲנִים לֹא הִיָּה נִיכָר אֲלֵא לְכַהֵן עֲצָמוֹ. וּבִזְמַן הַזֶּה יָדַע הָאָדָם אִם יֵשׁ שְׁעַת רְצוֹן לִמְעַלָּה, וְאִם עֲבוּדָתוֹ מְקוּבֵּלָה לִמְעַלָּה, עַל יָדֵי שִׁמְחַת לִבּוֹ בְּעֲבוּדָה, וְאִם תּפִּלָּתוֹ שְׁגוּרָה בְּפִיו, וּבִידֵיו בִּהְיוֹתָם פְּרוּשׁוֹת לְשִׁמִּים בְּתִפְלָה וּתְחִנוּנִים, וּבְרוּחַ קְדוּשָׁה הַמִּלְבִּישׁ אֶת הָאָדָם כְּשֶׁעוֹבֵד לְבוֹרָאן, וְזֶה הַרְגֵּשׁ פְּרָטִי לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְעֲצָמוֹ, אֲבָל הַהוֹלָכִים בַּחֲשָׁךְ לֹא יִבִּיטוּ אֶל פְּעוֹלָתָהּ, וְהַמְשַׁכִּילִים עֵינֵם בְּרָאשׁם.

סימן קא

תנו רבנן המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכוין בכולן לפחות יכוין באבות דאמר ר"א לעולם ימוד אדם עצמו אם יכול לכוין באבות יתפלל ואם לאו אל יתפלל ואם התפלל ולא כיון באבות יחזור ויתפלל ואם כיון באבות א"צ לחזור ויראה אפילו אם כיון בכולן ולא כיון באבות שצריך לחזור ולהתפלל והאידנא אין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין אם כן למה יחזור.

דבר זה נמצא בס"ה ברע"מ פאמור דף צג עא: "ומאן דשוי רעותיה בהאי, שפיר קא עב"ד. ומאן דשוי רעותיה, בתלת דרגין דאבהן בכללא קדא, ליחדא לון גו קדושתא דא, אי לא יכיל לשוואה רעותיה יתיר, שפיר קא עב"ד. וכלא לנחתא מגו קדושתא דלעילא לתתא, לקדשא כל חד גרמיה בהאי קדושה, ולנטרא ליה, למפרש פרישו דקדושתא על גביה ורזא דא, ונקדשתי בתוך בני ישראל בקדמיתא, ולבתר אני יי מקדשכם.

תרגום: ומי ששם רצונו בזה, עושה יפה. ומי ששם רצונו בשלש הדרגות של האבות בכלל אחד, ליחד אותם בתוך הקדשה הזו, אם אינו יכול לשם רצונו יותר, הוא עושה יפה, והכל להוריד מתוך הקדשה שלמעלה למטה. שכל אחד יקדש את עצמו בקדשה הזו ולשמר אותה, לפרש את פרישת הקדשה עליו. וסוד זה, ונקדשתי בתוך בני ישראל – בראשונה, ואחר כך – אני ה' מקדשכם.

פירש זוהר זה רבה של קרית ארבע היא חברון הרב המקובל אברהם אזולאי זצוקל זללהה בפירוש "אור החמה": "ומאן דשוי רעותיה" כלומר שמכוון ג' פעמים קדוש בג' אבות "שפיר קא עב"ד" כיון שאינו יכול לכוון אלא בג' אבות יצא חובת כוונה זו מפני שכל דינם: קדוש ראשון בכתר סוד הימין בחסד, ודעת בת"ת באמצע ויסוד היינו סוד קץ ח"י דנטיל לשמאלא. ובלבד שבכל הקדושות בכל כוונות יכוון לקדש עצמו וז"ש וכולא לנחתא וגומר:

כתב הרקאנאטי בפ"י על התורה – פרשת תצוה: "ודע והבן כי כל דבר הקרב לגבוה אז בהתקרבו צריך לכוון שתתייחד השכינה עם

האבות העליונים בסוד ייחוד כוונת התפלה כאשר ביארנו בסוד הקפת המזבח ובאותו הסדר ממש ואז יתעוררו האבות הראשונים העליונים להשפיע לשכינה לייחודה עמהם ייחוד גמור והקרבתו הוא לריח ניחוח כי כמו שמכוין למטה כך נעשה למעלה. והמדה אשר הקרבן מתעלה שם בתחלה מתעוררת למעלה בעשיית הקרבן למטה לקבל הקרבן ההוא בשמחה כביכול כאדם ששולח דורון אל המלך והמלך מקבלו בשמחה.

מה מיוחד בברכת אבות? כתב בספר נהר שלום – דף ל עמוד א "בענין המקיפין הנכנסין באבות, לא נתברר אמיתות הדבר על מכונו כי כפי מ"ש שם שאין לכוין אז אלא במקיפין דמצד אמא ולא דאבא עד ברכת כהנים. נראה מזה כי בר"ה נכנסים אלו גם דאבא באבות והם ל"ס דצלם ואמר שם כי אע"פ שברכת אבות דר"ה ביאר כוונת מקיפים דמצד או"א כו' ושם לא נתבאר אלא בחינת המקיפים הנ"ל (סימן כ"ו) שישנם אפילו בימי החול וכמ"ש בדרוש ד' מדרושי תפילת י"ח דשחרית והדברים צריכין תלמוד:

זוהר פקודי דף רסא עא

תא חזי, היכלא שביעאה דא, רזא דמלכא עלאה, ומתעטרין ביה אבהו כדקאמרו, ואתפלילו ביה. ועד השתא אתפלילו, ובעי לאפקא לון, איהו היכלא דא, וכד אפיק לון מברכאן, (נ"א מתברכאן) בגין האי נערה, כדיון איהי אחידת בהו, בכל אינון ברכאן. ואף על גב דהא אתפלילו היכלין ביהיכלין, השתא אתאחידו באינון ברכאן כחדא, וכד אמר מלך עוזר ומושיע ומגן, כדיון אפיק לון מברכאן.

תרגום: ובא וראה, ההיכל השביעי הזה סוד המלך העליון. (בינה) ומתעטרים בו האבות, כמו שאמרנו, ונכללו בו. ועד עכשו נכללו, וצריך להוציא אותם הוא ההיכל הזה, וכשמוציא אותם מברכים (מתברכים) משום הנערה הזו, אז היא אוהבת בהם בכל אותן הברכות. ואף על גב שהרי נכללו היכלות ביהיכלות, עכשו נאחזו באותן ברכות כאחד, וכשאומר מלך עוזר ומושיע ומגן, אז מוציאה אותם מברכים.

והאי, איהו חד היכלא שביעאה, ברזא דשמא קדישא עלאה, בוכ"ו. 'ברכה' ו'חסד' 'בח' ו'משפט', כללא רזא (נ"א דרזא) (כלא) ורזא דא, הוא רזא (ס"א דאיהי) דאהי"ה כללא דכלא. בגין דאלין אתוון כללא דכלא. בגין דאלין אתוון, אפיקו אליון (ס"א לון) דנפקו מנייהו, כללא דאבהו, ודא איהו דמתחברא בהדיהו, דאקרי ברכה.

תרגום: נוֹזְהוּ הִיכָל אֶחָד הַשְּׁבִיעִי בְּסוּד הַשֵּׁם הַקָּדוֹשׁ הֶעֱלִין בּוֹכִי, בְּרָכָה וְנֶחֱסֵד כִּיחַ וּמִשְׁפָּט, הַכָּלֵל הַסּוּד (של סוד), וְהַסּוּד הַזֶּה הוּא הַסּוּד (שהיא) שֶׁל אֱהִיָּה, הַכָּלֵל שֶׁל הַכֹּל. מִשּׁוּם שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הִלְלוּ הֵן כָּלֵל שֶׁל הַכֹּל, מִשּׁוּם שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הִלְלוּ הוֹצִיאוּ אֶת אֱלֹה (אותם) שֶׁיִּצְאוּ מֵהֶן, הַכָּלֵל שֶׁל הָאֲבוֹת, וְזוֹהִי שְׁמַת־חֲבֵרֶת עִמָּן, שֶׁנִּקְרָאת בְּרָכָה.

שער הכוונות – דרושי העמידה דרוש ב פירוש תיבת באהבה וודע כי בספר הזהר פי פקודי (דף רסא ע"א) אמרו שצריך לכוין בברכת אבות בשם בוכי והנה מקום כונת השם הזה היא בד' תיבות האלו שהם "מלך עוזר ומושיע ומגן" וראוי לכוין כי ע"י אות ב' נעשי "מלך" וע"י אות ו' נעשה "עוזר" וע"י אות כ' נעשה "ומושיע" וע"י או' ו' נעשה "מגן". והענין הוא במה שהודעתך כי אימא נקראת אהיה ונמצא כי הנה"י דאימא הם שם אהיה וכמו שביארנו בפסוק שופך דם האדם באדם ענין שם אהיה המתלבש תוך ז"א שהוא שם מ"ה דאלפין וע"ש במקומו. והנה אעפ"י שהארות אימא אלו הם שמות של אהיה עם כל זה כשיוצאות אלו ההארות מתוך ז"א דרך החזה שלו מן אחוריו כדי לתקן ולבנות את המל' אינם הם עצמם רק הארות המתפשטות מהם ולכן אינם נק' שם אהיה רק תמורתו וחילופו שהוא שם בוכי הנז' אשר הוא תמורת שם אהיה באלפא ביתא דאבג"ד באותיות שלאחריו כי אות א' נחלפת באות ב' ואות ה' נחלפ' באות ו' שלאחריה ואות י' באות כ' ואות ה' באות ו' שלאחריה. ונמצא כי בנין המלכות אינו אלא בשם בוכי ולא בשם אהיה וכמו שנתבאר אצלינו בשער השביעי בתיקון העבירות בענין תיקון עון הנדר והשבועה ושם נתבאר כי קו המדה שבו נעשה ז"א הוא שם אהיה וקו המדה של נוקבא הוא בשם בוכי גי' ד"ל בסוד המלכות הנקרא אורך היריעה האחת שלשים באמה ורוחב ארבע באמה כי זהו שיעור קו מדתה כנז' שם ועיין שם היטב ביאור ענין זה.

כתב הרב רבי אליעזר שירגיל אדם עצמו שיכוין לפחות בחתימה של כל ברכה שיש בהן מאה ושלוש עשרה תיבות כמו שיש בתפלת חנה ומאה ושלוש עשרה פעמים לב בחומש לומר שצריך בהן כוונת הלב.

אמר רב המנונא כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהנך קראי דחנה וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו.

וקולה לא ישמע מכאן שלא ישמע קולו בתפלתו. ותניא המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה שמראה כאילו הקב"ה אינו שומע תפלה בלחש.

כתוב בס"ה זוהר בראשית דף כד ע"ב: "בחשאי שכינתא תתאה, וקלא לא ישתמע, כמה דאת אמר (שמואל א א יג) וקולה לא ישמע". פירש ה"מתוק מדבש" שתפלת העמידה היא במלכות ויש לאומרה בלחש מחשש אחיזת החיצונים.

עוד אמרו זהר חלק א דף ר"א מתורגם: ומשום כך לא צריך לאדם לשמע קולו בתפלתו, אלא להתפלל בלחש באותו הקול שלא נשמע, וזו התפלה שמתקבלת תמיד, וסימן לדבר – והקל נשמע. קל בלי וא"ו, נשמע. זו היא התפלה שהיא בחשאי, שכתוב בחנה וקולה לא ישמע. זו היא התפלה שמקבל הקדוש ברוך הוא כשנעשית בתוך רצון וכונה ותקון כראוי, ולייחד את הייחוד של רבונו כראוי בכל יום. (והקל נשמע בית פרעה, והקל נשמע, חסר וא"ו, מה הטעם? אמר רבי אלעזר, זו היא השכינה שבוכה על חרבן בית המקדש ועל גלותם של ישראל, כתוב כאן והקל נשמע, וכתוב שם, (ירמיה לא) קול ברמה נשמע, מה לפנינו שכינה, אף כאן גם כן שכינה).

פירוש החייט על ספר מערכת האלהות – פרק חמישי "ח"י ברכאן דצלותא דאינון ביחודא חדא, צריכים ישראל לצלוי בצלותא בחשאי, ורזא דמלה"הביאו לה בחשאי", ובגין דא"בעמדם" ישראל בעמידה ליתער לגבי ח"י ברכאן בחשאי לארקא לה ברכאן, איתמר בחיוון "בעמדם תרפינה כנפיהם" (יחזקאל א'), דלא צריך למשמע גדפייהו, כגוונא דאיתמר בה "וקולה לא ישמע" (ש"א א'). והכי צריכים ישראל ליחדא בבת זוגייהו בחשאי באימה ברתת בזיע בכסויא,

סימן קב

"אני האשה הנצבת עמכה בזה" מכאן שאסור לישיב בתוך ד"א של תפלה ובין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדין צריך להרחיק ד"א שנאמר הנצבת עמכה שהיה עומד כמותה. בז"ה בגימטריא תריסר דהיינו י"ב אמות לשלשה הרוחות.

דבר זה כתוב בזהר חיי שרה דף קלב ע"א: "ומאן דצלי אסור למעבר ארבע אמות סמיך ליה, ואוקמוה להני ארבע אמות לכל סטור בר לקמיה. ואוקמוה דלא יצלי בר נש אחרוי רביה וכו' ואתמנון בכל הני מילי."

תרגום: ומי שמתפלל, אסור לעבר ארבע אמות סמוך לו, ובארו לארבע האמות הללו לכל צד, פרט לפניו. ואמרו שלא יתפלל אדם מאחורי רבו וכו', ונמנו בכל הדברים הללו.

בהמשך המאמר (קלב עב) מסביר הרשבי את סוד ההלכה כי המתפלל פונה אל הקב"ה מנהיג העולם שיש בשמו ד' אותיות ולכן אסור לישיב במרחק של ד' אמות מהמתפלל. למעט מול המתפלל שאסור כלל לעבור ונלמד מחזקיהו שנאמר בו "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל" שאין לחצוץ בינו ובין הקיר.

וכתבו הגאונים דוקא כשיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה כגון בק"ש וברכותיה וכיוצא בו שפיר דמי. ומשמע מדבריהם שאם עוסק בתורה אסור שלא הזכירו אלא ק"ש וברכותיה, והכי מסתבר אף ע"ג דחמירא תורה מתפלה שהרי מי שתורתו אומנתו אינו מפסיק ממנה לתפלה בהא תפלה עדיפא שהטעם שאסור לישיב בתוך ד' אמות של תפלה מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים והוא אינו מקבל וכשהוא עוסק בק"ש וברכותיה אזל ליה האי טעמא אבל אם הוא עוסק בתורה אכתי איתא האי טעמא.

ועוד נלמד מן הנדון שהרי עלי מסתמא לא היה עומד בטל מת"ת כדאמרינן אסור לת"ח לעמוד במקום הטינופת לפי שא"א לו בלא ת"ת ואפילו הכי היה צריך לעמוד.

ואם היושב ישב כבר ועמד זה והתפלל בצדו היה אומר א"א ז"ל שאינו צריך לקום שהרי זה בא בגבולו. אע"פ שיש להשיב דהא לפינן מעלי והוא היה יושב תחלה דכתיב ועלי הכהן יושב על מזוזות היכל ה' ואפ"ה הוצרך לקום מ"מ אין משיבין את הארי אחרי מותו. וגם כי לשון הגמרא משמע כדבריו דקאמר אסור לישוב דמשמע "אסור לישוב אצל המתפלל" אבל אם ישב כבר מותר מדלא קאמר אסור להיות יושב. ואסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד"א ודוקא לפניהם אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד:

סימן קד

ולא יפסיק בתפלתו ואפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו וה"מ מלך ישראל אבל מלכי עו"ג פוסק מפני הסכנה אם א"א לו לקצר אבל אם אפשר לו לקצר כגון שיאמר תחלת הברכה וסופה ובענין זה יוכל לסיים קודם שיגיע אליו יקצר ואם אפשר לו לינצל ממנו במה שיטה מן הדרך יטה ולא יפסיק בדיבור:

היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו יטה מן הדרך ולא יפסיק אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו. וההיא דר"ע כשהיה מתפלל בינו ולבין עצמו אדם היה מניחו בזוית זו והיה מוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות בתחנונים של אחר תפלה היו.

ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ודוקא נחש אבל עקרב פוסק לפי שהוא מועד יותר להזיק ונחש נמי אם ראה שהוא כעוס ומוכן להזיק פוסק.

הנחש בס"ה מסמל את הס"א והס"מ שרוצה לבלוע את השכינה לתוכו. כידוע המקובלים מעלים את השכינה מעולם הבריאה לעולם האצילות בתפילת שחרית ועל זה נאמר שאפילו נחש (ס"מ) כרוך על השכינה הנקראת עקב לא יפסיק מלעלותה לאצילות כי הנחש בעל כרחו יאלץ להפרד ממנה והנה לשון הזהר: (בראשית כד ע"א)

וְבִהְיוֹא (אתר דסליק) לָהּ לְגִבִּי בְּעֵלָהּ אֶפִּילוֹ נָחָשׁ כָּרוּךְ עַל עֲקָבוֹ לֹא יִפְסִיק. אֵף עַל גֵּב דְּאֶתְמָר בִּיהַ וְאֶתָּה תִּשְׁוֹפְנוּ עֲקָב. הָיָא אֲבָן דְּאִיְהִי

יִדְיָעֵקֶב דְּאֶתְמָר בָּהּ (בראשית מט) מָשָׁם רוּעָה אָבִן יִשְׁרָאֵל לֹא יִפְסִיק.

תרגום: וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁמַּעֲלָה אוֹתָהּ (את השכינה) לְבַעֲלָהּ, (ז"א) אֶפְלוּ נֶחֱשׁ כְּרוּךְ עַל עֵקֶבוֹ לֹא יִפְסִיק, אֵף עַל גֵּב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וְאֶתָּה תִּשׁוּפְנוּ עֵקֶב. אוֹתָהּ הָאָבִן שֶׁהִיא י' שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (בראשית מט) מָשָׁם רוּעָה אָבִן יִשְׁרָאֵל, לֹא יִפְסִיק.

דברים אלו נאמרו שוב בתיקוני זו"ח דף קכט ע"ב.

ואם ראה שור בא כנגדו פוסק דתני ר' אושעיא מרחיקין משור תם חמשים אמה וממועד כמלא עיניו ובכל מקום שפוסק חוזר לתחלת ברכה שפסק בה ואם פסק בג' ראשונות חוזר לראש ובאחרונות חוזר לרצה ואינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא וכו' ולא לקדושה וקדיש וכתב ר"ח שישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ ויהא כעונה וכן פירש"י בשם ה"ג אבל ר"ת ור"י כתבו שאין לו לשתוק דכיון דשומע כעונה הוה ליה הפסק וכ"כ הגאונים:

סימן קה

המתפלל שתי תפלות זו אחר זו כגון במוספין או ששכח ולא התפלל וצריך להשלימה בזמן תפלה של אחריה ומתפלל שתיים זו אחר זו צריך להמתין בין אחת לחברתה כדי הילוך ד"א:

סימן קו

כל הפטורין מק"ש כגון שעוסקין במצוה או בטרידת מצוה פטורין מן התפלה. ועודף עליהם חילופי נושאי המטה שאין למטה צורך בהן שפטורין מן התפלה אף ע"פ שחייבין בק"ש. ונשים ועבדים חייבין בה:

וקטנים שהגיעו לחינוך, צריך לחנכם להרגילם.

ובעל קרי י"א אע"פ שא"צ אפי' רחיצה בט' קבין לק"ש צריך
הוא לתפלה וכ"כ הרמב"ם ז"ל ומיהו נהגו שלא להצריך שום
דבר אפילו לתפלה:

כאן הארי הקדוש חולק על הפשט ומצריך טבילה בכל ענין. והנה
לשונו בשער המצות – פרשת תצא "ענין הטבילה הנזכרת בגמרא
וברכות דף כ"ב] לבעל קרי או למשמש מטתו. ראיתי למורי ז"ל
מקפיד בכל כחו ונזהר לקיימה ואף שהיה בגופו חולי קשה הנקרא
שבירה ר"ל שנקרע הכרס ויוצאים בני מעיים לתוך כיס הבצים
וכיוצא בזה והטבילה מזקת מאד לחולי זה עכ"ז לא היה מבטלה
כלל. ופעם אחת גזרה עליו אמו שלא יטבול בחורף ההוא ולא
טביל על כרחו אבל לא נסתלקה ממנו השגתו בכל הזמן ההוא.
ואחד מן החברים העיד לי בשם מורי ז"ל ששמע ממנו שאין דבר
מועיל כ"כ להשגת האדם בידיעה הזאת כמו בהיותו נזהר להיות
תמיד טהור מטומאת קרי ושכבת זרע ע"י הטבילה.

מי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחביריו מפסיקין ממנה לק"ש ולא
לתפלה אבל אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה:

סימן קז

אמר רבי אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל לא יחזור ויתפלל
רבי יוחנן אומר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו והילכתא כרבי
יוחנן.

לפי הקבלה ענין התפלה זה להחזיר את המוחין לזו"ן. ולכן היו
מתפללים גם תפלת נדבה וגם מאריכים בתפלה וגם מניחים
תפילין כל היום בשביל להחזיר את המוחין לזו"ן. והנה לשון ספר
פרי עץ חיים – שער התפלה – פרק ז: "ואמנם אחר שנחרב בית
המקדש בעונותינו, נסתלקו המוחין מזו"ן, ולכן אנו צריכין
להתפלל תמיד בכל יום, כדי להחזיר למקומן את המוחין כדי
שיזדווגו זו"ן אבל קודם שנחרב, היו זו"ן פ"פ זיווגיהו לא פסיק,
וכמעט שלא היינו צריכין להתפלל, כי לא היה בהם חסרון, ולא היו
צריכין אל תפילתנו, כדי להמשיך מוחין לזו"ן לזווגם פ"פ, כי
מעולם לא היו מסתלקין המוחין מהם. ואמנם אחר גמר התפלה,
חוזרים המוחין להסתלק, וחוזר הדבר לכומו שהיה, ולכן החסידים
לא היו הולכין תיכף לבתיהם אחר שהתפללו, אבל היו שוהין שעה

אחת אחר התפלה, כדי שעל ידיהם יגמרו ויוסיפו כח למעלה ולא יסתלקו המוחין מהרה, וגם המוחין יתעכבו ברישא דזעיר ונוקבא שעה אחת יתירה אחר התפלה:

וגם זה הוא הטעם, שהיו חסידים הראשונים מתפללין תפלת נדבה באמצע היום, שהיא כדי להחזיר המוחין פעם אחרת בזו"נ, וכמו שאמרו בגמרא הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו: ונלע"ד חיים שיש שמניח תפילין כל היום, הוא גורם להשהות המוחין כל היום, הכוונה על הרשימו דגדלות, כי המוחין עצמן כבר אמרנו, שאין יכולת להשהות אותם יותר מג' שעות, ואפילו משרע"ה לא היו ידיו פרושות רק ג' שעות, גם זה הוא הטעם מה שאמרו רבותינו ז"ל שהחסידים הראשונים, לא היו בטלו תפילין מעליהם כל היום. והענין הוא, כדי לגרום כח למעלה, שהמוחין עליונים דז"א יתעכבו שם כל היום כולו. וזהו שארז"ל שלא היו ידיו של משה פרושות יותר מג' שעות, כי אי אפשר לעשות כן יותר מג' שעות:

וכ"כ בספר "עולת תמיד" שער כללות התפלות.

סימן קיא

ויסמוך גאולה לתפלה שלא יפסיק ביניהם כלל דהעיד רבי יוסף בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל אותו היום. ירושלמי תיכף לגאולה תפלה שנאמר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי היינו גאולה וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה היינו תפלה.

כתב בס"ה פ' חיי שרה (דף קלב ע"א) "וְעַל דָּא צְלוּתָא מְיוּשָׁב, כִּיּוֹן דְּעֲאָלַת לְגַבֵּי מַלְכָּא עֲלָא וְאִיהוּ אֲתִי לְקַבְּלָא לָהּ, כְּדִין אֲנִי קְיָיִמִין קָמִי מַלְכָּא עֲלָא, דְּהָא כְּדִין (דְּרָגָא) דְּכוּרָא אֲתַחְבֵּר בְּנוֹקְבָא, וּבְגִין כֶּךָ לֹא יִפְסִיק בֵּין גְּאוּלָּה לְתַפִּלָּה (וגאולה (שמות קנו א), ותפלה תרין דרגין אינון, רזא דצדיק וצדק יוס"ף ורח"ל).

וְעַל זֶה תַּפִּלָּה מְיוּשָׁב. כִּיּוֹן שְׁנִכְנָסַת (השכינה ועולה מעולם הבריאה לעולם האצילות) לְמַלְכָּה הָעֲלִיּוֹן וְהוּא בָּא לְקַבֵּל אוֹתָהּ, אֲזִי אֲנִי עוֹמְדִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ הָעֲלִיּוֹן, (כאשר אומרים תהלות לא-ל עליון) שְׁהֵרִי אֲזִי (הדרגה) הַזֶּכֶר מִתַּחְבֵּר עִם הַנִּקְבָּה, וּמִשּׁוֹם כֶּךָ לֹא יִפְסִיק בֵּין גְּאוּלָּה לְתַפִּלָּה (וגאולה ותפלה הן שתי דרגות, הסוד של צדיק וצדק, יוסף ורחל).

וכן בס"ה ויגש דף ר"ה למדנו שאין מפסיקין בין גאולה לתפלה.

הסולם על הזוהר חלק א דף רה/ב
 כי "את", דהיינו הנוקבא, היא גואל, כי כן היא נקראת המלאך הגואל, וזהו גואלנו מעולם, שמך. שמך ודאי, שהוא הנוקבא, הנקרא שם הוי"ה. למדנו, שאין מפסיקים בין גאולה לתפלה, דהיינו בין הברכה גאל ישראל, לתפלת שמונה עשרה, כמו שאין מפסיקים בין ברכת תפלה של יד לברכת תפלה של ראש. וכבר בארוה.

כידוע זכה מרן הרב יוסף קארו מחבר השו"ע להתגלות מגיד שהוא מלאך מן השמים שהיה מדריכו ונותן לו מוסר. הנה דברי המגיד למרן בעניין שפעם אחת לא סמך גאולה לתפילה:

ספר מגיד מישרים - ספר משלי פרק כג "והטוב בעיניך מה שעשית אמש להפסיק בין גאולה לתפלה כי באותה שעה גרמת שתפול כנסת ישראל על ידך והפרדת אותה מן זוגה. ובעבור זה קמו מקטרגי עליך לולא שאני וחיילותי התפללנו לפני הקב"ה שירחם עליך. לכן מכאן והלאה הזהר מאוד אל תפסיק כלל ואפי' בעניית אמן וחוף מכבוד ר' יעקב (בן אשר מחבר הטור) שאמר מצוה לענות אמן אחר גאל ישראל לא ירד לעומקן של דברים אדרבה עבירה היא בידו ולא מצוה ולכן אין להפסיק כלל.

הרמ"ק היה מתבודד בשדות והיו נופלים בדעתו כל מיני חידושי תורה. את החידושים הללו סיכם בספר הנקרא "ספר גירושין" ונקרא כך כי התגרש מבית המדרש. וכך הוא כותב על פסוק "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך": "ששת ימי החול "תעבוד", יהיה ענין השפעתך וכונתך ע"י העבד. ואעפ"י שאני אומר שהיחוד ע"י מט"ט, עם כל זה אין ראוי להפריד המלכות מהיסוד אלא "ועשית כל מלאכתך". פירש, המלכות נקראת מלאכה, ויסוד נקראת כ"ל. ואמר "ועשית כל", פירש תיחד ותתקן "כל" ב"מלאכתך". כי אין ראוי להפריד בין גאולה לתפלה ח"ו אלא לסומכם. וכל יום השביעי "שבת לה' אלהיך", כי ביום השבת צריך ליחד שבת שהיא המלכות עם "אלהיך" שהוא הת"ת. ואמר "אלהיך" שהוא הבינה.

כתב ספר הקנה - ד"ה ענין יראת המקום "אמר לו (כלומר שאל התלמיד לרבו) זמן קריאתו אימתו? א"ל הסיום עם הנץ החמה ע"כ קמים ומזמרים מפני הדרכים לעלות התפלה קודם הנץ החמה דהיינו מעלות השחר ועם הנץ החמה קורין, וכמה היו הוותיקין חכמים גדולים יראי ה' ואין הדין נותן לחלוק עליהם כי הם היו מכירים כי תיכף שהשמש זורחת כל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם על הארץ ומשתחוים לשמש והנה עושים השמש אשר הוא יונק ומתגלגל ומאיר מת"ת ישראל כי משם אחיזתו והקב"ה כועס בזה כענין ואל זועם בכל יום, ע"כ צריכין אנחנו לייחד תיכף עם זריחת השמש להורות שהוא אחד ושמו אחד. ר"ל שהוא מתייחד עם הכתר ושמו מתייחד עמו ר"ל תפארת עם הכתר וצדקו דברי הוותיקין ואין לך כח לדבר עליהם בידע לכוי.

א"ר אמי כל מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג אף הוא מפליג.

כתב בסוד החשמל ח"ג: "מצינו בגמרא (ברכות ל.) רבי שמעון בן אלקעזר אומר קורא קריאת שמע ומתפלל כדי שישמוך גאולה לתפלה. וכן קריאת שמע בגימטריא סמיכת גאולה לתפלה, היינו שאם לא מסמיכים גאולה לתפלה חסר בשלמות של קריאת שמע, וכפי שמוכא ברש"י (שם ד.) סמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד בספר תהלים, דכתיב ה' צורי וגואלי, וסמיך ליה יעקב ה' ביום צרה ואמרנו בברכות ירושלמי מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג אף הוא הפליג, אלא יהיה אדם מקרב להקדוש ברוך הוא אליו, ומרצהו בתשבוחות וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו".

אבל אמר אחר גאל ישראל לא הוי הפסק ומצוה לענותו עיי' במגיד מישרים לעיל שכתב שזו טעות אלא זו עבירה כיון שהוא אחר סיום ברכות של ק"ש. ויש נוהגין לומר קודם פסוקים כגון שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו ואין לאומרם דהוי הפסק. אבל ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך לא הוי הפסק, דאמר רבי יוחנן בתחילה הוא אומר ה' שפתי תפתח כיון דתקנוהו רבנן בתפלה כגאולה אריכתא דמיא. אבל במוסף ומנחה אם ירצה לומר פסוקים יאמר:

סימן קיב

גרסינן בפ"ב דמגלה תניא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תיקנו י"ח ברכות על הסדר.

בספר הזוהר בכמה מקומות (תיקוני זו"ח דף קנד ע"א, הקדמת תיקוני זו"ח ע"ב, תיקוני זו"ח נע"ב) אומרים שח"י ברכות אלו נתקנו כנגד יסוד ז"א הנקרא ח"י. ביסוד תלויה הגאולה. בזוהר פנחס ברע"מ (דף רכז ע"א) אומר בכל ברכה מח"י ברכות מזכירין שם הו"ה ובו ד' אותיות. ד' פעמים ח"י הרי ע"ב כמנין "ויכלו" שהוא גימ' כל כ"ב כלומר ביסוד מתרכזות כ"ב אותיות וניתנות למלכות בסוד "וישכב".

ואמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בג' אחרונות אלא באמצעיות דאמר רבי חנינא ג' ראשונות למה הן דומין לעבד שמסדר שבח לפני רבו אמצעיות למה הם דומים לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות למה הם דומים לעבד שקיבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו.

זהר בראשית דף רמג/ב : "רבי יוסי ורבי חזקיה הוו אַזְלִי לְמַחְמֵי לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בְּקַפּוּטְקִיָּא, אָמַר רַבִּי חֲזַקְיָה, הָאִי דְאַמְרִינָן לְעוֹלָם יְסֻדָּר בֵּר נֶשׁ שְׁבַחָא דְמַרְיָה, וּלְבַתֵּר יִצְלִי צְלוּתִיהָ, הָאִי מֵאֵן דְּלַבִּיָּה טָרִיד, וּבְעֵי לְצַלָּאָה צְלוּתִיהָ, וְאִיהוּ בְּעָקוֹ, וְלֹא יָכִיל לְסַדְרָא שְׁבַחָא דְמַרְיָה כְּדָקָא יָאוּת, מֵאִי הוּא. אָמַר לִיה, אָף עַל גַּב דְּלֹא יָכִיל לְכוּנָא לְבָא וִרְעוּתָא, סְדוּרָא וְשְׁבַחָא דְמַרְיָה אֲמַאי גִרַע, אֶלָּא יְסֻדָּר שְׁבַחִיהָ דְמַרְיָה, אָף עַל גַּב (דף רמד ע"א) דְּלֹא יָכִיל לְכוּנָא, וַיִּצְלִי צְלוּתִיהָ. הֵדָא הוּא דְכַתִּיב, (תהלים יז) תִּפְלָה לְדָוִד שְׁמֵעָה ה' צֶדֶק הַקְּשִׁיבָה רִנָּתִי, שְׁמֵעָה ה' צֶדֶק בְּקִדְמִיתָא, בְּגִין דְּאִיהוּ סְדוּרָא דְשְׁבַחָא דְמַרְיָה. וּלְבַתֵּר הַקְּשִׁיבָה רִנָּתִי הָאֲזִינָה תִּפְלָתִי. מֵאֵן דְּיָכִיל לְסַדְרָא שְׁבַחָא דְמַרְיָה, וְלֹא עָבִיד, עָלֶיהָ כְּתִיב, (ישעיה ס) גַּם כִּי תִרְבּוּ תִּפְלָה אֵינֶנִּי שׁוֹמֵעַ יְדִיכֶם וְגו'.

תרגום: רבי יוסי ורבי חזקיה היו הולכים לראות את רבי שמעון בקפוטקיא. אמר רבי חזקיה זה שאמרנו לעולם יסדר אדם שבחו של רבונו ואחר כך יתפלל תפלתו. מי שלבו טרוד ורוצה להתפלל תפלתו, והוא בצרה, ולא יכול לסדר את שבח רבונו כראוי, מה הוא? כלומר מה יעשה? אמר לו, אף על גב שלא יכול לכוון לבו ורצונו, סדור ושבח של רבונו למה שיגרע? אלא יסדר את שבח רבונו אף על גב שלא יכול לכוון, ויתפלל תפלתו. זהו שכתוב תפלה לדוד שמעה ה' צדק הקשיבה רנתי. שמעה ה' צדק - בתפלה, משום שהוא סדור של שבח רבונו. ואחר כך הקשיבה רנתי האזינה תפלתתי. מי שיכול לסדר שבח רבונו ולא עושה, עליו כותב (ישעיה א) גם כי תרבו תפלה אינני שמע ידיכם וגו'.

וכ"כ בספר תיקוני זהר דף כו ע"א: "ויבזמנא דצדיקיא מתקנין בכנפי מצוה ובתפלין, אתכפין תחתייהו כתרין תתאין, בההוא זמנא יעול מלכא בהיכליה דאיהו אדניי, כגונא דא יאהדונה", הא מלכא בהיכליה, מאן דבעי למשאל שאלתיו יעול, ובגין דא (תהלים נא יז) אדניי שפתי תפתח, בתלת קדמאין יסדר בר נש שבחוי, כעבדא דמסדר שבחוי קדם רביה, דאלין תלת כתבין כל זכוון, ותלת בתראין חתמין, ובגין דא צריך בר נש למנהוי בהון כעבדא דמקבל פרס מרביה והלך ליה, דתמן איהי בית קבול חותמא דקשורא ואיהי מלכותא קדישא.

תרגום: ויבזמן שצדיקים מתקנים בכנפי מצוה (ציצית) ובתפלין, נכנעים תחתיהם הכתרים התחתונים. באותו זמן יפנס המלך להיכלו, שהוא אדניי, כמו זה: יאהדונה", הרי המלך בהיכלו, מי שרוצה לשאל את שאלותיו יפנס, ומשום זה אדניי שפתי תפתח. בשלש הראשונות יסדר אדם

אֶת שְׂבָחוֹ, כְּמוֹ עֶבֶד שֶׁמְסַדֵּר אֶת שְׂבָחוֹ לִפְנֵי רַבּוֹ, שֶׁשָּׁלַשׁ אֱלֹהִים כּוֹתְבִים כָּל הַזְּכוֹת, וְשָׁלַשׁ הָאֲחֵרוֹנוֹת חוֹתְמִים, וּמִשּׁוֹם זֶה צָרִיךְ אָדָם לִהְיוֹת בָּהֶם כְּעֶבֶד שֶׁמְקַבֵּל פָּרֶס מֵרַבּוֹ וְהוֹלִיךְ לוֹ, שֶׁשָּׁם הוּא בֵּית קְבוּל הַחוֹתֶם שֶׁל הַקֶּשֶׁר, וְהִיא הַמַּלְכוּת הַקְּדוּשָׁה.

וכן בתיקון ח"י דף לב ע"ב כתוב ששלוש ברכות ראשונות הן בקשות על הנפש מסביר ה"מתוק מדבש" כלומר "נפש" זו המלכות בהם היא מקבלת מוחין מז"א כביכול הם בחינת ג"ר וי"ג אמצעיות כנגד חג"ת דנוק' שאז נבנה גופה מתנה"י דז"א, ושלוש אחרונות בהן נעשית הבקשה כלומר כאן סוד הייחוד.

ופי' בעל הלכות גדולות וכן ר"ת ור"י דווקא צרכי יחיד אין לשאול בהם אבל צרכי ציבור שרי דהא כולוהו אחרונות צרכי רבים נינהו ועם מה שהעבד מסדר שבחו של רבו יכול לשאול צרכי צבור שזה שבח וכבוד לרב שרבים צריכין לו. ועל כן נהגו לומר קרוב"ץ בשלש ראשונות ועוד שאומר יעלה ויבא בעבודה אלמא צרכי רבים שרי:

סימן קיג

ברכה ראשונה והיא אבות תניא מנין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים

בזו"ח תרומה דף נב ע"א כתוב שבברכה זו מ"ב תיבות כנגד שם מ"ב ויש להתכוין בלב לשם מ"ב בברכה זו באהבה וזו ברכה של הימין.

בזוהר פקודי מאמר היכלות דקדושה דף רסא ע"א כתוב כיון שאומרים "מגן אברהם" מיד המלכות מקבל שפע. מסביר ה"מתוק מדבש" שהמלכות נקראת "מגן" וכשאומרים "מגן אברהם" באותה שעה יוצאים חג"ת דז"א מנה"י דבינה וכיון שהמלכות עומדת בגובה התפארת דז"א מיד היא מקבלת שפע מן התפארת.

למעיינים: עיין תיקון ז' תיקון כא דף מז ע"ב שמסביר באופן שונה. וכן עיין בשער הכוונות דרושי העמידה דרוש ב' פירוש תיבת באהבה. ובדרוש ג' מוסברת ברכת "מגן אברהם".

ומנין שאומרים גבורות שנא' הבו לה' כבוד ועוז

כתוב בזוהר חדש תרומה דף נב ע"א: **מחיה, אית ביה מ"ט תיבין** ברכת מחיה המתים יש בו מ"ט תיבות, **ברזא דחמשיין תרעין חסר חד** בסוד חמשים שערי בינה חסר אחד, **ואית ביה שמא רזא דגבורות יהו"ה** ויש בו שם שהוא סוד גבורות ה', **ואיהו** והוא השם היוצא מר"ת **א'תה ג'בור ל'עולם א'דני, ורזא דיליה** וסוד שלו הוא השם **אגל"א, וברזא אחרא** ובסוד אחר זה השם **יגל"א** כי הא' מתחלפת ב' בצירוף א"ק בכ"ר, **וכולא רזא חדא** ושניהם הם סוד אחד, ושם יגל"א יוצא **מן גבורתא דברכאן** מן הגבורות שבברכות, דהיינו מן הברכות החשובות ביותר, והיינו מן הר"ת של ד' פסוקים שבירך יעקב את יהודה, והם **י'הודה אתה יודוך, ג'ור אריה יהודה, ל'א יסור שבט מיהודה, א'וסרי לגפן עירה** הרי ר"ת של אלו הד' פסוקים הוא השם יגל"א, **בדא איתער יהודה בגבורתא קדישא** בשם זה נתעורר יהודה בגבורה קדושה לנצח את אויביו, **ודא איהי ברכתא שמאלא** וזו היא ברכת הגבורה שבשמאל, כי יהודה היה מושרש במלכות שהיא סוד הגבורה שבשמאל.

ומנין שאומרים קדושות שנאמר הבו לה' כבוד שמו

בס"ה ויקהל (דף רב ע"ב) מוסבר שבברכת מגן אברהם ז"א מושיט יד ימינו אל הנוק' ובברכת אתה גיבור וכו' מושיט יד שמאלו אליה, ובברכת אתה קדוש מחבק אותה בסוד ייחוד דנשיקין.

בס"ה פקודי (היכלות דקדושה) דף רסא ע"ב מסביר ש"אתה קדוש" היינו ז"א, "שמך קדוש" היינו הנוק' וקדושים אלו המלאכים. סיום הברכה "בא"י האל הקדוש" הכוונה שז"א הנרמז כאן בשם יי' נותן שפע לנוק' הנק' האל הקדוש. מסביר שם הזוהר שבברכת אתה קדוש באה ללמד את האדם שעליו להתדבק בקדושת קונו ולא לבקש מיד בקשות פרטיות. ברכה פרטית ראשונה זו שיתן לנו האל ברחמיו דעה כיצד לעבוד אותו.

למעיינים: עץ חיים שער לט פרק ט.

ופותחים באלהי אברהם דאמר ריש לקיש ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם, ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה כך חותמין ואין חותמין בכולן.

כתוב בס"ה לך לך (דף פב עא) שדוד הע"ה ביקש שיחתמו בו "מגן דוד" כמו שחותמים "מגן אברהם". אמר לו הקב"ה את אברהם נסיתי ב' נסיונות אותך לא נסיתי. אמר לו דוד שינסה אותי. כיון שלא עמד בנסיון בת שבע אמר דוד הלוואי שלא בקשתי נסיון. עם כל זה כיון ששב בתשובה והודה על חטאו חותמים בהפטרה "מגן דוד".

למעיינים: שושן סודות אות עו.

והיא (ברכת מגן אברהם) פותחת וחותמת בברוך מפני שהיא ברכה ראשונה והאחרות כולן הוו ברכה הסמוכה לחברתה הילכך אין פותחות בברוך. ואע"פ שאין מלכות בפתיחה י"א אלהי אברהם הוי כמו מלכות שאברהם המליך אותו על כל העולם שהודיע מלכותו ואלהותו לכל באי העולם וי"א האל הגדול הגבור והנורא הוי כמו מלכות דלאו דוקא לשון מלכות בעינן כדאמרינן בפ"ב דר"ה (לב:) שמע ישראל הוי מלכות.

כתב בספר החינוך – מצוה תל"ומן השורש הזה שאמרתי שהזכרת ברוך היא הודאה לפניו על הברכות שהן לו, ושצריך להודות אליו בזה בתחילת השאלה ובסופה לבל יהי כעבד שנטל פרס מאת רבו והלך בלא רשות, יצאו לפי דעתי החילוקין שקבעו לנו רבותינו זכרונם לברכה וברכות י"א ע"א בענין הברכות, שיש מהן פותחות בברוך וחותמות גם כן בברוך, ויש חותמות ולא פותחות, ויש פותחות ולא חותמות. כיצד, כל ברכה בעולם שיש בה בקשת דבר מאת השם או הזכרת נס, ואינה סמוכה לברכה אחרת, פותחת בברוך וחותמת בברוך, כגון יוצר אור דשחרית ומעריב ערבים דערבית וכיוצא בהן כמה מן הטעם הנזכר. וכל ברכה שסמוכה לחברתה חותמת בברוך אבל אינה פותחת מן הטעם הזה, שהרי מכיון שהודה ונתן הממשלה לאל בסוף הברכה הסמוכה לזו, ולא הפסיק אחר הודאה זו בדבר קטן או גדול, אין ראוי לכפול הודאת קבלת האדנות פעמים בבת אחת בשביל חילוק השאלות שאנחנו שואלין לפניו. אבל ראוי להיות חותמת בברוך, כי אחר שהפסיק בשאלת צרכיו ראוי לו לחזור ולהזכיר ולתת אל לבו פעם אחרת קבלת מלכותו ואדנותו עליו. ועל הדרך הזה תמצא לפי דעתי טעם כולן אם תחשוב בהן. ואשר בהן סמוכות יוצאות מגדר זה, כגון ברכת חתנים וקידושא ואבדלתא ואחרות, כבר תירצום לנו כולן מורינו ישמרם אל. והטעם שלמדונו בקצתם, לפי שפעמים נאמרות אותן הברכות שלא בסמיכות, ורבותינו לא רצו לחלק ולומר כשתבוא בסמיכות תאמר בענין כן וכשלא בסמיכות כן, כי הם יברחו מן החילוקין לעולם בכל מה שמסור ביד ההמון, ובן הדעת:

כתב בספר הציוני על התורה – פרשת בשלח "ויאמר אם תשמע לקול ה' אלהיך שם המיוחד אני שם הנכבד רופאיך. ומטעם זה תקנו בברכות בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו שהוא נסתר ונוכח כי הברכה יש בה מלכות הרומז לבינה הונקרא מלך. ונראה כי הוא מדבר עם המלך ומשבחו אמנם בספור החסדים אשר גאלנו אנו חוזרים לומר לכבוד מלכות דרך נסתר כי העולם אשר הוא הת"פ (התפארת) הוא אשר קדשנו ואשר עשה לנו. וחולקים כבוד למלכות שלא לומר אתה עשית כביכול מספרים קצת שבחו של אדם וכו'. ומן העולם נצטוו המצות למרע"ה עד העולם. וזה טעם כל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה. זה מובן וכל זאת הכונה לברכות הפותחות בברוך הצריכים הזכרת מלכות להורות על הממשלה. אבל ברכה הסמוכה לחברתה שאינה פותחת בברוך אע"פ שהכונה לש"ת אחרי כי אין בה הזכרת מלכות תקנו לנוכח ולא חששו לכבוד כי בלא זכירת מלכות אינה ברכה כי גוזל אבי"ו ואמ"ו ובמקום שאין מלכות אין ממשלה כעניין מאמר חז"ל התפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה וכו'. ובמקום המלכות נאמר ואתה מחיה את כולם. והטעם אשר לא תקנו מלכות בברכות הסמוכות לחברתה הואיל והראשונה פותחת בברוך היה נראה כשני מלכים המשמשים בכתר אחד.

למעיינים: שושן סודות אות קעו.

וכשאומר "ברוך אתה" ישחה דתניא אלו ברכות ששוחין בהן באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף. ואם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה שלא יבואו לעקור תקנת חכמים שלא יאמר כל אחד אשחה בכל מקום שארצה ונמצא שאין כאן תקנת חכמים ודוקא בתחילת הברכות וסופן אבל באמצעיתן יכול לשחות הילכך אותם שנוהגין לשחות בראש השנה ובי"כ כשאומרים זכרנו ומי כמוך צריכין לזקוף כשיגיעו לסוף הברכה

א"ר תנחום אמר ריב"ל המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליותיו שבשדרה פי' שיהיו בולטין הקשרים שבפרקי חוליותיו עולא אמר עד שיראה איסר כנגד לבו פירש"י שיכרע עד שיראה

ב' קמטים אחד למעלה מן הלב ואחד למטה וכרוחב איסר ביניהם. ורבינו האי פירש שיכוף ראשו כאגמון שאז רואה איסר שמונח כנגד לבו ולא שישחה גופו וראשו זקוף רבי חנינא אומר כיון שנענע בראשו שוב אינו צריך אמר רבא והוא דמצער נפשיה פירוש שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער עצמו ואינו יכול כגון שהוא חולה או זקן.

וכשיזכיר ה' יזקוף דאמר רבא בר חנינא סבא משמיה דרב כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם מ"ט אמר שמואל דכתיב ה' זוקף כפופים

מימרא זו נזכרה בס"ה 21 פעמים: בראשית כד ע"א, משפטים קכ ע"א, פנחס רכט ע"א, פנחס רמב ע"ב, פנחס רנז ע"ב, תיקוני זו"ח קכא ע"ב, קלד ע"א, קלה ע"א, קלז ע"א, תיקו"ז דף לג ע"א, לד ע"ב, לז ע"א, קא ע"א, קכ ע"ב, קכג ע"א ועוד.

אשר על כן ניקח מאמר אחד: הנה בס"ה פנחס רמב ע"ב דייקו מ"ש כל הכורע כורע בברוך וכל הזוקף זוקף בשם". כ"ל זו מידת היסוד והוא הנקרא "ברוך" והוא משפיע השפעה למלכות ובכך זוקף הוא את קומתה.

ראו מה צועקת השכינה (תיקו"ז תיקון יח עמוד ל"ה ע"א) כאשר אדם כורע וזוקף ואינו מתכוין לתיקון השכינה להעלותה מבין הקלי' אומרת עליו השכינה "נתנני ה' בידי לא אוכל קום" מי יראה זאת ולא יחרד לבבו לזעקת השכינה!!

שער הכוונות – דרושי העמידה דרוש ב': כבר נתבאר בס' התיקונים ענין שני כריעות שצריך לכרוע בכל ברכה ולזקוף שני זקיפות וזה ביאורם. הנה בכריעות התפלה באבות תחילה וסוף יש שני כריעות ושני זקיפות בסוד מ"ש כל הכורע כורע בברוך וכל הזוקף זוקף בשם וסוד שני כריעות יוד לגבי הא ואו לגבי הא וסוד שני זקיפות הא לגבי ואו הא לגבי יוד וזה בכל אחד ואחד וכן בסוף ברכת הודאה. אבל בתחלת ברכת הודאה אין בה רק כריעה א' וזקיפה א' כי בכולם גופא גחין לגבי ברכיין סוד ו' לגבי ה' ורישא גחין לגבי גופא יוד לגבי הא וזקיף ברכיין לגבי גופא סוד הא לגבי ואו. וגופא

לגבי רישא סוד הא לגבי יוד. ואמנם בתחלת ברכת הודאה לא יש שם ברוך ולא הש"ס. נמצא שבכריעה זו היא בסוד ואו לגבי הא והזקיפה הא לגבי ואו בלבד. ולפיכך צריכים אנו לחזור ולעשות כריעה שנית וזקיפה שניה במודים דרבנן להוריד יוד לגבי הא ולזקוף הא לגבי יוד:

הנה במלת ברוך צריך אתה לכרוע כריעה א' ואל תכרע עתה רק גופך בלבד ובמלת אתה תכרע פ"ב ואז תכרע את ראשך וז"ש בתיקונים דבעי למכרע ואו לגבי הא יוד לגבי הא פ"י כי ואו הוא גופא ויוד הוא רישא ובמלת יהוה תזקוף שני זקיפות. בתחל' תזקוף גופך לבד וזהו ענין הא תתא' לגבי ואו ואח"כ הזקיפ' הב' הוא שתזקוף ראשך וזהו ענין הא עלאה לגבי יוד והנה נמצא בס' התיקונים שצריך לכרוע בשם אהיה ר"ל במלוי יודין ולזקוף בשם ההויה ר"ל במלוי יודין ג"כ. ועתה נבאר בפרטות דברים אלו. הנה נת"ל כי בק"ש לא נכנסו בז"א זולתי המוחין דו"ק בלבד מצד אימא אבל הג"ר דמוחין דמצד אימא וכל הטי' מוחין דמצד אבא כולם נשארו למעלה בסוד אור מקיף על ראשו. והנה ע"י זווג או"א הנרמז בג' שמות ה' אלהינו ה' בפי' שמע ישראל נכנסו ו"ק דמוחין ועתה צריך לעשות זווג אחר אל או"א בברכה זו כדי להכניס בו ג' המוחין הראשונים דמצד אימא ע"י תוספת הארה שתמשך בז"א ע"י זה הזווג הב' דאו"א ויכנסו ג"כ אח"כ כל הטי' מוחין דמצד אבא ע"י תוספת הארה וכמשי"ת בע"ה:

כתב הרב "מקדש מלך" על זהר בראשית דף כד ע"א: "כורע בברוך. כתב הרב שכל היסודות נקראים ברוך ונרמז בס' מ"ח דף ס"ז פ"ב פיסקא א' וז"ש ולא יפסיק מניה כי תמיד המלכות כרוכא בזעיר כעזקא באצבעא בין בעלותה בין בבואה למטה וז"ש לא לעילא ולא לתתא לעולם לא יפסיק חיבורה בזעיר כמש"ל ובאן סליקת? בעמודא דאמצעיתא. ואתי שפיר נמי כל הזוקף למלכו'. זוקף אותה בשם הוי"ה שהוא ת"ת. וכורע בברוך חיבורה ביסוד וכמ"ש בתיקונים סוף דף ח' וז"ל תתפארת וכו' וביה כל הזוקף זוקף בשם אבל לגבי יסוד כל הכורע כורע בברוך הה"ד ברכות לראש צדיק. גם בר"מ פנחס דרנ"ז ע"א וז"ל אף ביסוד וכו' כליל ח"י ברכאן הה"ד ברכות לראש צדיק. ובג"ד כל הכורע כורע בברוך. וכל הזוקף זוקף בשם דא שכינתא בשם דהוי"ה ביה צריך לזקפא שכינתא וכו' ע"ש. עוד שם דרנ"ו ע"ב וז"ל ואיהי סליקת בעמודא דאמצעיתא

דאיהו תדיר עמה בלא פרודא כלל סליקת. ולאן סליקת לאתר דאתגזרת מתמן דאיהו א"ס ואיהו גבוה מעל גבוה מכל ספירה ובג"ד אוקמוה עולה לגבוה סלקא. וכד איהי סניקת אחידן בה כל ספיראן ואינון סלקין עמה וכו' נחת' מלייא כפרה וכו'. והא סליקו דילה איהו בעמודא דאמצעיתא וכמ"ש בפרשת משפטים בדף ק"ך ע"א. אופ הכי נחיתו דילה איהו ביה וכו' עיין שם. דסליקת עד אין סוף למשאל מזוני מעילת העילוי שהיא הכתר וכד נחיתת כחית' מלייא מכל טבין וכו' וז"ש לנחתא לה עד אין תכלית לשיעור השפע שהיא מורידה לעולמות כל אשר תחתיה:

דיוק נחמד אומר מרן הבן איש חי בספרו "בן איש חי" – הלכות שנה ראשונה – פרשת וישלח

[אות ה] צריך לעשות שתי כריעות ושתי זקיפות, בעת שמשתחוה בעמידה. כיצד: כשאומר ברוך יכרע בתיבת ברוך, כריעת הגוף בלבד, ובתיבת אתה יכרע את ראשו גם כן, הרי שתי כריעות, וכשאומר ה' יזקוף שם שתי זקיפות ותחלה יזקוף גופו בלבד, ואחר כך יזקוף ראשו גם כן, רמז לדבר "כאשר יחנו כן יסעו", ולכן אמר רב בגמרא, כל הכורע כורע בברוך, וכל הזוקף זוקף בשם, דנקיט בלשונו הטהור לשון כפול בכריעות וגם בזקיפות, דלא אמר יכרע בברוך וזוקף בשם, וכנזכר כל זה בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, והכריעה תהיה עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, דהיינו שיהיו בולטין כל הקשרים שבפרקי חוליותיו, ואם הוא זקן או חולה, שאינו יכול לשחות כל כך, כיון שהרכין ראשו דיו, וכנזכר באחרונים ז"ל:

רב ששת כי כרע כרע כחיזרא וכי זקיף זקיף כחויא פירש"י כחיזרא כשבט שביד האדם שהאדם חובטו כלפי מטה בפעם אחת כך יכרע במהירות בפעם אחת וכשהוא זוקף זוקף בנחת ראשו תחלה ואחר כך גופו שלא תראה עליו כמשוי כמו הנחש כשהוא זוקף מגביה הראש וזוקף מעט מעט ורבינו האי ז"ל פי' חיזרא הוא אחד ממיני הקוצים וראשו כפוף וכן יכרע שלא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף וזהו שפירש בפירושו שיראה איסור כנגד לבו.

"האל הגדול הגבור והנורא" אין להוסיף עליו כדאיתא בפרק אין עומדין ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר העוזו היראוי האמיץ החזק א"ל סיימתיה שבחא דמרך? השתא הנך תלתא אי לאו דאמרן משה רבינו ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו לא הוה אמרי להו ואת אמרת כולי האי? פירוש כשמפליג לומר מראה דבריו שהגיע לתכלית השבח הילכך אין לומר אלא כמו שאמרו הראשונים. ופירש ר' יצחק ז"ל דוקא בתפלה קאמר שאין לשנות מטבע שטבעו חכמים בברכות אבל בינו לבין עצמו לית לן בה. אבל מדברי הרמב"ם יראה שאסור בכל ענין שכתב מי שאומר בתחנוניו מי שריחם על קן ציפור וכו' וכתב אחר כן וכן לא ירבה בכינויין של שם כגון שיאמר האל הגדול הגבור והנורא החזק והאמיץ העוזו שאין כח באדם להגיע עד סוף שבחו משמע שמפרש אותו בתחנונים דומיא דההיא דקן ציפור והכי מסתבר לפי הטעם שאין לחלק בין תפלה לתחנונים.

בס"ה בראשית יט ע"א מוסבר שאין להוסיף על האל הגדול הגיבור והנורא כי אלו התארים מושרשים בכסא הכבוד והם כנגד ספירות חג"ת והם כנגד אריה שור נשר שבמרכבה. הסביר הרב המקובל רבי שמעון לביא זצוק"ל בספרו "כתם פז" שם "ועל סוד זה נקרא הקדוש ברוך הוא באלה הכנויים "האל הגדול הגבור והנורא" כי בהם מתנהגות חיות הכסא ובהם מנהיג עולמו יתברך על ידם. מעיר הגר"א בביאורו "יהל אור" זוהר פרשת עקב (דף רעד ע"א) שד' מילים "האל הגדול הגיבור והנורא" הם ד' חיות שנא"ן. והנה לשוננו: הענין שכי' שנא"ן הוא בפניהם שבהילוכם לפנים כסדר כי פניהם ההולכין לצד ההוא שהולכין בחיה הימנית הוא שור ובאמצעית נשר ובשמאלית אריה וברביעית אדם. וכן בכל צד שהולכין וכסידורן כאן נאמר "האל הגדול הגבור והנורא". "האל" – בשור ועל כחו וכמ"ש ורב תבואות כו'. "הגדול" בנשר וכמ"ש (יחזקאל, יז) גדול הכנפים כו'. "הגבור" באריה – ידוע. "והנורא" באדם כמ"ש ומוראכם וחתכם כו'. ע"כ. פירוש זה שונה מן המקובל שאריה הוא

חסד והוא גדול, שור גבורה והוא גיבור, נשר הוא תפארת והוא נורא.

בזוהר יתרו עט ע"א כתוב ש"הנורא" זו התפארת והיא מעולה יותר מהתארים הקודמים גדול וגיבור כי התפארת כוללתם.

כתב הרנ"ש זצוק"ל בספרו "מצת שימורים" – שער הברכות: "ברוך אתה", דע כי אין ברוך שבתפלה דומה לברוך שבברכת הנהנים והמצות. כי ברוך שבתפלה הוא מלמטה למעלה. ויהיה ביאורו כך, "ברוך" מלכות, בסוד היסוד הדבוק בה. "אתה" חסד, כי אין חיבור אלא על ידי החסד. "ה" בסוד הת"ת. הרי מלמטה למעלה עד חסד. ואחר כך עולים לקבל מבינה וחכמה. וסוד "אלהינו" בינה. ואלהי אבותינו" חכמה ומקבלין משם תרין עטרין דגנזין בחכמה ובינה. ואחר שנתקנו מלמטה למעלה עד החכמה אזי יורד השפע מלמעלה למטה, מחכמה לאבות העולם, וזהו "אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב". ואמנם שפע זה הוא בהיותם בתוך החכמה כד עלו אביהון במחשבה ובעלמא דאתי. וכשיוצאים לחוץ לירד למטה יוצאים באותו השפע לכן אנו חוזרים ואומרים האל הגדול הגבור והנורא שהם חג"ת. אמנם בברוך שברכת הנהנין וברכות המצות הוא מלמעלה למטה, כי תכף בעלות ברכות האדם בכוונה למקום המלכות אז תכף ירד השפע מעולם הנעלם למטה. וזהו כי ברוך רמוז אל בינה, בסוד נקודת ציון שבה בהתחבר עם זאת הנקודה דעת העליון שהוא "נתיב לא ידעו עיט", והוא סוד "ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו" ואז נק' אותה הנקודה "ברוך".

"וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו" תקנו להזכיר חסדי אבות אצל הגאולה לומר שאף אם תמה זכות אבות גאולתו לעולם קיימת שהרי הבטיח בה בשמו הגדול וכאשר שמו קיים לעולם ולעולמי עולמים כך גאולתנו לעולם קיימת. וה"פ זוכר חסדי אבות לבניהם לגאלם ואף אם תמה זכות אבות מביא גואל לבני בניהם למען שמו שהוא קיים לעולם.

ספר היכלות דקדושה פקודי דף רסא ע"א: דכיון דאמר הא"ל הגדול הגבור והנורא הרי כלהו כלילן בה כולם כלולים בבינה הנקראת הא"ל, וכדין ואז אומרים א"ל עליון שהוא הבינה, שהיא גומל חסדים טובים לחג"ת כשעלו בתוכה, קונה הכל דהיינו דא כללא דכלא זו הבינה כוללת בתוכה את כל החג"ת.

וכשאומרים **וזוכר חסדי אבות** תכוין שבינה זוכרת לתת חסדים לחג"ת הנקראים אבות, **דאשתהו בהדה ועאלו במעהא** שעלו ונכנסו במעיה בסוד העיבור ונשתהו בה זמן העיבור, **ואתברכון תמן** ונתברכו וקבלו שם את החסדים, **ולבתר שארי לון ואפיק לון כד אינון אתברכאן מגווה** ואח"כ הבינה התירה אותם והוציאה אותם מתוכה כשהם מבורכים, **ובההיא השתחואה** ובשעת הכריעה **דאמר ברוך אתה יהו"ה מגן אברהם, הכא נפקי כלהו בכללא** כאן יוצאים כל החג"ת בכללות, **דהא בימינא כלהו מתברכאן כדקא חזי** כי בברכת מגן אברהם שהיא בחסד שבימין, כל חג"ת מתברכים כראוי להיות.

שער הכוונות – דרושי העמידה דרוש ב פירוש תיבת אלהינו
וזוכר חסדי אבות הנה כבר נתבאר שעשינו כחב"ד ליעקב ורחל באופן זה כי ב' השלישי המגולים התחתונים שבת"ת דז"א הם בחי' שני הכתרים ליעקב ורחל. וב' פרקין עלאין דנ"ה הם חו"ב שלהם לשניהם והיסוד הוא הדעת לשניהם ועתה מן שני פרקין האמצעים דנ"ה דז"א ומן העטרה דיסוד דז"א נעשית חג"ת ליעקב ולרחל וזה נרמז באומרו וזוכר חסדי אבות ויען כי כולם נכללים בחסד נק' חסדי אבות גם פ"ב לפי שהאבות הם הג"ר וחג"ת הם הבנים שלהם ונקר' חסדי אבות ר"ל חסדים הנמשכים מן הג"ר הנקראים אבות ויען כי כולם נכללים בחסד נק' חסדים גם הם. ואמנם יעקב הוא מצד פנים דז"א ע"י אור דאבא ורחל מצד אחור דז"א ע"י אור דאימא ולכן תכוין במלת וזוכר שהוא בגי' הויה דע"ב דיודין דאב' ואהיה דיודין באימא ושניהם בגי' זוכר:

ומביא גואל לבני בניהם כאן תכוין לעשות שלשה אחרונות שהם נה"י דיעקב ורחל מן ג' פרקין תתאין דנה"י דז"א כנודע ותכוין באומדן לבני בניהם שהם נ"ה הנעשים עתה ליעקב ורחל והענין מבואר עם הנ"ל כי ג"ר חב"ד נקר' אבות כי ה"ס אברהם יצחק ויעקב כמבוי לעיל במלת אלהי אברהם כו' והג' אמצעיות חג"ת הם בנים שלהם ונקר' חסדי אבות כנ"ל שהם חסדים נמשכים מן האבות כנז' והג' אחרונות נה"י נק' בני בניהם של האבות הנז' ובמלת גואל תכוין אל היסוד דיעקב ורחל לפי שהיסוד הוא נק' מגדל הפורח באויר לפי שאין כנגד היסוד דיעקב ורחל שום אחיזה בז"א כנודע לז"א ומביא גואל לבני בניהם כי הוא הבאה מחדש ממש משא"כ בשלשה אמצעיות שלהם שיש להם אחיזה כנגדם בז"א ולכן לא נאמר בהם אלא לשון זכיר כמ"ש וזוכר חסדי אבוי כי היא זכיר אל מה שכבר היה במציאו ונודע כי סוד גאולה הוא ביסוד אבל היסוד דרחל אע"פ שגם בו שייך לשון גאולה עכ"ז תכוין באופן אחר והוא במה שנודע כי נקוד' ציון שבנקבה פטר רחם שבה הוא בחי' היסוד שבה והוא בחי' מס סתומה שה"ס הרחם שבה העשוי בצורת ס סתומה בסוד כי לא סגר דלתי בטני כי שני דלתות רחמה

הם מצויירות בציור חיבור מם סתומה כזה ס והנה גואל הוא בגי' ארבעים כמנין מם סתומה:

למען שמו עתה נשלם בחי' המלי' שביעקב ושברחל והם בחי' העטרה אשר ביסוד שבהם ונקי' שמו יען שכל בחי' המלי' נקרא שם כנודע ולפי שאין שום אחיזה כנגדם בז"א ולכן לא נזכר בה שום המשכה לא בלשון הבאה ולא בלשון זכירה כמ"ש ומביא גואל כו' וזוכר כו' אמנם אמר למען שמו בלבד ומה שצריך לכוין עתה הוא כי הנה עד עתה המשכנו כל אלו הפרצופים ואין אנו מזכירים של מי הם ועתה ביאר כי כל אלו ההמשכות הם למען שמו. ר"ל לצורך עשי' פרצוף יעקב ורחל אשר כל אחד מהם נקי' שמו. באופן זה כי הנה ענין יעקב ה"ס משה שהוא בגי' קפ"ד אחוריים דהויה דיודין וקס"א פנים דאהיה דיודין לפי שיעקב נמשך מיסוד דאבא ע"י יסוד דאימא שה"ס קפ"ד וקס"א הנז' שהם בגי' שמו וגם רחל פשוט הוא שנקרא שם ה':

ומראש השנה עד יוה"כ מוסיפין באבות זכרנו ובגבורות מי כמוך ודין חזרתם אם טעה בהם יתבאר במקומה בעז"ה.

כתב בשער הכוונות – דרושי ראש השנה הקדמה "ויראה לי כי בכל ר"ה חוזר האצילות העליונה לכמות שהיה בתחילת בריאת העולם. וכבר ידוע דנוקי' דז"א נפקא מתדבקא באחוי' ז"א לעומת החזה כנגד ת"ת שבו. ובהיותם בסוד אחור שהם דין נפקא מסטרא דגבורה, והמוח הקודם בראש היא גבורה שנעשה לה בינה ואח"כ חסד בסוד חכמה בסוד ה' על י' סוד ה"י מאלהים. ולפי שהמוח הקודם בראש הוא גבורה סוד הדין לכן נעשה הדין ביום זה ולכן נקרא ראש (כתר) השנה (דנוקבא). כי גבורה היא "ראש השנה" שהיא נוקי' דז"א הנקי' "שנה" וגבורה היא ראשונה ונעשה בינה לה לנוקי' דז"א ונמצא שר"ה הוא כנגד בינה דנוקי' דז"א שהיא גבורה וכנגדה נאמר "אני בינה לי גבורה".

והנה בז"א יש זכירה מצד חסד שיש בו וכתובה מצד גבורה שבו ע"י הבינה הנקראת כתיבה וזכירה שמצד החסד היא ע"י היסוד ברית קדש שממנו יוצאים הנשמות ומתגלה חסד בפום אמה וממנו תוצאות חיים.

ואנו מתפללים לשי"ת שיהיה מתגלה חסד עליון לא לצורך נשמות (שזה זיווג פנימי כדלקמן) כדרך הזווג אלא לצורך חיים (שזה זיווג חיצון) כדרך זווג חו"ב לצורך המלאכים שהוא לצורך לתת להם חיים נצחיים לבד ולפיכך נקראים חו"ב "חיים" כי מהם תוצאות חיים למלך ונקראים "חיי המלך" כנז' וזהו "מלך חפץ בחיים". והכוונה הוא כמו שהמלך העליון שהוא ז"א חפץ בחיים ומושך משם משך החיים לצורך עצמו כך ימשיך משם חיים לנשמתו ויתגלה חסד ביסוד שמשם נשמתו להמשיך לנו משם חיים וזהו "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים", וכל זה בסוד הנשמות אשר בנו. ואח"כ אנו מתפללים להמשיך משם חיים לגופינו בסוד הכתיבה שהיא בינה גופא דחכמה עילאה. וזהו ענין הכתיבה התעבות הדברים כדמיון הכתיבה (הגשמית שהיא התעבות החכמה) להחיות הנפשות בגויתו וגם זה יהיה ע"י היסוד הנק' "ספר החיים" כנודע אלא שזה בסוד פנימיות לחיי הנשמות וזהו בסוד חיצוניותו להחיות הגוף. והנה חיות הנשמה נמשך מחכמה לבינה היורד לחסד ומתגלה ביסוד, וחיות הגוף נמשך מבינה ויורד לחסד ומתגלה ג"כ ביסוד. ומפני שחיות הגוף נמשך מבינה אנו אומרים "למענך אלהים חיים" שהיא בינה כנודע.

סיכום: "זכרנו" (על ידי יסוד ז"א בו ניכר הזכר כענין שנאמר בספר שמו"א א, יט) "וַיַּדַּע אֱלֹקָנָה אֶת חֲנָה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרָהּ יְהוָה" (לחיים (להחיות גופנו במזון) מלך (ז"א) חפץ בחיים (חיי מלך הבאים מחו"ב) כתבנו (מצד הבינה) בספר חיים (על ידי יסוד ז"א) למענך אלהים חיים (בינה).

שער הכוונות – דרוש ראש השנה דרוש קצת כוונות התפילות של ר"ה "הנה נתבאר לעיל כי בר"ה לפי שנברא העולם ביום הזה לכן נעשה בכל שנה באלו הימים ככל מה שהיה בעת שנברא העולם והוא כי בתחילה חוזרים ז' אב"א וצריכים אח"כ נסירה וחזרת פב"פ וחיבוק ונישוק וזווג וכל אלו הבחינות הם נגמרים ביום ח' חג עצרת ואז מזדווגים יחד וכמ"ש בע"ה בתחלת דרוש חג הסוכות ובתחלת דרוש יוה"כ וע"ש בדרוש ג' דחג הסוכות בענין התפשטות החסדים דאימא בנוקבא דז"א ושם נתבאר טעם נכון אל אריכות הימים האלו משא"כ בזמנים אחרים ונמצא כי מיום א' של ר"ה עד סוף ליל חג עצרת כולם הם או זווג ישראל עם לאה או זווג יעקב

עם לאה ולכן נקראים ר"ה כי כן לאה היא ראש של רחל כנודע בסוד עקב ענוה יראת ה'.

ומה שאנו מכוונים בכל תפלות אלו הימים הנזכרים בברכת אבות במלך עוזר ומושיע ומגן כו' להחזירה פב"פ אז הכל בסוד לאה ולא ברחל כי רחל אין נסירתה נגמרת אלא ע"ס (עשר ספירות) י' ימ"ת (עשרת ימי תשובה) ספירה א' בכל יום מהם אבל לאה ננסרת לגמרי ביום אחד ובכל יום ויום וחוזרת פב"פ עמו ולזה תיקנו ענין זכרנו לחיים כו' קודם מלך עוזר כו' כי במלות אלו נרמז נסירת לאה ולכן יש בזכרנו לחיים י"א תיבות וזה סדרם "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים".

למעיינים: נוסף עיין בשער הכוונות – דרושי ראש השנה דרוש וקצת כוונות התפילות של ר"ה. ספר פרי עץ חיים – שער תפילות ראש השנה – פרק ה. ספר עולת תמיד – שער ראש השנה ויום הכפורים וסוכות. מחברת הקדש שער ראש השנה.

סימן קיד

ברכה שנייה אינה פותחת בברוך מפני שסמוכה לחבירתה כדפי'. ומנין תיבותיה נ"א כמנין תיבות של ד' פסוקים שהוסד מהם והם ד' פסוקים שנאמר בהם מפתח ואינן נמסרין בידי אדם. ואלה הן: מפתח של גשמים, ושל פרנסה, ושל תחיית המתים, ושל חיה. וסימניה "מ"פ"ת"ח [וסימנך מפת"ח] מ'טר פ'רנסה ת'חייה ח'יה. של מטר דכתיב (דברים כח, יב) "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו [ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה]" ובו כ"ג תיבות. של פרנסה דכתיב (תהלים קמה) "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון" ובו ז' תיבות. של חיה כדכתיב (בראשית ל, כב) "ויזכור אלהים את רחל ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן" ובו י' תיבות. של תחייה דכתיב (יחזקאל לז) "וידעתם כי אני ה' אלהיכם בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם" ובו י"א תיבות הרי נ"א.

כתב בתרגום ירושלמי הובאו דבריו בילקוט ראובני על התורה – פרשת ויצא "ויזכור אלהים את רחל. ארבע מפתחין אינן מסירה בידוי דמרי עלמא ולא מסר יתהון לא למלאך ולא לשרף, מפתח

מטרא, מפתח פרנסה, מפתח קברים, מפתח עקרות, מפתח מטרא דכן כתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, מפתח פרנסה דכן כתיב פותח את ידך, מפתח קברים דכן כתיב ומפרש אני ה' בפתחי קבריכם, מפתח דעקרתא דכן כתיב ומפרש ויזכור אלהים את רחל וגו', ואידכר מימראוה' ברחמוי טבא ית רחל ושמע מימרא דה' בצלות' ואמר במימריה ליתן לה בנין:

ומזכירים בה גבורות גשמים שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם כדתנן מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים וטעמא משום שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך גשמים חיים לעולם.

מה טעם למטבע לשון "גבורות גשמים"? בשאלה זו דנה הגמ' בריש מסכת תענית. הנה ידוע שספירת הגבורה היא מצד שמאל. קו שמאל כולל ג' ספירות בג"ה ומשם העושר והפרנסה.

הסבר קבלי למונח "גבורות גשמים" כותב הרב יעקב צבי יולס זצ"ל בספרו "קהלת יעקב" "גבורות גשמים" רצה לומר לפי שיוורדין בגבורה, ואף שהמים באים מבחינת חסד, תירץ הרמ"ק בפרדס שפני הגבורה אשר אל החסד יש בו הארת החסד וכן המים וכו', ותלמידי הרב ז"ל תירץ שהחסד הוא בכלי הגבורה, ועל כן המים שהן חסד יורדים בגבורה על כלי הגבורה שבו גנוז החסד. בהמשך נראה ששורש הגשמים נעוץ בגבורת אבא (גבורה של ספירת החכמה) שנמשכת לבינה ושם היא הופכת לחסד (יחסית לאימא) ומצרוף הזה יורדים הגשמים. גם ידעת שמילת "גשם" גימ' שבי"ל ע"ה שהוא יסוד אבא וכמ"ש הרב (ערך קול) "הגשמים נקרא גבורות גשמים שהן בחינת דין, כמו שאמרו (תענית ח' ע"ב בבא מציעא פ"ה) קשה יומא דמטרא כיומא דדינא, והן מים עליונים ומים תחתונים, ושני צינורות המקבלים ומצמצמים השפעתן הן ב' דינים, וזה שאמר תהום אל תהום הן מים תחתונים אל העליונים קורא לקול צנורין דהצינורות הם הדברים המצמצמים ההשפעה כדי שיוכל המקבל לקבל, וכמו שאמר (איוב ל"ו כ"ז) כי יגרע נטפי מים ודרשו רז"ל (ירושלמי ברכות ס"ה ע"ב ותענית ד' ע"ב) שמורידין במדה, כי שורש המים מבחינת חסד שהוא התפשטות בלי מדה, אך הירידה לעולם הוא במדה וצמצום, ובזה יובן על מה שנקראו "גבורות גשמים" הלא מים הוא בחינת חסד, גם גשם הוא שבי"ל יסוד אבא מקור החסד, אך הכוונה שהכלי שבו יורדין לעולם

הוא כלי הגבורה הבא מבוצינא דקרדינותא שורש הדין הנותנת גבול וצמצום לכל הדברים, וזה שאמרו רז"ל (תענית ב') אמאי קרי להו גבורות גשמים מפני שיורדין בגבורה, דקשה להו אמאי קרי להו גבורה שהן חסד רק שיורדין בגבורה, רצה לומר בכלי וצינור שהוא מבחינת גבורה, והנה ב' הצינורות כמו שאמר צנוריק, והוא צינור דמיין עלאין וצינור דמיין תתאין הן ב' גבורות, קול גימטריא ב' פעמים דין עם ו' אותיות וב' כוללים, וזה שאמר תהום אל תהום קורא לקול אל בחינת קול שהוא צנוריק, שהן הצינורות ב' פעמים דין הן הצינורות, והוא בחינת קול שהוא בגימטריא ב' פעמים דין, ויש לומר עוד כי ב' התהומות הן בינה ומלכות, וזה סוד מיין עלאין מיין תתאין, ונודע דבבינה יש קס"א קנ"א קמ"ג גימטריא תהום עם ד' אותיות, וכן במלכות יש בחינת קס"א קנ"א קמ"ג, והמחבר ב' תהומות אלו הוא הזעיר שהוא הבריח התיכון המבריש מן הקצה אל הקצה, מן הקצה קדמאה דאתקרי מ', אל הקצה בתראה דאתקרי מ"ה, כמו שאמר בזוהר הקדוש (הקדמה א' ע"ב), והוא הצינור המעלה מיין תתאין לבינה מבחינת מלכות, וגם הוא הצינור מיין עלאין מבינה למלכות, וזה שאמר תהום אל תהום בינה למלכות ומלכות לבינה, קורא לקול הוא הזעיר שהוא בחינת קול כמו שכתבתי בסמוך, צנוריק שהוא הצינור מתתא לעילא ומעילא לתתא, ויש לו ב' צינורות אלו אור ישר ואור חוזר, על כן אמר צנוריק לשון רבים,

כתב הגר"א בפירושו לספרא דצניעותא – פרק ב' וותקין מעוי דנוקבא בסט' דדינא" כו' וכנגדה שמיני עצרת כידוע שלכן "עצרת תהיה לכם" ואין משתתפין בה האומות שישראל מונין ללבנה שהיא חלק ישראל ונחלתו. ולכן אומרים בה גבורות גשמים שהיא (המלכות) אתתקן ע"י גבורות כנ"ל. ובזה נבין את ספר הזוהר פרשת תרומה (קנד עב) האומר שנטילת ידיים מתחילה בכך שיד שמאל דוקא תיקח את הכלי והנה לשונו: "וסימנך, מאן דנטיל מיא בידיה ימינא במאנא, קדמאה לארקא מיא בשמאלא איהו, ולא משמאלא לימינא, דהא מיא מימינא נטיל לון שמאלא, ובגין כך מיא לא אשתכחו אלא מסטרא דשמאלא, כיון דנטילו מיא לגביה, הא אתערו לגבי נוקבא באינון מים, ועל דא גבורות גשמים תנינן, ובגין כך והשלחן תתן על צלע צפון, דמהווא סטר איבין אשתכחו

ביה יתיר מסטרא אחרא, באתערו דחדוה דיליה בקדמיתא, כמה דאת אמר (שיר ב ו) "שמאלו תחת לראשי לבתר וימינו תחבקני". כתב הרב המקובל רבי שמעון לביא זצוקל בספרו "כתם פז" על הזהר בראשית דף ע/א "ואמר רב רפרם בר פפא א"ר חסדא מיום שחרב ב"ה לא ירדו גשמים מאוצר טוב שנאמר יפתח יי' לך את אוצרו הטוב וכי' וסופיה דקרא לתת מטר ארצך בעתו. הנה גלה החכם הזה שני ענינים טובים ונכוחים הראשון כי טוב השמאל והוא הצפון תלוי בימין הוא הדרום כי ימין יי' עושה חיל ושניהם כאחד טובים וזהו אשר הוכיח מהראיה השנית באמרו וכתוב "צפון" ו"מין" אתה בראתם" כלומר כי יבוא גבורת גשמים היורדים מהשמאל בסיוע הימין שהוא נכלל בו כדי שירדו מאוצר טוב בחסד וברחמים. והודיע כי מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית שהוא האוצר הטוב המעלה רביבים טובים וממזגת הדין והודיע בזה כי גם הגשמים היורדים היום אחר שחרב בית המקדש אין בהם בדכה שאינם באים מאוצר טוב כי אם במדת הדין יחידי הוא שאמר רבי ייסא וברכאן לא נפקי כלומר עיקר הברכה שהוא מאוצר הימין וביאר הטעם עצמו שאמר רב חסדא מסופיה דקרא דכתיב לתת מטר ארצך. ואמר מ"ט? בגין דישראל לא שראן בארעא ולא פלחי פולחנא.

ויש עוד הסברים רבים נוספים ולא רציתי להלאות את הקוראים.

ומתחילים להזכיר בתפלת מוסף של יום ראשון מי"ט האחרון של חג ואין פוסקין עד תפלת שחרית של יום ראשון של פסח ותפלת שחרית בכלל כדתנן ר"י אומר העובר לפני התיבה ב"ט האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר פי' אותו שמתפלל מוסף מזכיר והראשון שמתפלל תפלת יוצר אינו מזכיר ב"ט הראשון של פסח הראשון מזכיר והאחרון אינו מזכיר:

כתב הרמ"ז על הזהר פרשת צו דף לא/ב "אמנם אמרו "ממא דיצחק" הענין הוא שהם סוד החסדים דאימא שהם מגבורות אבא כנודע בסוד הבן בחכמה וחכם בבינה באופן שכל חסדי חג הסוכות הם בחינת יצחק שהוא שורש הגבורות ומושרש בגבורות אבא אלא שנעשה חסדים באימא והיינו כללות בחי' יצחק ששרשו בבינה אלהי יצחק. ובזה יצדק מה שאנו אומרים בברכת גבורות מוריד

הגשם דאיתא בס"הכ בברכת הנהנין שגשם ה"ס מ"ן שביסוד הבינה הנקראת "גבורות גשמים" וסודם מסוד שם אה"ה כנזכר שם והן הן החסדים דאימא ולזה אמרין ג"כ משיב הרוח שה"ס ס"ג וקנ"א. ועוד נלע"ד שגם לטיפה שנותן לה בזווג עצרת קורא מיא דיצחק ע"פי מ"ש במהדורא בתרא בס"הכ שבעצרת נותן לה זעיר בזווג גבורות. ובפסח חסדים ועוד אמר שם וז"ל ויום שמיני הוא הזווג ונותן בה ה' גבור' של זכרות עצמו שלו בבחי' טפה זרעיית עכ"ל:

ואיתמר בירושלמי רבי אבא בשם רבי פדת אמר אסור להזכיר עד שיזכיר ש"צ ופירשה הראב"ד דהכי פירושה אסור להזכיר עד שיכריז ש"ץ משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל כדי שלא יהא דבר מעורב ביניהם זה מזכיר וזה אינו מזכיר. ותו איתמר בירושלמי אסור ליחיד להזכיר עד שיכריז ש"צ קמון לצלותא מזכיר כמו שהזכיר ש"ץ דמי פירוש הבא לב"ה ועמדו העם להתפלל מוסף ולא שמע שהכריז ש"צ משיב הרוח ומוריד הגשם מזכיר אע"פ שלא שמע מש"צ וכ"כ אבי העזרי שאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת צבור אף אם הוא חולה או אנוס לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש"צ בין בלחש בין בקול רם אבל אם בא לב"ה והציבור התחילו להתפלל יכול להתפלל ולהזכיר אע"פ שלא שמע מש"צ תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר הילכך אם אמר משיב הרוח בימות החמה או לא אמרה בימות הגשמים אין מחזירין אותו וכן בטל ונוהגין בספרד להזכיר אף בימות החמה אבל באשכנז אין נוהגין להזכירו אלא אומר רב להושיע מכלכל חיים וכו'. ואם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה דג' ראשונות חשובות כחדא ואם לא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים מחזירין אותו וה"מ שלא הזכיר טל אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו וכתב אבי העזרי שא"צ לחזור לראש הברכה אלא חוזר ואומר משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים וכו'. ולא דמי לאומר מוריד הגשם בימות החמה שצריך לחזור לראש הברכה דהתם כי לא היה חוזר לראש הברכה אלא היה אומר מכלכל חיים לא היה מבטל מה שהזכיר שלא כדין שכן דינה בימות הגשמים לומר מכלכל חיים אחר מוריד

הגשם אבל בימות הגשמים יש היכירא כשחוזר ואומר מוריד הגשם שהרי בימות החמה אינו מזכירו וכתב א"א ז"ל הא דאמרינן לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו כשמיים כל הברכה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר במקום שנזכר שלא קבעו חכמים מקום להזכירו בתוך הברכה אלא אמרו מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים אלא שנהגו לאומרו לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים כלכלה ופרנסה אבל אם לא אמרו לפני מכלכל חיים בכל הברכה מקומו ואם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים ונזכר קודם שומע תפלה איתמר בירושלמי שמזכיר בשומע תפלה אבל בגמרא דידן בפרק תפלת השחר (ברכות כט.) גרסינן טעה ולא הזכיר גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו טעה ולא שאל בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מכלל דבהזכרה אין לו תקנה לאומרה בשומע תפלה וטעמא משום דשאלה שהיא בקשה שייכא בשומע תפלה אבל הזכרה שהיא שבח אין ענינה בשומע תפלה לכן אם שכח ולא הזכיר עד שסיים הברכה חוזר לראש וכ"כ רב אלפס וא"א ז"ל: כתב אבי העזרי אם שכח להזכיר עד שסיים מחיה המתים ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש א"צ לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה וכן בשאלה אם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר אומר ותן טל ומטר ואח"כ תקע כדאיתא בפ"ג שאכלו (מח.) טעה ולא הזכיר של ר"ח בבה"מ אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל וכן בשבתות וי"ט וקאמר עלה לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח הטוב והמטיב חוזר לראש וה"ה נמי הכא אם לא פתח בברכה שלאחריה א"צ לחזור וכן ביעלה ויבא אם לא פתח במודים א"צ לחזור אלא אומר יעלה ויבא אבל אם פתח במודים חוזר לרצה אם לא עקר רגליו אבל אם עקר רגליו חוזר לראש וכתב עוד בכ"מ שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה ה"מ שטעה שוגג אבל במזיד ובמתכוין חוזר לראש ירושלמי המתפלל ואינו יודע אם הזכיר אם לאו קודם ל' יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר הילכך עד ל' יום אם ספק לו אם הזכירו או לאו צריך לחזור

דמסתמא לא הזכיר וה"ה נמי ל' יום אחר הפסח מסתמא הזכיר וצריך לחזור והר"ם מרוטנבורק היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת אתה גבור תשעים פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום ועכשיו אם היה מסופק א"צ לחזור וראיתו מפרק כיצד הרגל (כד.) דאמר גבי שור המועד ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש ה"נ כיון דאחר ל' יום אם הוא מסופק א"צ לחזור כ"ש צ' פעמים ביום אחד

וה"ר פרץ ז"ל כתב לא חזינא לרבנן קשישי דצרפת דעבדי הכי שאין הנדון דומה לראיה דהתם טעמא משום שהוחזק ליגח ואם הוחזק ג' רחוקות כ"ש בג' קרובות אבל גשם שנתקן בתפלה והדבר תלוי בהרגל לשונו לא אמרינן הכי. וא"א הרא"ש ז"ל היה נוטה לסברת הר"ם:

ברכה שלישית אתה קדוש ובה י"ד תיבות כנגד י"ד תיבות שבפסוק (ישעיה ו) וקרא זה אל זה ואמר וחותם בא"י האל הקדוש חוץ מי' ימים שבין ר"ה ליה"כ שחותם המלך הקדוש כאשר יתבאר במקומו בעז"ה ואלו ג' ברכות חשובות כאחת ובכ"מ שטעה בה חוזר לראש לא שנא יחיד ולא שנא ציבור:

ברכה שלישית מסיימת את ברכות השבת. כתב זוהר חלק ב דף רסא/ב

, כיון דאמר אתה קדוש, אמאי ושמך קדוש, היינו שם היינו אתה, אלא הא תנינן, בכל אתר דאשתכח יחודא וקשורא, בעינן קדושה ותוספת קדושה, וההוא תוספת עיקרא הוא יתיר מכלא, ובגין כך בכלהו כתיב אתה ולא יתיר, והכא בהאי אתר אמר קדושה ותוספת קדושה, אתה קדוש קדושה, ושמך קדוש תוספת קדושה. וקדושים בכל יום, אלו שאר קדושים עלאין די בכל היכלא והיכלא, דמתקדשי מהאי תוספת, בגין דקדושה קמייטא איהי לה, ותוספת קדושה לאתקדשא כל אינון שאר דקאמרן. ולבתר אתקדשא כלא מעילא, ומכלהו אבהן, אתקשר בקשורא חדא, והיינו ברוך אתה יהו"ה האל הקדוש, הכא כלא קישורא חדא, בגין דאמר ברוך אתה יהו"ה האל הקדוש, ועל דא אקרי צרורא וקשורא דכלא ביחודא חד.

זכאה חולקיה מאן דידע לסדרא שבחי דמאריה באתר דאצטריך.
 עד הכא דבקותא וברכאן וקדושה כחדא באבהן.
 מסביר אור החמה על הזהר חלק ב דף רס"א/ב "כיון דאתמשכן
 ברכאן בחמישאה וגו' הנה בשתי ברכות אלו נמשכו הברכות מחסד
 וגבורה אל היכל אהבה והיכל זכות והיינו דאתמשכן ברכאן
 בדלוג היכל הרצון שהוא היכל ששי בחמישאה ורביעאה אהבה
 וזכות כנזכר הטעם שארי ואחיד ברכאן מאמצעיתא אינו במשך
 אלו הברכות הנזכרות שא"א לקבל היכל הרצון שהוא ששי מהיכל
 אהבה וזכות שהם למטה לכך חוזר ומתחיל ברכות דרך הקו
 האמצעי וז"ש שארי ואחיד ברכאן וגומר ובג"כ אתה בכלהו כי בכל
 א' חוזר ופותח המקור העליון מחדש. היינו שם מדת המ' היינו את"ה
 מ' והיינו אומ' כיון דאמר אתה קדוש ואתכלל אתה בקדוש מ' בת"ת
 אמאי וגומר הכל הוראה אחת:

בכל אתר וגומר הענין שאין יחוד המ' בת"ת כי אם בקו האמצעי כי
 שם הייחוד בעצם ששם הת"ת ויסוד דהיינו קדושה מהת"ת ותוספת
 קדושה מיוסף שהוא מוסף ודאי ועיקר היחוד הוא ע"י המוסף שהוא
 מוסיף ודאי שושבין היחוד ולז"א והוא תוספת עיקרא הוא יתיר
 מכולא. ובג"כ בכלהו כתיב אתה דהיינו קדושה א' והכא קאמר אתה
 קדוש ושמך קדוש דהיינו קדושה ותוספת קדושה והיא נק' אתה
 מצד הת"ת א"ת שהוא כ"ב נכללים בתוך ה' מ' כנזכר ושמך מצד
 היסוד. וקדושי' בכל יום וגומר הענין כי אלו ההיכלות נקראים
 ממשלת היום וכל היכל והיכל יום וקדושים בכל יום היינו קדושים
 בכל היכל והיכל וז"ש שאר קדישין עילאין די בכל היכלא והיכל'
 דמתקדשי מהאי תוספת בסוד המוסף שהוא היסוד המתייחד בהיכל
 קדש הקדשים ומשפיע קדושה לכל ההיכלות ולזה לא נזכר בשום
 ברכה מהברכו' הקודמות תוספות קדושה וקדושה לקדושים אלא
 בזו מפני שהם מתקדשים מתוספת קדושה וז"ש בגין דקדושה
 קמייתא אל הספיר לא תוספת קדושה לאתקדשא כל אינון שאר
 וגומר:

סימן קטו

ברכה רביעית אתה חונן ומה ראו לומר בינה אחר קדושה דכתיב
 כי בראותו ילדיו וגו' עד והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי

ישראל יעריצו וסמיך ליה וידעו תועי רוח בינה ויש בה י"ז תיבות כמנין תיבות שבפסוק (שמות כח) ואתה תדבר אל כל חכמי לב ומשום שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבעוה ראש לאמצעיות ירושלמי אם אין בינה אין תפלה.

כתב בספר שערי אורה – שער חמישי הדין בספירת התפארת ושם הו"ה: "אבל מה שיהו"ה יתברך מכונה בלשון את"ה, לפי שהוא מבפנים ואינו נמצא לבריות כמו מידת אדנ"י, לפי שהשם הגדול יהו"ה יתברך שוכן בשם אדנ"י כמלך בהיכלו, ואינו נמצא עד שמבקשים אותו, וזהו שאמר, ובקשתם משם את יהו"ה אלהיך ומצאת (דברים ד' כ"ט). ודוד המלך ע"ה, היודע סודות העולם העליון, הזהיר שלמה בנו על דבר זה ואמר, ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו וגו' אם תדרשנו ימצא לך ואם תעזבנו יזניחך לעד (דה"א כ"ח ט'). וזהו המלך הגדול שצריך כל אדם ללכת לערוך ולסדר תהילותיו ושבחיו וטובותיו, ולומר לפניו, את"ה הוא המושל בעליונים ובתחתונים, את"ה הוא ואין דומה לך. וזהו סוד כל התפילות שאדם צריך לסדר שבחיו של יהו"ה יתברך, ואחר כך יבקש צרכיו, כענין משה רבינו ע"ה שאמר, את"ה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותך (דברים ג' כ"ג), ואחר שסידר שבחיו של השם בלשון את"ה, חזר ושאל צרכיו ואמר, "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה":

ועל דרך זה הוא סדר כל התפילות והברכות שאנו מתחננים לפניו, הלא תראה ראש כל הברכות האמצעיות של תפילה, ב"אתה" הוא מתחיל, כאומרו "אתה חונן לאדם דעת". ובימים טובים ובראש השנה וביום הכיפורים, "אתה בחרתנו". ובשבת בערבית, "אתה קדשת". ובמנחה, "אתה אחד". אבל יוצר של שבת, שהוא מתחיל "ישמח משה", ובמוסף "למשה צוית", עדיין תשיג בהם דברי אלהים חיים, שהתפילות האלו שתיהן הן על יסוד, מידת א"ל ח"י, שהוא סוד שבת, והוא סוד נקודה שביעית, סוף הוא"ו למטה, ובצינעה נמסור לך בזה קבלה עמוקה. ולפיכך התבונן כי בראש התפילות אנו נכנסים באדנ"י שהוא בית שער, ואנו אומרים "אדנ"י שפתי תפתח", ואחר כך אנו אומרים "ברוך את"ה יהו"ה אלהינו", ובסוף כל הברכות אנו גומרים ואומרים "ברוך את"ה יהו"ה", התבונן עד מאד.

שער הכוונות – דרושי כוונות קריאת שמע דרוש ה"ואח"כ באתה קדוש כו' כבר הודעתיך במקום אחר כי עד עתה היה בחינת החיבוק בימינא ובשמאלא ובאמצעית' וכאשר הגיע החיבוק אל בחינת אמצעיתא אז מתחילין המוחין להתפשט ולצאת מחוץ לגרון למטה אל הגוף וזהו הטעם שתקנו ברכת אתה חונן אחר ברכת אתה קדוש לפי שעתה כבר מוח הדעת התחיל להתגלות לצאת אל מקום מרחב ומגולה ואז אנו שואלים אתה חונן לאדם כו' גם בזה תבין כי מן ברכת אתה חונן ואילך מתחיל תיקון י"ס דנוקבא כמבואר במקומו. והענין הוא כי עתה אשר כבר התחילו המוחין להתפשט למטה מן הגרון ושם הוא התחלת פרצוף הנקבה מהחזה ולמטה ואנו מתקנין אותה וגם טעם אחר לפי שעל ידי הקדושה ניתן בחינת הדעת אל הנוקבא דז"א כמבואר במקומו ולכן אנו שואלים עתה אתה חונן לאדם דעת כו'.

כתב בספר הכוונות הישן: "אתה חונן לאדם דעת – רומז לנוקבה הנסתרת בדעת, שמשם נותנים מתנת חנם, ומדעת זה בא לת"ת הנקרא אדם, ומדעת זה בא ויורדת בינה לאדם. וזהו שאנו שואלים שיחננו דעה וחכמה ובינה – מאותו חנם, אף על פי שאין אנו ראויים. בא"י חונן הדעת, חונן – בחכמה, הדעת – בת"ת. ויכוין בחכמה ודעת שלה שמקשטת עצמה לזוג. ויש בברכה זו י"א תיבות, כנגד י"א יריעות, וכנגד פסוק (שמות כח, ג), ואתה תדבר אל כל חכמי לב, שיש בו י"א תיבות. וגם כן י"א פעמים חכמה בקהלת".

ניקוד ההויה של אתה חונן בחולם שהוא בתפארת שהוא ז"א הנקרא אדם. וזה אתה חונן לאדם. כמו שכתב בספר פרי עץ חיים – שער העמידה – פרק יז "אתה חונן לאדם דעת, שהוא מ"ה דאלפין, והויה זו חולם שהוא אדם ת"ת.

כתב הרב המקובל האלהי כבוד הרב אברהם אזולאי זצוק"ל זללה"ה בספרו "אור החמה" על הזהר פקודי דף רסא/ב "עד הכא דבקותא היינו הדבקות שיש לכל האבות יחד וברכאן היינו הברכה הנשפעת להם אחר דבקותם וקדושה היינו ענין נוסף על הברכות וג' בחינות אלו באבהן שהם נאחזי' ומיוחדים בג' היכלות אהבה

זכות רצון מקדש הקדשים. מכאן ולהלאה קיימין שאלתין שהם אמצעיות שבהם שאלה ובקשה.

וברכת "אתה חונן לאדם דעת" דהיינו הידיעה למנדע במילין דמאריה שהוא ענין נוגע בעבוד' ואינו ממש עסקין של חול הגמור אלא בענין אמצעי שיהיה קדוש קצת וז"ש ולא אתפרש מיניה בגין דבעי בר נש לאשתתפא בקדושה דשמא קדישא עילאה אתעטר ביה דהיינו ברכת אתה קדוש הוא בת"ת העולה דרך קו האמצעי עד הכתר היינו קדושה דשמא קדישא עילא' אתעטר ביה. ואיהו שמא דברכאן וקדושין היינו בקו האמצע הכלול מימין ושמאל ובאצי' למעלה שם יהו"ד וחלופו בהיכלות בשם כוז"ו אותיות שניות דיהו"ד וז"ש דארזא קדישא יהו"ד דאיהו קדיש בקדושא שכן שם זה שבת"ת עול' בסוד החכמה והבינה. ואלין אתוון אחרנין דהיינו כוז"ו נפקי מיניה להתגלות למטה בסוד היכל הרצון שהוא בסוד המ' וז"ש הני אתוון אחרנין חבורא דהני כחבורא דדכר ונוקבא כי היכל הרצון נקבה היא ודאי להיכל הקדש העליון ת"ת:

ספר עבודת הקודש – חלק ב פרק י"ו והייתה הברכה הראשונה אתה חונן לאדם דעת, לרמוז אל הדעת, ונתקנה בראש שאלת צרכים להורות כי הוא העיקר אשר ממנו יסתעפו כל שאר הצרכים, כי הוא הקנין אשר אין בו חסרון כל. והכוונה בשאלה זו כי השואל מרוב חפצו ורצונו לדעת את בראו ולהתבונן בדברים העליונים שהייחוד תלוי בהם, מבקש מלפניו שיחון אותו דעה ובינה והשכל, שהוא הפתח ליחד את השם הגדול בכבודו שזה הוא תכלית העבודה, ומורה בזה תכלית אהבתו ודבקותו בו, ושאין רצונו לפרוש ממנו כי אם לדעת אותו, והדעת האמיתי הוא הייחוד. אמר הנביא ירמיהו ע"ה כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי, כי אני יי' עשה חסד משפט וצדקה בארץ, כי באלה חפצתי נאם יי'. אמר כי ההלול האמיתי לאדם הוא מצד הייחוד, והוא אמרו השכל וידע אותי, כלומר שעל ידי שכל טוב שהוא יסוד חי העולמים מקרב אותי סוד את יי', אל הדעת, והוא יחוד הכלה עם דודה, כי אני יי' עשה חסד משפט וצדקה, ייחוד השלשה אבות, בארץ, ארץ החיים. והרי המרכבה שלמה בהתחבר השלש רגלים עם דוד שהוא רגל רביעי, והוא סוד עשה, שהוא הייחוד בסוד מעשה מרכבה, כי באלה הארבעה שהם סוד מרכבת הרוכב בשמי שמי קדם חפצתי להיות ייחודי נכר ונודע בהם, וייחודם הוא הרצון והחפץ העליון, הנה כי

הדעת האמיתי הוא הייחוד, ולזה נתקנה ברכת הדעת בראש כל הברכות והשאלות:

ומבדילין בה במ"ש וי"ט משום שהיא חכמה שמה שהאדם מבדיל בין דבר לדבר חכמה היא לו לכן קבעוה בברכת חכמה ודין הבדלה וטעותה יתבאר בסדר מ"ש בעז"ה.

על אתה חוננתנו כתב בספר נהר שלום – דף לא עמוד א"ב בברכה ד' של ערבית שבת ה"ס הקדושין שנותן החתן לכלה ויכולו ה"ס עד א' ושל אחר העמידה עד ב' ושל הקידוש עד ג' של הקידושין וברכה ד' של שחרית ה"ס הסבלונות ששולח החתן לכלה ושל מוסף ה"ס שעושה החתן ביום חתונתו ושל מנחה ה"ס יחוד חתן וכלה ובאתה חוננתנו שאומרים במ"ש ה"ס בעילת מצוה שבועל ז"א. ופורש. ונמצא כפ"ז כל השבת הוא הכנה למ"ש וכן לא יעשה ומה גם שאין דברים הללו מכוונים עם פרק כל כתבי הקדש והיית לנו לעינים לראות". מכאן משמע שהרשש לא מסכים לדיעה שברכת "אתה חוננתנו" הינה כנגד ביאת מצוה של החתן שהרי זו הייתה בליל שבת. והנה המשנת חסידים ומחברת הקדש לא התעוררו לשאלה. אבל ה"אמת ליעקב" יישב בטוב טעם את הדברים כפי שתחזנה עיניך לקמן.

ספר משנת חסידים – מסכת האצילות דערבית – פרק ו
(א) ומברכת אתה חונן ואילך מאירים הפרצופים האמורים מבחינת הז"א עצמו כיצד באתה חונן מאיר פ"א דחסד ז"א בחכמת לאה וכן ביעקב ואחורי פ"א דנצח בחכמת רחל:
(ב) לפיכך הוית החתימה היא בפתח וטעם רביע על כל אות ומפני שהוא מוצאי שבת אומרים בה אתה חוננתנו שהוא סוד הבעילת מצוה שבועל ז"א ופורש כי ביום השבת היה יום חופתו:

ספר מחברת הקודש – שער השבת "אתה קדשת הם הקדושין ויכולו ג"פ הם ג' עדים ישמח משה הוא הסבלונות. תכנת שבת מאכל ומשתה אתה אחד יחוד חתן וכלה אתה חוננתנו זהו בעילת מצוה ופורש ומפני שפורש מחזיקין אותו במיני ריחין הרי לך כמשוש חתן על כלה"

ספר אמת ליעקב – קונטרס שפת אמת "שאלה זו שאלו חכמי המערב ז"ל הלא היא כתובה בספר הישר נהר שלום למוה"ר החסיד ז"ל על מה שכתב הרב מ"ח ז"ל בס"ה דסוד הברכה רביעית בליל שבת קודש שהיא אתה קדשת הוא סוד הקידושין שנותן החתן לכלה. והברכה רביעית דיום שבת שהיא ישמח משה הוא סוד הסבלונות דשולח החתן לכלה. והברכה רביעית דמוסף הוא סוד המשתה שעושה החתן ביום חתונתו. והברכה רביעית דמנחה שהיא אתה אחד הוא סוד יחוד חתן וכלה. ובערבית דחול כתב בברכת אתה חוננתנו שהוא סוד הבעילת מצוה שבועל ז"א ופורש כי ביום שבת קודש היה יום חופתו ע"כ. והמה ראו כן תמהו דהוא הפך פרק כל כתבי רבינו ז"ל והזה"ק דסבירא להו דהזווג הוא בשבת קודש ואיך כתב הוא ז"ל דהוא בליל מוצאי שבת ועשה כל השבת הכנה לחול. והיתה תשובתו לזה ועל כיוצא בזה תמהני עליכם איך אתם משגיחים בדברי הרב מ"ח והרב ח"י ז"ל וכו' כנודע ועיין מה שכתבתי לקמן בתיקון המלקות:

תשובה נראה לע"ד להליץ טוב בעדו דכבר נודע בשערים גודל חכמתו בנגלה ובנסתר בקי בחדרי תורה וכל רז לא אניס ליה ומי שרגיל ללמוד בס"ה מ"ח מכיר גודל חכמתו איך בלשונו הזך מפרש כמה דברים סתומים וכמה קושיות מפרק כלאחר יד בדיבור אחד נמההשמות:

והן עתה בהיותי בשליחות מצווה בעי"ת גי'נטו יע"א כי שם נגנז ארון האלהים והוא קבור שם והן בעון מת במיתה משונה שנהרג על קידוש ה', ה' ינקום דמו. וכה הראוני בסוף ס"ה חזה ציון פירוש על התהלים שחיבר הרב הנזכר שנמצא כתוב מכתב ידו בסידור התפילה שלו כי בהיותו בירושלים תובב"א בשנת הת"ק אמרו לו בחלום שהוא יהיה נהרג על קידוש ה' ועוד אמרו לו שהיה לו נשמת ר' יאודה בן בבא אחד מעשרה הרוגי מלוכה ובעוה"ר כן היה אחר ג' שנים שיצא לשליחות ושם כתוב כי נח נפשיה דרב ביום ר"ח אדר ונקבר ביום פטירת משה רבנו ע"ה ז' באדר ואף כי עברו עליו ז' ימים בין מיתה לקבורה בגופו לא מצא פצע וחבורה פניו היו כצלמו כדמותו בהיותו בחיים חיותו לא כהתה עינו ולא נס ליחן, ויש להם בקבלה שמיתתו הייתה בחנק וחנקו אותו ברצועות של

תפילין. א"כ ממנו יראו את יקר תפארת גדולתו. וגודל נשמתו זכותו יגן עלינו אמן כן יהי רצון. ושמעתי מפי מגידי אמת שהרב החסיד מוהר"ד מגא"ר ז"ל לעולם היה נושא אותו בחיקו כמין קמיע והיה אומר שלמד אותו כ"ה פעמים ואיך יתכן שיטעה בטעות גדול כזה דאפילו תשב"ר יודעים אותו ועל כרחך צריך לומר דבודאי טעות סופר נפל בדפוס וכך צריך לומר שהוא סוד הבעילת מצוה שבעל ז"א ופירש כי ביום שבת קודש היה חופתו והכוונה לומר דהבדלת אתה חוננתנו שהוא ענין הפרשה הוא סוד רמז על בעילת מצוה שבעל ז"א בשבת ופירש עתה דמעתה ומעכשיו מתחיל הפרשה של ימי החול ולכן אנו אומרים ההבדלה בחונן הדעת ונ"ל דלזה נתקנה הבדלה בחונן הדעת לרמוז סוד זה דנודע דהזווג תלוי בדעת בסוד אין קישוי אלא לדעת ודוק. אבל מעולם לא עלה על לבו ח"ו לומר דהזווג הוא בליל מוצאי שבת קודש והס כי לא להזכיר זה נלע"ד ואפילו אם לא נניח טעות סופר יש לפרשו על דרך זה:

חמישית השיבנו ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב "השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו" הרי שהבינה מביאה לידי תשובה. ויש בה ט"ו תיבות כנגד ט"ו תיבות שבפסוק (ישעיה נה) יעזוב רשע דרכו וכן בפסוק (יחזקאל יח) ובשוב רשע וכן (ישעיה ו) בפסוק ועוד בה עשירה.

מדוע אומרים השיבנו בלשון רבים ולא השיבני? הרי זו תפלה שנתקנה לכל אחד ואחד מישראל? ענה כל כך בעל "הסולם" בראשית (דף יא/א) "התפלה שאנו מתפללין, היא תיקון השכינה הקדושה, להמשיך לה שפע למלאותה מכל חסרונותיה, כי ע"כ כל הבקשות הן בלשון רבים, כמו וחנונו דעה וכו' השיבנו אבינו וכו'. כי התפילה היא בעד כלל ישראל, שכל שיש בשכינה הקדושה, יש בכלל ישראל. והחסר בה, חסר בכלל ישראל, ונמצא כשאנו מתפללין בעד כלל ישראל, אנו מתפללין לצורך השכינה הקדושה, כי היינו הך.

סוד ברכת השיבנו כתב בספר "שושן סודות" והוא כבוד הרב משה הגולה מקיוב זצ"ל "השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלימה לפניך ברוך אתה יי"ה הרוצה בתשובה. דע כי הברכה זאת רומזת לבינה וכוונת הברכה כך היא:

"השיבנו אבינו" חכמה עילאה. "לתורתך" כלומר לתורה הנשפעת מאתך שהיא ת"ת. "וקרבנו מלכנו" ש"ת (דהיינו תשובה דהיינו בינה) שם יי"ה. (דהיינו אבינו מלכנו הם חו"ב שהם אותיות יי"ה) "לעבודתך" אשר היא המלכות, כי על ידה נשוב אליך כי על ידה נשוב אליך כי התשובה הראשונה כאשר פירשנו במה שקדם. ולכן חוזר ומבקש שיחזירנו בתשובה שלמה, כי חזרתנו אל התשובה הראשונה שהיא המלכות אינה תשובה שלימה (זו תשובה מיראה) כי לבסוף גם היא עם כל אשר בו תחזור אליו כמו שאמרו עתידה חוה ראשונה שתחזור לעפרה. כלומר חו"ה הראשונה היא המלכות תשוב לעפרה היא הבינה. והוא הסוד הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר. וכאלו אמר יה"ר שתתן בלבנו לעשות מעשים שבהם נשוב אליך ולא ידח ממנו נדח, לכן אתם הרוצים בתשובה כלומר המחבר רצון העליון אל התשובה כלומר אל עצמו. ושם החותם הזה היא יי"ה יי"ה ונקודו קמ"ץ פת"ח חול"ם פת"ח סגול"ל פת"ח ומספר תיבותיו ט"ו כמספר שם יי"ה הנרמז אל הבינה: ע"כ.

יתכן לומר לפי דברי הרב שברכה זו מתחילה באות ה' ומסיימת באות ה' לרמוז כי על האדם לשוב בתחילה מיראה שזו ה' תתאה ולעלות לתשובה מאהבה שזו ה' עילאה. ומצאתי רמז נאה לכך. הברכה פותחת במילים השיבנו אבינו לתורתך שיש כאן ר"ת לאה שזו תשובה מאבה. מסיימת הברכה "בתשובה שלימה" שזה גימ' "תשובה בשכינה" שסודה מלכות. טעם אחר נתן בזה בספר מגלה עמוקות על התורה – פרשת האזינו "ומתחלת בה" השיבנו" אבינו ומסיימת בה' (בתשובה) ה' סימנים אילו נגד ה' פרצופי נפש רוח נשמה חיה יחידה.

כתב המהרז"ו זצוק"ל זללה"ה ב"שער הכוונות" – דרושי העמידה דרושו: "השיבנו כו' הוא כנגד הבינה שבה (שבשכינה הנקראת רחל) כנ"ל לעיל. אמנם תכוין אל הבינה בבחי' החסד שבה שהוא סוד המקוה שבה (דהיינו שם אהיה במילוי ההין כזה: אלף הה יוד הה

שמספרו קומ'ה) והחסד שהוא הנותן קומת המלכות ואיהו קומה דילה. בסוד מ"ש בזוהר אתא חסד ופריש ענפין וגזעין מתתא לעילא כנז' בפרשת אחרי מות. ואותיות "קומה" ו"מקוה" שויס ולכן יכוין בהויה מנוקדת בסגול (שסודו חסד) באומרו השיבנו אבינו לתורתך ובהוי' חתימת הברכ' הזו יכוין שהיא מנוקדת בצירי (שסודה בינה) לפי שהיא ספירת הבינה שבמלכות כנ"ל:

כתב בשער רוח הקודש (דף כד עמוד ב) יחוד אחד להחזיר את הרשע בתשובה, והוא להר"מ אלשיך זלה"ה על אודות בנו, שנשתמד ולמד לו מורי זלה"ה שיכוין ליחוד הזה להשיבו בתשובה, והועיל לו ושב לדת ישראל. כבר ידעת, כי ברכת השיבנו אבינו לתורתך שבתפלת י"ח היא בבינה הנק' תשובה, ולכן בהגיעך בברכה זו בתפלתך, תאמר תפלה זו קודם החתימה, ירמ"י או"א, שתחתור חתירה מתחת כסא כבודך, וקבל בתשובה את פב"פ, כי ימינך פשוטה לקבל שבים, בא"י הרוצה בתשובה, ובמלת ימינך תכוין אל ספי' החסד. הנק' ימין. ותכוין בה שהיא שם הוי"ה נקודה בסגול כל ד' אותיותיהם יהוה והנה החסד נקשר (משתלשל) עם בינה, ולכן תכוין לקשר ולחבר החסד עם בינה הנק' ימין ותשובה, ותכוין שיפשוט יד ימינו הנק' חסד, כדי לקבלו בתשובה הנקרא בינה, הסמוכים יחד:

כתב בספר הכוונות הישן: השיבנו אבינו לתורתך – יכוין בבינה שלה. ודע, כי כל אדם שיש בו דעת שב אל קונו, כי אין בור ירא חטא (אבות פ"ב מ"ה), וגם בלא דעת נפש לא טוב. ותשובה היא הבינה, שאנו מכוונים עתה להוריד שפע מחכמה לבינה ומבינה לחסד בדרך ישרה, ובכל ספירה וספירה אנו שואלים הדבר התלוי באותה הספירה. ולפי שהתשובה היא לחזור הדבר בשורשו ולתיקון הראשון, לתקן את אשר עיוותו, ואין דרך לשוב ולתקן כי אם ע"י התורה שבע"פ שנתרחקה מן המטה (ממקומה באצילות), ואנו שואלים שישיבנו לתורתו – שהיא השכינה (הנקראת תורה שבעל פה), ודבקנו במצותיך – שהם הספירות הנכללות בת"ת, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך – היא היוכל. (דהיינו בינה). ולכך צריך לכוין בבינה שלה ולקשטה לזווגה. ויש בזאת הברכה ט"ו תיבות, לפי שהתשובה היא מגעת עד כסא הכבוד (יומא דף פו ע"א) – שבעה רקיעים, שבעה אוירים, ורקיע שעל גבי החיות, הרי ט"ו. וג"כ טעם

אחר, לפי שתמצא בפסוק (ישעיה נה, ז) יעזוב רשע דרכו – ט"ו תיבות, שמדבר על התשובה. וג"כ תמצא בפסוק (תהלים לב, ה) חטאתי אודיעך וגו' – ט"ו תיבות, וגם זה מדבר בסוד התשובה, כמו שאמר ועוני לא כסיתי אמרתי וגו'. וט"ו – הוא שם י"ה:

כתב בספר פרי עץ חיים שער העמידה פרק יט: השיבנו – יכוין אל הבינה מצד החסד שבה, בסוד הקומה שבה שהוא החסד שבה, והחסד הוא הנותן קומת המלכות, ואיהו קומה דילה, בסוד אתי חסד ופריש לון, ואסגיאן אנפין. וקומה ומקוה הכל אחד, לכוין שם זה בניקוד סגול, באמרך השיבנו אבינו לתורתך. והנה בברכה הזאת, יכוין ב' הויות – א' בניקוד צירי כולה, שהיא הבינה הנקרא תשובה, וחכמה נקרא אבינו, וזהו השיבנו אבינו. והנה הבינה היא בקו השמאלי, וארז"ל כי ימינך פשוטה. הסוד הוא, כי אמא בקו השמאלי, והיא פרצוף שלם מ"ס, ויש בה חסד ג"כ בימין שלה, לכן צריך לכוין ב' הויות כנ"ל, א' בניקוד צירי, והויה א' כולה בניקוד סגול, מצד חסד שבבינה, כי סגול הוא בחסד, וחסד ימין פשוטה לקבל שבים. ולכן בתיבת אבינו, שהוא הבינה דהיינו תשובה, תכוין להויה דסגול, ובשם הויה דחתימת הברכה תכוין בצירי כולה, שהיא הבינה. וזהו ברוך אתה יי הרוצה בתשובה, דהיינו בינה הנקרא תשובה:

כתב בספר ספר תורת חכם – דף קמג/א כתב מורי הרב ז"ל בברכת השיבנו אבינו ויכוין לקשר החסד שהוא הויה בניקוד סגול הנקרא ימין עם הבינה שהוא הויה בניקוד צר"י הנקרא תשובה, אח"כ יכוין שתפשוט הבינה את יד ימינה הנקרא חסד שהוא הויה בסגול לקבלו בתשובה הנקראת בינה עכ"ל, והנה זה החסד הוא דבינה דמלכות כמ"ש בספר הכונות א"כ הכונה הוא לקשרו ע"י בינה דבינה דמלכות שהוא הויה בצר"י, אח"כ תפשוט הבינה דבינה דמלכות את יד ימינה שהוא ג"כ הויה בסגול לקבלו בתשובה, נמצא שהחסד דבינה עלה כדי להמשיך החסד דבינה דבינה דמלכות, ואמר לי מורי הרב ז"ל (הרש"ש) שצריך לעורר עד החסד דבינה דמוחא סתימאה דא"א עכ"ל, ונראה שהוא באופן זה מפני שכל הבינות של כל העולמות מלבישות זו לזו, א"כ בינה זו דמלכות נקרא חסד ובחינת ו"ק בערך החסד דבינה דז"א הנקרא בערכה בחינת ג"ר, ר"ל בינה ושיפשוט החסד דבינה דז"א הנקרא

בינה בערכה יד ימינו לקבלו בתשובה, אח"כ החסד דבינה דז"א לקשרו עם הבינה דבינה דז"א עם החסד דבינה דמו"ס דא"א:

מובא בספר ספר דעת ותבונה למוהרי"ח – פרק מ"ט (בנושא כיצד ידע האדם לתקן נשמתו) "...ודאי כי בסייעתא דשמיא אפשר לזכות האדם לתשובה שלימה כתקנה שהשי"ת ברחמיו הרבים ישים בלב האדם לעשות עניינים הצריכים לו, כפי מקום אחיזת נשמתו ובחינות המגולגלים וכו' והכל כפי דבקות והתלהבות לב האדם בעבודתו יתברך, כאשר יראה השי"ת את לב האדם משתוקק וחפץ ומשתדל לעשות תיקון נפשו, אלא שחסרה השגתו וידיעתו אז עוזר אותו שישים בליבו לעשות דברים הצריכים לו לשלימות תשובתו, ועל כן תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה להתפלל כל יום ב"ח ברכות העמידה ג"פ השיבנו אבינו לתורתך וכו' והחזירנו בתשובה שלימה לפניך.

כתב בספר השל"ה הקדוש – מסכת יומא – פרק דרך חיים תוכחת מוסר אות נא "וכשם שצריך האדם להתפלל על עצמו כך צריך להתפלל על זרעו שיהיו יראי שמים, כדאמר במדרש שהעיד אליהו ז"ל על כהן אחד שהיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא ומשתטח ובכה לפני הקדוש ברוך הוא על בניו שיהיו צדיקים, ונעתר לו הקדוש ברוך הוא וזכה לראות כולן ששמשו בכהונה גדולה, ולא מת אחד מהם בחייו. ואם כל אדם חייב להתפלל להנצל מיצרו, כל שכן הבעל תשובה, שנאמר (ירמיה לא, יז), השיבני ואשובה, וכתוב (איכה ה, כא), השיבנו ה' אליך ונשובה, ונאמר (תהלים נא, יב) לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי. ולפי שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, כ), לכך תקנו על התשובה ברכה בפני עצמה, השיבנו אבינו לתורתך והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, וצריך לכוון בה מכל הברכות האמצעיות, לפי שהוא תועלת הנפש ורפואתה. וכשם שחייב האדם להתפלל על עצמו, כך חייב להתפלל על פושעי ישראל, כדאיתא בסוף פרק קמא דסוטה (יד, א), ולפושעים יפגיע, מלמד שהיה משה רבינו מבקש רחמים על פושעי ישראל שישובו בתשובה ושבו. וכן במסכת תענית (כג, ב) אמרו על אבא חלקיה כשהתפללו על הגשמים הוא ואשתו, שנענתה היא תחלה לשתי סיבות, אחת לפי מה שהיתה נותנת לעני מקרבא

הנאתיה, והסיבה השניה לפי שהתפללה היא על רשעים שהיו בשכונתה שישובו בתשובה ושבו, עד כאן לשונו:

וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד ומן הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה ועוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה וכן כל אויר שבין רקיע לרקיע נמצא שבעה אירים ושבעה רקיעים ולמעלה מהם כסא הכבוד שהתשובה מגעת שם הרי ט"ו.

רמז נפלא כתב בזה הרב המקובל האלהי כבוד הרב שמשון מאוסטרופולי הי"ד. תשובה גימ' 713 והיא מגעת עד "כסא הכבוד" דהיינו אם נחשב גימ' דאחוריים של מילת "כסא הכבוד" נקבל 713 במכוון כזה: כ, כס, כסא, כסא ה, כסאה כ, כסא הכב, כסא הכבו, כסא הכבוד. חשב ומצא.

וסוד הדבר מוסבר בכמה ספרים והנס לפניך:
כתב הרב המקובל גבאי בן מאיר יחזקאל זללה"ה בספרו עבודת הקודש ח"ב פל"ד "ובפרק יוס הכפורים (יוםא דף פו ע"א אמרו) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד יי' אלהיך. הנה כי התקון נוגע עד התשובה העליונה שהיא כסא כבוד למה שלמעלה לה והרי הוא נבנה שם, ומשם מאציל וממשיך האור למטה, והרי הוא מביא גאולה, צדיקו של עולם מתייחד בכנסת ישראל הנקראת העולם, והוא אמרם שם גדולה תשובה שמביא גאולה לעולם, שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע וגו', ובזה גם כן תקן והשיב בנים לגבולם ואם הבנים שמחה ורובצת עליהם:

עוד בספר "תולעת יעקב" להרב המקובל גבאי בן מאיר יחזקאל זללה"ה בסוד התשובה כתב:

וכבר הודענו תועלת התשובה, וההתעוררות ההוא עולה עד התשובה העליונה, והוא סוד אמרם ז"ל (יוםא פו, א) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך, והיא מתעוררת וחוזרת על בניה והוא סוד (יחזקאל יד, ו) שובו והשיבו, שישובו הם ואז ישיבו האם על בניה וזהו תיקונם. וכבר ידעת מעלת בעלי תשובה ממה שאמר רבי אבהו בפרק חלק (סנהדרין צט, א) ובפרק אין עומדין (ברכות לד, ב) במקום שבעלי תשובה עומדין

אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, כי מקום בעל תשובה נעלה מאד הוא המאור העליון העולם הבא הנקראת תשובה, ולפיכך נקראו בעלי תשובה. ומקום הצדיקים למטה כמה מעלות, מקום הצדיק עמודו של עולם. אלה יורשים ארץ החיים למטה ואלה יורשים ארץ החיים למעלה, עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיה סד, ג). ואמר "יעשה" כנגד היובל העליון (בינה) עולם החירות, ולזה בא בלשון נסתה:

והברכה מתחלת בה"י ומסיימת בה"י הרי י' כנגד י' ימים שבין ר"ה ליה"כ שמזומנים לבעלי תשובה.

עיין במאמרים לעיל שאמרו שה' תרמוז על מלכות שהיא ה' תתאה ובה נמצאת תשובה מיראה. וכן ה' תרמוז על הבינה שהיא ה' עילאה ובה נמצאת תשובה מאהבה.

ומה שתיקנו לומר "אבינו" בברכת השיבנו ובסלח לנו מה שאין כן בשאר הברכות היינו טעמא שאנו מזכירין לפניו שהאב חייב ללמד לבנו ע"כ אנו אומרים השיבנו אבינו לתורתך, ובסלח לנו משום הא דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ע"כ אנו מזכירין רחמי האב כדכתיב כרחם אב על בנים שירחם עלינו ויסלח לנו. התבאר לעיל ש"אבינו מלכנו" היינו או"א.

ששית סלח לנו. ומה ראו לומר סליחה אחר תשובה כי ע"י תשובה הקב"ה סולח דכתיב "וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח".

סלח לנו היא בחסד וכ"כ בספר מאירת עינים לר' יצחק דמן עכו – פרשת בשלח "ונשוב לדברינו ונאמר, באיזה דרך שתאחוז בכוונת הברכות והתפילה, הזהר מאד שלא תקצץ בנטיעות לחשוב באחת מהן בלבד, אלא תמיד יהיה מחשבותך מיוחדת באין סוף, (תתפשט) וותפשטו ותמשיך ענף ממחשבותך אל ההויה שתצטרך לכוין אליה, אבל מ"מ תמיד יהיה שורש כוונתך קשור ומיוחד בכולן בכל

לאין סוף, כשלהבת הקשורה בגחלת וכענבים באשכול, כן יהיו כל י' ספירות מיוחדות במחשבותך מאין סוף לאין סוף. ומה שכתבתי למעלה שברכת אתה חונן לחכמה, השיבנו לתשובה סלח לנו לחסד, וכן כלם, זה יש לך לכוין, שורש מחשבותיך יהיה קשור באין סוף כאשר אמרנו פעמים רבות, ותמשיך ענף מתוך שורש מחשבותיך או אל התשובה או אל הת'ת אלבא דהרמב"ן ז"ל, בכח החסד, ובאמרך ברכת גבורת תכוין בה בכח הגבורה, וכאשר תקרא קדושת השם תכוין בכח הת'ת, ומשם ואילך בהתפללך ברכת אתה חונן יהיה ענף מחשבותך אל הת'ת או אל התשובה שיעשה רצונך בעניין ברכה זו בכח החכמה, וברכת השיבנו בכח תשובה, וברכת סלח לנו בכח החסד, לכופרים בכח צדקך, על הצדיקים בכח ימין צדקך, אב בכח התשובה הרחמן בכח הרחמים, שמע קולינו בכח הצדק, ושלש אחרונות לתשובה, או גם לת'ת אליבא דהרמב"ן ז"ל, והחתימות כבר הודענוך שתכלול בכל אחת ביחוד כל העשר ספירות מאין סוף לאין סוף:

וכ"כ בספר שושן סודות הובאו דבריו לעיל.

כתב בספר עבודת הקודש – חלק ב פרק י' "ברכה שלישית ברכת הסליחה סלח לנו אבינו, והטעם לפי שסליחת העון הוא צורך הכבוד כי העון והפשע גורם השלוח ובפשעכם שולחה אמכם, ולפיכך אנו שואלים הסליחה כדי שתשוב, ולפי שהסליחה והכפרה צורך השם הנכבד אמר דוד המלך ע"ה למען שמך יי' וסלחת לעוני, וכתוב עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך, והצילנו וכפר על הטאתינו למען שמך:

שער הכוונות דרושי העמידה שער ששי: סלח לנו אבינו כו' הוא בחסד שבה (שבמלכות) ולכן הויית חתימת הברכה מנוקדת בסגול (שהוא מסמל את ספירת החסד שגם היא ניקודה סגול סגול).

שביעית ראה נא בעניינו ומה ראו לומר גאולה בשביעית כי היה ראוי לומר רפאינו אחר סלח כסדר הפסוק הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי. אלא אמר רבא מתוך שאנו עתידין ליגאל בשביעית קבעוה בשביעית אע"ג דבששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא מלחמות אתחלתא דגאולה היא. ועוד נכון לומר תיכף לסליחה גאולה:

כתב בספר עבודת הקודש – ח"ב פרק י
ברכה רביעית (ללא ג' ראשונות שהן ברכות השבח) ברכת הגאולה,
"וגאלנו גאולה שלמה למען שמך", והסוד בזה כי השכינה סוד השם
הנכבד (והיא נקראת "שם". לכן דע שכל מקום שתמצא "שם" הכוונה
הפנימית למלכות והשכינה) עמנו בגלות ואנו מתפללין שיגאלנו
כדי שיגאל את עצמו, והוא אמרו "למען שמך" שתצא השכינה
מגלותה. ואמרו במדרש שוחר טוב ולכה לישועתה לנו, אמר ר'
חלקיה בשם רבי אבהו ולכה מלא כתיב (ולא כתוב ולך והכוונה
כמ"ש וחסידיך יברכוכה או ידכיה וכו' שהכוונה בתיבות "כה"
לשכינה) שכל הישועה שלך היא. ואמרו עוד שם ואראהו בישועתי,
זה אחד מן המקראות הקשים שישועתן של ישראל היא ישועתו של
הקב"ה, ובואלה שמות רבה החדש הזה לכם, רבי מאיר אומר לי
ולכם היא הגאולה, כביכול אני נפדתי עמכם שנאמר (שמו"ב ז, כג)
"אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו". ובספרי פסוק ויהי בנסוע, ר'
עקיבא אומר אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול אמרו
ישראל לפני המקום עצמך פדית:

סימן קטז

שמינית רפאינו ומה ראו לומר רפואה בשמינית א"ר אחא מתוך
שניתנה מילה בשמיני וצריכה רפואה קבעוה בשמינית. וגם כדי
לומר גאולה בשביעית שינו סדר הפסוק שהיה ראוי לומר רפואה
בין סליחה לגאולה כדפרישית לעיל כדכתיב "הסולח לכל עוניכי
הרופא לכל תחלואיכי" אלא שראו לקבוע גאולה בשביעית הילכך
קבעוה מיד אחר ברכה שאחריה. ויש בה כ"ז תיבות כנגד כ"ז
פסוקים שבפרשת מילה וכ"ז תיבות בפסוק "ויאמר אם שמוע
עד רופאך" שבזכות התורה והמצות באה רפואה וכ"ז אותיות
בפסוק כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא.

כתב בספר שושן סודות – אות קד – ברכת רפאנו ה' ונרפא
רפאינו ד' ונרפא הושיענו מן אדון השמטה (מלכות) במדת ש"ת
(התשובה דהיינו בינה. כלומר הברכה היא בבינה של המלכות)
ונושעה כי תהילתינו איש לתהילתינו אתה. והעלה רפואה שלימה

לכל מכותינו שבאו מן אדון השמטה. כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה ברוך אתה ר' י' ח' ה' נ' ה' מו"ן רופא חולי עמו ישראל. הברכה זו נתקנה נגד מדת ת"ת (כי הרפואה בתפארת כמ"ש ושב ורפא לו. סמך לבינה הנקראת תשובה את הרפואה הנאצלת ממנה וכבר אמרו (יומא פו ע"א) גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם. לכן ניקוד הויה זו בחולם שהוא בתפארת. עוד ראה אחי שבתוך מילת תפארת מסתתרת מילת רפא. גם ידעת שמלאך רפאל (בתפארת) לטעם נשגב נפלא ונעלם מובא בספרי הקבלה. ואנחנו נכתוב בזה הענין מה שקבלנו ונאמר בעז"ה ובישועתו. טרם שנבאר הברכה נקדים הקדמות אשר בהם יתבארו דרושינו. וזה כבר ביארנו בפירושינו לתורה בפרשת בראשית בפסוק "שני המאורות הגדולים" כי טרם הקטרוג, העטרה (המלכות) והתפארת היו נכנסים לפני ולפנים שניהם בשוה. (היו מקבלים בשוה מהבינה) ואחר הקטרוג שמוה ראש לשועלים ונוטרה את הכרמים. ואם חפץ בה המלך ונקראה בשם. והנה יבא פירוש הפסוק "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו". ועל שתי הכוונות קודם הקטרוג ואחר הקטרוג. וקודם הקטרוג אמר שכסא הכבוד שהוא המלכות מרום מראשון שהוא כתר עליון כי (ו) הוא ראשון לכל הספירות ראשון במעלה ולא ראשון בזמן. ואחר הקטרוג שבה להיות מקבלת מספירת ת"ת הנושאה שם יהו"ה אשר עולה ברבוע מקו"ם מקדש כאשר פירשנו. וזה אמרו מקום מקדשינו כלומר מקדשינו שהוא העטרה המקבלת מן מקום אח"כ אמר מקוה ישראל יהו"ה כל אויבך יבושו וסורי בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים חיים את יהו"ה. ופירוש הפסוק כן הוא מקוה ישראל ה' כלומר המקוה העליון הוא ישראל הנושא את שם ה' וקראו מקוה לטעם קבלתו מן ד' ספירות חו"ב חו"ג שכל אחת כלולה מעשר וכל ד' המשפיעים אליה נקראים מים מהם רחמים ומהם דין וגבורה וכולם מתערבים במקוה ההיא ושבים ומוזגים ממוצאם לטהרתן של ישראל. וחזר ואמר כל עוזבך לא יבושו, כלומר כל הספירות התחתונות אם יעזבוך יאבדו ויבושו כי אין להם מעמד זולתיך ובפרט כל שהוא צי"ע. וסירי החיצונים הנקראים סורי הגפן נכריה סמא"ל וסנהדרין וכנען וסיעתו אז בארץ העליונה יכתבו ויכנסו כוחות הטומאה לפנים מן המחיצה. והטעם כי עזבו הספירות נה"י מקור מים חיים את ה' ת"ת ישראל יהו"ה ואלכסונים י"ב. והנה בראית הנביא ירמיהו ע"ה זה אמר "רפאיני ה' וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה". כלומר

רפאני ד' מצד רחמי החכמה וחסד והושיעני מאדון השמטה וסמא"ל וסנהדרין וכנען וסיעתו. כי תהילתי אתה, שהוא המלכות אתה ת"ת. וזה אמרו כי אני ד' רופאיך כלומר בהתחבר מדת אני (היא המלכות) עם יהו"ה (ת"ת) הנה נרפאו כל תחלואי מצרים כלומר שבמצרים ומחנתן כי נתגרשו ממקדש יהו"ה כל כוחות הטומאה. וראינו לעורר על הפסוק אחד אמרו ירמיהו הנביא שמפסוק ההוא ג"כ נתייסדה ברכה זו. וזה הוא "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאיך כי נדחה קראו לך ציון דורש אין לה". דע כי אחרי זוכרי חטאת ישראל וענשם אשר הביא עליהם בעבור חטאתם אמר כמנחם ומיעד להם אמר שכל אוכליהם יכלו ובוזזיהם יהיו לבז ונתן טעם לזה ואמר כי אעלה ארוכה לך מצר וממכותיך אשר הוכיח מן שרי האומות שקוראים למדת העטרה נדחה יען כי עזבה בעלה ובאו פריצים בה וחללה. ציון היא (ספירת היסוד הנקרא) צדיק יסוד עולם. "דורש אין לה" וחברה אל בת זוגה לכן אעלה ארוכה לך (לך אותיות כל שהוא כינוי ברור ליסוד) יסוד. אריך לה"א אחרונה כלומר צ"ע אשר הוא ממשיך הו"ו (היסוד הוא סיום הו"ק) לך למדת הבינה (שבמלכות) העולה מספרה נ' ואז ממכותיך הבאים מחוץ ארפאיך. וכל זה אעשה שלא יתחלל שמי כי נדחה קוראים לך והדבור הזה דבור ת"ת ישראל המקנא לארצו וחומל על עמו:

כתב ספר עבודת הקודש – חלק ב פרק י "ברכה חמישית ברכת הרפואה, וגם היא לצורך גבוה, בהיות האדם בריא למטה כביכול הבריות נוגע לדמות העליון, ובפרק הקורא את המגלה ומה ראו לומר רפואה בשמינית, אמר ר' אחא מתוך שנתנה מילה בשמינית שצריכה רפואה לפיכך קבעוה בשמינית, הרי שהמילה צריכה רפואה, ובפרק נגמר הדין אמר ר' מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי. ובמדרש חזית רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, תאומתי, מה התאומים הללו אם חושש אחד מהם בראשו חבירו מרגיש, כך כביכול אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה.

והסוד הנעלם בברכת הרפואה שהרי הלבנה (ספירת המלכות שסודה שכינה) פגומה כי הטיל הנחש זוהמתו בחוה וטמא המקדש, ועתיד הקב"ה לרפאת המכה ההיא ולמלא פגימתה וחסרונה, והגורם הפגם והחסרון יעבירונו מן העולם, ואז יהיה אור הלבנה

כאור החמה בסוד "והיה אור הלבנה (מלכות) כאור החמה, (תפארת) ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים (ז"ת דעתיק, מפי אדמו"ר אברהם שמחה אשלג שליט"א). והסוד כי יתייחד השם בכבודו, והכנפים (עולמות ב"ע) מבחוץ כעבדים משמשים את מלכם, ואור שבעת הימים העליונים יתאצל על החמה, ואז יתמלא פגם הלבנה והאם העליונה (בינה) תגלה בשעריה עליהם ואז יהיה יי אחד ושמו אחד:

ובאר סבת זה ואמר ביום חבש יי את שבר עמו ומחץ מכתו, היא מכת הנחש הגורם פגימת הלבנה וטומאת המקדש, וזה סבת החרבן והגלות, ולסוד זה אנו מתפללין בברכה זו על הרפואה ההיא, וזה רפאנו יי ונרפא הושיענו ונושעה, כי הרפואה היא סבת הישועה כמו שהמכה סבת החרבן והגלות, וזו היא הכוונה הראשונה בברכת הרפואה, ואנו שואלין אחר כך על רפואת שאר חלאים ומכות ההווים כמנהגו של עולם, וזה אמרנו והעלה רפואה שלמה וכו':

אע"ג דתניא כל הכתוב לרבים אין מכנין אותו ליחיד, ליחיד אין מכנין אותו לרבים וא"כ כיון שהפסוק הוא לשון יחיד רפאני ה' וארפא היאך אנו אומרים אותו בלשון רבים פי' הרמ"ה היינו במתרגם המתרגם הפסוקים אינו רשאי לשנות מיחיד לרבים או איפכא וה"ה נמי הקורא הפסוק ככתבו בזמן שמכוין לקרות אבל פסוק של תפלה שאין כוונת הציבור לקרותו אלא להתחנן דרך תפלה ובקשה הרי הן כשאר תפלות ורשאים לשנותם לפי צורך השעה לפי ענין תחנונם ובקשתם והרב ר' יונה כתב דווקא כשקורא כל המזמור או כל הענין כסדר אז אין לשנות אבל כשמתפלל ואומר פסוקים הנה והנה יכול לשנות מיחיד לרבים ומרבים ליחיד ולזה נוטה דעת א"א ז"ל:

הנה דברי בעל "הסולם" בראשית (דף יא/א) "התפלה שאנו מתפללין, היא תיקון השכינה הקדושה, להמשיך לה שפע למלאותה מכל חסרונותיה, כי ע"כ כל הבקשות הן בלשון רבים, כמו וחנונו דעה וכו' השיבנו אבינו וכו'. כי התפילה היא בעד כלל ישראל, שכל שיש בשכינה הקדושה, יש בכלל ישראל. והחסר בה, חסר בכלל ישראל, ונמצא כשאנו מתפללין בעד כלל ישראל, אנו מתפללין לצורך השכינה הקדושה, כי היינו הך.

סימן קיז

תשיעית ברכת השנים ומה ראו לאומרה בתשיעית אמר רבי אלכסנדר כנגד מפקיעי שערים דכתיב שבור זרוע רשע ודוד אמרו בתשיעית דאשרי האיש ולמה רגשו שתי פרשיות הן. ויש בה ל' תיבות כנגד כ"ג תיבות שבפסוק (דברים כח) יפתח ה' לך וז' שבפסוק (תהלים קמה) פותח את ידך הרי ל' ובפסוק (שם י) שבור זרוע רשע יש כ"ט אותיות וקריאתו חשובה כאחת הרי ל'.

כתב בספר ספר שושן סודות – אות קז – ברכת השנים ברוך עלינו יהוה אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה ושבבעינו מטובה וברך שנתנו כשנים הטובות ברוך אתה ה' (קמץ) ה' (קמץ) כ' ו' (חיריק) ה' (צירי) י' (צירי) ז' (פתח) ו' (פח) מברך השנים.

הברכה הזו נתקנה נגד מדת נצ"ח והוא מכילתא שש ואלכסון שש. ונצטרך להקדים הקדמה אחת והוא. כבר ידעת מאמר חכמי האמת בחלקם את האדם העליון כפי צורת האדם המוגשם (הגשמי) וג' ראשונות (היינו חב"ד) יכללו הראש. ובראש הראשים כ"ע. וכן שאר תתחלקנה כפי תבנית איברי האדם המוגשם. וכבר זכרנו זה. וכן רצינו שתדע כי אין עולה הא' בכלל החלוקה הזו וא"כ הספירות הם בנו מצויירים וא"ס עלינו הוא ולא בנו. ולכן כשאדונינו יהושע נצח את ל"א מלכים (כשכבש את הארץ). תיקן תפילות עלינו לשבח לאדון וכו' כלומר אנו צריכין לשבח על מה שעלינו והוא א"ס ית'. ומפני שלא מסר הש"י מפתח של מזונות ליד שום נאצל ונברא ממנו ככתוב פותח את ידיך א"ת ידיך אלא יודי"ך שהוא הכתר הרמז בקוצו של יו"ד והפותח איננו הנפתח והוא א"ס ולכן אמר בברכה זו ברוך עלינו, כלומר אתה יהוה ש"ה אלהינו ש"ת, ועם קוץ היו"ד תמשיך הברכה ממה שעלינו והוא א"ס ית' עד מדת א"ת, הנקראת השנה הזאת. ואת כל, צי"ע המשפיע מיני תבואתה לטובה. כלומר לטובה האחרונה שבשם ב"ד. ותן הבקשה לג' העליונות שישפיעו טל מצד החסד ומטר מצד הגבורה לברכה למדת ברכה על פני דרך פנים המאירים אל האדמה פנים שאינם מאירים. ושם יהוה נרמז בסופי תיבות פנ"י האדמ"ה ושבבענ"ו מטובה להודיעך כי על יד יהוה ומדת הטוב מתברכת וברך את שנתנו כשנים הטובות הבקשה למדת ברכה שתברך את שנותינו המוגשמים כשנים

הטובות העליונים כמו שכתוב בקרב שנים חייהו. ברוך אתה יהוה הכוונה הראשונה לכ"ע לש"ה ולש"ת שהם המברכים השנים העליונים. ושם החותם וה' ה"י כוז"ו כי חשבון כוז"ו עולה ט"ל ונקוד ב' קמצי"ן ב' חולמי"ן ב' צירי"ן ב' פתחי"ן חותמין ברכה אדני"ו והי"ה מצפ"ן. וזו החתימה מסוגלת לעצירת גשמים עם שארי התנאים הצריכין לה והשם הראשון כולו פת"ח והשם השני כולו סגו"ל והשם השלישי כולו פת"ח:

ספר עבודת הקודש – חלק ב פרק י"ב ברכה ששית ברכת השנים, וצריך לכוין שיתברך השם הנכבד למעלה כדי שתתפשט הברכה למטה ויתברכו השנים כי בהמצא הברכה למעלה תמצא גם למטה, ואנו אומרים ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה, והיא האדמה העליונה שיצאה מהאדם העליון, ואחר כך ורוה פני תבל ארצו הנקראת תבל, ושבע את העולם כולו משובך ומלא ידינו מברכותיך, שיתברך העולם והוא עולם השמטה משובך, ואין טוב אלא צדיק שנאמר אמרו צדיק כי טוב, ובהתברך העולם ההוא מהטוב אז תתפשט הברכה למטה ויתברכו השנים והתבואה והפירות, ומלא ידינו וכו' היא היד כהה, שמרה וכו' מכל דבר רע וכו', מהדברים החצונים שהם מיני משחית ומיני פורענות שלא יטמאו שנה זו שהיא מקדש יי', ועשה לה תקוה בסוד וקו ינטה על ירושלם, קו האמצעי ואחרית שלום צדיקו של עולם מתיחדים בה, וברכה בגשמי רצון ברכה ונדבה, והכוונה שימשך השפע מלמעלה ראש עד הכח המנהיג העולם כדי שתתפשט הברכה משם אל התחתונים, והמעורר הברכה מלמטה סבה שתתעורר ותמצא למעלה, והכוונה השלמה לכוין לזה והוא שיתברך השם הנכבד למעלה, כי עם שהמתפלל צריך כל זה לקיום הגוף כי לא יוכל לעמוד ולעבוד אם לא יהיה בריא, ואם לא יהיו לו מזונות ושאר צרכי הגוף, עם כל זה תהיה הכוונה לצורך הכבוד, וכאלו יורה בעצמו שאם הוא שואל צרכי הגוף הוא לסבה שתמצא הברכה למעלה, ולזה הוא שואל כי בשאלתו למטה יתברך הכבוד למעלה, ולתכלית זה הוא מבקש צרכיו לא להנאת עצמו ולצרכו כי אם במקרה, כי בשאלת צרכי הגוף למטה סבה שיתעוררו וימצאו צרכי מעלה, כי אי אפשר שימצאו למעלה אם לא יעוררו הצרכים למטה, ולזה הוא שואלם כדי שימצאו למעלה:

ובעניין שאלת המזונות אמרו במדרשו של רשב"י ע"ה (ח"ב ס"ב ע"א) בזה הלשון הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו', ר' יוסי פתח פותח את ידיך וגו', מה כתיב לעיל עיני כל אליך ישברו וגו', כל אנון בני עלמא מצפאן וזקפן עינין לקב"ה בגיני כך כל אינון בני מהימנותא בעאן בכל יומא ויומא לשאלא מזוניהו לקב"ה ולצללאה צלותהון עליה, מאי טעמא בגין דכל מאן דמצלי צלותיה לגבי קב"ה על מזוניה גרים דיתברך כל יומא על ידוי דההוא דכלא ביה, וטעמא דמלה ברוך יי' יום יום, ואע"ג דאשתכח עמיה בעי לשאלה קמי קב"ה ולצללאה צלותיה על מזוניה כל יומא, בגין דאשתכח ברכאן כל יומא ויומא לעילא, ועל דא לא ליבעי ליה לאיניש לבשלא מזונא מן יומא ליומא אחרא, ולא ליערב יומא ביומא אחרא הה"ד ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו דיקא בר מערב שבת כמא דאוקימנא, וכדין קב"ה אשתכח מלא ברכאן בכל יומא ויומא, כדין כתיב פותח את ידיך וגו', מאי רצון ההוא רצון דאשתכח מעתיקא קדישא ונפק מיניה רצון לאשתכחא מזונא לכלא, ומאן דשאל מזוניה בכל יומא ויומא ההוא איקרי ברא דמהימנותא, ברא מהימנא, ברא דעליה משתכחן ברכאן לעילא עד כאן:

הנה בארו כי שאלת המזונות בכל יום למטה סבה שיתברך הכבוד למעלה. והעובד האמיתי צריך לשאלם לזאת הכוונה ולזה התכלית לא לצורך עצמו כי אינו צריך, אבל בהמצא הברכה למעלה על ידו יהיה הוא בכלל הברכה ושם תמצא שאלתו עם שלא יכוין לעצמו וכבר התבאר זה:

ובאשכנז אין משנין בה כלל אלא אומרים בימות הגשמים ותן טל ומטר לברכה ובימות החמה ותן ברכה והכי משמע לישנא דגמרא שאלה בברכת השנים אלמא אין משנין אותה אלא ששואלין בה מטר. ובספרד נוהגין לשאול טל בימות החמה שאומרים ותן טל לברכה אע"ג דטל לא מיעצר מתפללין עליו שיתנהו לברכה.

כתב בשער הכוונות – דרושי עלינו לשבח ונוסח התפילה דרוש א"העמידה בקיץ יאמר "ברכנו" ובחורף יאמר "ברך עלינו" שלא כאותם שנהגו לומר ברוך עלינו בין בקיץ בין בחורף.

ומתחילין לשאול ס' יום אחר תקופת תשרי ויום שתפול בה תקופת תשרי הוא מכלל הס' דתנן בג' במרחשון שואלין את הגשמים ר"ג אומר בשבעה בו ואר"א הלכה כר"ג. ותניא חנניא אומר ובגולה פירוש בבבל אין שואלין עד ס' יום אחר התקופה. ואנן בתר בני בבל גרירינן ואיבעיא לן יום ס' כלפני ס' ואין שואלין בו או כלאחר ס' ואסיקנא כלאחר ס', הלכך בתפלת ערבית של יום ס' מתחילין.

וכתב אבי העזרי דאיתמר בירושלמי דהנך ס' מנינן להו מעת לעת שאם נפלה תקופת תשרי בלילה מונין ס' מן הלילה ואם נפלה ביום מונין מן היום וכ"פ הוא וכתב עוד שאם נפלה התקופה בג' שעות ביום והציבור לא הזכירו בהתפללם בבקר ויחיד איחר תפלתו מן הציבור דבתר ציבור גריר שאין עושים שתי תורות. וא"א ז"ל כתב על דבריו ולא נהגו כן אלא לעולם שואלין בתפלת ערבית של יום ס' וכתב עוד תמהני למה אנו נוהגין כבני גולה נהי שהתלמוד שלנו הוא בבלי מ"מ דבר שתלוי בארץ למה ננהוג כמותם אם בבל היתה מצולה ולא היתה צריכה למים כל הארצות הם צריכות למים במרחשון ולמה נאחר אותו עד ס' יום בתקופה ולמה לא נעשה כמשנתינו. ובפרובינציא שמעתי שהיו שואלין הגשמים ז' ימים במרחשון וישר מאוד בעיני ע"כ.

ושואלין עד תפלת המוסף של י"ט הראשון של פסח כל זמן שמזכירין הגשמים ויחידים הצריכין למטר אחר כך שואלין אותו בשומע תפלה אפילו בעיר אחת גדולה כנינוה כיחידים דמו ושואלין אותו בשומע תפלה אבל ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה אם צריכין למטר אחר כך כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובת שאלה שיכולין לשאול אחר כך בברכת השנים כפי הצורך להם.

ואם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו וכן אם לא שאל בימות הגשמים מחזירין אותו אפי' ששאל טל אע"פ שבהזכרה אינו כן כדפירשתי לעיל אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו. ואם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה. ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה

אם עקר רגליו חוזר לראש. לא עקר רגליו איתמר בירושלמי שחוזר לשומע תפלה ושואל בה וכ"פ ר"ח ובעל ה"ג כתב שחוזר לברכת השנים וכ"כ הרמב"ם ז"ל והראב"ד ולזה הסכים א"א ז"ל. עשירית תקע בשופר ומה ראו לומר קבוץ גליות אחר ברכת השנים לפי שנאמר (יחזקאל לו) ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופרייכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. וקבוץ גליות הוא ע"י תקיעת שופר כדכתיב (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים כדי להקריב קרבנות ובפסוק של קרבנות יש בו תקיעה דכתיב (במדבר י) וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות וגו' ויש בו ך' תיבות ולכן יש בברכה זו ך' תיבות:

סימן קיח

אחת עשרה השיבה שופטינו כבראשונה ומה ראו לאומרה אחר קבוץ גליות דכיון שיתקבצו הגליות עושה דין ברשעים קודם שיבואו להתיישב בירושלים כדכתיב (ישעיה א) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגין ואסירה כל בדיליך וע"י כן ואשיבה שופטיך כבראשונה וחותרם בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט. כתב בספר עבודת הקודש – חלק ב פרק י"ב ברכה שמינית ברכת המשפט, שיהיו שופטינו ממנו שישיבם כבראשונה וישפטונו על פי התורה, ולא יהיו אויבי יי' פלילים, וזו רעה חולה תחת עבד כי ימלוך והשפחה יורשת גברתה, ומלוך עלינו אתה יי' לבדך, ובזמן הגלות כאלו אנו תחת רשות אחר וכמו שכתוב בעלוננו אדונים זולתך, ואנו שואלים שתגלה ותראה מלכות שמים עלינו ולא יהיה נעלם דרך שעבוד, והיא שאלה על חזרת מלכות בית דוד למקומה והוא צורך גבוה, והוא שכתוב אחר ישובו בני ישראל ובקשו את יי' אלהיהם, והוא אחד משלשה דברים שמאסו בהם ואין נגאלין עד שיבקשום:

ובפרק הקורא את המגלה אמרו וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים, לרמוז שאין כל הגופים זוכים לגאולה ואין כל הנשמות זוכות לחרות, והם הרשעים שידונו לדורי דורות ויעשה בהם משפט על שכפרו בישועת יי' ובתחיית המתים וידונו מדה כנגד מדה:

כתב בשער התפלה כתב יד (דף לו ע"ג) השיבה שופטנו וכו' ביסוד שבה. והוית החתימה מנוקדת בשורוק. ותכוין כי ר"ת השיבה שופטנו כי בראשונה הוא שכ"ה והם בחינת שכ"ה גבורות זכרים.

ספר "פרי עץ חיים" שער העמידה (פרק יט) השיבה – ר"ת "השיבה שופטנו" כבראשונה, שכ"ה דינין בדוכרא, וגם אלו הם ביסוד שבה: (שבמלכות).

ספר שושן סודות אות ק"י: השיבה – ש"ב. (בינה) שופטנו – ח"מ (?) ופחד (גבורה). כבראשונה. ויועצנו – נצח והוד. כבתחילה. והסר ממנו יגון ואנחה. ומלוך – ש"ה. (אולי זו המלכות ה' אחרונה) אתה יהו"ה – תפארת. לבדך בחסד – ח"מ. וברחמים □ כתר עליון. וצדקנו עטרה. במשפט – ת"ת. ברוך אתה ואהדהניי (סגול סגול סגול צירי צירי צירי) מלך אוהב צדקה ומשפט.

אמר המחבר במקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר. אי אפשר לפרש הברכה זו וכוונתו אם לא אחרי הצעות גלוי סדרי המרכבה והאל יכפר בגלוי.

דע לך כי עשר ספירות אינו דבר נברא רק הם מתפשטות מא"ס ית' ואיננו נבדל ממנו והוא תמיד נמצא בס' כהדין קמצא דלבושי מיניה וביה ואינם נבדלים ממנו שהוא חכם יכול חי יודע. כמו כן חכמי האמת קבלו שהם עשר ולא ט' ועליהם ראוי לסמוך לפי שהם קבלו מהנביאים אשר עמדו בסוד ה'. ובעל ספר יצירה אמר עשר ספירות בלימה, עשר ולא תשע ולא אחד עשר:

ומר"ה עד יה"כ חותמין "המלך המשפט".

כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל מעולם תמהתי על חתימת ברכה זו למה נשתנית מכל חתימת ברכות י"ח לענין מלכות הא קי"ל ברכה הסמוכה לחבירתה אין בה מלכות ועוד לכאורה איני יודע מה הפרש יש בין מלך אוהב צדקה ומשפט ובין המלך המשפט לענין שצריך לחזור לראש אם שכח. אך שאיני רשאי לשנות מה שהורגל בפי כל אמנם שמעתי שבפרובינציא אין אומרים המלך וישר בעיני

שוב מצאתי בספר הנקרא מחזור ויטרי ה"ג בפ"ק דברכות כל השנה כולה אומר האל הקדוש האל המשפט חוץ מעשי"ת שאומר המלך הקדוש המלך המשפט לפי שעכשיו יושב על המשפט לדון כל העולם ומראה עצמו שהוא מלך על המשפט וי"א כל השנה מלך אוהב צדקה ומשפט דגבי משפט שייך לומר מלכות טפי משאר ברכות כדכתיב (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ ונשאתי ונתתי בדבר לפני א"א ז"ל וקיבל דברי ע"כ:

בס"ה בשלח מד עב אומר שביום ראש השנה הקב"ה דן את בריותיו ולכן נקרא ביום זה "המלך המשפט".

י"ב קללת המלשינים וקבעוה אחרי המשפט שכיון שנעשה משפט כלו המלשינים וכולל הזדים עמהם כדכתיב (ישעיה א) "ושבר פושעים וחטאים יחדו ועוזבי ה' יכלו". ויש בה כ"ט תיבות לפי שכופרים בתורה שיש בה כ"ז אותיות ובתורה שבכתב ובתורה שבעל פה ולפי חשבון זה אין לומר כל אויבינו אלא ותכניעם במהרה והוי שפיר מעין חתימה סמוך לחתימה שכל הברכה היא בעניין שבירת אויבים.

כתב בספר עבודת הקודש – חלק ב פרק י" ברכה תשיעית ברכת המלשינים, והיא שאלה על הסיגים היוצאים מן הכסף שיאבדו, שהם המעיקים והמעכבים חזרת המלכות למקומה, כי כשיתקיים "כי רותה בשמים חרב", לבער הסיג העליון גם התחתון יבוער, והיא עקירת מלשינים למעלה ולמטה:

ספר עמק המלך – שער ו – פרק מט"הטעם כי כל מקום הרע מקיף הטוב, (דהיינו הקל) קדם לפרי ושומר עליו כפי שרואים בפירות (האילן) והרע קודם לשמרו, כמו שנאמר, 'את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים' ובראשית ג' כ"ד, וכל תאוות וחשקת משה רבינו ע"ה, היה להסירם משם, כדי שלא תשתכח התורה וסודותיה מישראל. וכל העולמות הרעים והטמאים יכלו ויתמו מן העולם כרגע יאבדו, ואז נאמר, 'בלע המות לנצח', ועל זה אנו מצפים ומייחלים בתפילה לאלהינו שבשמים,

ובפרט בתפילת י"ח. "ומלכות זדון" של ס"מ ורהב וחביריו, "מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכניעם במהרה בימינו, ברוך אתה יי שובר אויבים ומכניע זדים". ועל זה נאמר, 'ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת' [נעמוס ב' ט']. כי מתחילה יפקוד ה' על צבא המרום במרום, ואחר כך על מלכות האדמה. יתברך יי לעולם אמן ואמן, וברוך יי לעולם אמן ואמן:

כתב בשער התפלה כת"י (דף לו ע"ג) למשומדים וכו' הוא בכתר שבה כמו שנבאר ענינו. ולכן הוית החתימה שלה מנוקדת בקמץ: ונבאר עתה ענינו. הנה פעם אחת שמעתי ממורי ז"ל שברכה זו היא לתקן הכתר של זעיר אפין. ופעם אחרת שמעתי ממנו ז"ל שהוא לעשות הכתר שבנוקביה. וכבר למעלה כתבנו ענין שני הדרושים ששמעתי ממורי ז"ל בענין י"ב ברכות אמצעיות אם הם בזעיר או בנוקביה. והנכון אצלי כי שתיהם אמיתיים וצריך לכוין בשני הדרושים בכל ברכה וברכה שתי כוונות א' בזעיר וא' בנוקביה. וזה פשוט אצלי שכך הוא. ולכן אבאר עתה שתי הכוונות: הראשונה היא בבחינת הכתר של זעיר אפין עצמו לפי שספירת הכתר אינו בא אלא באחרונה אחר שנשלם בטי ספירותיו התחתונות כנודע ולכן ברכה זו של למשומדים באה עתה באחרונה. אבל בחינת הכתר של נוקביה נעשה בה בראשונה טרם שאר הספי' שבה. אמנם אין חסר לה עתה אלא בחינת הדעת שבה לפי שדעתן של נשים קלה כמבואר אצלנו ועכ"ז אין אנו צריכין להמשיך בה דעת על ידינו לפי שהכתר שבה מספיק לעשות בה בחינת דעת שבה כי זהו סוד "גוף וברית חשבינן חד" הנזכר בספר התיקונין. והוא כי הנה הכתר שבה נעשית מת"ת דזעיר אפין הנק' גופא דיליה (דילה צ.ל.) ממש והדעת שבה נעשית מיסוד דזעיר אפין הנק' ברית וכבר אמרנו כי הכתר שלה עולה לה לבחינת דעת שבה א"כ נמצא כי גוף וברית חשבינן חד. ונמצא כי ברכה זו היא לכתר דזעיר כי לכתר או לדעת של נוקביה אין צורך:

כתב בספר "פרי עץ חיים" שער העמידה (פרק יט) "ולמלשינים – הוא כתר שבה. דע, כי כבר בארנו במקום אחר, כי רחל לא הייתה מעולם אלא נקודה א' קטנה, והנה קודם תיקונה הייתה נקודה אחת, אך אחר תיקונה באים לה מחדש טי נקודות אחרים, ואז נעשין בה י"ס. באופן, כי אי אפשר לעולם לה שתמעט ביותר מבחי' נקודה

א'. וזה יובן עם אשר כבר בארנו, כי לכן היו הטי' נקודות דמלכות באים בסוד תוספת, מפני שגלוי וידוע לפניו יתברך שהבריות עתידים לחטוא, ופגם עונות ישראל מגיע עד למעלה ח"ו, ואם פגמו ישראל במה שהוא שורש קיים, יהיה ענשם כפול, לכן היו כל הטי' שבה בסוד תוספת. כי אם ח"ו יחטאו ישראל, יעופו למעלה ויסתלקו, ואל ימשלו בהם החיצונים. משא"כ אם היו משורשים בה, היו החיצונים אחוזים בה. אמנם, נקודה השרשית שבה, היא נקודת הכתר שבה, כי להיותה עליונה, אין כח בחיצונים להתאחז בה, ואין חשש בה אם תשאר שם. וגם כי לפגום שם, צריך חטא גדול כדי שיגיע עד שם. וגם להיות המלכות בלתי נקודה כלל, אי אפשר, כי מאין יהיה לה יסוד לבנות עליה כל הבנין, לכן פחות מנקודה אי אפשר שתהיה. והנה במקום אחר מצינו, שהנקודה שנשארה הוא נקודת המלכות שבה, אין זה קושיא. והענין, כי הכתר שבה כאשר מסתלקין ממנה כל הטי' תחתונים, בודאי שגם הוא מתמעט אורו ואין נשאר בה רק בחינת אור מלכות לבד, ולכוונה זו אמרנו, שנשארה בה נקודת המלכות. והנה, בראשונה לא היה הפגם מגיע לסלק הכתר שלה, וכאשר רבו המינים משומדים בימי רבן גמליאל, אז ע"י החטא הגדול ההוא, גברה יד הרשעה עד הכתר שבה, וכביכול עד שם היה מגיע הפגם, לכן אז הוצרכו לברכה זו, ולמשומדים, לתקן גם את הכתר שלה, ולפי שהייתה ברכה זו חדשה מחדש, הניחוה אחר כל י"ס דידה:

ונחזור לענין, כי הלא ברכה זו לכתר שבה, כי לדעת שלה אין צריך. אמנם, מה שאני זוכר הוא, כי מתחלה לא היה הפגם מגיע רק עד ט"ס, אך בנקודה היוד שהוא סוד השורש בתחלת אצילותה, אין כח בפגם לסלקו, כי אין הפגם רק במה שהוא ע"י תוספת בכח תפילתינו, לכן גם ע"י חטאינו מסתלקין אורם. אבל השורש, שלא בא על ידינו, אין אנו יכולין לפגום שם. אמנם אחר שרבו המינים בימי ר"ג, ועונש המינות חמורה מאוד, ומגיע עד הכתר שבה ג"כ, עם היותו שורש גמור, נמצא, כי ע"י ברכה זו, אנו ממשיכין גם הכתר שבה. נלע"ד שכך שמעתי, אך מה שראיתי כתוב הוא כך, כאשר כבר בארנו. אל תהי תקוה – תמצא בר"ה, ב'ובכן תן כבוד ותקוה טובה" וכו':

י"ג על הצדיקים ותקנוה אחר קללת המלשינים שכיון שכלו המלשינים מתרוממת קרנות הצדיקים דכתיב (תהלים עה) "וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק". וכולל גרים עם הצדיקים כדכתיב "מפני שיבה תקום" וסמך ליה "וכי יגור אתך גר". ויש בה כל האלפא ביתא לומר למען צדיקים עוסקי תורתך עשה עמנו חסד. ויש בה מ"ב תיבות כנגד הפסוקים שיסודה מהם ז' תיבות בפסוק וכל קרני רשעים אגדע ול"ה תיבות שבאלו ב' פסוקים מפני שיבה תקום וגו' וכי יגור אתך גר וגו':

כתב שער הכוונות – דרושי העמידה דרוש ו' "על הצדיקים" הנה ברכה זו מכאן ואילך הוא בסדר אחר. והענין הוא כי עד עתה זכרנו ה"ס הנעשות ונתקנות בנוקבא. ומכאן ואילך הוא בנה"י ובשני שלישים תחתונים דת"ת דז"א עצמו אשר מאירים עתה ב"ס שבה כנזכר. ונמצא סדר מתתא לעילא. על הצדיקים ביסוד שבו בסוד וצדיק יסוד עולם שהצדיק נקרא יסוד וא"כ צריך לכוין בהויות שבחתימת ברכ' זו מנוקד בשורק ובאומרך ושים חלקינו עמהם כו' צריך לכוין בביאור מלות אלו שלכאורה נראין כתפלת שוא וברכה לבטלה שמאחר שהאדם הוא בעל בחירה ורצון איך יתפלל שהש"ת ישים חלקו עם הצדיקים והרי ניתנה הבחירה ביד האדם כאומרם ז"ל ואלו צדיק ורשע לא קאמר. ואם נאמר שהכונה היא שאף שיחטא יתפלל עתה להש"ת ישים חלקו עמהם הנה הקושיא כפולה ומכופלת כי הצור תמים פעלו לתת לאיש כדרכיו אם טוב ואם רע. אך אמנם הכוונה היא כי כאשר האדם חוטא לפעמים ועושה עבירות המכבה את המצות אז מונע מעצמו שכר מצותיו שעשה. והנה ביני ביני כל זמן שלא שב בתשובה אותם האורות והמלאכים והסניגורים הנעשים מאותם המצות שעשה, ניתנים לצדיק הראויים לו כפי מה שגזרה חכמתו ית' בסוד יכין רשע וצדיק ילבש. אמנם יש איזה צדיקים גדולי המעלה שאינם רוצים ליהנות מזולתם אלא משלהם וכשלוקחים ההארות הנז' הנה הם בידם בתורת פקדון בלבד בנאמנות וכאשר ישובו בעליהן בתשובה יחזרו להם אותם ההארות שלקחו מהם כנז' ולכן אנו מתפללין לפניו ית' כי הנה אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וכמעט שהאדם מוכרח לחטוא ולכן אותם ההארות של חלקינו וגורלינו שהרווחנו ע"י מעשה המצות שעשינו בעוה"ז ואינם ניתנים לנו

מחמת חטאתינו ישימם עם הצדיקים הגדולים הרשומים הנ"ל כדי שיהיו ההארות ההם קיימת וכאשר נשוב בתשובה יחזירו לנו ולא ישים חלקינו עם זולתם דהיינו אותם שלא יחזירו לנו:

ונפסק להלכה על ידי מרן הבא"ח שכתב בספר בן איש חי – הלכות שנה ראשונה – פרשת וישלח
אות כ: "וכשאומר בברכה דעל הצדיקים ושים חלקינו עמם, יכוין להתפלל להשם יתברך שאם גרמו עונותיו שינטל חלק עולם הבא שלו חס ושלום, וינתן לצדיקים אחרים. שינתן ביד צדיק שאינו חפץ ליהנות משל אחרים, כדי שיחזירו לו כשישוב בתשובה, וכמו שכתב בספר הכונות". ע"כ.

כתב בספר עבודת הקודש – חלק ב פרק י" ברכה עשירית ברכת הצדיקים כי כשיכלו הרשעים ויבוערו מתרוממת קרן הצדיקים, סוד קרן דוד וצדיק חי העולמים ביחוד אחד, כי המפרידים אלופו של עולם ספו תמו, זו היא הכוונה בשאלתנו עקירת המלשינים והרשעים לפי שהם סבת החרבן והגלות למעלה ולמטה:

י"ד בונה ירושלים ותקנוה לומר אחר הצדיקים שעיקר התרוממות קרנות הצדיקים בירושלים שנאמר שאלו שלום ירושלים ישליו אוהבין ובה כ"ד תיבות כנגד כ"ד אותיות שבפסוק (תהלים קמז) בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס ונוסח אשכנזים ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברת. וסמך לנוסח זה במדרש דורשי רשומות שאומרים כי מנין ראשי תיבות של שמונה עשר עולה אלף ות"ת כמנין המלאכים שמקבלין תפלותיהן של ישראל ולפי הנוסח הזה יהיה החשבון מכוון ובט' באב מוסיפין בה נחם ובמקומו יתבאר בעז"ה:

ספר הליקוטים שיר השירים – פרק ב' ובגן עדן יש חדרים ושורות, והפנימי הוא המשיח, ואחריו הצדיקים, ואחריו החסידים, ואחריו כל ישראל, ובחוץ מקום הגרים. והמצות שעושה האדם ומאבדם בידיים, לוקחים אותם אלו שומרי החומות, שהם מוכנים שם להלביש מי שיצא מגיהנם ליכנס בג"ע, ונותנים להם אלו המצות

של זה האיש שאינו ראוי להם. וזהו שאנו מתפללים בכל יום "על הצדיקים ועל החסידים", שהם מדריגות, ואח"כ "על כל עמך בית ישראל", ואח"כ "על גרי הצדק", שהם במדריגה חיצונה קרוב לחומות, שיהמו רחמיהם עלינו, ואל יפשיטנו מהמצות שעשינו, "ותן חלקינו עמהם", אותם המצות, ולא תתנם אל האחרים. ובזה לא נבוש ולא נכלם, שלא נלך נפשטים וערומים.

כתב בספר עבודת הקודש – חלק ב פרק י
ברכה י"א ברכת בנין ירושלים משכן הכבוד העליון כי שם בית מועד לצדיק וצדק כי בבנין שלמטה יבנה גם למעלה ובשכון השכינה למטה תשכון גם שכינה עליונה למעלה כי זה תלוי בזה, וזה רמז ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים שהוא בקשת בנין בית המקדש שהוא הדבר השני שמאסו בו, ובפרק הקורא את המגלה והיכן מתרוממת קרנן בירושלם שנאמר שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביו, הנה כי קרנן של צדיקים סוד קרן דוד מתרוממת בירושלם ולתכלית זה אנו שואלים שאלה זו:

ט"ו "את צמח דוד" ותקנוה אחר בונה ירושלים שכיון שבאים לירושלים בא דוד דכתיב (הושע ג) אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ונהרו אל ה' ואל טובו באחרית הימים ובה כ' תיבות כמו שיש בפסוק (ישעיה מט) כי נחם ה' ציון:

כתב בספר עבודת הקודש – חלק ב פרק י"ב ברכת י"ב ברכת הישועה והיא צמיחת המלכות והרמז קרן דוד למעלה ראש מקום הישועה ואז יצמיח קרן ישועה למטה וזה רמז על אמרו ואת דוד מלכם והוא הדבר השלישי שמאסו בו, ושאלתנו כי לישועתך קוינו להורות על ישועת מעלה כי היא עיקר אצלנו ואנו מניחים צרכינו ושואלים צרכי גבוה, ואנו שואלים ישועה של מטה כי בה כביכול הוא נושע למעלה כי ישועתו תלויה בישועתינו:

ואמרו במדרש תנחומא א"ר ברכיה הכהן בא וראה מה כתיב גילי מאד בת ציון וגו' הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע, ומושיע אין כתיב כאן אלא נושע, וכן הוא אומר אמרו לבת ציון הנה מושיעך בא אין כתיב כאן אלא ישעך כביכול הוא נושע, אמר ר' מאיר ויושע ה'

ביום ההוא את ישראל ויושע כתיב כביכול בישראל הוא נגאל וכל זמן שישראל נגאלין כאלו הוא נגאל עד כאן:
ואמרו עוד שם וכתיב "ושם דרך אראנו בישע אלהים" בישע ישראל אינו אומר אלא בישע אלהים, ובפרק הקורא את המגלה וכיון שנבנת ירושלם בא דוד שנאמר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' וגו' רמזו מה שבארנו:

סימן קיט

שש עשרה "שמע קולנו" ותקנוה אחר צמיחת דוד שכיון שבא דוד באה תפלה דכתיב (ישעיה נו) "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי".

שואל אדם צרכיו בשומע תפלה שהיא כוללת כל הבקשות וכן בכל ברכה וברכה יכול לשאול מענינה כגון על חולה ברפאינו ועל הפרנסה בברכת השנים ויחיד מתפלל בה עננו ביום התענית ובה' תענית יתבאר בע"ה אמצעיות אין להם סדר דא"ר הונא טעה בג' ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן בג' אחרונות חוזר לרצה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר והלכתא כוותיה ופירש"י אין להם סדר שאם דלג ברכה אחת ואח"כ נזכר קודם שהגיע לרצה אומרה במקום שנזכר ולפ"ז ש"צ ששכח עננו ונזכר אח"כ אומר במקום שנזכר או מי ששכח לשאול בברכת השנים או מי שטעה ב' ימים שביין ר"ה ליה"כ וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט ונזכר אחר כך יאמר אותה ברכה במקום שנזכר ורשב"ם פירש ודאי צ"ל כל י"ח ברכות על הסדר שתקנוה שהרי כולם הסמיכום על המקראות אלא לענין זה אין להם סדר שאם דלג או טעה באחת מהם א"צ לחזור לאתה חונן כמו בראשונות שבכ"מ שטועה בהם צריך לחזור לראש אלא יחזור לראש הברכה שטעה בה או שדלג ומשם ואילך יאמר על הסדר ולפ"ז ש"צ ששכח עננו לא יחזור שאם היה חוזר צ"ל עננו ואח"כ רפאינו וכל הסדר וזה א"א דאם כן הוי ברכה לבטלה כיון שאין מחזירין על עננו ומי ששכח לשאול בברכת השנים ונזכר חוזר לברכת

השנים ומי שטעה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט חוזר לברכת השיבה שופטינו וכן פירש ר"י וכן עיקר

סימן קכ

ברכת י"ז רצה ותקנוה אחר שומע תפלה, שכיון שבאת התפלה באה עבודה דכתיב (ישעיה נה) "ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים". ובר"ח ובחזה"מ מוסיפין בה יעלה ויבא וטעותו וחזרתו יתבאר כל אחד במקומו בעזרת ה'.

כתב בשער הכוונות – דרושי ראש חדש "....ובזה תבין טעם למה הנשים אסורות בעשיית מלאכה בר"ח ולא האנשים וזה סדר עלייתה הנה בתפ"י שחרית בלחש עולים יעקב ורחל בנ"ה דז"א כמו בשחר' דחול אמנם עתה בר"ח מקבלת נוקבא הארוותיה דרך קו ימין שהוא הנצח והב' הארו' יוצאים משם ויעקב לוקח לעצמו הארות יסוד אבא ורחל לוקחת לעצמה הארת יסוד א"י שלא ע"י בעלה משא"כ בשחר' דחול כי ב' הארות יוצאו זה מנצח וזה מהוד וגם שאין הנקבה לוקחת הארותיה אלא ע"י יעקב בעלה וזהו הטעם שתיקנו לומר יעלה ויבא בעבודה שהיא ברכת רצה ונודע כי היא בנצח והכונה היא לרמוז כי כל האורות יוצאות דרך הנצח עתה וגם לרמוז כי גם נוק' הנק' ירושלם יונקת מן הנצח שהוא קו ימין שלא ע"י בעלה וז"ס זכרון ירושלם ביעלה ויבא בברכת רצה ובלילה שהיא בחי' יעקב ולאה שהיא עלמא דאתכסיא אם לא הזכיר יעלה ויבא אין מחזירין אותו אבל ביום שהוא יעקב ורחל עלמא דאתגליא אם לא הזכיר יעלה ויבא מחזירין אותו והבן זה. ובחזר' תפ"י שחרית בקו"ר עולין יעקב ורחל בחו"ג דז"א וב' האור' יוצאות דרך קו ימין מן החסד והנקב' מקבלת הארותיה מן החסד שלא ע"י בעלה יעקב ולכן אומר' ג"כ יעלה ויבא בתפ"י זו ובתפלת מוסף בלחש אז רחל לבדה היא העול' בג"ר חב"ד דז"א. ובחזרת מוסף בקו"ר אז עולה רחל לבדה בכתר דז"א ממש ואז הם שוים בקומתם ז"א הנקרא ישראל עם רחל ואז מזדווגים יחד שניהם ולכן אין במוסף לא בלחש ולא בקו"ר זכירת יעלה ויבא לפי כי אין זה אלא כשעולים יחד יעקב ורחל בנצח דז"א או בחסד דז"א אבל עתה לא שייד בחי' זו כלל:

כתב בשער התפילה) מכ"י) – דף ע"ו ע"ב "ואמנם ההפרש שיש בין ה"ט לראשי חדשים הוא זה:

וצריכין אנו לחזור ולבאר בחינות השבת והחול והי"ט והר"ח. דע כי אעפ"י שבבחינה אחת שווין החול והשבת כנ"ל עכ"ז יש ביניהם הרחק גדול והוא כי החול גרוע מכל השאר לפי שאין בו עליות ועוד כי הנקבה מקבלת הארותיה ע"י בעלה כנז'. והשבת מעולה מכל השאר בבחינה א' כי עליותיו גבוהות מאד מאד. אבל בבחינה אחרת הוא כמו החול כי הנקבה (דף ק"ז ע"ב) אינה מקבלת הארותיה אלא ע"י בעלה כנ"ל:

והימים טובים בבחינה אחת הם בינונים וממוצעים כי עליותיו גדולות מן החול לפי שבחול אין בו עליות ובי"ט יש בו עליות אבל עליותיו גרועות מעליות יום השבת. ובבחינה אחרת מעולה מן השבת כי בשבת הנקבה מקבלת הארותיה ע"י בעלה ובי"ט מקבלת הארותיה על ידה עצמה:

והראשי חדשים מעולים מן החול ומן השבת בבחינה אחת, כי הנקבה עולה יותר מן הזכר כמו שנבאר. אבל בערך שעליותיה מועטות הם גרועות מן השבת והי"ט. והענין הוא זה כי בשבת עולין זעיר ונוקביה זה עד אריך אפין בדיקנא דיליה וזו עולה במקום אבא. ובימים טובים עולין זעיר ונוקביה זה באבא וזה באימא. ובראשי חדשים אין עלייה אל זעיר אפין כלל רק הנקבה היא לבדה העולה ממדרגה אל מדרגה כמו שנבאר. ובזה תבין טעם למה הנשים אסורות בעשיית מלאכה בר"ח ולא האנשים.

וזה סדר עלייתה: הנה בתפלת שחרית בלחש עולין יעקב ורחל בנצח והוד דזעיר אפין כמו בשחרית דחול אמנם עתה בר"ח מקבלת נוקביה הארותיה דרך קו ימין שהוא הנצח ושתי האורות יוצאין משם ויעקב לוקח לעצמו הארות יסוד אבא ורחל לוקחת לעצמה הארת יסוד אימא שלא ע"י בעלה מה שאין כן בשחרית דחול כי שתי האורות יוצאות זה מנצח וזה מהוד וגם שאין הנקבה לוקחת הארותיה אלא ע"י יעקב בעלה:

וזהו הטעם שתיקנו יעלה ויבא בעבודה שהיא ברכת רצה ונודע כי היא בנצח והכוונה לרמוז כי כל ההארות יוצאות דרך הנצח עתה וגם לרמוז כי גם נוקביה הנק' ירושלים יונקת מן הנצח שהוא קו ימין שלא ע"י בעלה וזהו סוד זכרון ירושלים ביעלה ויבא בברכת רצה:

ובלילה שהוא בחינת יעקב ולאה שהוא עלמא דאתכסיא אם לא הזכיר יעלה ויבא אין מחזירין אותו. אבל ביום שהוא יעקב ורחל עלמא דאתגליא אם לא הזכיר יעלה ויבא מחזירין אותו והבן זה: ובחזרת תפלת שחרית בקול רם עולין יעקב ורחל בחסד וגבורה דזעיר אפין ושניהם {ובי} האורות יוצאות דרך קו הימין מן החסד והנוקבא מקבלת הארותיה מן החסד שלא ע"י בעלה יעקב ולכן אומרים ג"כ יעלה ויבא בתפלה זו: ובתפלת מוסף בלחש אז רחל לבדה היא העולה בג' ראשונות חב"ד דזעיר אפין:

ובחזרת מוסף בקול רם אז עולה רחל לבדה בכתר דזעיר אפין ממש ואז הם שוים בקומתם זעיר אפין הנק' ישראל עם רחל ואז מזדווגים יחד שניהם. ולכן אין במוסף לא בלחש ולא בקול רם זכירת יעלה ויבא לפי כי אין זה אלא כשעולין יחד יעקב ורחל בנצח דזעיר או בחסד דזעיר אבל עתה לא שייך בחינה זו כלל:

סוד יעלה ויבא כתב בספר תולעת יעקב – סוד התפלה "אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא כו', יתעלה הכבוד מעלוי לעלוי במעלה העולה בית שמש עד המקום אשר נטלה משם, עד שם יגיע יראה וירצה ישמע יפקד ויזכר זכרוננו. והזכיר בכאן י"ג ענינים כנגד י"ג מדות המתיחדים ביחוד אמיתי. והזכיר פקידה וזכירה, הפקידה סוד הנקבה המתברכת מסוד הזכירה בו מתחדש כנשר נעוריה, וגם אנו מתחננים לפניו להתחדש כמותה בסוד זכרנו בו לטובה ופקדנו בו לברכה. וכתב באור זרוע כי בתחלת תפלותינו אנו אומרים יעלה אל הסתום, ואחר כך יבא מכח הסתום אל כח הנעלם שהוא האויר הקדמון לבשר בתפלתן של ישראל, ומן הנעלם אל כח המושכל שהוא חכמה, ומן המושכל אל המורגש שהוא בינה, ומן המורגש אל המוטבע שהוא תפארת, ומן המוטבע אל סוד האפשר, כך ירד הקול ממדה למדה עד שיגיע ויבשר בתפלתן של ישראל ומכריז ואומר כי כבר רצה האלהים את מעשיך וגו', ע"כ. וחוזר שליח ציבור התפלה וקורין הלל בדילוג:

ונוהגים בספרד שלא לומר רצה במנחה אלא מתחיל ואשי ישראל וכ"כ רב שרירא גאון לומר רצה ה' אלהינו המנהג כאשר כתב רב סעדיה שאין אומרים אותו במנחה אלא במנחה של תעניות ומי שאומרו תמיד לא יפה הוא עושה ובי"ה במנחה אע"פ שאין

נושאים כפיהם נהגו לומר רצה. ואיני יודע טעם למנהגם אע"פ שאין נשיאת כפים במנחה מה ענין זה שלא לומר רצה ואי משום הא דאמרינן כל כהן שאין עולה בעבודה פי' ברצה שוב אינו עולה מאי נפקא מינה וכי בשביל שהיו עולין לרצה לא יאמרו אותו כשאין נשיאת כפים.

ואשי ישראל וכו' ואע"פ שאין עתה עבודה מתפללין על התפלה שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני הש"י ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה ועל זה תיקנו ואשי ישראל וי"מ אותו על מה שלמעלה ממנו והכי פירושו והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון תחלת דבר הוא:

מי הם אשי ישראל? כתב על זה בספר סודי רזיא – אות ס"מיום שנהרס המזבח למטה אמר הקב"ה אינני מבקש לא דמות שור ולא שה להקריב במזבח מעלה כי אם נפשות צדיקים ותינוקות שלא חטאו, והם עולים לריח ניחוח בכל יום מיד בלא איחור עם התפלה, זהו שאנו אומרים ברצה, ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון, ואותו המזבח ירד למטה בבנין המקדש שיבנה במהרה בימינו:

כתב בספר שושן סודות – אות קכ – כוונת הברכה "הנה הברכה זו (רצה) ושתיים האחרונות הרומזים בספירות העליונות. וכן תהיה כוונתך בחול וי"ט ושבת לא תשתנה הכוונה בהם. וכן תהא כוונתך – רצה, כלומר אתה האדון הרצון כ"ע. רצה ה' ש"ה. אלהינו, ש"ת. בעמך ז"ס הבנין אשר עיקר ושרשם ישראל סבא. והשב העבודה, כל ז"ס. לדביר ביתך, לפני ולפנים אשר הדביר שבמקדש התחתון רומז אליו. ואשי ישראל, נשמותיהן של צדיקים שמקריב מיכאל על מזבח העליון. ותפילתן, של הנשמות ההם. תקבל ברצון, במדת רצון כ"ע. ותהי לרצון, עתה שב לבקש על עבודת הקרבנות שגם הם יעלו לרצון העליון. ותחזנה עינינו, ז"ס. בשובך, שם י"ה. לציון, צי"ע. ברחמים, ת"ת הרמוזה בו"ו הכוללת כל ז' עיני ה'. וחזר וחתם המחזיר שכינתו, המלכות. לציון, אז בוודאי עת רצון היא וכל המקטרגים ספו תמו. ושם החותם של הברכה זו הוא שם בן י"ב

אותיות והוא מוכב משם הוי"ה אדנ"י ההי"ו ונקוד שם יהו"ה בשבא
 ושם אדנ"י בקמץ ושם ההי"ו בפת"ח. ודע אעפ"י שבכוונתך תהא
 בשם י"ה בחבור שם כ"ע עכ"ז תשים כוונתך לג' התחתונות שהם
 נה"י רצה נגד נצ"ח מודים נגד החכמה שים שלום בינ"ה וניקוד שם
 יהו"ה בש"בא כדי לחברו במדת יסוד הרומז בשב"א אליהם. ונקוד
 שם אדנ"י בקמץ להשפיע אליו מהבי"נה אשר הקמץ רומז אליה
 ושם ההי"ו פתח להדביקו במדת החכמה וברחמים המרובים כי
 הפת"ח רומז אליה. שים אל לבך הכוונה בנקוד הזה עד אנה מגעת
 ותצליח:

סימן קכא

י"ח מודים ותקנוהו אחר רצה דכיון שבאת עבודה באת תודה
 דכתיב (תהלים נ) זוכח תודה יכבדנני.

כתב בספר שושן סודות אות קכא מודים אנחנו לך וכו': "הנה
 הברכה הזו שרשה במדת החכמה וענפיה במדת ההוד אשר שם
 הכריעה עד שיתפקקו כל חליותיו שבשדרה להשקיט מדת הדין של
 אדון השמטה ברחמים מדת החכמה וכל זה דרך הבינה. ולכן
 אומרים מודים אנחנו לך, ל"ך בגמטריא נ' לרמוז לני' שערים
 המקבלים מן ש"ה ומודים בגימטריא מאה. והטעם כי בכרעו יכויון
 להשפיע ברכת המלך כ"ע למדת המלכות שבה נשלמו עשר ספירות
 שכל א' כלול מעשר שכללם ק' שעולה במילואו קפ"ו שהם ב' שמות
 הוי"ה אלהים הרמוזים לש"ה ולש"ת. ולכן מיד אחר מודים חוזר
 ואומר שאתה ש"ה הוא כ"ע. יהוה ש"ה אלהינו ש"ת. ואלהי אבותינו
 חפ"ת. לעולם צי"ע, שגם הוא נקרא לעולם. ועד מלכות, שהיא עד
 בכל. צור חיינו, מצד החסד. מגן ישענו, מן הפחד. אתה, ש"ה. הוא, כ"ע.
 לדור, ת"ת. ודור, מלכו"ת. נודה לך, ש"ת. ונספר תהלתיך, נמשיך
 לתהלתיך שהיא מדגת תהלה. על חיינו המסורים בידך, מיד החס"ד.
 ועל נשמותינו הפקודות לך, להחיותם ע"י הגבורה. ועל ניסך
 שבכל יום עמנו, ע"י ס"ת ניסים נסתרים. ועל נפלאותיך, מנצ"ח.
 וטובותיך, צי"ע. שבכל עת, כ"ח עתים הבאים מן כח העטרה
 האמור למעלה עליהם. ועתה יגדל נא כח אדנ"י והם נקראים כ"ח
 מחנה השכינה וכנגדם כ"ח מחנות לבינה. ערב, הצורות מדת לילה.
 ובוקר, בקר הצורות מדת יום. וצהרים, ג' עליונות הרומז צוהר

תעשה לתיבה כאשר פירשנו בפירושינו לתורה. הטוב צ"ע. כי לא כלו רחמך, מן מדת היום. והמרחם כי לא תמו חסדיך, כלומר מדת הרחמים לא תמו חסדיך מדרך גדולה ונצח כי אתה מטה כלפי חסד מעולם כי אתה מקבל מעולם הרחמים הגמורים. ולכן, קוינו לך. ס"ה:

כתב בשער הכוונות – דרושי העמידה דרושו ונחזור לעניין ראשון, הנה באומרך "מודים אנחנו לך" תכרע כריעה אחת בלבד ותכרע בסוד שם אהיה במלוי אלפין וע"י יורד ו' עלאה לגבי ה' להאיר אל הנוק, ואין כאן אלא כריעה אחת וה"ס חוט השדרה ח"י חוליין דביה שהם חיוב הכריעה במלת מודים כדי להוריד טפת החסדים דרך חוט השדרה היורד מן המוחין דז"א דרך חוט השדרה לתת אל נוקביה בסוד זוג. ואח"ך תזקוף זקיפה א' ג"כ בלבד בשם ההויה ותכוון לזקוף ה' לגבי י' וזה נעשה ע"י שם ההויה במלוי אלפין העולה מ"ה שהוא למטה בגופא ולא ברישא. אח"כ בכריעה האחרת שבסוף ברכת מודים באומרך בא"י הטוב שמך ולך נאה להודות אז תכרע שני כריעות הא' ו' לגבי ה' והשניה י' לגבי ה' וזה יהיה ע"י שם אהיה השני דמלוי ההין כנודע כי ארבעה שמות אהיה הם בבינה שנים הראשונים במלוי יודין (העולים קס"א) ושנים האחרונים הראשון באלפין והב' בההין (קמ"ג קנ"א) ולכן עתה תכוין באהיה השני שהוא בההין ותזקוף שני זקיפות הא' הא לגבי ו' השניה ה' לגבי י' וזה יהיה ע"י שם ההויה דב"ן דמילוי ההין והרי כבר נשלמו הארות של ארבע שמות אהיה וארבע שמות הויה במלואם והאירו בז"א ובנוק, ואז אנו אומרי ברכת שים שלום שנבאר עניינה באורך בע"ה:

מודים אנחנו לך כו' נודע כי אות ה' יש לה ג' מלויים יודין ההין אלפין כזה הי הא הה ושלשתם מורים על שם ההויה כי אות הי במלוי יודין אם תחזור למלאתה באופן זה הא יוד בגי' הויה וכשתמלאנה באלפין כזה הא תכוין כי הי פעמ"ה הם כ"ה ועם א' של המלוי הרי כ"ו כמנין הויה וכשתמלאנה בההין כזה הה תכוין כי הה גי' י' וכשתמלא היוד הוא כ' תמלאנה ותהיה כף והיא ק' ק' ללבדו וק' ללבדו ר"ל כי כיון שההה נעשית יוד כי הה בגי' יוד א"כ נמצא שאות ההה חזרה להיות יוד ולכן תחבר האותיות שהם מן א' ועד יוד שהם הי זוגות ולא תמצא חיבור הי עם יוד רק בגי' זוגות מהם בלבד שהם זח טו יה והנה ג"פ י"ה שיש בגי' זוגות אלו הם בגי' מ"ה

שהוא שם ההויה במלוי אלפין וגם באופן אחר והוא דכיון שמילוי אותה היא י"א כ"ח תחבר מן א' ועד יוד כזה אי בט גח דז הו וכל זוג מאלו הוא י"א שהם שני אותיות וה וכבר למעלה היתה הכונה באותיות י"ה. ועתה באותיו ו"ה והנה ה"פ ו"ה שיש בה זוגות אלו הם בגי' נ"ה שה"ס הויה דאלפין דמ"ה הנ"ל ועם עשרה אותיות הרי נ"ה והנה תחבר שם י"ה הנ"ל שהוא ג"פ י"ה שהם בגי' מ"ה עם ה"פ ו"ה שהם נ"ה הרי הכל ק' וזה תכוין במלת מודים שהיא בגי' ק' והכונה היא מודים אנחנו לך בק' שעולה הויה ע"ד הנד' י"ה מ"ה ו"ה נ"ה גם דע כי שם ההויה עם כללותה היא כ"ז לרמוז כי כל הכ"ז אותיות של אלפא ביתא רומזות בשם ההויה:

האומר מודים מודים משתקין אותו ושוחין בה תחילה וסוף ולעיל בברכת אבות פירשתי דין שחייה בפ"ק דב"ק (טז.) אמר שדרו של אדם לאחר ע' שנה נעשה נחש והוא דלא כרע במודים מדה כנגד מדה שהיה לו לכרוע ולזקוף כנחש והוא לא עשה כן לכן נעשה שדרו נחש

למה נחש דוקא? כתב בזה מרן הבן איש חי בספרו בניהו על מסכת ב"ק דף טז ע"א: "והוא דלא כרע במודים. נ"ל בס"ד, הטעם שבעבור דלא כרע במודים יהיה שדרו נחש, דאיתא בשער הכונות לרבינו האר"י ז"ל, בכריעת מודים מוריד טיפת החסדים דרך חוט השדרה יע"ש, וידוע כי החסדים נרמזו באותיות המים, והיינו ה' מים, כי החסדים שרשם חמשה, וכל חסד נקרא מים, ואמרתי רמז נכון בס"ד דאותיות המים במילואם כזה מ"ם יו"ד מ"ם, תמצא אותיות המילוי הם אותיות מודים בדקדוק, כי במודים מוריד טיפת החסדים. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב (קהלת י"א א') שלח לחמך על פני המים, והיינו שלח לחמך החסדים, כי לחם הוא סוד החסדים כנודע, על פני המים, כלומר במודים הרמז בתוך ופנימיות של אותיות מים, וידוע כי הפך המים שהם חסדים, יש האש שהוא גבורה ודין, וידוע דהנחש הוא מיסוד האש, ולכך ארז"ל מי שנתחייב שריפה מכישו נחש, שבארס שלו עושה שריפה, ועל כן זה דלא כרע במודים, להוריד טיפת החסדים שהם בסוד המים דרך חוט השדרה, לכך שדרו נעשה נחש, שהוא מצד האש שהוא הפך החסדים:

ובחנוכה ופורים מוסיפין בה על הנסים ומראש השנה ועד מוצאי יה"כ מוסיפין בה וכתוב לחיים וכל אחד יתבאר במקומו בעז"ה:

אחר הודאה ברכת כהנים דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת כבר אלמא לאחר העבודה ברכה. והיה ראוי לאומרה מיד אחר עבודה אלא דעבודה והודאה חדא מילתא היא ודוקא ש"צ אומר אותה אבל יחיד אין לאומרה:

סימן קכב

תשע עשרה שים שלום ותקנוה אחר ברכת כהנים דכתיב (במדבר ו) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם וברכה של הקב"ה היא שלום דכתיב (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

כתב בשער הכוונות – דרושי העמידה דרושו"שים שלום כו' הענין הוא כי ברכה זאת היא כנגד היסוד כנ"ל ועתה הוא סוד הזווג והנה שלום הוא בחי' היסוד כי אחר אשר כל הד' היות הנ"ל שהם עסמ"ב שהם המוחי' דז"א האירו הארתם וכבר נשלמו בו אז אח"ך יורדת טפת זרע מן המוחין האלה כדי להזדווג עם נוק' וזהו ענין שים שלום. כי אחר אשר כבר נעשה בחי' החיבוק והנשיקין בברכות שקדמו כנ"ל אז מתעורר היסוד להתחבר בנקב' וזהו שימת שלום הזה תוך נקו' ציון אשר בה בסוד הכנסת עטר' לצורך הזווג והנה נודע כי בהתעורר היסוד התחתון אל הזווג תיכף ברגע מתעורר המוחין להוריד הטפ' זרעית עד היסוד והנה בברכת שים שלום מתחלת הטפה לרדת מן המוחין אל היסוד שבו ונודע כי טפת הזרע יורדת מן המוח האמצעי הנק' דעת מן החמשה חסדים אשר שם הנתונים תוך היסוד דאימא המתלבשת תוך דעת דז"א כנודע וגם היסוד ההוא דאימא נקרא שלום כי כל יסוד ויסוד נק' שלום ולכן באומרו בא"י המברך את עמו ישראל בשלום אמר תכוין להמשיך טפת זרע הה' חסדים להוציא מתוך היסוד דאימא הנתון תוך דעת דז"א ולהוציא גם מתוך הדעת ולהוציא משם ולהוריד עד היסוד דז"א הנקר' ג"כ שלום ולכן תכוין בזו ההויה של חתימת ברכה זו בניקוד שורק כנודע כי זאת ההויה בניקוד שורק היא ביסוד כנ"ל בשם ספר התיקונים. גם תכוין כי אותיות שורק הוא אותיות קשר ושרק הכל א' פ"י כי היסוד מחבר ומקשר כל העולמות ומחבר יחד זולן והיו לבשר א' ותכוין לקשר ע"י היסוד כל הי"ס דז"א ב"ס דנוק' ודע שע"י כוונה זו יועיל לך מאד לענין הזכירה. ותכוין כי ניקוד

הויה זו היא בשרק שהיא אותיות קשר שאתה מקשר כל העולמות ע"י היסוד שניקודו הויה בשורק ובכח זה יתקשרו דברי חכמה בלבך ולא ישתכחו ממך. ופעם אחרת שמעתי ממוז"ל באופן זה הזהר בכל תפלותך בין בחול בין בשבת לכוין בחתימת ברכת שים שלום אל שני השמות הויה ואלהים הנקרא שם מלא והוא סוד ה' גבורות המתבסמות בחמש' חסדים וחיבור שני שמות אלו הם ג' יב"ק.

כתב בספר עבודת הקודש – חלק ב פרק יא" שלשה ברכות אחרונות שהם עבודה והודאה ושים שלום, וכבר כתבנו כי שלשה ראשונות כנגד האבות, ובשלישי תשלום השאלות ואחר ששאל שאלותיו וצרכיו ועל הכוונה שבארנו ימשיך הכוונה למטה, והוא כי ברכה ראשונה שבאחרונות שהיא רצה כנגד נצ"ח, ושניה כנגד הו"ד, ושלישית כנגד שלום המכריע, נמצאו שלשה אחרונות מכוונות כנגד שלשה ראשונות, אלו כנגד האבות, ואלו כנגד הבנים שהם ענפיהם:

אמרו במדרשו של רשב"י ע"ה בסוף ההיכלות (ח"ב רס"א ע"ב) בזה הלשון, בתר דסיים שאלתין וגופא שלים בכל סטרין בחדווא דלבא ואיהו שאיל וסיים שאלתין יהדר לאמשכא ברכאן לתתא עד כאן, והיתה ברכת העבודה כנגד נצ"ח לפי שעבודת הקרבנות מושכת כח וחיל ורוח הקדש משם עד בית המלכות, ונצ"ח היא סוד המעמדות שהיו עומדים על הקרבן והם קיום הגוף:

ובמדרשו של רשב"י ע"ה (ח"ג כ"ו ע"א) ושחקים יזלו צדק, מאן שחקים? דכד שמים נטיל ליה ממעל מההוא אתר עילאה דשארי עלוי כדין ושחקים (נצח והוד) יזלו (ישפיעו שפעם) צדק (למלכות הנקראת צדק), מאן שחקים אתר דטחנין מן לצדיקים ומאן נינהו נצ"ח והו"ד דודאי אינון טחנין מנא למאן לההוא אתר דאיכרי צדיק דהא אינון טחנין ליה לההוא מנא דאתיא מלעילא וכל ההוא טיבו מתכניש בגויהו למיהב ליה לדרגא דצדי"ק בגין דיתברכא צד"ק מההיא נזילו דילהון, ועל דא טחנין מן לצדיקים, מאן צדיקים דא צדי"ק וצד"ק דכד מזדווגאן כחדא צדיק"ם אקרון עד כאן:

והזכירו התפלה עם העבודה באמרם ולתפלתם שעה והשב העבודה עם שתקנו לה ברכה בפני עצמה, לפי שהתפלה עבודה גם כן, ואמרו בספרי ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה וכמו שעבודת הקרבנות סבת חול השכינה על ישראל וייחוד וקרוב הכחות והוא

סוד ייחוד השם הגדול בכבודו, כן התפלה סבת כל זה והוא שאנו חותמין בברכה זו המחזיר שכינתו לציון, והוא סוד חזרת מלכות בית דוד סוד השכינה וייחודה בצדיק חי העולמים סוד ציון, ולתכלית זה צריך העובד לכוין בברכה זו:

ברכה שניה ברכת ההודאה כנגד הו"ד עמוד השמאלי מכלל המעמדות המקיימים שמים וארץ ומכלל השחקים הטוחנין מן לצדיקים, ובכאן סוד הכריעה להמשיך האור ולהורות על הנשמות על נשמותינו הפקודות לך, ובספר היכלות (ח"ב רס"ב ע"א) ובעינין לאמשכא בהני אתרי ברכאן בגין לאשכחא נייחא בהאי עלמא ובעלמא דאתי עד כאן, ואמרם וכל החיים יודוך סלה להורות כי תכלית החיים הם כדי שנודה ונשבח לשם הגדול באין הפסק, ובזאת הברכה שהיא כנגד הו"ד לפי שהיא דין ויש ליראה ממנה ואנו צריכים לרצותה בהודאה:

ועוד יש טעם להזכרת החיים בזאת הברכה והוא כי בהיכל עצם השמים (ח"ב רמ"ז ע"א) כתב בזה הלשון אורפניא"ל דקאמרן בדא אשתמודעאן חיים לעלמא כד אתדן עלמא לטב כדין נהיר רוחא דא, וכל חיין וכל חדו אשתכח דהא כיון דזכותא נפק ונהירו דינין כדין רוחא דא אינהיר וסימניך באור פני מלך חיים עד כאן:

ומר"ה ועד יום הכיפורים מוסיפין בה "בספר חיים" ובמקומו יתבאר בעז"ה

כתב בספר חמדת ימים – חדש אלול – פרק ו אות ל(ח) אבל מי שיוכל להתפלל על פי הסוד ומתפלל בדרך הפשוטה, אף אם יתפלל בכוונה לא ירצה כי כל כוונתו אינו מכוין רק לתועלת עצמו להשפיע לורב טוב וכן לכל העולם, וכל אשר יוסיף אומץ בכוונתו הוא מוסיף רק כדי ליטול פרס מרבו כמו זכרנו לחיים ובספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה וישועה ונחמה וכו' וכן כל כיוצא בזה בשאר הבקשות ונמצא כי הוא כעבד הנוטל שכר מרבו:

אמנם הבן הוא האיש אשר חנן ה' אותו שזכה ליכנס בפנימיות סודות התפילה, כשיאמר "זכרנו לחיים" לא על חיי עצמו תהיה מגמת פניו אלא תהיה כוונתו להמשיך השפע והברכה אל המדות העליונות ושיתגלה החסד העליון כי ממנו תוצאות חיים למלך עולם ה' וכמו שהמלך העליון חפץ ומושך אור החיים לעצמו כן

ימשך לנשמתו, ומפני שחיות נשמותינו תלוייה באם הבנים אלהים חיים לכך נאמר למענך אלהים חיים, באופן כי כל הכוונה ומגמת פנינו אינה אלא בסוד החיים העליונים שהם הארות גדולות המאירים במדות העליונות אשר המה חיים אליהם כדמות החיים אל התחתונים, וכן כל כיוצא בזה בכל שאר הסדר של התפילה כולן מתוקנות בסדר העולמות:

ולאחר שסיים י"ח ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדושה קדיש וברכו שאלהי נצור אינו אלא מתחנונים שלאחר תפלה ואומר אלהי נצור. ויש מוסיפין לומר מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך והכי איתמר בהגדה אמר שמואל כל הזריז לומר ד' דברים הללו זוכה ומקבל פני שכינה: עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך.

לפי שלא מצאתי בין המפרשים שיסבירו בדרך הסוד את המילים "שמך, ימינך, תורתך, קדושתך" אומר מה שחנני ה' יתברך: "שמך" זו השכינה הנקראת "שם" בכל מקום ויש בה י"ס. "ימינך" זו ספירת החסד שבה. "תורתך" זו ספירת התפארת שבה. קדושתך זה השכינה בקבלה מוחין דחכמה. והכוונה בכל תפלת י"ח להעלות השכינה מן הגלות ולהביאה פב"פ עם ז"א.

וכן נהגתי לומר אלהי נצור עד וקלקל מחשבותם מלכנו ואלהינו ואלהי כל בשר יחד שמך בעולמך בנה עירך יסד ביתך שכלל היכלך קרב קץ ביאת משיחך פדה עמך שמח עדתך עשה למען שמך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך עשה למען מלאכי מרומים עשה למען ימינך עשה למען צדקתך עשה למענך אם לא למעננו למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו יהיו לרצון אמרי פי וכו'.

כתב בזה בספר שושן סודות אות קכ"ד: אלהי נצור לשוני מרע וכו' וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם. בשם י"ה אכתריא"ל י"ה יהו"ה צבאו"ת י"ה אדיר"ו י"ה א (שוא פתח) י"ה א (קמץ) הדא"ה (פתח שוא קמץ שוא) ונא"י (שוא קמץ צירי) הי"ה (פתח חיריק קמץ חיריק) אר (קמץ שוא) אר (פתח פתח) תא (פתח

קמץ) ענינו יהו"ה (שוא קמץ שורוק שוא) כי אני בתומי הלכתי וביהו"ה בטחתי. ענינו יו"ד המשפיע לה"א, ענינו ה"א המשפיע לוא"ו וענינו יהו"ו (שוא קמץ פתח) יו"ה (שוא פתח חיריק) הו"י (קמץ חיריק) הי"ו (שוא) וי"ה (קובוץ ריק תחת ה"י פתח תחת ה"י) וה"י (קובוץ חיריק) עננו משמי רום מעלתך הנודע אליך לברך והצליחנו בכל מעשי ותנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ויהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהו"ה צורי וגואלי. עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו: אמן.

וזה לשון רב עמרם שכתב אחר סיום י"ח ברכות ומכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום דכתיב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. אבל אי בעי למימר וידוי אי נמי מידי דבעי רשותיה בידיה והכי תקינו רבנן למימר בתר צלותיה מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך יחד זכרך בעולמך בנה ביתך שכלל היכלך קרב קץ משיחך פדה צאנך ושמח עדתך עשה למען שמך ע"ל ימינך ע"ל מקדשך ע"ל כבודך עשה למען מלכותך ע"ל קדושתך ע"ל גדלך ותפארתך ע"ל היכלך ע"ל משיחך ע"ל צדקתך עשה למענך אם לא למעננו הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח ולחיי העוה"ב אלהי עד שלא נוצרתי וכו' עד אבל לא ע"י יסורין אלהי נצור עד צורי וגואלי:

סימן קכ"ג

וכורע ופוסע ג' פסיעות לאחוריו ובכריעה אחת אלו דברי התלמוד בבלי מסכת יומא דף נג ע"ב "אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום. אמר ליה רב מרדכי כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעיא ליה למיקם משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו. תניא נמי הכי המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל ומשום שמעיה אמרו שנותן שלום לימין ואחר כך לשמאל שנאמר מימינו אש דת למו ואומר יפל מצדך אלף ורובה

מימינך מאי ואומר וכי תימא אורחא דמילתא היא למיתב בימין תא שמע יפל מצדך אלף ורבבה מימינך רבא חזייה לאביי דיהיב שלמא לימינא ברישא אמר ליה מי סברת לימין דידך לשמאל דידך קא אמינא דהוי ימינו של הקדוש ברוך הוא אמר רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא דפסעי להו שלש פסיעות בכריעה אחת.

ספר תיקוני זהר תיקון ח"י דף לג ע"א "מה שאליתך באמצעיות דצלותין. וינתן לך בביתך אין, מטרוניתא קבלת שאלתו, וצריך למיהב תלת פסיעאן לאחורא, דלא יתחזר כתפוי לגבי מלכא, ע"כ. פירש ה"מתוק מדבש" פוסע שלוש פסיעות לאחור כדי שלא יחזיר גבו למלך אלא ייפרד ממנו עם פניו כלפי המלך. כתב בזה הנה"ש (דל"ג ע"ב) אמרז"ל גבי ג' פסיעות שאחר העמידה שצריך תחילה להשתחוות ולכרוע לימינו של הקב"ה שהוא לצד שמאל ידיה כו' כעבד הנפטר מרבו העומד כנגדו להשתחוות ולכרוע: הסוד בזה כתב בשער התפילה (מכ"י) – דף ל"ח ע"ב "והכוונה היא כי הנה בתפלת העמידה היית שושבין המזוג חתן וכלה שבעולם האצילות ועתה שהוא עת זוגם וירידת הטיפה, אין דרך ארץ לעמוד שם, ואתה מתרחק מהם ג' פסיעות כנגד ג' עולמות בריאה יצירה ועשיה". הרחיב מעט בספר ספר "פרי עץ חיים" – שער העמידה – פרק כ וכתב "אח"כ תפסע ג' פסיעות, פסיעה אחר פסיעה דווקא, ולא להתפשט הרגלים ולא להרחיב. וכוונת הדבר, כי הלא בעמידה אתה באצילות, ואתה מזוג חתן וכלה, לכן בעת הזיווג אתה פוסע לאחור ואתה מתרחק משם, והם ג' פסיעות, נגד ג' עולמות – בריאה יצירה עשיה. פסיעה א', להוריד מאצילות לבריאה. פסיעה ב', להוריד מבריאה ליצירה. פסיעה ג', להוריד מיצירה לעשייה.

תיקוני זהר דף כו ע"א "באמצעיות צריך למשאל, דתמן ו' ו', חד מארי כתיבה וחד מארי חתימה, ואינון ו' עלאה ו' תתאה, כלילן תרין עשר פרקין, תלת קדמאין רישא ותרין דרועין, תלת בתראין גופא ותרין שוקין, הא אתפטר ממלכא, בגין דא צריך למיהב (נ"א לאחורא) תלת פסיען לאחורא, ורזא דמלה ויאסוף רגליו אל המטה:

תיקוני זהר דף לז ע"ב "כד נפקין מבי מלכא, יהבין תלת פסיען לאחורא, דלא חזרין כתפייהו לגבי קודשא בריך הוא, דלית דורונא חביבא קדם קודשא בריך הוא כדורונא דשכינתא:

ובעודו כורע קודם שיזקוף יטה בראשו לצד שמאלו תחילה שהוא ימין רבו וכ"כ בנה"ש דף לג ע"ב כמי שבא ליפטר מרבו ואחר כך לימינו דאמר ריב"ל המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום ואם לא עשה כן כאילו לא התפלל.

"עושה שלום במרומיו" היינו שמשים שלום (קו אמצעי תפארת/יסוד רפאל יעקב) בין מים (מיכאל חסד אברהם) ואש (גבריאל וגבורה יצחק) וכך פירש ה"מתוק מדבש" ב

זוהר ויקרא דף י"ב ע"ב כתיב, (איוב כה, ב) המשל ופחד עמו פי' גודל הממשלה ומרבית הפחד אשר עם ה', כל אחד מהם עושה שלום במרומיו פי' עושה שלום במערכת השמים שלא יתנגדו זה לזה בפעולות עולם השפל ושלא ישנו את תפקידם, (מצודות). ואמר כי האי קרא אוקמוה חברייא פסוק זה כבר ביארו החברים, אבל עתה נפרש בזה האופן, המשל שהוא לשון ממשלה ושולטנות, דא אברהם זה רומז על אברהם שהיה מושל, דכתיב ביה שנאמר בו נשיא אלהים אתה בתוכנו הרי שהיה מושל ונשיא, וכתיב ועוד כתוב ואברכך ואגדלה שמך שתהיה מושל ושולט בעולם. ופחד שהוא היראה, דא יצחק זה רומז על יצחק שהיה במדת היראה, דכתיב שנאמר בו ופחד יצחק היה לי. ומש"כ עושה שלום במרומיו, דא יעקב זה רומז על יעקב שהוא במדת התפארת, הכולל את החסד ואת הגבורה ומכריע ועושה שלום ביניהם, דכתיב שנאמר בו תתן אמת ליעקב, וכתיב והאמת והשלום אהבו הרי דאמת ושלום קשיר דא בדא שהאמת של מדת יעקב קשור במדת השלום, דהיינו שת"ת שהוא מדת האמת והיסוד שהוא מדת השלום קשורים זה בזה, כי גוף וברית חשבינן חד. ועל דא הוא שלימותא דכלא ועל כן הת"ת הוא שלימות הכל, כי מכריע בין החו"ג.

כתב כאן הסולם שקו אמצעי מכריע בין ימין ושמאל ומייחדם.

ויש נוהגין לומר שלום בשמאלי ושלום בימיני עושה שלום במרומיו וכו' וראייתם מהא דאמרינן במסכת יומא משום רבי שמעיה אמרו נותן שלום בימינו ואח"כ בשמאלו פי' בימינה של שכינה שהיא כנגדו שהוא שמאלו. וכתב אבי העזרי שאין לאומרה שאין פירושו שיאמר שלום בימיני וכו' אלא כשאומר עושה שלום במרומיו הופך פניו לצד שמאלו וכשיאמר והוא יעשה שלום הופך פניו לצד ימינו ובמקום שכלו ג' פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד למקומו דאיתמר (יומא נג ע"ב) משמיה דרב מרדכי כיון שפסע ג' פסיעות לאחריו התם מיבעי ליה למיקם משל לתלמיד שנפטר מרבו שאם חוזר מיד דומה לכלב שב על קיאו שסופו הוכיח על

תחילתו שלא פסע לאחוריו כדי ליפטר מרבו כיון שחוזר אליו מיד. וכתב רב אלפס מבעי ליה למיקם התם עד דפתח ש"צ וכד פתח ש"צ הדר לדוכתיה ואיכא מ"ד עד דמטי ש"צ לקדושה:

כתב בשער הכוונות – דרושי עלינו לשבח ונוסח התפילה דרוש א "וכשיגיע הש"צ אל נקדישך כו' יכול האדם אז לחזור למקום שעמד שם בתפלה וישאר שם עד אחר העמידה שלא כמנהג קצת יחידים שאחר הקדושה פוסעים ג' פסיעות לאחוריה ונותנים שלום לימינם ושמאלם וכל זה מנהג בטעות:

סימן קכד

ולאחר שסיימו הציבור תפלתן יחזיר ש"ץ התפלה שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו.

זה ההסבר הפשטי. ברם ההסבר הסודי בקצרה הינו על העלאת השכינה כמ"ש בשער הכוונות – דרושי חזרת העמידה דרוש א: "הנה בתפלת לחש העמדנו ליעקב בנצח דז"א ולרחל בהוד דז"א ועתה בחזרת ש"ץ העמידה כונתנו עתה היא להעלותה יותר למעלה ולהעמיד ליעקב בחדס דז"א ורחל בגבורה דז"א.

וכתבו רב שרירא ורב האי שצריך שיכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ואין מפסיקין ולא משיחין ופוסעין ג' פסיעות לאחוריהם וגם מחזיר התפלה כדי שיענו קדושה אחריו ועל כן צריך שלא יתחיל יחיד להתפלל אא"כ יכול לגמור קודם שיגיע ש"צ לקדושה ואם התחיל והגיע עם ש"צ לקדושה יאמר עמו נעריצך וקדושה מלה במלה וצריך שיכוין כל יחיד ויחיד למה שאומר ש"צ.

וז"ל א"א הרא"ש ז"ל בתשובת שאלה יש לגעור באותם המגביהים קולם ואומרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה ואף לר"י דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו היינו בספק התפלל אם לא אבל הכא

שהתפלל כבר אסור להתפלל שנית והחזן מתפלל להוציא מי שאינו בקי והקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכת החזן לומר אמן.

וכשאינן ט' בבית הכנסת המכוונים בברכת ש"צ קרוב בעיני להיות ברכת ש"צ ברכה לבטלה כי נתקנה ברכת ש"צ לאומרה בי' וכשאינן ט' המכוונים לברכותיו נראה כברכה לבטלה לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין תשעה זולתו ויכוין לברכת החזן. והמזמרים עם החזן נראה כקלות ראש.

ושמעתי מאבא מורי שהיה אומר על כל ברכה וברכה שהיה שומע בכל מקום "ברוך הוא וברוך שמו" וזהו שאמר משה רבינו כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. ועוד אפי' כשמזכירין צדיק בשר ודם צריך לברכו שנאמר זכר צדיק לברכה ע"כ.

מטבע לשון של "ברוך הוא וברוך שמו" נזכר לראשונה בספר רזיאל המלך וכן בספר הזוהר בעשרות מקומות בארמית. כגון: זוהר יתרו דף עד ע"ב מאמר "רזי דרזין" כתוב שם "בְּרִיךְ הוּא בְּרִיךְ שְׁמִיהָ לְעֵלְמָא וְלְעֵלְמֵי עֲלְמִין". סיום אדרא דבי משכנא ג"כ מסיים כך. ועוד. מטבע לשון זה נזכר בדברי הרס"ג בפירוש המיוחס לרב לספר יצירה – פרק ד כתב שם "אין עוד מלבדו ברוך הוא וברוך שמו יתברך".

מה הסוד במטבע לשון זה?

הנה כתב המהרש"ו זללה"ה בשער הכוונות – דרושי חזרת העמידה דרושה "ענין עניית הקהל השומעים ברכות מפי הש"צ ואומרים "ברוך הוא וברוך שמו" בעת שמזכיר השם בברכה. תכוין במלת "ברוך הוא" אל שם אהיה נעשה מלבוש בשם ההויה במלוי ס"ג. "ובברוך שמו" תכוין כי שם אדני נעשה מלבוש אל שם ההויה דמלוי אלפין.

כוונה אחרת והוא בסוד ד' אותיות ההויה באופן זה. כי ב"ברוך" תכוין אל אות יוד של ההויה והיא שם של ההויה ובתיבת "הוא" תכוין אל אות ה' ראשונה ושהיא שם של אהיה. ובתיבת "וברוך" תכוין אל אות ו' ושהיא שם ההויה ובתיבת "שמו" תכוין אל אות ה' אחרונה שהיא שם אדני. ע"כ.

בספר פרי עץ חיים – שער הברכות – פרק ז כתב:

כוונת ברוך הוא וברוך שמו. (ברוך הוא יכוין) הוא אה"ה, המלביש במילוי ג' יודי"ן שלה, לג' יודי"ן דמילוי הוי"ה הנקרא ס"ג. וברוך שמו, הוא אדנ"י, מלביש מילוי שלה להוי"ה של מילוי אלפין. גם כוונה אחרת, כנגד ד' אותיות הוי"ה, תכוין כי ברוך – אות י' מן השם, והוא השם הוי"ה. ומלת הוא – ה' ראשונה של השם, והוא שם אה"ה. וברוך – ו' של השם, והוא שם הוי"ה. שמו – הוא ה' תתאה, והוא שם אדנ"י, ע"כ:

מצאתי בספר שומר אמונים לרבי אהרן ראטה זצוק"ל זללה"ה במאמר "פתחו שערים" פרק י':

ודע כי בעניינת ברוך הוא וברוך שמו הכונה הפשוטה היא, בתיבת ברוך הוא שיתגדל שמו יתברך בעולמות העליונים, ובתיבת וברוך שמו יכוין שיתקדש שמו יתברך בעולמות התחתונים, וזה פשטות המרומו נגד הסוד.

ובדרך פנימי "ברוך" י' שבשם, "הוא" ה' ראשונה שבשם, "וברוך" ו' שבשם, "שמו" ה' אחרונה שבשם, נמצא בתיבת "ברוך הוא וברוך שמו" כיון כל השם הוי"ה ברוך הוא, וזה כונה נוחה וקלה לכל אחד, והוא מפתחי רבינו האר"י ז"ל.

והכונה הפנימית מזה, יכוין במלת "ברוך" להמשיך אור אין סוף לי' שבשם, ושם הוי"ה ברוך הוא, ובמלת "הוא" לה' ראשונה שבשם ושם אהי"ה, ובמלת "וברוך" לו' שבשם ושם הוי"ה ברוך הוא, ובמלת "שמו" לה' אחרונה שבשם ושם אדנ"י ברוך הוא.

וכוונה השלישית עמוקה יותר קצת, והוא מובא בספר (אור צדיקים עמוד התפלה סימן ה' סעיף ו') וז"ל כששומע אדם מפי חבירו איזה ברכה חייב לומר בעת שמיעת הזכרת השם, י' ברוך, ה' הוא, ו' וברוך, ה' שמו, ויכוין בברוך הוא פי ג' יודין של שם אל"ף ה"י יו"ד ה"י לבוש לג' יודין יו"ד ה"י וא"ו ה"י, ובברוך שמו יכוין פי שם אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד לבוש וכסוי לשם יו"ד ה"י וא"ו ה"י אע"ל.

הרי לך שלשה פונות פנימיות בתיבות ברוך הוא וברוך שמו, ואתה תבחר ותקרב לפי שכלך ולפי כחך ומוחך.

ויענו "אמן" אחר כל ברכה וברכה, בין אותם שיצאו ידי תפלה ובין אותם שלא יצאו. ובכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה כי אמן הוא לשון האמנת דברים. עניינת אמן: א. פירוש בדרך סוד. ב. שכר העונה. ג. עונש המבטל.

א. פירוש אמן נזכר בזוהר וילך דף רפ"ה ע"ב שם גילה הרשב"י את דעתו ואמר:

רבי שמעון אמר בא לבאר את ג' אותיות אמ"ן באופן אחר מהנזכר לעיל, ואמר **אל"ף עמיקא דבירא** א' דאמן הוא עומק הבאר, כי הא' הוא כנגד א' דאהי"ה, שהוא אור היוצא מפי היסוד דאימא הנקרא עמיקא דבירא, ומתגלה ונפתח בחזה דז"א, **דכל ברכאן מתמן נבעין ונפקין ומשתכחין** שכל הברכות נובעות ויוצאות ונמצאות משם, ר"ל מחזה דז"א נובע שפע החכמה, ויוצא שפע הבינה, ונמצא שפע של ז"א, **מ"ם פתוחה, נהרא דנגיד ונפיק, ואקרי מ"ם** מ' פתוחה היא הנהר שנמשך ויוצא, הוא נקרא מ', ר"ל היסוד דז"א שהוא פתוח להשפיע בדעת הסתומה דרחל העומדת באחוריו, ומכוונת כנגד היסוד דז"א הוא נקרא מ', **והוא רזא דתנין** והוא הסוד שלמדנו, **מ"ם פתוחה מ"ם סתומה** מ' פתוחה היא היסוד דז"א, מ' סתומה היא הדעת הסתומה דרחל, **כמה דאוקימנא** כמו שביארנו על הפסוק **ל'רבה המשרה** שיש באמצע התיבה מ' סתומה הרומזת על דעת דרחל הסתומה. נו"ן פשוטה כללית דתרין נו"ן, נו"ן פשוטה נו"ן כפופה (ה"ג הרמ"ק) ו' פשוטה של אמן היא כוללת ב' נו"ן, דהיינו גם את נ' הכפופה, כי ו' פשוטה היא כנגד ההבל היוצא מיסוד דז"א ומתפשט בין תרין ירכין דיליה, וכנגד מקום הזה באחוריו עומד התפארת דרחל הנאצל ממנו ונקרא נ' כפופה

סיכום קצר: א דאמן זה יסוד אימא המשפיע לז"א, מ' פתוחה זה יסוד ז"א המשפיע לדעת דרחל. ן סופית של אמן זה שפע ז"א המתפשט עד נצח והוד של רחל.

עוד כתוב שם בהמשך דעת רב המנונא סבא שאמר מאי אמן? אל' מ'לך נ'אמן. ועל זה אמר הרשב"י "שפיר הוא".

כתב בספר נהר שלום - דף כו עמוד ב' "ובתיבת אמן יהא כו' יכוין למלאות ד' אלהים דמוחין דקטנות דאימא יכוין להמשיך נח"י דנרנח"י דרוח דאימא לכחב"ד דחג"ת דו"ק דששה היכלות התחתונים הנקרא ז"א דז"א דעשיה דז"א דאצי' ודעשיה. ובאמן האחרון יכוין למלאות ד' אלהים דמוחין דקטנות דאבא ויכוין להמשיך נח"י דנרנח"י דרוח דאבא לכחב"ד דחג"ת דו"ק דהיכל ק"ק הנקרא ז"א דהיכל ק"ק דעשיה דז"א דאצילות ודעשיה:

נמצא כי המוחין דעיבור ויניקה דאימא והמוחין דגדלות דקטנות דאימא והמ"ב הא' דאותיות שהוא דמוחין דג"ר דאימא הם לנה"י וחג"ת וכח"ב דו"ק דשש היכלות התחתונים והם ז"א דז"א ונק' יעקב ורחל. והמ"ב הב' דאותיות דמוחין דגדלות דאימא הם לכח"ב דשש היכלות הנז' ונקראים זו"ן הגדולים ונקראים ג"ר דז"א:

והמוחין דעיבור ויניקה דאבא והמ"ב הא' דתיבות דמוחין דג"ר דאבא והמוחין דג"ר (פ"ב ע"א) דקטנות דאבא הם לנה"י וחג"ת וכח"ב דו"ק דהיכל ק"ק שהוא ז"א דהיכל ק"ק הנק' א"א ונוקביה וישו"ת והמ"ב הב' דתיבות דמוחין דגדלות דאבא הם לג"ר דהיכל ק"ק הנק' עתיק ונוק' ואו"א עילאין כו'.

ב. שכן העונה: כתוב בגמ' במסכת שבת (דף קט ע"ב) "אמר רבי יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמייה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו". פירש רש"י בכל כוונתו. ברם בעניית איש"ר נחלקו האשכנזים והספרדים עד היכן עונים. האשכנזים נוהגים לענות "יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי לעלמי" ויש בו כח אותיות והספרדים עד למילת "בעלמא" ויש בזה כח תיבות.

והם הם דברי הזוהר ויקרא דף כ ע"א:

נרממם ונהפכים מדין לרממים, לכן עֲלֵיהֶם אֶתְמַר עליהם נאמר בַּלְּעֹנָה אָמֵן יְהֵא שְׁמִייה רַבָּא מְבָרַךְ בְּכָל בְּחָיוֹ והוא נסוד מש"כ ועתה יגדל נא כ"ח אדנ"י, כדי למתק את דיני המלכות ודיני חייליה, אז קורעין לו גזר דינו שֵׁל שְׁבָעִים שָׁנָה פי' שאם השבעים מלאכים שהם הסנהדרי הקטנה של המלכות גזרו עליו דין מנז דינא דמלכותא דינא, אז צעניית יהא שמייה רבא קורעים את הגזר דין ונהפך עליו הדין לרממים.

ו"גדול העונה יותר מן המברך" נאמר בגמרא ברכות נג ע"ב ונזיר
סו ע"ב ונאמר בזוהר פנחס רכט ע"א.

ג. עונש המבטל: כתוב בס"ה וילך רפ"ה ע"ב שמי שמבזה עניית
אמן יורד למדור אבדון שבגיהנם ולא עולה משם. וכן זו"ח
רות צז ע"א.

בעניין עניית אמן כתב הרב הצדיק והמקובל כבוד אדמו"ר דניאל
פריש זצוק"ל חוברת חיזוק באורך 10 עמודים שנקראת "מאמרי
עניית אמן". עיין עליה.

ולא יענה אמן חטופה פירוש כאילו האל"ף נקודה בחטף ויש
מפרשים שלא יחטוף אותו שלא ימהר לענותו קודם שיסיים
המברך. ולא אמן קטופה שאינו מחתך האותיות, ולא אמן יתומה
שלא שמע הברכה מפי המברך. ופירש ר"י ה"מ שלא יצא ידי
חובת הברכה ועונה אמן כדי לצאת אבל אם כבר יצא לית לן
בה. אבל מדברי רב כהן צדק משמע אפילו אם יצא כבר לא
יענה אמן יתומה שכתב חייבין הציבור לשתוק ולשמוע כל ברכה
וברכה מפי החזן ואחר כך יענו אמן כי העונה אמן ולא שמע
הברכה היא אמן יתומה והכי מסתבר טפי.

ומיהו אם יודע איזו ברכה סיים אע"פ שלא שמעה מפיו יכול
לענות אמן כדמוכח במסכת סוכה בבית הכנסת של אלכסנדריא
היו מניפין בסודרין להודיע שסיים ש"צ ברכה ויענו אמן אלמא
שהיו עונים אע"פ שלא שמעו מפיו וצ"ל שהיו מכוונים בחשבון
הברכות לידע איזו ברכה הוא אומר.

וז"ל רב עמרם מאן דקאי בבי כנישתא אחורי ש"צ בעי לכווני
דעתיה ובתר דחתים ש"צ על כל ברכה וברכה להוי עני אמן דהכי
אמור רבנן מ"ד (תהלים לא) אמונים נוצר ה' אלו שאומרים אמן
באמונה אומר ש"צ ברוך מחיה המתים והם עונים אמן ועדיין לא
ראו תחיית המתים ומאמינים בהקב"ה שמחיה המתים. אומר ש"צ
ברוך גואל ישראל והם עונים אמן ועדיין לא נגאלו וא"ת נגאלו
הרי חזרו ונשתעבדו ומאמינים שעתיד הקב"ה לגאלם. אומר ש"צ

ברוך בונה ירושלים ועדיין היא בחורבנה ומאמינים בהקב"ה שעתיד לבנותה ועונין אמן, הוי אמונים נוצר ה'.

תניא אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרקנה מפיו פירוש שלא ימהר לאומרה שלא בכוונה בן עזאי אומר האומר אמן חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו יתומה יהיו בניו יתומים קצרה יתקצרו ימיו ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו. ובלבד שלא יאריך בה יותר מדאי, דא"ר חסדא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונין אבל אם כלה מפי רוב העונין אפי' יש עדיין מיעוט ומאריכין אינו צריך להמתין להם כיון שמאריכין בו יותר מדאי.

אמר רבי שמעון כל העונה אמן בכל כחו פי' בכל כוונתו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמנים אלו שאומרים אמן.

כתב מרן הבא"ח בביאורו "בן יהוידע" מסכת שבת (דף קיט ע"ב) "כל העונה אמן בכל כוחו. נראה לי העיקר כפירוש רש"י דמפרש בכל כונתו, דאם בכל כוחו ממש להרים קול, אין דבר זה מסור ביד העונה כי הוא אינו רשאי להרים קולו יותר מן האומר קדיש, והא דאפיק לה בלשון כח ולא אמר בכל כונתו, מפני שיש כונה בעניית הקדיש בכ"ח אותיות עד עלמייא, ועוד כונה בכ"ח תיבות עד דאמירן בעלמא, ולזה אמר בכל כוחו רצונו לומר בכל כונות של כ"ח וכ"ח.

ומה שאמר פותחין לו שערי גן עדן, קשאו קשה אם הוא מבני גן עדן ודאי פותחים לו כדי שיכנס ומאי רבותא דעניית אמן בדבר זה? ונראה לי בס"ד דהנשמה בשעת פטירתה מן הגוף פורחת באויר כדי ללכת לגן עדן אם היא צדקת, אך ודאי אין פותחין לה שערי גן עדן אלא עד שתגיע לשער, מה שאין כן זה העונה אמן בכל כוח זכות זה יועיל לה שפותחין לה שערי גן עדן תיכף ומיד מעת שהתחילה לילך באויר עולם הזה, שתראה מרחוק את שערי גן עדן פתוחים לפניו קודם שתגיע להם, ויש לה נחת רוח בזה, וגם הוא סימן של מעלה גדולה אצל הצדיקים, ואין לה פחד מלהט החרב אשר המה חוץ לשערי גן עדן כשתראם מרחוק קודם שתגיע אצלם:

להלן שיעור מוקלט בגודל עניית האמן, סיפור מעניין:

מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בר"ח או בחולו של מועד או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו ולהתפלל יכוין דעתו וישמע מש"צ כל י"ח ברכות מראש עד סוף ויוצא ידי חובתו. אע"ג דאמר בפ"ב דראש השנה ש"צ אינו פוטר אלא האנוסים שאינן יכולין לבא לב"ה שאני הכא שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר, מוציא אף הבקי:

סימן קכה

ולאחר שיסיים ברכה שנייה יאמר:

נְקַדִּישׁךָ וְנַעֲרִיצְךָ. פְּנֵעַם שִׁיחַ סִיד שְׂרָפִי קֹדֶשׁ הַמְשַׁלְּשִׁים לְךָ קִדְשָׁהּ. וְכֵן פְּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ. וְקִרְאָה זֶה אֶל זֶה וְאָמַר. קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת. מְלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

לְעִמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים - בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ:
וּבְדִבְרֵי קִדְשׁךָ פְּתוּב לְאֹמַר - יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּהָ:

כתוב בס"ה תרומה קכט ע"ב שבאמירת הקדושה אנו ממשיכים קדושה עלינו:

וְאִי תִימָא רְמָאוּתָא הִיא וּאִם תֹּאמַר שְׂדֵי רְמָאוּתָא מַה שֶּׁאֵינוֹ מִשְׁבָּחִים אֶת הַמַּלְאֲכִים שֶׁאֵינוֹ בִּלְבָד שְׁלֵם אֲלָא כְּדֵי שֶׁנִּקְבַּל קְדוּשַׁת יְתִירָה עֲלֵינוּ, לְאִו הָכִי אֵינוֹ כֵּן, אֲלָא מְלָאכֵי עֲלָאֵי אֵינוֹן קְדִישִׁין יְתִיר מִיָּן אֲלָא מְלָאכִים הָעֲלִיוֹנִים הֵם קְדוּשִׁים יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, כִּי הֵם רוּחָנִיִּים וְנִמְצְאִים תָּמִיד בַּהֲיָכָלוֹת הָעֲלִיוֹנִים, וְאֵנוּ מְלוּבָשִׁים בַּחוּמֵר בְּעוֹלָם הַגִּשְׁמִי הַזֶּה, (אֲבָל מִצַּד הַנִּשְׁמוֹת וְדֹאֵי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל חֲשׁוֹבוֹת וְקְדוּשׁוֹת יוֹתֵר מִשֵּׁל הַמַּלְאֲכִים), וְאֵינוֹן נְטִלֵי קְדוּשָׁתָא יְתִיר לְכֵן הֵם מְקַבְּלִים קְדוּשָׁה גְּדוּלָּה יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, וְאֵלְמָלָא דְאֵנָּן נְטִלִין וּמִשְׁכִּין עַל קְדוּשָׁאן אֵלִין וְאִם לֹא הֵייוּ נוֹטְלִים וּמוֹשְׁכִים עֲלֵינוּ קְדוּשׁוֹת הָאֵל, לֹא יִכּוּל לְמַהוּי חֲבָרִים בְּהִדְיָהּ לֹא נוֹכַח לְהִיוֹת חֲבָרִים עִמָּהֶם, וְיִקְרָא דְקְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא לֹא יִשְׁתַּלֵּים עֵילָא וְתַתָּא בְּזַמְנָא חֲדָא וְכַבּוּדוֹ שֶׁל הַקְּב"ה לֹא הִיָּה נִשְׁלֵם לְמַעַלָּה ע"י הַמַּלְאֲכִים וְלִמְטָה ע"י יִשְׂרָאֵל בּוֹמֵן אֶחָד, וְעַל דָּא אֲנֵן מִשְׁתַּדְּלִין לְמַהוּי עִמָּהוֹן חֲבָרִים וְעַל כֵּן אֲנוּ מִשְׁתַּדְּלִים לְהִיוֹת חֲבָרִים עִמָּהֶם, וְיִסְתַּלַּק יִקְרָא דְקְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא עֵילָא וְתַתָּא בְּזַמְנָא חֲדָא כְּדֵי שֶׁיִּתְעַלֶּה כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקְּב"ה לְמַעַלָּה וְלִמְטָה בּוֹמֵן אֶחָד, ר"ל כִּי בַקְדוּשָׁה הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁבִּיּוֹצֵר אֲנוּ עוֹלָם וְנִכְנָסִים בְּשַׁעְרֵי הֵיכָלוֹת הָעֲלִיוֹנִים, וְאַח"כּ בַּקְדוּשָׁת הָעֲמִידָה אֲנוּ נַעֲשִׂים חֲבָרִים עִם הַמַּלְאֲכִים שֶׁאֲנוּ אוֹמְרִים נִקְדִּישְׁךָ וְנַעֲרִיצְךָ כְּנוּעִם שִׁיחַ סוּד

מתוך מדבש

שרפי קודש, ואח"כ אנו לבדנו אומרים קדושת ובה לציון כי אנו צריכים להתקדש יותר מהמלאכים כדי שתשכון השכינה הקדושה בתחתונים כמ"ש השוכן אתם בתוך טומאותם. **קְדוּשָׁה דִּי בְּסוּפָא אֵיהִי תַרְגוּם כְּמָה דְּאוּקִימְנָא** הקדושה שבסוף התפלה שהיא קדושת ובה לציון היא גם בלשון תרגום כמו שהעמדנו, **לִכְן וְדָא אָפִילוּ יַחֲדִיד יָכִיל לִזְמַר לָהּ אֵינֻן מְלִי דְתַרְגוּם** קדושה זו אפילו יחיד יכול לומר אותה ואת לשון התרגום, לפי שאינו אלא ניצוץ השכינה המתלבש בתרגום, **אָבָל מְלִין דְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ דְּקְדוּשָׁה לֹא אֵינֻן אֱלָא בַּעֲשָׂרָה** אבל הקדושה שבלשון הקדש אינה אלא בעשרה, **בְּגִין דְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שְׂכִינְתָּא מְתַחַבְרָא בְּהִדְיָה** לפי שבלשון הקדש השכינה מתחברת עמו, **וּבְכָל קְדוּשָׁה דְּשְׂכִינְתָּא אֲתִיָּא מִתַּחַבְרָא אֱלָא בַּעֲשָׂרָה** ובכל קדושה שהשכינה באה אינה אלא בעשרה **דְּכָתִיב וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו', בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵינֻן לִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְדָאִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם לִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְדָאִי** שהשכינה הבאה באמירת קדושה שבלשון הקודש שורה בתוכם, והיא כלולה מעשר ספירות, לכן כנגדם צריכים להיות עשרה אנשים, **וְלֹא שָׂאָר עֲמִין דָּאִית לֹון לִישׁוֹן אֲחֵרָא** ולא שאר העמים שיש להם לשון אחר, שבודאי אין השכינה שורה בתוכם. (רמ"ק ור"ג ומפרשים)

וְאִי תִימָא הָא קְדוּשָׁתָא דְקַדְיִשׁ דְּאִיהוּ תַרְגּוּם אַמְאִי לָאוּ אִיהוּ בִּיחִיד וְאִם תֵּאמַר קְדוּשַׁת הַקִּדִּישׁ שֶׁהוּא בְּלִשׁוֹן תַּרְגּוּם לְמָה אֵין יַחֲדִיד יִכּוֹל לֵאמֹרָה, וּמִתְרַץ תָּא חֲזִי, קְדוּשָׁתָא דָּא לָאוּ אִיהוּ כְּשָׂאָר קְדוּשָׁאן דְּאֵינוּן מְשַׁלְשִׁין בָּא וְרָאָה כִּי קְדוּשָׁה זֶה אֵינָה כְּשָׂאָר הַקְּדוּשּׁוֹת שֶׁהֵם מְשׁוֹלְשׁוֹת, שְׂאִין לֵהֵם כַּח אֶלֶל לַעֲוֹרָר בְּמַלְכוּת אֶת הָאֲרוֹת חֲג״מ, וְאֵין כַּח בְּקְדוּשּׁוֹת אֱלוּ לְהִתְפַּשֵּׁט בְּעוֹלְמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים לְשַׁכַּר אֶת כַּח הַחִיצוֹנִים, וְאִם לֹא הֵיוּ קְדוּשּׁוֹת אֱלוּ נִאֲמַרְתָּ בְּלִשׁוֹן הַקִּדִּישׁ אֱלֹא בְּלִשׁוֹן תַּרְגּוּם הִיא מוֹתֵר לֵאמֹרָה בִּיחִיד, אֲבָל קְדוּשָׁתָא דָּא אִיהִי סְלֵקָא בְּכָל סְטָרִין אֲבָל קְדוּשָׁה זֶה שֶׁל הַקִּדִּישׁ הִיא עוֹלָה בְּכָל הַשָּׁשָׁה קְצוֹת, לַעֲיִלָּא לְמַעְלָה בְּז״ל, וְתַתָּא וּלְמַטָּה בְּמַלְכוּת, וּבְכָל סְטָרִי

סוד אמירת הקדושה ותועלתה ראה לקמן אות ב'.

א. שער הכוונות דרושי חזרת העמידה דרוש שלישי. שכתב שם "והנה עיקר תכלית סוד הקדושה הוא לתת הארה אל מוח הדעת דרחל.

ב. ספר פרי עץ חיים חזרת העמידה פרק ג.

עוד כתוב בשער התפילה דף ל"ט ע"ב "גם צריך שתאמר מלה במלה עם השליח צבור כל סדר הקדושה מן נקדישך ונעריצך עד סיום כל הקדושה כולה. אמנם צריך ששתי תיבות אלו של נקדישך ונעריצך תאמר אותם בקול רם ושאר התיבות עד עניית קדוש קדוש קדוש תאמר בלחש עם השליח צבור. ואח"כ שתענה קדוש קדוש קדוש וכו' יהיה בקול רם ובעינים סגורות ובדילוג כלפי מעלה כמו שנבאר. והנה ענין הנז' שהוא לומר נקדישך ונעריצך בלבד בקול רם והשאר בלחש זה נזכר בתוספתא אחת של מסכת פיאה וע"ש. והנה ענין הדילוג באומרו קדוש קדוש וכו' נז' במדרש תנחומא פרשת צו. וענינה תתבאר לקמן ב"ה.

אמנם נבאר עתה בקצרה כוונה אחת רבת התועלת הזהירני מאד מורי ז"ל לכוין בה ואמר כי בזה תתעלה נפשי ותקבל קדושה גדולה. והענין הוא כי הנה למטה נבאר כי ענין הדילוג הוא להעלות למעלה את יעקב ורחל. והנה נודע כי כל דילוג ועלייה ממקום למקום איננה אלא בסוד שם מ"ב כמבואר אצלנו בדרוש הקדישים בקדיש של הודו לה' קראו בשמו וע"ש. וא"כ צריך לדלג ולכוין להעלות נפשו ג"כ עמהם למעלה ע"י שם בן מ"ב בשם אבגית"ן. ובקדושה דתפלת שחרית דחול יכוין בשתי אותיות ג"י. ובקדושת מנחה דחול יכוין לדלג ולעלות ע"י ב' אותיות א"ב. ובקדושת ובא לציון דתפלת מנחה דשבת יכוין בשתי אותיות ת"ן:

ואומרים באשכנז נוסח אחר וזהו "נקדש את שמך בעולמך כשם שמקדישין אותו ב'שמי מ'רום הנה רמז לשם מ"ב הנז' וכן כתוב על ידי נביאך וקרא זה אל זה ואמר". ויש בו י"ד תיבות כמו שיש בפסוק "וקרא זה אל זה ואמר".

כתב בספר שושן סודות – אות עט – סוד הקדושה "וזהו סדר הקדושה וסודה המקובל. נקדש את שמך, מלכות הנקראת שם. בעולם, בת"ת הנקרא עולם. כשם שמקדישים אותו בשמי מרום, ר"ל בת"ת וביסוד הנקרא רום מעלה ראש הבנין. ככתוב ע"י נביאך וקרא זא"ז ואמר קדוש, העטרה. קדוש, ת"ת. קדוש, בינה. תתקדש העטרה מת"ת המתקדש מבינה. יהו"ה באותיותיו ובנקודותיו יהב"ך או כפי הזמן כאשר יתבאר בסוד שם המפורש כלומר יהו"ה הוא השם הכולל כל הצבאות. והנה כאשר עלית חזר ואמר מכה"כ (מלא כל הארץ כבודו) כלומר מזה השם יתמלא כבודו שהוא הת"ת וכל שהוא היסוד הארץ שהיא העטרה. ואח"כ תחזור ותברך את כ"י תאמר ברוך כבוד היא העטרה יהו"ה הת"ת ממקומו מחכמה כלומר העטרה היא כבוד ת"ת הוא כבוד בינה. ימלך, כת"ר חכ"מה. יהו"ה, בינ"ה. לעולם, כל ההיקף. אלהיך ציון, ת"ת ויסוד. לדור ודור, ד"ו פרצופי. הללויה, בינה.

ונוהגין בני ספרד ליתן עיניהם למטה בשעה שאומרים קק"ק ובני אשכנז וצרפת נותנין עיניהן למעלה ונושאים גופן כלפי מעלה וזה הוא הדילוג הנזכר לעיל וסמך למנהגם מספר היכלות: "ברוכים אתם לה' שמים ויורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישין ואומרים קק"ק ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואים למרום לבית תפלתם ונושאים עצמם למעלה כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה שעיניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם". וביום תענית מוסיף ש"צ סליחות בברכת סלח לנו ואומר עננו בין גואל לרופא ובהלכות תענית יתבאר בעז"ה:

סימן קכו

שליח ציבור שטעה באחת מכל הברכות שדלג אותה וכשמזכירים אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו אבל אם דלג קללת ולמלשינים מסלקין אותו מיד שמא אפיקורס הוא. אבל אם התחיל אותה וטעה בה אין מסלקין אותו ירושלמי ש"צ שדלג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים שמא כופר הוא בתחיית המתים ומכניע זדים שמא אפיקורס הוא בונה ירושלים שמא אינו מאמין בביאת המשיח ואני אומר אפיקורס הוא וכשמסלקים אותו העומד במקומו לא יסרב כלל אף על פי שהעובר לפני התיבה צריך לסרב כדפי' לעיל הכא שהוא באמצע

תפלה אין לו לסרב והיכא שטעה ואינו יודע לחזור שאחר עומד במקומו מתחיל השני מתחלת ברכה שטעה זה ואם היה הטעות בג' ראשונות מתחיל בראש ובג' אחרונות מתחיל ברצה ובכ"מ שיחיד חוזר ש"צ חוזר אם טעה כשמחזיר התפלה חוץ מבר"ח שחרית שאם לא הזכיר יעלה ויבא אינו חוזר שלא להטריח על הציבור כתב בס"ה על שם ה"ג שגם בתפלת המוסף אין מחזירין אותו מפני טורח ציבור ודוקא בר"ח אבל בשבת וי"ט מחזירין ובסמ"ק כתב דאפילו בשבת וי"ט נמי אין מחזירין והכי מסתבר דמאי שנא שבת וי"ט מר"ח וכן מה שכתב שגם במוסף אין מחזירין לא נהירא דלא קאמר בגמרא אלא בשחרית מפני שתפלת המוספין לפניו אבל לא סמכינן ממוסף על מנחה שלאחר זמן כתב הרמב"ם ז"ל שאם טעה ש"צ כשמתפלל בלחש שאינו חוזר ומתפלל שנית מפני טורח ציבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם ואם טעה באותה שמתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו היחיד עד כאן:

סימן קכז

וכשיגיע ש"צ למודים שוחין

כיצד צריכה להראות השחיה? האם שחיה זו כריעה? שהרי שחיה בגוף כריעה בירך. עוד יש להבין מ"ש בגמ' לקמן "ומחזיקנא טיבותא לרישאי דכי מטינא למודים כרע מגרמיה" הנה משמע שהכריעה בראש! למסקנה כתב מרן הראשון לציון בילקוטו הטהור (ילקוט יוסף ח"ג סימן קכ"א) "בהרכנת הראש סגי". אבל הבה נטייל בים התלמוד:

בתלמוד ירושלמי ברכות פרק א הלכה ה משמע ששחיה היינו גחינה כדלקמן:

תנא רבי חלפתא בן שאול הכל שוחין עם ש"צ בהודאה. ר' זעירא אמר ובלבד במודים. רבי זעירא סבר לקרובה כדי לשוח עמו תחלה וסוף: ר' יסא כד סליק להכא חמתון גחנין ומלחשין. אמר לון מהו דין לחישה ולא שמיע דמר רבי חלבור"ש בשם ר' יוחנן בשם ר' ירמיה רבי חנינא בשם ר' מיישא ר' חייא בשם ר' סימאי ואית דאמרין ליה חברייא בשם ר' סימאי מודים אנחנו לך אדון כל הבריות אלוה התושבחות צור עולמים חי העולם יוצר בראשית

מחיה מתים שהחייטנו וקיימתנו וזכיתנו וסייעתנו וקרבתנו
להודות לשמך בא"י אל ההודאות.

הנה הרב נסים גאון (ברכות לד ע"א) הבין שזה היינו הך. תנו רבנן
אלו ברכות שאדם שוחה בהן כו'. פי' בתלמוד ארץ ישראל בפי'
מאימתי קורין "הכל שוחין בהודאה עם שליח צבור ר' זעירא אמר
ובלבד במודים כו' תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי ובגמ' דד'
אבות נזיקין (בבא קמא דף טז) איתא שדרו של אדם לסוף (ע') (שבע)
שנה נעשה נחש והני מילי הוא דלא כרע במודים ובגמ' דסוטה בפי'
אלו נאמרים בכל לשון (דף מ) אמרי בזמן ששליח צבור אומר מודים
העם מה הם אומרים:

כתבו ה"דעת זקנים" (דברים י' יב) "ולכך תקנו לומר מודים שהרי
פירושו משתחיים כדכתיב גבי נעמן והשתחית לה' אלהיך.
ותרגם יונתן ואודיתי קדם ה' אלהך. ומ"מ אנו אומרים מודים ולא
משתחיים לפי שעולה בגימטריא מודי"ם מאה לומר שכל האומר
מודים כהוגן כאלו קיים מאה ברכות ר"ל שיכרע עד שיתפקקו כל
חוליות שבשדרה או שיראה איסור כנגד לבו וכרע כחוטרא וזקיף
כי חויא ושיתכוין לומר משתחיים אנו לך כדאיתא בירוש' א"ר בון
מיומי לא איכוונית וכו' ומחזיקנא טיבותא לרישאי דכי מטינא
למודים כרע מגרמיה:

מעיר על זה מרן הבן איש חי זללה"ה בספרו עוד יוסף חי – פרשת
בשלח" ובספר דעת זקנים שהוא ביאור על התורה מרבותינו בעלי
התוספות ז"ל בפרשת עקב בפסוק ועתה ישראל מה וכו' כתיב וז"ל,
ולכך תקנו לומר מודים שהרי פירושו משתחיים כדכתיב גבי נעמן
והשתחית לה' אלהיך, תרגם יונתן ואודיתי קדם ה' אלהך. ומ"מ
אנחנו אומרים מודים ולא משתחיים לפי שעולה בגימטריא מודים
מאה לומר שכל האומר מודים כהוגן כאלו קיים מאה ברכות עכ"ל.
והנה פסוק זה לא נמצא גבי נעמן אלא שם כתוב והשתחית בית
רמון, ותרגם התרגום וסגדתי ורק גבי השתחית דכתיב גבי
ציבא תרגם אודתי וכאשר כתבתי לעיל, ואיך שיהיה הנה ודאי
משמעות מודים דהכא הוא לשון הודאה וכמ"ש הרב יעב"ץ הנז', וכן
בדברי רז"ל נקראת ברכה זו כולה מראשה לסופה ברכת הודאה.

ע"כ. מכל מקום הרב לא העיר על מה שכתבו התוספות "אנו אומרים מודים ולא משתחוים".

עמו הציבור דגרסינן בירושלמי הכל שוחין עם ש"ץ בהודאה
כתב בשער הכוונות דרושי העמידה דרוש ששי: "הנה באומרך
"מודים אנחנו לך" תכרע כריעה אחת בלבד ותכרע בסוד שם אהיה
במלוי אלפין (אלף הא יוד הא) וע"י יורד ו' עלאה (שסודו תפארת
והוא נקרא "גופא" במאמר פתח אליהו והוא חוט השדרה והוא
הבריוח התיכון והוא יעקב) לגבי ה' להאיר אל הנוק. ואין כאן אלא
כריעה אחת וה"ס חוט השדרה ח"י חולין דביה שהם חיוב הכריעה
במלת "מודים" כדי להוריד טפת החסדים דרך חוט השדרה היורד
מן המוחין דז"א דרך חוט השדרה לתת אל נוקביה בסוד זווג. ואח"כ
תזקוף זקיפה אחת ג"כ בלבד בשם ההויה ותכוון לזקוף ה' לגבי י'
וזה נעשה. ע"י שם ההויה במלוי אלפין העולה מ"ה (הנראה כך: יוד
הא ואו הא) שהוא למטה בגופא ולא ברישא. ע"כ. כאן מדבר הרב על
מודים שבתפלת הלחש. ועל זה כתב הרב בדרושי העמידה דרוש
שני:

אבל בתחלת ברכת הודאה אין בה רק כריעה א' וזקיפה א' כי
בכולם גופא גחין לגבי ברכין סוד ו' לגבי ה' ורישא גחין לגבי
גופא יוד לגבי הא וזקיף ברכין לגבי גופא סוד הא לגבי ואו. וגופא
לגבי רישא סוד הא לגבי יוד. ואמנם בתחלת ברכת הודאה לא יש
שם ברוך ולא הש"ס. נמצא שבכריעה זו היא בסוד ואו לגבי הא
והזקיפה הא לגבי ואו בלבד. ולפיכך צריכים אנו לחזור ולעשות
כריעה שנית וזקיפה שניה במודים דרבנן להוריד יוד לגבי הא
ולזקוף הא לגבי יוד:

חכמים הזהירו מאד על כריעה במודים ואמרו (בבא קנא טז ע"א)
"שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע
במודים". מסביר מרן הבן איש חי בספרו בן יהודע "והוא דלא כרע
במודים". נ"ל בס"ד, הטעם שבעבור דלא כרע במודים יהיה שדרו
נחש, דאיתא בשער הכוונות לרבינו האר"י ז"ל, (הנזכר לעיל)
בכריעת מודים מוריד טיפת החסדים דרך חוט השדרה יע"ש, וידוע
כי החסדים נרמזו באותיות המים, והיינו ה' מים, כי החסדים שרשם
חמשה, וכל חסד נקרא מים, ואמרתי רמז נכון בס"ד דאותיות המים

במילואם כזה מ"ם יו"ד מ"ם, תמצא אותיות המילוי הם אותיות "מודים" בדקדוק, (נ"ל אם נכתוב מים יוד מס) כי במודים מוריד טיפת החסדים. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב [קהלת י"א א'] שלח לחמך על פני המים, והיינו שלח לחמך החסדים, כי לחם הוא סוד החסדים כנודע, על פני המים, כלומר במודים הרמוז בתוך ופנימיות של אותיות מים, וידוע כי הפך המים שהם חסדים יש האש שהוא גבורה ודין, וידוע דהנחש הוא מיסוד האש, ולכך ארז"ל מי שנתחייב שריפה מכישו נחש, שבארס שלו עושה שריפה, ועל כן זה דלא כרע במודים, להוריד טיפת החסדים שהם בסוד המים דרך חוט השדרה, לכך שדרו נעשה נחש, שהוא מצד האש שהוא הפך החסדים:

מסביר את הגמרא בספר "תולעת יעקב" – סוד קדושה: ובב"ק פ"ק (טז, א) שדרו של אדם לאחר ע' שנה נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים. דע כי יש באדם עצם אחד שנתהווה ממנו ונקרא לוז וכשמת אין העצם ההוא נפסד ואינו נמוח והוא קיים לעולם, והוא המקבל התענוג הגדול אחר מיתת הצדיק, ועליו נאמר (ישעיה נח, יא) "ועצמותיך יחליץ", והוא המקבל העונש ברשעים שנאמר (יחזקאל לב, כז) "ותהי עונותם על עצמותם". ובזמן תחיית המתים יוריד הקדוש ברוך הוא טל מלמעלה על העצם הזה ויעשה כמו עיסה מצוחצחת מאד ויהיה נתך כחלב שנאמר (איוב י"ז) "הלא כחלב תתיכני", ואחר יקפיא אותו הקב"ה כגבינה שנאמר (שם) וכגבינה תקפיאני, ואח"כ יעלה עליו גידים ובשר ונקרם עליו עור כמו שמצינו במתי יחזקאל (יחזקאל לז), זהו שכתוב (איוב שם יא) עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני, וכתוב (שם יב) "חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך", סוד הכלה כנסת ישראל "שמרה רוחי" להשיבה אל הגוף הזה לתחיית המתים. הרי כי זה העצם נשאר לבנין האדם כדי שיהיה דבר קיים על מה שתשרה ברכה, וכשאין אדם זה כורע במודים להורות על אמונת בוראו, אותו העצם שהוא שורש האדם נעשית בריה אחת מקוללת שהיא נחש שלעולם אין לו רפואה שנאמר (ישעיה סה, כה) ונחש עפר לחמו, ואחר שבריה זו נעשית מעצם זה אין הקדוש ברוך הוא הופכה לבריה אחרת ולעולם לא יקום ולא יבנה ולא יהיה אדם עוד עם יושבי חלד, ומששת ימי בראשית והלאה אין הקדוש ברוך הוא עושה אלא יש מיש (ראה ריקאנטי פר' תרומה קט, א):

ומה שאמר "לאחר שבעים שנה", ידוע כי הנחש ממשלתו לאחר שבעים שנה סוד שבעים סנהדרין של מעלה, והוא אורב שם למטה מהם בסוד (בראשית ג, טו) ואתה תשופנו עקב, ומי שאינו כורע במודים שדרו ר"ל הקיום העצמי שבו, נופל לאחר למקום הנחש הגורם מיתה ובטול הרגשה, על שלא הרגיש בעצמו להודות לשם יתברך. ומה שלא אמר מאן דלא כרע באבות אע"ג דמצוה לכרוע באבות תחלה וסוף, משום דהתם רב חסד מטה כלפי חסד דחיים בימינו ואינו מדקדק אחריו, אבל במודים סוד העמוד השמאלי מקום הדין שמדקדקים כחוט השערה, לפיכך צריך ליזהר בכריעה זו לינצל מהעונש הגדול הזה ולקיים בו ועצמותיך יחליץ:

כתב הרמב"ם ז"ל "ולא ישחו יותר מדאי" ואינו משמע כן בירושלמי. דאיתא התם מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו ר"י. משמע דקאי דוקא אש"צ דלא שייך העברה אלא בש"צ. ומטעם זה אין ליחיד להתפלל אא"כ יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים כדי שלא יהא נראה ככופר אם אינו משתחוה עם הציבור. ואם התחיל והגיע ש"צ למודים והוא באמצע אחת מן הברכות ישחה אבל אם הוא בתחלת ברכה או בסופה לא ישחה אלא באבות או בהודאה. והא דתניא "הכורע בהודאה הרי זה מגונה" מוקמין לה בהודאה שבהלל ושבברכת המזון: גרסינן בסוטה בשעה שש"ץ אומר מודים העם מה הם אומרים? מודים אנחנו לך וכו' ופליגי בה אמוראי טובא. ואסיקנא אמר רב פפא הלכך נימרינהו לכולהו וזה נוסחו: "מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנו מודים לך. ובירושלמי חותם בה בא"י האל ההודאות" וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל.

וכשיגיע לברכת כהנים אם יש שם כהנים נושאים כפיהם ואם אין שם כהנים יאמר הוא ברכת כהנים.

סוד ברכת כהנים התבאר בארוכה בזוהר נשא קמו ע"ב עיי"ש.
 המהרח"ו זלה"ה בשער הכוונות דרושי חזרת העמידה דרוש ה'
 ביאר בהרחבה את סוד ברכת כהנים קחנו משם.
 מצאתי סיכום קצר לעניין ברכת כהנים בשער התפלה דף מא
 בנושא ברכת כהנים. וענין נשיאות כפים וזה לשונו:

ועתה נבאר ענין ברכת כהנים. כבר נת' אצלנו בדרוש הצ"לם של
 זעיר אפין איך יש בזעיר אפין מוחין מצד אימא והם מוחין פנימים
 וגם יש לו מוחין מקיפים מבחוץ וחיבור שתי בחינות אלו נק' צל"ם
 בסוד אך בצלם יתהלך איש ואות צהם המוחין פנימים וב' אותיות
 ל"ם הם מוחין המקיפים. וכן ע"ד זה יש בזעיר אפין מוחין אחרים
 מצד אבא והם מתלבשין תוך המוחין של מצד אימא והם ג"כ
 פנימים ומקיפים ונק' גם הם בחינת צל"ם. באופן שהם שני צלמים
 בסוד עד שיפוח היום ונסו הצללים תרין:

והנה המוחין דמצד אימא נכנסין בזעיר אפין עד תשלום היותו בן
 י"ג שנים ואז נק' אי"ש. ואח"כ נכנסין בו המקיפים דמצד אימא בה'
 שנים אחרים שהוא עד תשלום היותו בן י"ח שנים ואז נאמר עליו
 בן י"ח שנים לחופה. ואח"כ בשתי שנים אחרות נכנסין בו מוחין
 הפנימים מצד אבא ואז הוא בן עשרים שנה אשר אמרו בגמ' שמבן
 עשרים ואילך יכול למכור אפי' בקרקעות שהניח לו אביו. ומשם
 ואילך נכנסין בו מקיפים מצד אבא בהיותו בחתימת זקן. והנה
 בברכת אבות דתפלת שחרית דחול נכנסו בו כל המדרגות הנז'
 זולתי מקיפים מצד אבא בלבד והנה צריכים הם ליכנס בו טרם
 הזווג והנה עדין הוא חסר מהם ולכן אנו מכניסין אותם בו ע"י
 ברכת כהנים כמו שית':

והנה ביארנו במקום אחר דרוש הזה של הצלם בסדר השנים של
 זעיר והוא באופן אחר וע"ש כי שם ביארנו האמת והנכון:
 והנה אני שמעתי ממורי ז"ל כי המקיפים מצד אימא שהם ל"מ
 דצל"ם הנה אות הצ היא המוחין פנימים בנה"י דתבונה. והמקיפים
 הנק' ל' דצל"ם הם בחג"ת של התבונה והמקיפים היותר עליונים
 הנק' ס' דצל"ם הם בחב"ד של התבונה. וכפי זה נמצא כי בתפלת
 שחרית דימי החול עולה זעיר אפין עד ראש התבונה אמנם אינו
 ממש שהוא עולה רק שהם יורדין עד מקום זעיר אפין כמו שהוא
 בליל שבת כמבואר במקומו ונמצא כי שחרית דחול הוא כמו

בערבית דליל שבת. אבל לא שמעתיו בפ"י ממורי ז"ל וברוך יודע האמת:

גם בספר פרי עץ חיים שער חזרת העמידה פרקים ד עד ז האריך בביאור ברכת הכהנים וסודה עיי"ש. ונעתיק משם אפס קצתו בפרק ד.

ונבאר עתה ענין מברכת כהנים:

מע"ח – צריך לכוין מאוד בברכת כהנים. וצריך הכהן לישא ידיו נגד ראשו ממש, וצריך ליזהר בזה. מהחברים – תקנו ברכת כהנים קודם שיש שלום שהוא נשיאת כפים. וידוע שהברכה שורה בנשיאת כפים, לפי שיש בהם יו"ד אצבעות, הרומז ל"ס. וכל ברכות הבאות לעולם, צריך לבא קודם למדה אחרונה שהיא כנ"י, ומשם יורדין לעולמות, וכשרצה הקב"ה לזכות את ישראל ולברך אותם, נתן להם התורה שהיא המישרת ומדרכת אותנו את הדרך אשר נלך בה, ואת המעשה אשר נעשה, וצוה לכהנים שהם מצד החסד שיברכו את ישראל, וגילה להם את הסוד, שצריכין קודם להמשיך הברכה מא"ס עד אין תכלית, ומשם יתברכו ישראל מהאל ית'. ואמר הכתוב כה תברכו וכו', שהוא מדה י' הנקראת אין תכלית, ועל ידה נמשכו כל פעולות עה"ז, ובה נעשה כל הניסים וכל הנפלאות, שנאמר כה אמר ה', וצוה לכהנים שימשכו הברכה למדת כה, וממנה לישראל. וזהו כה תברכו, למדת כה. תברכו אתם כהנים, מא"ס עד לאין תכלית:

ופי' תברכו, אותיות בכתר"ו. כלומר, מן הכתר צריך להמשיך הברכה. בא וראה, בשעה שהכהנים פורשים ידיהם לברך העם, אז השכינה שורה על ידיהן, ויתמלאו משפע, ויד ימין עולה על יד שמאל, לכן צריך להגביה יד ימין על יד שמאל, ואז כל אותן המדרגות כשפרשו ידיהן, כולם מתברכים ממקור כולם שהוא עה"ב, שהוא מקור עליון, שכל הפנימים מאירין ממנו, וכל הנרות ממנו מתדלקין ומתמלאין, ואז הוא שעת רצון מסטרא דא"א. ותמצא, שכל ברכה מגי' ברכות היא כפולה, יברכך וישמרך הוא כפול, יאר ה' ויחונך ג"כ כפול, ישא ד' וישם שלום גם כן כפול. לרמז, שקודם יבא שפע למדת כה, ואח"כ לישראל. וזהו ושמך את שמי על בני ישראל ואני אברכם. ובאלו ג"פ יש ס' אותיות, נגד ס' אותיות נסתרות שיש בק"ש בפסוק שמע, וז"ס ששים גבורים וכו', ע"כ מהחברים:

עוד, כתב בפרק ה':

(בענין) ברכת כהנים: כבר ידעת מ"ש בזה, כי הכוונה להוריד מכילין דרחמי, מן י"ג תיקוני דדיקנא דעתיקא, לט' ת"ד דז"א. והנה פסוק יברכך, הוא בא"א, לכן הוא ג' תיבין, סוד ג' רישין עילאין שבו, כנז' באדרא. אמנם יש בו ט"ו אותיות. ה' אותיות ראשונים מן הטי"ו, נגד ב' ראשין, עתיק וא"א עילאין סתימן. והי"ג אותיות, נגד י"ג ת"ד דרישא תליתא:

אמנם שם הויה זו במילוי יודין, והנקוד חול"ם ציר"י קמ"ץ ציר"י כמו שידעת. וזה המשך של תלת רישין עילאין למטה, לכן נרמז סוד הו"ה בר"ת וס"ת. כי ר"ת ג' תיבות אלו, הם ג' כ"ו. וס"ת גימ' מ"ה. כי הוא השם בן ד' אותיות בחשבוננו ובמלואו, כי הוא מתברך מן הא"א:

פסוק יאר, הוא להמשיך מן או"א ג' מוחין לז"א, לכן הם ה' תיבות, כנגד או"א וג' מוחין. והם כ' אותיות, כי הם ב', י', י', כי כמו שהחכמה נקראת י', בערך היותו ראש גמור עם המוחין, גם הז"א נתהוו בו ג' מוחין, ובזה נשלמו בו י"ס ג"כ, ונקרא י'. אמנם הויה זו במילוי ס"ג, פסוק ישא, הוא בחי' המוחין שנתהוו אח"כ בב' עטרין, חסד וגבורה עלאה של הת"ת כנודע, ולכן יש בו ז' תיבות, ועם ה' עטרין הנ"ל, הם ט' ת"ד דז"א. ויש בו כ"ה אותיות, לרמז כי עתה המלכות הנקרא כ"ה, בסוד כה תברכו, ולכן תכוין באומרך שלום, להוריד כל השפע הנ"ל, בכח ב' שמות שהם מלוי אלפין, ואדנ"י במלוי י"ב אותיות כנודע, שהם כ"ב אתוון. ובזה נכללו י"ג דעתיקא וט' דז"א, והם נכנסין תוך המלכות, ונעשין בה בסוד כ"ה אותיות שבפסוק זה, שהם כ"ב אתוון דב' שמות הנ"ל, וג' פסוקים, הרי כ"ה. לכן הו"ה זו באלפין:]

וכתב בעל המנהיג ברכת כהנים אסור ליחיד לאומרה גם בציבור יש שאין אומרים אותה ובדברים שבין בני בבל ובני א"י אנשי מזרח ש"צ אומר ברכת כהנים בקול רם אנשי מערב ש"צ אומר ושמו את שמי שאסור להזכיר השם אא"כ היה כהן למדנו מזה שאסור ליחיד לאמרה ומ"מ כל הגלות הם אנשי מזרח וקורין אותה כקורא בתורה ע"כ וכתב עוד על שם רש"י שאין לש"ץ לומר פסוק ושמו את שמי שכבר בקשנו ברכנו בברכה המשולשת בתורה וכבר אמרנו המשולשת ומה לנו להוסיף עוד ושמו את

שמי כשם שאין אנו אומרים כה תברכו את ב"י ששניהם לשון צוואה ולא לשון ברכה אבל רב עמרם כתב ואם אין שם כהנים ש"ץ אומר או"א ברכנו בברכה וכו' (ס"א עד וישם לך שלום ושמו את שמי על בני ישראל ומסיים) עד שלום וכו':

"ברכת שים שלום"

כתב בשער הכוונות דרושי חזרת העמידה דרוש ששי: שים שלום כו' הענין הוא כי ברכה זאת היא כנגד היסוד כנ"ל ועתה הוא סוד הזווג והנה שלום הוא בחי' היסוד כי אחר אשר כל הד' היות הנ"ל שהם עסמ"ב שהם המוחי' דז"א האירו הארתם וכבר נשלמו בו אז אח"ך יורדת טפת זרע מן המוחין האלה כדי להזדווג עם נוק' וזהו ענין שים שלום. כי אחר אשר כבר נעשה בחינת החיבוק והנשיקין בברכות שקדמו כנ"ל אז מתעורר היסוד להתחבר בנקב' וזהו שימת שלום הזה תוך נקודת ציון אשר בה בסוד הכנסת עטרה לצורך הזווג והנה נודע כי בהתעורר היסוד התחתון אל הזווג תיכף ברגע מתעורר המוחין להוריד הטפה זרעית עד היסוד והנה בברכת שים שלום מתחלת הטפה לרדת מן המוחין אל היסוד שבו ונודע כי טפת הזרע יורדת מן המוח האמצעי הנק' דעת מן החמשה חסדים אשר שם הנתונים תוך היסוד דאימא המתלבשת תוך דעת דז"א כנודע וגם היסוד ההוא דאימא נקרא שלום כי כל יסוד ויסוד נק' שלום ולכן באומרך בא"י המברך את עמו ישראל בשלום אמן תכוין להמשיך טפת זרע הה' חסדים להוציא מתוך היסוד דאימא הנתון תוך דעת דז"א ולהוציא גם מתוך הדעת ולהוציא משם ולהוריד עד היסוד דז"א הנקר' ג"כ שלום ולכן תכוין בזו ההויה של חתימת ברכה זו בניקוד שורק כנודע כי זאת ההויה בניקוד שורק היא ביסוד כנ"ל בשם ספר התיקונים. גם תכוין כי אותיות שורק הוא אותיות קשר ושרק הכל א' פ' כי היסוד מחבר ומקשר כל העולמות ומחבר יחד זו"ן והיו לבשר א' ותכוין לקשר ע"י היסוד כל הי"ס דז"א ב"י ס דנוק' ודע שע"י כוונה זו יועיל לך מאד לענין הזכירה ותכוין כי ניקוד הויה זו היא בשרק שהיא אותיות קשר שאתה מקשר כל העולמות ע"י היסוד שניקודו הויה בשורק ובכח זה יתקשרו דברי חכמה בלבך ולא ישתכחו ממך.

ספר פרי עץ חיים – שער העמידה – פרק כ"שים שלום – כבר ידעת שהוא היסוד, ואז הוא סוד הזיווג, והנה, עדיין לא נרמזו שם הוי"ה ואלהים שם מלא הנזכר בהיכלות פ' פקודי, כי הלא בכל שם הוי"ה אנו מכוונים לשם, י"א ה"ד ו"נ ה"י, ובכל תפלתינו. אך באמרם ברוך אתה י"י המברך את עמו ישראל, יכוין אז אל שם מלא, כי ע"י מזדווגין היכלין תתאין בעילאין, נוקבא בדכורא. והנה בשם הוי"ה הם ז' היכלי דדכורא נכללין בו, ובפרט עיקר הכוונה הוא, לרמז לה' חסדים דאתכלילן בההוא אמא, כנזכר באדרא דף קמ"ב. והנה הם ד' חסדים, שהם ד' אותיות הוי"ה, והיסוד הוא ה' הכולל כולם, והם ה"ח, ובאמרך המברך את עמו ישראל, יכוין, שהוא ר"ת ג"י אלהים, והם ה' אותיות, נגד הה"ג ברחם אשה. ובאומרך בשלום, תכוין אל שם הוי"ה אדנ"י, כזה – יאהדונה"י, שהם זו"ן המתחברים ועושים שלום ביחד. הזהר בכל תפלתך בין בחול ובין בשבת, לעולם תכוין באמרך המברך את עמו ישראל בשלום, לשם – אילההויהם, שהוא שם הוי"ה אלהים שם מלא, ה"ג המתבסמין בה"ח, וגם שם זה עולה יב"ק:

המברך את עמו ישראל בשלום

ספר פרי עץ חיים – שער העמידה – פרק כ" מע"ח – דע, כי בשלום, ג"י חשמ"ל. והם ג"י שע"ח נהורין, וג"י מלבוש, כי הוא מלביש ומכסה ומקיף אל הקדושה, שלא ישלטו החצונים, והוא כסוי לכל ד' עולמות אבי"ע, כל א' לפי מדרגתו, כך הוא עב יותר מחבירו, ועשיה יותר מכולן הוא עב, כי שם הוא עיקר החצונים, לכן אחר תפלת י"ח, שהמשכנו האורות של הקדושה, אז כדי שלא ישלטו החיצונים בהם, באותם האורות של הקדושה, אנו מסיימים בעמידה במלת בשלום, שהם אותיות מלבוש של חשמ"ל הנ"ל. ופ"י החשמ"ל, כי בזמן שיש הארת הקדושה, אז הוא חש, וכשיש ח"ו שליטה לחיצונים שם נקרא מ"ל:

כתב בספר "עמק המלך" כי מילת בשלום אלו אותיות "מלבוש" וזה נעשה לאדם לאחר שהתפלל. מאיר עינינו מרן ה"בן איש חי" עמ"ש בגמ' (שבת קיט עא) רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר "בואו ונצא לקראת שבת מלכתא" אומר הרב התבונן בראשי התיבות ותמצא אותיות "מלבוש" שרבי חנינא היה מכוין לקבל

מלבוש רוחני כל ערב שבת. עוד יש להתבונן בסיום הברכה "את עמו ישראל בשלום" ר"ת אבי"ע.

הלכות נשיאת כפים

סימן קכח

אין נשיאת כפים בפחות מי' והכהנים מן המניין. כל כהן שאין בו אחד מן הדברים המעכבין צריך לישא כפיו ואם אינו נושא עובר בשלשה עשה: כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי. והוא שיהיה בבית הכנסת כשקורא כהנים דכתיב אמור להם ומתרגמינן "כד יימרון להון" אבל אם אינו שם אינו עובר. כתב הר"פ שאם אין שם אלא אחד אינו עובר דילפינן ליה מאמור להם דמשמע דוקא לרבים ואינו נראה דלהם על אהרן ובניו קאי ופירוש אמור להם לכל אחד מהם. ואם הוא נושא כפיו מתברך דכתיב ואברכה מברכך.

וכן מצוותו יחלוץ מנעליו שזו היא מתקנת רבן יוחנן בן זכאי שלא יעלו לדוכן במנעליהם.

ויטול ידיו ויברך ענט"י. וכתב הרמב"ם ז"ל שצריך ליטול עד הפרק כמו בעבודה.

כתב בזה בס"ה פרשת נשא דף קמו ע"א: "תאנא, כהן דבעי לפרסא ידוי, בעי דיתוסף קדושה (דף קמ"ו ע"ב) על קדושה דיליה, דבעי לקדשא ידוי, על ידא דקדישא. מאן ידא דקדישא. דא ליוא. דבעי כהנא ליטול קדושה דמייא מיידוי, דכתיב וקדשת את הלויים, הא אינון קדישין. וכתיב בהו בלויים, (במדבר יח) וגם את אחיך מטה לוי וגו'. שבט אביך כלל. מכאן, דכל כהן דפריס ידוי, בעי לאתקדשא על ידי דקדישא, ליתוסף קדושה על קדושתיה. ועל דא, לא יטול קדושה דמייא, מבר נש אחרא, דלא הוי קדישא."

תרגום: למדנו, כהן שרוצה לפרש ידיו, צריך שיתוסף קדושה על קדשתו, שצריך לקדש ידיו על יד הקדוש. מי יד של הקדוש? זה לוי, שצריך כהן לטל קדושה של מים מיידיו, שכתוב וקדשת את הלויים. הרי הם קדושים. וכתוב בלויים, (במדבר יח) וגם את אחיך מטה לוי וגו'. שבט אביך – כלל. מכאן שכל כהן שפורש ידיו, צריך להתקדש על ידי קדוש, להוסיף קדושה על קדשתו. ולכן לא יטל קדושה של מים מבן אדם אחר שאיננו קדוש.

עוד כותב שם (נשא קמו עא) שעל הלוי ליטול ידיו בתחילה קודם שיטול ידי הכהן:

וּבְצִנְיָעוּתָא דְסִפְרָא תִּאָּנָא, לֹוִי דְאִתְקַדָּשׁ כְּהֵנָּא עַל יְדוֹ, בְּעִי הוּא לְאִתְקַדָּשׁא בְּקִדְמִיתָא. וְאַמַּאי לֹוִי, וַיִּתְקַדָּשׁ עַל יְדָא דְכְּהֵנָּא אַחֲרָא. תִּאָּנָא, כְּהֵנָּא אַחֲרָא לָא בְּעִי, דְּהָא כְּהֵן דְּלֹא שְׁלִים, לָא בְּעִי הָאִי כְּהֵנָּא שְׁלִים, לְאִתְפָּגֵם עַל יְדָא דְפִגְמָא דְּלֹא שְׁלִים. אָבֵל לֹוִי דְאִיהוּ שְׁלִים, וְאִתְחַזֵּי לְסִלְקָא בְּדוּכְנָא, וְלִמְפָּלַח בְּמִשְׁכַּן זְמָנָא, הָא שְׁלִים הוּא, וְהָא אֶקְרִי קָדוֹשׁ, דְּכִתִּיב וְקִדְשֶׁתָּ אֶת הַלְוִיִּם. אָמַר רַבִּי תַנְחוּם, אַף אֶקְרִי טָהוֹר, דְּכִתִּיב, (במדבר ח) וְטָהַרְתָּ אוֹתָם. וּבְגִין כֹּךְ בְּעִי לְאוֹסְפָא כְּהֵנָּא קְדוּשָׁה עַל קְדוּשָׁתִּיה.

תרגום: ובספרא דצניעותא למדנו, לוי שהתקדש כהן על ידו, צריך הוא להתקדש בתחלה. ולמה לוי, שיתקדש על ידי כהן אחר? למדנו, כהן אחר לא צריך, שהרי כהן שאינו שלם, לא צריך זה הכהן השלם להפגם על ידי פגום שלא שלם. אבל לוי שהוא שלם וראוי לעלות לדוכן ולעבד באהל מועד, הרי הוא שלם, והרי נקרא קדוש, שכתוב וקדשת את הלויים. אמר רבי תנחום, אף נקרא טהור, שכתוב וטהרת אתם. ומשום כך צריך להוסיף כהן קדשה על קדשתו.

כתב הרקאנאטי על התורה – פרשת נשא “ודע כי הכהן נוטל ידיו מן הלוי והלוי משרתו כאשה לבעלה. ובמדרש רות (זוהר חדש פ”ז ט”א) “כהן העולה לדוכן ממי נוטל ידיו? הוי אומר מן הלוי דאיהו מסיטרא דשמאלא, למיהוי ימינא מתקדשא מגו שמאלא”.

כתב מרן הבן איש חי זללה”ה בספרו בן איש חי – הלכות שנה ראשונה – פרשת תצוה סעיף ז: אף על פי שנטלו הכהנים ידיהם שחרית, חוזרים ונוטלים קודם ברכת כהנים, נטילה גמורה עד הפרק שהוא חיבור היד והזרוע, והלוי יוצק מים על ידיהם, וקודם לכן יטול הלוי את ידיו. ע”כ. ממש כדברי הזוהר לעיל.

וכשמתחיל ש”ץ רצה כל כהן וכהן שבבית הכנסת נעקר ממקומו לעלות לדוכן, ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים ש”צ רצה, שפיר

דמי כיון שעקר רגליו כשהתחיל, אבל אם לא עקר רגליו ברצה שוב לא יעלה.

וכשעוקר רגליו לעלות אומר "יר"מ ה' אלהי שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם" (ס"א ופירש"י שלא יתחיל בברכת יה"ר עד שיעלה לדוכן ואז יתחיל ויאריך בה עד שיכלה אמן של הודאה מפי הציבור). ועולין לדוכן ועומדים שם פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם עד שש"ץ מסיים מודים ואז אם הם שנים קורא להם "כהנים" מכאן משמע ששליח הציבור קורא להם "כהנים" וכך נראה מספר הקנה לקמן. מה שנהגו שאחד מהקהל קורא "כהנים" זו דעת רבנו תם לקמן.

ומחזירין פניהם כלפי עם. ואם הוא אחד אין קורא לו אלא הוא עצמו מחזיר פניו:

"ואם הוא אחד אין קורא לו" דהיינו לא קוראים לו "כהנים" ונראה שנלמד ממה שכתוב "אמור להם" להם ולא לו. כתוב בספר הזוהר פ' נשא דף קמו ע"א שואל למה פתחה התורה ואמרה "כה תברכו את בני ישראל אמור להם" אמרו להם מבעי? אלא כאן רמוז במילת אמור בלשון יחיד שלא לכל כהן מגלים שם המפורש אלא לצנועים בלבד.

כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום "אל"ר (אמר לו רבי) סדר הברכה איך הוא, א"ל בני שמענה הכהנים טובלים מבערב ומטהרים עצמן ובאים ומתפללים בכוונה, וקודם שיגיע ש"ץ לעבודה ומתחיל רצה כל הכהנים הכשרים לברך יוצאים ממקומן ועולין לדוכן ומחזירין פניהם כלפי מעלה ומתחילין עד שיגיע ש"ץ לולך נאה להודות, ובשעה שמתחילין עד שיקראם הש"ץ אומרים יהי רצון מלפניך ה' א"א שתהיה ברכה זאת שצוית לברך את עמך ברכה שלימה ולא יהא בה שום מכשול ועון מעתה ועד עולם. ואחר שישלים ממתניין עד שיקרא הש"ץ ואומר ולך נאה להודות. אם הם שנים קורא אותם מיד "כהנים", ואינם מחזירים פניהם כלפי העם אלא מתחילין ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו

במצותיו וצונו לברך את עמו ישראל באהבה, ומחזירין פניהם כלפי הציבור ומקרא להם הש"ץ מלה במלה, ואין מתחיל הכהן המלה עד שיכלה מפי הקורא ואין הציבור עונין אמן עד שיכלה המלה והברכה מפי כהן ואין הכהן מתחיל בברכה אחרת עד שתכלה אמן מפי הציבור, ואחר שמשלים הברכות אומר רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו בתורתך השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל. וכל החזרות שמחזירין הכהנים בין בתחלה בין בסוף כולם יהיו דרך ימין. אל"ר טבילה למאי, אל"ב (אמר לו בני) המים רומזים בחסד בריכה טהרה ונקיה והכהן איש החס"ד וע"כ הברכה שמכוון להוריד לישראל צריכן להיות בהכנה היא ביאת מים. אל"ל ורחיצת ידיהם ורגליהם בעבודת הברכה למה, אל"ל האצבעות רומזים למעלה וע"כ צריך להעביר כל הזוהמא בשעת הברכה ע"כ רוחצין כי המכוון בעשר על העשר כענין בקידוש ידים ורגלים בעבודה ולמה מן הלויים להשלימו ע"י השירות הזה שהוא כפוף ומשועבד תחת הכהנים ויעקוד את יצחק בנו כהן ולוי.

וכתב ר"ת שאין לש"ץ להפסיק לקרות "כהנים" דהוי הפסק בתוך התפלה, אלא חזן הכנסת, פירוש הממונה על כל צרכי בית הכנסת, קורא.

כתב בספר הקנה ד"ה ענין יראת המקום: "אל"ר אמרת עד שיקראם ש"ץ וכי רשאי להפסיק בג' אחרונות במלת כהנים והלא חומר הפסק התפלה גדול. אל"ל בני אחר קורא כהנים כי אין להפסיק וש"ץ מקרא כי הברכות הללו מעין שים שלום והאומר קריאת כהנים מעין התפלה דוחק הוא ואין לנטות אל הדוחק. אל"ר אמרת לי לב' קורא ולא לאחד א"כ מה יעשה אל"ל בני יחזור פניו מעצמו אל הציבור בלא קריאה. אל"ר ולמה מנע קב"ה קריאה מאחד אל"ל משום שאם יקרא לאחד שב הקריאה למעלה לברך את כנ"י ואין הדין נותן כי צריכה להתברך מהו וממשך הו' ואז משלימים כולם וזה אמור להם והאומר אפילו לאחד קורא רצה להשליך דבריו להבל.

וכתב הרב פרץ בשם רבנו תם שאין ש"צ אומר או"א ברכנו בברכה וכו' אלא מיד כשיסיים מודים קורא החזן כהנים. ור"י כתב דוקא להם שלא היו רגילין לומר או"א אבל עכשיו שש"צ

רגיל לאומרו בכל פעם בציבור גם כשהכהנים נושאים כפיהם נכון לומר.

וכן היה נוהג הר"מ (הרב מאיר בן ברוך) מרוטנבורג כשהיה הוא ש"ץ היה אומר או"א בלחש עד כהנים ואומר "כהנים" בקול רם כדי לקרות אותם ואומר עם קדושך בלחש.

וכשמחזירין פניהם כלפי העם מברכין: "בא"י אמ"ה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה"

בספר הזוהר פרשת נשא דף קמז עב מביא מעשה בכהן שברך את הברכה ולא סיים במילת "באהבה" ומיד מת ועלה כהן אחר וברך באהבה ובכך תיקן את היום ההוא. מכאן מסיק הזוהר שאינו רצוי או שהוא שונא למאן דהוא בקהל שלא ישא כפיו כי אינו עושה זאת באהבה.

ומגביהין ידיהן כנגד כתפיהן ופושטין ידיהן.

בס"ה (בשלח נז ע"א, יתרו ס"ז ע"א, אמור צ"ב ע"ב, נשא קמו ע"א) נאמר שעל הכהן להגביה את יד ימין מעט יותר מיד שמאל ונלמד מאהרן הכהן שברך את בני ישראל ביום הקמת המשכן כנזכר בפרשת שמייני וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם ידו כתיב ידיו קרי דהיינו שהניח יד ימין על יד שמאל.

כתב המהרש"ח זללה"ה בשער הכוונות דרושי חזרת העמידה דרוש חמישי שהסיבה לכך שהכהנים נושאים כפיהן בגובה הראש כמו שכתוב במשנה (סוטה ז,ו) לבנות את חו"ב דלאה. עוד הזהיר שם לישא את הכפיים בגובה הראש והנה לשוננו: "וצריך ליזהר בזה להגביהם ממש כנגד ראשו וענין זה יתבאר בדרוש שנתבאר אצלנו בדרוש תיקון פרצוף לאה איך נתקן ושם נתבאר שע"י האורות היוצאים מסופי הזרועות דז"א דרך קצוות האצבעות נבנה פרצוף לאה מתתא לעילא בסוד אור חוזר וע"ש. וקיצור הענין הוא כי בהגביה הז"א שני זרועותיו למעלה נמצאים ראשי אצבעותיו מכוונות משני צדדי ראשו בב' צדדי מוח הדעת שבו אצבעות זרוע

ימין מימין הדעת ואצבעותיו השמאל' משמאל מוח הדעת ואז האורות יוצאים דרך קצוות אצבעותיו בסוד אור חוזר מתתא לעילא ובצאתם מתגלים האורות ההם ומשם מאירים בלאה העומדת ראשה באחורי דעת דז"א ואלו האורות נעשי' בחי' חו"ב בלאה מב' צדדי הדעת שלה והם גבוהים יותר מהדעי' כנודע כי לעולם כל חו"ב הם גבוהים מן הדעת והאור' מתפשטי' בשני צדדי הדעת מתתא לעילא וכל זה נעשה ע"י נשיאות כפי ז"א וכנגד זה צריכים הכהנים להגביה כפיהם ואחר אשר סיימו ברכת כהנים ונגמר תיקון לאה ונעשו ב' מוחין שלה אין צורך להשאיר כפיהם זקופים עוד".

וחולקין אצבעותיהם ע"פ המדרש מציץ מן החרכים ששכינה למעלה מראשיהן ומציץ מבין חרכי אצבעותיהם.

עיי' בשער הכוונות הנזכר שכתב שבעת ברכת כהנים נשפע אור מקיף והנה לשונו "והענין הוא במה שיתבאר בענין כונת ברכת כהנים שעניינה הוא שאז נכנסין אוה"מ בז"א ופשוט הוא כי אז מתרבים האורות בז"א ולכן אז הם נושאים את כפיהם לרמוז שאותם ההארות הניתוספות בז"א הנמשכות ויוצאות מסופי האצבעות של ידיו שלא ירדו למטה. אמנם יצאו משם ויעלו בסוד אור חוזר ממטה למעלה עד רישא דז"א בסוד זקיפת האצבעות כלפי מעלה. ועי"כ נתקנין חו"ב של לאה. וז"ס טעם שצריך הכהן לישא כפיו כנגד ראשו ממש למעלה כנז' במשנה.

ומכוונין לעשות ה' אורים בין ב' אצבעות לב' אצבעות אור אחד בין אצבע לגודל ובין גודל לקיים מציץ מן ה' חרכים.

בספר הזוהר כתוב שאין להצמיד את האצבעות זו לזו, אלא עליהן להיות נפרדות. והנה לשון הזוהר בפרשת נשא דף קמו ע"א: תאנא, כְּהֵנָּא דְּפָרִיס יְדוּי, בְּעֵי דְלָא יִתְחַבְּרוּן אֶצְבָּעוּן דָּא בְּדָא בְּגִין דִּיתְבָּרְכוּן כְּתָרִין קְדִישִׁין, כָּל חַד וְחַד בְּלַחֲדוּי, כְּמָה דְאִתְחַזִּי לִיה. בְּגִין דְשָׂמָא קְדִישָׁא בְּעֵי לְאִתְפָּרֶשׂא בְּאַתְוֹון רְשִׁימִין דְלָא לְאִעְרָבָא דָּא בְּדָא, וְלָא יִתְכַּוֵּן (נ"א ולא תכוונא) בְּאִינוּן מְלִין.

תרגום: לְמִדְנָה, כְּהֵן שְׁפוּרֶשׁ יְדִיו, צָרִיךְ שְׁהֶאֱצְבָּעוֹת לֹא יִתְחַבְּרוּ זֶה בְּזֶה, כִּדִּי שְׁיִתְבָּרְכוּ כְּתָרִים קְדוּשִׁים כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבִדּוֹ כְּמוֹ שְׁרָאוּי לוֹ, מִשּׁוֹם שְׁשֵׁם הַקְּדוֹשׁ צָרִיךְ לְהִתְפָּרֵשׁ בְּאוֹתִיוֹת רְשׁוּמוֹת שֶׁלֹּא לְעָרֵב זֶה בְּזֶה, וְלֹא יִתְכַּוֵּן (ולא תכוון) בְּאוֹתָם דְּבָרִים.

פירוש: "כדי שיתברכו כתרים" היינו עשר האצבעות רומזות לעשר ספירות. בשם הו"ה רמוזים כל עשר הספירות. כיצד? קוצו של יוד זה הכתר. יוד זו חכמה. ה זו בינה. ו' אלו חגתנה"י. ה זו מלכות. על הכהן שמזכיר שם אדנות להתכוין באלו עשר הספירות כדי שתדבר ברכה בעשר אצבעותיו. (מלוקט מתוך ה"מתוק מדבש").

כאן ברצוני לספר לקוראים שביום כ"ה מנחם אב תשפד נקלעתי להר ברכה לרגל ברית מילה של בן אחי אלעד סיון שמל את בנו ונקרא שמו בישראל "אליה". במהלך הברית ספרתי לרב אליעזר מלמד שליט"א על הספר "טור נופך ספיר" שמקשר בין הנגלה והנסתר. אמר לי הרב שיש קבלה מהגר"א שכל תורת הנגלה מבוססת על תורת הסוד. ואם תמצא סתירה בין הסוד והנגלה, לא הבנת את הנסתר. הנה כאן זו דוגמא בה ראינו שיש סתירה לכאורה בין הטור והנסתר והנה כתב הרב המקובל כבוד הרב מאיר פופרש זצוק"ל זללה"ה בספרו "זוהר הרקיע" כותב שמילת "כתרים" אינה ספירות אלא מוחין והנה לשונו:

ספר "זוהר הרקיע" – פרשת נשא "תאנא כהנא דפריס ידוי בעי דלא יתחברון אצבען דא בדא בגין דיתברכון כתרין קדישין וכו'. וצריך עיון, כפי זה משמע שכל אצבע צריך שיהיה בפני עצמה והפוסקים כתבו שאין צריך להניח רק ה' אוירים. ואמנם הכוונה הוא כי הנה ע"י ברכת כהנים נעשה חב"ד לז"א וח"ב ללאה בסוד וויקרא ט-כב) "וישא אהרן את ידיו". והנה המוחין נקראין תמיד כתרין קדישין וכנגד זה ה' פסוקים ג' לז"א בברכת כהנים יברכך יאר ישא והב' לנוק' ובמדבר ו-כג, כז) כה תברכו ושמו את שמי וגו'. וכבר נודע כי מלת כ"ה והשם רומז לא' והם חכמה ובינה דלאה וד"ל. כן נלע"ד מאיר פאפרוש. מכאן משמע שדעת הרב המקובל מאיר פאפרוש זיע"א שנכון להמשיך לעשות ה' אוירים הרומזים לה' מוחי חב"ד דז"א וח"ב דלאה.

ברם הרב המקובל רבי שלום בוזאגלו זללה"ה "מקדש מלך" (שם) כתב "מכאן משמע הפך מה שכתב השו"ע שצריכים הכהנים לעשות ה' אוירים וכאן אומר שכל האצבעות יהיו מפורדות זה מזה כדמפרש הטעם. ע"כ. הרב מפרש "כתרין קדישין" עשר ספירות וכך פירש הרב דניאל פריש זללה"ה בביאורו "מתוק מדבש".

וש"ץ מקרא אותם "יברכך" והם עונין אחריו מלה במלה עד שיסיימו פסוק ראשון, ואז עונין הקהל אמן. וכן אחר פסוק ב' וכן אחר פסוק ג'.

ואין מברכין אלא בלשון הקדש ובעמידה ובנשיאות כפים ובקול רם. ובספרי מסמיך להו אקרא "כה תברכו".

כתוב בס"ה פ' נשא דף קמ"ה ע"ב "כה תברכו" בלשון הקודש, כה תברכו ביראה, כה תברכו בענוה. אמר רבי אבא "כה" היינו השכינה. לפי זה נבין מ"ש "ושמו את שמי על בני". והדבר מפורש בזוהר שם דף קמ"ז שאסור להסתכל באצבעות הכהנים בעת שמברכים כי השכינה שורה על ידיהם.

בספר "שבחי הארי הקדוש" מספר על הרב חיים ויטאל שסבל כאב בעיניו. כשבא אל הארי הקדוש וסיפר לו על כאב העיניים אמר לו הארי הקדוש שהסיבה לכאב עיניים היא שהוא מתבונן בו בעת ברכת כהנים. כשאני שומע ברכת כהנים אני מכוין כוונות גבוהות וקדושה שורה עלי ולכן סבלת בעיניך, אמר לו הארי הקדוש.

מדוע לא די לברך וצריך גם כן לשאת כפיים? כך שואל ועונה ספר הקנה ד"ה ענין יראת המקום: "ברכת כהנים וגם אמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם והנה מצות עשה על הכהנים לברך את ישראל. א"ל אדוני כל ימי אני מצטער יברכם בפה ולמה בהרמת ידיים ואם הרמת ידיים תועלת עושה א"כ בכל ברכה שאנו מברכין נשא גם אנחנו כפינו ומ"ש כהנים לבד. א"ל בני שימו לבבכם לשמוע ולדעת גדולת הש"י דעו לכם שכל איבריו של אדם יש כנגדם רוחניות, ועשר אצבעות שיש באדם הם כנגד עשר מאמרות והם חמש כנגד חמש עולים עד הכתר הנקרא יד של שם והיא מהת"ת עד העטרה והם תחתונים, והכהן הוא נאחז מחס"ד וע"כ הוא המברך ונושא את כפיו למעלה ומדביק נפשו למעלה ומייחד השם בלבו ובפיו, וכשנושא את כפיו הם עשר אצבעות אז מייחד ומחבר ומודה כי בעשר ספירות נבראו עליונים ותחתונים ומברך את ישראל והקב"ה מברך באותן הברכות, שהכהן עושה התעוררת והקב"ה פועל והנה ברכותיו מלמעלה למטה שכן הדין הוא נותן, ואומר יברכך ה' וישמרך ר"ל הת"ת יברך העטרה במה יברך אותה לשמרה מכחות הטומאה שלא יכנסו בה, ומה הוא

הברכה שב ואומר יאר ה' פניו אליך ויחנך ר"ל הברכה הוא שיאר הת"ת פנים שאינם מאירים להאר, ומה הם פניו כנסת ישראל, ומלת ויחנך ר"ל אחר שיאר בך תשא חן בעיניו כענין תשואת חן חן לה, אז מה יהיה לכן שב הכהן ואמר ישא הת"ת אליך ר"ל אל הבינה ואז הבינה שהיא אם יחברנה עם השלום הוא היסוד,

ירושלמי, "בקול רם", בקולו של רם מלמד שהקב"ה משתמע קולו עמהם, ד"א במעולה שבקולות לא גדול ולא קטן אלא בינוני.

ואח"כ מתחיל ש"צ שים שלום ואז הכהנים מחזירים פניהם כלפי הקדש ואומרים "רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל" כו' (ס"א גם בזו פירש"י שמאריך בה עד שתכלה ברכה מפי הש"ץ) ואינן רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל ש"צ שים שלום ואינן רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם ועומדים שם ואינן רשאים לעקור משם עד שיסיים ש"צ שים שלום וכשמחזירין פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין:

עניין "שים שלום" התבאר בשער הכוונות – דרושי העמידה דרושו "שים שלום כו' הענין הוא כי ברכה זאת היא כנגד היסוד כנ"ל ועתה הוא סוד הזווג והנה שלום הוא בחי' היסוד כי אחר אשר כל הדי' הויות הנ"ל שהם עסמ"ב שהם המוחי' דז"א האירו הארתם וכבר נשלמו בו אז אח"ך יורדת טפת זרע מן המוחין האלה כדי להזדווג עם נוקי' וזהו ענין שים שלום. כי אחר אשר כבר נעשה בחי' החיבוק והנשיקין בברכות שקדמו כנ"ל אז מתעורר היסוד להתחבר בנקב' וזהו שימת שלום הזה תוך נקי' ציון אשר בה בסוד הכנסת עטר' לצורך הזווג והנה נודע כי בהתעורר היסוד התחתון אל הזווג תיכף ברגע מתעורר המוחין להוריד הטפ' זרעית עד היסוד והנה בברכת שים שלום מתחלת הטפה לרדת מן המוחין אל היסוד שבו ונודע כי טפת הזרע יורדת מן המוח האמצעי הנקי' דעת מן החמשה חסדים אשר שם הנתונים תוך היסוד דאימא המתלבשת תוך דעת דז"א כנודע וגם היסוד ההוא דאימא נקרא שלום כי כל יסוד ויסוד נקי' שלום ולכן באומרך בא"י המברך את עמו ישראל בשלום אמן תכוין להמשיך טפת זרע הה' חסדים להוציא מתוך היסוד דאימא

הנתון תוך דעת דז"א ולהוציא גם מתוך הדעת ולהוציא משם ולהוריד עד היסוד דז"א הנקר ג"כ שלום ולכן תכוין בזו ההויה של חתימת ברכה זו בניקוד שורק כנודע כי זאת ההויה בניקוד שורק היא ביסוד כנ"ל בשם ספר התיקונים. גם תכוין כי אותיות שורק הוא אותיות קשר ושרק הכל א' פ' כי היסוד מחבר ומקשר כל העולמות ומחבר יחד ז' ו' והיו לבשר א' ותכוין לקשר ע"י היסוד כל ה"ס דז"א ב"ס דנוק' ודע שע"י כוונה זו יועיל לך מאד לענין הזכירה. ותכוין כי ניקוד הויה זו היא בשרק שהיא אותיות קשר שאתה מקשר כל העולמות ע"י היסוד שניקודו הויה בשורק ובכח זה יתקשרו דברי חכמה בלבך ולא ישתכחו ממך. ע"כ

מדוע היסוד נקרא שלום? כתב בספר "קהלת יעקב" שלום בחינת יסוד דזעיר, (הטעם) "יסוד דזעיר" וט' אותיות גימטריא שלום וד' אותיות, וכן אם תחשוב מ"ס סתומה דשלום לת"ר אזי גימטריא זהו היסוד דזעיר דאצילות עם הכולל.

ב"הקדמת ספר הזוהר" דף ו' דרש את הפסוק "שלום שלום לרחוק ולקרוב" ואמר שהרחוק זה יעקב והקרוב זה יוסף. כתב ה"מתוק מדבש" שיעקב הוא ז"א העולה בדעת ומייחד חו"ב לכן נקרא שלום. עוד ראיה ממ"ש "ונתתי שלום בארץ כתב בס"ה (בחוקותיי קטו ע"ב) ששלום הוא יסוד המתייחד עם המלכות הנקראת ארץ.

הרמ"ק בספרו "פרדס רימונים" כותב שהיסוד נקרא שלום כי הוא מכריע בין קו חח"ן ובין קו בג"ה ועושה שלום ביניהם בקו אמצעי שבו. לפי זה יש ג' שלומות: דעת יקרא שלום כי מכריע בין חו"ב. תפארת יקרא שלום כי מכריע בין חו"ג. יסוד יקרא שלום כי מכריע בין נו"ה.

אין המקרא שקורא "כהנים" רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הציבור, פירוש שעונין אחר ברכת מודים. ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שתכלה התיבה מפי המקרא. ואין הציבור עונין אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים. ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור: מטרת ההמתנה לתת אפשרות לכל אחד לכוין כראוי.

וכפי שכתב על כך בספר "הקנה" ד"ה ענין יראת המקום: "אמר לו, בני אחר קורא כהנים כי אין להפסיק וש"ץ מקרא כי הברכות הללו מעין שים שלום והאומר קריאת כהנים מעין התפלה דוחק הוא ואין

לנטות אל הדוחק. אל"ר אמרת לי לב' (כהנים) קורא ("כהנים") ולא לאחד א"כ מה יעשה (כהן יחיד)? א"ל בני יחזור פניו מעצמו אל הציבור בלא קריאה. אל"ר ולמה מנע קב"ה קריאה מאחד? א"ל משום שאם יקרא לאחד שב הקריאה למעלה לברך את כנ"י (מלכות) ואין הדין נותן כי צריכה להתברך מהו (תפארת) וממשך הו' (יסוד) ואז משלימים כולם וזהו "אמור להם" והאומר אפילו לאחד קורא רצה להשליך דבריו להבל.

אל"ר (אמר לורבי) אמרת לי עד שיכלה אמן מפי הציבור אמן זה מה טיבו. א"ל בני, הכהן מברך העטרה (מלכות) מהת"ת (מהתפארת) כפי רצונה ומוריד עליה בברכתו ועונין "אמן" אחריו ומורידין חכמה עילאה הנקרא אמן בחכמה תתאה (מלכות) הנקראת אמן כי היא נובלת החכמה עילאה. אל"ר וכ"ע (וכתר עליון) היכן המנוחה, א"ל במלת אמן יכוין בחכמה ובחכמה באותיות יכוין בצירוף הא' הוא יו"י: יוד קוצו העליון ותחתון וגופו רומזין בג' רוחניות (כתר סודו בקוץ היוד עליונה, אות יוד עצמה חכמה וקוץ תחתון בינה) והו' (של האלף של אמן) בו' קצוות (חגתנה"י) והי' השני (התחתון של אות א') בעטרה (מלכות) עם כל כחה. ואח"כ יכוין במ' ון' פשוטה של אמן שהת"ת (הרמוז באות מ' של אמן) הוא מ'לך (ואות ן סופית מורה על פשיטותו) פשוט וע"כ ממתנינים אלו לאלו להשלים כל אחד כוונתו.

כתוב בתורה "ושמו את שמ"י (היינו שכינת) על בני ישראל ואני אברכם. מה טמון במילה "ואני"? כתב על כך בספר הקנה (שם) "ואח"כ מברכן כנ"י וזהו "ואני אברכם" כשנתחברתי עם הו' (תפארת / ז"א) ולכן לא אמר אני.

אין ש"צ רשאי לענות "אמן" אחר ברכה של כהנים שמא תתבלבל דעתו ולא ידע איזו ברכה יש לו להקרות פסוק ב' או ג'.

כתב הר"מ מרוטנבורג שאם ש"ץ כהן אם יש כהנים אחרים לא יעלה לדוכן משום טירוף הדעת שמא לא יוכל לחזור לתפלתו, ואפי' אין שם כהנים אחרים לא יעלה אא"כ מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת ויעקור רגליו מעט בעבודה ויאמר מודים עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ויקרא לו

אחר וצריך שהמקרא יכוין בלבו אל התפלה משעה שיתחיל ש"צ י"ח ואם לאו אינו יכול להקרות.

תנא "אמור להם" מכאן שהחזון אומר להם אמרו פי' שמקרא אותם וגם בכאן כתב הרב פרץ שאינו צריך להקרות ליחיד כיון דנפקא לן מאמור להם ול"נ כדפרישית לעיל:

ירושלמי ובלבד שיהא החזון ישראל וכתב הרמב"ם ז"ל משתדלין שיהא המקרא ישראל שנא' "אמור להם" מכלל שהמקרא אינו כמותם:

ובשעה שהכהנים מברכין העם לא יביטו בהם ולא יסיחו דעתם אלא יהו עיניהם כלפי מטה כמי שעומד בתפלה והעם יכוונו לברכה ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים ולא יסתכלו בהם.

מובא בספר "שבחי האר"י" שהמהרח"ו זלה"ה סבל כאב עיניים ולא ידע את סיבת הכאב. אמר לו הארי הקדוש שהסיבה לכך היא שהתבוננת בי בעת ברכת כהנים. בעת ברכת הכהנים שורה עלי קדושה עליונה ואסור היה לך להסתכל בי. אם תחדל מכך כאב העיניים יחלוף וכך היה.

תני אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה אבל שלפניהם ומצדיהם אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת. ולאחריהם נמי אם הם אנוסים הם בכלל הברכה דאמר ר' שמלאי בית הכנסת שכולם כהנים עולין לדוכן, למי מברכין? לאחיהם שבשדות. ירושלמי עיר שכולה כהנים עולים לדוכן, למי מברכים? לאחיהם שבצפון ושבדרום. ומי העונים אחריהם? הנשים והטף. ומוקי לה בגמ' בשאין שם אלא י' כהנים אבל אם יש שם יותר מי' היתרים מי' יעלו ויברכו והי' עונין אחריהם.

ובשעה שמברכין אין לעם לומר שום פסוקים דגרסינן בסוטה בפרק ואלו נאמרים (סוטה לט:) בשעה שמברכין העם מה הם אומרים ברכו את ה' המבורך ומסקינן (שם מ.) דלא למימרינהו

כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין פי' שאינו מכוין לברכה שמברכים אותו, ואם היו אומרים הפסוקים לא היו יכולין לכוין לברכה, הילכך אין לומר שום פסוק אלא יש לשתוק לכוין לברכה: כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו ברכה יותר על אלו ג' פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על כל תוסיף. אבל אם בירך כבר ציבור אחד ובא למקום אחר ומצא ציבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לברכם פעם אחרת. ואלו שפסולים לישא כפיהם מי שיש לו מום בידיו כגון שהם בהקניות או עקומות או עקושות מפני שהעם מסתכלין בו. והרמב"ם ז"ל כתב מי שיש לו מום בפניו או בידיו ורגליו לא ישא כפיו. ובגמרא לא קאמר אלא בידיו מפני שהוא נושא אותם וניכר בהן. זבלגן והוא מי שריריו יורד על זקנו וסומא באחת מעיניו לא ישא כפיו, היו בני עירו רגילים בו ומכירין הכל שהוא זבלגן או סומא ישא כפיו: היו ידיו צבועות סטיס ופואה לא ישא כפיו מפני שמסתכלין בו, ואם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך הרי זה ישא שאז לא יסתכלו בו.

מי שאינו יודע לחתך האותיות כגון אלו שאומרים לאלפין עיינין ולעיינין אלפין וכיוצא בזה לא ישא כפיו. קטן או אפילו גדול שלא נתמלא זקנו לא ישא כפיו וה"מ הוא לבדו אבל עם אחרים משידע לישא כפיו נושא עמהן. אבל כהן גדול שאינו במקרא או במשנה וכו' רשאי לברך את העם וכפי שכתב בספר הקנה: "ועוד דע בני שההדיוטים מברכין, וברכתן אינה קלה כי עוזרים למעלה לכנ"י כענין היה לך לעזרני". כהן שהרג את הנפש אפילו בשוגג לא ישא כפיו דכתיב ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו.

כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום "א"ל אי הכי הרג בשוגג מ"ט לא, א"ל בני הרג לא דמי ידידו פורשת להוריד ברכה והם מלאים דם מסטרא דעשו ועל חרבך תחיה א"כ דינא הכי הוא מברך ועומד ממשרת מהקישא ואפילו בעל מום ונזיר אסמכתא הוא אבל אפילו שכור שרי אלא דאית זילזול, וריב"ל הוא דאמר כה תברכו צווי מכאן כהן שאינו עולה לדוכן עובר בג' עשה,

המיר דתו לא ישא כפיו וכתב הרמב"ם ז"ל אפי' שב בתשובה אבל על שאר עבירות אין מונעין אותו מלישא כפיו. ורש"י כתב כיון ששב בתשובה יכול לישא כפיו. וכ"כ רבינו גרשום והביא ראיה מהירושלמי שלא תאמר כהן פלוני מגלה עריות ושופך דמים ומברכני ואומר לו הקב"ה וכי הוא מברך הלא כתיב ואני אברכם. והר"ם מרוטנבורג כתב שאין אומרים לו לעלות ואם עלה אין מוחין בידו. ורב נטרונאי כתב שאין לעלות בתורה ראשון שכבר חלל קדושתו של אהרן ואם קרא בתורה ראשון יש חלול גדול ולא מסתבר דאף אם לא ישא כפיו משום דאיתקש לשירות אבל לקרות בתורה ראשון ודאי כיון ששב קרינן ביה (יחזקאל יח) ובשוב רשע מרשעתו וגו'.

כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום "ומשומד לע"ז ואצ"ל שאר עבירות שעבר ועשה תשובה ישא כפיו כי אחר התשובה אם נשא כפיו מתקן מה שקלקל הוא שאמר הקב"ה שובו אלי ואשובה אליכם.

שכור לא ישא כפיו כתב הרמב"ם ז"ל שתה רביעית יין בבת אחת לא ישא כפיו שתאו בשני פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר. ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהוא מזוג ואע"פ ששתאו בכמה פעמים לא ישא עד שיסיר את יינו מעליו. לא היו בו מדברים המונעים נשיאות כפים אע"פ שאינו מדקדק במצות וכל העם מרננין אחריו נושא כפיו שמצות עשה היא לכל כהן לישא כפיו ואין אומרים לרשע הוסף רשע והמנע מן המצות ואל תתמה ותאמר מה תועיל ברכת הדיוט שאין קבלת הברכה תלויה בכהנים אלא בהקב"ה שנא' "ואני אברכם":

כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום "א"ל ושיכור למה לא ישא את כפיו לא יגרע מבעל מוס היינו הך מצד דא"ל אתי הא"ל ונהי דשכור לא מטעם דבעי ישוב הדעת וליכא שתה יין מעט מ"ט לא נפסל מקרא מסייעני כי מה משרת כלל כלל לא אף מברך כלל לא הוא שנאמר במשרת יין ושכר אל תשת בין רב למעט, וכדי שלא תאמר מה משרת מותר בחרצן אף מברך כן נסמך מברך לנזיר מה נזיר אסור בחרצן אף מברך כן, א"ל בני בעל מוס מותר ושיכור למה

אסור שאתה אומר מ"ט מסברא מצד דאתי האי אתא האי אפילו שיכור נושא כפיו, אלא גזרו חז"ל משום דאיכא זלזול וטעמא כי הוא מעורר וקב"ה מברך ויהיה מי שיהיה,

סימן קכט

אין נשיאות כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה ביום שיש בו נעילה כמו ביום הכיפורים והמעמדות אבל לא במנחה דשכיחא שכרות שמא יהא הכהן שכור ואפילו במנחה של תענית גזירה אטו שאר הימים. וה"מ בתענית שיש בו נעילה כמו ביוה"כ ותענית ציבור שהמנחה היא בעוד היום גדול ואתי לאיחלופי במנחה דשאר יומי, אבל תענית שאין בו נעילה כגון ט"ב וי"ז בתמוז הואיל ותפלת המנחה סמוך לשקיעת החמה היא דומה לתפלת נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר הימים הילכך יש בה נשיאות כפים.

כתוב בספר חמדת ימים⁶ – יום הכפורים – פרק ח טעם שאין נשיאת כפים במנחה כ"א בנעילה ודין שאר תעניות: (א) והנה מן הדין היה ראוי נשיאות כפים למנחה זו אבל אמרו חכמים אין נשיאות כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה אבל לא במנחה משום דשכיחא שכרות באותה שעה וגזרו מנחה של תעניות אטו מנחה של שאר הימים, והני מילי בתענית שיש בו נעילה כמו ביום הכפורים ותענית ציבור שהמנחה היא בעוד היום גדול ואתי לאיחלופי במנחה דשאר יומי אבל תעניות שאין בו נעילה כגון תשעה באב ושבעה עשר בתמוז הואיל ותפילת מנחה שלהם היא סמוך לשקיעת החמה הרי הוא דומה לשאר תפילות נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר הימים ועל כן יש בהם נשיאות כפים, אך ביום הכפורים שיש בו נעילה לכולי עלמא אין בו נשיאות כפים: (ב) ואף לפי סוד הדברים יש טוב טעם שלא להיות נשיאות כפים במנחת יום הכפורים, להיות שכבר נתבאר מן מאמר הזוהר לעיל כי שעת מנחה הוא דין אלא שאינו דומה לימות החול כי אז הוא דין גמור, והנה כל עצמו של יום הכפורים הוא למתק בחינת הדין ולכן בבקר שהוא שעת רחמים שנאמר וישכם אברהם בבקר אז נושאים כפים, וכן בתפילת מוסף כי עדיין לא בא שעת מנחה וגם בתפילת נעילה לפי שכבר עבר שעת הדין, אבל במנחה לא נכון לעשות כן

⁶ מחבר הספר אינו ידוע ואנו מקיימים תוכו אכל.

משום לא תחסום שור בדישו (כלומר שור זו מידת הדין כמ"ש שופני השור אל השמאל וברכת כהנים זו המשכת חסד לעולם נמצא שבברכת הכהנים אנו מונעים את מידת הדין מלפעול) ונמצא מתבטל על ידו תגבורת מדת החסד כי נשיאות כפים הוא להמשיך ממקור הרחמים והחסד כמו שאמרו בזוהר פרשת נשא: ועוד מטעם שכתבנו לעיל כי על ידי תפילת מנחה עולה הבן הקדוש (ד"א) למעלה ועדיין לא הגיע למקום שיתגלה עליו אותה הארה דברכת כהנים והבן.

ובה"ג כתב דפרסי כהני ידיהם ביום הכיפורים בתפלת המנחה דהוי כתפלת המנחה של שאר תעניות שהיא סמוכה לשקיעת החמה ה"נ [הכא נמי] כיון דמפשי ביה רחמי הויא סמוכה לשקיעת החמה. ובאשכנז אין נוהגים כן. וכ"כ רב עמרם שאין נושאין כפיהם במנחה ביוה"כ. והרמב"ם ז"ל כתב כהן שעבר ועלה לדוכן ביה"כ במנחה כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות הרי זה נושא כפיו ואין מורידין אותו, מפני החשד שלא יאמרו פסול הוא ולכך הורידוהו:

סימן קל

מאן דחזי חלמא

אמרו חכמים (ברכות נז עב) "חלום אחד ממששים בנבואה" וכך ג"כ נכתב בזוהר פנחס ברע"מ רכ"ב ע"ב. וכ"כ בתיקון (דף נז ע"א) שהשכינה שממנה החלום היא אחד ממששים בנבואה. הסביר ה"מתוק מדבש" שהרי החלומות באים מצד מלאך גבריאל שהוא בגבורה של היצירה. הנבואה באה לנביאים מנצח והוד של האצילות. כאשר נלך בקו שמאל מהוד דאצילות לבג"ה דבריאה ומשם לבג"ה דיצירה נמצא שש מדרגות שהן שתי בג"ה הנז'. בעל הסולם (ויחי אות תקצג) מסביר שהחלום בא מהד דנוקבא שהוא ששי להוד דז"א.

ולא ידע מאי חזא ניקום קמי כהני בשעה שעולים לדוכן ונימא הכי כמבואר בגמ' ברכות נה עב "רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי לעצמי בין שחלמו לי אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו של

יוסף ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה וכמי יריחו ע"י אלישע וכמרים מצרעתה וכנעמן מצרעתו וכחזקיהו מחליו וכשם שהפכת קללת בלעם מרעה לטובה כך תהפוך כל חלומותי לטובה ותרצני".

ואלו הם דברי הזוהר. כתוב בזוהר (מתורגם לעברית) נשא (קמז ע"ב) "וְשָׁנָה הִתְנָא לְפָנַי רַבִּי שְׁמַעוֹן, מִי שְׁמַצְטֵיעַ בְּחִלּוּמוֹ, שְׂיִבֵּא בְּשַׁעַת שְׁהִכְהָנִים פּוֹרְשִׁים יְדֵיהֶם, וַיֹּאמֶר: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי שֶׁלָּךְ וְחִלּוּמוֹתַי שֶׁלָּךְ וְכוּ'. לָמָּה? מִשּׁוֹם שְׁאוֹתָהּ שְׁעָה נִמְצְאִים רַחֲמִים בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, וּמִי שְׂיִבֶקֶשׁ תַּפְּלָתוֹ בְּצַעֲרוֹ, מִתְּהַפֵּךְ לוֹ דִּין לְרַחֲמִים. בִּיָּאֵר בַּעַל הַסּוּלָם שֶׁם "לִפִּי שֵׁאֵז, בַּעַת בִּרְכַּת כַּהֲנִים, מִתְּרַבִּים הַרְחֵמִים בַּעֲוֹלָמוֹת, וּמִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל עַל צַעֲרוֹ מִתְּהַפֵּךְ לוֹ הַדִּין לְרַחֲמִים".

ויכוין דלסיים בהדי כהני כי היכי דעני צבורא אמן. ואי לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שתשים עלינו שלום:

סימן קלא

ולאחר שיסיים ש"ץ חזרת תפלה נופלים על פניהם ומתחננין. כתוב בזוהר פ' תרומה דף קכט ע"א שלאחר אמירת שים שלום זה זמן ייחוד זו"ן בכח או"א ואז אין לבקש בקשות אלא ליפול על פניו באמירת וידוי וי"ג מידות. באותו זמן יחשוב שנפטר מן העולם ולמסור גופו ונפשו למען השכינה (השמטות זוהר ח"ג דף ש"ז ע"ב). וכן כתב בשער הכוונות – דרושי נפילת אפים דרוש א"ב ענין נפילת אפים שנהגו לומר אחר ויעבור וי"ג מדות ותחילה אכתוב דרוש אחד קצר והוא זה. דע כי בין בתפלת שחרית או מנחה או ערבית לעולם יש בכל א' מהם בחי' זווג עליון אבל יש חילוק ביניהם כי זווג דשחרית הוא פב"פ ודמנחה ודערבית הם בסוד אחר באחור וזה עניינם כי בתפלת שחרית החסד מתעורר בעולם כנודע בסוד וישכם אברהם בבקר ולכן יש כח בידינו לכלול ד' עולמות אבי"ע זב"ז עד האצילות כמבואר לעיל באורך בתפילת השחר ולכן אחר שנכללו ד' עולמות זב"ז עד האצילות אז אנו עושי' נפילת אפים בסוד העלאת מ"ן למעלה ואז אנו מעלים נפשותינו מן העשיה ורוחינו מן היצירה ונשמתינו מן הבריאה ואז יהיה נעשה הזווג

ההוא על ידינו בבחי' פב"פ לפי שמדת החסד הוא אשר הביא אותה ותיקן אותה לכשתהיה פב"פ עמו.

כתב מורנו עטרת ראשנו סידנא אביר יעקב הוא כבוד הרב החכם השלם והכולל רבי יעקב אביחצירא זללה"ה בספרו "מחשף הלבן" פרשת נח: "וזה לשון מורנו הרב רבי חיים ויטאל זכרוננו לברכה מהחברים, צריך לפל על פניו כי הוא זווה המלך והמלכה, ואין ראוי להסתכל בהם, כי כל המסתכל חייב מיתה, לכן צריך לפל על פניו ולמסר עצמו למיתה, לפי שהוא נסתלק מחברת המלך והמלכה, כי באור פני מלך חיים, ועתה זה יצא מלפני המלך וכאלו נתחייב מיתה בהפרדו ממנו לכן יפל על פניו וימסר עצמו למיתה, ויאמר אליך ה' נפשי אשאי ויסתם עיניו, וישים ידו עליהם להראות עצמו כמות וכמי שאין לו ידים ורגלים ועזב את הארץ. וימסר וישים נפשו עם הצדיקים שמתו, וצריך לכוון לעשות עצמו במיתה זו מין נוקבין לזווג זכר ונקבה, ורמוז בשם ב"ן שהוא מין נוקבין גם כן לאבא ואמא, לזה יש כאן ארבע פעמים ב"ן נגד אצילות בריאה יצירה עשיה שיכון להפיל עצמו מן האצילות עד עשיה, ובכל עולם יעשה עצמו מת בין הצדיקים שבכל עולם, ובזה יכון בזאת התחנה ר' חוס ויחננו ח' טאנו ראשי תבות ר"ח, ואחר כך הנפש שנאמר נפשי אשאי וכי, ונזכר שלש פעמים נפש, רמז לנפש רוח נשמה שכלם נכללים בנפש והוא מוסרם למיתה, ובזה יכפרו עונותיו. וז"ס אם יכפר העון, ובזה ינצל מדין של גיהנם ונדבק בעץ החיים, ובא"ב זו לא יש אותיות ב"ק, גימטריא גיהנם, והוא לשון אבוקה, וגם תמצא שלש אותיות כפולות וסימן אפ"ר פאר, מאחר שהוא מכין עצמו ונפשו להיות כמות ואפר תחת רגלי הצדיקים, זוכה להיות פאר ונצול מגיהנם ונכנס לגן עדן, וחוזר להזכיר אות וא"ו בסוף אותו מזמור (א"ב באתב"ש), בפסוק (פדה אלהים וכו') והוא יפדה את ישראל, ולמה חזר והזכירו לפי שהוא רומז לעץ החיים, כי עד עתה היה באילנא דמותא אז כאשר מסר עצמו למיתה, לכן חזר עתה ונתעלה באילנא דחיי הוא בגן עדן הרמוז בוא"ו לכן חזר וזכר אותו בפסוק עד כאן לשונו.

עוד שם וזה לשונו: מהחברים, בסוד נפילת אפים זוכה למעלות רבות, א, נעשה בריה חדשה כאלו כבר מת ונסתלק מן העולם, ב, נותנים לו עז ותעצומות להלחם עם יצר הרע, ג, תוספת השכל בתורה ובסודותיה, ד, תוספת דבקות בקונו, ה, זוכה למסלה

כְּדַכְתִּיב אֲשֶׁרִי אָדָם עוֹז לוֹ בְּךָ מְסֻלוֹת בְּלִבָּם. ו, הַשְׁפָּעָה לְשִׁכְיָנָה
שְׁאוּמָרֶת תָּן לִי כֶךְ בְּשִׁבִיל פְּלוּנִי בְּנִי, ז, אֵין חֲטָא בָּא עַל יָדוֹ, וְאִם
יִזְדְּמֶן לוֹ בְּאַקְרָאִי יִתְיַסֵּר בְּאַקְרָאִי עַד יִמָּרֵק עֲוֹנוֹתָיו, ח, אִם זֹכָה
בְּמוֹתוֹ אוֹמְרִים לוֹ שְׁלוֹם בְּלִי עֲכֹב, וּשְׁאָר הַצְּדִיקִים שְׁלֵא כְּוִנּוּ לָזֶה
מִתְעַכְּבִים כָּל שִׁבְעָה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וז"ל הרמב"ם ז"ל לאחר שישלים התפלה יפול על פניו ויטה מעט
הוא וכל הציבור ויתחנן והוא נופל וישב ויגביה ראשו הוא ושאר
העם ומתחנן מעט בקול רם מיושב. ורב נטרונאי כתב וז"ל הנופל
על פניו צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע כדי שלא יהא נראה
כמשתחוה לשלפניו ואדם חשוב לצד שמאל ומגביה צד ימין.
ובאשכנז נוהגין להטות על צד ימין והכי איתא במדרש במקרא
דוימינו תחבקני ואיתמר נמי במגילה בפרק הקורא אמר רב חייא
ב"ר הונא חזינא לאביי ורבא דכי נפלו על אפייהו מצלי אצלויי
פי' היו מטיין על צדיהם ולא היו משתחוים על פניהם אפילו בלא
פישוט ידיים ורגלים אף על פי שמן התורה אין השתחויה אסורה
על הרצפה אלא בפישוט ידיים ורגלים מדרבנן אסור אף בלא
פישוט ידיים ורגלים. ור"ע כתב וז"ל ונופלין ציבור על פניהם
ומבקשים רחמים ושואל כל אחד בקשתו ואומר רבון כל העולמים
ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא רחם עלינו שאנחנו
עבדיך ומעשה ידי בשר ודם עפר רמה ותולעה מה אנו מה חיינו
מה חסדנו מה צדקינו מה גבורתנו מה נאמר לפניך ה' או"א הלא
כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע
ונבונים כבלי השכל כי כל מעשיהם תוהו וימי חייהם הבל לפניך
מה נאמר לפניך ה' אלהינו כי אנחנו העוינו והרשענו ואין לנו
כהן לעשות חובותינו ולא כהן גדול שיכפר על חטאתינו ולא
מזבח להקריב עליו קרבן ולא בית קדשי הקדשים להתפלל שם
ולכן יר"מ שתהא תפלתנו שאנו מתפללין לפניך מקובלת ותחשב
לפניך כפרים וכבשים כאילו הקרבנו אותם ע"ג המזבח ותרצנו
וכו' ואית דבעו מימר הא דר' ינאי דאמר כד ניעור משנתיה לימא
רבוני חטאתי לפניך יר"מ ה' או"א שתתן לי לב טוב וחלק טוב

ורוח נמוכה ונפש שפלה ושכל טוב ואל יתחלל שמך בנו ואל תעשנו שיחה בפי הבריות ואל תהי אחריתנו להכרית ותקותנו למפח נפש ואל תצריכנו למתנת ב"ו שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה ותן חלקנו בתורתך עם עושי רצונך ובנה עירך וביתך והיכלך ומקדשך במהרה בימינו מהר עננו ופדנו מכל גזירות קשות והושיעה ברחמך הרבים משיח צדקך ועמך ועומד החזן ואומר א"מ חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה והושיענו למען שמך ואנחנו לא נדע וכו' ורב נטרונאי כתב נפילת אפים בציבור על פניהם אחר התפלה רשות היא ונופלים בבית האבל ואין נופלין בבית החתן א"ר אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה כיהושע בן נון פירוש אא"כ הוא בטוח שיענה כיהושע. ומפרש בירושלמי דוקא כשמתפלל בציבור על הציבור דכסיפא ליה מילתא שמהרהרין אחריו שאינו ראוי ליענות אבל בינו לבין עצמו שפיר דמי. ואומר ש"צ ואנחנו לא נדע וגו' והטעם לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כאשר עשה משה רבינו דכתיב ואשב בהר וכתיב ואנכי עמדתי בהר וגו' ואתנפל לפני ה' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בענין אחר אנו אומרים ואנחנו לא נדע. ואומר ש"צ קדיש ואח"כ אומר אשרי יושבי ביתך וכתב רב עמרם ואח"כ אומר ובא לציון ואני זאת בריתי ואתה קדוש וכ"כ הרמב"ם ז"ל ולא הזכירו למנצח מזמור לדוד יענך ה' ביום צרה ונוהגין עתה לומר אשרי יושבי ויענך ה' ביום צרה לפי שיש בו מענין הישועה:

סימן קלב

ומתרגמין הקדושה ואומרים "ותשאני רוח" ומתרגמין אותו ואומרים "ה' ימלוך לעולם ועד" ותרגום כדי שיבינו כל העם וזה שנקרא סדר קדושה. וצריך ליזהר בו מאד לאומרו בכוונה דאמר רשב"ג משום רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וכל יום מרובה קללתו מיום שלפניו אלא עלמא אמאי קאי אקדושה דסידרא ואאמן יש"ר דאגדתא. על מה העולם עומד? על הכנעת הקל"י וכפי שכתב בזה מורנו הבא"ח בספרו בן יהודה על סוטה דף מט ע"א: "והא דאיכא מעלה

לשתים אלה (קדושא דסידרא ואיש"ר) יותר מכל מצות ומעשים טובים, לקיים העולם בעבורם, נ"ל בס"ד, דמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, בשבח הקדיש שמכניע הקליפות הוא מפני שהקליפות מבינים בלשון תרגום, ובהיותינו אומרים השבח הגדול והקדוש הזה של הקדיש בלשון תרגום, שהם מבינים אותו אז הם נכנעים. ולזה אמרו בזוהר הקדוש על הקדיש מתבר שלשלאין דפרזלא ע"ש, ולפי זה גם הקדושה שהיא שבח גדול ויש בה סודות עמוקים, דלכן צוה רבינו האר"י ז"ל את רבינו מורנו הרב חיים ויטל ז"ל שלא יסתכל בו בשעה שאומר קדושה, הנה כשאומרים אותה בלשון תרגום שמבינים אותו הקליפות, הם נכנעים, ובזה יכירו בשבחו של ישראל שניתן להם רשות לומר שבח זה של קדושה, שדרך של מלאכי השרת לאומרו, ובזה יכנעו ולא יקטרגו על ישראל לקיים גזרה זו של התוכחה, להיות כל יום מרובה משל חבירו, וכן יש תועלת גדולה מן הקדיש דאגדה יותר משאר קדישים, מפני כי הוא נאמר מתוך שמחה אשר תהיה מחמת האגדה, כי באגדה ישמח ישראל ביותר, ולכן עניית הקדיש הזה תהיה מעלתה מעולה ביותר:

והא דאמרו איהא שמיה רבא דאגדה ולא אמרו אקדיש דאגדה, נ"ל שיש מעלה בעניית אמן יהא שמיה רבא להמליץ טוב על ישראל בעבור זה, טפי מאמירת הקדיש עצמו, חדא כי הקדיש אומר אותו אדם אחד, ועניית אמן יהא שמיה רבא היא בכל הציבור כולו, ולכן נכנעים הקליפות מן עניית איש"ר טפי, ועוד דכתב הרב פתח עינים ז"ל בריש ברכות בשם הרב מהר"י שארף ז"ל, על מאמר רז"ל כל זמן שישראל נכנסים לבית הכנסת ועונים איש"ר, אומר הקב"ה אשרי המלך שמקלסין אותו כך, כי בתחלת הקדיש אנחנו מתפללין על גדולת וקדושת שמו יתברך, וגם מתפללין על הנוגע לנו דיצמח פורקנה ויקרב משיחיה, וכל זה אומר זה האדם האומר הקדיש, אך הקהל כשעונים איש"ר אין עונים אמן על הנוגע אלינו מצד גאולתינו וביאת המשיח, אלא עונים אמן דוקא על גדולת שמו יתברך, כי באמירתם איש"ר אין מזכירין אלא רק גדולתו יתברך ורוממותו, ועל כן אומר הקב"ה אשרי המלך שמקלסין אותו כך, שכל השבח והתפילה הוא לכבודו עכ"ל, והוסיף הגאון חיד"א ז"ל על דבריו לומר, כי ממה שעונים איש"ר מוכח דגם מה שאמרו בתחילה ויקרב משיחיה אינו בעבור הנוגע להם, אלא מתפללים

שיבא משיח לכבוד שכינתו ותורתו יתברך עד כאן דבריו יע"ש, והשתא בזה מובן מה שהזכירו כאן עניית איש"ר, ולא אמרו בעבור הקדיש בסתם, כי מן עניית איש"ר שאין מזכירין בה [אלא] דבר הנוגע לכבודו יתברך, אע"ג דהאומר הקדיש נקיט לתרווייהו, הנה מזה יוצא מליצת יושר וזכות על ישראל מאד, ולכן בעבור זה נכנעים הקליפות ומשתתקים המקטרגים ומתקיים העולם:

ואומרים קדיש ומוסיף בו תתקבל צלותהון עד ואמרו אמן יהא שלמא וכו' וכתב רב צמח שאין ליחיד לומר סדר קדושה דכל דבר שבקדושה אינה בפחות מי' ואם הוא ת"ח יעסוק באגדתא דפרק ג"ה (צא:) ויאמר שלחני וגו' ג' כתות של מלאכי השרת אומרים שירה אחת אומרת קדוש וכו' אם אינו ת"ח והוא בעל פסוק יעסוק במקראות הקדושה (ישעי' ו) שרפים עומדים ממעל לו אבל סדר קדושה זקנים ונביאים הראשונים תקנוה ואין לו ליחיד להשיג את גבולם דכל דבר שבקדושה אינה בפחות מעשרה. ויש מי שאומר כיון שהם פסוקים הרי הוא כקורא בתורה ויכול יחיד לאומרן ובלבד שיאמר אותן בניגון וניקודן וטעמן כדרך שהתינוקות קורין לפני רבן ולמעלה כתבתי בשם א"א הרא"ש ז"ל שיחיד יכול לאומרן:

סימן קלג

ואומר עלינו לשבח

באמירת עלינו לשבח רבו הכוונות והייחודים. דרוש מסודר ראה בשער הכוונות ב"דרושי אשרי פיטום הקטורת ועלינו לשבח דרוש א" קחנו משם כי ארוך הוא. אמנם ביאור קצר מצאתי בספר "פרי עץ חיים" (שער קריאת התורה פרק ה) וכן כתוב בספר הכוונות הישן:

ועתה אבאר לך סוד עלינו לשבח בקיצור נמרץ:

עלינו לשבח, כבר פירשתי לך בדרושים, מן ואנו משתחוים עד הסוף שהוא באצילות עם המקיפין שבו. אמנם תחלה צריך לכוין בד' עולמות הקודמים אליו, והם, עלינו לשבח לאדון הכל – היא הבריא, שהוא אדון הכל – כל הארץ. ליוצר בראשית – הוא היצירה. שלא עשנו כגויי הארצות – סוד העשייה. ולפי ששם סוד הקליפין, אנו מזכירין אותם בסוד העשייה, וזהו שהם משתחוים

להבל וריק וגו', ואחר כך ואנו משתחוים – היא באצילות. והנה בזה נקשרו כל הד' עולמות, אחר קבלת כל השפע, אחר הזווגים. מן תחלת התפלה עד ברוך שאמר – עשייה, ומברוך שאמר עד יוצר – יצירה, ומיוצר עד ברוך אתה ה' מגן אברהם – בריאה, ושאר העמידה אצילות. וסוד העשייה היא מתתא לעילא. ואחר כך כדי ליחד העשייה ביצירה, ויש שם קליפות גדולות וקשות, צריך ליחד ראש היצירה תחלה בראש העשייה ואחר כך שאר היצירה מתתא לעילא. וכן צריך בבריאה מתתא לעילא. וברכה ראשונה של העמידה היא ראש הבריאה, היא היכל קדש הקדשים, עד ברוך אתה ה' מגן אברהם, ואחר כך הכל אצילות:

פירוש עלינו לשבח בדרך סוד. כתב בספר תולעת יעקב – סוד עלינו לשבח: "ואומר עלינו לשבח וזה סודו, אדון הכל הוא שרש השרשים כי אליו השבחות והתפלות באמצעות כליו הקדושים, לתת גדולה סוד חבור הכלה למעלה כשלהבת קשורה בגחלת, ליוצר בראשית סוד המאציל החכמה הנקראת ראשית, שלא עשנו כגויי הארצות שיש עליהם שרים ממונים ונשפעים מהם כל אומה ואומה מכח אותה סבה השולטת עליהם, ולא כאלה חלק יעקב, כי יוצר הכל הוא והוציא את ישראל עם סגולתו מתחת רשותם והכניסם תחת רשותו והנחילם סוד אמונתו כדכתיב (תהלים קלה, ד) כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו, לפי שהאומות משתחוים להבל וריק סוד התוהו שנאמר (איוב ו, יח) יעלו בתוהו ויאבדו, סוד התמורות, ומתפללים אל אל לא יושיע סוד אל אחר (שמות לד, יד) והוא בן אדם שאין לו תשועה (תהלים קמו, ג). אנו משתחוים ואין אומרים ואנו בוא'ו שנראה כחוזר למעלה חלילה, לפני מלך מלכי המלכים. מלך הוא השרש, מלכי סוד המעלות הקרובות אליו, המלכים שאר מעלות, הקדוש ברוך הוא סוד המאור העליון מקום ההשתחויה להמשיך ברכה לתחתונים ולהורות למי שלמעלה ממנו, כי תכרע כל ברך שהוא נוטה שמים סוד מכריע ראשון, ויוסד סוד מכריע שני עמודו של עולם סוד הארץ, ארץ החיים, ומושב יקרו בשמים ממעל סוד החכמה העליונה, ושכינת עוזו סוד שכינתא עלאה שהיא בגבהי מרומים סוד האבות, הוא אלהינו סוד (במדבר יח, כג) ועבד הלוי הוא. אמת מלכנו סוד (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב. ככתוב וידעת היום והשבבות אל לבבך, כי יי' הוא האלהים סוד הרחמים והדין, והכל מתייחד ביחוד אחד להיות הכל אחד ואין

עוד. ואין אומרים שבח זה אלא מעומד באימה ויראה וכוונה גדולה. ואין אומרים אותו אלא בבקר ובערב אבל לא במנחה. ויפטר לשלום:

וכשיגיע אל ככל המונם יפסיק מעט קודם שיאמר ואנו כורעים ומשתחיים כדי שלא יהא נראה כאילו חוזר למעלה. וי"א וכסא כבודו בשמים ממעל ואין לומר כן אלא ומושב יקרו וכן הוא הנוסח בס' היכלות. ונפטרין לבתיהן לשלום.

כתב בספר הלכות הכסא לרבי אלעזר מגרמזיא: עלינו לשבח לאדון הכל, דור לדור ישבח מעשיך (תהלים קמה, ד) שבחיהו כל האומים (שם קיז, א), ומי ביותר אנחנו, כי גבר עלינו חסדו (שם, ב), לאדון הכל, הודו אדון כל הארץ. שלא עשאנו כגויי הארץ, למילה. ולא שמנו, למצוה ולתורה, כמשפחות האדמה. ולשמירת שבת, והוא, ליוצר בראשית. שלא שם חלקינו כהם, חלקי ה' אמרה נפשי לשמור דבריך, כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (דברים לב, ט), וגורלנו ככל המונם, אתה תומך גורלי (תהלים טז, ו), שישראל נוחלין גן עדן והם בגיהנם, ישראל עובדים להקב"ה והאומות לעבודה זרה. שהם משתחיים להבל ולריק, ולאומים יהגו ריק (שם ב, א), וילכו אחרי ההבל ויהבלו (מלכים-ב יז, טו, ירמיה ב, ה), ומתפללים אל אל לא יושיע. ואנחנו כורעים ומשתחיים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא נוטה שמים, והלא כבר אמר ליוצר בראשית. אלא לפי שאמר ויפרוש כפיו לשמים (מלכים-א ח, כב), ואמרו מי שאינו יודע לכוין לירושלים, יכון לבו לאביו שבשמים. ויוסד ארץ, (למאמ') למה אומר, לפי שאמר לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה (ישעיה נא, טז), מושב יקרו בשמים ממעל, לכן אנו מכוונים לבינו לאבינו שבשמים, אלו לא ברא העולם, לא יתכן מושב ולא יתכן ושכינת עזו בגבהי מרומים, כיון שאין בני אדם לא יתכן כסא, כי כסא הכבוד יש לו היקף סביב וגבול, והבורא ית' אין לו גבול וקץ והכסא יש לו קץ סביביו. ולפי שחפץ לבראות בני אדם, הוצרך לבראות עולם. וכיון שהוצרך לבראות עולם, הוצרך שמים, ועליו מושב יקרו, כלומר שישתחוו כלפי שמים.

ובספרד נוהגין בכל יום אחר קדיש לומר מזמור הטה ה' אנוך ענני וקדיש אחריו ואח"כ עלינו לשבח. ובכל זמן וזמן משנין המזמור לפי ענינו כגון: ברכי נפשי בר"ח, וכאיל תערוג על אפיקי

מים בחולו של מועד. ומזמור שיר חנוכת הבית בחנוכה ובפורים
למנצח על אילת השחר ומנהג טוב הוא.

ובסידור רב עמרם כתב לאחר שיסיים ש"צ עושה שלום נוהגים
לומר אין כאלהינו וכו' עד אתה הוא מושיענו

מצאתי נוסח דומה בספר רזיאל המלאך: "מי כאלהינו, מי כאדונינו,
מי כמלכינו, מי כמושיענו. אין כאלהינו, אין כאדונינו, אין כמלכינו,
אין כמושיענו. נודה לאלהינו, נודה לאדונינו, נודה למלכינו, נודה
למושיענו. נברך לאלהינו, נברך לאדונינו, נברך למלכינו, נברך
למושיענו."

בספר אוצר החיים לרבי יצחק בן שמואל דמן עכו כתוב: "אין קדוש
כ"י כי אין בלתך ואין צור כאלהינו. אין כאלהינו אין כאדונינו אין
כמלכינו אין כמושיענו, מי כאלהינו נודה לאלהינו ברוך אלהינו
וגו' אתה הוא וגו' וזהו פירוש: "דע, שיש עשרה כתות של מלאכים
ששואבין מעס"ב (ע"ב ס"ג ב"ן) ואלו הם כת אישים כת תרשישים כת
אראלים כת חשמלים כת אלהים כת בני אלהים כת אופנים כת
מלאכים כת שרפים כת חיות הקדש. אלו הם שמקבלים מעס"ב
מלבד אלו הם עשר כתות שלמטה שהם סוד הפירוד כי אינם
מתדבקים אלו עם אלו והוא שאז"ל אין מלאך א' עושה שתי
שליחויות מפני שנפרדים מעלתם אלו מאלו באים ממדת הדין
ממדת שמאל ואלו באים ממדת רחמים מימין ואלו למעלה מאלו.
אלו שואלין לאלו שגדלה מעלתם ואומרים "איה מקום כבודו
להעריצו" ואומרים אין אנו משיגין כל כך. וכן אלו לשל מעלה מהם
עד המדרגה העליונה שהיא כת אישים ואומרים אין אנו משיגים
ועונים כל אלו המעלות "ברוך כבוד יהוה ממקומו". מכלל דמקומו
ליכא דידעי לזה זולתו ית' כי הוא מקום לכל דכתיב "הנה מקום
אתי" שכל העולם ממלא ואינו תופס מקום ולא צורה וכל המלאכים
כולם מקדשין ומברכין ומעריצין.

כת אישים ואומרים בכל יום אין כאלהינו אין כאדונינו והטעם כי כת
אישים מקבלים ממדת הכתר הנקרא אין.

כת תרשישים אומרים מי כאלהינו והטעם מפני ששואבים ממדת החכמה שנקראת מ"י ולפיכך נקראו תרשישים לשון תרי מפני שהוא קשר שני בייחוד אלהינו.

כת מלאכים אומרים אתה הוא אלהינו והטעם מפני ששואבים ממדת ת' (תפארת) שנקרא אתה.

כת שרפים אומרים נודה לאלהינו והטעם שמקבלים ממדת הו"ד שהוא מדת הודאה והתשבחות.

כת החיות אומרים ברוך אלהינו והטעם מפני ששואבין ממלכות שצריכה ברכה כמו שאמרו ז"ל במסכת ברכות תניא אמר ר' ישמעאל פעם אחת הייתי מעלה עולה על גבי המזבח וראיתי אכתריא"ל י"ה יהו"ה צבאות ואמר לי ישמעאל בני ברכני וגו'. ואלו השמות הם רומזים למדה הזאת ולא אלו בלבד הם מצריכים זאת המדה אל כל עשר מדרגות כולם מצריכין אותו ית' ע"כ.

כתוב בספר הכוונות הישן וכן הוא בספר פע"ח שער קריאת התורה פרק ה: אין כאלהינו אין כמלכנו – רומז ביצירה. אדוננו מושיענו – בעשייה. ובאו משולבים, ירמוז כללות זה בזה. ויש בנוסח זה ע"ד תיבות – כנגד אה"ה ג"ן:

כתב ילקוט ראובני – חלק עונג שבת אות יא: "תקנו לומר אין כאלהינו בשבת לפי שאין מתפללים י"ח ברכות כי אם שבע וד"פ אנו אומרים אין כאלהינו וד"פ נודה וד"פ מי אין מי נודה ר"ת אמין וד"פ ברוך וד"פ אתה הרי נראה כאומר י"ב פעמי' אמין וד' ברכו' אנו מתפללים הרי י"ט נגד י"ט ברכות שאנו מתפללים בחול ומעתה אין אנו חסרים כלל:

אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך קטורת הסמים פיטום הקטורת הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה מור וקציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה הקושט שנים עשר קלופה שלשה וקנמון תשעה בורית כרשינה תשעה קבין יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא ואם אין לו יין קפריסין מביא חמר חוריין עתיק מלח סדומית רובע הקב מעלה עשן כל שהוא רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא אם נתן בה דבש פסלה ואם חיסר בה אחת מכל סממניה חייב מיתה

רשבג"א הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף בורית כרשינה ששפין בה את הצפורן כדי שתהא נאה ויין קפריסין ששורין בו את הצפורן כדי שתהא עזה והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה מפני הכבוד.

מקום חשוב נקבע לאמירת פיטום הקטורת בספר הזוהר. בס"ה ויקהל דף ריח ע"ב אומר הרשב"י שברית כרותה לפני המקום שכל מי שאומר ומתבונן במעשה הקטורת מובטח לו שלא ינזק ולא יארע לו כישוף או מגפה או הרהור עבירה בכל אותו יום. אם היו יודעים בני האדם ערך הקטורת היו עושים מכל מילה עטרה על ראשם. וכל הקורא בה ומתבונן בה ולומד אותה יש לו חלק בעולם הזה ובעולם הבא. ובדף ריט ע"א כתוב שאם לא קוראים פיטום הקטורת מות שולט באותו מקום וצרות מתרגשות ובאות. חכמים תקנו לקרוא בבקר פעמיים את מעשה הקטורת שנאמר "בבקר בבקר" ועוד פעם אחת במנחה שנאמר "ובהעלות אהרן את הנרות בין הערב יקטירנה" וזה קיום העולם. אמירת הקטורת חביבה יותר מהתפילה והקרבנות. ובמדרש הנעלם בראשית דף ק ע"א כתוב שאם יש מגפה בעולם ב"מ יקראו את הקטורת בבתי כנסיות והמגפה תתבטל.

מצאתי בספר "עץ חיים" כמה הסברים למספר י"א סממני הקטורת:

א. בספר עץ חיים שער י"א פ"י כתוב שבבמיתת המלכים מתו שבעה מלכים וד' אחוריים דא"א בסך הכל י"א וכנגדם י"א סמני הקטורת. כלומר שבאמירת הקטורת אנו מבררים חלקים מהרפ"ח ניצוצין של בחינת אותו יום.

ב. ובשער מדרוש ח כתוב "גם תבין ממקום אחר כי הי"א סמני קטורת הנקרא קליפת נוגה (שיש בה י"ס והקדושה מעליה הם י"א בסך הכל) הנטהרת בעלייתה כי הם חיצוניות לחיצוניות מלכות דעשיה.

ג. בספר עץ חיים – שער מח פרק א"ו הנה אותן ז' מלכים שמתו הם בחי' זו"ן דאצילות לבד לפי שהמלכים של א"א לא מתו כנזכר אצלינו שנשארו למעלה במקום אצילות ולא ירדו לעולם הבריאה וע"כ לא היה בהם מיתה. אבל הז' מלכים של הזו"ן שירדו בבריאה ושם מתו אז נתעוררו ונתהוו הקלי' הנקרא מות והנה זו"ן הם ב' אותיות אחרונים של הי"ה והם ו"ה שהם גימטריא י"א לכן הקלי' הם י"א ג"כ בסוד י"א סמני

הקטורת כמבואר אצלנו בענין פטום הקטורת ובענין הקדיש של הודו. והנה בזמן הגלות אז כבכול אין השם שלם לפי שזו"ן שהם ב' אותיות ו"ה אחרונים הם נפרדין מן או"א שהם אותיות י"ה ויורדין למטה ומהם נמשך הארה אל הקל"י יען ששרשם הם משם כנ"ל והם מאירין בהם ומחיים אותן בסוד י"א סמני הקטורת שהם חיות הקל"י ורוחניותן אשר נמשכו מב' אותיות ו"ה כנ"ל הן י"א בחי' משם ו"ה היורד שם וכאשר עולין זו"ן למעלה עד עולם אצילות ומתחברים עם או"א שהם י"ה אז מסתלקין ועולין גם כן למעלה י"א סמני הקטורת שהם חיות הקל"י אשר נמשכו מן ו"ה ואז הקל"י מתבטלים ואז השם עליון נעשה שלם. ע"כ. כלומר י"א סמני הקטורת הם בחינת זו"ן שהם אותיות ו"ה שבשם שמספרו י"א וזו הסיבה ל"א סמני הקטורת.

הנה ביאור הרש"ש בנה"ש (דף כה עמוד ב) המאחד את הסברות: "אח"כ יאמר פטום הקטורת ועניינו הוא לברר ולהעלות שארית בירורי חלקי אבי"ע על הנקודות שנשארו מזמן מיתת המלכים בתוך הקליפות בסוד נשמה וחיות להם כנודע. כי כשיצא שם מ"ה החדש בירר מהנקודות מה שהיה אפשר לברר אזו ותיקן כל פרצופי האצילות ושארית בירורי חלקי בחינת אצילות של הנקודות מהיותר מובחר שבהם נעשה קליפת נוגה דאצילות כלול מטוב ורע ומהסיגים הגמורים שבהם נתהוו אצילות של הקליפות. והנוגה הנז' הוא בסוד נשמה וחיות להם.

ושארית בירורי הכלים הפנימיים והאמצעיים והחיצוניים של הנקודות נדחו לבריאה ומשארית בירורי הכלים הפנימיים נעשו כל חלקי הבריאה בכל פרטיה על סדר האצילות ושארית בירורי חלקי הבריאה מהיותר מובחר שבהם נעשה קל"י נוגה דבריאה טו"ר ומהסיגים הגמורים שבהם נתהוו כל פרטי בריאה של הקליפות ונוגה הנז' נשמה וחיות להם.

ומשארית בירורי הכלים האמצעיים נעשו כל חלקי היצירה בכל פרטיה ומהיותר מובחר משארית בירורם נעשה קל"י נוגה דיצירה טו"ר ומהסיגים הגמורים שבהם נתהוו כל פרטי יצירה של הקל"י. ומשארית בירורי הכלים החיצוניים נעשו כל חלקי העשיה בכל פרטיה ומהיותר מובחר משארית בירורים נעשה קליפת נוגה דעשיה טו"ר ומסיגים גמורים שבהם נתהוו כל פרטי עשיה של

הקלי' ומצבם ומעמדם הוא בכל אחורי נה"י דכל עולם שהוא אחורי העשיה דכל עולם.

והנה לפי כי כל שארית בירורים הנז' שירדו לבי"ע הם משארית בירורי ז' המלכים שהם זול"ן שהם שתי אותיות ו"ה שמספרם י"א נתחלקה שארית הקדושה (צ"ג ע"א) שבתוך הקליפה לי"א בחינות י"ס פנימיים בסוד נשמה וחיות בתוכם וא' מקיף עליהם כמספר י"א סמני הקטורת הרומזים לי"א בחי' הנז' אשר ע"י אמירת פטום הקטורת בכוונה כפי כח כוונתו הוא מברר ומעלה מקדושת הי"א בחי' הנז' וכפי זכותו ועוצם כוונתו כך ירבה כחו לברר ואמירתו בכוונה הוא יסייענו לחזור בתשובה גם ימנה באצבעותיו הסממנים. ועתה באמירת פטום הקטורת יכוין להעלות הקדושה מתוך הקלי' ולהעמידה בגבול קדושת העשיה להיות מוכן להעשות חיצוניות למלכות דעשיה כמ"ש בס"ד:

ראה עד היכן כוחה של אמירת פטום הקטורת שיש בה כח להמית את מלאך המוות וזה כתוב בשער הכוונות דרושי תפילת השחר דרוש ג' ועיי"ש.

אנו אומרים פטום הקטרת ג"פ ביום פעמיים בבקר ופעם אחת לפני מנחה. לאמירת שתי פטום הקטורת של שחרית תפקיד שונה והנה הסבר מרן הבן איש חי בספרו "עוד יוסף חי" – פרשת מקץ: ובענין פטום הקטורת ג"כ נודע מ"ש בזוהר פ' ויקהל דף ר"ט ע"ב וז"ל, ובגין כך עובדא דקטרת אצטריך לאקדמא לצלותא וכו', הנה לעיל נתבאר עניינו, כי הלא יש בו י"א סממנים שהם סוד אותם אורות המחיים את הקליפות וכונתינו בזה לסלקם מתוכם ולהעלותם למעלה וישארו הקליפות מתים, וז"ס מ"ש פטום הקטורת בשחרית קודם התפלה אחר קרבן התמיד, וגם בתפלת המנחה קודם העמידה כי כוונתנו היא להעלות העולמות ע"י התפילות, לכן אנחנו אומרים אותו כדי שלא יתאחזו הקליפות ויעלו בעליית העולמות, ולכן אנחנו אומרים אותו קודם שני התפלות הנז', וכן בסוף תפלת שחרית אנחנו חוזרים ואומרים אותו כנודע, והטעם הוא כדי שלא ינקו הקליפות מן השפע היורד ונשפע לעולמות כנז"ל, אבל בתפלת ערבית אין בנו כח לעשות כך: והנה ענין י"א סמנים אלו הם סוד עשרה נצוצי הקדושה המחיה הקליפה בסוד או"פ, ויש נצוץ א' שהוא בסוד אוה"מ להם ואין

המקיף הזה מתחלק לעשר כדמיון אוה"פ, לפי שאוה"מ הוא אור פשוט אחד ונקרא אור אחד בלבד, ונמצא שהאוה"פ הנחלק לעשרה, והאוה"מ שאינו נחלק בין כולם הם י"א סממני הקטורת: ונבאר התחלקותם בפסוק "קח לך סמים" כי סמים הם שנים כמ"ש חז"ל בגמרא, והם תפארת ונצח, נטף ושחלת וחלבנה ה"ס הוד יסוד ומלכות, והרי הם חמשה תחתונות ויען שהניצוץ האחרון שבמלכות הוא נצוץ קדושה נקודה קטנה ומועטת מאד יותר מכולם, ולכן הקליפה גוברת במקום ההוא, לכך החלבנה ריחה רע עם היותה בכלל י"א סממני הקטורת דקדושה כנז, ומלת סמים הבי' הם חמשה סמים אחרים וכמ"ש חז"ל בגמרא, והם חמשה ספירות עליונות כסדרן שהם כח"ב ח"ג, ולבונה זכה ה"ס אוה"מ לכולם, ולהיותו או"מ מבחוץ ואינו מוגבל תוך הקליפות לכן נקרא זכה, משא"כ באו"פ המוגבל בתוך הקליפות איננו נקרא זך כמוהו:

ועתה נבאר התחלקותם בלשון הברייתא ואלו הם: הצרי כתר והצפורן, יסוד, והחלבנה מלכות, והלבונה או"מ, וכוונתו היא לקשר המלכות שהיא החלבנה עם אוה"מ שהיא הלבונה להאיר בה, ולא די לה בהארה הנמשכת אליה מן הכתר, אבל הצפורן שהוא היסוד אנחנו מקשרים אותו עם הצרי שהוא הכתר שיאיר בו, והמור הוא החסד בסוד אברהם הנקרא הר המור, וקציעה גבורה, ושבילת נרד הוא תפארת כי הוא הקו האמצעי בין שני ענפי קו הימין וקו השמאל כדמיון השבילת עם ענפיו מן הצדדין, וכרכם הוא נצח כי גם הוא יש לו ריח בדמיון המור אע"פ שאינו כ"כ חשוב כמוהו, כי איננו חסד גמור כמו החסד, וקשט הוא חכמה, וקלופה היא בינה, וקנמון היא הוד, והרי נשלמו כולם עכ"ל: עוד כתב שם בדף י"ד ע"ב וז"ל, גם יאמר בכל יום אחר פטום הקטורת קודם פסוק ה' צבאות עמנו פסוק ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן איפה זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים, ותכוין תחלה לשם נעוריר"ן היוצא מר"ת נו"ן מן כן, עי"ן מן עשו, וא"ו מן קחו, רי"ש מן מזמרת, יו"ד מן בכליכם, רי"ש מן הארץ, וא"ו מן והורידו, נו"ן מן מנחה, ועוד תכוין בשם רוט"א, הנרמז באותיות רי"ש מן צרי וא"ו מן ומעט, וטי"ת מן ומעט, אלף מן נכאת:

גם תכוין בשם צדנלב"ש והוא יוצא מן ר"ת צרי דבש נכאת ולט
בטנים ושקדים, ודע כי כל אשר תוכל לכוין בכל רגע תמיד בשם
נעורירון הנז' יועיל מאד ולכן יהיה תמיד נגד עיניך עכ"ל:

ודע כי אע"ג דרז"ל אמר לומר פסוקים אלו ולכוין בהם בזמן
המגפה ב"מ, הנה ודאי אם יתמיד האדם בהם תמיד בכל יום, גם
בזמן שאין מגפה, הנה מה טוב ומה נעים, וטוב שירשום אותם
בחתיכת נייר, ויניחנו בתוך המחזור שלו אצל פטום קטורת כדי
שלא ישכח מלאומרם ולכוין בהם בכל יום:

גם טוב ונכון לכוין בס"ת ממולח טהור קודש שהוא שם קדוש
הנקרא רח"ש ונרמז בפסוק רחש לבו דבר טוב, ופסוק ושם בת אשר
שר"ח ושם זה לימדו יעקב אע"ה להשבטים כשירדו למצרים, והוא
מסוגל לשמירה ולכל דבר, וכמ"ש הרב מהר"ר יעקב ענתבי ז"ל
בספר "נאווה תהלה" על התהלים:

ואומר השיר שהיו הלויים אומרים בבית המקדש כיום הראשון היו
אומרים לה' הארץ ומלואה: בשני היו אומרים גדול ה' ומהולל
מאד: בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל: ברביעי היו
אומרים אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: בחמישי היו אומרים
הרנינו לאלהים עוזנו: בששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש:
בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד
לבא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העוה"ב.

אמר ר"א א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום וכו' ואומר
קדיש עד עושה שלום.

וכן בערב לאחר שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פטום הקטרת
הפך דעת המקובלים. כיום לא אומרים פטום הקטורת בלילה אבל
לא השיר. ולמה אומרים פטום הקטרת בבקר ובערב

כיום אנו אומרים את פטום הקטורת לפני תפלת שחרית באמירת
הקרבנות, לפני אמירת עלינו לשבח ובמנוחה. מוסבר בזוהר שמות
דף ריט ע"ב שאמירת פטום הקטורת קודם התפלה מעבירה את
הזוהמא מן העולם. בשער הכוונות דרושי תפלת השחר דרוש ג כתב
"וע"י (אמירת) פטום הקטרת הזה שאנו אומרים גורמים לסלק חיות

הקדושה אשר בתוך הקלי' העשיה שהם י"א יריעות עזים ואנו מסלקים אותם ע"י סמני י"א קטרת".

אמירת פטום הקטורת לפני סיום תפלת שחרית באה להכניע את הס"א שלא תינק מן השפע היורד בסיום התפלה, כך קבלתי מפי מו"ר הרב הגאון יגאל הדאיה שליט"א. הטעם לאמירת פטום הקטורת במנחה התבאר בשער הכוונות שם "כי כונתינו היא להעלות העולמו' ע"י התפילות לכן אנו אומרים אותו שלא יתאחזו הקליפו' ויעלו בעלי' העולמות ולכן אנו אומרים אותו קודם שני תפלות הנז' וכן בסוף תפלת שחר' אנו חוזרים ואומרים אותו כנודע והטעם הוא כדי שלא ינקו הקליפו' מן השפע היורד ונשפע לעולמות כנ"ל. אבל בתפלת ערבית אין בנו כח לעשות כך"

והשיר בבקר בלבד לפי שזה מצותו בבקר ובערב וזה לא היתה מצותו אלא בבקר:

סימן קלד

בשני ובחמישי מוסיפין לומר תחנונים אחר שמסיים ש"צ חזרת התפלה.

ימים שני וחמישי נקראים ימי הכניסה כלומר ימים בהם מתכנסים בתי הדין לדון. מדוע נבחרו ימים אלו? כתב בזה הרקאנטי (פרשת בראשית) "ומסוד שבעת ימי בראשית שזכרנו תבין מה טעם יום שני וחמישי יום דין ומפני מה נהגו להתענות בהן כי הרמז בהן לספירת הגבורה וההוד והבן זה. ע"כ. כלומר ימים א' עד ו' מסודרים כנגד ספירות חגתנה"י נמצא שימים ב' ה' הם ספירות גבורה והוד שהם בקו שמאל והם דין.

בספר "מגיד מישרים" (פרשת אמור) כתב הרב יוסף קארו את דברי המגיד שהתגלה אליו וכך כתב: "ותמיד יהיו כל מחשבותיך בעבודת האל ובתורתו יתברך. ותסגף נפשיך בכל האפשר ללבוש שק כל שני וחמישי ולהוריד דמעות ותמיד התחנן והתפלל לפני קונך שיכפר ה' עונותיך וחטאתיך ואת פשעיך ותלקה בכל יום שני וחמשי לפחות ותטבול במקוה בכל שני וחמישי".

גם בספר "עמק המלך" להרב המקובל נפתלי הרץ ברוך (שער טז – פרק ח) כתב "ובזמן שליטת הדינין יסתיר כל צדיק את עצמו, וידאג על הגלות, ובפרט ביום שני, שהוא כנגד מדת הגבורה של זעיר שבו מקטרג אשמדאי וסיעתו, ויש לו רשות לחבל' שונאי ישראל' על מי שמכריזין עליו ברקיע. וביום חמשי שהוא כנגד הוד, שבו מקטרג

שרו של עשו, ובהם יושבין במשפט בית דין עליון ותחתון להתמיד הפקידה, שנאמר, "ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו" ואיוב ד' י"ח. ונחזור לעניינינו, ביום שני וחמישי יושבין במשפט בית דין עליון ותחתון, להתמיד הפקידה והבחינה, שנאמר "ותפקדנו לבקרים ולרגעים תבחננו" [שם], כאשר יש שעות ביום שהם דין, ויש שעות של רחמים, לכן הימים, ומלאכים ממונים עליהם רעים וטובים, וכן החדשים, ובמקומם אבארם:

ובסדר רב עמרם כתב שנוהגין לומר אם עונינו ענו בנו ווידוי ויעבור, אבל בכל אלו הארצות אין נוהגין לומר אלא והוא רחום כאשר הוא כתוב בסידורין.

ומה שמוסיפין תחנונים בב' וה' לפי שהם ימי רצון לפי שמ' יום של קבלת לוחות אחרונות שהיו ימי רצון עלה משה רבינו ביום ה' וירד ביום ב' ולכך נוהגין ג"כ להתענות בהן ולאחר תחנונים מתחנונים בנפילת אפים וקודם שיקום ש"צ יש נוהגין לומר תחינות בכ"מ ומקום לפי מנהגו. ועומד ואומר קדיש עד לעילא ומוציא ס"ת ועומד בפתח ההיכל ואומר גדלו לה' אתי ועונין ואומרים הקהל רוממו ה' אלהינו ועולין על התיבה ואומרים הכל הבו גודל לאלהינו וכו':

סימן קלה

הלכות קריאת ספר תורה

גרסינן בפ' הקורא את המגילה בשני ובחמישי ובמנחה בשבת קורין ג' אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא.

המנהג לקרוא בתורה בימים שני וחמישי ובמנחת שבת נזכר פעם אחת בזוהר פ' ויקהל דף ר"ב ע"ב והנה לשונו:

תרי זמני קרינן בספר תורה בשבתא, במנחה, בשעתא דדינא תליא, לעידן ערב. צריכין לאכללא שמאלא בימינא, דהא אורייתא מתרין (פ"ד ע"א) סטרין אתייהיבת, דכתיב, (דברים לג) מימינו אש דת למו, ימינא ושמאלא. בגין כך ספר תורה במנחה די בעשרה פסוקין, או יתיר, אבל לא שלימו דפרשתא, דהא שלימו דפרשתא לא הוי, אלא בימינא, וימינא תליא עד שעתא דמנחה, והא אוקמוה:

בשני בשבתא, ובחמישי בשבתא, בגין דקא נחתין דרגין לתתא, דאינון כללא דאורייתא, ואי תימא, הא נביאין מתפרשן לתתא. אלא

הָכִי הוּא וְדָא, אֲבָל הֵנִי דִלְתַתָּא, כִּלְהוּ כִלְלָא דְאֹרִייתָא, וְכָל חַד וְחַד
כִּלְלִיל לְכָל חַד וְחַד:

וְרָזָא דְמַלְה, אֵלִין דְרָגִין עֲלָאִין, אֵינוֹן אֶקְרוֹן פְּרִשְׁתָּא חֲדָא, וְלִבְתָּר
נִפְקִין מִנִּיהוּ תִשְׁע דְרָגִין, דְאֵתְאַחֲדוֹן כִּחְדָא, וּבְגִין כִּךְ תִּשְׁעָה גּוּבְרִין,
תִּלְת בְּשַׁבְתָּא בְּמִנְחָה, וְתִלְת בְּיוֹמָא תַנְיִינָא, וְתִלְת בְּיוֹמָא חֲמִשָּׁא,
הָא תִשְׁעָה:

והנה פירוש ה"מתוק מדבש" שם:

בשני בשבתא ובחמישי בשבתא בשני בשבת ובחמישי בשבת, בגין
דקא נחתין דרגין לתתא לפי שהמדרגות שהם הפרקים התחתונים
של הנה"י דאבא יורדות למטה ומתלבשים בנה"י דז"א, דאינון
כללא דאורייתא שהם כלל התורה, לפי שהיסוד דאבא הוא כלל כל
התורה, לכן קוראים שלשה קרואים, ואי תימא הא נביאין מתפרשן
לתתא ואם תאמר הרי הנביאים הם מושרשים למטה בנה"י דז"א, אם
כן בבי' וה' היה לנו לקרות בנביאים ולמה אנו קוראים בתורה,
ומתרן אלא הכי הוא ודאי אלא ודאי כך הוא שהנביאים מושרשים
בנה"י דז"א, אבל הני דלתתא כלהו כללא דאורייתא אבל אלו
הפרקים התחתונים של נה"י דאבא המלוברים למטה בנה"י דז"א,
הם כללות התורה כי שם הוא היסוד דאבא שהוא סוד התורה, לכן
גם בבי' וה' קוראים בתורה ולא בנביאים, וכל חד וחד כליל לכל חד
וחד וכל אחד ואחד מנה"י דז"א כולל בתוכו פרק אחד מנה"י דאבא.
ורזא דמלה וסוד הדבר הוא, כי אלין דרגין עלאין אינון אקרון
פרשתא חדא אלו המדרגות העליונות של הז"ת דאבא נקראות
פרשה אחת, לכן כנגדם עולים בשבת שחרית שבעה קרואים
וקוראים פרשה שלימה, ולבתר נפקין מנייהו תשע דרגין דאתאחדן
כחדא ואח"כ יוצאות מנה"י דאבא תשע מדרגות שהם ט' בחינות
שמתאחדות יחד בז"א, ובגין כך תשעה גוברין לכן עולים לס"ת
תשעה אנשים, דהיינו תלת בשבתא במנחה שלשה בשבת במנחה,
כנגד הג' פרקין עלאין דנה"י דאבא המלוברים בחב"ד דז"א, ותלת
ביומא תניינא ותלת ביומא חמשה ושלושה ביום שני ושלושה ביום
חמישי, כנגד הג' פרקין תתאין המלוברים בנה"י דז"א, ונחשבים
לשש בחינות כי אין תפלת יום זה או קריאת התורה ביום זה דומה
לחברו, הא תשעה הרי תשע בחינות כנגד הטי' אנשים העולים בא
לו הג' זמנים. (מק"מ לפי האריז"ל ומפרשים).

הנה הסבר המהרח"ו זללה"ה דברים ששמע מפי רבו הארי הקדוש ותיאור מה שראו עיניו:

שער הכוונות – דרושי קריאת ספר תורה דרוש א' בענין ס"ת שמוציאין בשני ובחמשי בחול. ונבאר תחילה מנהג מורי ז"ל שהיה נוהג לנשק הס"ת וללותו לילך אחריו כשמוליכין אותו מן ההיכל אל התיבה לקרות בו ואח"כ היה נשאר שם סמוך אל התיבה עד שהיו פותחין הס"ת ומראין אותו לקהל כנודע ואז היה מסתכל באותיות הס"ת ממש והיה אומר שעל ידי הסתכלות האדם מקרוב כ"כ שיוכל לקרוא האותיות היטב עי"ז נמשך אור גדול אל האדם ואח"כ היה חוזר למקומו הראשון ויושב שם מיושב עד סיום קריאת הפרשה לא כאותם הנוהגים לעמוד. וזמן הרבה התפלל מורי ז"ל בביתו בעשרה ולא חשש שיהיה שם ס"ת לקרוא בו בין בחול בין בשבת:

ועתה נבאר מה ענין הוצאת ס"ת עתה בעת הזה ובימים אלו, כמ"ש רז"ל "עזרא תיקן לישראל שיהיו קוראים בתורה שני וחמישי" והנה נתבאר אצלנו כי ביום ב' וה' שולטת עולם היצירה בעולם ולכן טוב לעסוק בתורה בשני ימים אלו. והנה היצירה היא כנגד ז"א שהוא אות ו' של ההויה גם ז"א נקרא תורה שבכתב ולכן בשני ימים אנו בלבד מוציאין ס"ת משא"כ בשאר ימי החול כנודע. ואמנם טעם הוצאות ס"ת אחר נפילת אפיים הוא כי הנה בחינת תורה (שכרח) [שבכתב] איננה רק בחינת היסוד דאבא המתלבש תוך קו האמצעי דז"א כנודע גם ז"ס עליית מרעה להר סיני ביום שני (לפי דפוסים ישנים) לקבל לוחות התורה והורידם ביום חמישי. (בספר פרע"ח גרס הפוך שעלה ביום ה' וירד ביום ב').

והנה הזווג הנעשה בעמידה היה עי" שנקבע היסוד דאימא ונפתח ויצאו מתוכו חו"ג לחוץ. אבל היסוד דאבא אשר הוא מלובש תוך היסוד דאימא לא נבקע ונשאר סתום עדיין כמתחילה והאורות שבתוכו שהם החו"ג שבו ג"כ אינם יוצאין הם עצמן לחוץ כיון שהיסוד סתום אמנם יוצאת הארתם בלבד לחוץ כדי לתקן פרצוף יעקב כנ"ל בברכת אבות, אבל המוח עצמו של החו"ג אשר בתוכו נשאר בפנים ואינו יוצא לחוץ. אמנם עתה אחר אשר נעשה הזווג של העמידה נבקע היסוד דאבא והמוחין שבתוכו מאירין לחוץ ביעקב ורחל העומדים שם מבחוץ בנו"ה דז"א כנודע. אמנם כדי לצאת אלו האורות לחוץ כנזכר צריכות שני מיני בקיעות ובענין שני בקיעות אלו נסתפקתי איך שמעתי ממוז"ל כי הנלע"ד

ששמעתי ממנו הוא כי הבקיעה הראשונה היא הוצאת יסוד דאבא חוץ מגופא דז"א כי כבר הוא יוצא מתוך יסוד דאימא אשר נשלם ונסתיים במקום החזה דז"א כנודע. ובקיעה הב' היא בקיעת יסוד דאבא עצמו להוציא אורות שלו מתוכו. ונמצא כי פתיחת ההיכל הוא נעשה בתחילה והוא ענין הז"א עצמו שנבקע להוציא יסוד דאבא מתוכו לחוץ מגופו. ופתיחת הס"ת עצמו נעשה אח"כ וה"ס בקיעת היסוד דאבא עצמו הנק' ס"ת ומתגלים החו"ג שבתוכו הנק' תורה שבכתב כנודע ומאירין ביעקב וז"ס "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" כי משה הוא היסוד דאבא והאורות שבתוכו הם התורה, ויעקב אשר בחוץ יורש ולוקח את האורות האלו. וכבר נתבאר זה אצלנו במקומו. אמנם היותר נלע"ד ששמעתי בבירור ממורי ז"ל הוא באופן זה כי הבקיעה הא' היא בקיעת היסוד דאימא והחסדים אשר בו אשר מתפשטים בז"א ומלבישים ומקיפים את היסוד דאבא בתוכו כנודע וע"י בקיעה זו דיסוד דאימא יוצא אור היסוד דאבא מחוץ יסוד דאימא אל תוך גוף ז"א והבקיעה זאת היא ענין פתיחת ההיכל להוציא הס"ת מתוכו כי ההיכל הוא יסוד דאימא אשר בתוכו הס"ת שהוא היסוד דאבא ואח"כ באה הבקיעה הב' והיא בקיעת היסוד דז"א עצמו שיצא האור של היסוד דאבא לחוץ אל יעקב הנתון במקום ההוא כנודע ובקיעה זו היא ענין פתיחת תיק הס"ת עצמו שיתגלה הארת התורה הכתו' בתוכו לחוץ אל כל הקהל כנודע. ואח"כ בעת שקורין בתורה אז הוא יוצא האור שבתוכו לחוץ שהיא התורה עצמה שנקראת "אור" וזהו היותר אמיתי אצלי מדרך הראשון:

מדוע עולים שלושה? כתב על כך בשער הכוונות – דרושי קריאת ספר תורה דרוש ב' "ועתה נבאר ענין השלושה שקורין בשני וחמישי. הנה אע"פ שנתבאר לעיל כי גם החג"ת דאימא וחג"ת דז"א נתגלית הארתם כנ"ל שבחזרת העמידה עולים יעקב ורחל עד חג"ת דז"א, אבל עם כל זה אין חג"ת דאבא מתגלית עתה רק הנה"י שלו בלבד הם המתגלים עתה בשני ובחמישי דימי החול כי נבקעים נה"י דאבא ויוצאת הארתם לחוץ ולכן קורין ג' עולין. כהן כנגד הנצח קו ימין. לוי כנגד ההוד קו שמאל. ישראל כנגד היסוד קו האמצעי. והנה הארה זו אינה נשארה כך רק לפי שעה ואח"כ חוזרין ומתעלמין בפנים כמתחילה, ולכן תיכף אחר הקריאה סוגרין הספר תור' ומחזירין אותו למקומו תוך ההיכל:

וגרסינן בפ"ב דמגילה "בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין כסדרין" פי' בסדר של אותו השבוע. ותניא בברייתא מקום שמפסיקין בשבת בשחרית שם קורין במנחה ובב' ובה' ובשבת הבאה. ואלו ג' שקורין קורין לכהן תחלה ואח"כ ללוי ואח"כ לישראל כדגרסינן בפרק הניזקין אלו דברים שאמרו משום דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל

רבו הטעמים למספר שלושת העולים לספר תורה. בספר הזוהר פי' צו דף כט ע"ב ברע"מ מסביר שכהן לוי וישראל הם כנגד: מח לב וכבד וכנגד חב"ד וכך נקט ג"כ בספר "אדם ישר" וספר "אמת ליעקב". בספר תיקון ז' (דפים קלא ע"א וקמ ע"ב) כתב שהם כנגד נר"ן. הרמ"ק בספרו פרדס רימונים שער כג כתב שהם כנגד ג' מחנות: שכינה, לוויה וישראל. בספר "מגלה עמוקות" על פרשת שמות כתב שהם כנגד ג' עולמות ב"ע. בספרו מגלה עמוקות (אופן ע"ז) כתב שהם כנגד אברהם יצחק ויעקב.

כתב בספר השל"ה הקדוש - פרשת תולדות אות ח: "וַעֲתָה אֲבָאָר בְּיוֹתֵר עֲנִין הַבְּרָכָה, וְעֲנִין כְּהֵן לְוִי וְיִשְׂרָאֵל. נִדְעָה כִּי מִדּוֹת כְּהֵן לְוִי וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם חֲסֵד גְּבוּרָה תַּפְאֶרֶת, שֶׁהֵם סוּד הָאֲבוֹת, חֲסֵד לְאַבְרָהָם, וּפְחַד יִצְחָק, וְאַמֶּת שֶׁהוּא תַּפְאֶרֶת לְיַעֲקֹב, כִּי הוּא אִישׁ תָּם הִתָּם וּמִתְתָּם עִם תְּמִימִים, הוּא יוֹשֵׁב אֶהְלִים בֵּין אַבְרָהָם לְיִצְחָק וּמִכְרִיעַ בִּינֵיהֶם וּמִתְתָּם וּמִשְׁלִים. וּכְבֹּר הָאֲרֻכָּתִי לְעִיל בְּפָרֶשֶׁת חֲזִי שָׁרָה (אות ד' ואילך) שֶׁהָאֲבוֹת הֵם שְׁכָלִיל הָעוֹלָם, כִּי הָעוֹלָם נִבְרָא בְּחֶסֶד כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פט, ג) 'עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה', הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּחֶסֶדּוֹ וּבְטוֹבוֹ רָצָה לְהַמְצִיא נִבְרָאִים שֶׁיַּפְּיֵרוּ אֱלֹהֵיָם וְיִתְבָּרַךְ. אֲבָל אִף שֶׁנִּבְרָא בְּחֶסֶד, רִאשִׁית הַמַּחֲשָׁבָה הָיָה לְהַתְנַהֵג בְּמִדַּת הַדִּין לְתֵת לְאִישׁ כְּדָרְכּוֹ וְכַפְּרִי מַעֲלָלָיו כְּפִי שׁוֹרֵת הַדִּין אִם טוֹב אִם רָע, זֶהוּ מִדַּתּוֹ שֶׁל יִצְחָק. רָאָה שֶׁאִין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, שֶׁתֵּף מִדַּת הַדִּין וּמִדַּת הַרַחֲמִים, זֶהוּ מִדַּתּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הַכָּלִיל מְשֻׁנֵּהֶם, וּמִטָּה כְּלָפִי חֶסֶד. הָרִי הָאֲבוֹת סוּד הַבְּרִיָּאָה. וְהַבְּרִיָּאָה הִיָּתָה בְּבִרְכָּה, כִּדְאִיתָא בְּבִרְאשִׁית רַבָּה (פי"א ס"י) זֶה לְשׁוֹנוֹ: לָמָּה נִבְרָא הָעוֹלָם בְּב', לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵם שְׁנֵי עוֹלָמִים הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. דְּבָר אַחֵר וְלָמָּה בְּב', שֶׁהוּא לְשׁוֹן בְּרָכָה, וְלָמָּה לֹא בָּא', שֶׁהוּא לְשׁוֹן אֲרִיָּה. דְּבָר אַחֵר לָמָּה לֹא בָּאֵלֶּיךָ, שֶׁלֹּא לֵתֵן פְּתֻחוֹן פֶּה (לטועים) [לְאַפִּיקוֹרְסִין] לומר הִיאָה הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד שֶׁהוּא נִבְרָא בְּלִשׁוֹן אֲרִיָּה, אֲלָא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, [הָרִי] אֲנִי בּוֹרָא אוֹתוֹ בְּלִשׁוֹן בְּרָכָה וְהִלּוּאִי (ש') נַעֲמָד, עכ"ל. הָרִי שֶׁנִּבְרָא בְּבִרְכָּה. וּבְרִיָּאת הָעוֹלָם הֵם הָאֲבוֹת כְּמוֹ שֶׁכְּתִבְתִּי, עַל כֵּן נִמְסַר לְאֲבוֹת מְקוֹר הַבְּרָכוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם (בראשית יב, ב) 'וְהָיָה בְּרָכָה' הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת בְּיָדְךָ כִּי (בראשית רבה פל"ט ס"א). וְאַחֲרֵי אַבְרָהָם יִרְשֶׁהָ יִצְחָק. וְזֶהוּ (בראשית כה, יא) 'וְיָהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ'. וְעַל הַבְּרָכוֹת נִתְקַטְטוּ יַעֲקֹב וְעֶשָׂו, וַיִּרְשׁ אוֹתָהּ יַעֲקֹב וַיִּתְּבָרַךְ, וּבָזוּ הַבְּרָכָה בָּרֶךְ יַעֲקֹב לְבָנָיו. וְהִנֵּה אַבְרָהָם לֹא מְסַר הַבְּרָכוֹת בְּעַצְמוֹ לְיִצְחָק, כִּי צָפָה עֲשׂוֹ יוֹצֵא מִמֶּנִּי, אֲלָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרָכוֹ, זֶה הָעֲנָן יִתְבָּאָר בְּעֲנֵן הַבְּרָכוֹת שֶׁנִּתְבָּרַךְ יַעֲקֹב, וְגַם יִתְבָּאָר הַמַּאֲמָר דְּבִרְאשִׁית רַבָּה מְזָה:

וכתב א"א הרא"ש זצ"ל ואף אם בא כהן לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו שיקרא ראשון בב' וה' הרשות בידו, בשבתות וימים טובים דשכיחי רבים בב"ה אין הרשות בידו דלא ליתא לאינצויי. ורב הונא דקרי בכהני בשבתות וימים טובים משום דמופלג בחכמה היה דאפי' ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דארעא דישראל הוו כייפי ליה ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג שיכול לקרות בפני כהן. אבל רב עמרם כתב כל היכא דאיכא כהן לית ליה רשות לישראל למיקרי קמיה אפי' הוא נשיא שבישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפי' כהן עם הארץ קודם לישראל ת"ח. אמר אביי נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה חבילה פירש"י בלשון אחד שלא יקרא לוי כלל וכ"כ ר"ח ורב עמרם ופי' אחר פי' שלא יקדים לוי לישראל אלא מי שירצה יקדים. וכתב א"א הרא"ש ז"ל ודוקא אם ישראל גדול הוא קודם ואם הלוי גדול או אפילו שוין הוא קודם וכן עיקר. ואמר אביי נקטינן ואם אין שם לוי כהן קורא במקום לוי ודוקא כהן הראשון עומד במקום לוי ומברך פעם אחר וקורא אבל כהן אחר לא יעלה שלא יאמרו הראשון פגום הוא. וכן לא יעלו ב' לויים זה אחר זה שלא יאמרו אחד מהן פגום הוא. ויש מקומות שנוהגין לקרות הרבה כהנים בהפסק ישראל ביניהם ואין חוששין שיאמרו הראשון פגום הוא כיון שקראו ישראל אחריו וכ"כ רב עמרם ובתר דקרי כהן לוי וישראל קרי מאן דבעי אי בעי כהן למיתני ומיקרי שפיר דמי. וכשאין שם כהן וקורא לישראל במקומו אומר "במקום כהן" כדי שלא יטעו להאכילו חלות. אבל העולה במקום לוי א"צ לומר "במקום לוי" דמעשר ראשון מותר לזרים וגם לא שכיח:

סימן קלז

ובשבת שקורין שבעה

טעם לעליית שבעה עולים התבאר בשער הכוונות דרושי קידוש ליל שבת דרוש א ענין תפילת שחרית של שבת שכתב "והנה שם (בדרושי קריאת ספר תורה) ביארנו כי ענין ס"ת הוא בחינת יסוד דאבא שבתוך ז"א אשר הוא מתגלה ויוצאת הארתו לחוץ אל יעקב ורחל העומדים כנגד פני ז"א גם נתבאר שם כי בימי החול אין מתגלים רק שלושה פרקין תתאין דנה"י דאבא ומתלבשים תוך נה"י

דז"א. אבל עתה בהוצאת ס"ת ביום השבת מתגלים כל ז"ת נעין לקמן דף ע"ה ע"א ד"ה ונבאר] והטעם לפי שבימי החול לא עלו יעקב ורחל רק כנגד נה"י דז"א בלבד ולכן לא יש רק ג' אנשים עולים לס"ת והם כהן לוי ישראל אבל עתה שעולה ז"א כל ז"ת דאז"א ע"י תפלת שחרית דלחש ודקול רם ולכן עתה אותם ז"ת דאבא שעולה ז"א בהם הנה הם מתגלים עתה בעת הוצאת הס"ת ולכן מספר העולים בס"ת ביום שבת הם ז' כנגד ז"ס והם: כהן בחסד לוי בגבורה ישראל בת"ת ז' בנצח ה' בהוד ו' ביסוד ז' במל'.

עוד כתב בשער הכוונות דרושי קריאת ספר תורה דרוש שני: "ובענין ס"ת דשחרית דשבת שעולין ז' נתבאר שם במקומו כי לסיבה זו עיקר העולים הוא השלישי והששי לפי שהם כנגד הת"ת והיסוד דז"א לפי ששם הוא עיקר גילוי החסדים יותר מבכל השאר. ואמנם יש בזה מקום שאלה שא"כ איך תקנו רז"ל שיעלה תחילה כהן ואחריו לוי שהם כנגד חסד וגבורה הקודמין אל הת"ת שהוא ישראל העולה בבחינה שלישית כי נראה שיותר חשובים הם הכהן והלוי מישראל שהוא השלישי? אבל הענין הוא כי הנה הז' אנשים העולים בתורה ביום שבת בשחר' הנה הם כנגד ב' פרקי תחתונים דנצח דאבא המלובשים ונסתמים תוך ב' פרקים תחתונים דנצח דאימא והם עצמם מלובשים תוך חסד ונצח דז"א וכנגדם שני פרקים תחתונים דהוד דאבא אשר בתוך ב' פרקים תחתונים דהוד דאימא אשר בתוך גבורה והוד דז"א. וכנגדם ב' פרקי היסוד דאבא שהם היסוד והעטרה שבו אשר תוך ב' פרקי היסוד דאימא אשר בתוך הת"ת והיסוד דז"א. והנה ד' פרקים דנצח והוד הם סתומים לגמרי ומלובשים כנז' אבל השני פרקים היסוד דאבא הם מגולים לפי שהיסוד דאימא נשלם ונפסק בחזה דז"א ומשם ולמטה מתגלה היסוד דאבא גילוי גמור ונמצא כפי זה כי שנים הראשונים שהם כנגד חסד וגבורה דז"א אשר בתוכם מלובשים ב' פרקים עליונים א' דנצח דאבא וא' דהוד דאבא ואין להם גילוי הארה כלל לפי שה"ס ב' הזרועות הצומחין ויוצאין מן השליש העליון שבת"ת דז"א ששם האורות מכוסים לגמרי ולכן אין כח ביד שום ישראלי לפותחם ולגלות הארתם אלא הכהן והלוי אשר מצד מעלת יחוסם ומשפחתם יש בהם כח לגלות הארתם ונמצא כי אעפ"י שהם כנגד מקום הסתום עכ"ז שבח ומעלה הוא להם שאין מי שיוכל לגלות הארתם אלא הם ולכן תקנו שיעלו הכהן והלוי ראשונים אבל הנו"ה

דז"א ששם פרק תחתון דנצח ופרק תחתון דהוד דאבא אעפ"י שגם הם סתומים שם עכ"ז יש להם קצת הארה יתירה מבחי' האורות המגולים ביסוד דז"א אשר שם עומד באמצעיתם ומאיר בהם ולכן הדי' והה' שהם כנגד אלו הם יכולים להיות ישראלים אבל עכ"ז אין מעלת' גדולה כיון שהוא מקום סתום ומה שאנו רואים שהם ג"כ מתגלים ע"י עלייתם אין הענין תלוי במעשיהם רק בכהן ולוי שעלו בתחילה כי כיון שלסיבת מעלת יחוסם כנז' היה בהם כח לגלות החסד והגבו' ממילא נתגלו גם הנצח וההוד ואז היה יכולת ביד הישראלי' הרביעי והה' לעלות ולגלותם ונמצא שהיותר גרועים במעלה מן השבעה העולים הם הרביעי והה' אבל הג' והו' הם משובחים ומעולים יותר מן הדי' העולים לפי שהאורו' אשר שם מגולים לגמרי מפאת עצמם כי שם הוא מקום הגילוי בקו האמצעי בדוקא. אמנם יש חילוק ביניהם כי הששי מעולה מן הג' כי הג' אין בו גילוי רק בב"ש התחתונים בלבד שהם מן החזה ולמטה אבל הששי שהוא כנגד היסוד כולו הוא מגולה לגמרי ולכן הוא מעולה מאד. וזהו הטעם שאמר בזוהר שלח לך גבי רבי כרוספדאי חמיד לבא דמיומוי לא סליק לס"ת אלא שתיתאי כו' ונמצא לפי זה שהששי הוא מעולה מכל השבעה עולים גם נמצא שהששי והג' אעפ"י שאינם עושים שום תיקון בידם כמו שעושי' הכהן והלוי שמגלים מקום הסתום כנ"ל מ"מ צריך שיהיו האנשים היותר חשובים במעלה שבכל העולים אז כדי שיהיו ראויים לקבל האורות המגולים ההם כנז' והנה נת' פה ענין די' עולים דשבת ובמקומו ית' יותר בע"ה:

קורין אחר לוי ת"ח הממונים על הציבור ואחריהם ת"ח הראויין למנות לפרנסים על הציבור ואח"כ בני ת"ח שאבותיהם ממונים על הציבור ואח"כ ראשי כנסיות וכל העם: זה סותר למה שהתבאר לעיל שעליית שלישי ושישי חשובות ביותר.

סימן קלז

ואלו השלשה אין קורין פחות מי' פסוקים
 התבאר בס"ה פ' ויקהל דף ר"ו ע"ב שבמנחה של שבת אע"פ שאינו דין עלינו לכפות דיני מצחא דז"א ולכן די בעשרה פסוקים כי זה זמן של דין בימות החול. עוד התבאר שם בדברי ה"מתוק מדבש" בשם שער הכוונות שהעולים במנחה של שבת חשובים יותר

מהעולים בשחרית כי הם נגד חב"ד דז"א ואילו העולים בשחרית הם כנגד ז"ת דז"א.

וידבר עולה מן המנין ואי סליק עניינא בבציר מי' פסוקים כגון פרשת עמלק שאין בה אלא ט' פסוקים שפיר דמי. ואין קורין עם כל אחד פחות מג' פסוקים שנים קורים ג' ג' ואחד קורא ד' ואיזה מהם שקורא ד' הרי זה משובח:

כתב בספר שושן סודות אות תצז: יקראו בס"ת שבעה. אם מוסיפין לא יוסיפו יותר מי"ד שלא יבא טפל חמור על העיקר. ומפטירין בנביא ואין פוחתין מכ"א פסוקים. וכמו "עולותיכם ספו על זבחיכם" דסליק עניינא אף שאין בה כ"א פסוקים שפיר דמי. ולמפטיר נתקנו ז' ברכות ג' לפניו וד' לאחריה. וסוד כל אלה הדברים נבאר בספרי העבודה, כי ז' שנתקנו לעלות בתורה נגד ז' רואי פני המלך ר"ל ז' ספירות (ז"ת) הרואים את פני המלך ש"ת (בינה). וכבר ידעת שכל נביאים נתנבאו בנ"ה ולכן כל מקום שקורין בתורה שבכתב חוזרין וקורין בתורה שבע"פ. (נראה שהכוונה שנצח והוד אלו הנביאים שבהם מפטירין והכתובים ביסוד) ואע"פ שכבר כלולה בתוך ז' העולים לתורה, (שהרי שבעה עולים הם ז"ת וזה כולל נצח הוד יסוד) עם כל זה ראוי ליתן לה זבח בפני עצמו (זו הפטרה) וקדיש. וכלי המשכן יוכיחו. וכבר התבוננת בסוד העולה שהמדה היא המתעלה עד רום שמי שמיא. לכן צריכין להפטיר כ"א פסוקים כחשבון אה"ה ואי סליק עניינא וכו' הטעם כי לא תחסום שור בדישו כי היא העושה הפסקות.

סימן קלח

אין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים. פי' הקורא בתורה לא יקרא עד סוף הפרשה בענין שלא ישאר ממנה אלא ב' פסוקים משום היוצאים שיאמרו העולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים הנשארים וכן לא יתחיל בה פחות משלשה פסוקים שאם יתחיל בה שני פסוקים הנכנס ושומע אומר שלא קרא עם הראשון אלא שני פסוקים שמראש הפרשה:

סימן קלט

הקורא הפרשה צריך לסדר אותה תחלה פעמים ושלש בינו לבין עצמו כהוא דר"ע שקראו אותו לתורה ולא רצה לעלות לפי שלא סדר אותה תחילה ודריש ליה מקרא אז ראה ויספרה וגו'.

מובא בהקסה"ז דף ה"ע"א שהקב"ה התבונן בתורה תחילה וברא את העולם ולמד זאת מהפסוק "אז ראה" וכו' שנאמר "בראשית ברא אלקים את" ארבע תיבות אלו מורות על ארבע ראיות בתורה ורק אח"כ כתוב את השמים ואת הארץ ללמדך שהקב"ה התבונן בתורה וברא את העולם. והרי לך קל וחומר, ומה הקב"ה כך בשר ודם עאכ"ו.

ואינו רשאי לקרות עד שיאמרו לו קרא, וזה שנהגו שש"צ קורא לעולים. ואפי' ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו קרא. וכל הקורין מברכין לפניה ולאחריה ופותח הספר קודם שיברך ואחר כך יברך דתניא פותח ורואה וגולל ומברך פי' לאחר שפתח חוזר וסוגרו ואז מברך וחוזר ופותח וקורא דברי רבי מאיר ר' יהודה אומר פותח ורואה ומברך והלכה כרבי יהודה.

כתב בזה בשער הכוונות דרושי קריאת ספר תורה דרוש ג' ועתה נבאר ענין האדם עצמו כשעולה לקרוא בתורה צריך לזהר שיראה מקום הקריאה ויסתכל בפסוק אשר עתיד להתחיל אח"כ תכסה הכתיבה ע"י מפה של הס"ת ואז תברך ברכת התורה שלפניה ואח"כ תפתח ותקרא ואח"כ תחזור ותסתום הכתיבה ואז תברך ברכת התורה של אחריה. ואעפ"י שיש פוסקים שכתבו שאין צורך לכל זה כמ"ש ב"י וע"ש.

ולאחר שקרא גולל ומברך וזה נוסח הברכות ברכו את ה' המבורך בקול רם כדי שיענו הציבור ברוך ה' המבורך ואע"פ שאומר ברכו אינו כמוציא עצמו מן הכלל כיון שאומר המבורך. וה"ר יהודה ברצלוני כתב בשם רב סעדיה גאון אע"פ שאומר "המבורך" ולא הוציא עצמו מן הכלל צריך להחזיר עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך מידי דהוה אברכת המזון שאף על פי שאומר

נברך שאכלנו משלו צריך לחזור למקום שפסק ולומר ברוך הוא שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ואף על פי שכבר בירך על התורה בבוקר קודם פרשת הקרבנות חוזר ומברך אשר בחר בנו כשקורא בתורה ולא הוי ברכה לבטלה דמשום כבוד תורה נתקנה כשקורא בציבור. וכתב אחי הרב יחיאל ז"ל ואם איחר אדם לבא לב"ה עד קריאת התורה והתחיל בברכות וכשסיים ברכת התורה קודם שהתחיל פר' הקרבנות קראוהו בתורה בזה נסתפקתי אם יש לו לברך אשר בחר בנו אם נאמר שאין לחלק הואיל ותקנו ברכה זו על קריאתה בציבור יש לו לברך אע"פ שכבר בירך או נאמר ודאי אחת מהן לבטלה דהיאך יברך ברכה אחת פעמים בזה אחר זה בלי הפסק בינתיים וכן היה נ"ל אמנם שאלתי את פי א"א הרא"ש ז"ל ואמר לי יש לו לברך כי לא חלקו חכמים ואם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה ודאי נ"ל שאין לו לברך שנית אשר בחר בנו דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה:

ומטבע של ברכה אחרונה כך הוא אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו פי' "תורת אמת" היא תורה שבכתב

נתקן על הפסוק "תורת אמת הייתה בפיהו" וסודו שתורה שבכתב היא ספירת התפארת והיא נקראת אמת כמ"ש "תתן אמת ליעקב". כתב בספר תיקו"ז דף סח ע"א שכל העוסק בתורה הנקראת "תורת אמת" דיוקנו חקוק בספירת התפארת. עיין תיקו"ז תיקון כה דף ע ע"א "ספר תורה איהו דרגא דיעקב". וכ"כ בזו"ח דף ק"מ ע"ב "ספר תורה איהו מסטרא דעמודא דאמצעיתא".

"וחיי עולם נטע בתוכנו" היא תורה שבע"פ דכתיב (קהלת יב) דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים.

כתב בספר "עמק המלך" שער יד פרק קי"ז ש"חיי עולם" זו המלכות שסודה תורה שבעל פה.

לאפוקי מאותם האומרים "ולחיי עולם נטעה בתוכנו".

ושתי ברכות אלו יש בהם מ' תיבות כנגד מ' ימים שעמד משה בהר. כתב בעל המנהיג שהקורא בתורה ומברך בה נוטלה בידו וסמך למנהג מההיא דסוכה (מא:) כך היה מנהגם של אנשי ירושלים אדם יוצא מפתח ביתו לולכו בידו וכו' עד היה קורא בתורה ונושא כפיו מניחו ע"ג קרקע, אלמא שצריך ליטול הספר בידו בשעת קריאה:

סימן קמ

ירושלמי הקורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון דאי תימא ממקום שפסק נמצא הראשונים נתברכו לפנייהם ולא לאחריהם ואחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפנייהם:

סימן קמא

וצריך לקרות מעומד דתנן הקורא את המגילה יושב יצא משא"כ בתורה ומטעם זה נמי צריך ליזהר שלא לסמוך דאמרינן בפ"ב דזבחים עמידה מן הצד פירוש ע"י סמיכה איכא בינייהו לרבנן לא הוי עמידה

כתוב בזוהר (ח"ג פ"ז ע"ב) שצריך לעמוד מפני ספר תורה אפילו כשרואים אותו. בזוהר שם מסופר שרב המנונא סבא כשראה חומש של ספר תורה עמוד מפניו ואמר "מפני שיבה תקום".

וצריך שלא יקראו שנים דתנן במגילה "קראוה שנים יצאו" משא"כ בתורה אלא אחד קורא אותו שעולה ואין ש"צ קורא עמו. בס"ה (ח"ב דף ר"ו ע"א) "וְאָסִיר לְמַקְרִי בְּסִפְרָא דְּאֹרֵייתָא, בְּרַחֲדָא בְּלַחֲדוּי, וְכִלְא צִייתִין וְשִׁתְּקִין, בְּגִין דִּישְׁמַעוּן מַלְיָן מִפּוּמִּיה, כְּאִילוּ קָבִילוּ לָהּ הָיָא שְׁעֵתָא מְטוּרָא דְּסִינִי, וּמֵאן דְּקָרִי בְּאֹרֵייתָא, לָהּי חַד קָאִים עָלֶיהָ, וְשִׁתִּיק, דְּלֹא יִשְׁתַּמְעַ בְּרַחֲדָא בְּלַחֲדוּי, לָא תִרִין דְּבוּרִין, לְשׁוֹן קִדְּשׁ חַד, וְחַד הוּא, וְלֹא תִרִין דְּבוּרִין, וְאִי תִרִין מְשִׁתְּכִין בְּסִפְרָא תוֹרָה, גְּרִיעוּתָא דְּרָזָא דְּמַהִימְנוּתָא אִיהוּ וְגְרִיעוּתָא דִּיקְרָא דְּאֹרֵייתָא אֲשִׁתְּכַח בְּסִפְרָא תוֹרָה,

עוד כתוב שם (רב ע"א) מאן דקרי בספר תורה, חד קרי וחד לשתוק, ואי תרי קראן באורייתא גרעי מהימנותא דלעילא.

ומה שנהגו האידנא שש"ץ קורא פי' א"א הרא"ש ז"ל לפי שאין הכל בקיאים בטעמי קריאה ואין הציבור יוצאים בקריאתו והוא

בעיניו כיודע ואם לא יקראוהו אתי לאינצויי עם ש"צ לכך תקנו שיקרא ש"צ שהוא בקי בקריאה. ומ"מ גם העומד לקרות יקרא בנחת עם ש"צ שלא תהא ברכתו לבטלה. והא דאמרינן שלא יקראו שנים פי' בקול רם דטעמא משום דתרי קלי לא משתמעו ומי שאינו יודע לקרות אינו ראוי שיקראוהו ש"צ והויא ברכה לבטלה ולא מסתבר שיברך על קריאת ש"צ עד כאן. ומיהו אם יודע לקרות כשמקרינ אותו שפיר דמי.

ואם ש"צ רוצה לברך לעצמו ולקרות צריך שיהא אחד עומד אצלו דתניא בתוספתא חזן העומד לקרות אחד עומד ומחזן עליו עד שיקרא וגרסינן נמי בירושלמי רב שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא וחזא חזנא דקרא ולא קאי בר איניש תחותיה א"ל אסור לך כשם שניתנה ע"י סרסור (דהיינו מרע"ה) כך אנו צריכין לנהוג בה ע"י סרסור.

הדבר כתוב במפורש בס"ה (חלק ב דף ר"א) "וּמֵאֵן דְּקָרִי בְּאוֹרֵי יְיָ, לְהוֹיָד דְּקָאִים עָלֶיהָ, וְנִשְׁתִּיק".

אין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הצבור:
סוד הלכה זו לא נמצא בספרים אולם יגיד עליו ריעו והוא בברכת כהנים וברכת המוציא. כתב בספר הקנה (ענין יראת המקום) "והבוצע לא יבצע עד שיכלה אמן מפי המסובין שאם השלימו אמן וזה בוצע הוה כפירה, שחלק האמן ולא מניחו לנוח באמן האחרון. ע"כ. למדנו שעניית אמן חייבת להיות בסוף המצווה ולא בתוכה.

סימן קמב

כתב בעל המנהיג אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו, טוב שלא להגיה עליו על שגגותיו ברבים שלא להלבין פניו דאף על פי שטעה בה יצא ידי קריאה דאיתא במדרש שאם קרא לאהרן הרן יצא. והרמב"ם ז"ל כתב קרא וטעה אפי' בדקדוק אות אחת מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק:

כתוב בספר תיקוני זהר דף קמ"ב "וּבְרִי, בְּנִדְאֵי אֵינוֹן שְׁלוֹחֵיָא דְּצִבּוֹרָא, צְרִיכִין כִּד קָרְאֵן סֵפֶר תּוֹרָה דִּיחֻתְכוֹן מְלִין, וְלֹא יִימְרוּן לְהוֹן בְּהִלְעָטָה".

סימן קמג

אין קורין בתורה בפחות מי' גדולים בני חורין ואם התחילו בי' ויצאו מקצתן גומרין. אין קורין בחומשין בציבור פי' אם כתוב חומש לבדו אפי' בגלילה כס"ת אין קורין בו עד שיהו כל ה' חומשין ביחד. תניא בתוספתא בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד כגון שאין בה מי שיודע לקרות אלא אחד עומד וקורא ויושב וחוזר ועומד וקורא ויושב אפי' ז' פעמים. וכ' א"א הרא"ש דזו התוספתא נשנית לפי המנהג הראשון שהיה ראשון מברך לפניו והאחרון לאחריה לכך צריך לישוב בכל פעם ופעם להכיר שהן ז' אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם ופעם ברכה ראשונה ואחרונה כמו כהן שקורא במקום לוי א"צ לישוב. עיר שכולה כהנים או לויים כולם קורין בתורה פעמים זה ראשון ופעמים חבירו:

סימן קמד

מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה פי' שלא ידלג מפרשה זו לפרשה אחרת וה"מ בב' ענינים דאיכא למיחש שמא תתבלבל דעת השומעים אבל בחד ענינא כגון אחרי מות ואך בעשור שכהן גדול קורא ביוה"כ ששניהם מענין אחד מדלגין ובנביא מדלגין אפילו בב' ענינים וזה וזה בכדי שלא יפסיק המתורגמן פירוש שלא ישהה בדילוג אלא בכדי שישלים התורגמן פסוק שתרגם שאין כבוד לציבור לעמוד בשתיקה וכן אין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד ציבור:

אין קורין לאדם אחד בשני ס"ת משום פגמו של ראשון שלא יאמרו חסר הוא אבל ג' גברי בג' ספרים כגון ר"ח טבת שחל להיות בשבת לא הוי פגימה:

סימן קמה

בימי חכמי התלמוד היו רגילין לתרגם כדי שיבינו העם כי לשונם היה ארמי

גם בס"ה (ח"ב דף ר"ו ע"א) מצריך תרגום ויב"ע ח"ד קלא. מתרגם ח"ד. ורזא דא קליפה ומוחא. (רזא דעלמא דא ורזא דעלמא דאתי) פירוש

קריאת התורה זה מתקן את פנימיות העולמות והתרגום את חיצוניות העולמות. כתב בספר "פרי עץ חיים – שער השבת – פרק ג': "צריך להכין קליפות נוגה להעלותה בקדושה, בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום" והטעם כתב בספר הליקוטים – פרשת נח – פסוק א שהתרגום הוא בקלי' נוגה "ואונקלוס הגר היתה נשמתו מן הקליפה הזאת" דהיינו קלי' נוגה. עוד, כתב ספר פרי עץ חיים – שער קריאת ספר תורה – פרק ה כי "לשון הקדש נגד הפנים ותרגום נגד אחורים, כנודע כי כל תרגום בסוד אחוריים". וגם אמרו תרגום גימ' תרדמה. העולה מכל הנזכר שבקריאת התורה פסוק מקרא ופסוק תרגום תקנים פנים ואחור שבה.

ואין הקורא רשאי לקרות לתורגמן יותר מפסוק אחד אלא קורא לו פסוק אחד ומתרגמו וחוזר וקורא לו פסוק שני. ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם ולא המתרגם יותר מהקורא ולא הקורא רשאי לקרות פסוק אחר עד שיכלה התרגום מפי המתרגם. והקורא אינו רשאי לסייע למתרגם שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה. קטן מתרגם ע"י גדול אבל אינו כבוד לגדול שיתרגם ע"י קטן. כתב רב נטרונאי אלו שאין מתרגמין ואומרים אין אנו צריכים תרגום דרבנן אלא בלשון שלנו בלשון שהציבור מבינן אין יוצאים י"ח אלא חייבים לתרגם. אבל אם אינן מתרגמין להכעיס בני עבירה הם ואם מפני שאינן יודעין לתרגמו ילמדו ויתרגמו ואם יש מקום שרוצים לפרש להם יעמוד אחר חוץ מן המתרגם ויפרש להם כרצונם. אבל התוספות כתבו על הא דתניא ר' חלפתא בן שאול אומר ל"ש אלא במקום שאין תורגמן אבל במקום שיש תורגמן פוסק משמע שגם בימי חכמי התלמוד היו מקומות שלא היו מתרגמין. מכאן סעד למנהג שלנו שאין אנו רגילין לתרגם. ואמרינן נמי בירושלמי ממה דאנן חמי רבנן נפקי לתעניתא וקראו ולא מתרגמין הדא אמרה שאין התרגום מעכב ונראה שהם היו רגילין לפרש להמון העם שהיו מדברים ארמית אבל לדידן מה תועלת בתרגום כיון שאין אנו מבינן אותו ואין לומר נלמוד מהם לפרש לעם בלשון שיבינו די"ל תרגום שאני שנתקן ברוח הקדש:

סימן קמו

גרסינן בפ"ק דברכות ועוזבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא ואפילו בין פסוק לפסוק אסור לצאת אבל בין גברא לגברא שפיר דמי. גרסינן בפרק ואלו נאמרין כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בד"ת שנאמר וכפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר כי עמדו ולא ענו עוד. והא דאיתא בפ"ק דברכות רב ששת מהדר אפיה וגריס פי' בשעת קריאת התורה פירש"י שהיה גורס בלחש דהא דאמרין שאסור לספר היינו דוקא בקול רם לפי שמונע האחרים מלשמוע אבל בלחש שרי. ובה"ג פירש ה"מ דאסור לספר בדליכא י' דצייתי לס"ת אבל אי איכא י' דצייתי שפיר דמי ורי"ף פי' דוקא רב ששת שתורתו אומנתו אבל אינש אחרינא אסור כתב רב שר שלום ס"ת בין כשמוציאים אותו בין כשמחזירים אותו למקומו עומדים מפניו לאלתר ויושבין לאלתר.

ואין צריכין לעמוד עד שעונין הציבור יהא שמיה רבה ולא ראינו מי שנוהג כך, דמה שכתוב "וכפתחו עמדו כל העם" אותה עמידה שתיקה היא, אבל לעמוד מפני ס"ת עד שעונין אמן יהא שמיה רבא לא שמענו.

סימן קמז

אסור לאחוז ס"ת בלא מטפחת דא"ר פרנך א"ר יוחנן האוחז ס"ת ערום נקבר ערום פי' שאין לו שכר אותה מצוה הביאור הסודי בזה כתב בשער הכוונות – דרושי קריאת ספר תורה דרוש ג' ועתה נבאר ענין האדם עצמו כשעולה לקרוא בתורה צריך לזהר שיראה מקום הקריאה ויסתכל בפסוק אשר עתיד להתחיל אח"כ תכסה הכתיבה ע"י מפה של הס"ת ואז תברך ברכת התורה שלפניה ואח"כ תפתח ותקרא ואח"כ תחזור ותסתום הכתיבה ואז תברך ברכת התורה של אחריה ואעפ"י שיש פוסקים שכתבו שאין צורך לכל זה כמ"ש ב"י וע"ש. גם צריך לזהר כשיעלה לקרוא בס"ת שיאחז בס"ת בשני ידיו ולא בתיק כ"א ביריעה עצמה יד א' מצ"ז ויד א' מצ"ז אבל תאחוז אותה ע"י מפה של הס"ת לא בידך ממש כאומרים ז"ל כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום מאותה מצוה והנה זו היא הכוונה שיכוין בשעה שאוחז ס"ת בידו יכוין

שהס"ת ה"ס שני שמות אהיה א' במילוי יודין וא' במלוי ההין שהם קס"א וקנ"א ושניהם בגי' חדש ותכוין שע"י ב' ידיך האוחזות בו נשלם ונעשה שם בסוד וקורא לך שם חדש והנה ש"ס וספר חשבונם שוה והענין הוא כי באהיה דיודין יש בו י"ד אותיות ד' בפשוטו ועשרה במלואו והרי זה כנגד יד ימינך שהיא כנגד י"ד אותיו הנז' וכנגד יד י"ד אותיות אחרים באהיה דההין ביד שמאלך ואם תחבר ב"פ י"ד הנז' יהיו בגי' כ"ח עם הב' אהיה עצמה שהם בגי' חדש כנז' נמצא כי כ"ח וחדש הם בגי' ש"ס והם בגי' ספ"ר:

ונמצא כי ספר הוא בחי' ב' שמות אהיה דיודין וההין העולים חדש ועם כ"ח אותיותיהם הם בגי' ש"ס והם ספ"ר וז"ס כוונת הס"ת ואחר שאחזת אותו בשני ידיך וכוונת בו הכוונה אז תכוין לכלול יד שמאל ביד ימין כנודע ואז תסיר משם יד שמאלך ותשאר יד ימינך לבדה אחוזה בס"ת כל זמן קריאתך בו כנז':

שאל בספר עולת תמיד – שער נפילת אפים "(מספר כתיבת יד). מאמר (מגילה ל"ב ע"א) כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום. י"ל מה פשעו מה חטאתו שיהיה נקבר ערום בשביל שאחז ס"ת ערום! אבל הסיבה היא זאת שכשאוחז ס"ת ערום עלה בלבו ובמחשבתו שום זלזול לפי שלא ראה אותו בתיקונו, ובעבור שזלזל בכבוד ס"ת נעשה שיהיה נקבר ערום, ופי' שיהיה נקבר ערום בלא שכר המצוה שעשה. או ר"ל כל שאוחז ס"ת ערום ר"ל כל האוחז ס"ת ככתבם וכלשונם בלי שום פי' ותורה כצדוקים ובייתוסים נקבר ערום. או ר"ל כל האוחז ס"ת לקרות בו ואינו מקיים מה שכתוב בו נקבר ערום כמשז"ל במקום אחר נאה דורש ונאה מקיים:

פירוש נוסף למילים ערום מאותה מצוה כתב הרמ"ע בספרו עשרה מאמרות – מאמר חקור דין – חלק ג פרק ח "ואולם הערום מן מצות הוא ערום לגמרי מהנהו חלוקי דרבנן הידועים לבעלי מצות והבזזה ספר תורה מעיד על עצמו שבזה מה שכתוב בזה וממילא ידעינן ביה שהוא עושה מצות שלא לשמן והיותו ערום מאותה מצוה מיוחדת גורם היותו ערום מכל המצות כיון שהן בזויות עליו.

הצצתי בספר "אבן השהם" לרבי חיים ויטאל זללה"ה שפירש את מאמר חכמים "כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום" כביקורת

על הצדוקים והבייתוסים שלא מקבלים תורה שבעל פה, נקבר ערום ללא ידיעת התורה. ודפח"ח.

א"ר שפטיה א"ר יוחנן י' שקראו בתורה גדול שבכולם גולל דא"ר יהושע בן לוי י' שקראו בתורה הגולל נוטל שכר כנגד כולם ורגילים באשכנז לקנותה בדמים יקרים לחבב המצוה וכתב בעל העיטור איכא מ"ד י' לאו דוקא אלא גדול שבב"ה ואיכא מ"ד עשרה דוקא שבעה שקראו בתורה ומתרגם ומפטיר וש"צ ואמר ר' שפטיה א"ר יוחנן הגולל ס"ת יעמידנו על התפר שאם יקרע יקרע התפירה וא"ר שפטיה א"ר יוחנן הגולל ס"ת גוללו מבחוץ וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים פי' כשהספר עומד לפניו יהפוך הכתב אליו ויתחיל לגלול מבחוץ ואחר שגמר הגלילה יהדק סוף המטפחת מבפנים שכשיבא לקרות בו ימצא ההידוק בפנים ולא יצטרך להפך הספר לצד ההידוק א"ר ינאי בריה דר' ינאי סבא משמיה דרבי ינאי מוטב תגלל מטפחת ס"ת ולא יגלל ס"ת פי' שלא ישים ס"ת בחיקו על המטפחת ויגלול ס"ת כדי שתכרך במטפחת א"ר תנחום אמר ריב"ל אין המפטיר מתחיל עד שיגלל הספר כדי שלא יהא הגולל טרוד ולא יוכל לשמוע ההפטרה:

על ענין גלילת ספר תורה לא מצאתי פירוש קבלי.

סימן קמט

ותו גרסינן התם א"ר תנחום אמר ריב"ל אין הציבור רשאים לצאת עד שינטל ס"ת ושמואל אמר עד שיצא ולא פליגי הא דאיכא פתחא אחרינא הא דליכא פתחא אחרינא אמר רבא בר אהינא אסברא לי אחרי ה' אלהיכם תלכו פירש"י איכא פתחא אחרינא משינטל ס"ת לצאת דרך פתחו הרוצה לצאת בפתח אחר יוצא אפי' לא יצא ס"ת ליכא פתחא אחרינא נכון הוא שיצא ס"ת ולא יצא אדם בפני ס"ת וגאון פי' שהא דאמר ריב"ל בכל מקום קאמר כשש"צ אומר עושה שלום אחר גמר תפלתו אין ציבור רשאים לצאת עד שינטל ס"ת להצניעו והוסיף שמואל כי בזמן שמוציאין אותו מב"ה להצניעו אין רשאי לצאת עד שיצא וילכו אחריו ויעשו

לו הידור. ואמר רבא בר אהינא אסברא לי "אחרי ה' אלהיכם תלכו"

מסביר בספר הזוהר (ויקרא כ ע"ב) שהתורה מלמדת אותנו דרכי חיים, דרכי מלכו של עולם כדי שנדע לעובדו בלב שלם שנאמר אחרי ה' אלהיכם תלכו. וסוד הפסוק הנלע"ד הוא אחרי הקדוש ברוך הוא והשכינה הקדושה נלך על ידי לימוד תורה שבכתב ותורה שבעל פה. מסביר מרן הבן איש חי (סוטה לט ע"ב) שנלך אחר מידותיו של הקב"ה. בספר הוראת שעה לרב המקובל צ"ע הרב שלמה הכהן זצוק"ל זלה"ה האריך לבאר את ענין הליכת בית הכנסת וכתב: "הנה תחילת הכל יש לכוין לקיים מצות עשה דאורייתא דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו. וכבר קדמה הידיעה שכל מקום שאומר משה רבינו ע"ה לישראל ה' אלהיכם מדבר על מלכות נוק' דז"א כי הוא היה במדרגה העליונה (ז"א מחזה ולמעלה) בסוד איש האלהים בעלה דמטרוניתא כמ"ש רבינו בסוף שער דרושי אבי"ע יע"ש. על כן הוא מצוה את ישראל אחרי ה' אלהיכם תלכו. עיי"ש.

הילכך ליעכביה לס"ת עד דנפיק והוא אחוריה ולא נפיק מקמיה. ואי איכא פתחא אחרינא רשאיין. ולאחר שגמר קריאת הספר אומר ש"צ קדיש ומחזיר הספר למקומו ואומר תהלה לדוד וסדר קדושה כסדר שאר הימים. ויש מקומות שאומרים תהלה לדוד וסדר קדושה מיד ואחר כך מחזירין הספר למקומו:

סימן קנ

הלכות בית הכנסת

קודם שאצא מב"ה אפרש דינה וקדושתה. כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת ולקנות להם תורה נביאים וכתובים. ואין בונין אותה אלא בגובה של עיר ומגביהין אותה עד שתהיה גבוה מכל בתי עיר.

מה הענין שיהא בית הכנסת גבוה מכל בתי העיר? הנה בזוהר בשלח דף נט עב ברע"מ מדבר על מצוות בנין בית המקדש וכן על מצוות בנין בית הכנסת שצריך להיות "בשפירו סגיא" ביופי ובהידור רב כי בית הכנסת זה מקום השראת השכינה ונאמר בה "כולך יפה רעייתי" ולכן צריך לפאר את בית הכנסת שנאמר (ישעיה ס, יג) "לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד" וסוד הענין ביאר הרב מקדש מלך (זהר חלק א דף קצג/ב) "כך היא קבלתנו שתיקון המלכות הוא מזעיר בבחי' נה"י שלו כד"א "ומקום רגלי אכבד" ודייק יעמיד שכלי העמדה הם הרגלים. ע"כ. ושים לבך על מילת "אכבד" הרומזת על השם הנכבד שם אדנות המורה על השכינה. ואכן זו גמרא מפורשת במסכת מגילה (דף כט/א) "תניא רבי שמעון בן יוחי אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום שגלו שכינה עמהן גלו למצרים שכינה עמהן שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים וגו' גלו לבבל שכינה עמהן שנאמר למענכם שלחתי בבלה ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקדוש ברוך הוא שב עמהן מבין הגליות בבבל. היכא? אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא וכו' עיי"ש. מכאן למדנו במפורש שבתי הכנסת הם מקום השראת השכינה. אבל עדיין יש לחקור האם גובה בית הכנסת מראה על הידור? שמא הנוי החיצוני והפנימי הוא הקובע? מדוע קבעו לנו חכמים את ענין הגובה כמדד נוי? והנה הצצתי בספר "קהלת יעקב" לרב המקובל יעקב צבי יולס זצוק"ל שכתוב שענין גובה רומזת לתפארת וכ"כ בתיקון ז' תיקון ע' (דף קכד) ו"עיר" ידוע שזו המל' הרי שבית כנסת (שכינה) בעיר (שכינה) בגובה (תפארת/קודשא בריך הוא) זה יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה.

סיכום: ההסבר הסודי של הגבהת בית הכנסת מכל בתי העיר הוא ענין של ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה כדלעיל.

ודוקא בתים שמשמשין בהן אבל בירניות ומגדלים שאין משמשין בהן יכולין להגביהן יותר מב"ה. וגג שהוא משופע ואינו ראוי לתשמיש צריך לשער דעד המקום שהוא ראוי לתשמיש שלא יהא גבוה יותר מב"ה. י"א מי שהגביה ביתו יותר מב"ה שכופין אותו להשפילו.

ואין פותחין אותו אלא למזרח שכן מצינו בהיכל שהיה פתוח במזרח ופירשו התוס' דוקא בימיהם שהיו מתפללים למערב אבל אנו שמתפללים למזרח לצד א"י אין עושין הפתח במזרח. הכיוון הוא ירושלים שסודה מלכות וסוד מזרח תפארת הרי שוב יחוד תו"מ.

ובונין בה היכל להניח בו ס"ת
סוד הענין ברור היכל גימ' אדנות וזו המלכות וספר תורה זו התפארת, סוד תורה שבכתב. נמצא שגם כאן חוזר העניין של יחוד תו"מ שזה יחוד זו"ן שהם קו"ש.

ובונין אותו לרוח שמתפללין כנגדה באותה העיר כדי שיהיו פניהם מול ההיכל כשיעמדו לתפלה.
כתוב בס"ה (ח"ג קיד עב) הנה זה עומד אחר כתלנו, אלו כתלי בית הכנסת. ע"כ. וכיון שבנו בית כנסת מיד מזדמן בית כנסת רוחני כנגדו (זוהר ח"ב רנא עא).

ומעמידים בימה באמצע בית הכנסת לעמוד עליה הקורא בתורה כדי שישמעו כולם.

מכאן שהבימה גבוהה מרצפת בית הכנסת. בבית כנסת הארי הקדוש בצפת וכן בבית כנסת המקובלים בית אל בירושלים תקנו שבע מדרגות מרצפת בית הכנסת עד רצפת הבימה שעליה קוראים בתורה. מקום החזן הינו בנפרד מהבימה ובצפת היה נמוך מרצפת בית הכנסת לקיים מ"ש ממעמקים קראתיך ה'. ונראה לענ"ד שהבימה רומזת לספירת המלכות כי בימה גימ' אל הוי"ה שהוא בתפארת. אי נמי, בימה קרי ביה "ים בה" באופן ש"ים" זו המלכות ו"בה" גימ' שבע אלו שבע ספירות חגתנה"ם של התפארת המולבשות על ידי המלכות. גם ידוע ששם מ"ה הוא בתפארת ובימה

היינו בי מ"ה. שבע המדרגות של הבימה רומזות להלבשת המלכות את התפארת מחזה שלה ולמטה. היום קוראים לבימה תיבה וגם תיבה זו ספירת המלכות כמפורש בזוהר פ' נח דף נט עב וכן זוהר פנחס רנ"ח ע"ב.

וכיצד יושבים בה? הזקנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל וכל העם יושבין לפניהם שורות שורות ראשונות פניהם כלפי פני הזקנים

פניהם כלפי פני הזקנים לקיים מ"ש "ונגד זקניו כבוד" וכתב בזה המהרש"ו זללה"ה בשער המצות - פרשת קדושים בעניין מצות כבוד חכמים וזקנים: "כתיב מפני שיבה תקום וגו'. הנה ג' תיקונים נמצאו למעלה אחד בא"א שהוא יותר זקן מכולם וכנגד דיקנא קדישא דיליה אמר "מפני שיבה תקום". וכנגד דיקנא קדישא דז"א אמר "והדרת פני זקן". וכנגד הנוקבא דז"א שאין בה דיקנא אמר "ויראת מאלהיך" שהיא נקראת יראה כנודע. והנה כנגד ז"א אמר זקן זה קנה חכמה כי לא הייתה לו חכמה עד שעטרו אבא בההוא עיטרא ועייל ליה במוחין בחינת חכמה עילאה וזה אומרו זה קנה חכמה כי ז"א הנקרא זה קנה את החכמה מחדש מה שלא היה בו מתחלה. והנה מי שהוא זקן מששים שנה ומעלה אפילו שאינו ת"ח צריך לקום מפניו אבל בפחות מבן ששים א"צ לקום מפניו אלא א"כ הוא חכם שקנה חכמה ולכן ר"ת מ"פני שיבה ת"קום הוא מש"ת [ב] כי משתין שנין ואילך אז נקרא שיבה. [ג] וטעם מספר זה הוא כי הששה תיקונים ראשונים דדיקנא דא"א נעלמים מאד ואין בהם גילוי כלל למטה. והנה כפי גדרם כן ראוי לכבדן כי א"א הנקרא "שיבה" נאמר בו קימה ובזקן נאמר בו הידור לבד [ד] ובאשה נאמר ויראת מאלהיך יראה בלב ואין צריך לא קימה ולא הידור. ואמר לי מורי זלה"ה שאם יכוין האדם לכוונה זו שכתבנו בהיותו קם מפני ת"ח או זקן שיועיל לו מאד להתחכם בתורה. גם פעם אחת הייתי מהלך בדרך עם מורי זלה"ה הובאת ת"ח והלך לפניו במתכוין וכראות מורי זלה"ה זה אף הוא מתכוין היה תמיד ללכת אחריו אף אחר שהתלמיד חכם הלך לצד אחר ואמרתי לו כי חס ושלום נראה כנותן מכשול לפני עור כי אותו הת"ח לא היה מכיר ערך מורי זלה"ה. והשיב לי כי כיון שהת"ח היה מתכבד בזה היה הוא מחוייב לחלוק

לו כבוד ולעשות רצונו בכך ע"ד הלל הזקן שרץ לפני עני בן טובים
ג' מילין כי גם זה בכלל כבוד ת"ח. ע"כ.

ושל אחריה פניהם כלפי אחורי השורה שלפניה וכן כולם עד
שיהו כל העם פניהם כלפי ההיכל וכלפי הזקנים וכלפי התיבה.
ובעת שש"צ עומד בתפלה יורד לארץ לפני התיבה וזו אינה
הבימה אלא תיבה לתפלה והיא סמוכה לקיר בית הכנסת ואינה
באמצע ב"ה ופניו כלפי הקודש כשאר העם:

סימן קנא

בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק
והיתול ושיחה בטלה

כתב בזה בספר הזוהר (תרומה דף קלא ע"ב) "כד אתי צפרא
וצבורא אשתכחו בבי כנישתא, בעו לאשתכחא בשירין ותושבחן
דדוד, והא אוקימנא דסדורא איהו לאתערא רחימו לעילא ותתא,
לאתקנא תקונין, ולאתערא חדוה, דהא בגין דא ליואי מתערי
לאתערא רחימו וחדוה לעילא, באינון שירין ותושבחן. ומאן
דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול, ווי ליה דאחזי פרודא, ווי ליה
דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל, דאחזי
דהא לית ליה אלהא, ולא אשתכח תמן, (ולית ליה חולקא ביה), ולא
דחיל מניה, ואנהיג קלנא בתקונא (ס"א בתקיפא) עלאה דלעילא.

תרגום: כאשר מגיע השחר והציבור נמצאים בבית הכנסת הם
צריכים לשורר בשירים ותשבחות של דוד דהיינו פסוקי דזמרה.
וכך למדנו שאמירת פס"ד באה לעורר אהבה למעלה ולמטה, לתקן
תיקונים, ולעורר חדוה. שהרי מסיבה זו הלוויים משוררים בבית
המקדש לעורר אהבה ושמחה למעלה באלו השירות והתשבחות.
ומי שמשוחח בבית הכנסת בדברי חול אוי לו שמראה פירוד וגורע
מהאמונה. אוי לו שאין לו חלק באלהי ישראל שמראה שאין לו
אלוה ואינו נמצא שם ואינו ירא ממנו והוא מבזה את תיקון העולם
העליון.

ואין אוכלין ושותין בהן ולא נאותין ולא מטיילין בהן ולא נכנסין
בהן בחמה מפני החמה ולא בגשמים מפני הגשמים.

מבואר בס"ה נשא דף קכא ע"א שבבית הכנסת בו נאספו עשרה מתפללים שורה השכינה ואשרי מי שזוכה להיות מאלו העשרה. האר"י הקדוש היה יושב באימה גדולה בבית הכנסת.

ותלמידי חכמים מותרין לאכול ולשתות בהן. ואין מחשבין בהן חשבונות אלא א"כ הן של מצוה כגון: חשבון קופה של צדקה ופדיון שבויים וכיוצא בהן.

ואין מספידין בהן אלא א"כ יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר שכל בני העיר מתקבצין ובאין להספידו. ואם צריך ליכנס בה לצרכו כגון לקרות לאדם יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואח"כ יקראנו כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו ואם אינו יודע לקרות ולא לשנות יאמר לאחד מן התינוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו. או ישהה מעט ואח"כ יצא שהשיבה בה מצוה שנא' "אשרי יושבי ביתך". היו לה ב' פתחים לא יכנס בפתח זה לעשות דרך לצאת בפתח הב' לקצר דרכו ואם היה הדרך עובר שם קודם שנכנה ב"ה מותר. וכן אם לא נכנס בה תחלה כדי לקצר דרכו מותר לעשותה דרך.

וכשנכנס בה להתפלל מצוה למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחרת.

הלכה זו נלמדת מיחזקאל (מו, ט) ובבוא עם הארץ לפני יהוה במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו (יצאו) יצא. מה הסוד בהנהגה זו? הנה הגאון כבוד הרב מנחם מנדל משקלאב זצוק"ל זלה"ה פתח לנו בזה פתח הבנה לפי מה שנאמר בזוהר פ' וישלח (קע"ב ע"ב) ד"ה ותרין פתחין פתיחו שמדבר על תיקון השכינה בחו"ג. לפי האמור בית הכנסת ובית המקדש שניהם בספירת המלכות וכאשר אדם בא משער צפון הוא ממשיך לה גבורות והבא משער דרום ממשיך לה חסדים ואז השכינה עולה ונתקנת בין שתי זרועות של ז"א בחינת שמאלו תחת לראשי וכו' ואז זה מעורר יחוד יעקב ולאה. אם האדם חוזר על עקבותיו מבטל את הייחוד הזה.

ומותר ליכנס בה במקלו ובתרמילו ובאפונדתו ויכול לרוק בה ובלבד שישפשפשו ברגליו. ונוהגים בהן כבוד לכבדן ולרבצן.

מה סוד "כיבוד וריבוץ"? הנה מזוהר בראשית (קסד עב) בעניין התרפים שכאשר דיברו היו מכבדים ומרבצים לפניהם, נראה שפעולת כיבוד וריבוץ הינה פעולת כבוד וזה רומז לשם הנכבד אדני השורה בבית הכנסת. ונראה שיש גם פעולה שלישית והיא זילוף וירמזו לנה"י (כיבוד) חג"ת (ריבוץ) וכח"ב (זילוף).

ונוהגים בכל המקומות להדליק בהן נרות לכבדן ואפילו לאחר שחרבו עדיין הן בקדושתן.

נלמד מפסוק "באורים כבדו ה'" וכתב בזה השל"ה הקדוש – מסכת תמיד □ (פרק נר מצוה עז) "מצוה להיות לכל איש נר לתפילה. וזה לשון ראשית חכמה דף ס"ח ע"ב, שאמר הנביא (ישעיה כד, טו) על כן באורים כבדו ה', וכן אמרו במקום אחר (שופטים ט, ט), ויאמר להם הזית החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים. ואף על פי שזה נאמר לענין משל, לא נכתב בנביאים מלה לבטלה, אלא ודאי כולם נוגעים לענין מעשה. ומדרש מצאנו סמך לענין זה, הוא בילקוט פרשת בהעלותך (תשי"ט), נרות של בשר ודם של חרס או של נחושת הכל לפי כבודו של אדם, וכבוד השבת נרותיה הם כבודה, אם שמרתם נרות של שבת אני מראה לכם נרות של ציון, שנאמר, בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות. ואיני מצריך לכם לראות באורה של חמה, אלא בכבודי אני מאיר לכם, שנאמר, לא יהיה לך השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה ה' לך לאור עולם. והאומות עתידות מהלכים לאורכם, שנאמר, והלכו גוים לאורך. ואי זה אור מאיר הקב"ה לישראל, באור הצדקה, שנאמר, וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה. וכל כך למה, בזכות הנרות שהם מדליקים בשבת. תדע לך כמה חביבה היא מצות הנרות לפני הקב"ה, שאף על פי שאין הקב"ה צריך אורה, הוא מצוה למשה שיזהיר לאהרן דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות, עד כאן לשונו. ובסוף דבריו יש נפקותא גם כן לנרות שאנו מדליקין בבית הכנסת שהוא דוגמת בית המקדש, שאמר תדע לך כמה חביבה היא מצות נרות לפני הקדוש ברוך הוא שהוא מצוה למשה וכו', וזהו היה לבית המקדש או למשכן. עוד במעלת הנרות במדרש זה לשונו, דבר אחר, צו את בני ישראל, בר קפרא פתח, כי

אתה תאיר נרי, אמר הקב"ה לאדם, נרך בידי ונרי בידך, נרך בידי שנאמר, נר ה' נשמת אדם, נרי בידך, להעלות נר תמיד, אלא אמר הקב"ה, אם הארת נרי הריני מאיר נרך, הוי צו את בני ישראל, עד כאן לשונו. ולכן ראוי להדליק נרות בבית הכנסת. ועוד במדרש שעובד אדום שנתברך בשביל שכבד הארון, שהיה מדליק נר אחד שחרית ואחד ערבית. ע"כ.

מה סוד ה"נר"? הנה ידוע מכוונת "להדליק נר חנוכה" שאלו ג' יחודים שיש לשכינה עם ז"א: הו"ה אה"ה, הו"ה אלקים, הו"ה אדנות שהם מספר "נר". גם ידוע שהמלכות שהיא בחינת עולם העשיה יש בה שם "אל אדני" וכאשר נמלא שם אל כזה "אלף למד" נקבל קפ"ה ויחד עם אדני יהיה מספרם "נר". נמצא שהדלקת נר בבית הכנסת מאירה את השכינה רחל ומעוררת אותה ליחוד עם יעקב.

מה הענין להדליק נר בבית כנסת שחרב? לא ראיתי בספרים מי שכתב על כך. ונראה על דרך העבודה לפעמים אדם נופל ביאוש וקטנות מוחין ולא מוצא טעם בעבודת השם וזה נקרא שהוא חרב. באה ההלכה ואומרת לו הדלק נר בבית הכנסת החרב כלומר אל תתייאש אלא קום ועמוד ממצב יאוש למצב תקוה והתחזק במידת הקיווי ובזה יופיע עליך אור ממרום. המילה "חורבה" עם הכולל גימ' רל"ב המראה על כחות עצומים שנמצאים בהעלם וטרם יצאו לפועל.

וכשם שנוהגין בהם כבוד בישובן כך נוהגים בהם בחורבנן, חוץ מכיבוד וריבון שאין מכבדין ולא מרביצין אותן

כאמור לעיל בסוד כיבוד וריבון שזה רק כאשר התרפים היו מדברים וזה בית כנסת פעיל אולם בחרבנו זה לא שייך כי כעת הכלים שבורים והמלכים מתו והאורות פורחים באויר.

עלו בהן עשבין תולשין אותן ומניחין אותן במקומן משום עגמת נפש כדי שיראו העם ותעיר רוחם וישתדלו לבנותן.

ואם התנו עליו להשתמש בו בשעת בנין מותר להשתמש בו בחורבנו, אבל בשובו לא מהני ביה תנאה. ואפילו בחורבנו לתשמיש מגונה כגון זריעה וחשבונות של רבים לא מהני תנאה:

סימן קנג

אין סותרין ב"ה כדי לבנות אחרת שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחרת, אלא בונין האחרת תחלה ואח"כ סותרין הישנה והני מילי שהייתה הראשונה חזקה, אבל הייתה נטויה ליפול יכולין לסותרת ולבנות אחרת, ובלבד שלא יתעצלו בבניינה אלא ימהרו וישתדלו לבנותה מיד:

מה סוד הלכה זו? נראה שכל זמן שיש אפילו כותל אחד מבית הכנסת השכינה לא עוזבת את בית הכנסת כנודע מהכותל המערבי וכן מעניין פירוק המשכן ומסוגיית נפילת המחיצות בעניין אכילת מעשר שני. ולכן יש לבנות חדש טרם סתירת הישן. אבל כשיש סכנה בקיים חמירא סכנתא מאיסורא.

סימן קנג

מותר לעשות מבה"כ בית המדרש אבל לא מבית המדרש בה"כ שקדושת בית המדרש יתירה על קדושת בה"כ

נראה שסוד הלכה זו נעוץ בכך שבית כנסת סוד מלכות שהוא מיוחד לתפלה (מלכות) ובית מדרש שלומדין בו תורה סודו תפארת ולכן מעלים בקודש ואין מורידין וזה פשוט.

בני העיר שמכרו בית הכנסת יכולים לקנות בדמיה תיבה מכרו תיבה יכולים ליקח בדמיה מטפחת מכרו מטפחת לוקחין בדמיה חומשין מכרו חומשין לוקחין בדמיהן ס"ת אבל איפכא להורידן מקדושתן לא ואפי' אם קנו בקצת המעות דבר שקדושתו חמורה אין יכולים לשנות המותר לקדושה קלה וכן אם גבו מעות לבנות בה"מ או בה"כ או לקנות תיבה או מטפחת או ס"ת ורצו לשנותן מלצורך שגבו אותן אין משנין אלא מקדושה קלה לחמורה אבל

אם עשו בהן הדבר שגבו אותן בשבילו משנין המותר לכל מה שירצו

הנה הלכה זו אומרת שיש מדרגות בקדושה וכל הקרוב לספר תורה מקודש מחברו. מזה ילמד האדם כמה חשוב להדבק בתורה שתהיה בתוך מעיו שהוא יהיה בבחינת "אנשי קודש".

והא דבה"כ נמכרת ה"מ של כפרים שאין באין שם אנשים ממקומות אחרים שלא נעשית אלא לבני הכפר לבד אבל של כרכים שבאין שם אנשים ממקומות אחרים אפי' בנו אותה משלהם אינה נמכרת אא"כ תלו אותה בדעת היחיד אז יעשה בה היחיד מה שירצה ומ"מ המעות נשארין בקדושתן ואם בנו בית סתם והקדישוהו אחר כך לבה"כ דינו כבה"כ ומיהו אינו קדוש עד שישתמשו בו אפי' אם בנאוהו תחילה לשם ב"ה וכשמוכרין אנשי כפר בהכ"נ יכולין למכרה ממכר עולם והלוקח יעשה בה מה שירצה חוץ ממרחץ ובורסקי ובית הטבילה ובית הכסא והא דאמרי' שהמעות נשארין בקדושתן ואין הלוקח יכול לעשות בו אלו הד' דברים ה"מ בשלא מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל אם מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר עושין במעות מה שירצו וכן הלוקח יעשה בה אפילו אלו הד' דברים וכן כל יחיד בשלו יכול למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה אפילו ס"ת בה"כ או לבנים או עצים מבה"כ ישן שסותרו יכולין ליתנן במתנה דמתנה כמכר וכן יכולים להחליפם באחרים והן יוצאין לחולין אבל אסור למשכנן או להשכירן אפי' ע"י שבעה טובי העיר שעדיין נשארין בקדושתן שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתן עליו לבנים חדשים שנעשו לצורך בה"כ אין בהן קדושה:

סימן קנד

רחבה של עיר אע"פ שמתפללין בה בתעניות אין בה משום קדושה מפני שהוא עראי ולא נקבעה לתפלה וכן בתים וחצרות שמתקבצין בהן להתפלל באקראי אין בהם שום קדושה.

מכאן ילמד האדם לא להתפלל במנין רחוב או בכניסת לבניין משותף הנקרא "לובי" כי זו תפלת עראי והשכינה אינה קבועה שם אלא הזמן התפלה. אמנם מצאנו סיפור בספר הזוהר על שני רוחות נפטרות שזכרו שפעם אחת יצאו בני העיר להתפלל בבית העלמין ומכאן שגם תפלה זו עושה רושם אבל נראה שאינו חזק דיו.

תשמישי מצוה כגון סוכה ולולב שופר וציצית אין בהן שום קדושה ויכולין להשתמש בהן. תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים תפילין ומזוזות וס"ת ורצועות של תפילין וארגז שנותנים בו ס"ת או חומש וכסא שנותנים עליו ספר תורה ויילון שתולין לפני ההיכל יש בהן קדושה וצריך לגונן

זו גמרא ערוכה (מגילה כו ע"ב) וזה מפורש בזוהר (שלח דף קע"ה ע"ב) "ותנינן, תשמישי מצוה נזרקין, ואי תימא הא לולב וערבה וכו' תשמישי קדושה אינן, אמאי נזרקין, אלא תשמישי קדושה, בגין דרשימין בכתיבה דשמא קדישא. ע"כ. מביר את השאלה ה"מתוק מדבש" שבארבעת המינים יש רמז לשם יהוה כמפורש בשער הכוונה שההדסים אלו אות ה', ב' ערבות זו ה' ראשונה, לולב אות ו' ואתרוג אות ה' אחרונה ולמרות זאת נזרקין כי זה רק רמז. ונהגו ישראל לגנוזם עד לשריפת החמץ.

כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום "תשמישי קדושה נגנזים תשמישי מצוה נזרקים, ודע בני שהקדושה ברוחניות והמצוה בהיקף ואע"פ שאלו כאלו אחר עשיית המצוה אין שם מצוה עליו אבל הקדושות בכ"מ שהם קדושים הם וזה הקדש לגבוה.

ועל דרך הסוד נבאר בס"ד ש"מצוה" הוא סוד ספירת המלכות שבה בחינת מצוה כנודע (פרי עץ חיים שער הציצית פרק ה') ו"קדושה" זו המלכות כאשר מקבלת מהחו"ב הנקראים "קדש" ומן התפארת הרמוז באות ו' ומהמלכות עצמה שהיא אות ה'. מכאן תבין מעלת הקדושה על פני המצוה.

מטפחות ספרי תורות שכלו יכולין לעשות מהן תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן וס"ת שבלה גונזין אותו בקבר ת"ח שונה הלכות ובכלי חרס. אין עושין מתיבה כסא לס"ת אבל שרי לעשות מתיבה

גדולה קטנה, וכן מותר לעשות מכסא גדול כסא קטן אבל אסור לעשות ממנו שרפרף לכסא

שרפרף זו בחינת "הדום רגלי" שזו המלכות לבדה והיא הנקראת "כלה" שזה גימ' הדום. כסא זו המלכות בהיותה כסא לתפארת שזו מעלה גדולה יותר.

וכן מותר לעשות מוילון גדול וילון קטן או לעשות ממנו כיס לס"ת אבל לעשות ממנו כיס לחומשים אסור. הבימה אין בה קדושת ארון אלא קדושת ב"ה. הארון וכל מה שעושין לספר תורה מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש:

סימן קנה

הלכות דעות

ואחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש קודם שילך לעסקיו ויקבע עת ללמוד דאמר רבא בשעה שמכניסין האדם לדין אומרים לו קבעת עתים לתורה נשאת ונתת באמונה וקביעות העת צריך שיהא קבוע ותקוע בענין שלא יעבירונו אף אם הוא סבר להרויח הרבה.

כתב הרב הקדוש הרב חיים סינאוני זצוק"ל שבשעה שאדם קובע מקום ללמוד בו, השכינה מקדמת וממתינה לו שם.

ומכל מקום קודם שילך לבית המדרש יכול לאכול פת שחרית אם הוא רגיל בו כדאמרינן בעלמא כדטעים בר בי רב ועייל לכלה וטוב שירגיל בו כדאמרינן פ"ג מיני חלאים תלויין במרה וכולם פת במלח וקיתון של מים שחרית מבטלתן. ומצוה להנהיג עצמו במדה טובה והנהגה טובה לשמור בריאותו כדי שיהא בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה:

עיין במדרש הנעלם פ' וירא (דף קט עב) שאומר שנפש הגוף הוא הכח המחזיק והיא מחזיקה את בריאות הגוף.

בזוהר תרומה קנה ע"א אומר שעל האדם להתפנות בבקר כדי להברות את גופו. חכמי הקבלה אומרים שבזה הוא מתקן את

חיצוניות עולם העשיה וכמ"ש יפנה ויטול ידיו וזו היא קבלת עול מלכות שמים שלימה.

עיין בתיקו"ז תיקון סט (דף קח ע"ב) שהרופאים ידעו לעמוד על בריאות הגוף לפי הדופק של האדם ולפי המרחקים שבין פעימה לפעימה.

סימן קנו

ואחר כך ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון שאם אין לו מה יאכל העוני יעבירונו על דעת קונו ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע כמו שמצינו בחסידים הראשונים שהיו עושין מלאכתן עראי ותורתן קבע וזה וזה נתקיים בידן כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט.

כתוב בזו"ח דף י' ע"ב שהקב"ה מלמד אותנו לעשות מלאכה בכל ששת ימי המעשה שנאמר "מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות" הרי שבורא עולם נותן לנו דוגמא אישית לעשות מלאכה. לעתיד לבא המלאכה תתבצע על ידי עובדים זרים (זהר ח"א קמג ע"ב) שנאמר "יעבדוך עמים" ונאמר "ועמדו זרים ורעו צאנכם"

וישא ויתן באמונה

והסוד מבואר בספר הקנה: "תחלת דינו נשאת ונתת באמונה ואחר שנושא ונותן באמונה ולוקח שכר, שואלין אותו אם עשה מלאכתו באמונה שכן כתיב "וכל מעשהו באמונה" רוצה לומר כל מעשהו של תפארת (הקב"ה) באמונה היא כנסת ישראל (שכינה). כתב בספר השל"ה הקדוש – מסכת חולין – פרק נר מצוה:

א. כתיב בעשרת הדברות, ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך וגו'. ובפרשת ויקהל (שמות לה, ב) כתיב, ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה'. קשה שינוי לשונות, בעשרת הדברות כתיב תעבוד ועשית, ובפרשת ויקהל לא הזכיר רק עשיה. גם בעשיה יש שינוי לשון, בעשרת דברות אמר ועשית בלשון ציווי, ובפרשת ויקהל אמר תעשה בצירי, ולא אמר תעשה בפתח. עוד יש שינוי לשון, בעשרת דברות אמר שבת

לה' אלהיך, ובויקהל אמר יהיה לכם קודש שבת שבתון לה',
אמר לכם ואמר לה'. עוד יש לדקדק, בויקהל אמר וביום
השביעי וגו', ויום השביעי היה לו לומר.

ב. "עבודה" היא עבודת הקודש אנחנו עבדים להש"י, ותכלית
הבריא "לעבדה ולשמרה", לשמור ולעשות ולקיים את כל
דברי התורה, הרי עבודה היא מלאכת השמים. "העשיה" היא
מלאכת המעשה, שגם היא מצוה לישראל וליתן באמונה. ואלו
שנים שהזכרתי, מלאכת שמים ומלאכת המעשה המשא ומתן
באמונה, הם השאלות ששואלין את האדם בתחילת דינו (שבת
לא, א), נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, על כן בא
בציווי "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך". לענין
עבודת הקודש אמר ששת ימים תעבוד, כי הם נגד ששת
אלפים שנה, ויום השביעי הוא שבת נגד עולם שכולה שבת, אז
"שבת לה' אלהיך", כי "היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם".
ועל מלאכת המעשה שהוא המשא ומתן באמונה אמר גם כן
"ועשית" בציווי, כי גם הוא מצוה.

**ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה שבכמה מקומות שהזכרת השם
מצויה מיתה מצויה.**

כבר ידעת פירוש המילים "שם" (מלכות) ו"שמים" (תפארת) והם
נקראים גם כן בשם הויה ובשם אלקים והם אהבה ויראה במידות.
לאור הקדמה זו נבין את ההסברים הבאים.

מסביר בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום – וגם אמר את ה' אלהיך
תירא שלא להוציא שם שמים לבטלה, ואם הוציא השומע ממנו
צריך לנדותו ואל יתיר לו אם לא יחזור בתשובה ואין הדין ומתיר
לו מיד אלא מיד שיחזור בתשובה. א"ל רבי למה דוקא נדוי? יהיה
קנס מרדות או דין אחר! א"ל בני כל פעולותיו של הקב"ה כולם
לצורך ואין שם לבטלה, וכן למטה צריך להיות לצורך והוא
הוציאו שלא לצורך, והנה כביכול הזיק בפועל העליון (ז"א) אשר
כל מעשהו באמונה (נוקבא) וזה ריחק מעשהו מן האמונה על כן
מרחיקין אותו מבני אמונים עד שיחזור.

כתב על זה בכתם פז על הזהר (בראשית דף רג ע"ב) "ועל זה צותה התורה ואמרה את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק כי הדבק בנצחי יחי עוד לנצח ואגב ארציה יבאר מהו ובשמו תשבע כי לכאורה יראה כי ישא את שמו על שפתיו תמיד דומיא דתירא ותדבק וכמה הזהירונו רז"ל שלא להוציא אדם מפיו שם שמים לבטלה והחמירו כ"כ עד שנמצא מחלוקת ביניהם בקצת הברכות אם הם חייבות אם לא כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה והזהירו גם על שבועת אמת ואיך יאמר ובשמו תשבע ויאמר כי הכוונה בו אל היחוד שצריך המיוחד ליחד שבע בשבע כי יש בעולם הזכר שבע עליונות ובעולם הנקבה שבע היכלות מקבלות מהן בסוד שבעה ושבעה מוצקות ואל זה כיון שלמה ע"ה לעשות שבועת ימים ושבועת ימים ארבעה עשר יום כי זהו היחוד האמיתי והוא סוד שמע ישראל וכו' ובשכמל"ו ולא הביא חול בקדש זולת אנ"י ולא אח"ר אשרי הזוכה לידבק ולהשבע בשבע אשר בשמו כמו שידעת כי נקרא שם יהו"ה בשם אדנ"י שהוא שמו ולכן לא כתבו בו תשבע אלא בשמו ליחד השבע העליונות בשבע אשר בשמו והזוכה לזה הוא הדבק באלוהיו הוא אשר תפלתו מקובלת והאוצרות העליונים כלם נפתחים לתפלתו ועליו נאמר יפתח ה' לך את אוצרו את השמים ובכאן רמז סוד היחוד כי לא אמר את אוצרו בלשון רבים רק אוצרו בלשון יחיד ומלת השמים תורה על רבוי להודיע שכלם סוד אחד.

הרבה להחמיר בזה הרמ"ז בפרשת במדבר שהוסיף גם את המברך שאינו מכוין בברכות והנה לשונו: "עניין חלול ה' גורם השפלת ניצוצי קדושה בתוך החללים שהם הקליפות, ובזה מתגאות על הקדושה ויחרפוה, ומזה נמשך רוח עושים בגוים לחרף תורתנו ושם יוצרנו. דלא חייש ליקריה, זה המרבה בכבודו וממעט בכבוד ה', כי בזה מחזיק כח החיצוניות. דלא שוי יקר, זה שאינו מכוין בברכות או שמזכיר שם שמים לבטלה (ענין שו"ע או"ח סימן ה במשנה ברורה שם), כי בזה מלביש הבל הקדושה בהבל רע ורעות רוח:

כדי להמנע מהזכרת שם שמים לבטלה נכתב הספר "שערי אורה" המסייע בהבנת שמות הקודש והכינויים והנה תורף דבריו בפתיחה לספר: "נמצאת למד כשתבין כוונת שמות הקודש למשפחותיהם, ותשיג הכינויים המיוחדים לכל אחד מהם, אז תראה שהכל תלוי בשמו הגדול יתברך, ותכסוף ותשתוקק להידבק בו, ותירא ותפחד

ממנו, ואז תבין יראת יי' ודעת אלהים תמצא (משלי ב' ה'), ותיכנס בכלל אותם שנאמר בהם "אשגבהו כי ידע שמיי" (תהלים צ"א ט"ו), ואז תבין כמה הוא עונש המזכיר שם שמים לבטלה.

ומאד מאד יזהר אדם בעניין השבועה שהרבה הפליגו רבותינו בעניין שבועת שקר. ואפילו לישבע באמת כמו שאמרו אלף עיירות היו לו לינאי המלך וכולם נחרבו מחמת שבועת אמת ויזהר מלהשתתף עם העו"ג דשמא יתחייב לו שבועה וישבע בשם יראתו ועובר משום לא ישמע על פיך ומיהו אם נשתתף ונתחייב לו שבועה יכול לקבלה ומיהו אין כל אדם יכול לעמוד בזו וגם רש"י התירם שאין הנכרים עכשיו עו"ג ועוד כיון שעיקר פרנסתנו עמהם ואנו נושאים ונותנים עמהם כל השנה:

בספר "עמק המלך" שער תיקוני התשובה – פרק יב הרחיב את עניין הזכרת שם שמים לבטלה גם על שבועת אמת והנה לשונו: "ויזהר שלא יוציא שם שמים לבטלה מפיו, ויזדעזעו איבריו כשיזכיר את השם, ויזהר בברכה לבטלה, ואם שגג ובירך ברכה לבטלה יאמר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואותם המרגילים בפיהם, ובפי זרעם, להזכיר שם שמים במרחץ, ובמקום הטינופות, אוי להם אוי לזרעם, כי כן לימדו לשונם שקר, לכן ישמור ויגדור עצמו וזרעו וחביריו הנשמעים לו, מלהזכיר שם שמים לבטלה. ואם הוצרך, זה השב לעשות שבועה לבעל חובו, אפילו באמת, יתענה אותו היום בכל שנה, והחרם הוא השבועה, והשבועה הוא החרם, ששנים ושקולים הם בעונש ובתיקוניהם, וכנזכר לעיל סימן שמ"ב בסוף דיבור. הרגיל לדבר בבית הכנסת שום דבור חול, אפילו שלא בשעת התפלה, ישב במורא גדול ויתפלל בכוונה, ויתענה ארבעים יום, בין רצופים בין מופלגים, וילקה בהצנע בכל יום, ולא יעשה עוד.

סימן קנז

וכשיגיע שעה רביעית יקבע סעודתו דאמר רב פפא שעה רביעית זמן סעודה לכל הוא. ואם הוא ת"ח ועוסק בלימודו ימתין עד שעה ששית דתניא ששית מאכל ת"ח ומשם ואילך לא יאחר דהוי כזורק אבן לחמתו. והני מילי דלא טעים מידי בצפרא, אבל טעים מידי בצפרא לית לן בה:

אכילה לפי הפירוש הסודי זה ייחוד וכמ"ש "כי אם הלחם אשר הוא אוכל" וכן "אכלה מחתה פיה" וכעין זה אמרו "ראוה מדברת" והבן. בספר קהלת משבח את האוכלים בעת כמ"ש ושריך בעת יאכלו. בס"ה פ' לך לך דף צה ע"ב מסביר שם הרב "יפה שעה", ושריך בעת יאכלו" ושריך שהם יעקב ולאה בבקר יאכלו בהוא קדרותא דצפרא שאז הוא זוגם כמ"ש רבינו ז"ל בדרוש ג' דק"ש: והמתיק סוד רב פפא (שבת י' ע"א) ואמר "שעה רביעית זמן סעודה לכל אדם" וזה בדיוק עניין היחוד שנעשה על ידי יסוד ז"א הנקרא "כ"ל אדם".

סימן קנח

הלכות נטילת ידים

וכשבא לאכול יטול ידיו קודם ואפי' לחולין ולאו דוקא כשאוכל פת אלא לכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים, אבל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח

הנה בזו"ח רות (דף קה ע"ב) אמר הינוקא עשרה דברים בסודה הראשון שיאכל לפני ה' וכו' והשני נטילת ידים. והסביר את ענין נט"י ואמר: "תניינא, נטילת ידים קודם אכילה. מ"ט. בגין דאכילה אצטריך נקיות, כגוונא דמלאכי השרת לעילא. דהכי אמר רב המנונא סבא, מאי דכתיב לחם אבירים אכל איש. לחם דמלאכי השרת אוכלים. למאי נפקא מניה. אלא מה מלאכי השרת אוכלים בקדושה ובטהרה ובנקיות, אף ישראל כן צריכין לאכול בקדושה ובטהרה. דכתיב, ובתקדשתם, אלו מים ראשונים. והייתם קדושים, אלו מים אחרונים. כי קדוש, זה שמן טוב. ה', זו ברכת המזון:

והכי אמרי' והתקדשתם, דכל האוכל בקדושה ובטהרה ובנקיות, נדמה למלאכי השרת שהם קדושים. ודכתיב כי קדוש אני ה', מלמד, שצריך כונה בברכת המזון:

וכל האוכל בלא נטילת ידים, אכילתו טמא. ושכינתא מה היא אומרת. אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמתי. מאי טעמא. בגין די ש מדת פוענות בעולם, ושמו עין הרע. וכל האוכל בלא נטילת ידים, אותה המדה של פורענות שורה עליו. וכל אותו המאכל שלה, הוא נקראת לחם רע עין. דהכי אמר רב המנונא סבא, שתי מדות עומדות על שולחנו של אדם, אחת מדת טוב, ואחת מדת רע. כשהאדם מקדש ידיו ומברך, מדת טוב אומרת, זהו שולחנו של הקב"ה, ומנחא ידיה על ראשו, ואומרת לו, עבדי אתה. עבדו של

מקום אתה. כד"א, ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. וכשאין אדם מקדש את ידיו ואוכל. מדת רע אומרת, זה שלי הוא. מיד שורה עליו ומטמאה אותו, ומאכלו נקרא לחם רע עין. עובדא הוה בבבל בחד בר נש דזמין ההוא מסכינא למיכל, חמא ליה דלא נטל ידוי ואכיל. ההוא מסכינא קם מפתורא ואזיל ליה, קרייה, וא"ל תיב בקיומך ואכיל. א"ל ח"ו דאכיל אנא עמך, דעליך כתיב, אל תלחם את לחם רע עין וכו', ולא עוד אלא שמאכלך טמא. וכתיב, ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. דכל מאן דשרייה עליה רוח רע עין, מקבל טומאה סתומה דלית לה פתיחו כלל. אתא עובדא קמי רבנן, ויהבו ליה לההוא מסכינא מאה זוזי. בכה רבי חגי, ואמר, אשריכם ישראל, אשריכם עוסקים בתורה ומצות. ומה מסכינא, דהוה כפין, ועציר מעוי, ונטר גרמיה, ולא חייש אלא ליקרא דמריה. כמה אגר טב זמין למאן דלען באורייתא:

וצריך ליזהר בנטילתם שכל המזלזל בנטילתם חייב נידוי כדאמרינן
(ירושלמי מו"ק פ"ג הל' א) **"את מי נידו? את ר"א בן הנדל [חנוך]**
שזלזל בנט"י".

וכל המזלזל בנט"י בא לידי עניות ואמר ר' זריקא א"ר אלעזר כל
המזלזל בנט"י נעקר מן העולם.

אמר הרשב"י (זוהר לך לך פח ע"א) שכל המזלזל בנט"י בא לידי עניות והמדקדק בהם בא לידי עשירות. מסופר שם על הרשב"י שברך אדם שדקדק בנטילת ידיים ואמר עליו "מלא ידיו מברכותיך" וכך היה.

כתב בזה הראב"ד בפירושו לספר יצירה – פרק א משנה ג' ולפיכך מים בקומו מן המטה שחרית המבטלן אוחזתו שבת, (היא נקראת במקום אחר שבתא או שבישתא) פירשו רז"ל רוח ביטול האיברים, כי יסתלק ממנו רוח אלהים חיים וחל עליו רוח מתים. ולפיכך לא ישליכום במקום מדרך בני אדם כי רוח המתים השוכנת על בני אדם בהיותם ישנים אזי הם דומים למתים. ולפיכך לא יקבל אדם מים אלא ממי שכבר נטל ונסתלק ממנו רוח המתים. ולפיכך אמרו רז"ל המזלזל בנטילת ידיים סופו לבא לידי עניות כי עני חשוב כמת והמת נקרא עני ורש שנאמר לועג לרש חרף עושהו (עיין ברכות

י"ח. ולפיכך מים שלפני הסעודה צריכין כלי עליון רמז לכלי עליון
הטהור הנקרא כיור (חסד) ואין צריך לכלי תחתון כי לא שרה
עליהם רוח טומאה, אבל ידים מלוכלכות שורה עליהן רוח טומאה,
ולכן מים אחרונים צריכין כלי תחתון (עטרה) כדי לקבלן שלא
יעברו עליהן בני אדם.

ומיהו, במחנה ההולכים למלחמה פטורים מנט"י ראשונים.
ואע"פ ששיעורם ברביעית יוסיף ליטול בשפע דאמר רב חסדא
(שבת סב ע"ב) "אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפנאי
טיבותא".

סוד העניין כתב הרב המקובל משה זכותא בביאורו על זוהר חומש דברים (עמ' 47) "נטילת ידים סודו לגרש הקליפה מהידים (כמבואר בשער המצוות פ' עקב) בכח מימי החסד. ועוד להגביה ידיו לקבל ברכה, כדאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו'.

ויברך "על נט"י" אע"פ שאינה אלא מדרבנן שהצריכו נטילה לחולין משום סרך תרומה פי' שלא יבא לאכול תרומה בלא נטילה וסתם ידיים שניות לטומאה ופוסלות התרומה, ומשום הכי תקנו שיהא רגיל ליטול אף לחולין, ואע"פ שלא היה צריך דחולין לאו בני קבולי טומאה נינהו. ושייך לומר "וצוננו" בדבר שהוא מדרבנן ואסמכוהו אלאו דלא תסור.

ולא יברך עד אחר הנטילה אף על גב דכל המצות מברכין עליהם קודם לעשייתן שאני הכא שפעמים שאין ידיו נקיות ואינו יכול לברך קודם הילכך תקנו שלעולם יברך אח"כ. ועוד כיון דמברך קודם הניגוב הוי שפיר קודם לעשייתן שגם ניגוב הוא מן המצוה.

כך העלה בשער המצוות פי' עקב שהברכה קודם הניגוב ולאחר רחיצה והגבהה של הידיים.

וינגבם היטב קודם שיבצע דאמר רבי אבהו כל האוכל בלא ניגוב ידיים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר "ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים", "לחמם טמא" בגימטריא קס"ח כמנין "בלא ניגוב ידיים" (ס"א לחמ"ם לח מים וכו'):

בס"ה תרומה קנ"ב ע"ב מסביר את הפסוק כמ"ש בגמ' תענית דף י' ע"א שהכוונה שישראל בני המלך מצפים לשארית המזון של שרי אומות העולם שזה צער כפול, שלא מקבלים שפע ישיר משלחנו של מקום ועוד שמקבלים את השפע דרך שרי אומות העולם.

סימן קנט

אין נוטלין לידים אלא מכלי

למה צריך כלי? כתב בזה בעל הסולם על הזוהר חלק א דף י' ע"א והוא (נט"י דשחרית) צריך לעובדא (מעשה) והוא נטילת ידים, ויש להכין ב' כלים, עליון הנקרא נטלא, וכלי תחתון לקבל הזוהמא. והכלי העליון הנקרא נטלא רומז על כלי הבינה, שהס"א בורח מפני אור הבינה, ונמצא שרחיצת האצבעות ממימי הבינה מברייחין הס"א משם, ונטהרת המלכות מבחינת הרע שבה, ונשארת טוב, ואז אפשר לעסוק בתורה ולברך על התורה. באופן, שזה העובדא של רחיצת הידים דומה להעלאת מ"ן בלחישו בשפון לגדפי דאמא.

כתב בספר "בית עולמים" (דף קכט עא) שטומאת הידים נמשכת מסיגי המלכים שהם שברי הכלים של המלכים ולכן טהרת הידים צריכה כלי דוקא שבזה נתקנים שברי הכלים. וכך נאמר במסכת ידים פרק א משנה ב "אין נותנין (פירוש נוטלים) לידים אלא בכלי"

וכתוב בשער הכוונות – דרושי ברכת השחר "ועתה נבאר סדר נטילת ידים של שחרית הנה בתחילה יטול הכלי של המים בידו הימנית ונותנו בידו השמאלית ואח"כ שופך מים מידו השמאלית על ידו הימנית ואח"כ ישפוך מים מידו הימנית על ידו השמאלית הרי פעם אחת. וחוזר כסדר הזה פעם ב' וג' באופן שתרחוץ כל יד ויד ג' פעמים ולא תרחצם יחד ג"פ כל יד אלא פעם אחת ביד זו ופעם אחרת ביד הב' בסרוגין כי ע"י כן רוח הטומאה הנקראת שיבת"א נחולין ק"ו ע"ב ושבט ק"ט ע"א בת מלך היא ומקפדת

⁷ תלמוד בבלי מסכת תענית דף י' א "ארץ ישראל משקה אותה הקדוש ברוך הוא בעצמו וכל העולם כולו על ידי שליח שנאמר הנתן מטר על פני ארץ ושלח מים על פני חוצות ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית שנאמר הנתן מטר על פני ארץ וגו' ארץ ישראל שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף שנאמר הנתן מטר על פני ארץ וגו' משל לאדם שמגבל את הגבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת".

ודולגת וקופצת עד שנעתקת לגמרי משם ואם לאו אינה נעתקת
וכן נמצא בזוהר בכ"י:

כתב בספר נהר שלום – דף יט עמוד ב' סדר הנטילה תחילה נוטל
הכלי כו' הוא סוד נשיקין הראשונים של קודם הזיווג ואז אבא
מקדים ואח"כ שופך נטילה א' מידו השמאלי על ידו הימנית הוא
סוד הזיווג התחתון ואז תחי' אימא מעלה מ"ן ה"ג לאבא וחוזר
ושופך נטילה ב' מידו הימנית אל ידו השמאלית ואז אבא משפיע
מ"ד ה"ח לאי' והרי עתה כולם נתונים ביסוד ושופך נטילה שלישית
מידו השמאלית לימנית ואז אימא משפעת השפע לחסד דז"א וחוזר
ושופך מידו הימנית לשמאלית נטילה רביעית ואז החסד הנזכר
משפיע לגבורה דז"א וחוזר ושופך מידו השמאלי לימנית נטילה
חמישית ואז הגבורות משפעת דרך הת"ת לנצח וחוזר ושופך
נטילה ששית מידו הימנית לשמאלית ואז הנצח משפיע להוד דז"א
וע"י השפשוף נמשך השפע לקו האמצעי:

**אבל כל הכלים כשרים אחד כלי אבנים וכלי גללים וכלי אדמה
וצריך שיהא מחזיק רביעית.**

כתב בספר נהר שלום – דף יט ע"ב: "הכלי שהמים באים בתוכם נק'
נטל"א גי' ע"ה שלוב הוי"ה ואדנו"ת והם סוד זו"ן הנקרא גופא
דכללות האצילות והמים שבתוכם הם מ"י דאלהים שהם חמשים
יודין דאחוריים דד' שמות ע"ס מ"ב ודאחורי ד' שמות אהי"ה
הידועים ואחורי השלשה שמות אלהים דיודי"ן דאלפין דההין והם
סוד המוחין שבתוך הזו"ן. וכונת הנטילה היא להמשיך מרישא
דאריך המגולה לאו"א וזו"ן המלבישים לחג"ת נה"י שבו ולכן
הנטילה ברביעית סוד ד' אותיות הוי"ה שהם או"א וזו"ן המלבישים
לקוץ היו"ד שהם עתיק ואריך ואלו הם שמות דא"א ועתי' ולכן
נטילה גי' ד' היות סוד ד' פרצופי הנזכר גם אותיות נטילה הם ט"ל
נה"י והכונה להמשיך מהמוחין חב"ד יה"ו דאלפין ליעקב ורחל
העומדין בנה"י ובשלשה נטילות דיד ימין יכוין במ"ב דע"ב והוא
להמשיך שלשה מוחין כח"ב נח"י לאבא וז"א המלבישים לחסד
ונצח דא"א ובג' נטילות דיד שמאל יכוין במ"ב דס"ג והוא להמשיך
שלשה מוחין כח"ב נח"י לאימא ונוק' דז"א המלבישים לגבור' והוד

דאריך ובשפשוף הידים יכוין במ"ב דמ"ה והוא להמשיך ג' מוחין כח"ב נח"י לישסות ויעקב ורחל המלבישי לת"ת ויסוד דאריך ובהגבהת הידים יכוין להעלות ולחבר זול"ן ויעקב ורחל סוד ו"ה דהוי"ה זול"ן גופא דכללות האצילות מים תחתונים נר"ן דנפש להלביש לאו"א עילאין וישסות י"ה דהוי"ה חב"ד דכללות האצילות מים עליונים נר"ן דרוח ולחבר גופו עם נשמתו ויכוין להעלות כולם ולחבר כולם עם קוץ היו"ד סוד עתיק ונוק' ואריך ונוק' נשמתא לנשמתא נר"ן דנשמה כתר דכללות האצילות:

כתב בספר חסד לאברהם – מעין ב – נהר ס "נמצא רביעית הלוג הוא שיעור ביצה וחצי, והוא כלי מחזיק מים או יין משקלו כ"ז דרה"ס שהם ח"י דינרין, ושיעור כמות חלל כלי המחזיק רביעית הלוג אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע, ושיעור זה הוא שיעור לנטילת ידים, ושיעור יין לקידוש, ולברכת המזון, ולד' כוסות של פסח, ולקידושין, ולשבע ברכות, ולהבדלה, וזהו שיעור דם הנפש.

כתב בספר מצת שימורים – שער הברכות "ונראה לי כי "נטלה" בגימטריא ארבע פעמים הוי"ה. וכאשר תמלא אותם בסוד ד' מילואיו שהם ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן תמצא בהם תשעה יודי"ן שהם ג' מ"ם ואלו הם המים שראויים לנטילה להפך מארבע דברים הפוסלין את המים וז"ס משרד"ל בפי' כל הבשר כלי שאינו מחזיק רביעית או אין בו רביעית מים אין נותנין ממנו לידים. שמעינן מכאן שצריך שהכלי בעצמו יחזיק בו רביעית, מפני שהכלי נקרא נטלה שהם ארבע פעמי הוי"ה, ורביעית הוא הוי"ה א'. ואם אין בו רביעית אין בו אפילו הוי"ה א' בשלימות לכן הוא פסול. וכן המים צריך שיהיו רביעית מפני שיוצאים מד' מילוי הוי"ה כנז"ל והכל כוונה אחת:

והנה הארבע מילואי הוי"ה עם ד' כוללים גימטריא רל"ו כמספר 'כיו"ר נחשת ונתת שמה מ"ם כי בתוך ד' מילוי הוי"ה שגימטריא כיו"ר יש בו מ"ם כנזכר. ורחצו ממנו וגו' את ידיהם שהם חו"ב י"ה מהשם, ואת רגליהם שהם זול"ן ו"ה מהשם, הם ד' מילוי הוי"ה. ע"ב בחכמה ס"ג בבינה מ"ה בזעיר ב"ן בנוקביה. ולכן היו צריכין הכהנים לקדש את ידיהם ורגליהם בבת אחת כמו ששנינו בזבחים כיצד קדוש ידים ורגלים, מניח ידו הימנית על גברגלו הימנית, וידו

השמאלית על גב רגלו השמאלית ומקדש. והטעם הוא כדי שלא יעשו פירוד ח"ו בין י"ה נידים לו"ה שהם הרגלים, וגם להמשיך מוחין חדשים לזו"ן. וז"ש בברייתא שסודה ברגלים שנקרא ברייתא מפני שהם לבר מגופא כנודע "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו", שהוא זעיר ונוקבא שנאמר 'כ"ל פע"ל ה' למענהו' ר"ל כ"ל פע"ל עם ב' תיבות גימטריא רל"ב שהם ארבע מילוי הוי"ה היוצאים מהוי"ה אחד וזהו ה' דייקא. וכל אלו ארבע מילוי הוי"ה הוא למענהו למען ה"ו, שהם זו"ן הנקרא רגלים דאריך אנפין כנז"ל, כדי לעשות בו ד' מוחין חדשים שהם ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן כנודע:

כתב בספר "תולעת יעקב" – סוד נטילת שחרית: "ומים הללו צריכין שני כלים, כלי עליון להתקדש ממנו ירמוז לעולם הקדושה, וכלי תחתון לקבל המים הטמאים ההם והוא רמז לקליפה לעולם הקליפה שהוא צד הטומאה (זוהר שם קפד, ב). ולפי שהאדם עד שלא נטל ידיו הוא טמא לפיכך צריך שלא יטול ידיו אלא ממי שנטל שנאמר (במדבר יט, יט) והזה הטהור על הטמא וגו' (זוהר שם נג, ב. קפד, ב). ואסור להעביר ידיו על עיניו לפי ששורה עליהם רוח הטומאה (שבת קט, א. זוהר שם קפד, ב). והם ג' רוחות ולפיכך צריך לערות עליהם ג' פעמים להעבירם (שבת שם), ואסור לעשות שום דבר במים ההם, ולא ישפכם אלא במקום מדרון כדי שלא ידרסו בני אדם עליהם שלא ירעו לעולם (זוהר שם):

אם ניקב בכונס משקה פי' שאם ישימו אותו על המשקין יכנסו בתוכו דרך הנקב, והוא גדול מנקב שהמשקין שבתוך הכלי יוצאין בו, אז בטל מתורת כלי ואין נוטלין ממנו לידים.

כתב בזה הרמ"ע מפאנו⁸ שנקב כונס משקה רומז לכתר של רחל המקבל אורות ז"א. כבר התבאר לעיל בדברי בעל הסולם שסוד נט"י עניינו המשכת אורות מהבינה אל המלכות והבינה רוחצת את המלכות. כאשר לאה שהיא הכלי העליון ניקבה בכונס משקה שזה

⁸ כתבי הרמ"ע מפאנו - ספר יונת אלם - פרק פה "והנה ראש זעיר הוא בסוד עציץ נקוב, פי' עציץ בגי' י' היות הכלולות בה והוא "נקוב" (דהיינו) שקשר של תפילין יוצא ממנו לאחוריו בסוד לאה. וראש רחל עציץ שאינו נקוב לגמרי נקב מפולש להועיל לזולתה דלית לה מגרמא כלום אבל נקוב הוא מעט נקב שאינו מפולש אלא ככונס משקה דרך שאיבה בעלמא כספוג הזה לקבל מזעיר קיום וחיות ושפעו יוצא יצא ושוב אליה בגדולתה דרך ראשו ממש".

נקב גדול בטלה מתורת כלי ואינה חוצצת מפני הקלי' (כלים פרק י, ח) ולכן אין נוטלים ממנה לידיים.

ואפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה וה"מ שנוטל דרך פיו למעלה דמה שממנו מהנקב ולמעלה אינו חשוב ככלי ונמצא שאין המים באין על ידו מהכלי, אבל אם נוטל דרך הנקב שרי כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה.

וכתוב בסמ"ק שאם יחדו לזיתים תורת כלי עליו ומותר ליטול ממנו אם יחזיק רביעית עד שינקב במוציא זית ואפשר לחלק דוקא לענין טומאה מועיל יחוד לזיתים אבל לענין נטילה ששיעורה בכונס משקה כיון שניקב בזה השיעור אינו חשוב עוד ככלי:

שבר כלי או כלי שלם אפי' אם הוא מחזיק רביעית אם אינו יכול לעמוד על עצמו בלא שיסמכוהו אינו כלי הלכך מגופת חבית שהיא חדה אין נוטלין ממנה אבל אם יתקננה ויכולה לעמוד מעצמה ולקבל רביעית נוטלין ממנה:

חמת וכפישה שתקנן נוטלין מהן לידיים שק וקופה אע"פ שתקנן שמקבלין אין נוטלין מהם שאין דרך לעשותן שיקבלו:

כלי שתחלת תיקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה ואין משתמשין בו אלא ע"י סמיכה חשיב שפיר כלי.

סוד הסמיכה התבאר בזוהר דף ג ע"א שזו הבינה. כאמור הבינה היא הכלי ממנו נוטלים ולכן אם הכלי ממנו נוטלים מתוקן לקבל סמיכה שפיר דמי.

ע"כ כתב א"א הרא"ש ז"ל כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאין וכשמסירו המים יוצאין מותר ליטול ממנו אע"פ שאינו מחזיק כלום כיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי. ולא יתן מים לחבירו בחפניו שאין נוטלין אלא מן הכלי.

כתב הרמב"ם ז"ל כלי שנשבר שבירה המטהרתו מידי טומאה אין נוטלין ממנו לידים מפני שהוא שבר כלי וצריך שיבואו המים מכח אדם

כאמור לעיל טומאת הידים באה ממקרה המלכים שאז נברו הכלים של שבעת המלכים. מכאן יובן שאין לטבול בכלים שבורים שאינם יכולים לקבל טומאה, כי רק כלי המקבל טומאה יכול לטהר מטומאה כעין מ"ש בפסח שרק מי שיכול להגיע לחימוץ יוצאים בו י"ח אכילת מצה.

דלא כה"ג (כהלכות גדולות) שכתבו שמותר להטביל ידיו בכלי "דאמר רב פפא האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנה לידים". פ"י צנור שדולין מים מן היאור ושופכין בו והוא נמשך ממנו להשקות השדה, אין אדם יכול לתת ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהם, משום דלא אתי מכח גברא שכבר פסק כח השופך. ואין מטבילין בו הידים פ"י אם הטבילם בתוכו לא חשיב טבילה לטהרם מכח טבילה דשאובין הם.

מה סוד מים שאובין ומה סוד מקוה? הנה אמרו חכמי הקבלה שמקוה סודו בינה ונרמז במ"ש "מי מטהר אתכם" ומי היינו בינה. גם מקוה גימ' קנא שהוא שם אהיה דההין שהוא בבינה. מים שאובים קדושים פחות ממי מקוה שאינם שאובים. בספר קהלת יעקב – ערך הי □ כתוב על ערך "הין" שמים שאובים הם בסטרא אחרא והנה לשונו "לפי הנראה לענ"ד "הין" היא בחינת בינה, וההין הוא י"ב לוגין, וכבר ביארנו שבחינת לוג הור זעיר, ורביעית הלוג היא מלכות, והין הוא י"ב לוגין שבה נצטיירו י"ב צירופי הוי"ה שהן י"ב גבולי אלכסון דזעיר, והן י"ב חדשים שבשנה שהוא בינה, וזה סוד שאמר הלל (שבת ט"ו.) מלא הין מים שאובים פוסלים המקוה, שסוד המקוה היא בינה כנודע מקוה גימטריא קנ"א, והנה שם הוא מים נובעים ממעין חכמה, והוא בחינת הין י"ב לוגין מים נובעים, ומים שאובים הוא בסטרא אחרא שנקרא בור, ובקדושה נקרא באר, מים נובעים הוא מים שאובים, ועל כן הין מים שאובים הוא סוד בינה דקליפה

שהוא גם כן בחינת הין, כמו בינה דקדושה זה לעומת זה, ועל כן הין מים שאובים פוסלים במקוה שהוא בחינת הין דקדושה והבן:

ואי מקרב ידיה לגבי דוולא פי' שקירב ידיו למקום שפיכת כלי והמים באין מכח הראשון של השופך על ידיו שפיר דמי.

ואי בזיע דוולא בכונס משקה, פירוש שיש בו נקב מאחוריו בכונס משקה ובעוד ששופך דרך פיו לצינור מקלח מאחוריו ליאור, מטבילין בו הידים פירוש וטהורין מכח טבילה, דחשיבי כאילו הטבילים ביאור. דנצוק זה מחבר הכלי ליאור וחשיבי מים שבצינור מחוברין למימי היאור וחשיב כאילו מטבילין ביאור עצמו, אע"ג דניצוק כזה לא חשיב חבור לענין טבילה.

לפיכך סמכו לנהוג תשליך בר"ה ליד נהר כי הוא הולך אל הים וכאילו עושים תשליך בים דניצוק חיבור. (שמן ששון דרושי ר"ה שער ראשון).

סוד הענין כתב בספר "קהלת יעקב" – ערך "סמ": "ועל כן בסמיכת גאולה (יסוד) לתפלה (מלכות) שהוא יתברך שמו מקרב עצמו ביסוד ידיה, שהוא השפעתו עליונה על ידי צינור הקדוש הנקרא יסוד, ועל ידי ההשפעה שמשפיע אלינו הוא מתקרב עצמו אלינו, וניצוק ההשפעה הלזו הוא חיבור כנסת ישראל בו יתברך שמו כדקיימא לן (עבודה זרה נ"ו ע"ב ועוד) ניצוק חיבור. ע"כ. כאמור לעיל הכלי העליון ממנו נשפעים המים הוא בינה המטהרת, הצינור של המים הניצוק זה תפארת ויסוד (גוף וברית חשבנין חד) והכלי המקבל זו המלכות. כעת יובן שפיר שהמים מטהרים מדין מקוה. והנה רמז קטן "יאור" נקרא "נילוס" שהוא גימ' יוסף שהוא יסוד ואכן כך כתב ביאור נקרא היסוד כמו שנקרא נהר (זוהר מקץ קצ"ד). וכשמשפיע בשפע גדול נקרא נהר, וכשאינו משפיע כל כך נקרא יאור שהוא חלק מנהר פרדס, ויש לומר יאור אותיות אור שהוא מיסוד, ובתיקונים כי התפארת נקרא יאור דאיהו נהורא דאורייתא, ויש לומר דהתורה בחינת אלף שפתח בה באלף וציור אלף ר"ו גימטריא ג' פעמים ע"ב שהם סוד ג' אבהן שהתפארת כולל אותן, ועל כן נקרא אוריין תליתאה, וזהו יאור אותיות ר"ו שהוא ציור הא'.

**חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו ומטה ונוטל ממנה לידים
דחשיב שפיר מכח גברא.**

גם סוד חבית התבאר שזו הבינה כמ"ש בחבית בחינת בינה דאיהי
דרגא תמינאה מתתא לעילא, ואיהי בית לחכמה, וזה חבית רעיא
מהימנא פנחס רמ"ה ע"ב:

עוד, חבית פירש ברעיא מהימנא שהיא הבינה, ח' בית שהוא
הספירה השמינית והיא בית אל החכמה, חבית גימטריא ת"ך והוא
סוד א"ל בא"ת ב"ש, והבינה נקרא אל כנודע סוד אל עליון:

**היתה מוטה בארץ על צדה והמים מקלחין ממנה או שעומדת
והמים יוצאין דרך נקב שבה ונתן ידיו שם לא הוי נטילה, אבל
אם היה ברזא בנקב והסירו וקיבל המים על ידיו חשיב שפיר כח
גברא וצריך להחזירו ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה.**

הטעם שצריך "כח גברא" כתב בספר שושן סודות – אות קמה –
טעמים בסדר נטילת ידיים: "והטעם דבעינן כח גברא לפי שכל
הטהרות מכח אדם (ובסימן קנג הוסיף: "שהוא קו אמצעי")
שבמרכבה הם באות. וטעם שצריך לשפוך ביד אחת ולשפשף
האחרת כי הפחד (ספירת הגבורה באה אחרי כח"ב חו"ג) הוא סוף ה'
ספירות ונקרא יד והמלכות ג"כ היא סוף ה' אצבעות (אחרי תנהי"ם)
ונקרא יד הרי ב' ידיים ושתייהם דין ואיך יוכל לטהר דין בדין אלא
במים. וטעם מים ראשונים שהם רומזים לטהר מהדין וטהרתן רומז
לד"ו פרצופין (היינו תפארת ומלכות שהם) לזכור ושמור לכן
נוטלין בצונן ובחמין שאין היד סולדת בהן בין בקרקע ובין על כלי.

**קוף פסול ליתן לידים אבל כל אדם אפילו חרש שוטה וקטן עו"ג
או נדה כשרים.**

כתב בספר שושן סודות – אות קמה – טעמים בסדר נטילת ידיים –
הטעם הסודי שהם כשרים לפי שנקראים אדם וכך כתב: ואין הלכה
כר' מאיר שפסל ליטול מן הגוי ומן הנדה, לפי שאדם החיצון נקרא
אדם כדכתיב טוב לחסות בה מבטוח באדם ופירוש טוב לחסות

בה' שהוא אדם מאילן הפנימי מבטוח באדם שהוא מאילן החיצון
שמעת דאיקרי אדם:

המטביל ידיו במ' סאה הראויין למקוה שפיר דמי ומברך "על
טבילת ידים". וכ"כ הרמב"ם ז"ל כל הצריך נט"י והטבילם במקוה
אין צריך דבר אחר, ואם הטבילם במים שאין בהם שיעור מקוה
או במים שאובין שבקרקע לא עשה ולא כלום שאין המים שאובין
מטהרין את הידים [צ"ל אלא] בנטילה:

סימן קס

צריך שיהא במים מראה מים, שאם נשתנו מראיתן בין מחמת
עצמן בין מחמת דבר אחר שנפל לתוכן, בין מחמת מקומן פסולין.
כדתנן נתן לתוכן קומוס וקנקנתום ושינו מראיהן פסולין.
ושלא נעשה בהן מלאכה דתנן עשה בהן מלאכה או ששרה בהן
פתו פסולים הדיח בהן כלים פסולים אבל הדיח בהן כלים מודחים
או כלים חדשים כשרים:

המים שהנחתום מטביל בהן גלוסקין פסולין אבל אותן שמטביל
בהן ידיו וטח בגלוסקין כשרים ובלבד שלא ישתנו מראיתן. כתב
הרמב"ם ז"ל אם נתגלו גילוי האוסר אותם לשתות פסולים ואפשר
דהאידנא שאין חוששין לגילוי כשרים אף לנטילה:

חמי האור נוטלים מהם לידים אפילו הן חמין שהיד נכוית בהן
חמי טבריא במקומן יכול להטביל בהן את הידים, אבל ליטול
מהם בכלי לא. וכן אם המשיך אותו בארץ דרך חריץ חוץ למקומן
ואין בהן שיעור מקוה אין נוטלין מהם:

מים מלוחים או סרוחין או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהן
פסולים לנטילה, אע"פ שכשרים למי מקוה. ואם הם עכורים מחמת
טיט שנתערב בהן, אם הכלב יכול לשתות מהן כשרים בין לנטילה
בין למקוה ואם אין יכול לשתות מהן פסולין לשניהם.

הטעם לפסול מים מלוחים וכו' כתב בזה הרמ"ז על זוהר דברים –
עמוד 48 "...ונתן הטעם למה דוקא הידים ולא שאר איברים, ואמר
בגין דאינון שניות לטומאה, והוא כדאיתא בתחילת סה"כ (פעי"ח
שער התפילה פ"א. סה"כ ענין ברכות השחר עמ' יט. שה"כ דרוש ב
יב, א.) שד' מדרגות הטומאה הן בבחינת ד' עולמות מלמטה למעלה.

העשיה ראשון לטומאה והיצירה שני וכו', וידוע שביצירה כתוב (תהלים יב, ט) סביב רשעים יתהלכון, וגם ידוע (ע"ח שכ"ז פ"ב טו, ב.) שיש ג' כלים: פנימי תיכון חיצון, והטומאה נדבקת (נ"א נכנסת) בחיצון שה"ס העשיה, ואז היצירה שבחינתה כלי תיכון היא שניה לטומאה, והתיקון שלהם הוא המים סתם מ"ד ומ"ן חו"ג, כנזכר במ"א (נ"א בא"ח), שמלוי מ"ם הוא מ"ם, ולכן תמצא פעם "מ" ופעם "מימ", כי מי רומז לבחינת אחת, (במדבר ה, יח) מי המרים, (שם כ, יג) מי מריבה, דהיינו גבורות לבד. ובגליון. נלע"ד שז"ס שמים המרים או מים סרוחים או מים מלוחים הם פסולים לנטילת ידיים מפני שסוד מ"ם הוא ט'. (במקום אחר כתב הרב שסוד המ"ם הם ט' יודין של עסמ"ב. עוד הוסיף הרב וכתב בפירושו על הזהר ח"ג דף קעו ע"ב: "ואם תשכיל, ח' מהם הם של המשפיעים או"א וזעיר. והם מתקבצים ביסוד העולה ח' יוד"ן ושם מכים ד' של ע"ב בד' דס"ג ומ"ה יפ"ד פעמים הרי ת' ונשאר יו"ד של ב"ן בלי הכאה הרי קדו"ש:

מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה אם לאו, או שיש לו ספק אם יש בהן שיעור אם לאו, או אם הן טהורים או טמאים או ספק, אם נטל ידיו אם לאו טהור שכל ספק טהרה בידים טהור.

וצריך שיהא במים רביעית, והני מילי לאחד אבל לשנים שבאו ליטול כאחד האחרון אין צריך רביעית כיון שבאו משירי רביעית ובאו ליטול כאחד. דתנן מי רביעית נוטלין לאחד אף לב' מחצי לוג אף לג' או לד' מלוג לה' ל"י אף לק' כלומר גוזמא קאמר כל זמן שמספיקים המים לשפוך לכל אחד על ידו ב' פעמים בין שנוטלין זה אחר זה בין שנוטלין כולם כאחד דתנן נוטלין ד' או ה' זה בצד זה וזה על גב זה ובלבד שיבואו בהם המים פי' יכולין להניח ידיהם זה ע"ג זה וליטול כאחד ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיע המים לכל אחד:

מה הסוד ברביעית מים דווקא? מסביר מו"ר שר בית הזוהר כ"ק הרש"ש צוק"ל זללה"ה בספרו נהר שלום (דף יט עמוד ב) או (ע"ט ע"א): סוד הנטילה הנה או"א הם סוד הידים העליונים כי הם מלבישים ידי א"א וז"ן סוד הרגלים כנודע וכשאנו נושאים הידים

למעלה אנו מכונים שקוץ (ע"ב) היו"ד משפעת ב"ה שהם או"א וזהו נטל י"ה למעלה ומה שמקבלים נותנים לרגלים למטה לזו"ן שיקבלו התמצית שיורד מן הידים העליונים כי עיקר המים הם לאו"א ונקראים מים עליונים ומים התחתונים שהם זו"ן מקבלים תמציתם ואם עשה כן יתקשר ויתנשא שיזכה לחבר היוד סוד ו"ד עם ה'. ודע שכל אות מהם כוללת כל השם נמצא שד' אותיות השם הם ד' היות שכך עולה נטילה (גימ' 104 שהם ד"פ 26) לכך צריך רביעית מים שרמז לאות א' הכוללת כל השם ואם חסר מרביעית פסולה כיון שאין אות א' שלימה אינה כוללת כל השם.

כעין זה כתב הרנ"ש זללה"ה בספרו מצת שימורים – שער הברכות "וז"ס משרז"ל בפי' כל הבשר (חולין קז ע"א) כלי שאינו מחזיק רביעית או אין בו רביעית מים אין נותנין ממנו לידים. שמעינן מכאן שצריך שהכלי בעצמו יחזיק בו רביעית, מפני שהכלי נקרא נטלה"ה שהם ארבע פעמי' הו"ה, ורביעית הוא הו"ה א'. ואם אין בו רביעית אין בו אפילו הו"ה א' בשלימות לכן הוא פסול. וכן המים צריך שיהיו רביעית מפני שיוצאים מד' מילוי הו"ה כנז"ל והכל כוונה אחת:

סימן קסא

צריך ליזהר מחציצה שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה ואם יש לו בצק תחת הצפורן חוצץ אפילו הוא כנגד הבשר ואם יש לו צואה שלא כנגד הבשר חוצץ אבל כנגד הבשר אינו חוצץ ואם אינו מקפיד עליו אינו חוצץ וכן כל דבר מועט ואינו מקפיד עליו אינו חוצץ דתנן רטייה שעל גבי בשרו וטיט היון וטיט היוצרים אם מקפיד עליו חוצץ ואם לאו אינו חוצץ:

הטעם בזה כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום "אמר לו, בני בידים (כדי לטהרם) השלכת מים בעינין וחציצה מונע מקור העליון מלתת כי לא שלטו באותו מקום של חציצה והוה ליה טמא במקום המקטרג, לכן צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר ואפילו כנגד הבשר ובלבד שהוא דבק דומיא דבצק חוצצין בנטילה, ואין הפרש בין נטילת לטבילה לענין חציצה, רק כשיש מכה ע"ג היד ועלה קרום כמו עור קשה שאותו עור הוא חוצץ בין הבשר, שבטבילה חוצץ ובנטילה אינו חוצץ. וטעמא דבטבילה טהרה בעינן חוששין

לחציצה בנטיילה העברת מים בעינן אפילו שעוברים על העור העברת מים קרינא ביה.

שיעור נטילת ידיים לרב אלפס כל היד עד הקנה של זרוע. וכתב א"א הרא"ש ז"ל וחומרא יתירה היא זו והעולם לא נהגו כן ופסק הוא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד:

סימן קסב

גרסין בפ"ק דסוטה א"ר חייא בר אשי אמר רב מים הראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה וסימן לדבר "וינטלם וינשאם"

כתב בספר הפליאה – ד"ה וראה והבן מה אתה רואה ומה " ומלת נטילה הגבהה כענין וינטלם וינשאם כל ימי עולם. ונטילת ידיים (לאכילה) ונטילת (ל)תפלה שווים בהגבהה ע"כ תגבה ידך שהם עשר אצבעות נגד י' ספירות ותכוין להתקדשמן העשר כאדם שהוא ת"ת מגביה ידיו למעלה אלו זרועות עולם וממשיך מן המקום העליון ומוריד שפע למטה ומברך את העשר, וכן תמשוך אתה שהמים רומזים רחמים והאצבעות הם עשר עשר כנגד עשר ע"כ תגבה ידך ותכוין זהו שארז"ל בתר כוונה אזלינן.

כתב בספר מצת שימורים – שער הברכות: "כי משי ידיה לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים" ומתחלה קודם הנטי"י צריך לכוין להסיר ולהפריד הקליפות מבחינת חיצוניות של ג' אחרונות (נה"י) דעשיה ובזה נתקן אור פנימי שלהם. ועל ידי הברכה של על נטילת ידיים נתקן אור המקיף שלהם של בחינה החיצוניות. ואח"כ כאשר תקח הכלי של מים בידך, קודם שתטול ותרחץ בהם, תכוין כי בחינת המים אלו הם ב' אותיות "מי" של אלהים. ותכוין בחמשים יוד"ין שיש בד' אחורים של ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, ובד' אחורים

⁹ אחוריים של שם ע"ב נראים כך: יוד, יוד, הי, יוד, הי, ויו, יוד, הי, ויו, ובו 10 יודין. אחוריים של שם סג נראים כך: יוד, יוד, הי, יוד, הי, וואו, יוד, הי, וואו, ובו 8 יודין. אחוריים של שם מ"ה נראים כך: יוד, יוד, הא, יוד, הא, וואו, יוד, הא, וואו, ובו 4 יודין. ואחוריים של שם בן: יוד, יוד, הה, יוד, הה, וו, יוד, הה, וו, הה ג"כ יש בו 4 יודין ובסך הכל קבלנו עד כה 26 יודין.

אחוריים של ד' שמות אהיה נראים כך: שם אהיה דיודין עולה למנין קסא ואחוריים שלו: אלף, אלף, הי, אלף, הי, יוד, אלף, הי, יוד, ממ, ובו 5 יודין. שם קס"א שני ג"כ 6 יודין. אחורי שם קמ"ג נראים כך: אלף, אלף, הא, אלף, הא, יוד, אלף, הא, יוד, ובו 2 יודין. אחורי שם קנא נראים כך: אלף, אלף, הה, אלף, הה, יוד, אלף, הה, יוד, ובו 2 יודין. סה"כ 15 יודין. וסך הכל הכללי: 41 יודין.

ג' שמות אלקים במילוי יה"א עולים ארץ רצ"ה וש'. אחוריים של שם אלקים במילוי אלפין נראה כך: אלף, אלף, למד, אלף, למד, הא, אלף, למד, הא, יוד, אלף, למד, הא, יוד, ממ, סה"כ 2 יודין. אחוריים של

של ד' שמות אהי"ה, ב' דיוד"ין וא' דאלפ"ין וא' דההי"ן, ובשלשה אחורים של ג' שמות אלהים דיוד"ין ודאלפ"ין ודההי"ן, והם כמנין מ"י של אלהי"ם. ובעת הנטילה בעצמם תכוין בג' נטילות יד הימין אל שם מ"ב דהוי"ה דיוד"ין. דהיינו במילוי דמילוי שלו הם כ"ח אותיות תכוין בנטילה ראשונה. והמילוי שהם עשרה אותיות תכוין בנטילה שניה. וארבע אותיות הפשוטות תכוין בנטילה שלישית. ועד"ז תכוין בג' נטילות דיד שמאלית בשם מ"ב דהוי"ה דס"ג. ואח"כ בשפשוף שתי הידים יחד תכוין אל שם מ"ב כולו דהוי"ה דמ"ה דאלפ"ין ביחד. ואחר כך תגביה ידיך למעלה על דרך הנ"ל בכל התנאים ותברך הברכה. ובשעת הברכה תכוין שהברכה בעצמה היא באריך אנפין דעשיה, ולכן יש בה י"ג תיבות כנגד י"ג מדות דא"א עשיה. ואח"כ תכוין בר"ת של 'על נטילת ידים' שהוא ענ"י שהוא מלכות דעשיה הנק' עניה ודלה, על ידי שמקבלת שם בעשיה אחורים של מ"ה דיצירה בלבד שהוא במספר ק"ל וענ"י וזהו דעתה קל"ה. ולכן תכוין להוריד הג' ידים דיצירה למטה בעשיה, ולהעלותה ביצירה עצמה. והם מ"ב דהוי"ה דאלפ"ין. ולכן בעת הגבהת ידים תכווין כוונה שלישית, והוא כי יד ימין הוא חצי שם הראשון של הוי"ה דמ"ה כזה (י"ה) יו"ד וא"ו דל"ת, ה"א אל"ף. וביד שמאל תכוין אל חצי השם האחרון של הוי"ה דמ"ה כזה (ו"ה) וא"ו אל"ף וא"ו, ה"א אל"ף. וביד רמה הוא ת"ת תכוין אל שורש השם בעצמו, שממנו נתפשטו השתי ידים הנ"ל ולכן הוא באמצעי יהו"ה, יו"ד ה"א וא"ו ה"א:

וכן תכוין כוונה אחרת. יד הגדולה בימין שהוא ה' אלהינו ה'. ויד החזקה משמאל שהוא חילוף הג' שמות הנזכרים שהם כוז"ו במוכס"ז כוז"ו. ויד רמה באמצעיתא ת"ת והוא ד' אותיות הוי"ה בפשוטו וי' אותיות של מילוי שלו באלפ"ין, כי שם זה הוא ביצירה. ובכח ג' ידים אלו אנו אוחדין בעשיה להעלותה ביצירה והם בחינת חג"ת. וזהו נטילת ר"ל הגבהת כמו וינטלם וינשאם, אל היצירה. וזהו כוונת עליית הידים והגבהתם למעלה:

שם אלקים במילוי ההין נראה כך: אלף, אלף למד, אלף למד הה, אלף למד הה יוד, אלף למד הה יוד ממ וגם כאן קבלנו 2 יודין. אחוריים של שם אלקים במילוי יודין נראה כך: אלף, אלף למד, אלף למד הי, אלף למד הי יוד, אלף למד הי יוד ממ סה"כ 5 יודין. סך הכל 9 יודין וסך הכל הכללי קבלנו 50 יודין.

(מים) אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה. תניא נמי הכי, הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה שלא יבאו המים שחוץ לפרק ויטמאו את הידים דתנן הידים מטמאים ומטהרין עד הפרק, כיצד נטל הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה נטל הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה פירוש דין נטילה שאדם שופך מן הכלי ב' פעמים על ידו הראשונים טמאין והשניים מטהרין את הראשונים טומאתן וטהרתן דוקא עד הפרק הילכך כשנטל ראשונים ושניים חוץ לפרק לא טהרו שניים את הראשונים מה שיצא מהן חוץ לפרק ואם השפיל ידיו וחזרו הראשונים שחוץ לפרק וירדו על ידיו טמאים. לכן צריך להגביה אצבעותיו למעלה ובמים אחרונים צריך להשפיל כדי שתהיה הזוהמא שעל ידיו.

ובספר המצות כתב מה שמזכיר מים ראשונים ושניים היינו דוקא במים שבאים לטהר אבל מלבד אלו צריך ליתן עליהם פעם אחרת כדי להסיר מהן הלכלוך וכל דבר שחוצץ ואותם לא הזכיר במשנה לכך צריך ליתן עליהם ג' פעמים אחד להסיר הלכלוך ושתי פעמים לטהרם. תנן מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים פי' אם כשנטל ידיו בשפיכה ראשונה לא נטל עד הפרק אינו יכול ליתן פעם שנית על המקום שלא נטל תחלה כדי שתעלה לו בשביל שפיכה אחת שאין נטילה לחצאין אלא מה שנתן תחלה חשיב כמאן דליתיה וצריך ליתן שפיכה אחת עד הפרק ואח"כ שפיכה שנייה אבל בשניים פירוש בשפיכה שנייה יכול ליתן לחצאין. וי"מ שניים פי' מים אחרונים וראשונים מים ראשונים תנן נטל ידו ושפשפה בחבירתה טמאה פי' אם שפך מים על ידו אחת ושפשפה בחבירתה כדי ליטול שתי ידיו אין נטילה זו מועלת ואפי' שפך באחרונה על שתי ידיו לפי שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו וכששפשף בחבירתה נטמאת חבירתה ממנה ואין המים שניים מטהרין אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה ולא הבאים מחמת היד האחרת הילכך השופך מן הכלי על ידו אחת ושפשף בחבירתה צריך לנגב ידיו ולחזור וליטלם כראוי לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהם ואם אין לו אחר יאחוז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על ב' ידיו כאחת או ישפוך על כל אחת רביעית

ואח"כ ישפשפם שהשופך רביעית כאחת א"צ מים שניים לטהרם וצריך ליזהר כששופך מים הראשונים שלא ישאיר על ידיו צרור או קיסם או שום דבר שהיה בתוך המים שאין השניים מטהרין אלא מים שעל היד ולא המים שעל הצרור ומי שיש לו מכה בידו ורטייה עליה כתב א"א הרא"ש ז"ל שדי לו במה שיטול שאר היד שלא במקום הרטייה אע"ג דאמרינן בפ"ב דגיטין אין נט"י לחצאין פי' שאינו יכול ליטול חצי היד ואחר כך חציה השנית ה"מ כשנוטל חצי היד ואח"כ חצי היד אבל הכא שאינו יכול ליטול חציה השני לא הוי נטילה לחצאין ודומה למי שנקטעה אצבעו שנוטל שאר היד אמנם צריך ליזהר שלא יגעו המים ברטייה שלא יחזרו המים שעל הרטייה ויטמאו היד או ישפוך רביעית כאחת על היד שאז לא נטמאו המים: מים ראשונים ניטלין בין בכלי בין על גבי קרקע:

סימן קסג

אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה או אוכל בכף שאינו נוגע בפת:

חכמים החמירו מאד שלא לאכול בלא נטילת ידיים. כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום "ועתה אודיעך סוד גדול מאד שהרמיו ז"ל בדבריהם שאמרו "כל האוכל בלא נטילה כאלו בא על אשה זונה". והכוונה שמחליף עורו בעורה (אפשר דכוונת בעל הקנה שמחליף עור הטומאה בעור הטהרה) מדה כנגד מדה כי הוא גרם להכנס האשה הזונה היא לילית חוה חיצונה בהיכל המלך זהו "משום סרך תרומה יטול".

כתב הרב מנחם ציוני זלה"ה בפירושו על התורה פרשת ואתחנן: "וכל האוכל בלא נטילה ההיא מדה של פורענות שורה עליו ואכילה טמאה. ושכינה מה אומר(ת)? אל תלחם לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו. מהו רע עין? זה יצר הרע. וכל האוכל בלא נטילת ידיים זה אוכל לחם רע עין דהכי אמר רב המנונא סבא ב' מדות עומדות על שלחנו של אדם אחת מדה טובה ואחת מדה רעה המקדש ידיו ומברך מדה טובה אומרת זה של הקב"ה ומניח ידו על ראשו ואומרת לו עבדי אתה. עבדו של המקום הה"ד ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. וכשאנו מקדש ידיו ואוכל מדה רעה אומרת זהו שלי ומיד שורה עליו ומטמאתו. ומאכלו נקרא רע עין.

עובדא הוה בבבל (מעשה היה בבבל) בחד בר נש דזמנין לההוא מסכינא חזא דלא היו נטלי ידיהו קם מפתורא ואזל ליה א"ל תיב ואכול א"ל ח"ו דאכול אנא עמך דעלך כתיב אל תלחם לחם רע עין וגו'. ולא עוד אלא מאכלך טמא וכתיב אל תטמאו. ונטמתם בלא א'. מאן דשרי עלויה רוח רע עין מקבל טומאה סתומה דלית לה פתח כלל אתא עובדא לקמיהו דרבנן ויהבו ליה רבנן לההוא מסכינא ד' מאה זוזי. בכה רב חגי ואמר אשריכם ישראל שאתם עוסקים בתורה. ומה מסכינא דא דהוה כפין מעוני ונשיר גרמיה ולא חס אלא ליקרא דמריה כמה אגריה למאן דלעי באורייתא ופ"ק דסוטה אמרו חכמז"ל כל האוכל בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר והבן מאמר זה כי הוא מופלא מ"ה: (מפי רבי) והתבאר במאמר לעיל מי זו הזונה.

המאכיל את חברו אין המאכיל צריך ליטול והאוכל צריך ליטול:

סימן קסד

אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום. האיר עיננו הרב משה זכותא בביאורו על ספר הזוהר פרשת וישב דף קפב: "זהו עיקר הכל שצריך ליטלם שלש פעמים בכל אחת ואחת ואחר כך לשפשפם יחד, והכוונה להמשיך שפע מלמעלה להבריח רוח הטומאה ולהעלות הקדושה מתוך הטומאה, ובזה יהיה נקיון גמור שתהיינה טהורות, וכח הטומאה השורה עליהם יכרת, כי גם נקיון ר"ל יכרת, כמ"ש (ירמיה ל, יא) ונקה לא אנקך, (ישעיה ג, כו) ונקתה לארץ תשב.

והסוד כי השפע ה"ס ט' יודין שבעסמ"ב, (שמספרם מ"ס) ושלש ידות הן גדולה חזקה ורמה, ויש מ"ב בכל אחת מהם כידוע, וג' פעמים מ"ב הוא קכ"ו וצ' דט' יודין הרי ר"ו ובג"י נקיו"ן. וכמו כן ט' פעמים יו"ד מלא הוא ק"ץ (צ"ע כי עולים קפ) ובג"י מ"ס במלוי (מס יוד מס גימ' קפ) וט' התיבות וכ"ז אותיות גי' נקיו"ן, ואלו ס"ג בחי' הוא כנגד ג' פעמים של הנטילה. אי נמי ידוע מדרוש רפ"ח ניצוצין שבחג"ת יש גי' ע"ב דע"ב ס"ג מ"ה שעולים נקיו"ן. כדין אתקדש ואקרי קדוש, פי' בא עליו שפע קדושה מלמעלה ונשאר בו כל היום, וזהו אקרי קדוש, והיינו כל שלא הסיח דעתו וכנזכר בשו"ע או"ח סי' קס"ד ס"א, נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום וכו'. דיתקדש מההוא דלעילא, ה"ס המלכות שהיא הכלי המקבל כל השפע של מעלה מו"ק ועולה ס', וכלי התחתון הוא נוק' דקל' שבה מתדבקת ונכללת כל

הטומאה. ואומר לקבל לא מסאבו, ירצה בזה שהטומאה מתפייסת שתלוי לה הטומאה כי הוא חלקה הניתן לה, ובזה מתפרדת מן האדם ויוכל להתקדש בשפע עליון:

כתוב בספר המצות (סמ"ג עשין כז הל' גט"י) הולכי דרכים חשובים כשעת הדחק. ואם אחר שהתנה שחרית נזדמנו לו מים לא יברך (ס"א נוטל ומברך) יראה שפוסק כאותו לשון שאינו מתיר בתנאי אלא ע"י הדחק. וכ"כ ה"ר פרץ (סמ"ק סימן קפ"א) ודוקא היכא דלא שכיחי מיא ודוקא שחרית ודוקא שלא יטנפו. אבל א"א הרא"ש ז"ל מתיר אפילו שלא ע"י הדחק. ומיהו פירש רש"י ובלבד שיזהר מלטמאם ומלטנפם וכ"כ הרמב"ם ז"ל ובלבד שלא יסיח דעתו מהם:

סימן קסה

מי שיצא מבית הכסא ורצה ליטול ידיו לאכילה שאלו לרש"י אם צריך ליטול ב' פעמים והשיב שאלתי את (מור"ר) רבי יעקב בן רבי יקר ואמר שצריך ליטול ב' נטילות על הראשונה אשר יצר ועל השנייה ענט"י. אבל אני סבירא לי נטילה אחת עולה לכאן ולכאן. והר"מ מרוטנבורג היה נוהג כר' יעקב בר' יקר דאי בנטילה אחת יברך אשר יצר ואח"כ ענט"י הוי הפסק. (השל"ה הקדוש - מסכת חולין - פרק דרך חיים תוכחת מוסר, פירוש שמפסיק באשר יצר בין הנטילה לברכת ענ"י) וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל. וה"ר פרץ (סמ"ק) כתב דלא הוי הפסק. ויראה להכריע דלאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר ואח"כ בשעת נגוב ענט"י.

כתב על זה ספר השל"ה הקדוש - מסכת חולין - פרק דרך חיים תוכחת מוסר (לד) "והלא דברים קל וחומר, ומה ברכת אשר יצר שאינה אלא ברכה אחת והיא גם היא באה לטהרת הידים וכלומר שמטהר ידיו על שיצא גם כן מבית הכסא דהוי דומיא דטהרת ידים לסעודה בלא בית הכסא כמ"ש הבית יוסף בהגהותיו בסימן הנזכר, אפילו הכי חשיבי הפסק בין הנטילה לברכת על נטילת ידים, תחינות ובקשות או תהילים שהפסקתן מרובה וגם אינן מעין הנטילה כברכת אשר יצר, (לא) כל שכן דהוי הפסק.?:

מה סוד נט"י שלאחר בית הכסא? הנה אמרו חכמים (ברכות סב ע"א) שיש שד בבית הכסא בצורת שעיר וזו רוח רעה השורה שם עד שכל

אדם הנכנס לשם או אפילו מכניס פיסת ידו לשם חייב בנט"י. נט"י זו אינה צריכה כלי.

הלכה למעשה מפי מו"ר הרה"ג שאול בטאט שליטא ראש כולל הלכה בישיבת שעלבים: כשיצא מבית הכסא יטול ידיו ללא כלי ויברך אשר יצר. אחר כך יטול ידיו בכלי ויברך ענט"י ואח"כ יאכל פת ויברך המוציא וכו'.

ואם רבים מסובים בסעודה הגדול מתחיל דתניא מים ראשונים מתחילין מן הגדול.

כתוב בגמ' ברכות (דף נג ע"ב) "אמר רב יהודה אמר רב, ואמרי לה במתניתא תנא, "והתקדשתם" אלו מים ראשונים, "והייתם קדושים" אלו מים אחרונים, "כי קדוש" זה שמן, "אני ה' אלהיכם" זו ברכה. ואמרו על גמ' זו בס"ה פקודי דף רס"א ע"א מאמר היכלות דס"א שמים ראשונים הם מים עליונים שהם חסדים הנמשכים מז"א למל'. אם כך, שמים ראשונים הם חסד הנקרא "גדולה" לכן מתחילין מן הגדול להורות שאלו מי חסד.

לעומת זאת אין מכבדין במים אחרונים כי הם גבורות וס"א. כתוב בזוהר פקודי דף רס"א ע"א "מים אחרונים חובה הם מים תחתונים שהם מ"ן שהמל' מעלה לז"א סוד גבורות גשמים" ע"כ. העיר על זה בספר מק"מ (בדף רסו ע"ב) ואע"ג דהא אוקימנא מים ראשונים מצוה הכי איקרון וכו'. פירוש אף על פי שלעיל (דף רס"א ע"א) בסוף היכל ג' דס"א אמרנו שמים ראשונים הם מ"ד ומים אחרונים הם מ"ן, עם כל זה פשט הענין מים ראשונים הם בקדושה ומים אחרונים הם דס"א וז"ש והא אוקימנא על תרין סטרין אלין דא סטרא דקדושה דאיקרי מצוה. ודא ס"א איקרי חובה. "חולקא נטל" פי' חלק ס"מ הם מים אחרונים. ואכן כך כתב מרן ה"בן איש חי" (הלכות שנה ראשונה – פרשת שלח לך אות ט) כתבו האחרונים בשם המקובלים ז"ל, כשנוטל מים אחרונים, יאמר "זה חלק אדם רשע מאלהים", ויכוין חלק אדם רשע, ראשי תיבות אח"ר שהוא הסטרא אחרא, ועיין כף החיים, וכתבתי בסה"ק מקבציאל, דהנהוג בזה, יאמר דברים אלו בלחש, והמשכיל יבין".

סדר הסיבה בזמן שהם ב' מטות גדול מיסב בראש ושני לו למטה הימנו היו ג' מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעלה הימנו ושלישי לו למטה הימנו.

גרסינן בפרק חזקת הבתים (דף נז ע"ב) שלחן של ת"ח כיצד ב' שלישים גדיל שלישי גלאי שעליה קערות וכוסות פי' ב' שלישים מכוסות מפה שלישי בכל צד ושלישי האמצעי מגולה. וטבעתו שתולין אותו בו דהיינו בזמנם היו תולין את השלחן בקיר לאחר האכילה וזה נעשה על ידי טבעת אם יש תינוק שיושב אצל אביו יהפוך הטבעת לחוץ שלא ישחוק בו התינוק וינענע השלחן ואם אין תינוק אם יש שמש שמשמש בסעודה יהפכנו לצד פנים שלא יכשל בו השמש ואם אין שם שמש יהפכנו לצד חוץ. וה"מ בלילה אבל ביום אפי' אם יש שמש יהפכנו לצד חוץ שיוכל לראותו ולא יכשל בו.

כתב בן יהוידע על בבא בתרא דף נז ע"ב "שלחן של תלמיד חכם כיצד, שני שלישי גדיל ושלישי גלאי. נ"ל בס"ד אומרים עליו דברי תורה, שני שלישי גדיל הם חלק הרמז והדרש ששזורים וגודלים דברי תורה זה בזה, ושלישי גלאי הפשט. או שני שלישי גדיל תורה שבכתב ושבעל פה, ושלישי גלאי מוסר ודרך ארץ. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש שלחן רמז לאשה כמו שאמרו בגמרא שלחן ערכתי לו, ואיתא בגמרא על אימא שלום שאמרה כשהיה משמש עמה היה מכסה שני טפחים ומגלה טפח, ולזה אמר שני שלישי גדיל רוצה לומר מכוסה, ושלישי גלאי, עד כאן דבריו נר"ו. ולי אני הדל מתורה וממעשר רוצה להעמיק בדברי הבן ונראה פשוט שהנוק' מלבישה על ז"א מחזה ולמטה שלכן נקראת אשת חיל והיא מלבישה עליו שני שלישי ממנו דהיינו: שני שלישי תפארת, נצח הוד יסוד ומלכות ויסוד אמא מלביש משליש עליון דת"ת ולמעלה. תינוק נראה שזה מלאך מטט' כידוע מגמ' תינוק יונק משדי אימו. שלחן זו הנוק' והיא לפני ה' דהיינו לפני ז"א. סוד הטבעת זו הבינה שאליה עולה המלכות הנקראת "עת" ומתמתקת מאורות אימא וזה הוא "טבעת" טוב עת.

הלכות ברכת המוציא

סימן קס"ו

וינגב ידיו היטיב ויברך ברכת המוציא מיד.

כתב בספר טעמי המצות – פרשת עקב "סוד הנטילה וענין הידים. דע כי רואי להסתכל כי אין בכל האיברים שנכללו בו עשר כ"כ בגילוי כמו הידים והרגלים שבהם עשר עשר אצבעות. אך דע כי

א"א הוא כללות ג' רישין ורישא עילאה אין בו תפיסה כלל עם היותו תחת הא"ס אך בב' ראשין אחרנין יש גילוי קצת אמנם סוד זרועות וירכין לא אתפשטו ב' רק איתגנזו בסוד א' דתמן תרין ענפין שני יודין שבאות זה שהם שני זרועות ובהם כלולים שני ירכים וכשהם בהעלם אינם כ"א צורת ו' לבדה בלתי זרועות ושוקיים ולא נגלה אלא אמצעית שהוא דוגמת הגוף והנה לך שני מקומות שלא נתגלו והם הם ב' רישין דא"א גם נעלמו באו"א הרי ד' מקומות ועתה בז"א נתגלו הרי הם חמשה מקומות שנכללו בהם אך לא נתגלו אלא במקום החמישי ולכן נתגלו בו כל זרוע וכל ירך בסוד ה' אצבעות ודי בזה. וסוד היד האמצעית הוא סוד הדעת שהוא אמצעי וגם בו נעלמו הזרועות ולכן היא יד אחרת האמצעית ועדיין לא קבלתי פ' בזה.

והנה צריך להגביה שני הידים נגד פנים לפחות כי שם נקרא ראש ותכוין להנ"ל כי תחלה היו רישא דזעיר. גם תכוין להכניס קשרי הזרועות לפנים מן הגוף בסוד וכל אחוריהם ביתה והם הנקרא קובדו"ש בלע"ז (מרפק בלשוננו). גם ביום השבת בכל ג' סעודות כי כוונתינו להעלותה לזווגה במלכא צריך שיהיה מעומד כי עלמא דדכורא בעמידה איהו לכן כשאנו מעלין אותה אצלו ג"כ צריך להיות מעומד:

ארז"ל כל המזלזל בנט"י נעקר מן העולם כי הם עשר אצבעות כנגד עשר מאמרות שבהם נברא העולם נגד י' אותיות מילוי דהוי' ויש בהם כ"ח פרקין נגד כ"ח דמלוי המלוי שבהם נברא העולם כמנין אותיות פסוק בראשית ולכן נעקר מן העולם:

ומיהו רבינו יואל כתב שאין לחוש על הפסק בין נטילה להמוציא כיון שהשלחן לפניו ודעתו לאכול לא חשיב היסח הדעת וההיא דתיכף לנטילה ברכה מפרש לה על מים אחרונים וכן פירש רב אלפס והרמב"ם ז"ל וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל אף בראשונים שלא להפסיק ושלא לדבר. והיה רגיל כשהיה מיסב בסעודה עם אחרים שהיה נוטל באחרונה שלא להפסיק ושלא לדבר. ומתוך הירושלמי משמע ג"כ דההיא דתיכף לנטילה ברכה דאמים ראשונים קאי דאיתא התם התוכף ברכה לנט"י אינו ניזוק בכל אותה סעודה:

כתב בשער המצות – פרשת עקב "והנה אין להפסיק כלל בין מים אחרונים לברכת המזון. ופעם אחת הייתי לפני מורי ז"ל ובא לפני אדם אחד ואמר לו כי זה לי שני ימים שאירע לו כאב חזק בכתפו ונסתכל בו מורי ז"ל וא"ל כי בא לו כאב זה מפני שהפסיק בין מים אחרונים לברכת המזון בקריאת פרק משניות ועבר על מה שאמרו רז"ל לברכות דף מ"ב ע"א "תכף לנטילה ברכה" דהיינו נטילת מים אחרונים, ולכן תכף נהפך לכת"ף והרגיש בו כאב.

ולכן צריך ליזהר שלא להפסיק בין מים אחרונים לברכת המזון כלל אפילו בד"ת ואם הוא רוצה לעסוק בד"ת כמ"ש רז"ל יעסוק בתורה קודם שיטול מים אחרונים.

אמנם אלו הפסוקים צריך לאומרם אחר מים אחרונים קודם ברכת המזון מזמור אלהים יחננו כו' כולו ואח"כ פסוק אברכה את ה' בכל עת כו'. כי הס"א העומדת על השולחן כנ"ל בשם הזוהר הנה הוא נקרא בכל עת בסוד ואל יבא בכל עת אל הקדש וכדי לסלקו משם צריך לומר ה' ב' ונברך כמ"ש בינוקא פרשת בלק ולכן אומרים זה הפסוק אברכה את ה' בכל עת כו' תמורת ה' ב' ונברך ואח"כ פסוק סוף דבר הכל כו' ואח"כ פסוק תהלת ה' ידבר פי וגומר ואח"כ פסוק ואנחנו נברך יה וגומר ואח"כ יאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' ואח"כ יאמר ברכת המזון:

סימן קסז

ויבצע ממקום היפה שבפת במקום שנאפה היטב ויחתוך פרוסת הבציעה ויניחנה מחוברת לפת ויתחיל לברך ואחר שיסיים הברכה יפרידנה כדי שתכלה הברכה בעוד הפת שלם.

כתב בספר תורת חיים על סנהדרין דף קב ע"ב "יש רמז גדול בפרוסת המוציא שצריך האדם להפריש ראשית ולפרוס מן הככר השלם פרוסה אחת לשם ה' ולברך עליו כשם שמפרישין ראשית לה' בשאר כל מלאכותיו ביכורים מן הקמה ותרומה מן הדגן וחלה מן העיסה ככה מפריש ממנו ראשית לשמו יתברך אחר האפייה ולהכי הבוצע חותך מעט תחילה ומברך ופורס ואוכל מן הפרוסה ונותן ממנה אל המסובים אבל לא יברך על כל הפת בכלל ויאכל ויתן ממנו להמסובים דראשית בעינן ששירים ניכרין דומיא דביכורים ותרומה וחלה דקרוין ראשית ביכורים ראשית ביכורי אדמתך תרומה ראשית דגנך חלה ראשית עריסותיכם.

ויש שאין רוצין לחתוך הלחם כלל קודם הברכה כדי שיהא שלם ממש בשעת הברכה. וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהירא לי דחשיב הפסק מה שמתאחר לחתוך הלחם ושוהה בין ברכה לאכילה אלא חותך ואינו מפריד הפרוסה עד לאחר הברכה. וצריך לחתוך מעט שאם יאחוז בפרוסה שיעלה שאר הככר עמו דאל"כ חשיב כפרוסה ושיעור הפרוסה. כתב הרמב"ם ז"ל לא יבצע פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין ולא פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן.

ויברך "המוציא לחם מן הארץ" ואע"ג דמוציא עדיף טפי דכ"ע מודו דלשעבר משמע וצריך לברך לשעבר ובהמוציא פליגי אפ"ה פסיק תלמודא המוציא.

הרשב"י בהקס"ה (דף ב ע"א) מסביר את המילת המוציא כאילו כתוב ה' מוציא כלומר ה' אחרונה שבשם הו"ה שזו המל' היא מוציאה כל מיני שפע לעולמות ב"ע "מן הארץ" דהיינו ממלכות דאצילות. וכ"כ בתיקו"ז דף לא ע"א שזו המל'. וכן בדף פז ע"א. ברע"מ אמור דף צח ע"א ביאר באופן שונה ה' מוציא זו הבינה, מן הארץ זו המלכות. וכ"כ בתיקו"ז דף פה ע"ב שזו הבינה. רב המנונא סבא (שלח קעג ע"א) נתן ביאור שלישי שהיסוד דמלכות הוא המוציא לחם (שפע) מן הארץ (מלכות דאצילות).

מסביר בספר "כתם פז" על הקדמת ס"ה דף א ע"ב "צריך אתה לדעת כי מדת המלכות נקראת "המוציא" לפי שהיא המוציאה כל ההשפעות העליונות אל העולם התחתון כי היא פרנס העולם המורגש ועל כן אנו מברכים המוציא לחם מן הארץ כי מכחה הארץ הלזו נותנת מזונותיה ונקראת המוציא בה"א ולא מוציא לפי שהה"א תורה על הידיעה ולפי שכל המדות העליונות הימנה הם נסתרות ואין מדה זולתה תורה על הגלוי המורגש אלינו לכן אמר המוציא ההוא דאשתמודע ולית כוונתה כגוונ' דא המוצי' לחם מן הארץ ההיא דאשתמודעא כאשר יתבאר בפ' תרומה ב"ה.

כתב בשער המצות – פרשת עקב "אמרו חז"ל שצריך לדייק בה"א של "המוציא" להזכירה בפני עצמה כזה ה' מוציא לרמוז שני כוונות:

- אחת אל ה' עלאה אימא שהיא מוציאה לחוץ את חג"ת דז"א ואת המלכות עמהם כדי שיחזרו למקומם עם השפע שלקחו ממנה כנזכר, וביאר כי מה שהוציאה הוא לחם שהם ג' הויות שהם חג"ת הנזכרים ובהם נכללות המלכות וביאר כי הוציאם מן הארץ העליונה שהיא אימא והרי זו כוונה אחת.
- ואמנם יש עוד כוונה שנית והוא שתכוין אח"כ כי ה' זו של המוציא היא המלכות שאחר שחזרה למקומה גם היא מוציאה לחם ושפע ומזון אל עולמות התחתונים והלחם הזה נמשך לעולמות מן הארץ התחתונה שהיא מלכות.

והרי נתבאר שתי כוונות שצריך לכוין זו אחרי זו בהמוציא לחם מן הארץ ולכן אמרד"ל שצריך לדייק בה"א של המוציא כאלו יש בתוך מילויה ה' אחרת שהיא המלכות, ובה' ראשונה תכוין כוונה א' שהיא כנגד אימא ובה' שנייה של המילוי תכוין כוונה שנית במלכות:

כתב בשער המצות – פרשת עקב אות כט: "ברכת המוציא: הנה בתחלה תכוין בענין הלחם בעצמו שהם ג' הויות כמנין לחם והם ג' הגבורות הנמתקות בהיותם ביסוד דז"א בעת עליית ג' חסדים המגולים בסוד אור חוזר למעלה להגדיל את ז"א כנודע. ואח"כ תקח הלחם בין שתי ידיך מזה ומזה ותברך המוציא כו' ובמילת המוציא תגביה שני ידיך האוחזות בלחם למעלה מעט וזו היא כונת ברכת המוציא. הנה הכונה היא להעלות המלכות באימא ע"י ג' הידים כי הם המעלים תמיד כנ"ל בענין נט"י וז"ס באר חפרוה שרים דא חג"ת המעלין הבאר הזה שהיא המלכות אל הבינה. והנה שלשה פעמים י"ד הם מ"ב כנודע כי לכן כל עלייה היא בשם בן מ"ב. ותכוין כי ברוך הוא בגי' קכ"ו וק"ב פי' כי ע"י ג' המלויים דג' הויות ע"ב ס"ג מ"ה שבחג"ת שהם מ"ו ל"ז י"ט הם בגי' ק"ב הנזכר. וגם ע"י ג"פ מ"ב שבג' הויות הנזכרות שהם מ"ב אותיות שהם בפשוט ומלוי ומלוי המילוי דע"ב וכן בס"ג וכן במ"ה וג"פ מ"ב עולים קכ"ו וע"י זה הקכ"ו והק"ב שהם גי' ברוך [לד] אנו מעלים את חג"ת דז"א אל הבינה. ונמצא כי ברוך הוא הארות הנזכרות שעל ידם עולין חג"ת הנקרא אתה ה' אלהינו [מ"א פד] ועמהם המלכות הנקרא מלך

העולם אל הבינה הנקרא גם היא מלך העולם והרי זה בקיצור..... ולכן אמרז"ל שצריך לדייק בה"א של המוציא להזכירה בפני עצמה כזה ה' מוציא לרמוז שני כוונות א' אל ה' עלאה אימא שהיא מוציאה לחוץ את חג"ת דז"א ואת המלכות עמהם כדי שיחזרו למקומם עם השפע שלקחו ממנה כנזכר, וביאר כי מה שהוציאה הוא לחם שהם ג' הויות שהם חג"ת הנזכרים ובהם נכללות המלכות וביאר כי הוציאם מן הארץ העליונה שהיא אימא והרי זו כוונה אחת. ואמנם יש עוד כוונה שנית והוא שתכוין אח"כ כי ה' זו של המוציא היא המלכות שאחר שחזרה למקומה גם היא מוציאה לחם ושפע ומזון אל עולמות התחתונים והלחם הזה נמשך לעולמות מן הארץ התחתונה שהיא מלכות. והרי נתבאר שתי כוונות שצריך לכוין זו אחרי זו בהמוציא לחם מן הארץ ולכן אמרז"ל שצריך לדייק בה"א של המוציא כאלו יש בתוך מילויה ה' אחרת שהיא המלכות, ובה' ראשונה תכוין כוונה א' שהיא כנגד אימא ובה' שנייה של המילוי תכוין כוונה שנית במלכות:

הנה בספר פרי עץ חיים – שער השבת – פרק ו' קיצר ואמר: "ובסוד המוציא, תכוין כי ה' דהמוציא, בינה. לחם, ת"ת. ה' מן הארץ, מלכות".

בעל סולם על הזוהר (חלק א' דף ב' ע"א) אומר שבינה שאמרו כאן זו בינה דמלכות. והנה לשונו "המוציא לחם מן הארץ, הנה ה' הידיעה של המוציא רומזת על אותה שנודעת, שזו מדרגה התחתונה, דהיינו מ"ה (מלכות) "והכל אחד" ששתיהן הן במדרגה אחת שהיא מלכות, אלא העליונה היא מ"י (בינה) דמלכות והתחתונה היא מ"ה דמלכות.

ספר בן איש חי – הלכות שנה ראשונה – פרשת אמור אות ו' "צריך לדקדק ולהדגיש בה"א של המוציא, כאלו יש בתוך מלואה ה"א אחרת, לכן יאריך בה מעט ויגביהנה בקול, כאילו מזכירה בפני עצמה כזה, ה' מוציא, כדי שיוכל לכוין במלואה ה"א אחרת, וכנזכר בשער המצות לרבינו ז"ל, וכשיגיע לתיבת המוציא בהיותו מאריך בה"א אז יתן את הפת זקוף בין שתי ידיו ויגביהנו קצת, ויזהר לתת ריוח בין תיבת לחם ובין תיבת מן הארץ, ובסידור רבינו הרש"ש ז"ל כתוב, תניח שתי ידיך על הפת ותכוין להשפיע מכל ה"ס על המלכות הנקראת "לחם", ותדגיש הה' דהמוציא, ובמלת המוציא

תגביה שתי ידיך והלחם באמצע, עד כאן לשונו, ואם יש לו בית יד (כפפות), צריך להסירו בברכת המוציא, דצריך שתהיינה ידיו ממש על הפת:

ויכוין בברכתו למה שמוציא מפיו ויתן ריוח בין לחם ובין מן שלא יבליע המ"ם.

ויתן שתי ידיו על הפת שיש בהן "אצבעות כנגד" מצות התלויות בפת: לא תחרוש בשור ובחמור, כלאים, לקט, שכחה, פיאה, ביכורים, תרומה, מעשר ראשון, מעשר שני, חלה. ולכך יש "תיבות בברכת המוציא וי' תיבות בפסוק "מצמיח חציר לבהמה [נועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ]" וי' תיבות בפסוק "עיני כל אליך ישברו וי' תיבות בפסוק ארץ חטה ושעורה וי' תיבות בפסוק ויתן לך.

הארי הקדוש נהג לסדר י"ב לחמים על השלחן כמו י"ב לחמים בבית המקדש. ברם כאשר מברך המוציא כתב: שער הכוונות – דרושי קידוש ליל שבת דרוש א ענין השולחן "ותכוין כי הלחם שביד ימינך הוא אות י' של הויה והלחם שביד שמאלך אות ו' ותברך אז ברכת המוציא ובה' של המוציא תכוין אל א' עילא' ובה' של הארץ תכוין במלכות ובמלת לחם תכוין בת"ת. גם במלת לחם תכוין אל הלחם הנז' שהוא בחי' י"ג נימין הנז' ואח"כ תבצע מן הלחם הימני שהוא כנגד אות י' של הויה כנז' והוא כנגד החכמה אשר משם נמשך המזון המעולה מכל השאר ותבצע ממנו תחלה שיעור כזית ותאכלנו אתה ותכוין שהכזית הזה הוא כנגד אות י' של הויה שהוא הז' ואח"כ תבצע בציעה ב' כשיעור כביצה ותתן לאשתך ותכוין שהיא כנגד אות י' אחרונה של אדנ"י שהיא בנוק' דז"א ותכוין שיתחברו ויעשו שם יאהדוניה ואח"כ תבצע ותתן לשאר בני הסעוד' היושבים שם.

ולא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או לפתן ללפת בו פרוסת הבציעה ואם פת נקייה היא א"צ וכ"כ רבינו חננאל והרמב"ם ז"ל ואם הפת מתובלת בתבלין או מלוח במלח כעין שלנו א"צ. ענין מלח התבאר שהם ג' הויות ממותקות כמ"ש בספר פרי עץ חיים – שער השבת – פרק יז" בענין כוונת הלחם של המוציא בשבת, כבר נתבאר כי י"ב לחם נגד י"ב נימין, או נגד י"ב תיקוני דיקנא, וכנגד

י"ב תקונא חוורתא דרישא, וכולן יורדין עד היסוד. ושם מה שהיו תחלה ג' הוי"ות, שבהם י"ב אותיות, נעשה כמנין לחם, שהוא ג' הוי"ות, ועתה כשיורדין ביסוד נעשה מלח, שהם סוד ג' גבורות הנמתקות, והם ג"כ ג' הויות כמנין מלח, ואז נמתק זה בזה, שהם ג' גבורות בג' חסדים, ואז מה שהיו גבורות שהם בסוד דין בסוד המרירות, עתה היא בסוד המלח, שנתבטלו קצת מרירות מהם. ואמר לי מורי ר"מ אלשיך, משמו של מורי ז"ל, כי ביום השבת הוא באצילות, אך בחול הכוונה תהיה בעולם היצירה עד ז"ז, (נ"א בעולם בריאה עד ז"ז):

ויאכל מיד ולא יסיח בין ברכה לאכילה ואם שח בדברים בטלים צריך לחזור ולברך. ומיהו שח בצרכי סעודה כמו קחו מפרוסת

הברכה או הביאו מלח או ליפתן לא הוי הפסק
כתב על זה השל"ה הקדוש – מסכת חולין – פרק דרך חיים תוכחת מוסר אות נה: "(דע) דכל הני מילי דאמרו רז"ל דלא הוי הפסק בין ברכה לאכילה אם הם מצרכי הסעודה, היינו דווקא בדיעבד, דאם שח בין ברכה לאכילה בדברים שהם צרכי הסעודה, כגון הביאו מלח הביאו לפתן וכהאי גוונא, אז לא מחשיב הפסק לענין להצריכו לחזור ולברך, כמו שאם שח בדברים שאינם מצרכי סעודה בין הברכה ובין האכילה, שאז צריך לחזור ולברך כמו שכתב הטור בסימן הנזכר, אבל לכתחילה ודאי לא יפסיק בין הברכה לאכילה אפילו בדברים אלו. וכך כתב בהדיא הבית יוסף בשם הכל בו, וכן פסק מוהר"ם בשולחן ערוך שלו דלכתחלה לא יפסיק כלל בין הברכה ובין האכילה, אפילו בהביאו מלח או לפתן.

ואפי' אמר הביאו מאכל לבהמה לא חשיב הפסק דחשיבי צרכי סעודה דאמר רבי יהודה אמר רב אסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" והדר "ואכלת ושבעת"

כתב מרן הבן איש חי בביאורו בן יהודע על ברכות דף מ' ע"א: "אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו. הנה נודע דלא אמרו רבותינו ז"ל כן אלא רק באכילה, אבל בשתיה אינו חייב להקדים דכתיב (במדבר כ') י"ב ותשת העדה ובעירם, ולזה צריך טעם למה אשתני בזה אכילה משתיה, ונראה לי בס"ד דבהמה עיקר מציאותה בעולם הוא לאכול מן בשרה, כמו שאמרו סוף בהמה לשחיטה, ואף על גב דיוצא ממנה חלב הנה זה מן הנקבות ולא מן

הזכרים, ועוד החלב עיקרו לאכילה לעשות אותו גבינה וחמאה וחלב חמוץ שקורין בערביה לבן, ואם כן כל הנאת האדם מן הבהמה הוא הנאה של אכילה, לכך ראוי שהוא יקדים לה האכילה על עצמו, כענין מה שכתוב גבי עבד עברי ודברים ט"ו ט"ז כי טוב לו עמך וכו', אבל בשתיה ליכא טעמא להקדים, ואף על גב דהנאת האכילה מן הבהמה הוא דוקא מן הטהורה, עם כל זה לא פלוג בהכי בין טמאה לטהורה, אי נמי יש להבין המאכל מציאותו בעולם תהיה על ידי יגיעת האדם, לכך נחשב האדם כמו בעל הבית, אבל הבהמה בסוג אורח, ודרך להקדים בעל הבית את האורח עליו, אבל המים מציאותם בעולם היא על ידי יתברך, ואם כן גם האדם נחשב במים אורח ומאי חזית להקדים הבהמה, ועוד יש להבין בפשיטות דבצמאון יתרמי שעת סכנה אם לא ישתה מהרה, לכך לא נעשה בו ענין הקדימה הנזכר:

ואם שכח ואכל ולא בירך לפניו "המוציא" אם נזכר בתוך הסעודה מברך, ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אינו מברך. ואם הוא מסופק אם בירך אם לאו, כתב הרמב"ם ז"ל יברך מספק ונראה שאינו אלא מדרבנן ולא יברך מספק, וכ"כ בספר המצות. ואם בירך במקום ברכת המוציא "שהכל נהיה בדברו" או שאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא יצא.

כתב בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום "וראה והבן בני בעבור שיסוד עולם הנקרא "כל" לו הברירה ניתן בנפשו, על כן כל מה דאכיל אפילו פת ושתי יין וכל דבר אם בירך "שהכל" יצא, ומי שאכל פת ואמר "ברוך רחמנא מלכא דעלמא מרא דהאי פיתא", יצא.

ואם הם שנים או רבים אחד מברך לכולם ודוקא שהסיבו שהוא דרך קבע, אבל היו יושבין בלא הסיבה כיון שאינן נקבעים יחד כל אחד מברך לעצמו.

כתב בס"ה זוהר פ' עקב (דף רעב ע"ב) "ועשרה דברים צריך אדם למעבד בסעודתא, חד, נטילת ידים, תניינא, לתקנא שתי ככרות לשבת, תליתא, למיכל תלת סעודתין, ולאוספא מחול על הקדש, רביעא, לאנהרא פתורא בשרגא, כמה דאוקמוה, שלחן בצפון,

ומנורה בדרום, וצריך הסבה, כמה דאוקמוה (ברכות מב סוע"ב) הסבו אחד מברך לכלם:

לא מצאתי סוד המשפט "הסבו אחד מברך לכלם". בזמן התלמוד היו קובעים סעודה על היין. התוס' (ברכות מב ד"ה הסבו) אומרים שהיום אנו קובעים סעודה רק על הפת. כתוב "עד שהמלך במסיבו" ופירשו בזוהר תולדות (קמ עב) בעוד שמלכו של עולם מסובב מנשמות הצדיקים והמלאכים. פירוש נוסף ל"הסבו" נזכר בס"ה פקודי דף רכז עא שהוא ענין נתינה. נסכם ונאמר שבזמן התלמוד היו מתכנסים סביב רב או שלחן ושתיים יין והיו אומרים דברי תורה ובמעמד כזה הם נהפכים לחטיבה אחת ולכן "אחד מברך לכולם".

עוד, רמז יש כאן: "אחד" זה הקב"ה שרואה את בניו יושבים בהסבה (גי'מ' חסד) באחדות ובאהבה הרי שהוא מברך לכולם.

ואם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני שהכינו מקום לאכילתן הוי קבע ואפילו בלא הסיבה.

ובעל הבית עם בני ביתו הוי שפיר קביעות אפילו בלא הסיבה. והאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה, ישיבה דידן הוי קביעות ואפילו לבני חבורה כהסיבה דידהו דמי.

והיכא שהמסובין רבים גדול שבכולם בוצע ואם יש עמהם בעל הבית הוא בוצע ואפילו אם האורח גדול

סוד מימרא זו גילה הרע"מ שזו נשמת מרע"ה בפר' פינחס (רמד ע"ב) ש"בעל הבית" זו ספירת הת"ת דהיינו ד"א, אורח" זה היסוד והוא מברך לנוק' שהיא ראש צדיק דהיינו מלכות דז"א הפרטית. כעת יובן מדוע פסק הרב ש"בעל הבית" (תפארת) קודם לאורח (יסוד). וכ"כ בפ' עקב (דף ערב עא) בעל היינו עמודא דאמצעיתא ונתן טעם "כדי שיבצע בעין יפה" וכתב "ומשלים ברכתא ולבתר בוצע".

ואין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע.

ענין זה נזכר בס"ה ברע"מ פינחס דף רמה ע"א: "הא אוקמתון אתון וחברייא דעמכון מארי דהוראות, דאוקמתון אין הבוצע רשאי למיכל עד שיענו אמן מארי סעודתא, ולית מארי סעודתא רשאי למיכל עד שיאכל הבוצע, ודאי כד בצע בעל הבית, ובצע לאינון

מארי סעודתא, לאו לכלהו משער שעורא חדא, דלאו אורח אלין
בוצעין לבצוע בשוה, דלזמנין יהיב לדא כביצה ולדא כזית, וכד
עונין אמן על האי בציעא, קדם דייכול בעל הבית, מחברין תרין
שיעורין כחדא, בכזית וכביצה, יאהדונה"י, אמן, דא לאו איהו על
האכילה, אלא על הבציעה:

ואם כל אחד אוכל מכרו ואין כולם זקוקים לככר אחד רשאים
לטעום קודם. ואם הוא שבת אינם רשאים לטעום קודם א"כ יהיה
לפני כל אחד לחם משנה.

אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונין.
גם ענין זה נזכר ברע"מ פינחס שם.

הבוצע פושט ידו תחלה לקערה לאכול ואם בא לחלוק כבוד לרבו
או למי שגדול ממנו הרשות בידו.

מי שאינו אוכל אין יכול לברך ברכת המוציא להוציא האוכלין
דתנן לא יפרוס אדם פרוסה לאחר א"כ אוכל עמו, אבל פורס
הוא לבניו ולבני ביתו אע"פ שאינו אוכל כדי לחנכם במצות:

סימן קסח

היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם הכל ממין אחד מברך על
השלם אפי' הוא פת קיבר והחתיכות פת נקייה ואפילו אם השלם
קטן מן החתיכות אבל אם השלם שעורים והחתיכות מחטין אפילו
היא קטנה מניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד פת
שעורין ופת כוסמין מברך על השעורין כיון שהוא מין ז' אע"פ
שהכוסמין יפין יותר:

כתב בספר השל"ה הקדוש – שער האותיות – עמק ברכה (כז):
למדנו ארבע חילוקי מעלות בפת בענין ברכת המוציא, וסימנו
חמשה, חביב מין שבעה שלם חלה, והנה ביאורם:
חביב כיצד, אם היו לפניו שתי לחם ממין אחד, ושתייהן שלימים או
שתייהן פרוסות, ושתייהן פת של ישראל, או שתייהן פת של גוי, אם
האחד נקייה יותר משנייה, סובר הטור בפשיטות דמברך על הנקייה
כאשר נזכר לעיל בשמו, כמו שאמר פת נקייה ופת קיבר והם ממין
אחד, מברך על הנקייה. וכתב בית יוסף על זה וזה לשונו, ודבר

פשוט הוא דעל החשוב יותר ראוי לברך, וכן כתבו התוספות שם, שני שלימים ממין אחד, אם האחד יותר נקי מברך על הנקייה דחביב ליה טפי, ומשמע ליה דאפילו שתיהן נקיות אלא שזה לבן מזה מברך על היותר לבן, דהאודאי חשיב חביב טפי, עכ"ל. והטעם הוא מבואר מעצמו, דכל ברכת הנהנין תליא בחביבות, דעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח כמוזכר בפוסקים, אם כן ראוי מפני זה להקדים את החביב טפי משום חבוב מצוה הואיל וברכה אחת לשתיהן:

מין שבעה כיצד, אם היו לפניו שתי לחם, אחת מחטה או משעורה ואחת משאר מינין, כגון כוסמין ושקורין טינקילן או שיפון ושקורין קארין, סובר הטור דחייטי ושערי עדיפי אפילו אם האחרות חביבים עליו יותר, לפי שהם מין שבעה, כנזכר לעיל בשמו במה שכתב פת שעורין ופת כוסמין מברך על השעורין וכו', כל שכן אם היה לפניו פת חטין עם פת שיפון או שאר מינין שמברך על החטים, משום דאית ביה תרתי חביב ומין שבעה. וכן פסק הטור גם כן בסימן ר"א בהדיא דהלכה כר' יהודה דסבר מין שבעה עדיף מחביב, והטעם הוא הואיל ונשתבח בהן ארץ ישראל, עיין לקמן כלל ה' סימן ט':

שלם כיצד, אם היו לפניו חתיכה של פת ופת שלם הכל ממין אחד, סובר הטור דמברך על השלם אפילו היא פת קיבר וקטן והחתיכה היא פת נקייה וגדולה, וזה אשר החל הטור לכתוב בריש סימן הנזכר, היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם וכו':

חלה כיצד, אם היו לפניו שתי לחם, אחת פת של גויים ואחת פת של ישראל, ושניהם ממין אחד ובערך נקיות אחד, סובר הטור שצריך להקדים פת של ישראל. וזה נוכל ללמוד בפשיטות מדברי הטור שהבאתי לעיל, במה שכתב פת של גויים נקייה ופת קיבר של ישראל מברך על איזה מהן שירצה, ע"כ. הנה מדיוקא שמעינן בהדיא דדוקא כשהפת של גויים נקייה ופת של ישראל? הוא קיבר, אז היה הדבר שקול לברך על איזה מהן שירצה, כי לכל אחת יש לה מעלה שאינה באחרת, כי פת של גויים יש לה מעלה שהיא נקייה, והאחרת יש לה מעלה שהיא פת של ישראל. ומסתברא בשניהם שלימים או אינם שלימים, אבל אם האחד שלם השלם קודם, משום דיש לזה מעלה יתירה על האחרת. אבל אם היו שתיהן נקיות בשוה, אז לא יהיה הדבר שקול רק יברך על פת של ישראל, דאם לא כן לימא רבותא, וק"ל:

פת נקייה ופת קיבר והן ממין אחד מברך על הנקיה: טהורה וטמאה מברך על הטהורה פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה מברך על איזה מהן שירצה. וכן פת עכו"ם נקיה ופת קיבר של ישראל מברך על איזה מהן שירצה. פת הבאה בכיסנין והוא פת שעשוי כמין כיסין מלאים צוקרא ושקדים ואגוזים ומיני תבלין מברך עליו

בורא מיני מזונות ולאחריו ברכה אחת מעין שלש

כתב השל"ה הקדוש – שער האותיות – אות הקו"ף – קדושה "ומכל מקום ירא שמים יוצא ידי כלם, (המחבר והרמ"א) ולא יאכל לתת חלה פת הנאפה מעסה שערב בו דבש ושמן או חלב או תבלין, אם טעם תערובות המי פרות או התבלין נכר בעסה, אלא בתוך הסעודה, דהינו שברך ברכת המוציא תחלה על לחם גמור, (אלא אם כן יאכל ממנו שעור שאחרים רגילין לקבע עליו, אז יאכל בו אפלו שלא בתוך הסעודה, ויברך עליו המוציא ושלש ברכות, דומיא דכיסנין דלעיל). ולא יאכל גם כן מאותן עוגות שקורין שמאל"ץ קוכ"ן, שערב בלשתן שמן וטעם השמן נכר בעסה, אלא בתוך הסעודה, (אלא אם כן יאכל ממנו שעור שאחרים קובעין עליו, כמו כיסנין דלעיל) דהינו שברך תחלה ברכת המוציא על לחם גמור, ואחר כך אוכל אלו דברים הנזכרים כרצונו, אם מעט ואם הרבה יאכל (ופשרה כזו כתב הבית יוסף גם כן בסימן קס"ח, בדיון לחמניות שבשלם במים או טגנים בשמן ויש בו תאר לחם, ויבוא זה בפנים בסימן ג' בסמוך (אות רנד)). אבל אותה פת שנלושה בחלב ואין בו מים כלל כי אם חלב ממש, וטעם החלב נכר בה יפה, ודאי דין פת הבאה בכיסנין יש לה אליבא דכלי עלמא, ואינו מברך עליה המוציא ושלש ברכות רק בורא מיני מזונות (כשאוכל אותם שלא בתוך הסעודה), אלא אם כן אוכל שעור שדך בני אדם לקבע עליו, וכל שכן אותן כיסנין שאנו רגילין לעשות בפורים, שקורין פורים קרעפלי"ך, שהעסה נלושה בדבש ובמיני תבלין, וגם ממלאין אותם במיני מרקחת כידוע, שיש להם דין פת הבאה בכיסנין ככל משפטיו והלכותיו אליבא דכלי עלמא:

ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילין לקבוע עליו סעודה אע"פ שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וג' ברכות.

ואם מתחילה היה בדעתו לאכול ממנו מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעין עליו יברך עליו ג' ברכות אף על פי שלא בירך המוציא תחילה.

ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעין עליו אע"פ שהוא קובע עליו אינו מברך המוציא וג' ברכות דבטלה דעתו אצל כל אדם דבתר רובא אזלינן.

לחמניות אותן שבלילתן עבה לחם גמור הוא ומברכין עליהם המוציא וג' ברכות ואותן שבלילתן רכה ודקין מאד מברכין עליהן בורא מיני מזונות, ואם קבע סעודתיה עליהן מברך המוציא ושלש ברכות. ואי אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת סעודה טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם.

ופת גמור אפי' על פחות מכזית מברכין עליו המוציא אבל לאחריו אין מברכין ג' ברכות אלא על כזית.

זית מורה על אות י' של שם הוי"ה שצורתה כמו זית. ביצה מורה על אות י' עם המילוי שבה שהוא י' גם כן. והנה דברי הרב הרנ"ש זללהה בספרו "מחברת הקודש" – שער השבת: "ודע כי בכל מקום אין סעודה אלא כשיש בחי' "פה" לכן עתה בלילה כשמקבלת מפה דז"א יש סעודה ממש ואינה ע"י תפלה כשאר המשכות ועליות רק סעודה ממש וכן הוא בב' סעודות היום כמ"ש בע"ה. והנה כשתאמר המוציא לחם תכוין ללחם הנזכר שהם י"ג נימין ותבצע מן לחם הימיני שהוא אות יו"ד נגד חכמה כי משם הוא המזון המעולה שבכולם ותבצע כזית ותקחנו לך נגד י' דהוי"ה ותבצע בציעה שניה כביצה ותתן לאשתך נגד יו"ד דאדני סוד נוקבא ויחברנה ויעשה שם שלם יאהדוניהי. ואח"כ תבצע בציעות אחרות לצורך שאר בני השולחן. והנה הלחם של המוציא ביום שבת כבר נתבאר אצלנו שהם י"ב לחמים נגד י"ב נימין או י"ב אתוון או י"ב תיקוני דיקנא. וכולם יורדים עד היסוד ושם מה שהיה תחלה י"ב שהם ג' הוי"ת שבהם י"ב אותיות מנין לחם עתה כשיורדים ביסוד נעשו מלח שהם סוד ג' גבורות הממותקות והם ג"כ ג' הוי"ת מנין מלח ואז נמתקים זה בזה ג' גבורות בג' חסדים ואז מה שהיו הגבורות מרים בסוד הדין הם עתה בסוד מלח שנתבטל קצת מרירות ממנו. ומורי הרב זלה"ה ה"ה הרב משה אלשיך אמר לי כי בשבת הכוונה באצילות אך בימי

החול הכוונה ביצירה ע"ד הנזכר ג"כ. וקודם שתברך המוציא. יכוין כי לחם גי' גי' הויות הנמתקות בעליות החסדים תוך יסוד ז"א כנודע ואח"כ תברך המוציא ובעת הברכה תגביה ידך למעלה במלת המוציא והלחם יהיה נתון בין ב' ידיך ותדקדק בה' דהמוציא כמ"ש של בע"ה:

אמר רב יוסף "חביצא אי אית בהו פרורין כזית מברכין עליהו המוציא וג' ברכות היינו ברכת המזון ואי לא, מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה מעין שלוש. ורב ששת אומר אע"ג דלית בהו כזית. אמר רבא והוא דאית בהו תוריתא דנהמא וכן הלכתא.

פירוש "חביצא" פירורי לחם שנדבקין יחד ע"י מרק דכל דבר שנדבק יחד נקראת חביצא כמו חביצא דתמרי. ופירש ה"ר יונה דשלשה חילוקים יש בו היכא שנתבשל אם יש בהן כזית מברך עליהם המוציא ושלש ברכות ואם אין בהן כזית אע"פ שנראה שיש בו תואר לחם אין לברך עליהן אלא בורא מיני מזונות דכיון שנתבשל אינו חשוב תואר לחם:

וכן כתב בזה השל"ה הקדוש שער האותיות – אות הקו"ף – קדושה: "ואם תאמר, אי טעמא דין אדם (שנשרה בו פת דלעולם מברכים עליו מזונות אפילו ביותר מכזית) משום דנשתנו הפרורין ממראיתן, ולית בהו תאר לקח דומיא דפת הבאה בכיסנין, אם כן אפלו אי אית בהו כזית לברך עליהו בורא מיני מזונות ומעין שלש, ולא המוציא ושלש ברכות, כמו על פת הבאה בכיסנין. ויש לומר, דאי אית בהו כזית חשיבי ולא בטלו, ואפלו לית בהו תוריתא דנהמא אין יוצאין לעולם מתורת פת, כמו שכתב הרב רבנו יונה ז"ל בפרק ביצד מברכין (ברכות כ"ו ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ולפיכך) גבי חביצא (שם לז ב) ומביאו גם כן הטור (או"ח סי' קס"ח), דאפלו אם נתבטלו הפרורין ולית בהו תוריתא דנהמא, אפלו הכי אי אית בהו כזית חשיבי, ומברך עליהו המוציא ושלש ברכות, והטעם הוא, הואיל והם באים מפת גמור. מה שאין כן לגבי פת הבאה בכיסנין, דלעולם לא בא לכלל פת לקח גמור, כן נראה לי זה הענין:

מה הסוד בהלכה זו? מאחר ולא מצאתי אומר את אשר על לבי. כזית מן הפת רומזת כידוע (מחברת הקודש שער הפסח) לאות י' של שם הוי"ה וסוד בספירת החכמה וכך הסקנו בסוד לחם משנה של שבת שב' החלות שתי ההין פת בצועה זו אות י' וזרוע של הבוצע אות ו' הנה לך שם הוי"ה ב"ה. דיבוק של פרוסות כזית זה לזה מורה על מה שנקרא בספר הזוהר "נסיעה" דהיינו חיבור בקו דהיינו השפעה מחכמה דחכמה לחכמה דבינה ומשם לחכמה דתפארת ומשם לחכמה דמלכות. הדיבוק נעשה על ידי מרק שהוא גימ' "שם" שזו השכינה. אי נמי, חכמה דחכמה מתחברת לחכמה דבינה כיון שאו"א תרין ריעין דלא מתפרשן. משם לתפארת ויסוד שהם שם הוי"ה ושם שדי' שהם גימ' "שם".

כעת נדון במטבע לשון "תוריתא דנהמא" שפירושו הפשוט "תואר לחם". כגון כיכר לחם, לחמניה, פיתה וכו'. שזה נקרא תואר לחם. אבל בייגאלך עם שומשום הרבה פסק הראשון לציון כבוד הרב הגאון יצחק יוסף שליט"א (חלק ז' סימן קסח עמוד קכח) שאם הבייגאלך אינו מתוק ברכתו המוציא למרות השומשום שיש עליו. ברם אם השומשום רב עד כדי שמשנה את טעם הפת לטעם שומשום ברכתו מזונו.

והסוד: אמרו חכמים בגמרא (ברכות דף מ' סוע"א) ובזוהר (ויצא דף קנז ע"ב) שאין נכנס דעת בתינוק עד שאוכל פת דגן. מסביר כבוד הרב המקובל רבה של קרית ארבע היא חברון הרב אברהם אזולאי זצוק"ל זלה"ה בספרו "אור החמה" על הזהר פ' ויצא דף קנז ע"ב:

כך כד נפקו ישראל ממצרים לא הוו ידעי וגו' העניין שעם היות שישראל במצרים אוכלים משבעת המינים שהם משפע המלכות עכ"ז יש הבדל בין השפע בהתלבשות העולם הגשמי או הכנתו בלחם מצה שישרה עליו סוד רוח חיים מהמלכות ויכינה. והיינו כעין הנער הנולד שגם משדי אמו יונק ג"כ כח הלחם ומזון העולם הזה ועכ"ז מפני שינויו מלחם אל חלב אינו מכיר מענין העולם כלל. כך ממש הוא ענין ישראל שעם היות שכל המזון משפע המלכות מפני שיתעבה השפע להמצא התבואה לא הכירו ישראל בעולם הרוחני וכדי להכיר בעולם הרוחני הוצרכו לאכול לחם עליון ממדת המלכות דהיינו המצה ולזה כפל דבריו ואמר ינוקא "לא ידע ולא אשתמודע" ירצה אינו מובן ומבין מעצמו ולא מחמת מוריו עם היות שיונק חלב "עד דטעים נהמא דהאי עלמא" בלי התהפכות

לטבע שני שהוא החלב "וכדין ידע וגו' כך ישראל לא ידעי ולא אשתמודעו" לא היה להם הכנה מעצמם ולא הכנה ע"י מלמדים דמילין (במילין) דלעילא עם היות שאוכלים מזונות גשמיים שהשפע מתעבה "עד דאכלו לחם דלעילא" דהיינו שלא ישתנה אלא רוחניות עליון נתון בו כמו שהוא.

גם ידוע שיש שבע ארצות ואנחנו בארץ הנק' תבל ורק בה יש לחם. גם בשער מאמרי רשב"י – פרשת בלק כתב: בדף קפ"ח ע"ב וז"ל ומאי חטה כללא דכ"ב אתון א"ר אלעזר אע"ג דהוה לן למשמע כו'. דע כי חטה ושעורה שניהם במלכות וכמשה ארץ חטה ושעורה כו' והענין הוא כי אין דבר בכל הנבראים שלא נברא באלו הכ"ב אותיות כנודע מס' (ע"ב) יצירה והנה הכ"ב אותיות שבמלכות אשר מהם נוצרה ונאצלה הם הנקראים חטה בגמטריא כ"ב (שער המצוי במצות שתי הלחם והחמשה אותיות דמנצפ"ך הכפולות אשר בהם הנקראים שעורה לפי שאותיות מנצפ"ך הם כפולות כנודע והם בגמטריא עם עשר הכללים תק"ע והעשר אותיות שהם עשר הגבורות עצמן הרי תק"ף כמנין שעורה (א"ש תק"ף עם הכולל כמנין שעורה ואם תמנה שערה חסר וא"ו יהיו חמשה מנצפ"ך כלולות בחמשה האחרות הכפולות לפי שאין שרשם רק חמשה גבורות לבד ואז יהיו כמספר שערה) והנה אלו החמש גבורות דמנצפ"ך הם העושים פרצוי המלכות ולכך אלו מקדימות לבא בעולם. כמ"ש בגין דשערה קדמא לשאר נהמא בעלמא כו' כי על ידי החמשה גבורות האלו נתחלת בנין פרצוף המלכות ותיקונה ועל ידם נגמר פרצופה כנודע. וגם זהו סוד מ"ש בפי אמור דצ"ו ע"א בר"מ כי מנחת שעורים שמקריבין בפסח הוא כדוגמת מנחת הסוטה שהיתה של שעורים כו' ומסטרא אחרא אשת זנונים כד ארץ בה ערקת כו' והטעם הוא כי להיות השעורה בחינת ה"ג המכלים את הכל ערקת. ע"כ.

סיכום: מילת נהמא מורה על המלכות בהיותה מחוברת ליסוד (פירורין כזית) העולה עד הדעת (דעת התינוק). השתא דאתית להכי נביט במספר "נהמא" שהוא עולה כמנין "א"ל אדנ"י" שהוא בעשיה. נמצא שנהמא זו מלכות דעשיה המחוברת ליסוד כמ"ש (בראשית לט, ו) "הלחם אשר הוא אוכל" שיש כאן סוד שהלחם זו המלכות והיא מחוברת ליסוד כי החיבור נקרא "אכילה" והחיבור נעשה מכח מוחין דאימא הנקרא "אשר" וכן "הוא".

ומה פירוש מילת "תוריתא" פירש רש"י (ברכות לז ע"ב) "תואר מראית הלחם" דהיינו שללחם יש צורת לחם. גם צורת אישה תיארנו לנו חכמים כיצד נראית לאפוקי אילונית (יבמות פ ע"ב) שאין לה תואר אשה. הנה רחל היתה "יפת תואר" ורחל זו השכינה היא הלחם ומילת "תוריתא" תרמוז על יפת תואר כי יפת תואר אלו אותיות פי תוריתא. ומה זו "פ" זה היסוד שמספרו "פ" וזה מה שכתבנו למעלה בפסוק "אשר הוא אוכל" שאכילה זה חיבור יסוד מלכות כמ"ש חכמים (כתובות סה ע"ב) "אוכלת עמו לילי שבת".

סיכום: תוריתא דנהמא זו מלכות דעשיה בעת שמחוברת ליסוד. ובזה תבין מה שאמרו חכמים שהמזלזל בפירורין שיש בהם כזית בא לידי עניות. הנה פירור גימ' מלכות. זית גימ' אל אלקים שדי המורים על יחוד הבאמן התפארת והנותן בה את החסדים. גם בס"ה (הקס"ה ז דף יד עב) אמרו על פירורים אלו שהם טיפי זרע וזה ממש מה שביארנו.

ואם אינו מבושל אלא שהוא מחובר על ידי דבש או מרק אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא אפילו אין לו תואר לחם. ואם אין בהם כזית, אם יש בהן תואר לחם מברך עליו המוציא ואם אין בהם תואר לחם מברך בורא מיני מזונות. ואם אינו לא מבושל ולא מחובר אלא מפורר דק דק אע"פ שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא וג' ברכות דכיון שהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת:

כל דבר שבלילתו עבה אפילו בישלו במים או טיגנו בשמן לחם גמור הוא וחייב בחלה ומברכין עליו המוציא ובלבד שיש בו תואר לחם בלילתו רכה ובישלו במים או טגנו בשמן לאו לחם הוא לענין חלה והמוציא ואם אפאו באילפס בלא משקה לא הוי לחם לר"ל ולרבי יוחנן הוי לחם ופסק ר"ח כר"ל ור"י פסק כר' יוחנן ולזה הסכים א"א ז"ל

טרוקנין והוא שעושין גומא בכירה ונותן בה קמח ומים ומערבם בה ונאפה בה חייב בחלה ומברך עליו המוציא ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח כיון שהוא בגומא ומתקבצין יחדיו נעשה כמו פת גמור אבל טריתא שבלילתו רכה והוא שלוקחין קמח ומים ומערבים אותם ושופכים אותו על הכירה והוא נתפשט ונאפה אין

עליו תורת לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות ואם קובע סעודתו
עליו מברך המוציא וג' ברכות

נהמא דהנדקא והוא לחם שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או
במי ביצים מברכין עליו בורא מיני מזונות

מה סוד הלכה זו? נקדים את דברי בעל הקה"י ערך מז "והמזון
(כלומר פירוש מילת מזון הוא שזה) וזיווג אבא ואמא נותנין מוחין
לזעיר ונוקבא להזדווג ומזדווגים ונותן הזעיר השפעות מזל
לנוקבא, וממנו יצא מזון ולחם לעולם, וכל שכן ארץ ממנה יצא
לחם, וזהו רומז באותיות מזון: מ' רומז אל חכמה שהוא הוי"ה דע"ב
והוא סוד ד' יודין דע"ב גימטריא מ', ו' נ' שערי בינה ועל כן מ"ן לא
היה רק מחכמה ובינה, אך במזון נשאר עוד ז"ו והוא ראשי תיבות
זעיר ונוקבא, ע"כ. כעת נבין עניין נהמא דהנדקא אמרנו ש"נהמא"
זו המלכות. "הנדקא" ע"ה גימ' קס"א שזו הבינה שיש בה שם אלקים
וכשהוא נכתב באחוריים כזה: אאל אלה אלהי אלהים גימ' ר' וגימ'
"מי ביצים" ואות ב' היתירה של מילת ביצים גם היא תרמוז על
הבינה שהיא בית לחכמה. כי בנהמא דהנדקא יש גם שמן וזה אבא
שהוא חכמה.

מה זה שפוד בדרך הסוד? השפוד בפשט זה מוט מתכת המוליך חום
ובזה נאפה הפת. אם כן שפוד זה כמו תנור וכמו קדרה שזו ספירת
המלכות והרמז "שפוד" גימ' שכינה עם ה' אותיות.

וכן על לחם העשוי לכותח שאין אופין אותו בתנור אלא בחמה
ואם עשאה כעכין פירוש ערוכה ונאה כעין גלוסקא חייבת בחלה
ומברך עליה המוציא:

סימן קסט

הלכות ברכות שבסעודה

ואחר כך מביאים לפניו לאכול. וכל דבר שמביאים לפניו שיש לו
ריחא ואדם תאב לו צריך ליתן ממנו מיד לשמש. ומיהו מדת
חסידות הוא ליתן לו מיד מכל מין ומין דגרסינן בכתובות הכל
משהין מפני השמש פירוש שלא ליתן לו ממנו עד שיאכלו
המסובין חוץ מבשר שמן כל השנה ויין ישן בתקופת תמוז שצריך

ליתן לו מיד. ואסיקנא כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ביה קיוהא צריך ליתן לו.

מה סוד הלכה זו? הנה השמש הוא היסוד שהוא מחבר בין השלחן (מלכות) והמטבח (תפארת). והטעם: כי במטבח יש מים (חסד) אש (גבורה) קמח (גימ' נצח) יד הטבח יד גימ' הוד. שם לשים ומגבלים את המזון (תפארת). ריח אלו מ"ן העולים מן המצוות. אם כן שמש זה היסוד והוא מעלה מיין נוקבין אל התפארת ומשם אל או"א. ולכן צריך להטעים למלצר מן המזון שסוד הלכה זו העלאת מ"ן אל היסוד.

השתא דאתית להכי, מה פירוש "מלצר"? מילה זו נזכרת בספר דניאל ורש"י (א, יא) מבאר זה הסודר את המנות ואת הקערות. מעיר הראב"ע שזו מילה כשדית. ומה סוד מילה זו? כתב בזה הרס"ג שהוא מליץ צר דהיינו שהיא מחבר את המלכות הנקראת לפעמים "צר" בעת המיעוט כפי שכתב בספר קה"י. ונראה להוסיף שמילת מלצר גימ' יסוד מנצפ"ך שזה מצב בו היסוד מחובר למלכות כשיש בה ה"ג מנצפ"ך. סיכום: מלצר ושמש הם ביסוד המשפיע למלכות וזה גם הפשט שהוא נותן המזון על גבי השלחן.

אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי ליה לשמעיה מכל מינא ומינא חד לא ספי ליה אלא מחד מינא מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה ומיהו לא יתן לו כל זמן שהכוס בידו או ביד בע"ה דתניא לא יתן אדם פרוסה לשמש בין שהכוס בידו שמא מתוך שהוא טרוד בפרוסה ישפוך הכוס בין שהוא ביד בע"ה דשמא יסתכל לראות מה שנתנו לשמש וישפוך הכוס ואסור ליתן לו פרוסה אא"כ יודע בו שנטל ידיו השמש מברך בפ"ה על כל כוס וכוס שיתנו לו אבל ברכה אחרונה א"צ לברך אלא בסוף אבל על כל פרוסה ופרוסה א"צ לברך אם יש אדם חשוב בסעודה שאז יודע שיתנו לו כל צרכו ואם אין אדם חשוב בסעודה צריך לברך על כל פרוסה ופרוסה:

סימן קע

אין משיחין בסעודה ואיתא בירושלמי אפילו מאן דעטיש בגו מיכלא אסור למימר ליה אסותא משום סכנתא
הטעם הפשטי מובא בגמ' (תענית ה ע"ב) שמא יקדים קנה לושט.
הקנה משמש להוצאת הבל הריאות ונהפך לקול שהופך לדיבור.
והושט משמש להכנסת המאכל לקיבה. השיחה הסעודה יכולה לגרום שהמאכל יכנס לריאה ולא לקיבה.
מה סוד הלכה זו? ראשית נגדיר "קנה", "ושט" "שיחה" "סעודה" ולבסוף נסכם את ההלכה בדרך הסוד. נלך בדרכו של הרב יעקב צבי יאליש זצוק"ל בספרו קהלת יעקב:

א. קנה דומה לעלמא דאטי דלית ביה אכילה ושתייה בחינת יום הכיפורים, רעיא מהימנא פנחס רל"ב ע"א, ורמז לדבר קנה גימטריא עולם הבא עם הכולל, גם גימטריא אלהים חיים, שהיא בחינת בינה עלמא דאטי, ומשית עזקאן דקנה אתקריאו בני אלים, דעלייהו אתמר (תהלים כ"א א') הבו להו"ה בני אלים, דבהון סליק קלא דאתפליג לשית קלין דשכינתא, ושביעאה סליק לפומא דאיהו כורסייא, ושית עזקאן דקנה אינון כגוונא דשית דרגין דכורסייא דמלכא, וקנה איהו סולם דביה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, דאינון הבלים דסלקין ביה מלבא, ואינון ארבע אותיות אדני ויורדין הבלים מהאזיר ללב לקררא חמימותא, ואינון ארבע אותיות הו"ה, רעיא מהימנא פנחס רל"ה ע"א, ולפי מה שכתבתי לעיל קנה הוא בחינת בינה, צריך לומר דאזירא דנשיב ביה בחינת חכמה דנחית ללב אדני, בסוד הו"ה בחכמה יסד ארץ, ועל כן בקנה מתחברין יהו"ה אדני והן המלאכין העולים ויורדין, וקנה בחינת בינה, שם ס"ג יהו"ה אדני עם הכולל גימטריא קנה.

ב. ושט איהו אמא בינה, עמק המלך שער רישא דלא אתידע פרק נ', על כן הושט אדום, פנימיות העניין יובן על דרך מה שכתב הרב בליקוטי תורה וישב, שכשיורדין המוחין דקטנות הן יורדין לגרון ושם שוכנים מוח חכמה בקנה מוח בינה בושט, ובזה יובן מה שאמרו רז"ל (חולין מ"ג) ב' עורות יש לו לושט חיצון אדום ופנימי לבן, כי בינה בעצמה הוא רחמים רק

דדינין מתערין מינה, לכך החיצונות אדום דדינין מתערין מנה, וזה סוד אלה נמלכים אשר מלכו בארץ אדום בינה נקרא אדום ע"ש, דדינין מתערין מינה, ופנימיותיה הוא לבן רחמים גמורים:

ג. שיחה, אין שיחה אלא תפלה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה פרק קמא דעבודה זרה (ז' ע"ב), ובברכות (כ"ב ע"ב) להיפוך יליף מלפני הוי"ה ישפוך שיחו על ויצא יצחק לשוח בשדה, ויש לומר סוד התפלה להמשיך מעומקא עילאה חכמה ובינה, ש"י שין בינה יוד חכמה על יסוד דרגא תמינאה מילה שניתנה בשמינית, ומשם אל הה' תתאה הצירוף שיחה:

ד. סעודה גדולה וסעודה קטנה סעודה, גדולה מצד הבינה ה' גדולה, וסעודה קטנה מצד המלכות פרדס, ויש לומר סוד הסעודה הוא צדיק המשפיע לנוקבא, ועל כן נקרא הזיווג בלשון אכילה, כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשית ל"ט ו'), וזה סוד (משלי י"ג כ"ה) צדיק בחינת יסוד אוכל לשובע נפשו בחינת מלכות, ועל כל אוכל גימטריא כ"ו אל, הוי"ה משפיע למלכות שנקרא אל, ועל כן סעודה גימטריא יסוד אדני במכוון, והנה גם בבחינת בינה יש בחינת זיווג יסוד דחכמה בבינה והוא נקרא סעודה, כמו שאמרו בשבת (ס"ב ע"ב) במה סעדת היום וכיונו על עניין הזיווג, וזהו סעודה גדולה, וכן סעודה גדולה גימטריא יחוד בחכמה ובינה וי"ד אותיות, וכן סעודה קטנה הוא מה שהיסוד דזעיר משפיע למלכות, והנה ידוע דמלכות עיקר יניקתה מקו שמאל בינה גבורה הוד וי"ב אותיות גימטריא סעודה קטנה:

דרכו של עולם אשה מתייפה לפני בעלה (מעלה מ"ן) והוא מפייס (מדבר עימה ועל ליבה) ולבסוף מתייחד עמה (מוריד בה מ"ד). מצאנו בתורה שהיחוד נקרא אכילה בכמה מקומות כגון "כי אם הלחם אשר הוא אוכל" ועוד. ובזה נבין עומק מימרא נוספת בגמ' (נדרים כ"ב) "אמרו חכמים אין הלכה כיוחנן בן דהבאי אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה. משל לבשר הבא מבית הטבח רצה לאכלו במלח אוכלו, צלי אוכלו, מבושל אוכלו, שלוק אוכלו. וכן דג הבא מבית הצייד". רמזו בזה על סעודה

שהיא הייחוד. וכן אמרו (כתובות סד עב וס"ה ע"ב) אוכלת עמו משבת לשבת. בזה נבא להבין את ההלכה בדרך סוד. המילים "קנה" ו"ושט" הם פנימי וחיצון דבינה. וושט זה חיצוניות הבינה וצבעו אדום וקנה זה פנימיות דבינה. השיחה זו עליית מ"ן מהחיצון לפנימי. וסעודה זה הייחוד ביניהם. בעת הסעודה נעשה ייחוד בין פנימי וחיצון של הבינה בעת הזו אבא מתייחד עם אימא ונותן בה מ"ד. "אין משיחין" אין מעלים מ"ן בעת הייחוד כי הייחוד זה כבר הורדת מ"ן והעלאת מ"ן קדמה לה. שמא, שאם יעלה מ"ן בעת הייחוד, יקדים קנה שזה פנימיות הבינה כי בעליית מ"ן פנימי דתחתון, שזו הושט, עולה ומלביש לעליון שזה הקנה. "שמא יקדים" היינו ילביש קנה לושט ויהיה היפוך בעולמות.

הרעיא מהימנא (פנחס רמו ע"א) אומר שהוא הדין לתפלה שיש להתפלל בנחת ולא בהלעטה ובמרוצה שכל זה מצד הקלי'. שאם עושה כך ומתפלל בחיתוך לא נכון של התיבות זו סכנה כלומר תפלתו נמסרת לס"מ ומקטרג עליה.

גרסינן בפרק אמר להם הממונה הלכה בסעודה: אדם יוצא להטיל מים נוטל ידו אחת, אותה ששפשף בה. דיבר עם חבירו והפליג נוטל שתיהן כיון שהסיח דעתו. וכשנוטל נוטל בפני כולם שלא יחשדוהו שלא נטל. אמר רב חסדא לא שנו אלא לשתות אבל לאכול נוטל אפי' בחוץ מידע ידעי דאנינא דעתיה ולא אכיל בלא נטילה:

הפשט מוסבר בב"י שאדם שהטיל מים רשאי ליטול יד אחת ובלבד שהוא יודע שלא שפשף ניצוצות ובלבד שחוזר לשתיה שכך היה דרכם להאריך בשתיית יין אחר הסעודה. אבל אם חוזר לאכילה חייב ליטול ב' ידיו.

והסוד יובן מפסוק "אכלו רעים שתו ושכרו דודים" והרשב"י סיכם את הדיון בס"ה (ויקרא דף ד' ע"א) שדודים אלו זון ורעים אלו או"א. ולכן אכילה זה ג"ר ושתיה זה ז"ת.

הטלת מים זה הוצאת פסולת מהגוף ומזה ניזונים עולמות הקלי' והוא הדין למיסך את רגליו. כיון שהיה לו חיבור כלשהו עם הקלי' עליו ליטול ידיו ולטהרם.

שנים ממתנין זה על זה בקערה שלושה אין ממתנין:
הפשט מבואר בגמ' ברכות דף מז ע"א: בזמנם היה נהוג שיאכלו כמה אנשים מקערה אחת. ובילדותי ראיתי ארבע נשים אוכלות מקערה אחת בעת שיפוך הבית וזאת כנראה מתוך רצון לחסוך בזמן הדחת הצלחות. ובזה באה ההלכה שאם האוכלים הם שנים בלבד והאחד פסק מלאכול כגון שהיה צמא והלך לחפש לו מים וכו' אין זו דרך ארץ שהאחר ימשיך לאכול כי אז נהנה מסעודת הזולת. (אמרי נועם).

כתב ערוך השולחן על או"ח סימן קע: "איתא בברכות (מ"ז, ז), "שנים ממתנינים זה לזה בקערה, שלושה אין ממתנינים, הבוצע הוא פושט ידו תחילה וכו'". ולכאורה נראה דהכי פירוש, שהאחד לא יתחיל לאכול קודם השני מהקערה, ומי יפשוט היד תחילה – הבוצע, ותיכף יפשוט השני. אבל אם השני עדיין אינו מוכן, גם הראשון לא יתחיל. אמנם רבינו הבית יוסף בספרו הגדול פירש בזה דרך אחר, והיינו שאם באמצע האכילה פוסק אחד מלאכול מהקערה כדי לשתות או עניין אחר, יפסיק חבירו גם כן מלאכול מהקערה עד שיגמור השתייה או העניין האחר, אבל אם הם ג' – אין פוסקין השנים בשביל האחד. ונראה דזהו כשאוכלין מקערה אחת, לכן מפני הדרך ארץ צריך לעשות כן, אבל כשכל אחד אוכל מקערה בפני עצמו לא שייך דין זה, ומכל מקום גם הפירוש שפרשנו וודאי כן הוא לדינא.

מבין הרב ערוה"ש שדין זה היינו דווקא אם התחילו לאכול. דהיינו שהיו בתחילה שלושה וכו'.

הסוד: קערה זו ספירת המלכות כנודע מכוונות ליל הסדר. האוכלים הם ספירותיה. ונודע שאם יש שלוש ספירות ומעלה תקרא המלכות פרצוף הנוק. ולכן אם התחילו שלושה לאכול הופכת היא להיות פרצוף בפני עצמה ולכן לא ממתנינים מלקבל שפע מן המלכות גם אם אין אחד פנוי לקבל השפע ממנה. דע שגם בספירות יש הארת פנים והחזרת פנים והתבאר בעולם העקודים.

משיירין פיאה בקערה ואין משיירין פיאה באלפס

הפירוש הפשטי הובא בב"י שהביא את רש"י בעירובין (דף נג ע"ב)

ממעשה שהיה: "אמר רבי יהושע בן חנניה מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקת אשה מאי היא פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין ביום ראשון אכלתים ולא שיירתי מהן כלום שנייה ולא שיירתי מהן כלום ביום שלישי הקדיחתן במלח כיון שטעמתי משכתי ידי מהן אמרה לי רבי מפני מה אינך סועד אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום אמרה לי היה לך למשוך ידיך מן הפת אמרה לי רבי שמא לא הנחת פאה בראשונים ולא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באילפס אבל משיירין פאה בקערה." המהרש"א במקום אומר שר"י לא חש להלכה זו שאינה אלא מהלכות דרך ארץ. מכאן למדנו שהאילפס הוא כלי שנותרים מתוכו לקערה. הפיאה בקערה זה שארית מאכל שממנו ניזון השמש או בשפה שלנו זה טיפ למלצר. המהרש"א מסביר שבכך יוצרים רצון לשמש שלא להקדיח את התבשיל.

הטעם הסודי: נראה לי בס"ד לומר שהאילפס זו ספירת המלכות של היסוד הנקרא בס"ה העטרה או "ראש צדיק" שממנה ניזונת המלכות שזו הקערה. הרב כתב "פיאה" עם "י" ואילו בגמרא ובטור כתוב "פאה". ובאמת מצאנו שמילה זו נכתבת בב' אופנים.

נסביר "פיאה" הנה מילה זו תרמוז אל עולה העשיה שיש בה שם "אל אדנ"י גימ' פיאה. שיור הפיאה בקערה מוריד שפע לעולם העשיה. זה לא סותר מילת "פאה" כי גם פאה מורה על עולם העשיה שהיא דינים ויש בה שם אדנות ובהיותה לזהטת מתחלף לשם אלקים. אלקים גימ' פאה כמו שכתב הרב קה"י בערך "פאה" הוא סוד המלכות שם אלהים גימטריא פאה, מהרב ז"ל (ליקוטי תורה בשלח ד"ה והעמר עשירית האפה, ובפרי עץ חיים שער הסליחות פרק ז').

כעת נחזור להלכה "משיירין פיאה בקערה" היינו ממשיכים ממלכות דאצילות (קערה) שפע אל עולם העשיה שזו הפיאה. ואין משיירין פאה באילפס תפקיד האילפס שזו העטרה לתת שפע למלכות של עולם האצילות (קערה) לכן העטרה נקראת "כל" והמלכות "כלה" וזה מורה שהיא מקבלת את כל השפע. עוד, העטרה היא סיום ז"א ונחשבת לשם הו"ה ואין לעשות שם זכר לשם אלקים. רמז: אילפס גימ' יסוד צדיק. או יסוד הו"ה אדנות כלומר האילפס מחבר את התפארת עם המלכות בעת שמרוקנים אותו לקערה זה הייחוד. "קערה" זו המלכות כידוע מכוונות ליל הסדר. עוד, כתב בספר קה"י ערך לאה שלא מקבלת שעה נהורין מז"א ושעה גימ'

קערה. וגם גימ' "צפרה" שעניינה התבאר בשער הארות ז"ל בספר אוצ"ח.

כתב הרמב"ם ז"ל אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו שלא לביישו.

פשט: הלכה זו כתבה הרמב"ם בהלכות ברכות (ז, ו) וכתב ה"מגדל עוז" שהלכה זו נזכרה בהלכות דרך ארץ ופרק ערבי פסחים (דף ק"ג) וביומא פרק אמר להם הממונה (דף ל').

סוד: כתב הקה"י ש"אוכל" זה היסוד כמ"ש צדיק אוכל לשובע נפשו. המנה זה המאכל וזו המל'. בשעה שהיסוד מתייחד עם המל' אין להביט בהם מחשש אחיזה. והבן מכאן מי יכול להטיל כסתו בין לביא ולביאה וכו'. ומכאן תבין מ"ש "מן האוכל יצא מאכל". גם אוכל גימ' אל הו"ה שהוא מאיר ביצירה כמו היסוד. ועניין האכילה הוא בירור ניה"ק שנפלו שמקרה המלכים. "שלא לביישו" הכוונה שלא לעורר עליו דין (עיין קה"י ערך בושט).

גרסינן בפרק ערבי פסחים לא יאכל אדם תרין ולא ישתה תרין פירוש לא יאכל ולא ישתה זוגות משום סכנה:
הפשט התבאר מסכת פסחים (קט סוע"ב) שהשדים שולטים בזוגות. וכתב הב"י שכעת אין אנו מקפידין על זה.

סוד: הטעם כתב בס"ה עקב ברע"מ (דף רע"ג ע"א) שזו הלכה למשה מסיני. ושם שואל כיצד מברכים על שתי חלות? ומתרץ שלוחי מצוה אינן ניזוקין. לכאורה נראה מכאן שמימרא זו חולקת על מ"ש לברך על י"ב ככרות. ותירץ הרמ"ז שאין זה חולק כי גם כאשר יש י"ב חלות מגביהין ב' ככרות.

גרסי' במסכת דרך ארץ הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעל הבית יעשה. מעשה ברבי שמעון בן אנטפרס שנכנסו אורחים אצלו וגזר עליהן שיאכלו וישתו והיו נודרים ומבדין והלקה אותם:
הפשט שזה מהלכות דרך ארץ להשמע לבעל הבית. וכתב הב"י שזו הלכה במסכת דרך ארץ רבה פרק ו' ודרך ארץ זוטא פרק ד'. וזו גמ' בפסחים פו עב. ומה שלא כתבה מרן הב"י משום שלא גרס מילים "חוץ מצא" שעל זה כתב המאירי שתלמיד כתבה.

הסוד: בעל הבית זו התפארת או החכמה. ובס"ה פנחס ברע"מ (דף רמד עא) מסביר שהלכה זו נלמדה ממה שאמר דהע"ה להקב"ה (תהילים פרק קלב, ח-ט) "קוֹמָה יְהוָה לְמִנוּחָתְךָ אֶתָּה וְאֶרֶן עֲזָךְ: כְּהִנֵּךְ יִלְבָּשׁוּ צִדְקָ וְיִחַסְדֶּיךָ יִרְנְנוּ". ולמרות שהכהן בחסד וכאן דוד המלך שינה אותו לגבורה, לא שינה הקב"ה ממאמר דוד ועשה בקשתו. דוד המלך נחשב לבעל הבית של המלך, כי נשמתו מושרשת שם. כתב הקה"י בערך בעל הבית שז"א נקרא בעל המלכות כי משפיע בה' ג' מילויים של עס"מ שהם מ"ו ל"ז י"ט גימ' בעל.

לא יהא אדם קפדן בסעודתו. לא יאכל אדם פרוסה כביצה ואם אכל הרי זה רעבתן.
הנה בזו"ח רות דף קו כתוב שאין ברכה מצויה במעיו של רעבתן. בס"ה שמות (דף קסח ע"ב) כתב שהרעבתן זה חלקו של הס"א.

ולא ישתה כוסו בבת אחת ואם שתה הרי זה גרגרן ב' דרך ארץ ג' ה"ז מגסי הרוח
כתב בס"ה (ח"ג רמו ע"א) שעל אדם לא להיות גרגרן כעשיו.
ולא יאכל אדם שום ובצל מראשו אלא מעליו ואם אכל ה"ז רעבתן

ולא יביא ב' כוסות בסעודתו ויברך בהמ"ז מפני שנראה כגרגרן.

שנים שיושבין על השלחן הגדול פושט ידו תחלה והשולח ידיו בפני מי שגדול ממנו הרי זה גרגרן:

מעשה ברבי עקיבא שעשה משתה לתלמידיו הביאו לפניהם ב' תבשילין אחד חי ואחד מבושל. בתחלה הביאו לפניהם קלח של כרוב בא הפקח שבהם אחז הקלח בידו ותלשו ולא בא אחריו משך ידו הימנו ואכל פת לבדו הטפש שבהם אחז הקלח בשתי ידיו א"ל ר"ע לא כי אלא הנח עקבך עליה בתוך הקערה ותלוש בו:

הנכנס לבית לא יאמר תנו לי לאכול עד שיאמרו הם:

לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתני שזהו דרך רבית ובירושלים היו הופכין:

לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה אבל מקנח הקערה בפרוסה ולא ילקט פירורין ויניח על גבי השלחן שהוא ממחה דעתו של חבירו ולא ישוך פרוסה ויניחנה ע"ג השלחן או ע"ג (ס"א לתוך) הקערה ולא ישוך פרוסה ויתננה לפני חבירו לפי שאין דעת הבריות שזה ולא ישתה מן הכוס ויתן לחבירו מפני סכנת נפשות ולא ישתה כוסו ויניחו על השלחן אלא יאחזנו בידו עד שיבא השמש ויתננו לו:

הנכנס לסעודה לא יקח חלקו ויתננו לשמש שמא יארע דבר קלקול בסעודה אלא יטלנו ויניחנו ואח"כ יתננו לו: אורחים הנכנסים אצל בע"ה אינם רשאים ליטול מלפניהם וליתן לבנו או לעבדו של בעה"ב אא"כ נטלו רשות מבעה"ב: גרסין בפרק המוכר את הפירות מנהג גדול היה בירושלים המוסר סעודה לחבירו וקלקלה צריך ליתן לו דמי בושתו ובושת אורחין. וגם מנהג אחר היה שם מפה פרוסה על הפתח כל זמן שמפה פרוסה אורחין נכנסין נסתלקה אין אורחין נכנסין. גרסי' בפ' אחד דיני ממונות נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובים בסעודה אא"כ יודעין מי מיסב עמהם:

סימן קעא

אמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת והלכתא כוותיה וה"מ במידי דלא ממאיס ביה אבל במידי דממאיס ביה לא הילכך אין מניחין עליו בשר חי ואין מעבירין עליו כוס מלא ואין סומכין בו הקערה אי ממאיס בהכי אבל אי לא ממאיס ביה שרי: ואין נוטלין הידים ביין בין חי בין מזוג אפילו נטילה שאין צורך אכילה ואין זורקין הפת משום בזיון אוכלין וכשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין כל האוכלין הנמאסים על ידי זריקה כמו

תותים ותאנים אבל במידי דלא ממאס כגון רימונים ואגוזים שרי: כתב א"א הרא"ש ז"ל יש נוהגין לאכול דייסא בפת במקום כף כיון שאוכלין הפת אח"כ ובמסכת סופרים גרסינן אין נוהגין ביזוי באוכלין אין זורקין אוכלין ממקום למקום ולא ישב אדם על קופה מלאה תאנים וגרוגרות אבל יושב הוא על קופה מלאה קטנית או על עיגול של דבילה מפני שנהגו כן אין סומכין באוכלין ואין מכסין באוכלין ואין אוכלין אוכלין באוכלין אא"כ היה ראוי לאכילה פי' אלו עם אלו ואוכלן ביחד ולפ"ז אסור לאכול דייסא בפת במקום כף ואפשר דההיא דמסכת סופרים פליגא אדשמואל דקתני אין סומכין ואין מכסין באוכלין ולשמואל שרי דהא לא ממאס ואנן קי"ל כשמואל ולא ממאס הפת שאוכל בה דייסא ואני ראיתי גדולים שהיו אוכלים בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא עד כאן: ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה והוא שיקבלנו בכלי בפי הצינור וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה שאינו נמאס אבל לא בימות הגשמים מפני שנמאסים ולא חתיכות וגלוסקא לעולם:

סימן קעב

שכח והכניס משקין לתוך פיו בלא ברכה בולעו פירש רבינו חננאל ואינו מברך עליהם וא"א הרא"ש ז"ל כתב שמברך עליהם אח"כ: שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם הוא דבר שאינו נמאס אם יפלטנו יפלטנו ויברך עליו ואם הוא דבר שנמאס מסלקו לצד אחר ומברך:

סימן קעג

מים אמצעיים רשות א"ר נחמן ל"ש אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה פירוש בין תבשיל לתבשיל אפילו היה הראשון של בשר והשני של גבינה אין צריך ליטול כיון שאין הבשר בעין ואין בו אלא טעם וגם הב' אין בו אלא טעם גבינה אבל אם אכל אחר התבשיל של בשר הגבינה בעין חובה הוא ליטול וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים דחמירא סכנתא מאיסורא. כתב בה"ג שהאוכל בשר מותר

לאכול אחריו גבינה מיד ע"י קינוח ונטילה והאוכל גבינה מותר לאכול בשר מיד אף בלא קינוח ונטילה וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהגו העולם כן אלא נוהגין שלא לאכול גבינה אחר הבשר אפי' הוא בשר עוף ואין לשנות המנהג הילכך אין לאכול גבינה אחר הבשר עד שישא כשיעור מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב ואם יש בשר בין השינים צריך להסירו ובשר אחר גבינה מותר מיד ע"י קינוח והדחת פיו ונט"י ואם הוא יום ורואה שידיו נקיות א"צ נטילה והקינוח הוא שילעוס פת ויקנח בו פיו יפה או בכל דבר חוץ מקמחא דשערא מפני שהוא רך ונדבק בשינים וכן לא בתמרא וירקא ואחר הקינוח ידיח פיו במים או ביין (ס"א ב' פעמים): שני אכסנאין שאין מכירין זה את זה אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין ואם היו מכירין זה את זה או ב' אחין אפילו מקפידין זה על זה אסורין עד שיעשו שום היכירא ביניהם כגון להפסיק בקנקן או בלחם או שיאכל כל אחד על מפה שלו לבדו:

סימן קעד

יין שבתוך הסעודה מברכין עליו בורא פרי הגפן ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומברך עליו ברכת המזון וה"מ שצריך לברך בתוך הסעודה שלא קבע לשתות לפני המזון אבל קבע לשתות לפני המזון א"צ לברך בתוך המזון דיין שלפני המזון פוטרן וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון וכן המבדיל על השלחן פוטר היין שבתוך המזון: יין שלפני המזון פוטר ג"כ היין שלאחר המזון פי' מי שרגיל לקבוע לשתות יין אחר גמר סעודתו לפני ברכת המזון יין שלפני המזון פוטרן אמר רב ל"ש דיין שלפני המזון פוטרן אלא בשבתות וי"ט שאדם קובע עצמו על היין הילכך כשבירך לפני המזון היה דעתו גם על שלאחר המזון אבל כל ימות השנה בירך על היין שלפני המזון לא פטר שלאחר המזון וכתב הראב"ד דווקא במקום שאין היין מצוי אבל במקומות הללו שהיין מצוי אין חילוק בין שבת וי"ט לחול לעולם פוטר ודוקא יין ששותין קודם בה"מ אחר גמר סעודה אותו הוא פוטר אבל אחר בה"מ היין שמברכין עליו בה"מ צריך לברך עליו ואינו

נפטר ביין שלפני המזון ל"ש חול ול"ש שבת וי"ט ואם לא היה לו יין לפני המזון ובירך על היין שבתוך המזון אינו פוטר אפי' יין שלפני בה"מ אחר גמר סעודה וכל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת וה"מ בסתם אבל אם כשבירך לא היה דעתו לשתות רק אותו הכוס ונמלך לשתות אחר אפי' בתוך הסעודה צריך לברך עליו ודוקא לפני היין צריך לברך בתוך הסעודה אבל לאחריו א"צ לברך שנפטר בבה"מ ועל כל שאר משקין שבסעודה א"צ לברך דחשיבי כבאין מחמת הסעודה לפי שאין דרך לאכול בלא שתייה ואף יין לא היה צריך ברכה לפניו אלא משום שהוא חשוב וקובע ברכה לעצמו ולכן צריך ברכה לפניו ובה"ג כתב שיש לברך על המים שבסעודה וא"א הרא"ש ז"ל כתב י"א שיש לברך על המים שבתוך הסעודה על כל פעם ופעם דנמלך הוי שאין אדם שותה מים אלא לצמאו ולא מסתבר לי כלל כי ידוע שא"א לו לאכול בלא שתייה ואינו מסיח דעתו משתייה כל זמן שהוא אוכל והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום אכילתו ויברך על המים על דעת לשתות בתוך סעודתו ע"כ: ואם המסובין רבים אפילו הסיבו ביחד כל אחד ואחד מברך לעצמו על היין שבתוך המזון הואיל ואין בית הבליעה פנוי ופירש"י ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע ובעינן דעת שומע ומשמיע וכתב א"א הרא"ש ז"ל ומטעם זה י"א אם אמר המברך סברי מרנן והם מפנין בית הבליעה כדי לשמוע שפיר דמי ומיהו לא נראה האי טעמא שאע"פ שאוכלין יכולין לשמוע הברכה ולצאת בשמיעה ונראה הטעם כמו שמפרש בירושלמי שאינם יכולים לענות אמן שאין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ואפילו אם שומע כעונה ויוצא בלא עניית אמן חיישינן שמא יענה אמן הלכך בכל ענין כל אחד מברך לעצמו ועל היין שלאחר המזון אם הסיבו אחד מברך לכולם ולדידן אפילו בלא הסיבה ובספר המצות כתוב שאין אנו רגילים לקבוע אלא בפת אבל ביין או כל שאר דברים אין אחד פוטר חברו ול"נ דמאי שנא האידנא מבימיהם אלא ודאי אין חילוק בין פת ליין דאין אחד פוטר את חברו אלא בהסיבה ולדידן אפילו בישיבה ושאר כל הדברים אפילו

לדידהו אחד פוטר חבירו בישיבה לחוד ואם הביאו להם גם שאר משקין אחר הסעודה עם היין אין צריכין לברך עליהן דיין פוטר כל מיני משקה ואותו שמברך על היין שלאחר המזון הוא מברך על המוגמר פירוש מיני עשבים שהיו רגילין להביא אחר הסעודה ולעשנן על גחלים ומברכין משתעלה תמרתן בורא עשבי בשמים ואם הוא עצי בשמים מברך בורא עצי בשמים חוץ ממושק שהוא ממין חיה ומברכין עליו בורא מיני בשמים:

סימן קעה

הביאו להם יין אחר מברכין הטוב והמטיב ולא דוקא הביאו להם עתה מחדש אלא ה"ה אם היה לו תחלה ב' מיני יינות מברך על הב' הטוב והמטיב ופי' רשב"ם דוקא שידע שהב' משובח מן הראשון והתוס' מפרשים אפי' סתמא שאינו יודע אם הוא משובח אם לאו יש לו לברך אלא א"כ יודע שהוא גרוע יותר ממנו ואין לו לברך הטוב והמטיב אא"כ יש אחר עמו אבל אם הוא לבדו לא וי"א כיון שאין מברכין הטוב והמטיב ביחיד אע"פ שעל היין שבתוך הסעודה כל אחד מברך לעצמו הטוב והמטיב אחד מברך לכולם שאם היה כל אחד מברך לעצמו הוה כל חד וחד יחיד ול"נ דמטעמא דאמרינן בבבב"ג כל אחד מברך לעצמו משום שאין בית הבליעה פנוי האי טעמא נמי שייך בהטוב והמטיב ואף על פי שכל אחד ואחד מברך לעצמו כיון שאחר שותה ונהנה עמו מאותו המין קרינן ביה שפיר הטוב לדידיה והמטיב לאחרני אבל היו מסובין לשתות בלא אכילה אחד מברך לכולם כתב הר"פ בשם רבותיו יין של ב' חביות והכל ממין אחד אם בתוך מ' יום לבצירתו שמוהו בשתי כלים מברכין עליו הטוב והמטיב ואם לאחר מ' יום חלקוהו אין מברכין עליו הואיל והכל ממין אחד:

סימן קעו

בירך על הפרפרת שלפני המזון פוטר את הפרפרת שלאחר המזון פירוש אחר גמר סעודה קודם ברהמ"ז ופרפרת הוא פת צנומה בקערה ואין בו תואר לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות והיה דרכם לאכלו לפני הסעודה ולאחריה לאחר שמשכו ידיהם מן הפת

קודם ברהמ"ז בירך על הפת פטר הפרפרת ודוקא פרפרת שאוכלים בתוך הסעודה אבל פרפרת שלאחר הסעודה קודם ברכת המזון אינו פוטר דהוה כדברים הבאים לאחר הסעודה כדלקמן בירך על הפרפרת לא פטר את הפת:

סימן קעז

אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם כגון בשר ודגים וביצים וירקות וגבינה ודייסא לא מיבעיא אם מלפת בהן הפת שא"צ לברך עליהן אלא אפי' אם אוכל אותם בלא פת אין טעונין ברכה לפנייהם דברכת הפת פוטרתן ולא לאחריהם דברהמ"ז פוטרתן דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות ומיקרו שלא מחמת הסעודה לפי שאינם כמו בשר ודגים ומיני מלוחים שרגילין לבא לעיקר הסעודה טעונים ברכה לפנייהם דברכת המוציא אינו פוטרן דלאו מעיקר הסעודה הם ולא לאחריהם דברהמ"ז פוטר כל מה שאוכל בסעודה פי' כל מה שהזכרנו למעלה בין הבאים מחמת הסעודה בין הבאים שלא מחמת הסעודה אם הביאם לאחר סעודה קודם ברהמ"ז כמו שרגילין בסעודות גדולות שלאחר שמושכין ידיהן מן הפת מסירין אותו ועורכין השולחן בפירות ובמיני מגדים וקובעין עצמן לשתות כל מה שמביאין אז בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין שלא מחמת הסעודה טעונין ברכה בין לפנייהם בין לאחריהם דהמוציא ובה"מ אין פוטרין אלא מה שאוכלין בתוך הסעודה וכתב א"א הרא"ש ז"ל יש להסתפק במי שקובע סעודתו על הפירות אם אכל מהן תחלה מעט בלא פת אם יש לברך עליהם וסברא הוא שלא יברך עליהם דלדידיה הוה השתא באין מחמת הסעודה דכיון שעיקר סעודתו סומך עליהם פת פוטרן אפי' אם אוכל מהם מעט בלא פת אבל כשמביאין לו פירות באמצע סעודה ואין עיקר הסעודה עליהן אף ע"פ שמלפת בהם הפת אם אוכל מהם תחלה מעט בלא פת צריך לברך עליהם:

סימן קעט

בני חבורה שהיו מסובים ויצאו ממסיבתן לב"ה או לבה"מ אם היסבו על דברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן מיד כששינו מקומן מחדר לחדר אם רוצין לאכול שם צריכין לברך ברכה ראשונה על מה שרוצים לאכול אבל אינן צריכין לברך ברכה אחרונה על מה שאכלו דשינוי מקום חשוב כמו היסח הדעת והיסח הדעת מזקיק ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול אבל למפרע על מה שאכל כבר לא אבל אם שינו מקומן בחדר אחד מזוית זו לזוית אחרת אין צריכין לברך ואם היתה מסיבתן על דבר שצריך ברכה לאחריו במקומו דהיינו לרשב"ם ז' המינין ולר"י דוקא מין דגן לרבינו שמואל בר מאיר אין צריכין לברך כששינו מקומם ולר"י צריכין לברך אא"כ הניחו שם מקצת החברים וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדעת רשב"ם ולענין דברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומן כתב כר"י דוקא פת ומיני דגן: כתב ה"ר י"ט בר' יהודה אדם שנזכר בתוך הסעודה שלא התפלל ועמד והתפלל כשהוא חוזר צריך ליטול ידיו ולברך ברכת המוציא הואיל וצלויי ומיכל בהדי הדדי לא אפשר כדאיתא בפ' כיסוי הדם משתיא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר והר"י אומר שא"צ דלא אמרינן הכי אלא גבי ברה"מ שהוא סילוק והיסח הדעת על מה שאכל ושתה:

סימן קעט

הלכות ברכת המזון

גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים אסור לאכול פירש"י עד שיברך ברה"מ ולא נראה כן דהיסח הדעת אינו מזקיק ברכה אחרונה על מה שאכל אלא פירוש אסור לשתות ולאכול עד שיברך עליו תחלה דכיון שנטל ידיו כדי לברך הסיח דעתו מלאכול ולשתות ואין הברכה שבירך תחילה פוטרת מה שרוצה לאכול ולשתות עוד ולכך צריך לברך עליו ואי אמר הב לן ונברך הוי היסח הדעת כמו נט"י ומי שסומך על שולחן אחרים אפילו אמר הב לן ונברך לא הוי היסח הדעת עד שיאמר בעל הבית:

סימן קפ

ולאחר שגמר סעודתו יברך בה"מ ויש שנוהגים להסיר השלחן קודם בה"מ ומביאין ראיה מההיא דרבא ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא לבתר דסלקי תכא מקמייהו פי' קודם בה"מ שדר להו דיסתנא וכו' אלמא שהיו רגילין להסיר השלחן קודם בה"מ וכתב א"א הרא"ש ז"ל דאין ראיה משם שהיו להם שלחנות קטנות כל אחד שלחנו לפניו ולא היו מסירין השלחן מלפני המברך אבל אנו שאנו אוכלים כולנו על שלחן אחד אין נכון להסיר המפה והלחם עד אחר בה"מ ויש שנוהגים שלוקחים כל הלחם והמפה ומניחין אותו לפני המברך (ס"א וצריך ליטול ידיו קודם שיברך) וקודם שיטול ידיו יכבד הבית שלא ישארו שם פירורין (ס"א שאין בהן כזית) וימאסו במים של נטילה אע"פ שמותר לאבד הפירורין שאין בהן כזית שמא יהא השמש עם הארץ שמותר להשתמש בשמש עם הארץ ויניח גם פירורין שיש בהן כזית שאסור לאבדן לכך יכבד תחלה:

סימן קפא

ואחר כך יטול ידיו דא"ר יהודה א"ר ואמרי לה במתניתא תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש אני זה שמן הטוב פירוש שמושחים הידים בשמן כדי להסיר הזוהמא אני ה' אלהיכם זו ברכה והם חובה דגרסי' בפ' כל הבשר א"ר אידי בר אבין א"ר יצחק בר אשיאן מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה ומפרש לה טעמא משום מלח סדומית שמסמא העינים ואמרו חכמים (ברכות מ.) אחר אכילתך אכול מלח ויש לחוש שמא מלח סדומית מעורב בו והצריכו ליטול הידים שלא ישאר בהם שום דבר ממנה ואפי' ההולכים במחנה למלחמה שפטורין ממים ראשונים חייבין באחרונים ואין ניטלין על גבי קרקע מפני שרוח רעה שורה עליהם ומיהו אם נוטל ע"ג עצים דקים או כיוצא בהם שפיר דמי ואין ניטלין אלא בצונן אבל לא בחמין מפני שמפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא ודוקא חמין שהיד נכוית בהם אבל פושרין שפיר דמי וא"צ ליטול אלא עד פרק ב' של אצבעות וצריך שישפיל ראשי אצבעותיו

למטה כדי שתדע הזוהמא. ואם המסובין רבים עד ה' מתחילין מן הגדול שהוא מברך והמברך נוטל תחלה ואם הם יותר מתחילין מן הקטן ונוטלין דרך ישיבתן ואין מכבדין זה את זה ליטול גדול שבהן תחלה עד שמגיעים לחמשה אחרונים וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו מתחילין בגדול שבחמשתן שהוא המברך. וכתב הרמ"ה כיון שהוא חובה צריך לברך עליהם וקצת הגאונים כתבו שיש לברך עליהן על רחיצת ידיים ובה"ג כתב כיון שאינן אלא לצורך האדם משום מלח סדומית אין טעונין ברכה וכ"כ רב עמרם שאין לברך עליהן לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון שטיפה ונתן סימן לדבר בשמתא נר"ש. והראב"ד הכריע שאם אכל תבשיל שידיו מזוהמות טעון ברכה על רחיצת ידיים. ואם אכל פת חריבה שצריך מים אחרונים משום מלח סדומית אינן טעונין ברכה ולא עוד אלא אם ירצה יטול ידיו אחר בה"מ ודיו. אבל בידים מזוהמות לא יברך עד שיטול ורב אחא משבחא כתב כל דבר שאין קרב ע"ג מזבח נקרא מזוהם וצריך לברך עליו וכתב עוד שהמברך לפי שמזכיר השם צריך ליטול קודם שיברך אבל האחרים אינו אלא משום סכנת מלח סדומית ואם רצו אין נוטלין קודם ברכה והתוס' כתבו מה שלא נהגו בהן האידנא אותן שאין מברכין לפי שאין מלח סדומית בינינו והמברך נמי כיון שאין אנו עושין כמ"ש הפסוק קדוש אני זה שמן ערב גם בנטילה לא נהגו ולא מיקרו לדידן ידיים מזוהמות כיון שאין אנו רגילין ליטול ואין אנו מקפידים בכך ומיהו אם יש אדם שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לדידיה הוה ידיים מזוהמות וצריך ליטול קודם ברהמ"ז אבל לא יברך עליהם כלל:

סימן קפב

ואחר כך מביאים לו כוס של יין לברך עליו בה"מ אבל לא שאר משקין אפילו אם קבע עליהו דבה"מ טעונה כוס אפילו ביחיד מדלא קאמר בשום מקום ברכת זימון טעונה כוס אלא בה"מ קאמר משמע כל בה"מ אפילו ביחיד וכיון שטעון כוס צריך לחזור אחריו ולא יאכל אא"כ יהיה לו כוס לברך עליו בה"מ אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפי' אם צריך לעבור זמן אכילה אחת

כדחזינן באמימר שלן בתענית במוצאי שבת מפני שלא היה לו כוס להבדיל עליו דכיון שבה"מ טעונה כוס אין חילוק בינו להבדלה ואם אין יין מצוי באותו מקום יכול לברך על שכר ושאר משקין וצריך שלא יהא פגום כדאמרינן בפרק ערבי פסחים שמע מינה טעמו פגמו ר' יעקב בר אידי קפיד אכסא פגימא רב שישא בר אידי קפיד אחצבא פגימא ודוקא ששתה ממנו אבל אם שפך ממנו לכלי אחר לא חשיב פגום. ופרשב"ם דוקא לכתחלה קפיד אבל מי שאין לו אלא כוס פגום יכול לקדש עליו ורבינו יואל כתב דאפי' בדיעבד שאין לו אחר אין לברך עליו והר"מ מרוטנבורג היה נוהג לברך עליו בשעת הדחק. וכתב עוד שאם החזירו מיין של כוס פגום לתוך הקנקן שאין לחוש כלל מלברך על היין שבקנקן משום דקמא קמא בטיל ויש נוהגין להוסיף על כוס פגום מעט יין לתקנו בכך וכן יש בירושלמי ויש אומרים דאפי' ע"י מים (שמוסיפין בו) מיתקן ויש שנותנין בו מעט פירורין של פת ואומרים שמיתקן בכך ומנהג של שוטים הוא ואין לו סמך ולא ראייה:

סימן קפג

גרסינן בפ' ג' שאכלו א"ר זירא י' דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה שטיפה חי מלא עיטור עיטוף מקבלו בשתי ידי ונותנו לימינו ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן בו עיניו ומשגרו לאנשי ביתו תנא הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ ואיתא בתוספתא דאם קנחו יפה שפיר דמי: חי אין פירשו חי ממש בלא מזיגה דהא תנן מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים ופירש רב אלפס שמניחו חי עד ברכת הארץ ואז מוזגו להודיע שבח הארץ שיינותיה חזקים וצריך לערב בהם מים רבים ור"ת פירש חי מזוג ולא מזוג שמוזגו קצת וכשיגיע לברכת הארץ מוזגו כראוי על חד תלת מיא ויין שלנו א"צ מזיגה ורש"י פירש שנותנו לכוס של ברכה חי ומוזגו בו לאפוקי שלא ימזגנו בכלי אחר ויתנו בכוס של ברכה אי נמי מוציאו מן החבית לשם ברכה חי פריש"ק בלע"ז ויש מפרשים על הכלי שיהא שלם כדאיתא בבבא קמא (נד.) על הכלים שבירתן

זו היא מיתתן וטוב לצאת ידי כל הפירושים: מלא כפשטיה שיהא מלא על כל גדותיו דא"ר יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה: עיטור רב יהודה מעטר ליה בתלמידי פי' היה מושיב תלמידיו סביבותיו בשעת הברכה רב חסדא מעטר ליה בנטלי פירש"י בכוסות (כשהגיע לברכת הארץ היה מוסיף עליו) וי"מ שהיה מניח כוסות יפים סביביו להדרו בהן: עיטוף רב פפא מעטף ויתיב רב אשי פריס סודרא ארישיה: ומקבלו בב' ידיו דא"ר חנינא בר פפא שאו ידיכם קודש וברכו את ה' הילכך מקבלו בב' ידיו. וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו א"ר יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין פירוש לסומכה בשמאלו אמר רב אשי הואיל וראשונים מיבעיא להו אנן לא נעביד בה עובדא: ומגביהו מן הקרקע טפח אם הוא יושב ע"ג קרקע דכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא ואם הוא מיסב בשלחנו מגביהו מעל השלחן טפח וטעמא משום שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו: ונותן עיניו בו כי היכי דלא ליסח דעתיה מיניה א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ארבע הדחה שטיפה חי מלא וסימנו חמש"ה: וכתבו הגאונים כוס של ברכה צריך י' דברים ושאר ר' יוחנן אין לנו אלא ד' ולא מצריך עיטוף ליתא אלא כרב פפא ורב אשי דבתראי נינהו ועבדי עובדא. ורמב"ם ז"ל לא הזכיר אלא ד' של רבי יוחנן: והתוס' כתבו מניינא דרבי יוחנן לא אתי אלא למעוטי עיטור ועיטוף אבל בנתינה לימין מודה דא"ר יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין ומסתמא גם במקבל בב' ידיו מודה דדריש להו מקרא שאו ידיכם קודש ובמגביה טפח נמי דדריש ליה מכוס ישועות אשא וכן נותן בו עיניו כדי שלא יסיח דעתו מן הברכה וכן רב נחמן היה רגיל לשלחו לאשתו ובכל הנך רגילין האידנא אף בפריסת סודר שלא יברך בגילוי הראש ואין חסר לנו אלא עיטור: א"ר אשי אין משיחין על כוס של ברכה פירש"י שלא ישיח המברך משנתנו לו הכוס לברך וכן נמי המסובין אין להם להשיח משהתחיל המברך לא מיבעיא בשעה שהוא מברך שאין להם לדבר שצריכין לשמוע ולהבין מה שאומר המברך אלא אפילו בין ברכה לברכה אין להם

להשיח שלא להפסיק שמיעתן בשיחת חולין: א"ר אסי אין מברכין על כוס של פורעניות שהוא כוס שני פי' אם שתה ב' כוסות לא יברך על הג' שנא' הכון לקראת אלהיך ישראל וכיון ששתה זוגות לא קרינן ביה הכון שאין דעתו מיושבת עליו שירא שמא יזוק ולא אמרי' אדרבה יברך על הג' לבטל הזוגות לפי שכבר נסתלק מן הסעודה וזהו כוס בפני עצמו שאינו בא אלא בשביל הברכה: וצריך לישב בשעה שמברך בין אם היה הולך כשאכל או עומד או מיסב כשמגיע לברך צריך לישב כדי שיוכל לכוין יותר וגם לא יהא מיסב שהוא דרך גאווה אלא ישב באימה. כתב א"א הרא"ש ז"ל הא דאמרינן אכל כשהוא מהלך צריך לישב ולברך מיירי כשהוא הולך בביתו אבל מהלך בדרך ואוכל א"צ לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו כדאמרינן (ברכות ל.) גבי תפלה:

סימן קפד

מי שאכל ויצא ממקומו ולא בירך ל"ש שוגג ול"ש מזיד צריך לחזור למקומו ולברך בירך במקום הב' אם היה שוגג יצא ואם היה מזיד לא יצא: כתב הר"פ דוקא שאין לו עוד פת לאכול במקום הב' אבל אם יש לו עוד פת לאכול יאכל שם מעט ויברך שם רק שלא יהא רעב מאכילה הראשונה והא דאמרינן דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן פירוש אם אינו רוצה לאכול במקום הב' צריך לחזור למקומו ולברך אבל אם ירצה לאכול במקום השני א"צ לחזור למקומו אכל ואינו יודע אם בירך בהמ"ז אם לאו צריך לברך מספק ועד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו. וכמה שיעורו א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותן פירות יברך ושיעור אכילה לברך עליה בהמ"ז בכזית כר"מ אע"ג דר' יהודה פליג עליה ואמר בכביצה וקי"ל בכל דוכתא הלכה כר' יהודה כנגד ר"מ בהא הלכה כר"מ דר' יוחנן קאי בשיטתיה וכן פסק ר"ח וה"ג:

סימן קפה

גרסינן בסוטה בפ' ואלו נאמרים בכל לשון ברה"מ דכתיב ואכלת ושבעת וברכת בכל לשון שאתה מברך: וצריך שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו ומיהו אם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו ירושלמי שכור מהו שיברך אבא בר אבין אמר חד חסיד שאל לאליהו שכור מהו שיברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת אפי' מדומדם פירו' נרדם ואינו מיושב בדעתו:

סימן קפו

נשים חייבות בברה"מ ופירש הראב"ד שחייבות מן התורה ולדבריו מוציאות אחרים והא דאמרינן אשה מברכת לבעלה אפילו אם אכל שיעור דאורייתא אבל התוספות כתבו הך בעיא דנשים מברכות דאורייתא או דרבנן לא נפשטה הלכך אינן מוציאות אחרים וההיא דאשה מברכת לבעלה מיירי שאכל שיעור דרבנן וכ"כ הר"מ שהוא ספק אם חייבות מן התורה. ודינן להצטרף לזימון לקמן יתבאר בעז"ה: קטן חייב בברה"מ מדרבנן כדי לחנכו במצות וההיא דבן מברך לאביו מיירי בשאכל שיעור דרבנן וראיתי בספר המצות קטן שכתב על שם ר"י מי שלא אכל יכול לברך להוציא מי שאכל ולא נהירא דאמרי' ולהוציא חבירו עד שיאכל כזית ובירוש' מסמין ליה אקרא:

סימן קפז

תנו רבנן סדר ברה"מ ראשונה ברכת הזן משה רבינו תקנה לישראל כשירד להם המן והיא פותחת וחותמת בברוך ויש שמוסיפין ואומרים ברוך משביע לרעבים ברוך משקה לצמאים בא"י אמ"ה הזן את העולם וכו' ואין לאומרו שאינו ממטבע הברכה והמוסיף גורע וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר כי לעולם חסדו ולא היה אומר עמנו כי חסדיו הם עם כל חי: ואם לא אמר ברכת הזן ואומר במקומה בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא יצא ידי ברכת הזן: שנייה ברכת הארץ ויהושע תקנה כשנכנסו ישראל לארץ ואינה פותחת בברוך וחותמת בברוך כדין ברכה הסמוכה לחברתה: וה"ר מאיר מרוטנבורג היה אומר נודך ולא נודה לך דמשמע נודה לך את פלוני ולא נהגו כן ועוד קרא כתיב (תהלים עט) נודה לך

לעולם לדור ודור נספר תהלתך: תניא ר' אליעזר אומר כל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכיר בה ברית שעל ידי ברית נתנה הארץ לאברהם רבי יוסי אומר צריך להזכיר בה תורה שבזכות התורה ירשו הארץ ולא בא לחלוק אלא להוסיף פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונהגו לומר על שהנחלת את אבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה חיים ומזון וכו' וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אומר אלא על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו מארץ מצרים שהרי אומר אחר כך על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפ"א רבי אבא אומר צריך שיזכיר בה הודאה תחילה וסוף וזהו שאומרים בה ועל הכל אנו מודים לך ואצ"ל קודם החתימה ונודה לך סלה באמת על הארץ ועל המזונות דא"כ ה"ל ג' וכשם שאין לפחות כך אין להוסיף וחותם בא"י על הארץ ועל המזון והחותם ברוך מנחיל ארצות הרי זה בור וכל מי שמשנה המטבע או שלא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא י"ח: כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל מסופקני בהא דאמר לא יצא י"ח אי לעיכובא קאמר או למצוה והדעת נוטה דלמצוה קאמר ע"כ ונ"ל כיון דברכת המזון דאורייתא לעיכובא קאמר וצריך לחזור ואם סיים הברכה חוזר לראש ובחנוכה ופורים אומרים בה על הניסים כשיגיע למקום שאתה חונן ומזמן לנו בכל יום ובכל עת ובכל שעה ואם שכח ולא אמרו א"צ לחזור:

סימן קפח

שלישית בונה ירושלים ודוד ושלמה תקנוה דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תיקן ועל הבית הגדול וכו' ולא למימרא שלא ברכו אותם עד שבא דוד ושלמה דהא דריש להו כולהו מקרא אלא הם תקנו המטבע לפי מה שניתוסף טובה לישראל דודאי קודם הכיבוש ובנין הארץ לא אמרו כמו אחר הכיבוש והבנין כמו שאין אנו אומרים מטבע שטבעו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשים

להמשיך שלות הארץ והמלכות והבית ומתחיל רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך וחותם ברוך אתה ה' בונה ירושלים ואומר אמן דתניא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותניא הרי זה מגונה לא קשיא בשאר ברכות מגונה בבונה ירושלים משובח מפני שהוא סיום הברכות דהטוב והמטיב לאו דאורייתא וטוב לאומרו בנחת שלא יזלזלו בברכת הטוב שמתוך כך יבינו שאינה מן התורה וצריך להזכיר בה מלכות דוד וזהו שאומר על מלכות בית דוד משיחך ואין להזכיר בה שום מלכות אחר לכך אין לומר א"מ רוענו: וכן אין לומר מלכותך ומלכות בית דוד כו' אלא מלכות בית דוד עבדך משיחך ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ופרש"י א"צ לשנות בפתיחתה דרחם נמי היינו נחמה והכי קאמר א"צ להתחיל ולסיים בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה פירוש דתיקון הברכה דבנין ירושלים קרי נחמה בין שיתחיל רחם בין שיתחיל נחמנו ורב אלפס כתב מתחיל בנחמה שאומר נחמנו ה' אלהינו בציון עירך ומסיים בנחמה שאומר והעלנו לתוכה ונחמנו בה כי אתה הוא בעל הנחמות בא"י מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים והקשה ה"ר אפרים דהוה ליה חתימה בשתים וקיימא לן אין חותמין בשתים ופירש ר"י שיש לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים דכולה חדא מילתא היא דציון נמי היינו ירושלים וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל בפתיחה כרב אלפס ובחתימה כר"י ואומרים קדושת היום באמצע רצה והחליצנו פי' זרזינו כמו ועצמותינו יחליץ ובר"ח ובחולו של מועד אומרים בה יעלה ויבא ואם חל שבת בר"ח או בח"ה אומר רצה והחליצנו ואח"כ יעלה ויבא ואין מזכיר של שבת ביעלה ויבא ולא של ח"ה ושל ר"ח ברצה והחליצנו: גרסין בירושלמי תניא אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת רבי זירא שאיל לר' חייא בר אבא מהו למימר אבינו רוענו זוננו א"ל טופס ברכות כך הוא: ואם טעה ולא הזכיר של שבת אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת: טעה ולא הזכיר יעלה ויבא ב"ט אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה בא"י מקדש ישראל והזמנים. כתב הראב"ד צריך לומר

לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה וכתב עוד שאין לומר בהן לא שם ולא מלכות לפי שאינה ברכה קבועה ודומה לברכת הזימון שאע"פ שהיא מן התורה אין בה לא שם ולא מלכות לפי שאינה קבועה וה"ר ישעיה והר"י כתבו שצריכה שם ומלכות והכי מסתבר ואי מקלע שבת וי"ט בהדי הדדי כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וי"ט לעמו ישראל לששון ולשמחה ולזכרון בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים: והא דסגי בהך ברכה ה"מ דלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש כתב א"א הרא"ש ז"ל י"א כיון שלא סיים ברכת הטוב והמטיב א"צ לחזור לראש ברה"מ אלא חוזר לתחילת בונה ירושלים ולא מסתבר לי אלא חוזר לתחילת ברה"מ וכ"כ הרמב"ם ז"ל: ואם טעה ולא הזכיר בה של ר"ח אומר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישראל לזכרון ונסתפקו בה בגמרא אי מזכיר ביה שמחה אי לאו משום דר"ח לא שייך ביה שמחה או דילמא כיון דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו' אלמא איתקש ר"ח למועד ולא איפשיטא הלכך אין לומר בה שמחה: עוד נסתפקו בה בגמ' אי חתים אי לא וכת' רב אלפס שאין לחתום ור"י פסק שיש לחתום ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל ואי לא מדכר עד דפתח הטוב והמטיב לא הדר לרישא דאמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלה מחזירין אותו בברה"מ אין מחזירין אותו מ"ט תפלה דלא מצי פטר נפשיה מחזירין אותו ברה"מ דמצי פטר נפשיה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פירוש דבר שצריך ברה"מ שאפשר שיאכל פירות או ירקות רק שלא יתענה שאסור להתענות בר"ח הילכך לא מהדרינן ליה מ"מ כל זמן שלא פתח בהטוב והמטיב לאו חזרה הוא ואומר ברוך שנתן וכו'. וכתב ה"ר יוסף שאם נזכר קודם שפתח הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן אפילו בלילה אע"ג דגבי תפלה אין מחזירין אותו על שכחת החדש בלילה ה"מ להחזיר אבל להוסיף ברכה אפילו בלילה נמי. אם חל ר"ח בשבת והזכיר של שבת ולא של ר"ח היה אומר ה"ר יוסף שאין מחזירין אם פתח בהטוב והמטיב אע"ג דהשתא לא סגי דלא אכיל מ"מ משום האי מיעוטא לא תיקנו להחזיר וגם

חיוב אכילה דהאי יומא משום שבת הוא וכתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ויש חולקים בזה ולזה דעתי נוטה וראיה משום יום שנתחייב בד' תפלות ה"נ כיון דסוף סוף לא סגי דלא אכיל צריך לחזור ולברך ולכ"ע אם שכח גם של שבת ונזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב כוללו ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה ור"ח לזכרון ואם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ומזכיר של שבת ור"ח כבתחלה וכתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ובסעודה ג' של שבת צ"ע אם מחזירין אותו לר"ת דאמר שיוצא במיני תרגימא בלא פת ודאי אין מחזירין אותו אפילו אם אכל פת דדמי לר"ח ולדברי המפרשים שצריך פת דילפינן מג"פ דכתיב היום גבי מן שהוא במקום פת לדידהו מחזירין אותו ע"כ:

סימן קפט

ברכה רביעית הטוב והמטיב ולא דאורייתא היא שחכמים תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה הילכך פותחת בברוך דלא הויא סמוכה לחברתה ואינה חותמת דהויא מטבע קצר אע"ג דאיתא במדרש שצריך לומר בה ג' הטבות וג' גמולות אפ"ה אינה חותמת דמעיקרא לא תקנו אלא הטוב והמטיב ואח"כ הוסיפו בה דברים הללו אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא צריכה ב' מלכיות בר מדידה חדא בשביל בונה ירושלים דכיון שתקנו לומר מלכות בית דוד בבונה ירושלים ראוי היה להזכיר בו ג"כ מלכות של עולם אלא שלא רצו להזכיר מלכות של עולם אצל מלכות ב"ו הלכך תקנו להזכיר בהטוב והמטיב מלכות כנגדה ואגב שתקנו להזכיר מלכות כנגדה תקנו נמי להזכיר כנגד ברכת הארץ לכך צריך להזכיר בה ג' מלכיות וג' גמולות וג' הטבות וזה נוסחה בא"י אמ"ה כו' ולא יאמר תתברך חי לעד האל אבינו מלכנו אדירנו וכו' המלך הטוב ולא יאמר המלך החי כי אין אומרים החי אלא בבית האבל הרי ג' מלכיות ג' הטבות המלך הטוב והמטיב לכל הוא ייטיב לנו וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר בזה הסדר הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו כסדר שאומר הגמולות הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו ובבית האבל מוסיפין בה מעין המאורע דתניא מה אומרים

בבית האבל הטוב והמטיב ר"ע אומר מוסיף בה דיין האמת מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע מילתא בבריא פתח ואמר בא"י האל החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט ושליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנו עבדיו ועמו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו גודר פרצות הוא יגדור פרצה זאת מעלינו ומעל האבל הזה לחיים ולשלום וכו' ובעל הלכות וכן רב אלפס כתבו שאין לומר ולוקח נפשות במשפט משום דאיתא בפרק במה בהמה (שבת נה:) יש מיתה בלא חטא וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאין למוחקו וכן עמא דבר וא"צ י' לאומרו כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל נהגו להאריך בברכת הטוב והמטיב הרחמן בכמה גווני ולא ידעתי מאין בא זה להרבות בבקשה בין ברהמ"ז לברכת בפה"ג ואפשר שנהגו לעשות כן מהא דאמרו (ברכות מו.) אורח מברך יר"מ וכו' ע"כ ונ"ל שאין בזה משום הפסק וגדולה מזו מצאנו בברכת המילה שמתפללין על הילד באמצע הברכה אחר שבירך בפה"ג ומפסיק בין ברכה לשתייה:

סימן קצ

ואחר שסיים הכל יברך בפה"ג דיין של ברה"מ צריך לברך עליו ואין לברך עליו בתחלת בה"מ כדרך שמברכין בפה"ג בקידוש והבדלה תחלה לפי שבה"מ היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניו הילכך אם היה מברך בפה"ג תחלה הוי בה"מ הפסק בין ברכה לשתייה ויטעום המברך ואחר כך יטעמו האחרים כדרך שאמרו בברכת המוציא ויברך אחריו ברכה מעין ג' לאפוקי מה"ג ורב עמרם שכתבו שאין לברך אחר כוס של בה"מ ואם דעתו לשתות עוד לא יברך ברכה אחרונה עד לבסוף ולענין שיעור שתייתו שחייב בברכה אחרונה היה ר"י מסתפק אם הוא בכזית או רביעית לכך כתב שטוב ליזהר לשתות פחות מכזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק והכא אי אפשר לשתות פחות מכזית דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לוגמא שהוא רוב רביעית הלכך ישתה רביעית שלם:

סימן קצא

פועלים העושין מלאכה אצל בעה"ב מקצרים בבה"מ כדי שלא לבטל במלאכת בעה"ב דתניא פועלים העושין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין פתן ומברכין לפנייה ולאחריה שתי ברכות כיצד ברכה ראשונה כתקנה שניה פותחת בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ וחותם בברכת הארץ והטוב והמטיב א"א אותה כלל בד"א כשנוטלין שכר על מלאכתן לבד הסעודה אבל אם אין נותנין להם שכר אלא הסעודה שאוכלין או אפילו נותן להם שכר ובעל הבית מיסב עמהם מברכין כל ד' ברכות כתקנן:

סימן קצב

ואם המסובין ג' אז ניתוסף עליהם ברכת הזימון שאומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו והם עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ברוך הוא וברוך שמו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הזן את העולם וכו' ואם הם ארבעה יכול לומר ברכו שאכלנו משלו אבל יותר טוב לומר נברך כדי שלא להוציא עצמו מן הכלל ומיהו אם אמר ברכו יצא וכן הדין עד עשרה ואם הם עשרה צריך להזכיר השם ואומר נברך אלהינו שאכלנו משלו והם עונין ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך אלהינו שאכלנו משלו ואין לומר נברך לאלהינו בלמ"ד ומשם ואילך אין חילוק בין מאה או אלף או רבוא וכל המשנה מזה הנוסח כגון שאמר נברך על המזון שאכלנו משלו או שאומר למי שאכלנו משלו או שאומר במקום ובטובו מטובו או במקום חיינו אומר חיים הרי זה בור וכשהם י' כיון שמזכירין השם יכול לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו אבל כשאין י' לא:

סימן קצג

וכל זמן שאינן ג' מצוה להם ליחלק דתניא שנים שאכלו מצוה ליחלק שיברך כ"א בה"מ לעצמו אבל בברכת המוציא פוטר אחד את חבריו בד"א כשהיו שניהם יודעין לברך בה"מ אבל אם אחד יודע והב' אינו יודע מברך היודע והב' יוצא וכגון שמבין לשון

הקודש אלא שאינו יודע לברך וצריך לכוין מלה במלה לכל מה שאומר אבל אם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה ולכך אין הנשים יוצאות בשמיעה אם אינן מבינות אבל כשהן ג' אינן רשאים ליחלק כדתנן ג' שאכלו כאחת אינן רשאים ליחלק ולא עוד אלא אפילו ב' שאכלו כאחת מצוה שיחזרו אחר שלישי שיצטרף עמהן לזימון וכן ד' או ה' אסור להם ליחלק שכולם נתחייבו בזימון. ו' נחלקין כיון שישאר זימון לכל חבורה עד י' ואז אין נחלקין כיון שנתחייבו בהזכרת השם עד כ' ומצוה לחזור אחר י'. ומיהו אם היתה חבורה גדולה מסובין יחד ואינן יכולין כולם לשמוע הברכה מפי המברך ואינן רשאים ליחלק לחבורות של י' י' מפני שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעה"ב ויקפיד עליהם יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג' ולברך בנחת שלא ישמע בעה"ב ויקפיד זה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת בהמ"ז שהרי אינן יכולין לשמוע מפי המברך: כתב הר"י ז"ל הא דתנן ג' שאכלו אינן רשאים ליחלק דוקא כשקבעו עצמם ביחד בתחילת ברכת המוציא לדידהו בהיסיבה ולדידן בישיבה אז אינן רשאים ליחלק אבל לא קבעו עצמם ביחד בברכת המוציא אלא אחר כך נקבעו באכילה ביחד רשאים ליחלק: וא"א ז"ל כתב ונ"ל כדברי המפרשים שאע"פ שלא ברכו המוציא ביחד אלא אח"כ נקבעו באכילה ביחד נקבעו לזימון ואינן רשאים ליחלק ע"כ: ואפילו לא אכלו כזית ביחד אינן רשאים ליחלק דתנן ג' שאכלו כאחת אינן רשאים ליחלק ופריך מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן קמ"ל כי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל ג' שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא אין רשאים ליחלק פירוש שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור הברכה אין רשאים ליחלק ורב אלפס גורס קמ"ל ג' שישבו לאכול אף ע"פ שכל אחד אוכל מכרו אינן רשאים ליחלק. הלכך צריך לחוש לשתי הגירסאות אפילו כל אחד אוכל מכרו ואפי' לא אכל עדיין כזית פת אין רשאים ליחלק ותו משנינן אהא דפריך ומאי קמ"ל תנינא קמ"ל כי הא דא"ר הונא ג' שבאו מג' חבורות אין רשאים ליחלק א"ר חסדא והוא שבאו מג' חבורות של ג' ג' ב"א אמר רבא לא אמרן אלא דלא אזמון עלייהו

בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו פי' ג' שבאו מג' חבורות של ג' ג' בני אדם ונתחברו אלו הג' אם זימנו עליהם במקומן כגון שהפסיקו כל אחד לשנים עד שאמרו הזן כדרך שאחד מפסיק לשנים שוב אינן יכולין לזמן אפילו אכלו אח"כ יחד וגמרו סעודתן ואם לא זימנו עלייהו במקומן חייבין לזמן ואין רשאים ליחלק ואפי' לא אכלו אלו הג' ביחד משנתחברו:

סימן קצד

שלשה שאכלו כאחד ושכחו ובירך כל אחד ואחד לעצמו בטל מהם הזימון ואין יכולים לחזור לזמן למפרע. וכן אם בירכו שנים מהם אבל אם שכח אחד מהם ובירך השנים יכולים לזמן על הג' אע"פ שכבר בירך יכול לומר ברוך שאכלנו משלו דלא גרע מאכל עמהם עלה של ירק והם יוצאים ידי זימון והוא אינו יוצא ידי זימון שאין זימון למפרע: וג' שאכלו ויצא אחד מהן לשוק קוראין לו ומודיעין לו שרוצין לזמן כדי שיכוין ויצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת הזימון ויוצאין אע"פ שאינו בא ויושב עמהם וה"מ בג' אבל בי' כדי להזכיר השם אינו מצטרף עד שיבוא וישב עמהן. שלשה שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברה"מ אלא אחד יודע ברכה ראשונה וא' השניה וא' השלישית חייבין בברכת הזימון וכל אחד יברך הברכה שיודע ונמצא ברכת הזימון עולה משלשתן אבל אם אין כל אחד יודע אלא חצי ברכה אין יכולין לזמן שאין ברכה אחת מתחלקת לשנים:

סימן קצה

שתי חבורות שאוכלות בבית אחד או בב' בתים אם מקצתן רואות אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לאו אין מצטרפות ואם יש שמש אחד לשתיהן הוא מצרפן וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד: אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן: כתב א"א הרא"ש ז"ל בני החופה שלא היו מספיקים כולן לאכול בבית אחד עם החתן ונתחלקו לחבורות אפילו אם אכלו בבתים שאינן פתוחים למקום שהחתן אוכל כולן מברכין ברכת חתנים לא מיבעיא אם השמש

מצרפן אלא אפילו אם אין שמש מצרפן כיון שהתחילו אותם שבשאר בתים כשהתחילו אותם של בני החופה כולן חשובין כאחד לברך ברכת חתנים כיון שאוכלין מסעודה שתיקנו לחופה:

סימן קצז

אכל טבל אין מזמנין עליו כתב הרמב"ם ז"ל שאין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף וכן על כל דבר של איסור. והראב"ד השיג עליו וכתב שלא אמרו אלא אין מזמנין עליו לומר שאין להם קביעות הואיל ואוכלין דבר איסור והוא כעין אכילת פירות שאין להן קבע דזימון אבל למה לא יברכו עליו לבסוף כיון שנהנה וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל: כתב רשב"ם ג' שאכלו כאחת אחד נזהר מפת עכו"ם ואחד אינו נזהר או אחד מהם כהן ואוכל חלות אע"פ שאותו שנזהר אינו יכול לאכול עם אותו שאינו נזהר ולא ישראל עם הכהן כיון שאותו שאינו נזהר יכול לאכול עם הנזהר וכהן עם הישראל מצטרפין כתב ר"י יש ללמוד מדבריו דשלשה שמודרין הנאה זה מזה אין מצטרפין לזימון אע"פ שיכולין לישראל על נדרם ולהתירם מ"מ עדיין לא נשאלו: עד כמה מזמנין עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה וקיימא לן בכזית כת"ק: וכן לענין יחיד אינו מברך ג' ברכות אלא עד כזית:

סימן קצז

שנים שאכלו ובא שלישי להצטרף עמהם כ"ז שלא אמרו הב לן ונברך מצטרף עמהם אמרו השנים הב לן ונברך אינו מצטרף עמהם: א"ר יהודה בר שילת משמיה דרב ט' שאכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין להזכיר השם ואפילו לא טיבל עמהם אלא בציר או לא שתה עמהם אלא כוס אחד מצטרף עמהם ואפילו ז' דגן וג' ירק מצטרפין אבל ו' לא דרובא דמינכר בעינן כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל שאלתי לא"א הרא"ש ז"ל אם המצטרף נפטר מברכה אחרונה בבה"מ של אלו והשיבני דלא. כתב הרב אלפס ז"ל דוקא לאצטרופי ל' אבל לג' אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן. ור"י פי' ה"ה נמי ב' דגן ואחד ירק אבל איפכא לא וכן

דעת א"א הרא"ש ז"ל: ודוקא לאיצטרופי אבל להוציא אחרים אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אבל שתייה ועלה של ירק (ס"א או אפי' פירות מז' המינים) לא מהני ומיהו כזית דגן מהני אפילו אם לא עשאו פת אלא דייסא כיון שיש אכילת דגן ודבר שחייב בברכה אחת מעין ג': כתב בה"ג שמי שאכל כזית דגן אינו מוציא אלא אותם שאכלו שיעור דרבנן אבל לא אותם שאכלו כדי שביעה ור"י פי' שמוציא אפילו אותם שאכלו כדי שביעה ומיהו מצוה מן המובחר אם יודעים כולן לברך שיברך אותו שאכל כדי שביעה ואם אינן יודעין כולן לברך מי שאכל כזית יכול להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה:

סימן קצח

שלשה שאכלו והם מברכים ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאמר המברך נברך שאכלנו משלו עונה אחריהם ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם נכנס כשאחרים עונין ברוך שאכלנו משלו עונה אחריהם אמן. וכתב בה"ג ואי הוו י' אומר ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. וכן בכל ברכות שאדם שומע בין ברכת פירות בין ברכת מצות עונה אמן:

סימן קצט

שמש שאכל כזית מזמנין עליו והכותי (הוא שומרוני) אם הוא חבר מזמנין עליו ורב אלפס כתב והאידנא הם עכו"ם גמורין ואין מזמנין עליהן תניא עם הארץ אין מזמנין עליו והאידנא אמר ר"י שמזמנין עם עם הארץ כדי שלא יהא כל אחד בונה במה לעצמו פי' אם היו פורשין מהם היו גם הם פורשין מן הציבור לגמרי וכ"כ ר"ח האידנא רגילין לזמן אפי' עם עם הארץ גמור: עכו"ם אין מזמנין עליו ואפי' גר שמל ולא טבל לא (היו בזמן התלמוד) מזמנין עליו שאינו גר עד שימול ויטבול: וכן האונן בחול שהוא פטור מלברך אין מזמנין עליו: ור"ת לא היה מניח אפי' לגר גמור (בא"י) לברך ברה"מ שאינו יכול לומר שהנחלת לאבותינו ותניא בספרי אשר נשבעת לאבותינו פרט לגרים ולעבדים משוחררים וכ"כ בה"ג: ור"י כתב שיכול לברך שיכול לומר לאבותינו דכתיב

אב המון גוים נתתיך ודרשינן מתחילה אב לארם מכאן ואילך לכל העולם: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן ת"ר נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנין לעצמן נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן אין מזמנין משמע דנשים מזמנות לעצמן וחייבות לעשות כן ובאשכנז לא נהגו כן ויש מפרשים כדי לקיים המנהג הא דקאמר נשים מזמנות לעצמן פי' אם רצו אבל חובה ליכא וכן פירש"י וא"א הרא"ש ז"ל פי' דעל כרחך חייבות קאמר דתניא בערכין (ג.) הכל חייבין בזימון וקאמר הכל לאתויי מאי לאתויי נשים והיינו על כרחך לחיובא מדקאמר הכל חייבין: וה"ר יהודה הכהן היה מורה הלכה למעשה להצטרף אשה לזימון והיה מביא ראיה מדבצי תלמודא בפ' מי שמתו נשים בברה"מ דאורייתא או דרבנן וקאמר למאי נפקא מינה להוציא אחרים י"ח מכלל דפשיטא ליה דמצטרפות דאי לא תימא הכי אדמיבעיא ליה אם יכולות להוציא תיבעי ליה אם מצטרפות והר"מ מרוטנבורק השיב על דבריו וכתב שאין מצטרפות והרמב"ם ז"ל כתב נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם אבל מזמנין לעצמם ולא תהא חבורה של נשים עבדים וקטנים מזמנות יחד אלא נשים לעצמן ועבדים לעצמן וקטנים לעצמן ובלבד שלא יזמנו בשם אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים וטומטום אינו מזמן כלל: א"ר נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ופירש ר"ח דמיירי שנכנס בשנת י"ג ולא הביא ב' שערות ידועות שעדיין הוא קטן אע"פ שהוא בשנת י"ג ואם הוא יודע למי מברכין מזמנין עליו. ורב אלפס כתב ואנן לא סבירא לן הכי כיון דקרי ליה קטן אפי' בן ט' שנים או י' אם יודע למי מברכין מזמנין עליו וכן כתב הרמב"ם ז"ל שמצטרף בין לג' בין לז': וה"ר פרץ חילק שמצטרף לז' ולא לג' וכ"כ רב האי שמצטרף לז' ולא לג': ויש נוהגין לצרפו ע"י חומש שבידו ואינו מנהג. וא"א ז"ל הביא ההוא דירושלמי א"ר יוסי כמה זימנין אכלינא עם תחליפא אבא ועם בנימין בר שישא חביבי ולא זימנו עלי עד דאייתיני ב' שערות וכ' הלכך המחזור שכולם אין עושין קטן סניף לז' לב"ה ולתפלה ולג' עד שיביא ב' שערות:

סימן ר

שלשה שאכלו אחד אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד פירש"י דרך ארץ הוא שיהיה אחד מפסיק סעודתו לשנים עד שיזמנו עד הזן דהיינו ברכת הזימון וחזור וגומר סעודתו אבל שנים אין להם להפסיק לאחד אם לא שירצו לעשות לו לפני משורת הדין והר"י כתב שאחד חייב להפסיק לשנים והראב"ד כתב לכאורה משמע שאם לא היה פוסק לא היו מזמנין עליו ולא היא אלא הם מזמנין עליו אע"פ שדעתו לאכול אלא שהוא צריך לפסוק כדי שיצא עמהם ידי זימון שכבר נתחייב בו ע"כ. ומפסיק עד שיסיימו ברכת הזן דגרסינן בפ' ג' שאכלו עד היכן ברכת הזימון פי' ג' שאכלו והוצרך אחד מהם לצאת עד היכן ברכת הזימון שצריך לישוב עד שיגמרו אותה שאין זימון בפחות מג' ר"נ אמר עד נברך כלומר ישב עד שיאמרו נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזהו ברכת הזימון שצריך ג' ורב ששת אמר עד שיגמרו ברכת הזן והלכה כרב ששת וכמו שהיחיד אינו יכול לצאת קודם שיגמור ברכת הזן ה"ה נמי אם מפסיק לב' אינו יכול לאכול קודם ולאחר שיגמור הוא סעודתו יתחיל הוא בברכת הזן דנהי שיצא ידי זימון על מה שאכל במה שהפסיק להם מ"מ צריך לברך ג' ברכות על מה שאכל אח"כ אבל אם לא אכל אח"כ א"צ לחזור לראש אלא לברכת הארץ: כתב רב האי שאחד שמפסיק לשנים צריך לחזור ולברך המוציא וכ"כ הראב"ד שצריך ליטול ידים ולבצוע דהוה ליה כבני חבורה שיצאו לקראת חתן שצריכין ברכה למפרע. וכתב א"א ז"ל ונ"ל דלישנא דמפסיק לא משמע כדבריהם דלדבריהם אין כאן הפסקת סעודה ולא דמי לבני חבורה שעקרו רגליהם דהכא אינו זז ממקומו וגם אין כאן היסח הדעת אלא חוזרים וגומרים סעודתן בלא ברכה וכ"כ בה"ג כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל שאלתי לא"א ז"ל לפר"י שפירש שהיחיד המפסיק לשנים מתחיל בנודה לך א"כ שלשה שהפסיקו לז' אם יזמנו הם והשיבני יחזרו לראש כדין זימון נברך שאכלנו משלו כי לא נצטרפו אלא לאלהינו ומיד כשאומר נברך אלהינו היו הג' רשאים לאכול לכך יחזרו לראש אבל אחד המפסיק לשנים צריך להמתין

עד סוף ברכת הזן לכן נפטר מברכה ראשונה לר"י ע"כ ואני כבר כתבתי שחזור לראש ברכת הזן ומ"מ למדנו מדבריו לענין ג' שמפסיקין שאין צריכין להפסיק אלא עד שיאמר נברך אלהינו ועוד כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ושאלתיו עוד מי שהפסיק פעם אחת אם יכול להפסיק פעם שנית והשיבני שכן:

סימן רא

גדול מברך אפילו בא בסוף ואם רוצה ליתן רשות לקטן לברך רשאי והני מילי כשאין שם אורח אבל אם יש שם אורח הוא מברך אפי' אם הוא קטן כדי שיברך לבעל הבית ומה ברכה מברכו יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שלא יבוש ולא יכלם בעה"ב הזה לא בעה"ז ולא בעה"ב ויצליח בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן במעשה ידיו ואל יזדקק לפניו שום דבר חטא הרהור ועון מעתה ועד עולם. ואם בע"ה רוצה לוותר על ברכתו ולברך בהמ"ז בעצמו רשאי. גרסי' בפ' בני העיר אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כהן גדול עם הארץ אותו ת"ח חייב מיתה בידי שמים שנאמר משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משנאי אבל כהן ת"ח צריך להקדימו שנא' וקדשתו לכל דבר שבקדושה כגון לפתוח ראשון ולברך ראשון ואם ירצה ליתן רשות לישראל לברך רשאי: גרסי' בירושל' אמר ריב"ל מימי לא ברכתני לפני כהן ולא בירך ישראל לפני וריב"ל לוי היה ויראה לכאורה שיש ללוי דין קדימה לברך לפני ישראל במקום שאין שם כהן והר"מ מרוטנבורק כתב שאין לו דין קדימה והא דקאמר שלא בירך ישראל לפניו מצד גדולתו ולא מצד לוי' גרסי' בפרק הרואה (ברכות נה:) ג' דברים מקצרים ימיו של אדם וחד מינייהו מי שנותנים לו לברך ואינו מברך ולא עוד אלא שצריך לחזור אחריו כדאמר ליה רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך: אגב אורחיה אפרש שאר ברכות שאינן בתוך הסעודה:

סימן רב

הלכות פירות האילן

על כל פירות האילן בין אם הם מז' המינין או משאר מינין ברכה ראשונה שלהם בורא פרי העץ חוץ מהיין שמברך עליו בפה"ג בין חי בין מבושל אבל על הענבים מברכין בפה"ע ובעודן בוסר כל זמן שלא הגיעו לכפול הלבן מברכין עליו בפה"א דכל דבר שגדל על האילן ואינו עיקר הפרי מברכין עליו בפה"א ומשהן כפול הלבן ואילך מברכין עליהן ב"פ העץ ואם הוא מסופק אם הוא כפול הלבן או לא מברך עליהן בפה"א דקי"ל בירך על פרי האילן בפה"א יצא: ועל החרובין משישרשו פי' שיראה בהם כמין שרשרות של חרובין מברך עליהן בפה"ע וקודם לכן בפה"א: ועל הזיתים משיניצו פירוש שגדל הנץ סביבם מברך עליהן בפה"ע וקודם לכן בפה"א ועל שאר האילנות משיוציאו פרי חשובין לברך עליהן בפה"ע ועל גרעיני הפרי כתב ר"י שמברכין עליהן בורא פה"ע דלענין ערלה חשיבי כפרי ורשב"א כתב שאין לברך עליהן בפה"ע דאדרבה לא חשיבי כפרי לענין ערלה אלא דמרבה להו מאת פריה את הטפל לפריה וא"א הרא"ש ז"ל כתב כר"י ובלבד שלא יהו מרים שנהנה באכילתן: שמן זית מברכין עליו בפה"ע ומוקמינן לה בחושש בגרונו שזו היא רפואתו שנותן שמן (ס"א הרבה) לתוך אניגרון ובולעו דהשתא הוי ליה שמן עיקר אבל אי אכיל ליה ע"י פת הוה ליה פת עיקר ומברך על העיקר ופוסט הטפלה. ואי שתי ליה בעיניה אזוקי מזיק ליה ולא יברך עליו כלל. ופי' ה"ר יוסף לאו דוקא חושש בגרונו אלא אורחא דמילתא נקט וה"ה נמי אם אינו חושש בגרונו אם נותן שמן הרבה לתוך אניגרון מברך עליו שהרי נהנה ממנו אבל בה"ג כתב שאין לו לברך אלא אי כייבין ליה חניכיה דמיכוין לרפואה ומיתהני מיניה אבל ליכא רפואה אפילו נותן שמן הרבה הוי אניגרון עיקר ואין לו לברך על השמן וכן כ' הר"מ מרוטנבורק וכ"כ הרמב"ם ז"ל אם שתה אותו לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכל ואין נראה מה שכתב שאם שתה אותו לבדו שיברך עליו דקאמרי' בגמרא אי דשתייה בעיניה אזוקי מזיק ליה פי' ולא יברך עליו כלל ויותר נראה סברא ראשונה לברך אף כשאינו חושש דכיון

שהוא נהנה למה לא יברך אדרבה יותר פשוט הוא שצריך לברך עליו כשאנו לרפואה מכשהוא לרפואה: שקדים המרים קטנים בפה"ע גדולים ולא כלום דאזוקי מזיקי ליה ואם מתקן ע"י האור או על ידי ד"א מברך בפה"ע: צלף והוא מין אילן שעליו ראויין לאכילה ויש בעליו כמין תמרות וגם הן ראויין לאכילה על העלין והתמרות בפה"א שאינן עיקר הפרי על האביונות שהן עיקר הפרי בפה"ע ועל הקפריסין שגדלין ג"כ עליו לה"ג ולרב אלפס מברכים עליהו בפה"א והראב"ד כתב בפה"ע וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא טוב לברך עליהן בפה"א לצאת ידי ספק דתנן בירך על פרי העץ בפה"א יצא: תמרים שכתשן קצת ואינן מרוסקין לגמרי בפה"ע: ועל דבש הזב מהן שהכל ובה"ג כתב דוקא שעירב בו מים אבל אם הוא בעיניה בפה"ע ורבי' יצחק לא היה מחלק והרמב"ם ז"ל כתב דבש תמרים שהכל אבל תמרים שמיעכן ביד והוציא מהן גרעיניהן ועשה מהן עיסה מברך עליהן בפה"ע ולסוף ברכה אחת מעין ג' ואפשר שגם רבי' יצחק מודה בזה הענין כיון שהם בעין חשובים כעיקר הפרי לדברי הכל וכל מיני פירות מברכין על משקין היוצאין מהן שהכל חוץ מהיוצא מהענבים והשמן אבל סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם משקין היוצאין מהן כשאר מיני פירות לברך עליהם שהכל וכ' הר"מ מרוטנבורק שמברכין עליו ועל היוצא ממנו שהכל ונ"ל שמברכין עליו בפה"א כמו על הבוסר: ואם בישל הפרי ונכנס טעם הפרי במים כתב הרשב"א שמברך עליו שהכל וא"א הרא"ש ז"ל כתב אפשר אם בשלו ונכנס טעמו במים מברך עליו בורא פה"ע: כל הפירות שטובים חיין ומבושלים כגון תפוחים ואגסים וכיוצא בהן בין חיין בין מבושלים בפה"ע והר"ם מרוטנבורג כתב ערמונים וחבושים כיון שאין דרך לאוכלן חיין אלא מבושלין חיין שהכל מבושלין בפה"ע וערמונים וחבושים שלנו אינם כן אלא ראויין חיין ומבושלים. אגוז המטוגן בדבש בפה"ע. וי"א כיון שאם בשלו בלא דבש משתני לגריעותא א"כ הוי דבש עיקר ומברך עליהם שהכל ולא נהירא ועל הסוכרא כתב בה"ג בפה"ע והרמב"ם ז"ל כתב קנים מתוקין שסוחטין אותן ומבשלין מימיהן עד שיקפו

וידמו למלח כל הגאונים כתבו שמברך בפה"א וי"א בפה"ע וכן אומרים המוצץ אותן קנים מברך בפה"א ואני אומר שאין זה נקרא פרי ומברכין עליהם שהכל לא יהא דבש של אלו הקנים שנשתנה ע"י האור גדול מדבש תמרים דלא נשתנה ע"י האור ומברכין עליו שהכל ואפשר להשיב על דבריו שאינו דומה לדבש תמרים שהתמרים הן פרי ונטעי להו אדעתא לאוכלם הלכך כשנשתנו נשתנית ברכתן מידי דהוה אכל הפירות שמברכים על משקין היוצאין מהם שהכל חוץ מהיין והשמן אבל אלו הקנים שאינן ראויין לאכילה ועיקר נטיעתן על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברכין עליו בפה"ע פלפל רטיבתא בפה"ע יבשתא ולא כלום שאין ראוי לאכילה בעיניה וכן זנגבילא יבשתא וכל כיוצא בזה כגון גירופלא שאין דרך לאוכלן אלא ע"י תערובת וזנגבילא רטיבתא בפה"א שהיא ראוי לאכילה ומ"מ כיון שאינה עיקר הפרי מברכין עליה בפה"א ועל אגוז מושקטא בפה"ע: קניל"א בפה"א ועל כל אותם שיודע שהם עיקר הפרי מברך עליהם בפה"ע ושאינן עיקר הפרי בפה"א ואם הוא מסופק בו אם הוא עיקר הפרי אם לאו בפה"א ושאינו יודע מה הוא שהכל:

סימן רג

על פירות הארץ בפה"א וסימן לידע איזהו פרי עץ או פרי האדמה כל אילן שעושה פירות משנה לשנה נקרא פרי העץ אבל כל דבר שאין שרשיו נשארין בארץ וצריכין לזורעו בכל שנה נקרא פה"א: הילכך היה אומר ה"ר יצחק תותין הגדלין בסנה וכיוצא בהן מברכין עליהן בפה"ע שמין אילן הם. וה"ר יוסף כתב שיש לברך עליהן בפה"א לפי שמצא בתשובת הגאונים כל אילן שיבש בסיתוא וכלו גוזיה וטרפיה לגמרי והדר פארי משרשיו מברכין עליו בפה"א וא"א הרא"ש ז"ל היה נוהג כדברי ר"י: הומלתא דאתא מבי הנדואה בפה"א פירש"י ליטואריא"ו בלע"ז: כתב הר"מ מרוטנבורג נראה לי על בשמים שחוקין מעורבין יחד בסוכרא מברכין בפה"א כמו הומלתא: צנון מברך עליו בפה"א אע"ג דסופו להקשות:

סימן רד

הלכות שאר ברכות

על דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף ודגים ביצים חלב גבינה מברכין עליו שהכל ופת שעיפשה ויין שהחמיץ וריחיה חמרא וטעמיה חלא שהכל אבל אם ריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא הוא. ועל תבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל ועל החומץ שערכו במים עד שראוי לשתותו שהכל אבל אם הוא לבדו אין מברכין עליו שהוא מזיקו ועל הנובלות והן מין תמרים שאין מתבשלין על האילן ועל הגובאי ועל המלח ועל הזומית (פי' מי מלח) שהכל ורבינו האי פי' זומית שהוא הקצף העולה על רתיחת הקדירה ועל כמיהין ופטירות שהכל: קורא והוא הנתוסף בענפי הדקל ובשנה הראשונה הוא רך וראוי לאכילה ואחר כך מתקשה כעץ מברכין עליו שהכל כיון דלא נטעי אינשי לאילן אדעתא למיכליה כשהוא רך לאו פרי הוא וכן כל כיוצא בזה כגון לולבי גפנים ושקדים שאוכלים אותם כשהן רכים בקליפיהן כיון דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי מברכין עליהו שהכל. חזיז והוא שחת מברכין עליו שהכל. קרא חייא וקמחא דשערי או דחיטי שהכל שכר תמרים ושכר שעורים ושמרי יין אפילו יש בהם טעם יין שהכל אבל אם נתן בהם ג' מדות של מים ומצא ד' הו"ל כיון מזוג ומברכין עליו בפה"ג כתב הראב"ד עשבא דדברי שאין נזרעין מברכין עליהם שהכל כיון דלא זרעי להו אינשי לא חשיבי פרי וכתב עוד וכמדומה לי שבתא ושבללתא וכמונא וכוסברתא שהכל והכי אמר בעל הלכות וטעמא ידיה דכל הני לטעמא עבידי ולא לאכילה שבתא הוא שאנו קורין אניס ובלשון ערבי שבתא שבללתא הוא שאנו קורין פטינ"א כמונא כמשמעה כוסברתא אליינדר"י בלע"ז ע"כ: וכל המשקין של כל מיני פירות שהכל כדלעיל: השותה מים לצמאו מברך עליו שהכל ולאחריו בורא נפשות ודוקא לצמאו אבל אי חנקתיה אומצא ושותה לרפואה אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו דלא כרב עמרם שכתב שמברך לאחריו: ופי' ר"י דוקא ששותה מים לרפואה אינו מברך עליהם לפי שאינו נהנה מן המים אבל שאר משקין נהנה בשתייתן ובטעמם הלכך אם שותה אותם לרפואה צריך לברך עליהם דבש דבורים

מברך עליהם שהכל: ועל המורבא המרוקח בדבש היה נראה לי לברך עליו שהכל בין אם עשוי מחבושים או מוורדין או ממיני עשבים מפני שהדבש עיקר אע"ג דכתיבנא לעיל על אגוז מטוגן בדבש בפה"ע שאני התם שהאגוז שלם וממשו קיים ולא דמי להומלתא שהיא מרוקחת בבשמים ומברכין עליה בפה"א דשאני התם דלטעמא עבידא וטעמא לא בטיל כדאמרינן גבי שאור (חולין ו:): הואיל ולטעמא עביד לא בטל. אבל הכא שהוא למאכל והדבש עיקר מברך על העיקר ופוסטרי הטפלה וכ"ש לפי מה שראיתי במקצת גירסאות הומלתא שהכל כך הוא סברתי אלא שחבירי חולקים עלי ואומרים שהדבש הוא טפל שאינו אלא לקיים הדבר המרוקח בו ולדבריהם יש לברך על של וורדים בפה"א שאינן עיקר הפרי כדבעינן למכתב לקמן והנני מבטל דעתי מפני דעתם:

סימן רה

על הירקות אומר בפה"א ואפילו בשלם שנשתנו מברך עליהם בפה"א דבמילתייהו קיימי הלכך כל ירקי ופירי וקטניות שטובים חיין ומבושלים מברכין לאחר בישולם כברכתם הראוי להם קודם בישולם אבל קרא וסילקא וכרבא וכיוצא בהן שטובים מבושלים יותר מחיין כשהן חיין מברך שהכל לאחר בישולם בפה"א דאישתני לעילויא. תומי וכרתי כתבו התוספות כשהן חיין בפה"א ולאחר בישולם שהכל נהיה בדברו דאישתני לגריעותא ואפילו אם יש שחפץ בהם יותר מבושלין בטלה דעתו והולכין אחר הרוב ואף על גב שאנו רגילין לאוכלן מבושלין זהו מפני השומן שממתקן. ורב אלפס כתב כשהן חיין שהכל ולאחר בישולם בפה"א. וכ"כ הגאונים ואפשר דחשיבי להו אישתני למעליותא והכי מסתבר ועל המים שבשלו בהם הירקות מברך כדרך שמברך על הירקות עצמן אע"פ שאין בהם אלא טעם הירק ולא דמי למי פירות דאמרינן דחשיבי לזיעה בעלמא ומברך עליהם שהכל לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כמו שיש למרק טעם הפרי. והיה אומר א"א הרא"ש ז"ל דוקא כשבשלם בלא בשר אבל בשלם עם הבשר טעם הבשר שבמרק חשיב עיקר ומברך עליו שהכל כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל כ"ש אם סחטן שמברכין על מימיהן כדרך שמברך עליהם ואינו

נראה כן דודאי כשסוחטין אותם משתני לגריעותא וראיה לדבר משקין היוצאין מן הפרי שמברכין עליו שהכל ואם בשלם מברך על המרק כברכת הפרי לפי מה שכתבתי למעלה בשם א"א הרא"ש ז"ל: ואם חתכן אפילו לחתיכות דקות לא נשתנית ברכתם דבמילתייהו קיימי כדאמרינן הני גרגלידי דלפתא דפרמינהו בין פירמי וברבי בין פירמי זוטרי מברך עליהם בפה"א: כתב רב האי גרגלידי דלפתא מבושלים או כבושין בחומץ או בחרדל בפה"א חייך שהכל וכ"כ בה"ג ויש מן הגאונים שכתבו בהיפך ולמאי דכתיבנא לעיל דכל מה שטוב יותר מבושל מחי מברך עליו כשהוא חי שהכל יראה כדברי רבינו האי שהלפת טוב יותר מבושל מחי:

סימן רו

בירך על פירות האילן בפה"א יצא ואם בירך על פרי האדמה בפה"ע לא יצא הלכך אם אדם מסופק בפרי אם הוא פרי העץ או פרי האדמה מברך בורא פרי האדמה. ועל הכל אם אמר שהכל יצא. כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכיל' וצריך להשמיע לאזניו ואם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו ונאמרין בכל לשון. לא יברך כשהוא ערום עד שיכסה ערותו בד"א באיש אבל באשה יושבת ופניה טוחות בקרקע ומברכת כי בזה מתכסה ערותה. כל דבר שמברך עליו לאוכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך. אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאוהו לפניו בירך ואח"כ הביאוהו לפניו צריך לברך פעם אחרת אבל מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין א"צ לברך אע"פ שלא היו לפניו כשבירך. נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך לחזור ולברך אע"פ שהיה מאותו המין לפניו יותר כשבירך על הראשון וצ"ל ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על שהוציא שם שמים לבטלה ואם אמר כשנפל בא"י ולא אמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חוקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא שם שמים לבטלה אבל העומד על אמת המים מברך ושותה אע"פ שהמים ששותה לא היו לפניו כשבירך מפני שלכך נתכוון תחלה:

סימן רז

שינוי ברכות שבין פרי העץ ופרי האדמה ובין דבר שאין גידולו מן הארץ היינו דוקא בברכה ראשונה אבל ברכה אחרונה שזה בכולם והיא בא"י אמ"ה בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שברא להחיות בהן נפש כל חי בא"י חי העולמים הלכך אכל פרי העץ שאינו משבעת המינים ופרי האדמה כיון שברכה אחרונה שזה בהם מברך ברכה אחת על שניהם.

פירוש הברכה: בורא נפשות רבות וכל מה שהם חסרים ועל כל שאר הדברים שברא בעולם שלא היו הנפשות חסרים מהם אם לא בראן שאינן אלא להתענג בהן להחיות נפש כל חי. וי"א בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי. ובגמרא דידן אינו מזכיר בה חתימה אבל בירושלמי חותם בא"י חי העולמים, וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל:

פירש את הברכה בדרך סוד בספר הקנה – ד"ה ענין יראת המקום: "וכן על פירות האילן וכן על פירות הארץ מברך לאחריהן בורא נפשות רבות וכו'. אמר לו רבי מהו זה הברכה? אמר לו בני, הנסתר שלו הוא הפחד הגדול ואינו ראוי לצאת, א"ל רבי אוציאנו אני והקשיבני: ר"ל הקב"ה האציל וברא נפשות רבות וחסרונם מן העולם ואינם נראים כי חלים על כל מה שבראת זהו כי האדם עץ השדה, וגם שיחת דקלים, והקב"ה מחיה בהם נפש כל חי ר"ל ראוי לחזור בכל חי, וחותרם בא"י חי העולמים ר"ל תתברך אתה חי העולמים וכנ"י מתברכת מחי העולמים,

סימן רח

על חמשת המינים שהן גפן ותאנה ורמון וזית ותמרה שנשתבחה בהן א"י כי דבש האמור בפסוק הוא דבש תמרים מברכין לאחריהן ברכה אחת מעין ג' ולפנים תתבאר שמתוך חשיבותן קבעו להם ברכה בפני עצמן וה' מיני דגן שהן חטים ושעורין וכוסמין ושכולת שועל ושיפון שהן גם כן חשובין שנשתבחה בהן ארץ ישראל שכוסמין הן מין חטים ושכולת שועל ושיפון הן מיני שעורים ועוד יש להם מעלה כי עליהם יחיה האדם ואם עשה מהם פת מברך עליהם המוציא הלכך אפילו לא עשה מהן פת אלא תבשיל

כגון מעשה קדרה ודייסא ואפי' עירב בהם דבש ושאר מינין מברך עליהן במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' דאמר שמואל כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליו במ"מ הלכך תבשיל שהוא (ס"א שעיקר הוא) מחמשת המינין אפילו עירב עמו דברים אחרים עד שנעשו רוב מברך עליהן במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' אבל אם לא נתנו מהם בתבשיל אלא להקפותו ולדבקו בטלין בתבשיל וה"מ שעושין מהן תבשיל אבל אם אכל אותם בעין ל"ש חיינן ל"ש מבושלים אינן חשובין לקבוע להן ברכה ומברך לפניהם בפה"א: ובברכה אחרונה כתב בה"ג בורא נפשות רבות וכ"כ הרמב"ם ז"ל והתוספות מסתפקין בה אם היא בורא נפשות או מעין ג' ע"כ כתבו שיש לזהר שלא לאכול חטין חיינן או שלוקיין בעינייהו אלא בתוך הסעודה שאם אדם מסופק בברכה ראשונה יברך מספק שהכל דעל הכל שאמר שהכל נהיה בדברו יצא אבל ברכה אחרונה אין לומר אלא כפי שנתקנה. קמח של חטין תחלה שהכל נהיה ולאחריו בורא נפשות לא מיבעיא אם נטחן דק דק שאינו ראוי לאכילה אלא אפילו לא נטחן דק דק ויש בו עדיין טעם חטה או קמח של קליות שראוי קצת לאכילה אפ"ה מברכים עליו שהכל: שתייתא והוא תבשיל מקמח של קליות עבה שעומד לאכילה בתחלה במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' רכה שהיא לשתייה לפניו שהכל לאחריו בורא נפשות האוכל אורז בעין תחלה מברך עליו בפה"א עשה ממנו תבשיל או שטחנו ועשה ממנו פת מברך עליו תחלה במ"מ כיון דזיין לאחריו בורא נפשות ולא מעין ג'. ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל האחר הוא הרוב מברך עליו כברכת התבשיל שאינו חשוב לגרר התבשיל אחריו כיון שאינו מה' המינין. ועל פת דוחן כתב רב אלפס שהכל וכן כללו הרמב"ם ז"ל עם שאר קטניות שברכתם שהכל ובה"ג כתב בפה"א וא"א הרא"ש ז"ל כתב נ"ל שדין דוחן כדין אורז דאיהו נמי מיזן זיין וסועד הלב כמו אורז הלכך תחילה במ"מ ולבסוף בנ"ר אבל העושה פת או תבשיל משאר מיני קטניות ליתיה בכלל מזון ומברך עליו שהכל ע"כ וכ"כ גאון כיון דאורז לאו מין דגן הוא ומברכין עליו בורא מיני מזונות כיון דזיין ה"ה נמי בדוחן או בשאר דברים

שאנו רואים דזייני כמו מין הנקרא פניג"ו מברכין עליהן במ"מ. חביצא והוא פירורי לחם הנדבקין יחד על ידי מרק וטרוקנין וטריטא ולחם העשוי לכותח ופת הבאה בכסנין כתבתי למעלה בהלכות סעודה. א"ל אביי לרב דימי ברכה אחת מעין ג' מאי היא א"ל על חמשת מינין הוא אומר בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשכוע מטובה רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מזבחך ועל היכלך ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בה כי אתה ה' טוב ומטיב בא"י על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה. על המחיה הוא מעין ברכת הזן. ועל ארץ חמדה הוא מעין ברכת הארץ. רחם מעין בונה ירושלים. כי אתה ה' טוב ומטיב מעין ברכת הטוב והמטיב וכתב הרמב"ם ז"ל יש שאין אומרים כי אתה ה' טוב ומטיב שלא תקנו אלא מעין ג'. ומיהו ישנו בכל הנוסחאות וקורין אותה מעין ג' אע"פ שתקנוה מעין ד' שאין קורין אותה אלא על שם ג' שהם דאורייתא: דפירי על העץ ועל פרי העץ וכו' והוא מעין ברכת הזן. ועל היין על הגפן ועל פרי הגפן והוא מעין ברכת הזן. וכתב ר"י שאין לומר ועל תנובת השדה על הפירות ועל היין שאין לשון זה נופל אלא במיני דגן דכתיב (דברים יב) ויאכל תנובת שדי: וכתוב בספר המצות שיש לומר אחר כי אתה ה' טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ ועל המחיה ובשל פירי על הארץ ועל הפירות ובשל יין על הארץ ועל היין כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה: וכתב עוד וי"א ונאכל מפריה ונשבע מטובה ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים מצות התלויות בה ע"כ ובה"ג ישנו וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אומרו וגם לא היה אומר ונודה לך וכו': ובח"ל חותמין בפירות על הארץ ועל הפירות ובני א"י חותמין על הארץ ועל פירותיה ועל היין חותמין על הארץ ועל פרי הגפן ולא כאותם שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן: וצריך להזכיר בה מעין המאורע כגון בשבת קודם כי אתה ה' טוב ומטיב יאמר ונחמנו ביום המנוח הזה וביו"ט אומרים

ושמחנו ביום חג פלוני הזה ובר"ח אומרים וזכרנו לטובה ביום ר"ח הזה. כתב בה"ג שאם אכל פירות מז' המינין ואכל מיני מזונות ושתה יין שיכלול הכל בברכה אחת ויאמר על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וחותם בא"י על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות ולא הוי חתימה בשתים שהארץ מוציאה המחיה והיין והפירות: כתב א"א הרא"ש ז"ל שאם אכל פירות מז' המינין ואכל עמהם תפוחים שא"צ לברך בורא נפשות על התפוחים שגם הם פרי העץ הם אבל אם אכל תפוחים ושתה יין צריך לברך בנ"ר על התפוחים וכ"ש אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין או אכל מז' המינין שצריך לברך על כל אחד ואחד ע"כ. ואני הייתי רוצה לומר דה"ה אם אכל מיני לפתן ואכל עמו מה' מינין שא"צ לברך על הלפתן שברכת על המחיה פוטרנו דאף הוא זיין ולא הודה לדברי. כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל אכל ענבים ושתה יין היה נ"ל שא"צ להזכיר על העץ ועל פרי העץ בברכה אחרונה שגם הענבים הם פרי הגפן מידי דהוה אענבים ותפוחים שא"צ לברך בורא נפשות על התפוחים ומטעם זה יראה שגם מברכה ראשונה יפטור בפה"ג שמברך על היין אלא שאין דעת א"א הרא"ש ז"ל כן לא בברכה ראשונה ולא בברכה אחרונה. ומ"מ הסכים לזה שאם בירך על הענבים בפה"ג יצא מידי דהוה שאם בירך על פרי העץ בפה"ג יצא: וכתב עוד אחי ה"ר יחיאל ז"ל בשם אדוני אבי הרא"ש ז"ל שאם שתה יין ומים שאין לו לברך על המים בנ"ר כי ברכת היין פוטרתן אע"פ שאינן מעין ברכתן מידי דהוה אברכה ראשונה דקיימא לן יין פוטר כל מיני משקה משום חשיבותו אע"פ שאינן בכלל פה"ג ה"ה בברכה אחרונה:

סימן רט

היה בידו כוס של מים וסבור שהוא של יין והתחיל ואמר ברוך אתה ה' אלהינו מ"ה על דעת לומר בפה"ג ונזכר שהוא של מים וסיים שהכל יצא וכ"ש אם היה בידו כוס של יין וסבור שהוא של מים והתחיל על דעת לומר שהכל ונזכר שהוא של יין וסיים בפה"ג שיצא שאף אם סיים שנ"ב יצא וכן אם טעה ואמר על

היין שנ"ב בפה"ג או שאמר על המים בפה"ג שנ"ב יצא וכן הדין בפרי העץ ופרי האדמה שהיה לו לברך על א' מהם ופתח אדעתא דאידך ונזכר וסיים כדינו או שאמר שניהם יצא: כתב הרמב"ם ז"ל כל הברכות כולן אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהם מדברי סופרים ונראה דוקא ראשונה שהיא מדרבנן דנפקא לן מסברא שאסור ליהנות מהעה"ז בלא ברכה אבל ברכה אחרונה מעין ג' דז' המינין דאורייתא היא דמסמיך ליה אקרא חוזר וכן נראה מדברי ה"ג:

סימן רי

ברכה ראשונה אין לה שיעור שעל כל הדברים מברכים לפניהם בכל שהו שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה ומיהו מטעמת שטועמת התבשיל א"צ לברך עליו עד רביעית לכאורה משמע אפילו אם הוא טועם ובולע וכ"כ הרמב"ם ז"ל סתם מטעמת אינה צריכה ברכה עד רביעית אבל רבינו חננאל פי' דוקא בטועם ופולט אבל אם הוא בולע אפילו בכל שהו צריך לברך ומיהו כשהוא פולט א"צ לברך אפילו על הרבה אבל ברכה אחרונה צריכה שיעור ושיעורה בז' המינין כזית ובירושלמי משמע שעל דבר שהוא כביריתו כגון גרגיר של ענב או של רמון שמברכין אחריו אע"פ שאין בו כזית והתוספות מסתפקין בזה לכך טוב ליזהר שלא לאכול בריה פחותה מכזית כדי להסתלק מן הספק וכן מסתפקין על ברכת בורא נפשות אם צריכה שיעור אם לאו ועוד מסתפקין בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על כזית או דווקא ברביעית לכן טוב ליזהר שלא לשתות אלא או פחות מכזית או רביעית כדי שלא ליכנס לספיקא. האוכל מז' המינין פחות מכזית שאינו יכול לברך עליו מעין ג' כתב הר"י שיש לו לברך בורא נפשות וא"א הרא"ש ז"ל כתב ולא נהירא דמסתבר שעל דבר הראוי לברך עליו ברכה מעין ג' בשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת ע"כ וכן יראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלין והשותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים מברך תחלה ברכה הראויה

לאותו המין ולאחריו אינו מברך כלל ואין מחלק בין בריה לשאר דברים ולא בין ז' המינין לשאר המינין:

סימן ריא

היו לפניו מינין הרבה רבי יהודה אומר אם יש בהן מז' המינין מברך עליו וחכמים אומרים על איזה מהם שירצה מברך עליו ומוקמינן לה בשברכותיהן שוין רבי יהודה אומר כיון שבברכותיהן שוות ואחד נפטר בברכת חבירו מין ז' עדיף אבל אם אין בברכותיהן שוות וצריך לברך על שניהם על איזה שירצה יברך תחלה ואח"כ יברך על השני ואפילו אם היה אחד מהם חביב עליו יותר יכול לברך על האחר תחלה ובסמ"ק כתוב כשאין בברכותיהם שוות צריך להקדים החביב וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה והלכה כרבי יהודה הלכך אם הביאו לפניו ב' מינין שאין בהן ממין ז' וברכותיהם שוות כגון אתרוג ותפוח יברך על החביב תחלה שאם בכל פעם אחד מהם חביב עליו יותר אפילו אם חפץ עתה במין השני צריך לברך על המין החביב עליו ברוב הפעמים ויאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל ממין השני אם ירצה ואם יש בהן מין ז' יברך עליו אפילו אם השני חביב עליו יותר ואם הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע ודבר שברכתו שהכל בפה"ע קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד ושהכל כוללת כל הדברים וכן בפה"א ושהכל בפה"א קודמת וכתב בה"ג שברכת בפה"ע קודמת לברכת בפה"א אבל א"א הרא"ש ז"ל כתב שהן שוות ועל איזה מהם שירצה יברך תחלה ואפילו אם יש בהן מז' המינין והוא חביב עליו יכול להקדים לו השני: כל הקודם בפסוק שמזכיר בו שבחו של ארץ ישראל שהוא ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש קודם לברכה אפילו אם המאוחר חביב עליו יותר ודוקא עד רמון אבל מכאן ואילך לא דארץ בתרא דכתיב בקרא הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא דקרא הלכך זית קודם לשעורה שהוא ראשון לארץ בתרא ושעורה שני לארץ קמא וכן דבש קודם לגפן שהוא ב' לארץ בתרא וגפן ג' לארץ קמא. כתב ה"ר פרץ דווקא אם אוכל ענבים שברכתן בפה"ע אבל אם עשה מהם יין שברכתו בפה"ג כיון

שמפרט בה הגפן חשובה וקודם לדבש ואפילו לזית שהוא ראשון לארץ בתרא כיון שברכת היין חשובה קודמת בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה כשכולל ברכת היין עם ברכת הפירות כדפרשי' לעיל צריך להזכיר תחלה על הגפן ועל פרי הגפן ואח"כ על העץ ועל פרי העץ ומיהו מעשה קדרה דחטין ושעורין קודמין ליין לפי שברכתן במ"מ שהיא ג"כ חשובה שמבוררת וגם קודמים לו בפסוק: חטה קודמת לזית ששניהם ראשונים לארצות ויש לחטה יתרון שקודמת בפסוק ומטעם זה נמי שעורה קודמת לדבש כתב בה"ג הא דחטה ושעורה קודמין דוקא בשעשה מהן תבשיל או פת אבל כוסס החטה שברכתו בפה"א אינה קודמת לברכת בפה"ע והוא הולך לשיטתו דמיחשב בפה"ע טפי מברכת בפה"א אבל לסברת א"א ז"ל שהן שוות אפשר דאיירי אף בכוסס החטה:

סימן ריב

כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל אלא אפילו אם כל אחד לבדו ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו שלא יזיקנו בגרונו מברך על הדג ופוטר הפת כיון שהוא טפל הביאו לפניו יין ושמן טוב להריח בו אוחז היין בימינו ומברך תחלה עליו ואחר כך נוטל השמן בימינו ומברך:

סימן ריג

על כל הפירות ושאר דברים חוץ מפת או יין אם היו האוכלים שנים או רבים אחד פוטר את חבריו אפילו בלא היסיבה דדוקא פת ויין בעי היסיבה משום דחשיבי ולדידן סגי ביסיבה כמו בהיסיבה לדידהו אבל כל שאר דברים לא בעי היסיבה. וכתב בספר המצות אם בני אדם ישבו או היסיבו עתה על היין כל אחד צריך לברך שאין אנו רגילין לקבוע עצמינו כבימיהם ונ"ל שאין חילוק בין האידנא למעיקרא: אין המברך מוציא האחרים אא"כ יאכל וישתה עמהם ואז יוצאים בשמיעתן שמכוונין אליו

אפילו לא יענו אמן וה"מ בברכה ראשונה אבל בברכה אחרונה אין זימון לפירות אלא לפת וצריכין לחלק וכל אחד יברך לעצמו:

סימן ריד

אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה ור"י נסתפק אם הלכה כר' יוחנן אם לאו דאמר אביי כוותיה דרב מסתברא ונפקא מינה שאם דילג מלכות והזכיר השם שלא יחזור ויברך דשמא הלכה כרב אבל רבי' האי פסק כר' יוחנן וכ"כ הרמב"ם ז"ל כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה (ס"א ומ"מ השומע הדילוג יברך בלחש בינו ובין עצמו קודם שיאכל הפת שנותן לו בעה"ב ואז יוצא ידי חובתו):

סימן רטו

כתב רב יהודאי ורב האי שאחר ברכת אכילת פירות וכיוצא בהם דבר שצריך לברך אחר אכילתו צריך לענות אמן אחר ברכתו האחרונה דכיון שהוא סוף הענין צריך לענות אמן כמו אחר בונה ירושלים והרמב"ם ז"ל כתב שאין לענות אמן אלא כשאומר ב' ברכות או יותר זה אחר זה אבל ברכה אחת אין לענות אמן אחריה אפילו בסוף וא"א ז"ל היה נוהג כהרמב"ם ז"ל: עונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע כל הברכה אלא הזכרת השם ומוקמינן לה כשלא אכל אבל אם אכל ונתחייב בברכה אינו יוצא עד שישמע כל הברכה. ואין עונין אמן אחר כותי (היינו שמרונים) המברך עד שישמע כל הברכה מפיו דשמא כוונתו לעבודת גילולים אבל כששומע כל הברכה מוכיח שאין כוונתו לעבודת גילולים ונכרי עונין אחריו אף על פי שלא שמע כל הברכה והכי איתא בירושלמי נכרי שבירך השם עונין אחריו אמן כותי אין עונין אחריו לפי שאין דרך הנכרי לכוין השם לעבודת גילולים וזה מיירי כשלא שמע כל הברכה כיון שאין עונין אחר הכותי ויראה דעונין דקאמר לאו חיובא קאמר אלא קמ"ל דאין עונין אמן אחר הכותי אבל הרמב"ם ז"ל כתב השומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות אע"פ שלא שמע כולה מתחלתה ועד

סופה אע"פ שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אחריו אמן ואם היה מברך אפיקורס או כותי או עו"ג או תינוק המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכות אין עונין אחריו אמן תניא אחר הכל עונין אמן חוץ מאחר תינוקות של בית רבן וה"מ בעידנא דגמרי פי' שלומדין בפני רבן סדר הברכות אבל בעידנא דמפטרי נפשיהו עונין י"מ דמפטרי נפשיהו אחר שלמדו נפטרים משם ואומרים קדיש והראב"ד פירש בשעה שאכלו ומברכין לפטור עצמם אע"פ שאינן בני חיוב מ"מ חינוך מצוה איכא ורש"י פי' בעידנא דמפטרי נפשיהו כשאומרים ההפטרה ומברכין בתורה ובנביאים:

סימן רטז

הלכות ברכת הריח

ברכת הריח כשם שאסור ליהנות באכילה ובשתייה עד שיברך כך אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך ויברך קודם הריח כמו שמברך על האוכל קודם האכילה אבל לאחריו א"צ לברך כלום וכיצד מברך אם זה שיוצא ממנו הריח עץ או מין עץ מברך בורא עצי בשמים ואם הוא עשב מברך בורא עשבי בשמים ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב כמו המור שהוא מין חיה מברך בורא מיני בשמים. מור הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא י"א שהוא זיעת חיה והנכון בעיני שחיה ידועה היא ויש לה כמין חטוטרת בצוארה ומתקבץ שם תחלה כמין דם ואח"כ מתייבש ונעשה ממנו המור והרמ"ה היה אוסר לאכול משום חשש דם וה"ר יונה כתב שאפשר ליתן בו טעם להתירו דפירשא בעלמא הוא אע"ג דתחלתו היה דם דבתר השתא אזלינן תדע שהרי הדבש אם נפל בו חתיכת איסור אע"פ שהאיסור נמוח בתוכו כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש דיינינן ליה כמו דבש הכא נמי אע"פ שתחילתו היה דם בתר השתא אזלינן וא"א הרא"ש ז"ל כתב על דבריו ונ"ל דאפילו ראייתו צריכה ראייה. ואם היה הדבר שהריח יוצא ממנו פרי ראוי לאכילה כגון אתרוג או תפוח מברך עליו בא"י אמ"ה הנותן ריח טוב בפירות ועל כולם אם אמר בורא מיני

בשמים יצא הלכך על דבר שהוא מסופק בו מה הוא מברך בורא מיני בשמים ופירשו התוספות הא דמברכין על דבר העומד לאכילה דוקא כשלקחו להריח בו או לאוכלו ולהריח בו אבל אם אכלו ולא נתכוון להריח בו אלא אגב אורחיה העלה ריח אינו מברך ובאתרוג של מצוה כתב אבי העזרי המריח בו מברך והר"ר שמחה כתב דלאו לריחא עבידא והמריח בו אינו מברך: כתב הר"ם מרוטנבורק על אגוז מושקט"א מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות כיון דפרי העץ הוא הוה ליה כמו אתרוג: וכתב עוד על ריח קנה וקנמון וכיוצא בהם מברך בורא עצי בשמים וא"א הרא"ש ז"ל כתב ברוך שנתן ריח טוב בפירות כיון שעיקרו לאכילה הוי כאתרוג כתב גאון אותם וורדים שקורין רוז"ש מברך עליהם ברוך שנתן ריח טוב בפירות: והרמב"ם ז"ל כתב הוורד והלבונה והמסטיכי וכיוצא בהם בורא עצי בשמים וכתב א"א הרא"ש ז"ל וכן נ"ל דודאי לאו פרי הן שאין עיקרן לאכילה: ומי הוורד כיון שיוצאין מן הוורד יש לברך עליהם בורא עצי בשמים דלא גרע ממשחא כבישא וי"א שמברכין על הלבונה בורא מיני בשמים שאינו עץ אלא קטף של אילן. משחא דאפרסמון מברכין עליו בורא שמן ערב כשותא ומשחא כבישא ומשחא טחינא על כולם מברך בורא עצי בשמים ופי' בערוך כשותא עיקרו שמן זית ומערבין בו כמה מיני עצי בשמים שמכשירין אותו מעשה רוקח מפוטם וכתב הראב"ד דוקא שהעצים בתוכו אבל אם הוציאם משם אין מברכין עליהם אלא מיני בשמים ואם היו מעורבין בתוכו מיני בשמים ועשבי בשמים מברכין בורא מיני בשמים דמיני בשמים כולל את הכל ולכולי עלמא בעינן שיהא עיקרן קיים קצת הלכך אם סיננו אותו ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין על ריחו אלא בורא שמן ערב כמו על האפרסמון וי"א שאין מברכין עליו כלל שאין עריבות זו ממנו אלא שקולט אותו מדבר אחר הוי כריח שאין לו עיקר ואין מברכין עליו כיון שאינו מגופו של שמן והרמב"ם ז"ל כתב שמן זית שכבשו או שטחנו אותו עד שיחזור ריחו נודף מברכין עליו בורא עצי בשמים שמן שבשמו כמו שמן המשחה מברך עליו בורא מיני בשמים וא"א הרא"ש ז"ל כתב

סתם על כולם בורא עצי בשמים ולא חילק. סימלק וחלפי דימא בורא עצי בשמים סימלק פירש"י עשב שיש לו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ולכל שורה שלש עלין. חלפי דימא פירש"י שבולת נרד ועשוי כמין גבעולי פשתן. סגלא בורא עשבי בשמים ופירש"י ויאול"ש: נרקום הגדל בגנה בורא עצי בשמים הגדל בשדה בורא עשבי בשמים ופירש"י חבצלת השרון ויראה שאם היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים ובירך מיני בשמים פטר הכל שהכל מיני בשמים אבל כשעצי בשמים ועשבי בשמים לפניו אז צריך לברך על כל אחד ואחד וכן יראה דעת הרמב"ם ז"ל שכתב היו לפניו בושם שהוא עץ ובושם שהוא עשב מברך על כל אחד וא' לבד ולא הזכיר מיני בשמים עמהם אבל רב עמרם כתב היו לפניו ג' מינין עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כל אחד בפני עצמו. הביאו לפניו הדס ושמן להריח בהן ואין ברכותיהן שוות כגון שמן אפרסמון שאין האחד פוטר את חברו ב"ש אומרים מברך על השמן וחוזר ומברך על ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס תחלה והלכה כבית הלל ורב אלפס גורס מברך על השמן ופוטר ההדס ולפי זה איירי במשחא כבישא שברכתו בורא עצי בשמים כמו ההדס וכל הפירושים אמת אם הם ברכותיהם שוות מברך על ההדס ופוטר השמן ואם אינן שוות ההדס קודם ומברכין על המוגמר משתעלה תמרתו פירוש קיטור עשנו וקודם שיגיע אליו הריח אבל לא יברך קודם שיעלה קיטור העשן. מברכין על המוגמר כדרך שמברכין על המתגמר אם היה בעין אם הוא עץ מברך בורא עצי בשמים ואם הוא עשב בורא עשבי בשמים ואם הוא מור בורא מיני בשמים:

סימן ריז

הנכנס לחנותו של בשם שיש בו מיני בשמים מברך במ"ב ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא פעם אחת נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך ע"כ פעם ופעם: כתב הר"ם מרוטנבורק דוקא כשלא היה דעתו לחזור אבל אם היה דעתו לחזור לא יברך דהא לא אסח דעתיה: אין מברכין על הריח אלא אם כן נעשה להריח

הילכך אין מברכים על בשמים של מתים ושל בית הכסא ושמן העשוי להעביר הזוהמא שלא נעשו אלא להעביר ריח רע: ומוגמר שמגמרין בו הכלים אין מברכין עליו שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר אלא כדי ליתן ריח בכלים: כתב הרמב"ם ז"ל וכן המריח בכלים שהם מוגמרין אינו מברך לפי שאין שם עיקר אלא ריח בלא עיקר ולא הבנתי דבריו כיון שהוא חושב אותו עשוי להריח שכן משמע דבריו שהרי לא פטר מלברך עליו אלא מפני שאין בו עיקר וכן הוא אמת שנעשה להריח כדי שיתבסמו הכלים וא"כ למה אין מברכין עליו ואפשר שרוצה לדמותו לריח רע דלא חשבי' ליה ריח לענין הרחקת תפלה כשאין לו עיקר ואינו דומה דבהנאה תליא מילתא והרי נהנה וראוי לברך עליו וגם בתפלה צריך להרחיק עד מקום שכלה הריח (סימן עט). בשמים של ע"ג אין מברכין עליהם לפי שאסור להריח בהם לפיכך מסיבה של עו"ג אין מברכין על בשמים שלהם דסתם מסיבתן לעבודת גילולים היה הולך חוץ לכרך והריח ריח אם רוב העיר עו"ג אינו מברך ואם רוב ישראל מברך נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו כתב הרמב"ם שהולכין אחר הרוב:

סימן ריח

הלכות ברכת הראיה

הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל כגון מעברות הים ומעברות הירדן ומעברות נחלי ארנון ואבני אלגביש של בית חורון ואבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה מלחמה עם עמלק וחומת יריחו מברך בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו במקום הזה וכן בכל הברכות צריך להזכיר בהם שם ומלכות כ"כ הרמב"ם ז"ל לאפוקי מדברי הראב"ד ז"ל שכתב שאין צריכות שם ומלכות וכתב עוד הראב"ד שאין עליו חובה לברך על הנס אלא בפעם ראשונה מכאן ואילך רשות אבל א"א ז"ל כתב שכל אלו הברכות אינן אלא כשרואה אותן מל' יום לל' יום ואז הם חובה כמו בפעם ראשונה ואסיקנא דאניסא דרבים כ"ע בעי ברוכי אניסא דיחיד איהו לחודיה בעי ברוכי ורב

אלפס גורס אניסא דיחיד איהו ובריה ובר בריה בעי ברוכי וכן גורס רב האי. ויש מפרשים לפי גירסתם לאו דוקא בן בנו אלא הוא הדין נמי כל יוצאי יריכו מברכין ברוך שעשה נס לאבותינו במקום הזה: כתב א"א הרא"ש ז"ל מי שנעשו לו נסים הרבה בהגיעו אל אחד מהמקומות שנעשה לו נס צריך להזכיר כל שאר המקומות עמו: ועל נס של רבו צריך לברך עליו דהכי איתא בירושלמי מהו שיברך אדם על נס של רבו וקאמר אם היה אדם מסויים כמו יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כמו דניאל וחביריו צריך לברך עליו הילכך הרואה גוב של אריות וכבשן האש מברך ברוך שעשה נס לצדיקים במקום הזה: ותו איתא בירושלמי על הנס של שבטים מהו שיברך למאן דאמר כל שבט ושבט איקרי קהל מברך ומאן דאמר כל השבטים איקרו קהל אינו מברך ופלוגתא היא במסכת הוריות (ה.). הרואה אשתו של לוט מברך שתים על אשתו הוא אומר בא"י אמ"ה דיין האמת ועל לוט הוא אומר בא"י אמ"ה זוכר הצדיקים:

סימן ריט

ארבעה צריכים להודות יורדי הים כשיעלו ממנו והולכי מדברות כשיגיעו לישוב ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא וסי' וכל החי"ם יודוך סלה חבוש יסורין ים מדבר. מאי מברך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב והשומעים אומרים אשר גמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה. כתב רב אלפס צריך לאודויי באנפי י' וכ"כ הרמב"ם ז"ל אבל התוספות כתבו על הא דאמר אביי וצריך לאודויי באנפי י' דכתיב וירוממוהו בקהל עם ואמר מר זוטרטא והוא דאיכא תרי רבנן מינייהו דכתיב ובמושב זקנים יהללוהו ופריך ואימא עשרה ותרי רבנן קשיא. וכתבו כיון דלא אפשריטא עבדינן לחומרא ובעינן תרווייהו. ואם בירך אפילו בפחות מי' א"צ לחזור ולברך דלישנא וצריך לאודויי באנפי י' משמע דוקא לכתחלה: ואם בירך אחר ואמר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וענה אמן יצא דגרסינן בפרק הרואה רב יהודה חליש ואיתפח על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא אמר להו פטרתן מלאודויי

וצריך לומר שהזכירו שם ומלכות כגון שאמרו בריך רחמנא מלכא דיהבך לן שהרי כל הברכות צריכות שם ומלכות ואסיקנא כשענה אמן. ופי' א"א ז"ל אע"ג דשומע יוצא בשמיעה בלא עניית אמן היינו דוקא כשהמברך חייב ג"כ בברכה אז יוצא השומע בלא עניית אמן אבל הכא כיון שהם לא היו חייבין בברכה זו לכך הוצרך הוא לענות אמן ולא חשיב ברכה לבטלה כיון שהם לא נתחייבו בה שהם נתנו שבח והודאה למקום כדרך בני אדם שמשבחים למקום על הטובה שמזמין להם לפי זה אם בירך אחד הגומל לעצמו ושמע אחר וכיון לצאת יצא בלא עניית אמן ואם איחר מלברך יש לו תשלום לברך כ"ז שירצ': ונוהגין באשכנז וצרפת שאין מברכין כשהולכים מעיר לעיר שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי בה חיות רעות ולסטים והא דאיתא בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה לא אמרו אלא לענין תפלת הדרך שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על עצמו אבל ברכת הגומל במקום תודה איתקן: וכן לענין חולה כתב הר"ר יוסף דוקא חולה שנפל למטה אבל חש בראשו או במעיו א"צ לברך וכן כתב הראב"ד דוקא במכה של חלל שיש בו סכנה אבל הרמב"ם ז"ל כתב דבכל דרך ובכל חולי צריך להודות דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם (וכל החולים בחזקת סכנה הם) וכ"כ בערוך דאפילו חש בעיניו או בראשו צריך לברך וכן נוהגין בספרד:

סימן רכ

הרואה חלום ונפשו עגומה לייתי שלשה דרחמי ליה ולימא באנפייהו חלמא טבא חזאי ולימרו הנך טבא הוא וטבא ליהוי רחמנא לישוייה לטב שבע זימנין יגזרון עליה מן שמיא דליהוי טבא טבא הוא וטבא ליהוי ונוהגים לאומרו ז' פעמים ויאמרו ג' הפוכות וג' פדויות וג' שלומות ג' הפוכות הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך: ג' פדויות פדה בשלום נפשי מקרב

לי כי ברבים היו עמדי ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה ויאמר העם אל שאול היהונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יהונתן ולא מת: ג' שלומות בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום גרסינן בפ"ק דשבת א"ר יפה תענית לחלום כאש לנעורת פירוש לבטלו א"ר חסדא ובו ביום הלכך יכול להתענות אפי' בשבת על חלום רע שזהו תענוג שלו לבטל חלום רע שחלם וצריך להתענות יום אחד על שביטל עונג שבת ואינו חובה שיתענה יום ראשון של אחריו וכתב בה"ג שאומר עננו באלהי נצור וכתב א"א הרא"ש ז"ל אע"פ שקובע ברכה לעצמה אין לחוש כיון שסיים הברכות או כוללה באלהי נצור בלא חתימה: ובירושלמי בעי ראש חודש שחל להיות בו תענית צבור היכן מזכיר של תעניות במוסף פירוש ש"צ ופליגי בה דאיכא מ"ד בעבודה ואיכא מ"ד בהודאה ואיכא מ"ד אחר קדושת היום אומרה ברכה בפני עצמה ומסיק התם כמ"ד בעבודה א"כ גם יחיד נמי המתענה יאמר אותה בעבודה וכיון דאיכא פלוגתא טוב לכוללה באלהי נצור שלא להפסיק בתוך התפלה:

סימן רכא

מברכין על הגשמים משירדו כ"כ עד שירבו על הארץ ומתקבצים במקום אחד וכשתרד בהם הטפה תראה בהם כמו אבעבועות ומה הוא מברך אם אין לו שדה או' מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואילו פיננו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו וכו' עד הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו וחותם בא"י רוב ההודאות ואל ההודאות ואם יש לו שדה בשותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב ואם אין לו שותף בשדהו מברך שהחיינו כ"כ רב אלפס והרמב"ם ז"ל ואדוני אבי ז"ל לא כתב כן אלא

אם יש לו שדה אפילו אין לו בה שותף מברך הטוב והמטיב
ואם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך:

סימן רכב

על שמועות שהן טובות לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב ועל
שמועות רעות הוא אומר בא"י אמ"ה דיין האמת וחייב אדם לברך
על הרעה בדעת שלימה ונפש חפצה כדרך שמברך בשמחה על
הטובה כי הרעה לעובדי השם הוא טובתם ושמחתם כיון שמקבל
מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד
השם שהיא שמחה לו: מברך על הטובה הטוב והמטיב אע"פ
שירא שמא יבא לו רעה ממנה כגון שמצא מציאה אע"פ שירא
שמא ישמע למלך ויקח כל אשר לו ועל הרעה ברוך דיין האמת
אע"פ שיבא לו טובה ממנה כגון שבא שטף על שדהו אע"פ
שכשיעבור השטף היא טובה לו שהשקה שדהו מ"מ עתה רעה
היא לו:

סימן רכג

ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב אמרו לו מת אביו מברך
דיין האמת היה לו ממון שיורשו אם יש לו אחים שירשו עמו
מברך הטוב והמטיב אין לו אחים והוא יורשו מברך שהחיינו
שאין מברכין הטוב והמטיב אא"כ יש לו שותף באותה טובה:
בנה בית חדש או קנה כלים חדשים ל"ש היו לו כיוצא באלו
תחלה או קנה וחזר וקנה מברך על כל פעם שהחיינו ואיתא
בירושל' לאו דוקא חדשים אלא ה"ה נמי ישנים אם הם חדשים
אצלו ונקט חדשים לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן כתב א"א הרא"ש
ז"ל שבשעת קנין יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן
שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בשעת קנייתן:
כתב בסמ"ק שאם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב ירושל'
קנה מברך שהחיינו ניתנו לו במתנה מברך הטוב והמטיב שיש בו
טובה לו ולנותן לבש מברך מלביש ערומים כתבו התוספות שאין
לברך אלא על דברים חשובים דומיא דבנה בית חדש אבל דבר
שאינו חשוב כ"כ כגון חלוק או מנעלים ואנפילאות אין לברך

עליו וא"א הרא"ש ז"ל כתב יראה לי שהכל הוא לפי מה שהוא אדם יש עני ששמח בחלוקו יותר מעשיר בכלים חשובים:

סימן רכד

הרואה דמות גילולים של עו"ג אומר בא"י אלהינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו הרואה מקום שנעקרה ממנו דמות גילולים של עו"ג אם הוא בא"י אומר בא"י אמ"ה שעקר דמות גילולים של עו"ג מארצנו ואם בח"ל אומר שעקר דמות גילולים של עו"ג ממקום הזה וכתב הרמב"ם ז"ל ואומר בשתייהם כשם שעקרת אותה ממקום הזה כן תעקור אותה בכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד דרשב"א הוא דאמר הכי אבל לת"ק אצ"ל כן אלא בא"י שרובה ישראל אבל לא בח"ל. ראה גוב אריות וכבשן האש אומר ברוך שעשה נסים לצדיקים במקום הזה ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים פירש"י שיש מקום בבבל שכל בהמה שתעבור עליו אינה יכולה לזוז משם אם לא שיתנו עליה מעפר המקום ההוא והוא סימן קללה לה דכתיב (ישעיה יד) וטאטאתיה במטאטא השמד הרואה ס' ריבוא ביחד מישראל אומר בא"י אמ"ה חכם הרזים ואם רואה אפילו אחד שהוא מופלג בחכמה יברך חכם הרזים דרבי חנינא בריה דרב איקא בריך כד חזי לרב פפא וי"א שאין בזמן הזה מי שראוי לברך עליו כך: הרואה חכמי ישראל אומר בא"י אמ"ה שחלק מחכמתו ליראיו הרואה חכמי עו"ג אומר בא"י אמ"ה שנתן מחכמתו לב"ו על מלכי ישראל אומר בא"י (אמ"ה) שחלק מכבודו ליראיו ועל מלכי עו"ג אומר בא"י אמ"ה שנתן מכבודו לב"ו ומצוה להשתדל לקראת מלכים אפילו מלכי עו"ג הרואה בתי ישראל בישובן אומר בא"י אמ"ה מציב גבול אלמנה בחורבנן אומר ברוך דיין האמת הרואה בתי עו"ג בישובן אומר (משלי טו) בית גאים יסח ה' בחורבנן אומר אל נקמות ה' הרואה קברי ישראל אומר בא"י אמ"ה אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והמית אתכם בדין ועתיד להחיותכם בדין ולהקימכם בדין בא"י מחיה המתים:

סימן רכה

הרואה חבירו לאחר ל' יום אומר שהחיינו ואחר י"ב חדש מברך מחיה המתים והוא שחביב עליו הרבה ושמח מאד בראייתו הרואה פרי חדש מתחדש משנה לשנה מברך שהחיינו ונוהגין עתה שלא לברך עד שעת אכילה והמברך בשעת ראייה לא הפסיד ואם אינו מתחדש משנה לשנה אפילו אם יש ימים רבים שלא אכל ממנו לא יברך הרואה הכושי והגיחור שהוא אדום הרבה והלווקן שהוא לבן הרבה ואת הקפח והוא שבטנו גדול ומתוך עביו נראית קומתו מקופחת והננס והדקונס והוא שמלא יבלת ופתוי הראש שכל שערותיו דבוקות זה בזה והפיל והקוף מברך בא"י משנה הבריות והחיגר והקיטע והסומא ומוכה שחין והבוהקנין והוא שמנומר בנקודות דקות אם הם ממעי אמו מברך משנה הבריות ואם נשתנו אח"כ מברך דיין האמת וכתב הראב"ד דוקא על מי שמצטער עליו דומיא דבריות טובות שיש הנאה לרואה וכתב עוד שאינו מברך אלא פעם ראשונה שהשינוי עליו גדול מאוד ולפי מה שכתבתי למעלה מברך אחד לשלשים יום: ראה בריות טובות או בהמה ואילנות טובות אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שככה לו בעולמו גם בזה כתב הראב"ד דוקא בפעם ראשונה מברך עליהם ולא יותר (עליהם) ולא על אחרים אלא אם כן ראה נאים מהם:

סימן רכו

היוצא בימות ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרח אומר "בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם" ואם איחר לברך עד אחר שגדלו פירות לא יברך עוד:

מה סוד הלכה זו? הנה כתב בזה ספר חמדת ימים – פסח – פרק א "ומנהג חסידים הוא לצאת אל הגינות בימי ניסן ולברך ברכה זו, וטעמו של דבר יען כי הנפשות הנידחות המה יציצו כעשב הארץ בקרב הימים האלה ומתלבשות בענפי האילנות ודשאים, ובברכה זו אם יכוונו לתקן אותם המה יעלו בהר ה' ותמצאן מנוחה בכח הברכה".

הרחבה לענין זה נמצא בשער הגלגולים – הקדמה כב' ואמנם אע"פ שסדר עלייתם הוא ע"ד הנז"ל מן הדומם אל הצומח, ומן הצומח אל החי, ומן החי אל המדבר. הנה לפעמים ויעלה המגולגל שתי מדרגות יחד, כמו מי שנתגלגל בתחלה בדומם שהוא העפר, ותבא איזו בהמה ותאכל עשב, ובו מעורב מעט עפר, אשר בו היה מגולגל הנפש ההיא, והנה עתה נפש זו נתגלגלה בבהמה ההיא, ועלה ב' מדרגות יחד, שהוא מן הדומם אל הב' ח. או באופן אחר, כי אם יהיה מגולגל בצומח, שהוא הירקות ופירות האילן, ויאכלם האדם, נמצא כי המגולגל ההוא עלה מן הצומח אל האדם, והם ב' מדרגות ביחד. ולפעמים יעלה המגולגל כל המדרגות בפעם אחת, שהוא מן הדומם לאדם, כגון הרי שהאדם אכל מעט עפר שנתערב בתוך התבשיל, ובאותו עפר היה מגולגל אחד, נמצא שעלה מן הדומם לאדם:

ודע, כי המגולגל במים ובמלח, אינם נקראים דומם רק צומח, והטעם הוא, לפי שהמים הם חיים ונגרים ונובעים ואינם דוממים כמו העפר. והמלח נעשה מן המים, ולכן נקרא גם הוא צומח. וז"ש רז"ל במסכת שבת, הנוטל מלח מן המחצב שלו, חייב משום קוצר. וידוע הוא, כי אין קצירה אלא בצומח:

והנה ענין המגולגלים נתבאר עניינם במקומות רבים, וכנזכר בפסוק "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי", גם רמזו רז"ל באמרם רישתורא בדיקולא סליק לאגרא וכו', כי הרואה שור שחור בימי ניסן, יברח ממנו, ויעלה לגג, מפני שהשטן מרקד בין קרניו. והענין הוא, כי השור שהוא דינא קשיא, יותר מוכן להתגלגל בו הנפש, יותר משאר הבהמות, ולכן יברח ממנו, משא"כ בשאר הבהמות. לפי שקדם לנו, שאין זמן עליית המגולגל בצומח לב' ח, אלא מניסן ואילך, לכן ביומי ניסן, שאז נכנס בו המגולגל הרשע ההוא, אולי ע"י תוספת העבור ההוא הרע, יזיק למי שיפגע בו. אבל אחר שהורגל בו, אינו מזיק, ולכן אין קפידא אלא בחדש הא' לעלייתו, הוא חדש ניסן, שהשור באכלו העשב הצומח, נתגלגל בו הרשע ההוא, שהיה בתחלה בצומח ההוא. וכבר נתבאר אצלנו בשער הפסוקים בענין ינוס ויומברוס, בני בלעם הרשע, שעשו את העגל בחדש תמוז, ועליו נאמר בתבנית שור אוכל עשב. (הגהה – ובמקום אחר מ"כ משם מהרח"ו ז"ל, כי עשב ר"ת שיבעה ע"ש ב'תמוז".

ודע שקיימת חוקיות בסדר עליית הנפש מן הדומם אל הצומח ומשם אל החי ומשם אל המדבר כפי שכתב מרן ה"בן איש חי" בספרו

“דעת ותבונה (פרק מ”ז) ונחזור לענין כי ראוי שתדע כי לא בכל זמן יש כח אל המגולגלים הנזכרים בדומם ובצומח וכו’ לעלות משם ולהתקן כי לכל זמן ועת לכל חפץ, אמנם זהו זמן עלייתם. דע כי מי שנתגלגל בדומם וגזרו עליו זמן קצוב של כך וכך שנים הנה כאשר יגיע זמן עלייתו מן הדומם להתגלגל במדרגת הצומח אינו עולה רק בארבעה חודשים אמצעיים שבי”ב חדשי השנה והם אב אלול תשרי חשוון, ואם זמן הקצוב להם לעלות נשלם בארבע חודשים אלו עולה ואם לאו צריך להמתין עד שנה האחרת בארבע חודשים אמצעיים הנז’ אשר בה. וזמן עלייתם מן הצומח אל החי הוא בארבע חודשים ראשונים שהם ניסן אייר סיון תמוז. וזמן עלייתם מן החי אל האדם הוא בארבע חודשים אחרונים שהם כסליו טבת שבט אדר:”.

נמצא שעליה מן הצומח אל החי היא בניסן דווקא ולכן תקנו לנו רז”ל ברכת אילנות בניסן לסייע לנפשות לעלות מן הצומח אל החי.

נוסח הברכה שונה בין העדות והפוסקים ועיין מ”ש בזה הרב הגאון אליהו הכהן בספרו “מעשה חמד”.

סימן רכז

על הזיקין והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבט ועל רעדת הארץ ועל הברקים ועל הרעמים והוא (ס”א ועל) קול הברה שנשמע בארץ ועל רוחות שנשבו בזעף על כל אחד מאלו אומר בא”י אמ”ה עושה מעשה בראשית ואם ירצה יאמר בא”י אמ”ה שכחו וגבורתו מלא עולם וכל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דיבור יצא ואם לאו לא יצא:

סימן רכח

על ימים ונהרות הרים וגבעות ומדברות אומר בא”י אמ”ה עושה מעשה בראשית כתב הרמב”ם ז”ל על ים הגדול מל’ יום לל’ יום מברך בא”י אמ”ה עושה הים הגדול ואיני יודע למה פוסק כיחיד שר’ יהודה הוא שקובע לו ברכה לעצמו ורבנן פליגי עליה:

